VASILI SUKSIN
9
ATAMANUL
ROMAN
În româneşte de SERGIU CELAC

EDITURA ALBATROS e BUCUREŞTI 1985
Coperta de FRANÇOIS PAMFIL
BACMJIHÍ1 IUyKÜIIIH Haßpan Hue nponabe/teHun b äbvx Toiiax, TOM 2
H NPMIHEJI BATL BAM BOJIIO, pojiaa Moi kïw, «Monoman raipim», 1975

Partea I

CAZACII LIBERI

În fiecare an, în prima săptămână din postul mare, biserica pravoslavnică blestema pe toate glasurile:

„Hoţul şi vânzătorul de neam şi credinţă, ucigaşul de Stenka Razin, a dat uitării sfânta biserică sobornicească şi credinţa creştină pravoslavnică, l-a trădat pe înaltul ţar şi multe stricăciuni şi mare vărsare de sânge şi omor de oameni a făptuit în cetatea Astrahanului şi în alte târguri dinspre mare, şi creştinii care la fărădelegile lui nu s-au alăturat pe toţi i-a căsăpit, apoi şi el să piară împreună cu cei de-o teapă cu el, fie-i numele blestemat! La fel blestemaţi să fie noii eretici: arhimandritul Kassian, Ivaşka Maximov, Nekras Rukavov, Volk Kuriţân, Mitea Konoglev, Grişka Otrepiev, trădătorul şi hoţul de Timoşka Akindinov, fostul protopop Awacum…”

Clopotele prinse de ger bufneau apăsător în aerul îngheţat. Tresărea, clintită, liniştea zilei, se speriau vrăbiile în drum. Peste întinderile albe, peste troiene pluteau acele sunete grave, îndurerate, coborând spre oameni, tot de oameni trimise. Voci aspre le povesteau tăcuţilor adunaţi în lăcaşurile sfinte despre fapte de groază şi mare îndrăzneală:

„Cel ce, pierzându-şi frica de Dumnezeu

Atotputernicul, uitând de ceasul şi ziua morţii, nesocotind în trufia-i judecata din urmă, mare tulburare şi ocară aducând sfintei biserici, cel ce şi-a călcat jurământul de credinţă şi legământul pe cruce dat înaltului ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, stăpânitor peste toată Rusia Mare şi Mică şi Albă; cel care, sfidând sfinţenia muncii cinstite…”

Peste colinele răbdătoare, peste case plutea acea cântare turnată în aramă, minunată, tulburătoare, mereu aceeaşi. Ascultau oamenii Rusiei şi îşi făceau cruce. Dar cine poate şti oare ce-o fi în sufletul lor, necaz şi groază sau mândrie şi durere ascunsă pentru cel ce „uitase de ceasul morţii”? Nu scoteau o vorbă.

„… cel ce a răsculat poporul creştin al Rusiei şi pe mulţi neştiutori i-a amăgit, şi prin înşelăciune a stârnit pe unii în contra altora, părinţi împotriva fiilor şi fii împotriva părinţilor şi frate împotriva fratelui, cel ce a prăpădit sufletul la un loc cu trupul a mulţime nenumărată de lume creştină şi poartă vina pentru prea multă vărsare de sânge nevinovat, pe toată împărăţia Moscovei nelegiuit şi duşman al crucii, tâlhar, mişel şi ucigaş setos de sânge, noul hoţ şi vânzător, cazacul de pe Don, Stenka Razin, dimpreună cu cei ce l-au îndemnat şi au ticluit acele rele, din început cu sfetnicii lui care s-au unit la vrerea şi fărădelegile lui şi i-au împlinit vicleniile, precum Dafan şi Aviron, blestemaţi să fie. Anatema!”

Aceasta era slujba de mărire şi prohod pe care o cântau şi o îngânau glasurile stăpânirii pentru atamanul Razin pe când era încă în viaţă, cu mult înainte de clipa în care l-a sfârtecat securea gâdelui într-o piaţă a Moscovei, în faţa mulţimii.

1.

Pe o vreme de aur, în august 1669, Stepan Razin şi-a adus ceata dinspre mare ia gurile Volgăi şi s-a oprit la Insula cu Patru Gorgane.

Incursiunea în Persia, periculoasă, prelungită, istovitoare, dar şi cât se poate de norocoasă, se încheiase.

Oamenii lui Razin abia se mai ţineau în viaţă; nu erau ei nici primii, nici ultimii care să „dea o raită prin Caspica”, dar numai ei se întorceau atât de bogaţi. Acolo, în Persia, se sfârşiseră, pentru nişte boarfe, vieţi de cazaci… şi nu puţine. Iar mai preţioasă, poate, decât toate, cea a lui Serioga Krivoi (Chioru), prietenul drag al lui Stepan, fratele său de cruce. În schimb, mahoanele căzăceşti trosneau de atâta pradă pe care voinicii o „târguiseră” de la „urâţii ăia” cu sabia, îndrăzneala şi vicleşugul. Cazacii se umflaseră din cauza apei sărate, erau printre ei mulţi betegi. Cu totul erau o mie două sute de oameni (fără a socoti robii). Acum trebuiau să mai prindă putere, să se odihnească, să mănânce ca oamenii… În schimb, cazacii au fost cât pe ce să pună iar mâna pe arme, dar n-a mai fost nevoie. Deunăzi au dat năvală în cătunul de moşie al mitropolitului Iosif de Astrahan, au pus mâna pe icre, peşte sărat, zgârciuri de morun, pâine, cât a fost… Şi a fost cam puţin. Au mai luat şi bărci, năvoade, cazane, topoare, cângi. De arme nu a fost nevoie, căci oamenii tocmiţi au fugit aproape toţi, iar celor ce rămăseseră nici prin gând nu le-a trecut să se împotrivească. Că şi atamanul poruncise să nu se atingă de nimeni. A mai lăsat el acolo tot felul de odoare bisericeşti, icoane scumpe, bătute în aur şi argint, ca să afle din vreme cei din Astrahan de bunătatea lui şi de dorinţa lui de pace. Ar trebui să treacă cumva spre casă, spre Don. Însă, înainte de raidul lor în Persia, oamenii lui Razin îi păgubiseră rău pe cei din Astrahan. Şi nu atât pe ei, cât pe voievozii Astrahanului.

Sunt două căi spre casă: pe Volga, prin Astrahan, şi prin Terki[1], pe râul Kuma. Şi într-un loc şi în altul sunt streliţii ţarului; aceştia au, poate, de-acum poruncă să-i prindă pe cazaci, să le ia prăzile, armele. După aceea, să bage frica-n ei şi să le dea drumul la casele lor, dar nu aşa, cu toată gloata. Acum ce să facă? Nu le prea venea să dea prada din mână… şi nici armele… Păi, şi de ce să le dea?

1 Veche denumire rusificată a rîului Terek ; cetatea Terki se afla în delta rîului, probabil pe locul oraşului Kizlear — n.t.

Totul a fost dobândit cu sânge, cu atâta trudă… Şi acum să dea tot?

2.

Cercul vuia.

Cocoţat pe un butoiaş, un cazac trupeş, gol până la brâu, se răstea în toate părţile.

— Ce, te duci în ospeţie la cumătru-tu? îi strigau cei din jur. Ia vezi că nu toţi cumetrii sunt bucuroşi să primească coate-goale de-alde tine. Câte unul te omeneşte de-ţi moaie oasele…

— Voievodul nu mi-e cumătru, iar jucânca asta nu-i vătrai, răspunse mândru cazacul din vârful butoiului, arătându-şi sabia. Pot şi eu să omenesc pe cine vrei.

— Apucăreţ e cazacul nostru: cum prinde o muiere de ţâţe, cum strigă: „Piua-ntâia!”. Aoleu, că lacom mai e!

Cei din jur nu mai puteau de râs.

— Kondrat, hei, Kondrat!…

Un cazac mai bătrân, uscat, cu nasul mare şi coroiat, păşi în faţă.

— Ce tot baţi capul aici că voievodul nu ţi-e cumătru? Cum poţi dovedi?

— Să dovedesc? se învioră Kondrat. Apăi, hai să-ţi tragem limba afară: dacă o fi mai scurtă decât ţi-e nasul, atunci voievodul mi-e cumătru. Pun capul la tăiere. Dar vezi, nici eu nu sunt chiar zevzec, să-mi pun capul la bătaie de pomană. Ştiu că atâta limbă cât ai tu poţi să ţi-o răsuceşti de trei ori şi jumătate împrejurul gâtului, dar nasul, dacă îl crestezi într-o parte, n-ajunge decât pân’ la ceafă…

— Gata, v-aţi hlizit destul!

Un cazac în straie de esaul (căpitan), om chibzuit, cu judecată, îl împinse pe Kondrat jos de pe butoi.

— Fraţilor! începu el; se făcu linişte în jur. Dacă urli aiurea, nu te doare capul. Mai bine să ne socotim ce-i de făcut. Avem două drumuri spre casă: pe Kuma şi pe Volga. Amândouă ne sunt închise. Şi pe aici şi pe dincolo trebuie să răzbatem cu sabia. Cu vorba bună ăia nu-s proşti să ne

lase. Iar dacă aşa stă treaba, să vedem pe unde o fi mai uşor. Cei din Astrahan ne pândesc de multă vreme. Acum, eu aşa cred, s-au adunat acolo două rânduri de streliţi cu slujba pe-un an: cei noi au sosit, iar pe cei vechi îi ţin pe loc pentru noi. Vreo cinci mii, poate mai mulţi. Noi suntem doar o mie şi ceva. Iar bolnavi, uite câţi avem! Asta e una. Acum… şi la Terki sunt streliţi…

Stepan şedea pe un bolovan, mai încolo de butoiaş. Pe lângă el, unii şezând, alţii în picioare, erau esaulii şi sotnicii: Ivan Cernoiareţ, Iaroslav Mihailo, Frol Minaev, Lazar Timofeev şi alţii. Stepan îl asculta pe Suknin şi parcă-i era tot una; ai zice că-i umbla gândul cine ştie pe unde. Dacă te uiţi la el, parcă n-ascultă. Fără să asculte, auzea el, însă, bine totul. Pe neaşteptate, tăios, cu glas tare, întrebă:

— Dar tu cum socoţi, Fiodor?

— Prin Terki, tătucă. Nici acolo nu-i a bună, dar tot e mai uşor. Aici ne pierdem toţi capetele fără niciun rost. N-avem cum trece. Terki, dacă dă Dumnezeu, parcă tot e de cucerit, iernăm acolo… Măcar avem unde să poposim.

— Ptiu! îi sări iar ţandăra bătrânului uscăţiv şi vânos, Kuzma Horoşi, poreclit Stîr (cârmă). S-ar zice că tu, Fiodor, nici n-ai fost cazac vreodată. Pe-aici nu putem trece, pe-acolo nu ne lasă… Dar pe noi unde ne-au primit ăia cu dragă inimă? Unde s-a mai pomenit să ne roage aşa, cu lacrimi în ochi: „Poftiţi, căzăcei dragi, buzunăriţi-ne!” Spune-mi mie un târguşor dintr-ăsta, că dau fuga acolo şi-n fundul gol…

— Nu bate câmpii, Stîr, rosti aspru esaulul cel chibzuit.

— Mie să nu-mi astupi gura! se oţărî la el şi Stîr.

— Atunci ce vrei?

— Eu? Nimica. Numai că-mi pare că mai e câte unul pe-aci care şi-a agăţat sabia în cingătoare numai de zorzoană.

— Vezi tu, Stîr, asta-i după cum e şi omul, îl zgândări Kondrat, care stătea alături de bătrân. Dacă ar fi după

tine, tu nici n-ai trebuinţă de ea: cu limba pe care o ai pui cu botul pe labe nu numai Astrahanul, dar şi Moscova. Nu te supăra, că tare lungă mai e. Ia, hai, arat-o! Kondrat îşi zugrăvi pe faţă o curiozitate neprefăcută. Zic unii că a ta nu-i ca la toată lumea, că-i cu blană pe ea…

— Limba nu-i nimic! spuse Stîr şi dădu să-şi tragă sabia din teacă. Ia mai bine să-ţi arăt eu jucăreaua asta…

— Ajunge! se răsti Cernoiareţ, primul esaul. Zăvozilor! Amândoi cu limba lungă. Ce vorbim noi aici nu-i de glumă, iar voi…

— Dar tot a lui e mai lungă, adăugă la urmă Kondrat şi se îndepărtă de bătrân, că mai ştii…

— Spune, Fiodor, îl îndemnă Stepan. Zi ce-ai început.

— S-o luăm spre Terki, fraţilor. Mergem la sigur. Aici ne prăpădim. Pe când acolo…

— Şi cu ce-am adunat ce facem? răsunară câteva glasuri.

— Să trecem noi de iarnă, iar la primăvară…

— Nu ne trebuie! se auziră mai multe strigăte. De doi ani n-am mai dat pe-acasă!

— Am şi uitat cum miroase o muiere.

— A lapte, mă…

Stîr îşi desprinse sabia şi azvârli cu ea de pământ.

— Toţi sunteţi nişte muieri! se răsti el cu năduf şi amărăciune.

— S-o luăm spre Iaik[2]! se auziră alte voci. Punem mâna pe cetăţuia Iaikului, ne apucăm de negoţ cu nogaii! Acum nu suntem în sfadă cu tătărimea.

— Acasă! urlau acum cei mai mulţi; se stârni larmă mare.

— Acasă, dar cum? Cum, mă? Călare pe băţ?

— Noi ce suntem, oştire sau ce mama dracului? Răzbatem noi! Iar dacă nu răzbatem şi ne prăpădim, nu-i mare pagubă. Că n-om fi noi primii.

— N-avem cum pune mâna pe Iaik! se căznea Fiodor să strige mai tare. Suntem slăbiţi! Măcar de-ar da Domnul

2 Veche denumire a rîului Ural, folosită pînă în 1775 — n.t.

să dovedim la Terki!… dar nu putea să acopere hărmălaia.

— Fraţilor! un cazac mai scund de statură, pletos, cu umerii nemăsurat de largi, se căţără pe butoiaş alături de Fiodor. Să trimitem carte ţarului, cu securea şi butucul: Ne taie sau ne iartă! Ne-o ierta el! Că şi ţarul Ivan l-a făcut iertat pe Ermak…

— Te iartă ţarul! Te prinde şi te mai iartă o dată!

— Eu cred că…

— Să răzbim cu sabia! se încăpăţânau cei mai îndrăzneţi, de felul lui Stîr. Ce dracu’ să ne mai socotim! V-aţi pus aci ca diecii la sfat…

Stepan se tot lovea cu o trestie peste botul cizmei. A ridicat capul numai când a strigat ăla despre ţar. S-a uitat la pletos… Ori că o fi vrut să-şi întipărească în minte cine a sărit primul cu „securea şi butucul”, care deştept.

— Tătucă, zi tu, pentru numele lui Cristos, se întoarse Ivan Cernoiareţ către Stepan. Altfel ne ciorovăim aici până diseară.

Stepan se ridică şi, privind drept înainte, intră în cerc. Păşea apăsat, cam greoi. Picioarele uşor crăcănate. Călcătura înfiptă. Se vede că se ţine ţeapăn pe picioare omul, nu-i uşor să-l pui jos. Se mai citea pe chipul atamanului un soi de trufie, nu trufie deşartă, nu ceva de râs, ci o forţă apăsătoare, la fel ca cea care răzbătea din întreaga lui fiinţă.

Se potoliră. Tăcură cu totul.

Stepan se apropie de butoiaş… Fiodor şi cazacul cel cu plete săriră jos.

— Stîr! îl chemă Stepan. Ia vino la mine. Tare mi-e drag să-ţi ascult vorba, cazacule. Hai, vreau să te-ascult.

Stîr îşi adună sabia de pe jos, începu să vorbească repede, încă înainte de a ajunge la butoiaş:

— Timefeici! Judecă şi tu: să zicem că împreună cu taică-tu, fie iertat, ne-am fi oprit atunci la Voronej şi-am fi gândit şi socotit: să mergem la Don… să nu mergem?… Apăi am fi văzut noi Donul cum ne-am văzut ceafa. Ei bine, nu! Ne-am oprit, ne-am luat inima-n dinţi, şi-am pornit. Aşa

am ajuns noi cazaci! Şi-am mai şi născut cazaci dup-aceea. Dar aici niciun cazac nu văd, numai muieri! Ce naiba, ne-a pierit cheful de bătaie? Ori ne-am speriat de măcelarii ceia de streliţi? Ce, ne-a apucat pântecăraia? Cazacii…

— Bine îi zici, îl lăudă Stepan; dărâmă cu piciorul butoiaşul şi-l îndemnă pe bătrân: Ia cocoaţă-te, să se-audă mai bine.

Stârnu pricepu.

— Adică cum?

— Urcă pe butoiaş şi vorbeşte! Dar tot aşa frumos.

— Nu prea-i la-ndemână… De ce l-ai culcat?

— Tu încearcă aşa. Să vedem, poţi?

Stîr, îmbrăcat în nişte şalvari persani, ceva ce nu s-a mai văzut, cu o săbioară turcească încovoiată la şold, se căţără pe butoiaşul de pulbere cel pântecos. Izbuti cu chiu cu vai, în râsetele şi strigătele celorlalţi, se uită la ataman…

— Vorbeşte! porunci acesta; nu se dumireau încă ce are de gând.

— Eu asta ziceam, de ce nu văd cazaci pe-aicea? Toţi doar nişte…

Butoiaşul se mişcă; Stîr începu să ţopăie pe el, să dea din braţe.

— Zi-i înainte! porunci Stepan; începuse şi el să zâmbească. Vorbeşte, bătrâne!

— Păi, nu pot!… Se învârte… ca muierea cea păcătoasă…

— Dă-i pe vine, Stîr! strigau cei din cerc.

— Nu te da bătut, tu-i doaga ei! Propteşte-te-n limbă!

Lui Stîr îi fugi butoiul de sub picioare, sări jos.

— Nu poţi? întrebă Stepan cu glas tare, voit de tare.

— Apăi să-l aşez eu popândău…

— Uite ce-i, Stîr, de vorbit eşti meşter, dar nu poţi… nu eşti tare pe picioare. Mie aşa nu-mi place…

Stepan ridică iar butoiaşul, se urcă pe el.

— Şi eu vreau acasă! Numai că trebuie să ajungem acasă cu fruntea sus, nu ca nişte javre prăpădite.

Atamanul vorbea în fraze scurte, muşcate, cât îl ţinea un suflu. Tăcea niţel şi iar arunca o vorbă tăioasă, cu tâlc. Iar ce spunea avea greutate, nu era de-ntors. Erau în felul lui Stepan de a fi şi de a vorbi în faţa cercului multe lucruri care izvorau din puternica sa forţă interioară, din harul său de conducător, dar era şi multă artă, experienţă. Ştia cum trebuie să vorbească, chiar dacă nu ştia întotdeauna ce trebuie să spună.

— Ca să nu ne învârtim şi noi pe Don ca Stîr pe butoi. Trebuie să trecem aşa cum suntem, cu armele şi cu prăzile. Dacă-i vorba să răzbim cu sabia, nu prea avem putere, fraţilor, suntem puţini, am şi ostenit. Avem mulţi betegi. Chiar dacă răzbatem, n-or să ne mai lase să ne ridicăm. Ne vin ei de hac. Puterea noastră e acolo, pe Don, acolo ne-o adunăm. Dar de trecut, trebuie să trecem întregi. Să stăm o vreme aici, să ne odihnim. Mâncăm şi noi ca lumea. Iar între timp să şi iscodim ce se mai coace pe la Astrahan. Acum descărcaţi mahoanele, prindeţi ceva peşte… Trebuie să fie mult pe aici, prin gropi. Cei de strajă să fie cu ochii-n patru!

Cercul începu să se împrăştie. Se apucară de descărcat, de descurcat năvoadele. Hainele scumpe aduse din Persia erau azvârlite pe pământ… Umblau peste ele. Îşi mijeau ochii de plăcere, dezgolindu-şi trupurile istovite, să le pătrundă căldura blajină a soarelui din ţara lor. Intrau câte doi în apă, întindeau setcile. Icneau, pufneau, suduiau cu veselie. Pe alocuri se aprindeau focurile; se opinteau să salte în trei pari cazanele cele mari.

Bolnavii fură căraţi din mahoane şi culcaţi pe mal, unul lângă altul. Se bucurau şi ei de soare, de hărmălaia sărbătorească ce cuprinsese insuliţa. Robii fură şi ei aduşi pe ţărm; se răspândiră în insulă, dându-le cazacilor o mână de ajutor: adunau lemne, cărau apă, aţâţau focul.

Îi întinseră atamanului cortul de mătase. Acolo se adunară esaulii: parcă nu-şi dusese atamanul gândul până la capăt, parcă mai ascundea ceva. Ar fi vrut ei să afle ce anume tăinuia.

Stepan le vorbi cu răbdare, dar tot aşa, fără a spune chiar totul, cam nedesluşit; era şi supărat că vorbeşte prea mult. De fapt, nu ascundea nimic, nu ştia nici el ce-i de făcut.

— Nu ne vine bine să ne sfădim cu ţarul, spuse el, căutând să nu-i privească pe esauli. Atunci chiar c-o păţim. La ce bun? Judecaţi şi voi!

— Atunci cum trecem? Pe cine mai aşteptăm? Stăm până vin voievozii peste noi?

— Trebuie să-i tragem pe sfoară. S-a mai dus şi Vanka Kondârev la şah după boarfe; pe el l-au lăsat. Şi noi la fel: am păcătuit, acum ne-am cuminţit şi vrem acasă. Asta-i tot.

— Nu cumva să fie ei mai şireţi: să ne lase, iar la Astrahan să ne taie, îşi dădu cu părerea Frol Minaev, om prevăzător, trecut prin multe.

— N-or să îndrăznească. Ridică tot Donul împotriva lor. Apoi, nici ţarul nu o duce chiar bine cu hatmanul. Nu, n-au să ne taie. Numai că nici noi nu trebuie să luăm acum dracul de coarne. Dacă ne ajunge cuţitul la os, putem trimite şi solie la ţar: capul ce se pleacă sabia nu-l taie. O să le stăm aci în coastă ca albeaţa-n ochi, iar atâta putere câtă avem o s-o păstrăm. Dar dacă ne băgăm, ne taie. Stepan se uită spre esauli. Pricepeţi ce vreau să spun? Nici eu nu ştiu ce-i de făcut. Trebuie să mai aşteptăm.

Esaulii rămaseră o vreme pe gânduri. Adevărat e că nici ei nu ştiau ce să facă. Bănuiau ei, însă, că Stepan mai ţine ceva de-o parte; ştie el ceva acolo, dar încă nu vrea să spună.

— Că le stăm în coastă, numai nişte proşti s-ar putea împăca cu gândul la aşa ceva, îşi reluă Stepan firul vorbelor. N-am auzit ca voievozii de Astrahan să fie chiar atât de dobitoci. Dar cu cneazul Lvov am eu o tocmeală: să ne ajutăm unul pe altul la ananghie…

— De când atâta prieteşug? întrebă curios Larka Timofeev, un esaul deştept şi crud, cu nişte ochi albaştri, neaşteptat de blânzi. Te-ai făcut frate de cruce cu el?

Asta-i Larka, mereu să ia el ceva în derâdere, să înţepe, dar pe Stepan îl iubeşte ca pe-o muiere, e gelos şi nu vrea să arate, ba se şi supără de-a binelea şi îi pretinde lui Stepan ca acesta să ştie întotdeauna încotro să meargă, şi ce să facă şi mai ales să fie necruţător. Când se întâmpla să-l cuprindă pe Stepan o furie nestăpânită, Larka se ivea de îndată, gata să-i şoptească şi să-i arate pe cine să-şi verse atamanul mânia. Dar tot el era şi primul să se ascundă când se răcorea atamanul şi-l apucau părerile de rău. Pentru asta Stepan nu prea-l are la inimă, dar îl preţuieşte pentru că-i e credincios.

Stepan zăbovi cu răspunsul, apoi vorbi cam în silă… Nu voia să se ştie prea multe despre înţelegerea lui de taină cu Lvov, cel de-al doilea voievod al Astrahanului, dar ceva se vede că tot trebuie să spună, să-i liniştească cumva… Stătu pe gânduri. ridică ochii spre Larka.

— Dar pe noi cine ne-a lăsat atunci să trecem prin Astrahan, când am luat-o spre Iaik? Fecioara cea fără de prihană? Nu-i ea de mare folos în treburi d-astea. Dacă ni se întâmplă acum un necaz, eu îl dau de gol pe Lvov, asta el o ştie. Ce, o să-şi pună el singur juvăţul de gât?

— De data asta cum o să te ajute?

Era limpede că şi pe Stepan tot gândul ăsta îl muncea.

— Are să-i cânte la ureche lui Prozorovski: „Lasă-l pe Stenka să treacă, dă-l dracului! Dacă stă aici, puterea îi creşte pe zi ce trece, iar pe noi ne pune pe ghimpi”. Altfel n-are cum. Ar trebui doar să dau cumva ochii cu el…

— Şi dacă au poruncă de la ţar? îl iscodi Larka. Atunci cum e? Crezi că se pune el strâmb la vrerea ţarului?

— Până acum noi cu ţarul n-am fost în hără. Ce-are el cu noi? V-am mai spus: li s-au cam încurcat lucrurile cu Ucraina. Ivan Serko oricând ne vine în ajutor. Iar dacă ne unim cu Serko, atunci şi vulpoiul de Doroşenko tot spre noi are să-ncline. Întotdeauna şi-a căutat prietenii printre cine-i mai tare. Ţarul şade mai sus decât noi, de pe tron trebuie să le vadă pe toate. Aşa le şi vede… că nu-i prost, de vreme

ce… Stepan tăcu iar, îi aruncă o privire lui Cernoiareţ. Ivan, trimite la Don vreo doi-trei flăcăi mai mintoşi; să o ia de la Panşin în jos, să spună că am dat de greu. Care e mai iute de picior să-şi ia cele de trebuinţă şi să vină spre noi, fie pe Volga, fie prin Terki, cum le e mai la îndemână. Să trimiţi şi la cei din Greben, să vină şi ei, care o vrea. Iar când încep să sosească buluc din toate părţile… nu ştiu cum o să cânte atunci voievozii. Asta-i. Le-oi ţine şi eu isonul. Trimite-i, Ivan. Vin, nu vin, măcar să facem gălăgie. Fără gălăgie nu ne mişcăm. Iar cu gălăgia, făcu Stepan cu capul în direcţia Astrahanului, băgăm frica şi-n ăştia. Poate s-or face oameni de-nţeles.

— La cei de la Greben am trimis, răspunse Ivan.

— Atunci e bine. Alege câţiva şi pentru Don. Hai să mergem, Frol, să vedem de străji.

Stepan păşi afară din cort. I se acrise de atâta vorbărie. Şi de vorbărie i se acrise şi de faptul că i se tot băgau în suflet, îl iscodeau.

— De ce naiba l-ai procopsit pe mitropolit cu atâtea bunătăţi? întrebă Frol nemulţumit, călcând în urma lui Stepan.

— Trebuie, răspunse scurt acesta, cu gândul la ale lui. Tăcu puţin, apoi adăugă: Să se roage pentru noi, păcătoşii.

— Păi şi haraci şi robi, de ce? îl sâcâi Frol.

— Oi fi tu isteţ, Frol, dar eşti şi zgârcit. Biserica e precum o curvă cumsecade: dacă-i dai, eşti bun, dacă nu-i dai, ajungi tu mai rău decât curvele. Decât să te pui cu ea, mai uşor e să goneşti calul prin mlaştină.

Stepan se opri pe mal, în dreptul unui golfuleţ; rămase cu ochii în apa limpede, îmbietoare… Scuipă şi păşi mai departe. Cel mai rău se chinuia atamanul când n-avea nimic de făcut.

— Mi-e lehamite, Frol. Nici aici nu trebuie să adăstăm prea mult, că ne muiem.

Merseră un timp în tăcere.

De multă vreme era Stepan prieten cu Frol, de multă

vreme şi în chip ciudat. Lui Stepan îi plăcea chibzuinţă lui Frol, cumpătarea lui care uneori putea să se curme brusc, pe neaşteptate: Frol era în stare să trântească o boacănă cum nu i-ar fi fulgerat prin minte nici smintitului de Serioga Krivoi (cu vreo cinci ani în urmă Frol a intrat călare într-o biserică şi i-a întrebat pe oameni: „Care-i drumul spre Kiev?”). Frol mereu născocea câte ceva şi pe urmă se întâmpla ca tot el să aibă rău de suferit, dar şi această însuşire a lui îi plăcea tare mult lui Stepan. Frol părea mai în vârstă decât atamanul, cu toate că erau leat. Din când în când, Stepan mai trăgea cu ochiul la Frol, îl asculta, dar nu arăta că-l ascultă, iar uneori, cine ştie de ce, i se punea împotrivă – să-i facă în necaz, mai ştii –, că nici Stepan probabil că nu-şi putea da seama (şi, de fapt, nici nu se gândise la asta): de ce să-i facă el în necaz lui Frol? Frol era isteţ, avea şi răbdare. Când îi făcea Stepan ceva, dimpotrivă, doar se uita o dată la el, să vadă: aşa o fi?… Frol tace şi face ce i s-a poruncit, aşa cum se cuvine, dar Stepan simţea că pe undeva îşi rănise prietenul, simţea aceasta şi de aceea dinadins le arăta câteodată celorlalţi cât de bun prieten e el cu Frol.

Din tufişurile de la marginea apei, nu departe, se auziră glasuri de femei, plescăituri, te pomeneşti c-or fi făcând baie.

— Cine-o fi? ciuli Frol urechile.

— Mai încet… Hai să le speriem.

Stepan se aplecă puţin din şale şi porni în pas pândit, fără zgomot. Se furişa cu grijă, ca la vânătoare; întoarse chiar capul spre Frol, încruntat, să nu facă nici el gălăgie.

— A-ha… se dumiri Frol, se aplecă şi el, străduindu-se să calce mai uşor.

Iată, a venit clipa şi atamanul s-a schimbat dintr-odată, s-a strâns tot, ca un ghem tare… Atunci e el, cel adevărat. Şi în luptă tot aşa e. În asemenea clipe vedea şi înţelegea totul bine şi clar. Doar nările nasului drept, cam mare, îi tresăreau uşor, vocea îi cobora un pic, vorbea liniştit, puţin, cu socoteală. Judeca lucrurile cu iuţeală, lua

dintr-odată o mulţime de hotărâri, numai să meargă treaba, să zboare oştenii, să împresoare, să dea năvală, numai să învingă sau să scape. Acelea trebuie să fi fost clipele dorite după care tânjea neastâmpărul din el. Dar nici asta nu era totul. Către vârsta de patruzeci de ani, viaţa îl învăţase pe ataman şi folosul vicleşugului şi crâncena meserie a armelor, ştia să şi gândească, parcă se pricepea şi la oameni. Şi totuşi, aşa cum era, ciufut, mândru, chiar trufaş, neînduplecat, uneori crud, dăinuia într-însul un suflet blând şi bun, capabil să compătimească şi să sufere. Greu de înţeles, dar întreaga lui viaţă – şi înainte, şi după –, cu tot ce a păţit şi a făptuit, stă mărturie. De cum se izbea acest suflet blând de josnicia şi răutatea omenească, Stepan parcă o lua din loc. Atunci se hotăra direct şi simplu: ai făcut un rău, plăteşte! În asemenea clipe îl apuca furia, devenea crud. Dar tocmai acest suflet bun şi drept i-l simţeau oamenii şi veneau spre el, îl urmau şi sperau, căci omul obidit trebuie să meargă undeva, să-şi spună cuiva păsul, să se ştie. Şi cu toate că îl şi obosea câteodată pe Stepan această atracţie pe care o avea asupra oamenilor, el nu putea să le dea cu piciorul; abia atunci ar fi făcut cea mai cumplită grozăvie, ceva ce nu i-ar fi trecut prin gând. Nici n-ar fi găsit în el puterea să o facă, şi nici nu o căuta. Se chinuia doar şi se înfuria, voia el să le poată veni în ajutor, oriunde, dar fie că ajungea prea târziu, fie nu ştia cum, fie că se aflau alţii mai puternici decât el. Şi mereu i se strângea inima de milă şi de furie. Se ferea să se vadă că-i e milă şi de aceea mai grea îi era supărarea. Îşi ocrotea şi îşi iubea prietenii, dar ştia bine câte parale face fiecare. Cu mulţi se lega frate cu zarvă mare, dar pe toţi aproape îi vedea aşa cum sunt „n-avea păreri de rău şi nu se întrista din cale-afară, dar îl ostenea această putinţă a lui de a judeca totul cu răceală şi limpezime. Erau momente când se trezea gândindu-se la viaţa lui: încotro îl târăşte, pentru ce? O lăsă baltă: nu că n-ar fi pe puterile lui, ci… Atunci mai bine şezi colea pe mal şi gândeşte, gândeşte la nesfârşit, dar şi pentru asta

trebuie răbdare. Tocmai asta nu-i era în putere, să stea locului prea mult timp. Mai şade ce mai şade, se mai gândeşte, apoi trebuie să facă ceva. Sunt oameni dintr-ăştia: nu pot sta locului. Mai vezi câte un ţăran: cum se aşază pe laviţă, parcă i-ar lipsi ceva, începe să se uite în jur… Iese în ogradă, mai mişcă un par, mai crapă un lemn. Oameni fără astâmpăr.

Cele care se îmbăiau erau fiica hanului Mehmed din Astara şi cu doica ei. Persanele găsiseră un loc mai tihnit şi uitaseră de toate; se bucurau doar de vremea caldă şi de apă. Păreau caraghioase şi neajutorate, ca nişte copii.

Cazacii se furişară aproape de tot… Stepan se îndreptă din şale şi chiui. Fiica şahului se făcu mică de teamă, nici măcar nu-şi acoperi ruşinea; doica scoase un ţipăt şi o cuprinse de la spate pe fată.

Stepan râdea fără zgomot; Frol, rânjind, mânca din ochi trupul tânăr, fermecător al prinţestei persane.

— Bună-i fata, tu-i chichirezu mă-sii, rosti el duios. Mi-a prăjit inima, şerpoaica.

— Ia pune mâna şi-mbrac-o, îi spuse Stepan doicii. Sau băgaţi-vă-n apă. Ce v-aţi zbârlit ca nişte cloşti?

Bătrâna nu pricepea deloc; îi priveau amândouă cu groază pe bărbaţi.

— În apă! repetă Stepan. Le arătă cu mâna.

Şi cea tânără şi cea bătrână se lăsară în apă pân-la gât.

— Păcat că le-ai stârnit, zise Frol cu părere de rău. Măcar ne-am fi uitat…

— Doar cu ochii nu te saturi.

— Zici că-s păgânce, dar ştiu de ruşine.

— Vezi că la ei muierile sunt mai tare învăţate cu ruşinea. Cică-i păcat.

— Una ca asta te duce în păcat… Să orbeşti, nu alta!

Femeile se uitau la ei, aşteptau să plece.

— Ei ce? întrebă Frol, rânjind fără rost. Că dacă te-aş fi prins eu singurică pe undeva, ce te-aş mai fi mângâiat… Ţi-o fi dor de taică-tău? Ce zici?

Bătrâna doică behăi ceva cu supărare, pe limba ei.

— Ei vezi? „încuviinţă” Frol. Iar taică-su, mofluzul, a părăsit-o pe fătuţă şi-a luat-o la papuc…

— Ţi-ajunge, spuse Stepan. Bălăciţi-vă-n voie! Hai să mergem.

Doi cazaci puşi de strajă sus, în vârful colinei, uitaseră şi ei de tot şi de toate; se războiau la cărţi. Între ei, pe bolovan, era miza: o grămadă de inele de aur, coliere, ghiuluri… Mai era acolo şi un şal de mare frumuseţe.

Jucătorii – unul mai bătrân, cărunt, celălalt tânăr de tot, aproape un băietan –, furaţi de joc, nici n-au prins de veste când s-au apropiat Stepan şi cu Minaev.

— Mama cui v-a făcut! zbieră o dată Stepan, chiar deasupra lor. Păi în strajă, mă?

— Cum de v-a trăsnit prin cap? dădu glas şi Frol.

Puiul de cazac sări în picioare şi se trase în fugă mai la o parte… Bătrânul lăsă capul în jos şi rămase unde era. Negru de soare, doar barba îi era sură, iar capul alb de tot. Cu o mână neagră, uscată îşi netezi părul pe cap.

— Al cui eşti? îl întrebă Stepan pe ăl mai tânăr.

— Al lui Fiodorov.

— Şi cum te cheamă?

— Maxia.

— Ştii ce păţeşti pentru asta? Dacă joci cărţi când eşti de strajă…

— Ştiu.

— Atunci de ce-ai fugit? Nu cumva vrei să fugi de mine?

— Iartă-mă, tătucă.

— Ia vino-ncoace!

Tânărul cazac parcă nu se-ndura.

— N-am să te fugăresc eu acum, ce nevoie am eu de tine? Dă nădragii jos, moşule, trebuie să-ţi radem ţie vreo câteva, dacă ăsta tânăr tot a luat-o la sănătoasa. Că dacă lui nu-i e ruşine…

— Apăi de suspină bătrânul şi începu să tragă şalvarii

de pe el. Dacă nu m-au bătut când eram mic, măcar la bătrâneţe să aflu gustul biciuştii. Nu te opinti prea tare, Stepan Timofeici, că ai o mână…

Stepan îl urmărea pe cel tânăr cu coada ochiului.

Acesta stătu cât stătu pe gânduri şi veni înapoi, desfăcându-şi brâul din mers.

— Ai făcut-o de oaie şi o şi tuleşti? zise Stepan. Rău, cazacule. De ai tăi nu se fuge. Şi ca să ţii tu bine minte lucrul ăsta, arde-i tu, Mikifor, vreo cinzeci de să-l usture. Iar cu tine ne-om mai socoti noi cumva.

— Ia culcă-te tu colea, Maximka, să te umflu eu pe tine, păcătosule, să nu-i mai prosteşti pe ai bătrâni, se învioră Mikifor.

— Era-n câştig? întrebă, curios, Stepan.

— M-a curăţat de tot, licheaua!

— Halal lui! Să fii şi tu mai cu băgare de seamă.

— Păi, o fi umblând cu înşelătoria! zise bătrânul cazac, de parcă se şi necăjea şi voia să se plângă.

— Cine? Eu să umblu eu d-astea? se răţoi acum şi Maxia. Degeaba zici, moş Mikifor… Mi-a intrat carte. Că şi eu am pierdut ieri un lănţug de aur la Minka Hohlaci… dacă nu-mi intra carte…

— Hai, punte jos, îl grăbi bătrânul.

Maxia îşi dădu jos nădragii.

— Chiar dacă umblă cu cioara vopsită, trebuie să te uiţi şi tu, că d-aia ai ochi, se amestecă şi Frol, ca să facă dreptate.

— Pe ăştia n-ai cum să-i prinzi! Le-nvârtesc ca dracii pe jar… Mă legasem că nu mai joc, dar m-a-mboldit aghiuţă ăsta…

Maxia se culcă cu faţa-n jos, îşi prinse palma între dinţi.

Stepan şi Frol se îndreptară spre alte posturi.

— Numără tu, că eu ştiu numai până la doi ori zece, zise Mikifor.

— Dacă spun eu „gata” n-ai să mă crezi, zici că iar te înşel…

Maxia îşi lăsă mâna din gură, ar fi vrut să mai stea de vorbă, îşi ridică şi capul, dar în clipa aceea îl păli usturimea, icni, îşi înfipse iar dinţii în palmă şi strigă fără să-i mai descleşteze:

— Măcar nu te-nfuria, drace!

— Văd eu după dosul tău când e gata, spuse bătrânul. Mai gustă tu una de la mine, că mi-ai zis „drace”.

Bătrânul îl mai atinse o dată pe băietan, să simtă. Apoi încă o dată şi încă o dată, şi încă, cu sete, cum îi venea mai bine… Curând se sătură – îi pălise vreo şapte – şi îi porunci:

— Pune nădragii pe tine, jucăm mai departe. Să nu-mi umbli iar cu şoalda că…

— Nici nu mai joc cu tine.

— Dacă nu joci, iar te pui jos, să le iei pe toate cinzeci.

Maxia se strâmbă, scuipă a pagubă şi se aşeză iar pe pietroi, cam într-o parte. Se apucară iar de joc.

Stepan şi Frol poposiră pe o înălţime. Jos, în vale, tabăra era plină de larmă, de vânzoleală, de mişcare.

Mulţimea de culori, adunătura pestriţă de straie şi prăzi, gălăgia, zarva şi forfota, totul aducea mai mult a iarmaroc decât o tabără de oaste.

Stepan tăcu îndelung, privind în vale. Îşi mărturisi gândul ascuns:

— Apăi nu, Frol! Cu o şatră ca asta nu faci război. Mai mare necazul: ne atârnă boarfele astea de gât ca un bolovan. La ce-or mai fi buni ăştia?… Doar de negustorie.

— De aia trebuie să ne scăpăm de prăzi cât mai iute.

— Unde? Cui?…

— Să punem mâna pe Terki!

— Terki, crezi tu? îl îngână Stepan, dus pe gânduri, dar se simţea limpede că nu asta vrea. Ce nevoie am eu de Terki? Eu la Don vreau.

Oamenii osteniţi, flămânzi, istoviţi de soarele necruţător al mării, foloseau în toate felurile odihna mult aşteptată. Odihna aproape de pământul lor, de casă, după

care demult îi rodea dorul.

Iată colea un ucrainean mai vârstnic, mustăcios, mare meşter la palavre: s-a aşezat ca un paşă pe un morman de cârpe şi le spune snoave cazacilor mai tineri.

— Vine mujicul din ţarină, se apropie de casă, dă cu ochii pe geam, iar în casă – ce să vezi? – un muscal, vezi tu… taman îi pupa nevestica…

Ce-i drept, hoholul e meşter mare: se scoală în picioare, le „arată" cum mergea mujicul acasă fără nicio bănuială, cum s-a uitat pe fereastră şi ce-a văzut… Face toate astea cumpătat, fără grabă, cu plăcere.

— De-a… Se duce omul la uşă, dar muscalul a şi prins de veste şi ţup în pat, s-a-nvelit cu ţolul, mama lui de lepră, cică doarme. Mujicul intră în casă şi vede că muscalul doarme, iar nevasta trebăluieşte pe lângă sobă. „Parcă nici n-aş fi văzut nimica!" zice omul. „Dar ce-ai fi vrut să vezi?" îl întreabă nevestica. „Cum ce, muierea dracului!" „Şi tu ce zbieri la mine, împieliţatule?" „Cum de ce, că doar te-am văzut cum te pupa muscalul". „Când?" „Cum, când?…"

Ai mai tineri ascultau ţinându-şi răsuflarea să afle ce-i mai departe, cu toate că, se vede treaba, mai auziseră ei povestea.

Mai încolo, un bandurist… Şi-a acordat instrumentul, acum deapănă strunele alene. Şi tot aşa, fără grabă, parcă într-o doară – că tare-l mai rugaseră – umblă în cerc jucând din umeri, prefăcându-se „persan", unul din Novgorod. Acesta nici nu cântă, nici nu joacă; e ceva liniştit, nesfârşit în mişcările şi scălâmbăielile lui, în felul cum pune pasul, totul e demult pus la punct. Poţi privi şi asculta fără să te saturi. Poţi să te şi gândeşti la ale tale. Un cântec de-acasă, melodios, dulce…

Vine lebăda în zbor De dincolo de ogor, Se opreşte în pridvor Vrabia taie la lemne, Dă gândacul s-*o îndemne, Şoricelu-aduce apă Puricele de-l adapă Până crapă.*

Puricelul nu-i de vină l-a picat pe rogojină şi şi-a rupt un picioruş… Cânt*ă stru*n*a sub arcu*ş.

fără dincoace unii îşi încearcă puterile cu

îndeletniciri de-ale lor, ostăşeşti: aruncă în sus câte o trestioară şi o retează din zbor cu sabia. Câştigă cine o taie de mai multe ori. Asta-i alt meşteşug. Şuieră subţire rotirea lucitoare, oţelul lacom muşcă uşor, cu plăcere din tulpinile fragede. Şi meşterul e aici altul. Moşul. Şi-o fi pierdut el puterea şi zdraveneala braţului în atâtea nenumărate încăierări, o viaţă de om a tot dat cu sabia, să-i ajungă, dar meseria i-o ştie cum nu se poate mai bine. Acum îi învaţă pe ai tineri.

— Te cam grăbeşti… Nu te grăbi.

— Mi-aş fi dorit s-o mai ating o dată.

— O mai atingi, dacă nu stai să prinzi muşte. Lasă mâna moale, nu încorda tot braţul. Nu de tot, las-o să-ţi umble singură în jurul mâinii, că doar nu te aperi de câini. Ia uite aici…

Fâşia de oţel rece e atât de ascultătoare în mâna moşului, ceva să te cruceşti… şi parcă nu i-ar învăţa să ucidă, ci s-ar juca el aşa, cu o jucărie de preţ, luminoasă. Îi e drag şi lui de cum îi iese, îşi rânjeşte dinţii stricaţi, zice şi din gură:

— A-şa, iac-aşa…

— Apăi?… strâmbă din nas un băietan cam ca Maxia.

— Apăi pe naiba! Nu vezi că mie nu-mi umblă cotul?

— Dar şi lovitura e slabă.

— Aici n-ai nevoie de tărie, trebuie iuţeală. Când vrei să dai tare, atunci încordezi tot braţul… şi tra-agi spre tine. Uite aş-a-a!… zburat scăfârlia, bre. Atunci bagi putere, câtă o ai, şi tragi un pic spre tine, uite încoace…

Vreo cincizeci de băieţi învârt săbiile în marginea apei. Joacă muşchii pe trupurile năduşite, arse de soare… Frumos.

Stepan a coborât de pe dâmb şi a rămas cu ochii la priveliştea dragă inimii lui. Se apropiară de el Ivan Cernoiareţ, Ivan Averkiev, Suknin, Larka Timofeev…

— Cu trestia vă merge vouă! Ia să vă văd între voi l nu mai răbdă Stepan.

Tinerii se opriră din treabă.

— Ei, care-o fi mai iute de mână?

Atamanul îşi trase sabia, aşteptă. Îi plăceau tinerii, dar dacă i-ar fi trecut vreunuia prin cap să se ia la întrecere cu el în mânuirea sabiei, s-ar fi încrâncenat împotriva îndrăzneţului pe viaţă şi pe moarte.

— Cum, nu se-arată nimeni? Şi mai zic că-s cazaci!… Şi tu ce păzeşti, moşule? Ăştia-s buni numai să taie trestie. Aşa sunt voinicii noştri: care haleşte mai mult, ăla-i voinic? Halal…

Atamanul glumea. Dar îi şi povăţuia mereu, cu dinadinsul: „Pe un papă-lapte nimeni nu-l iubeşte, nici muierea cea mai prăpădită. Doar moartea-l iubeşte pe papă-lapte”. El însuşi îi pedepsea pe cei care se arătau stângaci, înceţi, neîndemânateci, molâi. Acum însă şuguia. Tare mult îi plăcuse că tinerii nu pierd vremea de pomană, că stau să înveţe ce-i mai de seamă în viaţa lor plină de primejdii.

— Ei, voinicilor?… Care eşti? Că tare-aş mai pofti…

Moşul cel iscusit la arme îşi suflă nasul ca o trâmbiţă, se şterse cu o batistă din ţări străine, lucrată cum nu s-a mai văzut, şi-o vârî iar la brăcinar.

— Parcă n-am auzit bine, se întoarse el spre tineri. Oare nu se dă careva cam mare p-aci? Aud?

Cei tineri zâmbeau mânzeşte, trăgeau cu ochiul la ataman. Şi ei ţineau la el. Ştiau şi cum ţine el sabia-n mână.

— Eu mă dau mare? Eu? mârâi Stepan.

— A-a-a… tu erai, atamane? se minună moşul. Ia-o mai uşurel cu gluma, tătucă. Cât pe ce eram să-i fac unuia cu ochiul… să-ţi mai scurteze limba. Mă uit eu mai bine şi cine-i? Atamanul. Ei, zău, norocul tău că mai văd cu ochii, că altfel…

— Ci sunt din ăştia? Crezi că pot să-mi scurteze mie limba?

— Sunt, răspunse modest moşneagul. Şi pot.

— Unde-or fi?

— Păi, chiar aici. În faţa ta. Nu te uita că mai avem

caş la gură, dar de război ştim să ne războim.

— Cine? Ăştia de-aici?

— Îhâm, chiar ei.

Stepan se strâmbă a lehamite, îşi aruncă sabia în teacă.

— Dară viţei d-ăştia…

— Hopa! zise moşul şi ridică degetul în sus. De noi – *zice*, măi feciori! O fi crezând că numai la fete ştim să dăm năvală. N-avem ce-i face, trebuie să-i dăm atamanului o lecţie. Dar îl luăm uşurel, numai aşa, să-i fie de învăţătură. Aveţi grijă, băieţi, nu daţi prea tare că, orişicum, e ataman. De ce-ţi ascunseşi săbiuţa, tătucă?…

Chiar atunci răsunară de sus, dinspre străji, mai multe strigăte deodată:

— Mahoane-e-e!

Parc-a tunat din senin. La asta nimeni nu se aştepta. Prea era linişte în jur, vremea însorită şi caldă ca acasă, prea paşnici se simţiseră cazacii…

Tabăra amuţi. Se uitau toţi în sus, către străji. Nu le venea să creadă.

— Dincotro?

— De la Astrahan!

— Multe?! strigar Cernoiareţ.

Străjile se vede că numărau, nu răspunseră.

— Multe? se auziră strigăte din mai multe părţi. Ziceţi, mă, ce dracu'?…

— Vreo treizeci! se grăbi un cazac mai tânăr, dar ceilalţi îl îndreptară:

— Cinzeci! D-alea mari!

Esaulii se întoarseră spre Stepan. Toţi cei care erau pe aproape se uitau acum la el.

Stepan, tulburat, gândea.

Uriaşa tabără stătea încremenită.

— La vâsle! muşcă vorbele Stepan.

Acum era limpede: trebuiau să plece. Cinzeci de mahoane din cele mari, pline de streliţi din Astrahan, asta-i mult. I-ar copleşi.

— La vâsle!! răsună chemarea dintr-un capăt al taberei într-altul; totul se puse în mişcare, se învălmăşiră, se amestecară culorile. Nu frica îi cuprinsese pe aceşti oameni, ci necazul că trebuie să o ia din loc. Prea era nu ştiu cum.

3.

Străbătând singura ieşire prin desişul de stuf, se îndreptau acum spre întinsură.

— Mai bine tragi la vâsle decât să tragi să mori. Hai că dovedim noi. Trageţi, fraţilor!

— Arr-de-o!… Şi una… Vine căpcăuna!

— Om scăpa, n-om scăpa, dar am pornit-o tare.

Scârţâiau strapazanele, fâşâia stuful agăţat de lopeţi, se spărgea, clipocind, faţa apei. Cazacii îşi vorbeau, se strigau unii pe alţii din mahoane, nu-şi ascundeau supărarea şi necazul pe fuga asta neghioabă. Înjurau, dar nu tare.

— Scăpăm noi, că n-avem încotro!

— O gură de ciorbă n-am apucat, se căina un cazac cât un munte, trăgând vâsla cu nădejde. Mergea treaba mai vioi.

— Uite la el… Când e de ciorbă, i se face buza ţâţa.

— Nu te necăji, Kuzma! Când ţi-o arde voievodul vreo câteva mai jos de şale, te-nviorezi tu şi fără ciorbă.

— Încotro fugim? Iar la şah? Te pomeneşti c-o fi necăjit pe noi…

— Las’ că stă tătucul de vorbă cu el… Că-s la toartă.

— Dar de ce fugim? întrebă cu voce tare un cazac tinerel, dornic să afle cum stau lucrurile de-adevăratelea.

Cei din jur se puseră pe râs.

— Dar cine fuge, Fedot, drăguţă? Noi oare om fugi?

— Atunci cum de vine că noi?…

Ceilalţi iar pufniră.

— Ne jucăm de-a prinselea, măi găgăuţă! Cu voievodul.

— Du-te, mă! se supără puiul de cazac. Ţie şi când ţi-o da cep într-o parte, tot ai să te hlizeşti!

Mahoanele din frunte ieşiră în marea deschisă. Nicio adiere. Se pregăteau acum de cale lungă, necunoscută. Şi ca să tragă mai cu spor la vâsle, un cazac cu voce răsunătoare de pe mahoana din cap, unde era Ivan Cernoiareţ, porni ca-n alte dăţi:

— E-eh!…

— Ascultă aici! porunci Cernoiareţ. *Nu e mare focu-n vale, mai în jos…*

Vâslele loviră apa toate deodată, trase cu putere până-n lungul bordului.

Luminează o raclă-n lemn de chiparos încă o lovitură de vâsle. Toate celelalte mahoane îşi potriviră bătaia după cea din frunte.

Zace-n ea voinicul, zace fără viaţă cu *crucea pe pieptu-i, cu moartea pe faţă* se înălţă glasul cazacului; dar înţelesul trist al cântecului nu amărăşte pe nimeni. Ştiu să dea la vâsle, trag cu chef; s-au odihnit, totuşi, un pic.

Jalnic îi nechează calul năzdrăvan: *Cât mai stăm pe-aicea, o lună, un an*? *Mie mi-e de ducă, nu de zăbovit De-aş mânca pământul pân-la asfinţit*.

Stepan şedea la cârma mahoanei din urmă. Încruntat. Se întorcea adesea, privea înapoi.

Cu mult în urmă se înşirau strâmb mahoanele grele de la Astrahan. Vâslele lor nu bat toate la fel, se cunoaşte că au avut de tras de la Astrahan până aici.

E-eh. …

Hei, căluţul meu, bunul meu tovarăş, Coama să n-o scuturi ci te-aşterne iarăşi la *drum de-ntorsură, fără de ppteci Patru munţi şi-o vale în goană să treci* să *trăbaţi trei codri şi-apoi o pădure Prin desiş de tufe, peste rugi de mure…*

— Fugim, moşule? întrebă Stepan tare, cu o veselie rea, întorcându-se spre bătrânul care îi dăscălea pe cazacii tineri în mânuirea armelor.

— Fugim, tătucă! se învioră moşneagul cel bătăios. Nu-i nimic! Geaba te necăjeşti: fuga nu-i frumoasă, dă-i sănătoasă!

Stepan se răsuci iar; privea în depărtare mijindu-şi ochiul stâng, cum îi era obiceiul… Nu… tot nu i se lua greutatea de pe inimă. A naibii treabă.

Să ajungi acasă, să baţi din copită să nu ceri nici apă, să nu. ceri nici pită De-o ieşi-n ogradă maica mea cea bună şi-o-ntreba de mine, tu să-i cânţi în strună se jeluia glasul în luntrea din frunte.

— Fugim, mânca-i-ar pământul!… Se bucură că-i aleargă pe cazaci. Ce zici, Stîr? O fi râzând voievodul! se chinuia Stepan, înteţindu-şi singur supărarea. Atât de aproape de casă, de Volga iubită, şi iar sunt goniţi cine ştie unde.

Stîr, care ghicise cumva chinul atamanului, dădu din cap aşa, într-o doară. Zise:

— Tu le vezi mai bine, tătucă. Eu ce am? Un nas şi-o limbă. Tu ai cap.

Tu să-i spui că unde-s îmi e tare bine şi că de aceea te-am trimis pe tine ia să ştie maica tot cum se cuvine

Să nu-i spui că-n stepă mor de răni o mie Ci că stepa largă-am luat cu cununie şi cu ea trăi-voi dulce veşnicie.

Stepan se săltă în picioare… îşi scrută oştirea. Apei iar privi înapoi… Se simţea că în sufletul său se dădea o luptă chinuitoare.

— N-au cum să ne-ajungă, îl linişti bătrânul războinic. Au avut mult de tras de la Astrahan.

Stepan rămase tăcut. Se aşeză.

— Ce-ar fi să-ntoarcem mahoanele, tătucă? se repezi deodată Stîr, pornit pe vitejii; vedea el că atamanul parcăparcă s-ar băga la bătaie. Mă apasă rău pe inimă, că nu-i stă bine cazacului s-o ia la goană.

— Tătucă! săriră şi alţi cazaci în sprijinul lui Stîr. De ce s-o tulim noi aşa, ca iepurii?

— Ei, încercăm?

Stepan zăbovi cu răspunsul. Iar când răspunse, îi vorbi numai lui Stîr. Nu dorea să-i privească în ochi pe cei care şedeau mai pe-aproape, îi venea greu. Dar lui Stîr îi spuse, voit tare, să audă şi ceilalţi:

— Nu, Stîr, nu vreau să-ţi rămână oasele pe-aici.

— Treaba noastră, tătucă; pe undeva tot trebuie să le lăsăm.

— Nu te pripi.

— Tare bine te-ai gândit, Stepan Timofeici! vorbi Fiodor Suknin, care tăcuse până atunci; aşteptă puţin, să atragă atenţia celorlalţi. Întâi să ne scăpăm de ăştia… arătă el cu ochii spre flotila de Astrahan. După aia stăm şi judecăm. Doar s-a mai întâmplat să meargă cazacii la mila ţarului. Ermak s-a[3] dus…

— Ermak nu s-a dus, i-o reteză Stepan. S-a dus Ivaşka Kolţov.

— Păi el l-a trimis!

— L-o fi trimis, dar el nu s-a dus, rosti încăpăţânat Stepan. N-avem cu ce să-l îmbunăm pe ţar. Şi nici nu-i mare bucurie să alergăm de fiecare dată la mila lui.

— Nu spuneai tu că…

— Am spus!… ridică glasul Stepan. Iar ţie ţi sau şi muiat genunchii: acum te-ai duce la Moscova şi-n patru labe!

Odată se stârnea mânia lui Razin. Şi rău se mai făcea în acele clipe: îşi înfigea privirea în om, nu-l slăbea, de-i îngheţa sângele în vine; atamanul se făcea palid la faţă, cu greu îşi mai găsea cuvintele… S-ar putea să nu se stăpânească, se mai întâmplase.

Se ridică în picioare.

— Na!… Du-le şi pistolul meu! îşi smulse pistolul de la brâu, i-l aruncă lui Fiodor drept în faţă; acesta abia apucă să se ferească. Ia-l cu mâna goală, leagă-l pe Stepan! păşi repede până la prova, se întoarse. Şi să le spui: s-a terminat cu Donul liber! N-au decât să vină! Să vină toată boierimea, să ne pună jugul pe grumaz!… Cazacii au să le lingă cizmele!

Fiodor şedea cu inima la gură; dracu-l pusese să

3 Ermak Timofeevici, ataman de cazaci ; în 1581—85, în timpul domniei lui Ivan IV cel Groaznic, a cucerit partea de apus a Siberiei, alipind-o la Rusia şi închinîndu-se ţarului — n.t.

scape vorba proastă despre ţar! Dar ştia el că, odată ce-au fugit de oastea ţarului, de furtună nu mai scapă; asupra cuiva, oricum, tot se va dezlănţui.

— Ce te iei de mine, tătucă? Eu voiam doar…

— Ai vrut la Moscova? Te trimit eu, du-te! Iar noi i-om scrie carte: „Ţi-l trimitem de la noi pe Fiodor, cu închinăciune. Acum ne-am potolit. Şi mai trimitem din partea noastră înaltei curţi… o ştromoioagă bătută în aur. Cazacii de-acum nu mai au trebuinţă, nu se mai prăsesc. Iar Domniei Tale ţi-o prinde bine, să sporească neamul ţarilor”.

— Tătucă, atunci mă trimiţi şi pe mine, spuse Stîr. O pun şi pe-a mea la bătaie.

În mahoana din fruntea flotilei de Astrahan stăteau, privind drept în faţă, cneazul Semion Lvov, câţiva sotnici de streliţi, Nikita Skripiţân.

— Ne scapă! zise încetişor cneazul Semion, vorbea, de altfel, cu voce albă, fără să apese cuvintele. Hrăpăreţ, vulpoiul, ca dracu’, şi viclean. S-au odihnit, câinii!

— Acum unde s-or duce? zise nedumerit un sotnic de streliţi.

— Spre Terki… Pun mâna pe cetăţuie, de acolo nu-i mai scoatem. Iernează acolo, iar pe urmă o iau spre Don. pe Kuma în sus.

— Sau iar se duc la şah, la furat, îşi dădu cu părerea careva mai din spate.

— Nu le arde lor acum de şah, au sosit acasă, spuse gânditor cneazul Semion. Le crapă luntrile de atâta pradă. N-ar trebui să-i lăsăm să ajungă la Terki… N-ar prea trebui. Ce zici Nikita?

— N-ar trebui, încuviinţă Nikita Skripiţân, om mai sărac cu duhul, grămătic la isprăvnicia oştirii de Halici.

— N-ar trebui, repetă cneazul Semion, iar în timpul acesta se chinuia să hotărască ce-i de făcut.

E limpede că pe cazaci acum n-aveau cum să-i ajungă. Ce să facă? Să-i mâne cât mai departe în largul mării şi să se pună stavilă la gurile Volgăi? Dar atunci

toată târguiala cu Razin se va duce peste capul lui, iar aceasta nu era în interesul cneazului. Cneazul dorea să fie primul care dă ochii cu Razin, tocmai de aceea ceruse acum să i se încredinţeze lui comanda. Dacă reuşeşte să-i surprindă pe cazacii slăbiţi după atâta drum, să le ia prăzile şi să-i ducă sub strajă la Astrahan. Dacă nu reuşeşte, să-i priponească undeva şi să-i ţină împresuraţi, să intre el însuşi în vorbă, cu Razin, să-l jupoaie de cât mai multe daruri scumpe şi să-i aducă pe cazaci fără luptă – asta ar fi cel mai bine – tot la Astrahan. Dar, şi într-un caz şi în altul, să se înfrupte cât mai bine din averea cazacilor. Data trecută, pasămite datorită încrederii sale prosteşti, l-a lăsat el pe Razin spre Iaik să facă „negoţ” şi l-a jăcmănit destul de frumuşel. Razin, de năuc ce e, a vrut să aibă şi o hârtie de la el, să fie acolo, cică, cneazul Lvov, al doilea voievod de Astrahan „a primit de la el, atamanul de oaste Stepan Timofeici… Cneazul Semion le-a poruncit trimişilor să-i zică atamanului să nu umble cu şoalda! Şi le-a mai poruncit să-i spună: înţelegerea e mai de preţ ca banul, iar de hârtie să nici nu pomenească!

Aşa fusese data trecută.

Cum se arătau acum lucrurile, a nu-l dijmui pe Razin ar fi şi păcat şi ar fi şi-o prostie. Hoţilor de cazaci – aşa şi e! – le trosnesc mahoanele de prăzi de tot felul, iar cneazul are asupra lui un hrisov „de iertăciune” din partea ţarului: cu un an în urmă, ţarul Alexei Mihailovici îi scrisese lui Razin că, dacă se astâmpără, se lasă de tâlhărie şi se întoarce acasă la Don, ţarul îi iartă caravanele împărăteşti scufundate pe Volga, îi iartă streliţii şi cetaşii de streliţi înălţaţi în furci, îi iartă călugării cărora Stepan Timofeici le frânsese el însuşi braţele ca pe nişte surcele, cu mâna lui. (Uitase Stepan de biserică atunci când stătea de vorbă cu Frol Minaev, uitase şi de călugării aceia). Cneazul Lvov i-a şoptit cneazului Prozorovski, primul voievod, că n-ar fi rău să se folosească acum de acel hrisov şi să nu se ia la harţă cu cazacii, că-n streliţii din Astrahan nu prea poţi avea încredere, iar Razin e bogat şi

în plină slavă, ar putea chiar să-i cumpere şi să-i ademenească pe streliţi.

— Da, n-avem cum să-i mai ajungem, rosti într-un târziu cneazul Semion. N-avem cum. Nikita, mai ia tu pe careva şi repede-te pân-la ei, îi prinzi din urmă cu o luntre uşoară. Le dai hrisovul, dar – Doamne fereşte! – să nu le făgăduieşti nimic. Nu trebuie. Să vină până-n gurile Volgăi, acolo putem sta de vorbă mai pe îndelete.

— Şi dacă mă-ntreabă ce şi cum? N-o să mă creadă…

— Zici că e scris totul în hrisov: „Ţarul vă face iertaţi de relele ce le-aţi făptuit, puteţi merge acasă”. Asta-i tot. Du-te cu Dumnezeu, Nikita. Să intre ei pe Volga, acolo om mai vedea noi.

După câtăva vreme, o lotcă iute ţâşni de după mahoana din fruntea celor din Astrahan şi se porni să vâslească spre oamenii lui Razin. Bufni un tun greu de pe mahoana cneazului. Flotila se opri în loc.

Auzind bubuitul tunului, Stepan sări în picioare.

— Lotcă! strigă omul de la cârmă. Aia s-au oprit, iar lotca vine să ne-ajungă!

— Ia stai! porunci Stepan. Spre noi vine?

— O fi vreo solie? căutau cazacii să ghicească.

— Ia vezi, spre noi vine? strigă nerăbdător Stepan.

Dacă-i solie, atunci nu mai e vorba de luptă. Nu-i vine lui acum la îndemână, aşa cum e, slăbit, împovărat de prăzi ce-atârnă ca ghiulelele, să primească lupta. Dacă-s soli, atunci e bine.

— Măi, care ai ochii mai ageri, ia uite-te mai bine!

Priveau toţi în depărtare spre micuţa lotcă.

— La noi vine! îl încredinţară cei mai ageri. Drept încoace trage. E uşoară, n-are bordurile înălţate.

Peste câteva clipe Stepan dădea poruncă:

— Dă un foc din ăla care bubuie mai tare! Senka, fuga la Cernoiareţ, să se adune grămadă. Iar el să vină la mine. Îmbrăcarea, toată lumea!

În flotila lui Razin începură pregătirile pentru primirea solilor. Lătră sec tunul. Mahoanele din frunte o

cotiră înapoi şi se îndreptau acum spre ataman. Cazacii începură să se îmbrace. În lumina palidă a amurgului ce se lăsa peste Caspica înfloriră deasupra apei cele mai neaşteptate şi vii culori. Străluceau la cingători armele de preţ: săbii, pistoale. În brâul lui Stepan îşi făcură loc un buzdugan de aur şi o frumuseţe de pistol cu patul încovoiat.

— Privirea mai vioaie! se auzi glasul întinerit al lui Stepan. Betegii mai la fereală!

Uriaşul disc turtit al soarelui atinse orizontul şi începu să se cufunde încet în apă. Iar pe cer se întinse în acea parte o pălălaie rece, ca un foc de paie.

Micuţa lotcă a solilor tot venea alunecând pe întinsul apei. Se grăbea. Soarele se afla tocmai între lotcă şi mahoanele lui Stepan. Încet, se rostogolea la vale. Iar lotcuţa se tot grăbea.

Şi iată că soarele s-a ascuns de tot; rămase doar o urmă sângerie, lăţită peste ape. Lotca începu să alunece pe acea urmă. Trecu de ea şi se trase lângă mahoana atamanului. Câteva mâini întinseră cângile, să ţină lotca în loc. Îi ajutară pe soli să se caţere peste bordul înalt.

E linişte pe mare. Doar pescăruşii se mai rotesc şi ţipă ca nişte mâţe prinse cu uşa.

E lină, netedă marea. Curând e noapte. Pace.

— „… Şi să vă duceţi voi de pe mare la Don”, le citea Nikita Skripiţân lui Razin şi esaulilor săi. „Şi în drum spre casă nicăieri alţi oameni să nu smintiţi să meargă cu voi. Iar pe acei oameni care fără îndemnul vostru vor dori să vi se alăture voi să nu-i primiţi, ca prin aceasta să nu stârniţi mânia noastră…”

Stepan trase cu ochiul la esauli. Esaulii ascultau cu atenţie.

— „Şi pentru relele ce-aţi făcut să slujiţi şi acele rele prin slujbă să le ispăşiţi…”

— Citeşte ca lumea! se înfurie Stepan. O tot ţii una şi bună: să slujiţi, să ispăşiţi!

— Aici aşa scrie! o întoarse Nikita; îi arătă şi lui

Stepan.

Acesta împinse hrisovul la o parte.

— Citeşte!

— „fără oamenii din tărâmurile dinspre mare şi suflete multe ce aţi luat şi tot ce este la voi să fie luat şi lăsat la Astrahan…”

Cneazul Semion Lvov, în vreme ce solii săi îl zgândăreau pe Stepan, ticluise un plan simplu şi de nădejde. Faptul că oamenii lui Razin rămăseseră pe loc, gândul că şi ei vor să ajungă la o înţelegere, asta îi făgăduia ceva câştig. Acum, pe cât se pare, totul era să nu piardă clipa prielnică.

Cneazul Semion stătea de vorbă cu sotnicii.

— Eu cam aşa mă socotesc, măi băieţi, o tot lungea, ca de obicei, vicleanul Lvov. Stenka n-are încotro: cu şahul s-a stricat, la Terki sunt streiiţi, în Astrahan iar streliţi…

Iar de luptă nu-i arde lui acum. El vrea să ajungă acasă, să descarce tot ce-a prădat. Aşa-a-a… Iar cum o intra pe Volga, noi aici îi priponim, le tăiem calea spre mare. Îndată s-o face om de înţeles. În sus pe Volga trebuie să-l atragem, pe Volga… îi luăm frumuşel prăzile şi apoi l-om duce şi la Astrahan. Ce ziceţi?”

Hrisovul de iertăciune al ţarului fusese citit.

Cazacii stau pe gânduri. Solii aşteaptă.

Stepan umbla pe punte, înainte-înapoi. Îşi făcuse şi el un plan, nu atât de simplu ca cel al cneazului Lvov şi poate ceva mai riscant. Fapt este că nu dăduse crezare nici hrisovului şi nici vorbelor lui Lvov (avea el, aşa, o părere că hrisovul e măsluit), dar totodată prinsese el o anume nesiguranţă în purtarea celor de la Astrahan şi acum pe asta se bizuia. Pe asta şi pe propria lui isteţime, pe ştiinţa lui de a descurca iţele.

— Ivan! îl chemă el pe Cernoiareţ.

— Ei, dădu glas acesta.

— Facem aşa: noi rămânem aci cu zece mahoane, iar tu cu alte douăşpe, cu robii şi barcazurile cu prăzi o iei în sus pe Volga. Noi ocolim insula pe partea cealaltă şi ne

oprim. Dacă au pus la cale ceva necurat, noi le cădem din spate. Ai priceput? auzi, să-şi pună ei în gând să ne tragă pe sfoară…

— Oi fi tu şiret, Sten… Stepan Timofeici, vorbi Nikita Skripiţân, dar nici cei de colo nu-s chiar proşti ca noaptea; vezi că ei ştiu c-aveţi nu douăşpe mahoane, ci douăşdouă. Se prind ei.

— Sigur că se prind. Ivan, cum ajungeţi pe Volga, pui pe careva într-o lotcă şi-l trimiţi la cneazul Lvov. Să-i spună aşa: că noi aici ne-am cam dondănit, unii au venit la mila stăpânirii, alţii, cu Stepan, s-au îndreptat spre Terki. Solii mai rămân cu noi. Dacă vedem că umblă cu cioara vopsită, cu ei începem. Cu mâna mea îi strâng de gât pe amândoi. Alege-ţi oamenii, Ivan. Nu luaţi mulţi, numai vâslaşi. Larka, Fiodor, Frol, voi veniţi cu mine. Ziceţi-le şi cazacilor, să ştie toţi. Să fie cu ochii-n patru. Pe soli să-i păziţi. Hai!

Flotila lui Razin se puse în mişcare.

Ici-colo se aprindeau făclii; cazacii îşi schimbau locurile. Douăsprezece mahoane urmau să plece cu Cernoiareţ, celelalte să rămână cu Stepan, la pândă.

Pe Nikita Skripiţân îl cuprinse jalea. Solia asta putea să-i iasă pe nas. Vicleanul cneaz Semion s-o fi gândit el la ceva şi acum le întinde cazacilor o cursă. Atunci şi atamanul se ţine de cuvânt şi-i gâtuie, asta fără îndoială. Numai că Skripiţân nici nu gândea că atamanul vrea să-l scoată pe el, pe Skripiţân, în chip de hrisov, dar nu măsluit, cum îl socotea atamanul pe cel ce-i fusese citit, ci de-adevăratelea. Dacă îl face scăpat pe Skripiţân, acesta îi spune lui Lvov că de data asta cazacii nu l-au crezut şi l-au prins ei la strâmtoare. Tocmai de aceasta avea Stepan nevoie, că tare nu-i pria să pornească la luptă. Când va fi limpede că oastea căzăcească nu se lăsase înşelată, atunci cei din Astrahan vor fi nevoiţi să dea cărţile pe faţă. Poate nici hrisovul n-o fi chiar o înşelătorie, dracu’ să-l pieptene.

— Pân-aici ne-a fost, Kuzma, îi zise încet Skripiţân tovarăşului său.

— Simt, răspunse acesta.

— Ce facem? Dacă se-apucă ai noştri să dea năvală peste cele douăşpe mahoane? Au să creadă că-s toate şi dau năvală. Maică Precistă, scapă-ne de belea. Că s-a zis cu noi…

— Ne-a tras pe sfoară, ăsta-i dracu' gol!

— Păi, pe ei te pui să-i păcăleşti? Ăştia de mici se ţin de hoţii. Îl trag în piept şi pe Scaraoţchi… Fără să vrea, Skripiţân trăgea cu urechea la pregătirile cazacilor, tot socotea cam când s-or găta şi câtă vreme o mai trece până ce ajung cazacii la Volga, iar cneazul Lvov le retează calea dinspre mare… oare or apuca să prindă zorile? Că Lvov umblă cu vicleşugul şi vrea să-i dijmuiască pe cazaci, de asta Skripiţân nu se îndoia, hotărât lucru că aşa va face. Măcar de s-ar lumina de ziuă până atunci, şiretlicul cazacilor ar fi dat în vileag, Lvov şi-ar da seama şi…

— Şi Lvov ce are de gând? îl iscodi Kuzma.

— Eu de unde să ştiu? Tu ştii?

— Ştiu eu… Voi vă tot şuşotiţi acolo, tot puneţi la cale… Dă năvală peste ei, ce crezi?

Skripiţân tăcu puţin, apoi spuse cu ură şi deznădejde:

— Şi mai zici că nu ştii!

Douăsprezece mahoane sub comanda lui Cernoiareţ, cu o mulţime de făclii, se urniră spre Volga. Alte zece, eu r-azin, rămaseră pe loc.

— Toate focurile în apă! răsună glasul lui Razin. La vâsle! Şi fără zgomot! Daţi cu apă pe strapazane, pe vâsle…! glasul atamanului se apropia în întuneric, silueta lui vânjoasă apăru dintr-odată la pupa mahoanei unde se aflau solii. La vâsle! Fără gălăgie, repetă el; se răsuci spre cârmaci. Te ţii după ei mai întâi, zise, făcând cu mâna spre luminiţele ce se îndepărtau. Când s-o arăta în zare insula, coteşti pe mâna stângă. Stîr, vino la mine, am eu cu voi o treabă.

Stîr trecu spre pupa.

— Când s-o-ntuneca de tot, începu Stepan să-i spună bătrânului la ureche, am să vă poruncesc să-i treceţi pe soli în altă mahoană. Paznici vă pun pe tine şi pe moşul. Cu

lotca lor să mergeţi. Trebuie s-o tulească Voi lăsaţi-i…

— Cum? nu pricepu Stîr; vorbea şi el în şoaptă.

— Lăsaţi-i să fugă.

— Şi noi? tot nu se dumirea Stîr.

— Nu ştiu. Poate vă iau cu ei.

— Hm… Şi dacă ne dă cu babaica la cap… şi-n apă cu noi?

— Nu ştiu. Du-te de-i spune moşului. Doamne fereşte, să simtă ceva solii… Dacă voi vă cruţaţi, eu n-am să vă cruţ. Faceţi-i scăpaţi.

Stîr stătu pe gânduri. Se ridică. Pricepuse.

— Au să scape. Iar de-o ieşi rău… hai, vino să te pup. N-oi fi eu cadâna şahului, dar ţin la tine…

Se sărutară. Mai zise Stîr:

— Am să-i fac plecăciune lui taică-tău din partea ta.

— Vezi tu, nu muri înainte de vreme.

— D-apoi, cine o şti? Uite la ei, ditai bivolii.

— Du-te de-i spune moşului cum e treaba, îl grăbi Stepan.

— Să mă pomeneşti de bine, Timofeici.

Ştefan rămase o vreme cu ochii în noapte. Apoi le spuse vâslaşilor:

— Nu vă grăbiţi. Ajungem. Trageţi mai încet.

Plutiră multă vreme în linişte deplină. Abia se auzea cum fierbe şi clipoceşte apa sub lopeţi. Mahoanele lui Cernoiareţ erau de-acum departe; jucau şi se-ncurcau în beznă flăcăruile lunguleţe ale făcliilor.

În stânga se ivi insula, se apropia ca o umbră lungă, neclară.

— Insula, tătucă, dădură de veste unii de la prova.

— Cârmeşte la stânga. Cum dăm ocol insulei… Stîr! Şi tu, moş Liubim! Duceţi-i pe soli în mahoana din coadă, la Fiodor. Aici cam trag cu urechea, or să ştie prea multe, zise Stepan mai tare, dinadins. Luaţi-i dracului de-aci!

— Haide, hulubaşilor! le porunci Stîr. Îi legăm, Liubim?

— Mişcaţi-vă! se răsti Stepan nerăbdător.

— Las’ că i-om lega în lotcă, hotărî moş Liubim. Hai, mişcă!

Vâslaşii ţinură contra, să încetinească mahoana; cei patru coborâră în lotcă de partea dreaptă. Tăceau.

Mahoana o cârmi de îndată la stânga, către insulă şi dispăru brusc în întuneric, de parcă nici n-ar fi fost. Nici cei din urmă nu se auzeau încă, se furişau şi ei în tăcere.

— Rămânem aici. Când s-o apropia Fiodor, îi facem semn, zise Stîr. Haide, frăţioare, dă-mi mânuşiţele tale cele albe, să le prindă neica-ntr-o cureluşă. Stîr se aplecă spre Nikita Skripiţân.

Nikita, descumpănit de întorsătura pe care o luaseră lucrurile, dădu să întindă mâinile… Dar tovarăşul său îl şi înşfăcase pe moş Liubim, trântindu-l pe spate şi astupându-i gura. În aceeaşi clipă Stîr se trezi şi el în fundul lotcii, cu gura prinsă strâns în palma lată a grămăticului. Cureluşele luate pentru soli legau acum strâns mâinile paznicilor. Solii puseră mâna pe vâsle şi începură să tragă: lotca zvâcni în întuneric ca o nălucă.

— Mm-m…! mârâi Stîr şi începu să dea din picioare.

Nikita se aplecă, îi îndesă mai bine în gură poala caftanului… Mâna lui noduroasă prinse bărbuţa căruntă a bătrânului, îl izbi cu capul încolo şi-ncoace de fundul lotcii.

— Dacă te mai vânzoleşti mult, îţi ard una cu vâsla la scăfârlie şi te dau la peşti, spuse el încetişor, cu veselie.

Stîr se linişti. Moş Liubim zăcea şi el cuminţel; se vede treaba că tovarăşul lui Nikita s-a cam întrecut cu gluma, i-a muiat oasele lui Liubim. Sau poate, oştean vechi, Liubim se prefăcea; spre deosebire de Stîr, el nu-şi punea cocoaşa la bătaie de pomană.

— Sfântă Născătoare de Dumnezeu, şoptea Nikita Skripiţân, cuprins de spaima morţii, apără şi păzeşte, că ţi-oi pune luminări. Ajută, Doamne.

*

Cneazul Semion scruta întunericul nopţii de pe prova înaltă a mahoanei de-l usturau şi-i lăcrimau ochii. Luminiţele făcliilor de pe mahoanele lui Cernoiareţ jucau

în depărtare, unduiau…

— Or fi trecut? Dracu-şi mai dă seama…

— Au trecut. Nu mai sunt.

— Câte-ai numărat?

— După focuri, parc-ar fi multe… Uite ce mai licăresc…

— Dar câte, mă? Fir-ar capul tău al dracului…

— Vreo douăzeci, răspunse cu oarece îndoială tânărul streliţ. Poate mai multe. Licăresc, se amestecă… Or fi mai multe, greu de zis.

— De unde să fie mai multe? Atâtea sunt cu totul. Aşa-a… Stingeţi focurile! Pornim. Şi nu mai bocăniţi aiurea. Ei, Doamne-ajută! Tunarii, fiţi gata! Cum le tăiem calea, trimitem o lotcă: „Puneţi jos armele, sunteţi împresuraţi!” I-om înghesui noi azi niţel… Când ajungem pe Volga, vorbim noi mai tare cu ei. Dacă fac pe nebunii, deschidem focul… Dar cred eu c-o să fie mai deştepţi, n-or să sară la bătaie. Aşa-a… N-ar trebui să-i dăm la fund… N-ar prea trebui, că-s plini de prăzi. Nu-i scufundaţi! Ne-om înţelege noi.

Cneazul Semion era mulţumit.

— Gata! Stai! porunci Ivan Cernoiareţ. Chiar aşa fac, ne-mpresoară, câinii: au zvârlit făcliile în apă. Mama lor de… Hei, mergeţi careva la tătuca! îi spui că ne taie calea dinspre mare. La voievod mă duc eu. Măi, ce minte sucită, altă plăcere n-are decât să umble cu fofârlica! – uitase primul esaul, chiar uitase de tot, că ei înşişi le întinseseră mai întâi plasa streliţilor. Să-i spui lui tătuca să nu se grăbească să dea cu sâneaţa, poate izbutesc eu să bag frica-n ei. S-ar putea să ne-nţelegem în bună pace, când or afla. Că doar noi le stăm acum în coastă, nu ei nouă…

— Şi dacăse-ncinge bătălia, tu ce faci?

— Cum ce fac? Oi face eu… N-are să se-ncingă, îi sperii eu acuşica. Trage lotca!

*

În flotila din Astrahan se petrecu o oarecare mişcare, se auziră glasuri… S-ar părea că a sosit careva, mai ştii…

— Ce naiba faceţi acolo? şuieră printre dinţi cneazul Semion. Zăpăciţilor… V-aţi tâmpit?

Glasurile se apropiau. Aşa era, sosise cineva din afară.

— Mai încet! se răstiră unii de pe mahoana cneazului.

— S-a întors Nikita, se auzi dinspre apă. Ia-l pe latură! aruncă parâma… Unte bagi cu cangea? Dă parâma!

— Nikita? se minună cneazul; într-atâta se lăsase dus de propriile-i uneltiri, prins până peste cap în viitoarea jocului pe care-l ticluise, că uitase de soli. Adu-l încoace. Ce i-a apucat? Ce-i, Nikita?

— Necaz mare, cneazule! începu Nikita, de cum se săltă peste bord. Slavă ţie, Doamne! Am ajuns la vreme… Ptiu, drace!… De pe cea lume venim.

— Ce-i? Vorbeşte! mai-mai să ţipe voievodul.

— Ne-au păcălit, mărite voievod. Le-ai tăiat calea? Dinspre mare?

— Le-am tăiat-o.

— Iar Stenka e-n spatele nostru! Slavă ţie, Doamne, c-am ajuns la timp. Eu tot aşa mi-am zis, că le tai calea. Am fi intrat acum într-un bâlci…

— Ce tot spui acolo? se zborşi la el voievodul. Atunci cine a trecut?

— Dar câte au trecut?

— Au numărat ăştia vreo douăzeci…

— Douăsprezece mahoane! Iar zece, cu oamenii cei mai buni, sunt în spatele nostru. S-au împărţit, le-a mirosit lor ceva. Noi am scăpat doar printr-o minune. Am luat cu noi şi doi cazaci. De la ei n-a venit nimeni? făcu Skripiţân cu capul spre ceata lui Cernoiareţ pe care voievodul plănuise s-o prindă la strâmtoare pe Volga.

Voievodul tăcu o vreme.

— Zici că n-au trecut toţi?

— Curând au să trimită ei pe cineva. Ascultă ce-au să-ţi îndruge! Au să spună că s-au ciorovăit între ei, că Stenka, cu zece mahoane, a luat-o spre Terki, iar ăştia cică au venit la mila noastră. Hoţi ai naibii… Pe doi dintre ei i-

am luat cu noi, cei de-i pusese să ne păzească. Slavă ţie, Doamne! Dar la noi, cneazule, nu te-ai gândit? Stenka a zis că ne strânge de gât cu mâna lui, dacă…

— Aşa-a… pricepu în sfârşit voievodul. Nici că să faci ceva cu unii ca voi!

Se amărî cneazul, prea fusese totul gândit pe îndelete, aşa de bine i se potriviseră toate în minte, iar acum trebuie luat iară totul de la capăt, trebuie să dărâme totul şi iar să-şi adune gândurile şi voinţa. Tare se mai deosebesc câteodată ruşii între ei: în vreme ce Razin, de pildă, s-a regăsit şi s-a înflăcărat repede şi cu uşurinţă, Lvov şi-a pierdut la fel de iute toată tragerea de inimă, l-a cuprins amărăciunea.

— Ce-ar fi să încercăm? se învioră el, dar cam moale. Doar sunt mai puţini. Iar noi am prins de veste despre viclenia lor. Ce ziceţi?

Îi răspunseră mai multe glasuri deodată:

— Ei, asta ne mai trebuie, Semion Ivanîci!

— Nu, mărite cneaz! Doamne fereşte!…

— Ăştia-s ca pisicile. Abia aşteaptă să se încaiere la vreme de noapte. E tot ce le place mai mult… La ei până şi luna „soare căzăcesc” se cheamă.

Iar se auzi zgomot şi răsunară voci dinspre apă. S-ar zice că iar a sosit careva.

— Cine-i? strigară de pe mahoana cneazului.

— Esaulul Ivan Cernoiareţ! La voievod.

— Chemaţi-l încoace, porunci cneazul. Aprinde facla aia!

Nikita şi Kuzma se traseră mai la o parte, în afara cercului de lumină. Ivan se urcă în mahoană, se înclină în faţa voievodului.

„Acum n-are să mai dea Stenka atât cât mi-ar fi dat, dacă îi astupam calea pe Volga, gândi cneazul Semion. Adevărat zice lumea că la obiceiuri cazacii-s precum câinii”.

— Ei? întrebă încruntat cneazul. Ce veşti mi-aduci?

— Cu închinăciune, boierule, începu Ivan. Am venit la

mila preaînaltului ţar…

— Sunteţi toţi aici? i-o tăie nerăbdător cneazul.

— Nu. Atamanul nostru a plecat cu zece mahoane spre Terki.

— Dar de ce-a plecat? Vina nu vrea să şi-o recunoască?

— S-a temut de mânia ţarului…

— Iar voi nu v-aţi temut?

— Precum ţi-e vrerea… Ţarul ne-a dat iertăciune. Hrisovelul cela noi l-am ascultat.

— N-oi fi minţind? Chiar a plecat Stenka? Acum cneazul nu-şi mai ascundea mânia; mai rău îl înfuriase minciuna esaulului şi încă faptul că esaulul îl privea drept în ochi, parcă ar vorbi fără ocolişuri. O fi plecat atamanul vostru? Sau iar o suciţi, spurcaţilor? A plecat atamanul?

— Aşa să-mi ajute Dumnezeu! şi Ivan îşi făcu semnul crucii fără să clipească.

— Nici măcar ruşine n-aveţi, zise cneazul cu scârbă. Nikita!…

Pe neaşteptate, Nikita Skripiţân păşi în lumină, bine sănătos, vesel.

— Hai să trăieşti, esaule! Mă recunoşti?

Ivan se uită mai bine la sol, îl recunoscu:

— Păi… îşi plecă fruntea, tare şi-o mai plecă.

— Atunci de ce minţi, scârnăvie? ţipă cneazul. Şi-ţi mai faci şi sfânta cruce!

— N-am fi minţit, boierule, dacă nu ne-aţi fi pus voi gând rău dintru început, ridică Ivan capul. De ce ne-ai închis calea spre mare? În hrisovul de iertăciune al ţarului nu scrie să ne-mpresori şi să ne căsăpeşti ca pe câini.

— Cine vrea să vă căsăpească?

— Atunci de ce ne-ai zăvorât dinspre mare? Ce treabă aveai să…

— Unde-i atamanul vostru? întrebă voievodul.

— Pe-acolo, făcu Ivan cu capul către mare. În spatele vostru… N-ar fi mai bine, mărite voievod, să te porţi cu noi ca oamenii? C-ai vrut să ne tragi pe sfoară ca pe nişte copii

de ţâţă. Mi-e şi nu ştiu cum, zău Doamne… Şi-apoi tu, grămăticule, că doar acuşica ne-ai citit hrisovul, oare aşa zice acolo? Păi cine umblă cu înşelăciunea…

— Trimite la Stenka! vorbi cneazul. Să vină la mine fără teamă. O să juraţi credinţă, pe cruce. Tunurile pe care le-aţi luat pe Volga, în cetăţuia de la gurile Iaikului şi-n ţara şahului le daţi înapoi. Pe oamenii de oaste de i-aţi luat cu voi din Astrahan, Ţariţîn, Cernoiarsk, Iaik îi lăsaţi la Astrahan. Mahoanele şi muniţia le daţi la Ţariţîn. Trimite-ţi omul!

— Mă duc eu, ce să-l mai trimit?…

— Tu rămâi aici! i-o reteză scurt voievodul. Trimite-l!

Ivan rămase pe gânduri… Păşi spre bordul mahoanei, se aplecă peste el şi-i vorbi îndelung, mai ştii ce, cazacului din lotcă, de venise cu el. Acesta îşi făcu vânt de la mahoană şi dispăru în întuneric.

Între timp, voievodul îi cerceta pe cei doi bătrâni, Stîr şi Liubim, pe care oştenii îi aduseseră la porunca lui. Intră în vorbă cu ei.

— Dracu’ v-a pus s-o porniţi până-n capătul lumii?… îi mustră cneazul. Ne caută moartea pe-acasă… şi noi… Auzi tu, să mergi cu ăştia la război…

— Da’ de ce te grăbeşti, boierule? Ai putea s-o mai duci, zise grijuliu Stîr. Sau ai vreo boală ceva?

Bătrânii mai prinseră curaj de faţă cu esaulul, îl auziseră cum vorbeşte cu voievodul, înfipt. Mai mult îşi făcea vânt Stîr.

— Eu de voi am spus, prăpădiţilor! se oţărî la el cneazul.

— Că ce zice? îl întrebă pe Stîr moş Liubim.

Stîr îi zbieră în ureche lui Liubim cât îl ţinea gura:

— Zice ceva de moarte!

— Da’ de ce? întrebă moş Liubim, tot foarte tare.

— Nu l-am mai întrebat!

— Aud?

— Mi-am muşcat limba! M-am speriat!

— Aha-a!… Parcă şi mie-mi ghiorţăie ceva-n burtă. M-

oi fi speriat şi eu!

Voievodul nu se dumirise de la început că bătrânii îl iau peste picior. Acum pricepu.

— Ia vedeţi, nu mă uit că sunteţi c-un picior în groapă. Acuşi pun să vă scoată nădragii şi să vă ardă una bună!

— Ce zice? întrebă iar moş Liubim, tot tare.

— Cică vrea să-şi scoată nădragii! urlă Stîr cu bucurie mare. Eu d-aia boierească încă n-am văzut! Da' tu?

— Pieriţi din ochii mei! strigă voievodul, şi bătu clin picior.

Poate le-ar fi tras o bătaie moşnegilor chiar atunci, pe loc, dar tare îi merseseră toate strâmb, acum trebuie să le îndrepte cumva. N-ar fi bine, de pildă, să-l întărâte pe Stenka mai mult decât trebuie; pentru bătrâni e limpede că i-ar fi sărit ţandăra.

*

Omul trimis de Ivan îi povestea lui Stepan ce le ceruse voievodul:

— Oştirea toată să jure credinţă. Şi noi să mergem la Astrahan, tunurile şi steagurile pe toate să le dăm. Iar mahoanele şi muniţia să le dăm la Ţariţîn…

— Goi şi fără arme vor să ne trimită acasă? strigă Frol Minaev. Ia uite la el, jjocitania!…

— Tătucă, hai să-l apropiem pe furiş, să-i vârâm sub piele nişte păr de mistreţ, îşi dădu cu părerea Larka Timofeev. Să se scarpine fenfăitul pân-la Astrahan!

— Ia te uită! înălţă Stepan glasul. Voinicoşi mai sunt esaulii noştri! Parcă adineaori ziceaţi că vreţi la Moscova, să cerşiţi mila ţarului. Dar ţarul s-a gândit mai dinainte de ne-a trimis hrisovelul Halal! Halal esauli, halal ţar! Stepan era cu adevărat în culmea bucuriei.

— Nu ne dăm noi în brânci să ieşim în faţă! se supără Larka.

— Drăgălaş ţarul! Trage, Larka, o fugă pân-la voievod. Mai întâi şi mai întâi spune-i că-i un d-ăla cu ochi: păi cu cine se pune el, cu cazacii? apoi să-i făgăduieşti că-i

dăm marea cu sarea… Săruţi crucea, te legi din partea mea. Ce te-ncrunţi?

— Nu-s eu făcut pentru treburi d-astea, rosti Larka.

— Atunci cine să meargă. Poate eu?

— Uite-l colo pe Mişka Iaroslavov, el e meşter şi la scris şi la dănţuială. Să meargă el.

— Pot eu să şi dănţui, să ştii tu, dar nu cum îmi cântă voievodul. Ia-o din loc, Lazar, nu te sfii… zâmbi Mişka larg, cu toată faţa.

— Mergeţi amândoi, hotărî Stepan. Bună treabă, Larka, m-ai sfătuit cu cap. Hai, grăbiţi-vă. Lui Stepan îi pieri zâmbetul. N-aveţi decât să vă închinaţi în faţa lui, puteţi să-i bateţi şi temenele, doar să ajungem acasă, că asta vrem. Ce-om da, ce n-om da, dezlegăm noi ghicitoarea la Astrahan. Dar se vede treaba că hrisovelul nu-i minciună. Măcar de n-ar tăbărî pe noi până-n Astrahan. Daţi-i drumul!

Esaulii Lazar şi Mihail se ridicară cam fără chef.

— De tunuri, steaguri, mahoane şi muniţie le ziceţi c-om ţine cerc la Astrahan, acolo vedem ce şi cum, îi învăţă Stepan.

— Mai bine să le făgăduiască de-acum, dădu glas Frol. Să le vină şi lor inima la loc. Iar la Astrahan vedem noi cum se-arată streliţii, cât de tare se ţin, vedem şi de târgoveţi… Acolo ne e mai lesne să stăm de vorbă cu ei.

— Că bine zici, îi dădu dreptate Stepan. Făgăduiţi-le şi tunurile. Pe oamenii noştri, cei pe care i-a împresurat, să-i lase să treacă încoace, iar el să meargă înaintea noastră. Tot aşa până-n Astrahan. Iar ca să-i oblojiţi niţel inima voievodului, luaţi cu voi nişte zdrenţe de la şah, ca de la mine. Mai multe. Daţi-i de-nţeles că trebuie să ţină minte înţelegerea de-o are cu mine. Că era cât pe ce s-o uite. La Astrahan, ziceţi-i, o să mai fie şi alte daruri. Aşa să-i spuneţi: că atamanul de toate-şi aminteşte, şi de bune şi de rele.

Aşa a trecut Razin până la Astrahan, fără să tragă un foc, fără să piardă vreun cazac. O izbândă ca asta nu era

de ici, de colo.

*

„Multoreablândul” de la Moscova bătea din picioare, îşi rotea ochiul întunecat, repezit şi mânios. Se pregătea tocmai să plece la vânătoare cu şoimi când i s-a citit vestea:

— „… a pustiit aşezările tătăreşti, a luat cu japca vase de-ale neguţătorilor persieni, a jefuit oraşele Baku, Raşt, Şirvan, Astrabat, Farhabat; şi groaznice nelegiuiri făptuind în toate locurile, a prăpădit mulţime neajutorată de locuitori paşnici. Şi flota persană a bătut-o. Iar acum se îndreaptă spre Volga…”

— S-a arătat la faţă, tâlharul! ridică glasul ţarul. De unde ne scriu?

— Din Terki.

— Scrie la Astrahan, cneazului Ivan Prozorovski: să-i oprească! Armele, muniţia şi ce-au jefuit, totul să li se ia! Hoţii să fie cercetaţi, să se arate relele ce-au făptuit, apoi toţi să fie daţi pe la corpurile de streliţi! Nu se mai astâmpără, câinii! Au prins gustul: jafuri peste jafuri. Toţi să fie băgaţi la oaste!

Dregătorul Buturlin, care se întâmplase să fie pe-aproape, îi aminti:

— Mărite ţar, acum un an am scris la Astrahan carte de iertăciune pentru Razin. S-o fi bizuit cneazul Ivan pe hrisovul acela…

— Să fie rupt hrisovul! Are un an de când a fost scris… S-ajungă la vreme, să n-apuce Stenka să-şi ia tălpăşiţa la Don. La vreme s-ajungă!… Nu zăboviţi! Doamne, ce tâlhar!… Dacă ţine aşa. e-n stare să-mi încurce pacea cu şahul. Nu-l lăsaţi la Don!

Hrisovul ţarului porni în mare grabă spre Astrahan, să hotărască soarta nesupusului ataman.

Iar în timpul acela atamanul se îndrepta spre Astrahan. Venea în urma lui Lvov, cneazul.

Şi în timp ce el mergea spre Astrahan, la Moscova „Multoreablândul” ieşea din Kremlin ca să meargă la

vânătoare.

Dregători ai Dumei, stolnici, boieri, maeştri de vânătoare, şoimari… Totul străluceşte pe ei, îmbrăcaţi cum sunt în straie scumpe, primite pentru asemenea prilejuri de la curte. Până şi şoimii aşezaţi pe mănuşile groase ale şoimarilor (mănuşile au şi ele ciucuraşi de aur) au la picioare inele şi ceaprazuri de aur.

N-a venit încă doar „Marele Vânător", ţarul Alexei Mihailovici, „născut şi crescut întru cucernicie" (după cum el însuşi spusese despre sine la judecata sinodicească a înalţilor Patriarhi).

Şi iată că se arătă El… Purta o căciulă înaltă de samur, cu nouă şiraguri de mărgăritare. Crucea de pe piept, cheutorile şi colanul sunt toate bătute în diamante şi pietre scumpe. Boierii şi dregătorii de pe lângă el, toţi în veşminte de brocart, catifea şi mătase.

De la scara cea mare şi până la caleaşcă s-a întins o potecă de postav roşu. Ţarul îşi îndreptă paşii spre caleaşcă… „Acea caleaşcă a ţarului era lucrată cu multă iscusinţă şi îmbrăcată era în catifea roşie. Înspre partea din sus avea cinci ţuguie, toate din aur curat turnate". Straiele vizitiilor şi întreg harnaşamentul erau tot de catifea.

Alaiul porni.

În frunte mergea „Preablândul".

„Era el înalt de statură, cu înfăţişare plăcută. Zvelt la trup, cu privirea blajină, pielea albă, rumen la obraz, cu părul bălai. Trupeş era foarte".

„Dar şi purtarea îi era potrivită cu chipul său cel atrăgător. Păstrător evlavios al credinţei strămbunilor, îi împlinea cu dăruire toate canoanele. De multe ori, aidoma lui David, se scula în toiul nopţii şi se ruga până dimineaţa".

„Cu toate că era Monarh Atotstăpânitor, el nu împărţea pedepse decât numai când nevoia o cerea şi atunci cu durere în suflet. Cruţând viaţa supuşilor, nicicând n-a râvnit la averea lor. Îi plăcea să-i ajute pe cei

loviţi de soartă şi le-a făcut chiar înlesniri surghiuniţilor în Siberia. Celor alungaţi pe acele tărâmuri sălbatice le dădea mici ajutoare ca să nu se prăpădească de tot acolo”.

„Tulburarea minţilor şi nemulţumirile dinlăuntrul ţării l-au îndemnat să statornicească Dregătoria de Taină ale cărei treburi n-au fost făcute totdeauna cu dreptate, iar cuvintele VORBA ŞI FAPTA stârneau groaza până şi în rândul celor mai nevinovaţi”.

„Să aruncăm acum o privire luminoasă asupra acelor fapte înţelepte ale ţarului Alexei Mihailovici prin care el a redat supuşilor săi bunăstarea şi le-a dăruit o viaţă nouă”.

„În luna lui iunie 1662 s-a întâmplat la Moscova o răscoală”.

„Un oarecare boiernaş a ţintuit pe ziduri şi garduri în felurite părţi ale oraşului nişte fiţuici prin care îndemna poporul să nu aibă încredere în boieri căci ei, păgânii, uneltiseră, pasămite, cu străinii să vândă Moscova. Gloata dezlănţuită, auzind de acele lucruri, s-a năpustit spre palat şi mari fărădelegi ar fi făptuit dacă ţarul şi cu boierii, care prinseseră de veste despre acea răzmeriţă, n-ar fi plecat în satul Kolomenskoe”.

„Cei tâlhari nemernici, în număr de până la zece mii, au năvălit în satul Kolomenskoe, au împresurat castelul şi, cerând capul mai multor boieri după o listă de ei întocmită, au ameninţat că nimicesc cu totul acea zidire dacă nu li se împlineşte vrerea”.

„Ţarul Alexei Mihailovici, învăţat din alte întâmplări mai vechi, a făcut la acea vreme de cumpănă ceea ce i se cuvine unui Monarh să facă. Năimiţii nemţi şi streliţii din corpul de gardă s-au ivit pe neaşteptate în piaţă şi au început ei să-şi facă datoria cu atâta sârg încât patru mii de răzvrătiţi au căzut pe loc, iar mare parte din cei rămaşi, dimpreună cu mai-marele lor, au fost prinşi şi puşi în fiare”.

„După aceasta s-a întors ţarul la Moscova şi a poruncit ca nelegiuiţii să fie cercetaţi. Cei mai mulţi dintre aceştia au fost osândiţi după faptele lor, aşa că două mii de

oameni au fost tăiaţi în patru, traşi pe roată sau spânzuraţi.

Celorlalţi li s-au retezat urechile, li s-a însemnat pe obrazul stâng litera B cu fierul înroşit şi au fost ei surghiuniţi în Siberia împreună cu ai lor. Băieţilor de la 12 la 14 ani doar o ureche li s-a retezat”.

„După ce a împlinit aceste fapte însemnate, de neapărată trebuinţă pentru liniştirea Ţării, s-a apucat ţarul Alexei Mihailovici să aşeze rânduiala pe dinlăuntru a statului. A fost statornicit un nou Statut al Poliţiei, iar pentru ducerea lui la îndeplinire a fost numit cneazul Makedonski”.

„Blândeţea şi iubirea de oameni erau însuşirile de căpătâi ale sufletului ţarului…”

4.

Dimineaţa, cum se lumină de ziuă, bubuiră tunurile primei nave de război a Rusiei, „Oriol”[4], ancorată în dreptul Kremlinului din Astrahan…

De pe flotila cneazului Lvov s-a răspuns tot cu focuri de salut.

Oamenii lui Razin, fără să stea pe gânduri, încărcară tunurile şi traseră şi ei.

Primele erau mahoanele lui Lvov; mai în urmă, în formaţie ordonată, veneau oamenii lui Razin.

— Este nu clar la cine zalut frem facem, la cneas Lfof sau la Stenka Rasin? îl întrebă zâmbind Butler, căpitanul vasului, pe voievodul Prozorovski (amândoi erau la bordul navei „Oriol”).

Voievodul râse:

— Pe amândoi, căpitane! Bine-sănătoşi, bogdaproste măcar pentru asta!

Chemă un diac de la isprăvnicie şi începu să-i spună ce are de făcut:

— Ia o barcă, du-te la cneazul Semion Ivanîci şi spune-i să-l ducă pe Stenka la gurile Boldei, să rămână acolo. Iar cneazul după aceea să vină la mine. Mahoanele

4 Vulturul — n.t.

noastre să fie trase aici. Iar lui Stenka să-i spună: cazacii să nu calce în oraş! Şi nici pe ai noştri să nu-i lase la ei în tabără. Să nu-i prind că se-apucă de negoţ!

— Dar cu băuturica? se băgă obrăznicătura de scribălău.

— Băuturica?... Aici, frate, nu mai avem ce face, negustori tot s-or găsi. Îi spui cneazului să lase nişte mahoane d-ale noastre la gura Boldei... vreo cinci, să stea cu ochii pe ei. Să aleagă streliţi mai de încredere, să nu se aştearnă la chiolhan cu tâlharii.

*

Mahoanele lui Razin s-au îngrămădit la gura râuleţului Bolda (mai sus de Astrahan).

La prova mahoanei atamanului apăru Razin.

— Petreceţi, fraţilor! strigă el, şi făcu un semn larg cu braţul.

Nu mai puţin de o mie de cazaci năvăliră pe mal. Şi se-ncinse treaba.

Pe tot întinsul ţărmului se porni negustorie nu glumă. Cei mai iuţi de picior veniseră aici din Astrahan: din mahalaua meşteşugarilor, din oraşul de sus, chiar din Kremlin. Erau mulţi negustori străini, soli şi tot felul de muieruşte. La o treime din preţ, dacă nu şi mai puţin, trecea marfa din mâinile darnice ale cazacilor în mâinile iuţi, abile ale cumpărătorilor: preşuri de un stânjen lăţime, satin, camohasuri, saftian, covoare persane scumpe de-ţi luau ochii, valuri de pânză albă şi postav roşu, korpeh (caracul) de Buhara, odoare de aur lucrate cu meşteşug: inele, cercei, şiraguri, lănţişoare, cupe, potire...

Sosise clipa de dragul căreia cazacul rabdă şi de foame şi de frig, priveşte moartea în ochi...

Acum scutură cârpele înflorate, le aruncă pe jos şi calcă pe ele ca semn al dispreţului lor fără de margini. Cazacul – mai ştii de ce? – are drag să se ciondănească pe treburi negustoreşti mai ales cu câte un tătar, un calmuc sau... o muiere.

Iată un cazac lung, năsos, care a prins gustul

negustoriei. A desfăşurat pe iarbă în faţa muierilor un covor scump şi-acum îl laudă. Răcneşte:

— Eu cât mi-s? Iacătă-mă! se înălţă cât era de lung. Şi uite că încap de două ori în el. Uite aici: unu! se culcă. Băgaţi de seamă, fâşneţelor, că altfel vă păcălesc! sări în picioare, se mai întinse o dată, cu picioarele desfăcute. Două! Chiar de sub şah l-am luat.

— Da' ce, parcă ăia dorm pe el? îşi dădu una cu părerea. Pe perete se pune!

— Nu cumva şedea şahul pe el cu nevastă-sa? Nu i-oi fi făcut tu vânt?

— Şahul? Păi şahul zicea şi el ca omul: eu c-o fi, el c-o păţi… Cam fleşcăit, abia l-am înduplecat…

Desfăşoară preşurile, pipăie pielicelele de saftian…

— Asta saftian estem? Bun-bun?

— Da' ce, n-ai ochi să vezi?

— Asta pieliţei mult gros estem…

— Oi avea tu pielea groasă, băi moacă! Las' că ţi-o subţiez eu!

— Tu te inzuri la mine? De te?

— Deţe, de ne te… D-aia! Că a mierlit-o găinuşa care le făcea tătarilor ouşoare de aur, iată de ce.

Localnicii mai descurcăreţi n-au uitat de „poşircă". Pe alocuri unii vând băutura chiar din căruţă. S-au ivit şi primele „rândunele". Un cazac uşor cherchelit îşi încercă glasul:

Apleu.
Sărman arici.
Sărmanei arici.
Unde te târăşti de-aici
Cu paşi mici?
Ehei.
Mă duc unde mi-e pe plac:
La mândruţa din iatac
Cu cosiţa-n comanac…

Dar esaulii au poruncă să stea cu ochii-n patru. Nu e vremea să se lase pe tânjeală, ba deloc. Esaulii înţeleg asta

şi fără să le mai spună atamanul.

Ivan Cernoiareţ, pregătindu-se să plece nu ştiu unde de pe mahoană, îi îndemna pe sotnici:

— Să vedeţi bine de străji! Că altfel ne fac ăştia ce-am mai păţit noi la Monastârski iar. Aici nici pe-un câine nu-l crezi pe cuvânt. Pe toate mahoanele să fie mereu careva. Siomka, trimite vreo trei lotci pe Volga, să dea ocolul pe-acolo. Dacă-l prind pe vreunul beat în străji, îl tai fără multă vorbă.

Marea multicoloră de oameni, cuprinsă de voioşia primelor pahare de băutură, de pofta de câştig, de libertate, de plăcerea de a se târgui, de tot ceea ce poartă numele de SĂRBĂTOARE, tălăzuieşte, clocoteşte, orăcăie. Se încântă cu toţii, şi cei care-i înşală pe alţii, şi cei care se lasă păcăliţi.

Aoleu.

Sărman arici!

Sărmanei arici!

Unde te târăşti de-aici

Cu paşi mici?…

Se cocea un chef de pomină. De asta n-aveai cum să te fereşti, nimeni nu putea să-l oprească; nimeni, nici atamanul cel mai aspru şi cel mai iubit, nici esaulii lui trecuţi prin toate.

În sala isprăvniciei din Kremlin s-au adunat toţi maimarii puterii din Astrahan: cneazul boier Ivan Semionîci Prozorovski, voievodul oraşului, cneazul stolnic Semion Ivanîci Lvov, voievod de-al doilea, cneazul stolnic Mihail Semionîci Prozorovski (fratele lui Ivan Semionîci), voievod de-al doilea, mitropolitul Iosif, diacul isprăvniciei, capul streliţilor Ivan Krasulin. Şedeau şi se socoteau.

— Că i-ai adus aci e bine, rosti cneazul Ivan Semionîci, un boier înalt şi bine împlinit, deschis, neprefăcut la chip. Dar mai departe ce facem? Vezi că nici aici nu suntem în stare să-i potolim. Că doar am poruncit să nu se pună pe negustorie!… Şi ia uite ce se petrece! Dar dacă aşa cum sunt, cu arme şi prăzi, s-or duce la Don?…

Atunci ce ne facem?

— Noi n-avem treabă cu ei, mărite cneaz, observă Lvov. Avem hrisovul ţarului… Le facem vânt de-aici şi cu asta am terminat.

— O fi el hrisovul hrisov… Dar parcă de asta e vorba? Când or începe tâlharii să facă tot felul de rele în drum. s-a zis cu hrisovul! Atunci or tăbărî pe noi: dar voi ce-aţi păzit? După aia poţi să te dai cu capul de toţi pereţii, că tot n-ai ce dovedi. Pe mine aşa mă bate gândul: să-i trimitem la Don fără arme. Să-i înscriem pe toţi în liste, să le luăm toată muniţia…

— Auzi ce zice cneazul! izbucni mânios mitropolitul, un bătrân lung şi uscat căruia îi tremura capul. Ţi-ai dat brânci, acum vrei să le iei tot! Nu-i cunoşti tu pe ei… şi nici să nu dea Dumnezeu! Ăştia-s hoţi! Anticrişti!… Sunt în stare să facă tot oraşul numai surcele.

— Dar nici noi nu stăm cu mâinile în sân!

— Nu, mărite cneaz, nu ne prea putem pune nădejdea în streliţi, spuse Lvov. Acuşi o întorc. De ne-ar da tunurile şi mahoanele, ar fi lucru mare. Să-i treacă bunul Dumnezeu de Ţariţîn, că pe Don n-au decât să-şi taie bereguşurile unii altora, nouă nu ne mai pasă. Şi nici n-o să ne mai ceară nouă nimeni socoteală.

— Cum e, Ivane, chiar aşa rău o ducem cu streliţii? îl întrebă voievodul pe Krasulin, capul streliţilor.

— N-avem cu ce ne lăuda, Ivan Semicnâci, încuviinţă acesta. Au şi picat la vremea cea mai nepotrivită: ăstora trebuie să le dăm drumul la vatră, iar schimbul o veni când o veni! Numai să le spui să mai rămână, că pe dată se răscoală.

Cneazul Mihail, care până atunci tăcuse, se porni să vorbească cu înflăcărare tinerească:

— Dar cum vine asta?… Tâlhari, hoţi, au ieşit din cuvântul ţarului!… Iar noi n-avem ce le face. Ruşine pe capul nostru! Ne râd şi curcile că n-am putut să le venim de hac unor coate-goale! Eu aşa gândesc: să-i aducem la credinţa creştinească, să-i înscriem şi să-i împărţim după

listă pe la garnizoane până la o nouă poruncă a ţarului. Hrisovul e tocmai de anul trecut. Să trimitem vestitori la Moscova, iar până atunci pe tâlhari să-i ţinem aici, sub strajă.

— Ei, cneazule, cneazule… suspină mitropolitul. Zici că ne râd curcile? Pe mine unul atâta m-a făcut să râd sub tăişul sabiei un coate-goale de-al lui Zarutki, că pe toată viaţa am rămas să tot rânjesc şi să scutur din cap; aşa raa făcut el să râd, netrebnicul. Pe arhiepiscopul Feodosie, fie-i ţărâna uşoară, cum l-au necinstit!… Ăştia-s mânia lui Dumnezeu! Când s-or petrece de-aici suntem şi noi scăpaţi şi se izbăveşte şi biserica de altă ocară. Iar noi vrem să ne băgăm singuri capul în laţ…

— Că în pruncie te-o fi băgat Zarutki în sperieţi, asta înţeleg, spuse Ivan Semionîci. Dar mai pricepe şi dumneata, sfinte părinte, că noi suntem răspunzători în faţa ţarului pentru aceşti tâlhari. Ştim noi oare ce-o fi-n mintea lui, a lui Stenka? S-o retrage până colea la Ceornîi. Iar şi iar s-o apuca de-ale lui. Şi cine răspunde? Se va spune: au fost aici şi nu le-aţi putut lua armele?!

— Vine iarna, n-o să se-apuce, dădu glas Ivan Krasulin.

— Pân-la iarnă mai e, iar el nici n-are nevoie de multă vreme: dau de-o caravană de vase şi la fund cu ea. Atâtica toată!

— Că şi asta e adevărat, se băgă diacul. Nu-i cuminte să-i lăsăm aici: or începe să-i ademenească pe streliţi. Atunci chiar căsc-ncurcă treaba. Gândul meu ăsta e: să-ncercăm cu vorba, să-i lămurim să se potolească, să pună jos armele şi să se împrăştie care de unde-a venit. Când sunt toţi grămadă şi cu armele la ei mai bine să nu te legi de ei. Trebuie să încercăm cu lămureala…

— La sfânta credinţă să-i aducem pe netrebnici! După carte. În lăcaşul Domnului, rosti mitropolitul. Şi să facă bine să dea înapoi ce mi-au luat din cătun. I-am şi scris slăvitului ţar ce jaf mi-au făcut acolo!… mitropolitul scoase de sub pulpană o foaie scrisă. „În anul acesta, doamne,

spre ziua a şaptea a lunii lui august, au sosit dinspre mare în cătunul Basaga ţinător de moşia mitropoliei cazacii tâlhari ai lui Stenka Razin. Şi fiind ei în acel cătun al meu şi batogul sărat, şi icrele, şi cleiul de peşte, şi zgârciurile de morun (veaziga) pe toate le-au jefuit de n-a mai rămas nimic, şi felurite scule de aramă şi de fier din acel cătun, şi cazane, şi topoare, şi cângi, şi dălţi, şi scoabe, şi sfredele, şi burghie, şi năvoade, şi mahoane, şi bărci, şi cămările cu grâu câte au fost pe toate le-au prăduit. Şi după ce a făcut jaf, doamne, de m-a lăsat pe mine, cel care pentru tine se roagă, fără nimica, el, Stenka Razin şi ai lui au lăsat tot acolo în cătun, la loc de ascunziş, tot felul de odoare bisericeşti şi felurite lucruri de preţ şi, plecând ei din cătun, n-au lăsat nicio însemnare de acele lucruri.

Preamilostive domn, ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, primeşte ruga mea, a celui care pentru tine se închină…”

Intră un slujitor. Spuse:

— Soli de la cazaci.

— Să intre, zise voievodul. Stai. Cine sunt?

— Doi esauli, spun ei, şi un iazac.

— Să intre. Acuma… ia să-i luăm noi mai din scurt.

Au intrat Ivan Cernoiareţ, Frol Minaev, Stîr. S-au înclinat toţi trei deodată.

— Din partea atamanului de oaste Stepan Timofeici al lui Razin, suntem esaulii Ivaşca şi Frol şi cazacul de pe Don, Stîr, se prezentă Ivan Cernoiareţ.

Toţi trei sunt bogat înveşmântaţi, au arme scumpe. Stîr e cam cherchelit, dar numai niţel. Ivan Cernoiareţ l-a luat cu ei pentru că-l ştie bun de gură; dacă s-ar întâmpla să le lâncezească vorbirea cu voievozii, atunci îl îmboldeşte cu cotul pe Stîr să-şi dea drumul la meliţă. În felul ăsta ai şi răgaz de chibzuinţă ca să potriveşti vorbele mai cu socoteală. Stîr ceruse să-l ia şi pe moş Liubim; Ivan n-a vrut.

— Nu cunosc un asemenea ataman de oaste, zise voievodul Prozorovski, cercetându-i cu privirea pe cazaci.

Pe Kornei Iakovlev îl cunosc.

— Kornei nu ne e ataman, noi îl avem pe-al nostru, pe Stepan Timofeici, sări Stîr cu gura.

— De când. oare are Donul două oştiri?

— Da’ ce, ori n-ai auzit nimic? ridică glasul Stîr. Păi, noi am şi dat o raită prin Hvolân[5]!

Frol îl trase de mânecă pe bătrân, de la spate.

— Cu ce treabă aţi venit? întrebă sever Prozorovski ăl mai mare.

— Tătucul nostru, Stepan Timofeici, îţi face plecăciune şi îţi făgăduieşte daruri frumoase, începu Cernoiareţ.

— Şi?… îl întrerupse nerăbdător Prozorovski.

— A poruncit să-ţi dăm de ştire că mâine vine el.

— De ce nu azi?

— Azi?… Cernoiareţ îi privi pe mai-marii Astrahanului. Azi am venit noi să cădem la învoială cum are să fie el primit în Astrahan.

O umbră de nedumerire se aşternu pe chipurile dregătorilor din Astrahan. La atâta obrăznicie chiar că nu se aşteptaseră.

— Şi cum vrea el, mă rog, să fie primit? întrebă voievodul.

— Să se scoată steagurile, să tragă tunurile de pe metereze…

— Ar mai fi ceva… zise Stîr către mitropolit. Ar trebui, părinte, să se ţină şi o sfântă slujbă…

— Părinte ţi-e câinele cel turbat, nu eu! ţipă mitropolitul, izbind cu toiagul în podea. Alungaţi-i pe mişei, lighioanele spurcate! auzi ce le trece prin cap netrebnicilor! Sfântă slujbă, ai?… mitropolitul începu să-şi scuture capul şi mai tare; bătrânul duhovnic avea o fire cam bolovănoasă, îi sărea uşor ţandăra şi atunci nu-şi mai alegea cuvintele. Stenka o fi cel care a scornit povestea asta cu slujba? Acuşi îl afurisesc!…

— Sunt beţi, spuse cu scârbă cneazul Mihail.

---

5 Veche denumire a Mării Caspice — n.t.

— Cerc aţi avut? întrebă Lvov.

— Nu. Lui Cernoiareţ îi părea rău că-l luase pe Stîr cu el: a cam scrântit-o cu slujba. Acum nu le mai rămânea decât să-şi păstreze demnitatea. O s-avem!

— Atunci aţi făcut-o de capul vostru? Treaba cu sfânta slujbă? voia să se dumirească mitropolitul.

— De ce? Toată oştirea şi-o doreşte. Doar suntem creştini.

Voievodul se ridică, făcu semn cu mâna că întâlnirea luase sfârşit.

— Întoarceţi-vă la oaste şi spuneţi-i atamanului vostru să fie mâine aici. Îi mai spuneţi să nu umble cu prostii. Altfel îi fac eu o primire, că nu vă mai dezmeticiţi voi nici pân-acasă.

5.

Tare ciudat chefuia Razin: ba îl lua apa de îndată, ba oricât ar fi băut tot treaz rămânea. Numai privirea iscoditoare i se făcea grea, gânduri de nimeni ştiute puneau stăpânire pe el; când era băut, se lăsa cu totul în voia acelor gânduri şi atunci nimeni nu mai avea cum să priceapă ce-i în mintea lui, ce vrea, pe cine iubeşte în clipele acelea, pe cine nu. Se cam temeau oamenii de el când era aşa, dar îl şi respectau într-un chip anume, aşa cum cinstesc ruşii un părinte sever, dar drept, sau un frate mai mare şi mai puternic, când ştii că are cine să te tragă de urechi, dar şi cine să te-nţeleagă şi să te ocrotească la nevoie. Oamenii simţeau că Razin le poartă mereu de grijă. Chiar dacă nu-ţi dai seama de la început, chiar dacă Razin este şi el sfâşiat de patimi, chiar dacă nu totdeauna ştie să-şi stăpânească pornirile, chiar dacă o ia razna, ros de amărăciune şi durere sufletească, există în străfundurile acelui suflet multă dragoste de oameni, se zbuciumă acel suflet, tânjeşte după iubire şi dreptate şi nu găseşti în el acea josnică, ticăloasă poftă de a se bucura de umilinţa altora. Ei da, pentru acest suflet al lui îl îndrăgeau oamenii. Razin era iubit, cu el se simţeau în siguranţă. Că doar nu de moarte se teme; el se îngrozeşte dacă, privind

în jur, vede că nimănui nu-i pasă de soarta ta, că nimeni nu te jeleşte, că toţi se înghesuie să se ghâftuiască, să rupă o halcă mai mare… Sau se mai nimereşte câte unul, mintos şi puternic nevoie mare, care începe să se ţină semeţ, că el e mai presus decât ceilalţi, sau care se îmbată cu propria-i putere, sau care prinde gust de căpătuială… Mulţi sunt cei mintoşi şi puternici, dar puţini sunt cei buni, cei pe care îi doare sufletul nu numai pentru ei. Foarte tare îl iubeau oamenii pe Razin.

Vreo cinci sute de „meseni” se aşezaseră pe mal, chiar lângă mahoane. Întinseseră pe pământ un fel de poditură făcută din băncile vâslaşilor şi se aşezaseră cu picioarele strânse sub ei în jurul acestei „mese”.

Razin şedea în capul ospăţului. De o parte şi de cealaltă erau esaulii, bătrânii cei mai dragi, popa Ivaşka (răspopit), prizonierii mai de vază, printre care şi tânăra cadână, ibovnica lui Stepan.

Răsuna până în depărtări cântecul de libertate al cazacilor de pe Don, de-ţi mergea la inimă. Frumos cântec, îl şi cântau bine…

Soarele se nalţă de vestet se zorii, Ci nu-i vântul iute care-alungă norii, Ci nu se-nfipară marea cea adâncă, Ci nu-i o năpârcă şuierând sub stâncă, Ci e glas de flintă ce răsună încă…

Stepan asculta. El însuşi cânta doar rareori, i se întâmpla să mai mormăie ceva, ca pentru sine, când era dus pe gânduri, doar atât. Dar cântecele îi răscoleau sufletul, de-i dădeau şi lacrimile. Mai ales acesta; i se părea că e anume făcut despre iubitul lui frate de cruce, atamanui Serioga Krivoi.

Zboară glonţişorul, dar nu cade-n mare, Nu cade în apă, nu-n pământul tare, Ci în căzăcescul cerc de adunare. Cade din văzduhuri plumbul nesătul, ÎI *primeşte-n jrunte primul esaul…*

Şi mai departe ca un suspin, greu şi amar:

N-apucă să strige, n-apucă să geamă, Se umple de sânge a calului coamă. Nu ştii niciodată moartea când te

cheamă…

Rămaseră un timp aşa, năpădiţi de simţămintele stârnite de acel cântec. Se întristară cu toţii. Şi nu era chiar întristare, căci venise acea clipă, tainică şi rară, când inima omului se însenineză deodată, pătrunsă de un suflu luminos, parcă nu de pe astă lume; o fi oare adierea dragostei sau fiorul trezit de frumuseţea pământului ori de dorul de cei dragi de acasă, că amuţeşte omul, singur cu mâhnirea lui. Şi totuşi nu, nu e totdeauna tristă această clipă, de aceea e atât de tainică, atât de frumoasă.

Stepan se scutură din amorţeală.

— Ei… hai, mânjilor! Nu vă posomorâţi: simţea şi el că, pe măsură ce te apropii de casă, tot mai rău te munceşte dorul; te macină, te usucă. Om trece noi şi de asta! mai avem puţin… şi gata! Iar voi…

— Om trece, tătucă!

— Toarnă, porunci Stepan. Hai cu toţii, o duşcă pân-la fund!… Amin!…

Băură, se şterseră pe mustăţi. Se risipi clipa de taină şi era chiar mai bine acum, parcă se dusese şi întristarea.

— Toarnă! porunci iar Stepan.

Mai umplură cupele o dată. Că dacă lot o fi să… Şi mai dă-o-ncolo de tristeţe, că ce? Treaba şi-au făcut-o, au scos-o la capăt chiar binişor… Ar fi şi păcat să nu tragă un chiolhan pe cinste.

— Să nuse-ncovoaie căzăcimea! ridică Stepan pocalul. Să nu le crape pentru noi obrazul frăţiorilor care zac acum în pământul rece. Amin!

— Măi, păhărelu lui Dumnezeu, de unde dracu’ te-ai ivit tu?…

— Nu-l mai întreba, Mikola, că ţi-o spune el.

— M-mniam!…

Băură. Se porni hărmălaia, vorbeau toţi, se foiau…

— Toarnă! porunci din nou Stepan.

Ştia el ce-i de făcut ca să-şi alunge din inimă acea dulce tristeţe.

Mai turnară. Că bine-i, cocoşul mă-sii de viaţă! Acum

pot să-şi dea drumul, casa-i aproape.

— Liber să fie Donul în vecii vecilor! Pân-la fund!

— Uf, că bine-i, tătucă!

— Trageţi o cântare! Una veselă!

— Haida-a-a… hai! uriaşul cazac Kondrat plesni cu palma peste scândură… de cântat nu prea ştia să cânte.

Voci iscusite, demult învăţate să cânte împreună, izbucniră într-o suflare:

Iar mai bem un păhărel, Iar ne odihnim niţel. Om mai bea noi, că mai vrem, Dară pentru cine bem?

— Aia e!… îi săltă inima lui Kondrat; iar izbi cu pumnul în scândură. Pentru cine, mă?!

Păi, om bea, dac-om mai vrea, Pentru cei voinici om bea, Pentru cei cazaci om bea, Om bea până n-om putea. Nu-n Kazan, nu în Riazan Ci în mândrul Astrahan…

Fluieră unul din două deşte, de le ţiuiră urechile. Nu era Kondrat singurul, mai erau şi alţii de le zburda sufletul, se cerea slobod. Le veni pofta să facă o dandana şi mai mare, să bage pe careva în sperieţi, măcar să zbiere, să dovedească cine-i mai tare.

La celălalt capăt se înălţă alt cântec, acoperindu-l pa cel dintâi:

Cântă cobză, zi-i mai tare, Să-ncercăm altă cântare. Între codri, într-o poiană întâlnit-am o vădană. Văleu şi aoleu. …

— Tătucă, omoară cântarea! se auziră strigăte din toate părţile.

Un freamăt cuprinse mia de oameni, freamăt mare. Cei mai mulţi, mai ales dintre ai tineri, nu mai cântau, se uitau cu nerăbdare la ataman. Dar cântecul mai trăia încă, iar atamanul nu-i lua în seamă, nu voia să ia în seamă nerăbdarea tinerilor. Mai trăia cântecul, mai putea încă să prindă putere.

Văd. uvioara tot plângea, Inima de ţi-o frângea. Şi-a bocit fără alean Până mai acum un an…

— Tătucă, să n-o mai zică pe asta cu văduvioara, că m-apucă mila. Îmi dau lacrimile-e-e!… Kondrat scutură din

cap şi iar dădu una cu pumnul în scândură, tare. Acuşi plîi-îng…

— De ospătat v-aţi ospătat bine, măi cazaci? întrebă atamanul.

— Bine, tătucă! răcniră toţi.

Şi mai aşteptau ei ceva. Dar tătucul tot nu lua în seamă nerăbdarea lor. N-o lua şi pace.

— Nu-i mai ţine pe jăratec, tătucă, spuse încet Ivan Cernoiareţ, că ăştia chiar se pun pe plâns. Lasă-i, zău…

Stepan râse uşor, aruncă o privire spre cazaci… Se vedea că şi lui îi dădea ghes. Dar se ţinea tare. Cât de mult îi iubea el pe cazacii săi, dar, de vreme ce s-a apucat el să ocârmuiască petrecerea, tot el ştia când să lase hăţurile din mână.

— Dar rachiu-i bun?

— Oh, că bun e, tătucă!

— Toarnă!

Parcă s-ar apropia acum clipa mult aşteptată. Băură.

Stepan puse jos cupa goală, îşi şterse mustăţile… Se făcu el că-şi caută luleaua… Şi deodată se săltă în picioare, îşi smulse căciula din cap şi dădu cu ea de pământ.

— Dă-i drumul! rosti el cu înverşunare.

Asta aşteptau.

Clocoti deasupra apelor puternicul strigăt de bucurie al gloatei ameţite de băutură. Săriră în picioare… Banduriştii, toţi câţi erau, se aşezară într-un rând, ciupiră coardele. Şi se-ncinse, dragă Doamne… Dănţuiau toţi. Fluierau, urlau, chiuiau… Se formase un cerc uriaş. În mijloc stătea atamanul, bătea uşor din picior. Rânjea, dar de bine. Era şi asta altă clipă nepreţuită: toate vieţile se împletiră, legate laolaltă într-o singură namilă de viaţă care, iat-o, se învârte suflând fierbinte, se desfată. E ceva care seamănă cu un iureş năprasnic dat în luptă pe neaşteptate sau cu o dezmierdare înfocată de femeie fără minte.

Se cutremura pământul; pescăruşii care se roteau de-a lungul ţărmului se feriră în sus şi în lături, de parcă s-ar

fi tras în ei cu puşca.

Soarele era şi el pe plecare… Şi, repede, se apropia amurgul. Pe mal începură să pâlpâie focurile.

Petrecerea se întinse, se lăţi; nu mai era un singur cerc, se învârtejeau mai multe, în jurul focurilor.

Lângă un foc mai mare cazacii îi înghionteau pe prizonieri spre Stepan, iar el îi împingea în mijlocul horei; trebuiau să joace. Să joace cum le cântă cazacii. Ei ce să facă? Jucau. Jucau la un loc cu cazacii. Cazacii se străduiau din toată inima să-i înveţe, le arătau cum se joacă pe căzăceşte. Un neguţător persan cam rotofei nu izbutea nicicum să joace pe vine. Doi cazaci îl apucară de mâini şi ba-l la sau jos la pământ, ba-l ridicau dintr-o smucitură. Pe persan îl treceau toate sudorile, ar fi jucat el bucuros, măcar să nu-i smulgă braţele din încheieturi, îşi dădea toată silinţa, dar nu era în stare.

— Hai, vecine! Mişcă!

„Vecinul” sare greoi şi hazliu (e bucuros că măcar stârneşte hazul), doar – doar o scăpa, de nu l-ar da gata această petrecere sălbatică, această viaţă învolburată care îşi găseşte bucuria într-o atât de primejdioasă dezlănţuire.

— Hopa… hop! Hopa! Hop! Ah, că bine mai joci, măi pui de lele!… Ia uite-l ia, uite ce-i poate pielea!…

Printre cei ce s-au prins în joc e şi frumoasa prinţesă. Doica ţopăie şi ea în urma prinţesei; toată lumea trebuie să dănţuiască şi să ţopăie, dacă-i vorba pe-aşa.

— Mai cu foc! strigă Razin. Arde-l, nu-l lăsa! Să duduie pământul!…

Un prinţişor, fratele tinerei persane, fu târât în preajma lui Razin: nu voia să joace şi se mai şi împotrivea. Stepan îl măsură cu privirea, îi făcu semn spre cerc. Prinţişorul clătină din cap şi începu să tolocănească ceva pe limba lui. Stepan îl înşfăcă de piept şi-l azvârli în foc. Ţâşni în sus un snop de scântei… Persanul sări din flăcări ca o sfârlează şi se rostogoli pe jos ca să-şi stingă hainele. Le stinse, sări în picioare.

— Joacă! strigă la el Stepan. Aşa-mi zici tu mie,

puţoiule?! Păi, dacă-i aşa, las’ că te frig eu pe jar ca pe-un purcel. Joacă!

N-ar fi trebuit să-şi dea acum drumul la gură prinţişorul, nu tocmai acum… Şi pe deasupra s-a mai şi pus să înjure… Mulţi dintre cei de faţă pricepeau persana.

— Ei? atamanul aştepta.

Banduriştii începură să cânte mai cu foc… Dar prinţişorul nu se clintea. S-o fi trezit mândria în sufletul lui cel tânăr, s-a răzvrătit şi a hotărât că mai bine să-l ucidă decât să-l batjocorească. Poate nădăjduia că atamanul nu se va atinge de el, de dragul soră-sii. Sau, poate, şi-a adus aminte că, nu cu mult în urmă, le poruncea el însuşi oamenilor şi că alţii erau cei care jucau atunci când voia el… Fapt e că s-a încăpăţânat… şi gata. Ochii întunecaţi îi scăpărau de furie şi de ciudă, buzele îi tremurau, pe chip i se citeau şi deznădejdea şi îndărătnicia, amândouă deodată. Dar, oricât de încăpăţânat ar fi tânărul prinţ, atamanul e tot mai încăpăţânat decât el; şi nici nu e timpul potrivit să te măsori acum cu atamanul: se poate lăsa el, băut cum e, şi încă în faţa oştenilor săi, să-l înfrunte un oarecine şi să-l întreacă, măcar în îndărătnicie?

— Joacă! zise Stepan.

Îşi înfipse ochii în obrazul oacheş, gingaş al prinţişorului. Acesta începu iar să spună ceva, dând din mani. Stepan îşi trase încetişor sabia… Se repezi atunci din cerc prinţesa, se agăţă de braţul atamanului. Ceilalţi persani îl luară pe sus pe prinţ şi-l târâră cu ei în cerc. Stepan o împinse la o parte pe prinţesă şi, urmărindu-l din ochi pe prinţ, porunci:

— Mai cu foc! Ia fă-le şi tu o dată pe plac cazacilor… Când te-o răscumpăra tătâne-tău, atunci… n-ai decât să-i pui pe alţii să-ţi joace.

La alt foc o ceată de cazaci, şi mai tineri şi mai bătrâni, s-au prins să sară peste flăcări. Aici s-auzi răcnete şi băşcălie! îşi udau cu apă numai capul şi barba. Încolo nimic. Mirosea a pârlitură.

„Sărmanul arici” ajunse împleticindu-se tocmai la

acea ceată… Beat criţă.

— M-m-ah!… Da ce gustos miroase! şi „ariciul” dădu să-şi scoată caftanul. Hai să mi-o prăjesc şi pe-a mea.

Îl alungară. Cuminte, plecă mai departe şi iar o luă de la capăt:

Aoleu.

Sărman arici. …

Iar la toate acestea priveau, clipind mirate, stelele mari de pe cerul întunecat. Şi mai priveau din întuneric, de prin tufişuri ochii pizmuitori ai celor puşi de strajă. Nu toţi avuseseră tăria să se stăpânească: câte unul tot a izbutit să apuce cât de cât, un păhărel-două.

Ivan Cernoiareţ împreună cu sotnicii cercetau străjile… într-un loc unde trebuia să fie om de pază se petrecu o încurcătură. Pândarul aţipise… Auzind paşi, sări el în picioare, dar prea târziu. O scurtă învălmăşeală, gâfâieli înfundate, crâmpeie de cuvinte:

— Ţine-l de mână! Mâna, mă!… Al naibii câine!…

— Dă-i la cap!

— Suceşte-i braţul! M-m-hâm… Ale! O bufnitură seacă; atins „la lingurică”, pândarul încetă să se mai împotrivească. Na, mai muşcă tu acum! Leagă-l, Semion! îmi pui altul aci.

— Fedka! strigă sotnicul. Rămâi tu aici. M-a muşcat de mână, guşterul dracului. Curând nu se vindecă. Aşa-i muşcătura de om, ţine mult. Până şi cea de câine trece mai repede. Al naibii balaur!… Măcar să nu-mi fi atins vâna.

— Pişă-te pe ea, acuşi se drege.

— Pe ăsta îl laşi să zacă aci, porunci esaulul. Dacă-l dezlegi, Fedka, e vai de capul tău! îl luăm noi la întrebări după ce răsare soarele.

Cernoiareţ şi cu ceilalţi porniră mai departe, foşneau tufişurile în drumul lor. Când oastea petrece, primul esaui nu cunoaşte odihna.

Pe Stepan îl cuprinsese o stare din acelea când nu mai vrei să vezi pe nimeni. Mai dădu pe gât un pocal şi se duse spre mahoane; voia să fie singur. Nu era ameţit de

băutură, simţea doar nişte zvâcnituri în tâmple.

Tânăra persană îl ajunse din urmă. Ceva mai încolo, în spate, se zărea şi doica.

— Ei? întrebă Stepan, fără să se întoarcă; recunoscuse paşii uşori ai fetei. Ai dănţuit destul?

Persana zise ceva.

— Te-ai speriat pentru frate-tău? Da' el, prostovanul, de ce se încăpăţânează?

Ea începu iar să îngaime ceva, repede-repede, cu o voce mică, plăpândă, rugătoare.

Ajunseră în marginea apei. Stepan se lăsă pe vine, se stropi pe faţă... Apoi se ridică şi rămase aşa, dus pe gânduri, cu ochii pironiţi în bezna lipicioasă.

Clipoceau încetişor valurile la picioarele lor; bolborosea undeva, în spate, tabăra pusă pe chef; se auzea cum vorbesc între ei oamenii de pază de la mahoane. Făcliile de smoală de la bordul mahoanelor se oglindeau în unda neagră, şerpuind, tremurând. Pântecul moale şi cald al nopţii se lăsase peste pământ, peste ape, peste focuri... Era zăpuşeală, venea o adiere de peşte şi de fum.

Stepan stătu mult timp nemişcat. Părea că uitase de tot şi de toate. Gânduri venite de departe, parcă de pe alte tărâmuri puseră din nou stăpânire pe el. Ştia să se lase în voia gândurilor; câteodată îşi dorea foarte tare să fie singur.

Tânăra persană îl atinse uşor pe umăr; se vede că i se făcuse frig. Stepan reveni pe pământ.

— Oi fi îngheţat, ai? Măi, pisicuţă din străini! rosti el blând, cu un fel de uimire, o mângâie pe cap, o luă de după umeri, o împinse uşurel. Du-te la culcare. Ce-i drept, e cam răcoare aici, lângă apă.

Prinţesa, toată un zâmbet, îl întrebă ceva, arătâna spre mahoana unde îşi avea culcuşul.

— Hai, la culcare, du-te, încuviinţă Stepan. Du-te.

Prinţesa îşi plesni palmele de bucurie şi porni în fugă spre bărci. Fără să se oprească, strigă către doică; aceasta îi răspunse, bucuroasă şi ea.

Stepan clătină din cap, uitându-se în urma prinţesei.

— Păi, ei ce să-i faci?... Că ea, prosluţa, tot cu păpuşile s-ar juca.

Iar în gând îşi spuse: „O trimit înapoi, ajunge. Dar pe prinţişor să-l răscumpere; dacă mă tocmesc, tot iau pe el vreo cinzeci de bidivii”.

Îşi pierdu iarăşi ochii în întuneric... Şi îi veni în minte, cine ştie de ce, altă noapte, de foarte demult.

Ca şi acum, era tot început de toamnă... Şi tot aşa de cald. Stenka, împreună cu frate-său, Ivan (Ivan avea pe atunci cam şaisprezece ani, Stenka zece), zăboviseră cu undiţele pe malul Donului; au stat până după apusul soarelui, când s-a aşternut întunericul peste ape. N-aveau chef să meargă acasă. Şedeau acolo, ascultau tăcerea. Şi veni acel dar scump şi rar al tinereţii, pe care toţi îl încercăm la acea vârstă fericită: ţi se opreşte inima în loc. ca de o dulce nălucire şi te cuprinde atunci, pui de om, o încântare fără nume de-ţi vine să te înalţi, să muţi şi munţii din loc; şi în acea clipă puiul de om încă necopt înţelege limpede şi dintr-odată: sunt, trăiesc pe această lume! Dar cum nu te înalţi, ci rămâi aşezat, adunat tot cu bărbia pe genunchi, şi mai arzătoare, aievea şi aproape, se face credinţa: „Lasă, c-am s-o fac şi pe asta, mă înalţ eu”. Acel simţământ puternic nu-l uiţi după aceea toată viaţa.

Cei doi fraţi au rămas acolo multă vreme, tăceau. Satul se pregătea de culcare. Deodată se auziră, undeva pe aproape, voci de femei; veniseră muierile la scăldătoare. Aşa obişnuiau: să se scalde după ce se întunecă. Se încântau singure de vraja înserării. Vorbeau între ele, nu tare, şi totuşi glasurile lor sparseră liniştea nopţii, se lăţiră pe tot întinsul apei. Cuvintele se auzeau desluşit, aproape.

— Ce apă, auzi tu, caldă-ă-a!... Vai, ce bună-i!

— Parcă te mângâie... Doamne, ce mai alintare. E bine, ce mai...

— Niuraşka, sări şi tu, hai odată Sări, Niuraşka!

— Niuraşka Sazonova, spuse Ivan Razin. Să vezi ce tămbălău fac ele acuşi.

Îşi lepădă hainele, intră în apă şi începu să înoate fără zgomot. Peste câteva clipe se făcu nevăzut. Mai târziu Ivan îi povesti că a înotat până aproape de ele, nezărit şi neauzit, s-a dat la fund şi a apucat-o pe una din ele de picior. Tăcerea nopţii fu spartă de un ţipăt cumplit, sfâşietor. De neghiob ce era, Stenka fugi într-acolo şi începu să-şi cheme fratele. Se speriase. Muierile l-au cunoscut pe Stenka după glas, au aflat şi cine era făptaşul: Vanka Razin. Spre nenorocul lui, nu o apucase de picior pe Niuraşka, ci pe-o muiere mai coaptă, nevastă de cazac, Fiokla Mironova. Asta şi aşa era cam zurlie, iar acum., ce să mai vorbim?… A răcnit ca o fiară înjunghiată şi s-a lăsat moale în apă. Când au scos-o pe mal era mai mult moartă decât vie. Kostka Mironov, bărbatul Fioklei, s-a dus în aceeaşi noapte la Timofei Razin să-i ceară socoteală pentru pozna băieţilor. La început Timofei a plecat urechea la dojana şi beşteleala lui Konstantin şi s-a hotărât să se răfuiască el cu băieţii de cum s-or ivi acasă… Însă pe Konstantin l-a cam luat gura pe dinainte de supărare, a întrecut măsura:

— Nişte tâlhari aţi prăsit! Ăştia sunt în stare să facă moarte de om… umblă noaptea teleleu. Ce caută ei noaptea pe coclauri?

— Dacă nevastă-ta nu-i zdravănă la cap, n-au voie alţii să se scalde? întrebă domol Timofei.

— Păi asta-i scăldătoare? Că puiul ăsta de drac s-a băgat peste ele! auzi, scăldătoare… Să se scalde cât vrea. da ce l-a apucat să se dea la fund taman unde erau muierile? Ce, nu-i limpede c-a vrut să le sperie, împieliţatul?

— Şi-acum vii tu la tartor să te plângi… Păi tartorele să te-nţeleagă pe tine? Că doar puiul de drac din tartor se trage.

— Aşa şi e, c-aţi ajuns ca diavolii. Parc-aţi fi din neamul lui Scaraoţchi, umblaţi toţi cu cuţitul în dinţi, tâlharilor!

— Ce nevoie am eu de cuţit? Ţi-oi face eu vânt de pe

prispă şi fără cuţit, se înfurie Timofei de-a binelea.

S-au certat rău.

La plecare Kostka l-a mai şi amenințat:

— Las’ că le bag eu minţile-n cap! îi învăţ eu de-o să ţină minte!

— D-apoi cum ţi-o fi norocul, zise Timofei. Tu încearcă.

Kostka a încercat. Nu i-a mers. Nu i-a stat în putere.

Kostka Mironov a pierit împreună cu Ivan Razin în timpul războiului cu leşii. Amintirea acelei campanii de pomină îi era încă vie, deşi trecuse mult timp de atunci, îi ardea pe Stepan ca o rană în inimă. Şi acum parcă era aievea… îl chinuia acea blestemată vedenie: iar se făcea că frate-său, Ivan polcovnicul, şi esaulii săi, toţi legaţi, sunt duşi spre un pin rămuros. Ivan păşea ţeapăn, îşi strâmba gura de parcă-i venea a râde; nu credea nimeni că au să-i spânzure pe cazaci, nici Ivan nu credea. Toată vina cazacilor era că, pe vreme de toamnă, ei îl cam băgaseră-n mă-sa pe falnicul cneaz Dolgoruki, întoarseră caii şi porniră înapoi, spre casă: iarna cazacii nu luptă. Aşa era de când lumea. Aşa făceau toţi atamanii când mergeau la război alături de oastea ţarului. Aşa făcuse şi Razin Ivan. Cneazul Dolgoruki a prins din urmă ceata nesupusă, a dezarmat-o… Iar pe polcovnic a poruncit să-l spânzure ziua-n amiaza mare, în văzul tuturor. Aşa ceva nu se mai pomenise, de aceea nu-i venea nimănui să creadă. Ivan s-a urcat singur pe scăunel, i-au pus ştreangul de gât… Abia atunci şi-au dat seama cu toţii: nu şuguia cneazul, nu dorise doar să bage spaima-n ei, ci chiar pusese să le ia viaţa. Dolgoruki era şi el acolo… în ultima clipă Ivan s-a uitat îngrijorat spre cneaz, l-a întrebat: „Ce-ai de gând, câine?” Cneazul a făcut un semn cu mâna, a zburat scăunelul de sub picioarele lui Ivan. Aşa a fost… Şi azi, cum închide ochii, mai vede Stepan chinul îngrozitor al fratelui: cum se zbate în laţ, cum se zvârcoleşte din tot trupul. Şi atunci se însingura Stepan, pleca în grabă dintre oameni, să nu vadă alţii suferinţa care îi schimonosea şi lui

faţa. Nu-i e dat omului să uite una ca asta cât o trăi!

„Halal ţar!... Halal boieri... alde Dolgoruki: doar un semn a făcut cu mânuţa-i dalbă şi s-a zis cu cazacul. Asta-i!”

Stepan strânse din dinţi şi se încordă tot de durere, parcă-l muşcase ceva de inimă. Ca să se liniştească, îşi spuse de trei ori, tot fără să-şi descleşteze dinţii „Mgm, mgm, mgm...”, parcă ar încuviinţa, parcă tot pe el s-ar îndupleca. Şi se duse în cortul său, pe mahoană.

Tabăra mai vui încă multă vreme. Dar tot mai încet se făcea vuietul, mai potolit. Numai cei cu capetele cele mai zdravene se mai ţineau cât de cât pe picioare; ici-colo se mai desluşeau pe lângă focurile care dădeau să se stingă grupuri mici de cazaci, vorbeau ceva între ei, dar nu se înţelegea mai nimic. Duduiau sforăiturile în tot lungul ţărmului. Dormeau care pe unde apucase să cadă. Străjile erau la locurile lor şi se schimbau la timp.

În toiul nopţii se auzi deodată dinspre mahoane un ţipăt îngrozit de femeie. De trei ori se auzi. Umbre neclare se văzură alergând pe mahoana unde-şi aveau cortul tânăra persană şi doica ei. Se auzi un plescăit puternic: ori l-au aruncat pe careva în apă, ori o fi alunecat singur... Mai ţipă o dată tânăra femeie, ţipăt de groază...

Stepan sări din somn de parcă l-ar fi izbit ceva, dibui cu mâna sabia şi, aşa cum era, în ciorapi şi-n izmene, doar cu cămaşa de corp pe el, se năpusti afară din cort.

— E ceva acolo, îi spuse un om de strajă, scrutând întunericul. Nu se prea vede... Or fi bumbăcit pe careva. Parcă-i glas de muiere...

Stepan n-o mai luă pe podişca şubredă, sări de pe mahoană drept în apă, ieşi pe mal şi porni în fugă. Ştia el cine fusese bumbăcit: persana lui, o cunoscuse după glas.

Din cealaltă parte venea în goană spre mahoana prizonierelor şi Ivan Cernoiareţ.

La apropierea lor, o umbră de bărbat se repezi spre prova mahoanei... Ajuns acolo, acel cineva zăbovi puţin, privind în partea de unde venea Stepan; se vede că-i

recunoscu, se aruncă în apă şi porni înot, lovind puternic din braţe. Când Ivan urcă în fugă pe mahoană, iar puţin mai târziu şi Stepan, fugarul era de-acum departe.

Persana stătea în uşa cortului, îşi ţinea cu mâna cămaşa ruptă la piept, plângea.

— Cine? îl întrebă Stepan pe Cernoiareţ; tremura tot.

— Dracu' să-l ştie… e întuneric, răspunse Ivan.

Îşi ascunse în sân pistolul, pe furiş, să nu-l vadă.

— Dă-mi pistolul, spuse Stepan.

— N-am.

Stepan smulse o săgeată de fier de la brâul lui Ivan, o azvârli cu toată puterea spre fugar. Săgeata ţiui subţire, plesni faţa apei, se pierdu în val, nu ajunse ţinta. Cel din apă se căznea să înoate şi mai iute.

Ivan trase cu urechea la plescăiturile de pe râu, zise:

— Cam departe.

Aprins de furie, Stepan dădu să tragă cămaşa de pe el. Ivan îl opri.

— Ce-ai căpiat? Ala acuşi ajunge la mal, se piteşte în tufe şi pe urmă poţi să-l cauţi pân-la sfântu-aşteaptă. Nu vezi că-i aproape acolo?

Prinţesa veni din spate, începu să spună ceva, arătând spre apă. Îl trase pe Stepan spre bord… Vorbea repede-repede, atât de repede că Stepan nu pricepu nimic, deşi ştia binişor persana şi ar fi putut, altfel, să înţeleagă.

— Ce-i aia? nu se dumirea el. Cine? Să-mi spui cine-i a-c-o-lo! Stepan o întoarse cu faţa spre râu, îi arătă. Cine-i ăla?!

— Ei! strigă Ivan. Să ştii că pe băbuţă, ce mai… i-a făcut brânci! Baba unde-i? o întrebă pe prinţesă; ea amuţi cu ochii la el; Ivan scuipă în silă şi se duse la cort. Păi da! strigă el de acolo. I-a făcut vânt băbuţei, nu mai e! ieşi din cort, strigă către paznicul de pe mahoana vecină: Hei, care eşti acolo?!… Ia sări, vezi poate dai de băbuţă.

Pândarul se despuie, sări în apă. Fornăi o vreme, se băgă la fund de câteva ori, apoi strigă:

— Am găsit-o!

— Mai e vie? întrebă Ivan.

— Da’ de unde!… Ai zice că mai întâi a pocnit-o, toată tigva-i plină de sânge, se lipeşte.

Stepan se chinuia să ghicească cine o fi fugarul. Care dracu’ o fi?

— Frolka! El e.

— Minaev? se minună Cernoiareţ. Doamne păzeşte, Stepane!… Ce-ţi veni?

— Măi, tu… cum îţi zice? Stepan se aplecă peste bord, spre locul unde se mai foia în apă paznicul.

— Paşka Hoperski, dădu glas cazacul.

— Dă o fugă pân-la Frol Minaev. Cheamă-l încoace. Ai venit?!

— Cu asta ce fac?

— Fă-i vânt, o ajunge ea singură acasă, porunci Cernoiareţ.

Prinţesa îşi dădu ea seama de ceva, se nelinişti, îi atinse umărul lui Cernoiareţ şi începu să-i facă semne s-o scoată pe bătrână din apă.

— Ia mai du-te şi tu! se răsti el, gata s-o plesnească. Pe tine ar trebui să te-azvârlu acolo… şerpoaică neagră ce eşti!

Parcă-i şoptise cineva la ureche lui Ivan, odată se dumiri că Stepan ghicise bine.

Pândarul alergă spre mahoana esaulilor.

— L-am pierdut pe esaul, suspină Ivan cu amărăciune.

Acum nu se mai îndoia deloc, cel cu pricina fusese

Frol Minaev, mare muieratec… şi când îi picau ochii pe vreuna… Mai ştia Ivan că, pentru a scăpa de mânia atamanului, Frol o s-o ia la picior, s-ar putea întâmpla să nu se mai întoarcă deloc. Ce mai nerozie a fost în stare să facă esaulul!

— Îl găsesc eu pe nemernic şi-n gaură de şarpe, zise Stepan. Viu nu-mi scapă.

Lui Cernoiareţ îi părea nespus de rău după Frol. La un chef ca ăsta e musai să se petreacă măcar ceva, dar şi

să pierzi un esaul ca Frol parcă-i prea de tot… Şi din pricina cui! Măcar de s-ar fi meritat.

— I-o fi făcut ea ochi dulci, spuse el. Ce rost are să te-nfierbânţi?

— Am văzut eu cum se uită la ea!

— Acum începem să dăm cu esaulii de-a azvârlita, nu se lăsă Ivan.

— Pe Frol îl tai! se răsti Stepan. Am spus că-l tai şi am să-l tai! Nu-mi sta în cale.

— Taie-l! ridică şi Ivan glasul. Că şi-aşa avem prea mulţi esauli, n-avem ce face cu ei! Taie-i pe toţi, care cum se uită la ea, jart! Vezi că şi eu m-am uitat, că d-aia am ochi.

Stepan îl privi lung… Tăcu un timp, apoi îi spuse rugător, dar la fel de neînduplecat:

— Nu mă vârî-n păcat, Ivane. Cât mai e de vorbă bună…

— A dat strechea-n tine, zise încet Ivan, şi plecă de pe mahoană.

Pe mal dădu cu ochii de pândarul care se întorcea de la mahoana esaulilor. Ivan îl opri; bănuia răspunsul dinainte, dar totuşi întrebă:

— Ei?

— Nu-i acolo Frol, zise cazacul şi dădu să fugă mai departe, să-i spună atamanului.

— Aşteaptă, îl opri Ivan; stătu pe gânduri, dar cum nu-i veni nimic în minte, se strâmbă a lehamite. Ptiu!… Du-te.

Ar mai fi vrut el să găsească un şiretlic, un chiţibuş ceva, dar a înţeles pe loc că tot degeaba: ce-a fost a fost, n-ai cum s-o dregi. Tot e bine că Frol a spălat puţina la timp, altfel ar fi dat el de bucluc în noaptea aceasta.

Mai stătu Ivan ce mai stătu… Apoi se duse să-i trezească pe bătrâni: pe Stîr şi pe răspopit. Ceva tot îi venise lui în minte.

Stepan şedea în cort cu un picior îndoit sub el când intrară Stîr şi popa Ivaşka. Mai erau încă buimaci de

băutură, se cam clătinau pe picioare. Dar de ştiut ce au de făcut ştiau ei.

— Am văzut că-i lumină la tine, tătucă, zise fariseul de popă, destrăbălat moşul şi cam mişel de felul lui, dar meşter la taclale şi mare chefliu.

— Apăi şezi, îl pofti Stepan.

— Ehe-hei, oftă Stîr. Auzi, Timofeici, ce vis am putut să am!...

Îl luă cam pe departe. Nu era prima dată când îl trimiteau să-l îmbuneze pe ataman, să-i ostoiască mânia. Câteodată i se mai întâmpla să şi izbutească. Stepan ţinea la bătrân (Stîr şi cu Timofei, tatăl lui Razin, erau din acelaşi ţinut, de prin părţile Voronejului), îl cinstea ca pe un vechi oştean, dar nu-l cocolea, nu-i trecea nimic cu vederea, de Stîr se şi supăra. „Ţie numai după morţi îţi pare rău! i-o trânti odată Stîr. Mare scofală să-mi jeleşti oasele după aceea. Mai bine m-ai îndrăgi cât trăiesc”. Stepan s-a posomorât, dar atunci n-a zis nimic. Mai apoi, târziu după aceea, l-a întrebat aşa, parcă într-o doară; „Tu la supărare mi-ai spus-o? Sau chiar aşa crezi?” Stîr uitase de-acum despre ce era vorba, nici nu înţelegea unde bate atamanul. „Păi, că mi-ar părea rău numai de morţi”, îi aminti Stepan. Îl privea iscoditor pe bătrân, drept în ochi. Stârnu s-a pierdut cu firea, s-a apucat să desluşească, pe departe şi cam încâlcit, că el, sigur, nu aşa crede, dar câteodată i se pare că... Stepan n-a stat să-l asculte până la capăt, i-a întors-o cu necaz: „Acum ce-o tot suceşti? Parcă ce, eu dau vina pe tine? Nu o dau, n-avea grijă”. Totuşi, gândul că nu i-ar părea rău de tovarăşii săi, că-i jeleşte numai după ce sunt ucişi, gândul acesta i-a intrat ca un ghimpe în suflet. După aceea, ca din întâmplare, Stepan îi iscodea când şi când, ba pe unul, ba pe altul. „Aşa e, rău e atamanul vostru, nu-i e milă de nimeni... Zici c-aşa-i?” Nu, nu credeau că e aşa. Dar cei mai îndrăzneţi dintre ei nu-şi ascundeau gândurile. Ivan Cernoiareţ, pe care Stepan îl înnebunise cu vorbe din astea, în doi peri, i-a spus-o verde în faţă: „De ce rău? Prost da, ţi se întâmplă să fii, asta aşa-

i, că doar ştii şi tu, dar rău… Nu ştiu. Pe mine să nu mă toci eu d-al d-astea, că nu-ţi pot fi de ajutor: nu mă pricep. Da şi tu, vezi… nu-ţi chinui prea mult creierii, că oi fi rău, că n-oi fi rău… Eşti aşa cum eşti”. Ei nu, nu înţelegea Ivan cât de însemnate erau aceste lucruri pentru sufletul lui Stepan. Ar fi de vorbit cu Frol Minaev, dar aici nu se îndura Stepan. Parcă-l ţinea ceva în loc. Poate faptul că mereu simţea el, Stepan: Frol nu se deschide faţă de el până la capăt, n-au cum să vorbească de la suflet la suflet, nu s-ar lega… O fi tăinuind Frol ceva, l-o fi pizmuind pentru norocul lui în războaie, pentru rangul lui de ataman, oricum era ceva de se punea între ei de la un timp încoace. Acum mai e şi pozna asta, cu prinţesa… Nu ştiau moşnegii, popa şi cu Stîr, nimeni nu ştia, numai Stepan ştia că nu se va atinge de Frol. Tocmai de aceea nu se va atinge pentru că între ei lucrurile nu sunt chiar atât de simple. De altul s-ar fi atins, dar de Frol nu. De ce anume, nu pricepea nici Stepan, nu putea să priceapă, dar atâta lucru tot ştia: că nu se poate din pricina unei fetişcane.

— Ei, nu zi… păru curios Stepan. Un vis, ai?

— Să vezi ce vis năzdrăvan!… se repezi Stîr, dar Stepan îl şi răcori:

— Ţine-l minte să poţi să-l spui babei. Da voi ce v-aţi sculat cu noaptea-n cap? Te pomeneşti că v-a trezit Ivan?

— Ivan, mărturisi Stîr. Tu, Timofeici, eşti un ataman de treabă, dar de Ivan să nu te iei. Esauli ca el avem numai cât să numeri pe degetele de la o mână, unu-doi. „Şi gata.

— Dar Frol?… întrebă Stepan. A fost şi Frol un esaul bun. Tare rău îmi pare de el. Ivan, ce-i drept, e bun de esaul, dar Frol… Frol avea şi cap.

— De ce zici de el că „a fost”, tătucă? întrebă popa Ivaşka, făcea pe prostul.

— Măi, da ce şiret e! Uită-te la el, Stîr… Când ţi-o împuia creierii un drac de popă, chiar că te prosteşti de-a binelea. Nu mai e Frolka.

Stepan părea chiar bucuros să le aducă bătrânilor la cunoştinţă această tristă veste. Mai turna şi sare peste

rană, îi luă peste picior, căci tare neîndemânateci şi nătângi se arătaseră cel doi moşnegi şi cu Cernoiareţ punând la cale jocul acesta „de-a înduplecarea”, tare neajutoraţi şi tontălăi. Că prea s-au făcut toţi şireţi şi isteţi nevoie mare, pe niciunul nu poţi să-l duci de nas de şireţi şi de isteţi ce sunt.

— Da’ el unde e? tot mai făcea popa pe niznaiul.

— S-a prăpădit. Măi, ce rău îmi pare!… Din nimic s-a prăpădit.

— Ei, poate că nu s-a prăpădit chiar de tot…

— Ba da, ba da. Şi ce bun esaul era…

Tăcură toţi trei. Stepan şi-l închipui pe Frol zăcând undeva, sub un tufiş, ud leoarcă… Cum de se încumetase, totuşi, să facă o asemenea năzbâtie, tocmai cu prinţesa? Asta îl nedumerea pe Stepan. Ori o fi fost beat ca noaptea, ori o fi. dat strechea-n el! Cum de şi-o fi închipuit că poate ieşi basma curată? Las-c-ai să vezi tu, Frol!… Oi vedea tu, spurcăciune! Şi-acum, când zaci acolo în tufiş, ce-o fi-n capul tău? Şi mai de mirare era altceva: când s-au apucat să ghicească cine naiba ar fi putut să se lege de prinţesă, primul la care s-a gândit Stepan tot Frol a fost. Şi asta-l mira, şi nechibzuinţa lui Frol îl mira. Că doar e om cu judecată. Ce s-o fi întâmplat cu el?

— Hai să-ţi spun o poveste, începu Stîr. O ştiu de la bunicu’. Cică a fost odată un om bun…

Stepan se ridică, începu să se preumble îngândurat.

— Şi a semănat omul acela nişte grâu. Aşa… L-a semănat şi s-a pus pe aşteptat. Grâul creştea. Creştea frumos, de-ţi era mai mare dragul. Când ieşea omul pe-nserat în hotarul locului şi-l privea, îi creştea inima de bucurie. Şi-a venit vremea secerişului…

— Cunosc povestea, moşule, îl întrerupse Stepan. Ascultă tu acum povestea mea.

Treaz, potolit, Stepan îi cerceta din ochi pe cei doi bătrâni.

— Ia să vedem. Mie-mi plac poveştile. Cel mai tare îmi plac alea cu draci, că-s daţi în mă-sa!… Dă-i înainte cu

povestea, se învioră Stîr.

— Cică au fost odată, tot aşa, nişte oameni buni…

— Hm-m… Aşa-a…

— De trăit trăiau bine, erau slobozi să facă ce vor. Şi pe urmă au venit unii şi le-au spus: „De-acum nu mai sunteţi slobozi”. Şi au început să-i asuprească în toate felurile. Şi viaţa lor… n-a mai fost bună.

Stepan se uită la cei doi bătrâni, surâse fără să vrea văzând că i-a pus în încurcătură cu această pildă.

— Asta-i toată povestea?

— Şi-atunci ce să facă oamenii ăştia? întrebă Stepan vesel, dar parcă mai cu subînţeles.

— Ţie cine ţi-a spus povestea asta? încercă să-l descoasă Stîr.

— Apăi aşa, un om… Acuma eu pe voi vă întreb: şi ei ce să facă?

— Întreabă-l pe omul acela, o fi ştiind el ce-i de făcut. Cine născoceşte asemenea poveşti e dator să ştie şi ce-i de făcut. Când te strânge cu uşa, odată te luminezi, ştii ce ai de făcut. Noi, tătâne-tău şi cu mine, aşa ne-am dumirit, când am ajuns la strâmtoare. Da omul acela ce fie povăţuieşte?

— Bună povestea, grăi popa sfătos, cu socoteală. Păcat că nu-i ştii sfârşitul.

— Vezi, asta e: mă tot gândesc ce sfârşit să-i înnod. Ar trebui un sfârşit pe cinste, nu-i aşa? îl zădărî Stepan pe Stîr; îi lucea în ochi o obrăznicie veselă.

De la un timp el nu-i dădea pace bătrânului punându-i în cârcă o născocire fioroasă, cum că Stîr îl asmute pe ataman „să bage brişcă” în oraşele ţarului de pe Volga: Astrahan, Ţariţîn, Samara… Scorneala asta de şagă era primită de ceilalţi în toate felurile. Stîr se cam supăra şi începea să se izmenească: „De ce numai Samara? Atunci mai bine Moscova!” Ivan Cernoiareţ era nedumerit. Froi Minaev tot trăgea cu ochiul la Stepan de fiecare dată când acesta se pornea pe asemenea sporovăieli ciudate cu moşneagul. Larka Timofeev mai rânjea el ce mai rânjea,

dar arunca din când în când câte o privire curioasă şi neliniştită către ataman. Li se părea ăstora doi că această glumă primejdioasă ascunde ceva cu care nu-i de glumit. Nu vorbeau, însă, niciodată despre aceasta, nici atamanul şi nici esaulii.

— Acum de ce taci? întrebă Stepan. Că doar trebuie să-i lipim un sfârşit poveştii, nu-i aşa?

— Lipeşte-i-l tu, i-o întoarse Stîr, simţind că atamanului iar îi ardea de glumă. Eu să-ţi dau ţie sfaturi?

— Da cine să-mi dea, dacă nu tu? Tu şi cu popa… Că voi aţi văzut multe, aţi chibzuit mult…

— Ţi-ai găsit chibzuitorii! sări Stîr. Lasă că ne coace şi nouă mintea… Pe mine uite ce mă bate gândul: unde să facem noi rost de niscaiva trăscău? Tu n-ai?

— N-am, spuse Stepan; nu-i ardea de glumă. Ce-aţi venit pe capul meu? Să-l scăpaţi pe Frol? Păi aşa se face, cum a făcut el?

— Era beat, tătucă. S-a zăpăcit la minte, începu prevăzător răspopitul. I s-o fi urcat la cap…

— Să bea lapte, dacă-l tâmpeşte basamacul, i-o tăie Stepan.

— Lasă, Timofeici, spuse Stîr; îi pierise şi lui veselia. Te superi, nu te superi, eu tot îţi spun: vezi să n-o iei şi tu strâmb. Ce, nu s-a mai văzut sfadă între bărbaţi din pricina unei muieri? Dintotdeauna aşa a fost! mai bine s-o dai, să nu păţim şi altă poznă. Ca răscumpărare se pot lua bani buni. Pentru ea şi pentru frate-său ar trebui…

— Gata! îi sări ţandăra lui Stepan. Aţi dat buzna să-mi ţineţi mie predici… ca apostolii. Staţi mai bine să vă treacă mahmureala. Că mâine mergem la Astrahan.

„Apostolii” amuţiră. Popa Ivan se grăbi spre ieşire, îl înghionti şi pe Stîr.

— Duceţi-vă la culcare, spuse acum mai blând Stepan. V-aţi apucat aici… să-mi povestiţi nu ştiu ce vise… Altă treabă n-aveţi?

Bătrânii ieşiră din cort, statură puţin şi începură să coboare pe dibuite podişca şubredă, dintr-o scândură cu

câteva stinghii bătute din loc în loc, care unduia sub picioarele lor.

— Tare mai eşti isteţ, Ivane. Ţi-ai şi băgat capul la cutie, spuse Stîr cu năduf. Ţi-ai înghiţit limba de cum am adus eu vorba de cadână. Adineaori o ţineai întruna că trebuie „să-i băgăm minţile-n cap”, iar acuma odată ai amuţit. Acuşi era timpul cel mai potrivit.

— Mi-a fost frică, răspunse simplu răspopitul. Aşa m-am socotit, că de ce să-mi dau singur cu toporul peste mină?

— Ehei… Oi fi şi tu vreun chibzuitor d-ăia… nu-l ierta Ştir.

Răspopitul oftă. Tăcu, apoi zise cu tristeţe:

— Am avut eu pe vremuri vină de viteaz, dar s-a ofilit.

Ivan Cernoiareţ îi aştepta pe mal.

— Ei? întrebă esaulul; îşi cam pusese el nădejdea în moşnegi.

— Se răcoreşte el, îl încredinţă Stîr. Leit bunicu-său: când punea ăla mâna pe par, nu ştiai unde să dai să fugi. Da după aia îi trecea. Asta cam tot aceleaşi năravuri le are. Parcă-i moş Razea, bucăţică ruptă.

— Cu parul tot mai merge, zise Cernoiareţ. Asta pune mâna pe ce-i mai rău.

— Că-i crâncen la suflet, asta-i adevărat. Frate-său, Ivan, era ca o fată mare. Pe ăla, da… l-am iubit. Îl iubesc şi pe ăsta, dar… mi-e cam frică de el, mărturisi acum şi Stîr. Nu poţi şti niciodată ce-i în capul lui.

— Ce-ar fi să-i curmăm noi zilele şerpoaicei? gândi esaulul cu voce tare. Dacă i-am pune ceva în mâncare?…

— Nu, Ivane, că-i păcat mare. Se poate? spuseră cei doi bătrâni, aproape într-un glas.

— Mai mare-i păcatul s-o avem pe cap! auzi tu, „păcat”. Din pricina ei uite c-am pierdut un esaul, ăsta-i păcatul!

— Cel mai greu păcat e să otrăveşti un suflet de om, o tot ţineau morţiş bătrânii; răspopitul era cel ce se înfoia mai tare. Asta-i păcat de moarte. Mai bine îi dai una la cap

şi gata.

— Păi cum să-i dai? strigă esaulul. La vorbă toţi sunteţi viteji…

— Să mai vedem. Că doar n-are s-o ducă acasă. Acolo-i suceşte Aliona gâtul şi fără ajutorul nostru. Da Frol unde-i? întrebă Stîr.

— Uite-l colo, lângă foc. Stă să se zvânte. Dar mâine ce ne facem? Cernoiareţ era la mare strâmtoare. Nu mai ştiu cum s-o-ntorc.

— Hai la Frol, zise popa. Om scorni noi ceva.

— Unde mi-o fi mintea? Al naibii să fiu dacă n-am uitat ce-am vrut să-ţi spun, Ivane… Stîr îl ţinu în loc pe esaul, îşi frecă fruntea cu palma. Ce dracu-am vrut eu să-ţi spun?…

— Ei? făcu esaulul, nemulţumit. Ce-i?

— Aha-ha!… Mi-am adus aminte: hai să bem şi noi un păhărel! Cât pe ce era să-mi iasă din cap. De aseară mă tot căznesc…

— Te-ai cam şubrezit şi tu, măi Stîr, îl pricepu Cernoiareţ. Păi să uiţi tu una ca asta?… Îmbătrâneşti, ai?

— Eu? Da’ de unde?… Cine ţi-a spus?

— Ba îmbătrâneşti. Esaulul îl bătu cu drag pe după ceafă. Păi aşa erai tu pe vremuri? Că mai ţin eu minte…

— Îmbătrânesc, Vania. Nu mi-a mai rămas să beau pe lumea asta decât… douăzeci de butoaie de vin, zise Stîr cu tristeţe prefăcută, se şi smiorcăi a jale.

— Vezi că te ia dracu’.

— Nu mă ia! se îndreptă Stîr din şale. Oi fi eu bătrân, dar sunt tare de os, nu ca voi. De-ar fi fost să fiu eu aseară în locul lui Frol, n-aş fi dat greş. Voi ăştia nu ştiţi decât să vă băgaţi cu capu-nainte, ca berbecii; noi suntem ca ouşoarele, rotunzi pe toate părţile. Că ne pui în cap sau în picioare, noi tot pe-o parte rămânem. Asta-i, măi flăcău.

— Ceva tot trebuie să facem cu ea, aduse din nou vorba Cernoiareţ despre prinţesă. Pe Don n-are ce căuta. Ce mai…

Nu era om rău Ivan Cernoiareţ, dar sfânta meserie a

armelor era chiar sfântă pentru el; ea era rostul lui în viaţă şi tocmai pentru asta era iubit şi preţuit de oştire.

Cei trei părăsiră malul şi o cotiră spre un foc mai îndepărtat, lângă care stătea să se usuce Frol Minaev. Îl adusese Cernoiareţ cu lotca de pe malul celălalt.

De undeva, din întuneric se auzeau două glasuri cântânfl nedesluşit:

Aoleu

Sărman arici

Sărmanei arici!

Unde te Urăşti de-aici

Cu paşi mici?…

Îşi găsise, în sfârşit, „sărmanul arici” un alt suflat care să-l înţeleagă.

S-a ostoit petrecerea după care jinduiseră atâta cazacii. Una pe cinste! Aşa a fost de când e lumea. Şi cum să fie altfel? Când e vorba să sari peste cal… când ştii că de o parte e nevoie de o răbdare fără margini, de dârzenie, că trebuie să în gata să înfrunţi moartea la orice pas cu bărbăţie, mergând până la jertfă… apăi mai sari şi de partea cealaltă. Nici Razin n-ar mai fi fost Razin dacă, din nu ştiu ce înalte socoteli pe care trebuie să şi le facă un conducător de oaste, nu le-ar fi dat cazacilor binecuvântarea să chefuiască după pofta inimii… Aici nu încap niciun fel de alte socoteli, înalte sau nu! Aşa se odihneşte rusul, cu totul, şi cu trupul şi cu sufletul, la un loc. Ce-o fi mâine e altă poveste. Altă zi, altă mâncare. Vorba asta demult se ştie în Rusia.

6.

Dimineaţa se arăta senină.

După o noapte apăsătoare, înecăcioasă, se deschiseră zările, largi şi limpezi, până hăt departe. Se risipea ceaţa în valuri.

Solia se pregătea să plece spre Astrahan.

Stepan şedea la prova mahoanei lui. Împreună cu el se aflau Ivan Cernoiareţ, Stîr, Fiodor Suknin, Lazar Timofeev, Mihail Iaroslavov, prinţesa. Prinţesa, gătită

frumos, era tristă. Stepan era şi el îngândurat. Cazacii cu feţele boţite, mahmuri după beţia de aseară. Stepan nu i-a lăsat să se dreagă de dimineaţă cu o duşcă de tărie; mei n-avea rost să-l roage, că tot nu i-ar fi lăsat.

Ivan Cernoiareţ supraveghea pregătirile de plecare. Mergeau cu totul douăsprezece mahoane. Mai întâi şi mai întâi, doreau să le ia ochii celor din Astrahan, să-i uluiască, să vadă ei ce bogăţii, ce arme scumpe au cazacii.

— Pe prinţişor l-aţi luat?! strigă Ivan. Cum arată?

— Merge! L-a cam stricat puţin tătuca la muian aseară, încolo n-are nimic, e vesel!

— Vezi să fie îmbrăcat mai acătării. Şi spuneţi-i să râdă! Prapurii i-aţi luat?

— I-am luat… Da câţi să luăm?

— Timofeici, câţi prapuri luăm? Câte unul de mahoană?

Stepan chibzui.

— Zece.

— Zece – e! strigă Ivan. Alegeţi-i pe care sunt mai arătoşi.

Cele douăsprezece mahoane oglindeau în apă o pălălaie multicoloră. Adia un vântişor prielnic dinspre miazănoapte. Înălţară pânzele. Pânzele erau de mătase, unele aveau cusute pe ele nişte cruci purpurii. Parâmele tot de mătase. Douăsprezece mahoane ca un stol de lebede albe se legănau la mal, gata de plecare.

Stîr se apropie de Stepan (cazacii îl trimiseseră).

— Uite, Timofeici, începu el. Aş vrei eu să-ţi spun” că…

— Nu, i-o reteză scurt Stepan. Doar pentru vâslaşi e voie, câte un păhărel. Ivan!…

— Hău!

— Câte una mică pentru vâslaşi! Ceilalţi nimic!

— Bine!

Posomorârea atamanului îl neliniştea pe Ivan, dar el tot îşi dădea silinţa, se prefăcea că merge totul strună. Las’ că nu-i nimic. Treaba să meargă, de altele om mai vedea…

Primul esaul se îmbărbăta şi pe el, îi îmbărbăta şi pe alţii.

Vâslaşii se înviorară auzind de băutură. Veseli, căutau spre esauli.

Stîr se întoarse abătut la locul lui. Privi înapoi spre ataman… Se duse de se aşează lângă un vâslaş mai oacheş.

— Vasica, – ţii tu minte, pezevenchiule, cum de te-am scăpat eu atunci? întrebă el mieros. Când te-au legat de mesteacăn…

— Ţin minte, r. osule, cum să nu? Dar tainul nu ţi-l dau! Vaska scuipă peste bord, avea gura amară. Mai bine să mă lege iar…

— De ce, mă? Uite, tu şezi colea, proaspăt ca un pepenaş! Iar pe mine acuşi mă loveşte damblaua. Nu mai am eu zile. Nu ţi-e milă, mă? Hai, mă Vaska…

— Păi şi eu… abia începu tuciuriul de Vaska, dar Stîr se şi înghesui în el, aproape că-l luă în braţe şi începu să şoptească înfierbântat, suflându-i în faţă dospeala băuturii de-aseară:

— Stai aşa! Hai să ne-nvoim: tu-mi dai acum amărâtul ăla de păhărel, iar cum ajungem acasă, mergem la Cerkassk, la Miron Ciornîi, să-i peţim fata…

— Păi eu habar n-am de fata aceea, nici în vis n-am visat-o, se cruci Vaska. Nici n-am văzut-o la faţă. Ce te-a apucat?

— Ai s-o vezi tu. Miron mi-e cumătru. Iar fata e o comoară, nu altceva. Fina mea. Ei, ce zici? Şi are Miron un vin… N-ai auzit?… întreabă tu pe cine vrei ce vin face Miron… îţi spun ei. Trei săptămâni o ţinem într-un zaiafet…

Esaulii, adunaţi la un loc, vorbeau încet între ei. Treburi de-ale lor.

— El unde e?

— În răchită. L-a ascuns Ivan.

— Măcar a ciocănit-o?

— N-a apucat.

— Păcat. Dacă tot o păţeşti, cel puţin să ştii pentru ce.

— Ivan zicea că poate să-i facem cumva de petrecanie…

— Cum aşa?… Nu, că-şi dă el seama. Trebuia s-o facem noi mai înainte. Acum drept la noi se repede. Să vezi atunci halima, nu mai scapă niciunul teafăr.

— Mn-da-a-a… Auzi tu, căţeaua naibii! Să se prăpădească bunătate de cazac din pricina ei.

— D – apăi şi Frol… Chiar aşa, nicio muiere să nu-i scape…

— N-o slăbea din ochi, am băgat eu de seamă mai demult. Aseară l-o fi furat basamacu… N-a mai răbdat.

Esaulii puneau la inimă necazul tovarăşului lor. Le părea rău de Frol. Pe frumoasa prinţesă o urau acum de moarte. Numai doi dintre ei şedeau liniştiţi, nu se încurcau în vorbăria asta goală: Larka Timofeev şi Fiodor Suknin. Aceştia doi puseseră la cale cum să scape de prinţesă. Tot pe Larka l-a bătut gândul.

Cazacul acesta cu ochi albaştri, blânzi îl iubea pe Stepan, dar îl iubea cumva mai altfel, îi era credincios, dar nu ca ceilalţi care îl urmau pe ataman, urmau steaua lui norocoasă. El voia ca atamanul să fie ataman, ca în jurul lui să nu mişte nimeni, să nu sufle nimeni; pentru un astfel de ataman şi-ar da şi viaţa fără să stea pe gânduri. Când era vorba de Stepan, nimic nu-i putea sta în cale. Iar atunci când vedea că e ceva care-l abate pe Stepan din drumul său, suferea sincer. Era gata să taie în bucăţi pe oricine ar avea o înrâurire proastă asupra atamanului, era gata să se târască el însuşi în patru labe în faţa atamanului – să-l vadă toţi şi toţi la fel ca el să facă – numai să se înalţe în slavă „conducătorul” iubit şi binecuvântate să-i fie isprăvile. Dacă se temea de mânia atamanului, arareori i se întâmpla să se teamă cu adevărat, mai mult se făcea că se teme. Nu se temea el, de fapt, ci îl iubea şi, dacă i-ar fi fost dat să înţeleagă vreodată că atamanul s-a abătut cu totul din drumul lui cel hărăzit, mai degrabă i-ar fi implântat cuţitul în spate decât să vadă că cel pe care şi-l făcuse chip cioplit s-a clintit din loc şi e gata să se

prăbuşească.

În dimineaţa aceea Larka i se destăinuise lui Fiodor: găsise el cum să-i facă felul prinţesei. Planul era barbar de simplu şi de crud. Fratele prinţesei, prinţişorul cel tânăr şi trufaş, avea voie să intre la ea; trecea el pe acolo câteodată, destul de rar. Totul era să intre la ea în cort şi s-o sugrume cu o pernă. Pentru asta Larka îi făgăduia sub jurământ că-l scoate din robie. Chiar aici, la Astrahan; aici e mai uşor să-l ascundă pe prinţişor, iar după ce-or pleca în drumul lor cazacii, voievozii au să-l trimită la taică-său. Era şi uşor de înţeles de ce-a făcut-o: se răzbuna astfel prinţişorul pentru ocara ce i-o făcuse atamanul. La „urâţii ăia" cam aşa se petrec lucrurile.

Lui Fiodor nu-i venea să creadă că se poate aşa de simplu.

— Crezi tu c-o strânge el de gât? Că doar e soră-sa…

— O strânge, am vorbit eu cu el. Astă noapte am vorbit, printr-un tălmaci… Se teme numai că-l înşel, că nu-l ajut să scape.

— Păi, poţi tu să-l faci scăpat?

— Nu ştiu. Poate izbutesc» Vedem noi pe urmă, mai întâi trebuie să ne scăpăm de neghina aia. Tu ce crezi? Eu zic că trebuie!…

— Fie, spuse Fiodor după o scurtă chibzuinţă.

Aşa hotărâseră ei în dimineaţa aceea.

— Acum unde dracu' o duce? esaulii vorbeau mai departe între ei, tot cu vocea pe jumătate. Pentru ce? Vrea acum să se fălească el cu ea în faţa voievozilor?

— Dracu-l mai ştie… Ia uite ce împopoţonată e!

Se uitară la prinţesă. Era întristată, o jelea pe doică, cea căreia îi curmase zilele Frol Minaev în noaptea aceea. Pe doică nici n-o mai scoseseră din apă, îi făcuseră vânt la vale.

Stîr se apropie de ei. După ochi îl puteai ghici că izbutise să-l înduplece pe Vaska.

— Ei, cum e? îl întrebă careva dintre esauli.

— Nu ne lasă, măi cazaci, spuse vesel Stîr. Nicicum

nu mi-a mers. Am încercat în fel şi chip. I-am zis eu şi aşa şi pe dincolo… Da' el nu şi nu. Nu-i nimica, băieţi, mai răbdaţi şi voi. Drept e că unde mergem noi acum…

— Dar tu tot te-ai aghesmuit pe undeva! spuse cu invidie Mişka Iaroslavov. Uită-te la el ce guraliv e. Nouă ne arde buza, iar altuia nu-i mai stă gura… Te-ai aghesmuit, ai?

— M-am mărturisi Stîr. Un flăcăiaş… a avut el o datorie la mine.

— Ce n-aş da să-mi fie şi mie careva dator! oftă Mişka.

— Mai răbdaţi, îi sfătui Stîr cu blândeţe. Când ne întoarcem de la voievod ne-om drege şi noi ca oamenii.

Stepan făcu un semn cu mâna.

Puţin mai înainte, în vreme ce esaulii flecăreau între ei, Stepan poruncise să i se spună lui Ivan Cernoiareţ să-l lase la mal pe tânărul prinţişor pe care tot el îl rânduise să meargă cu ei în solie. Ivan se uita nedumerit la Stepan de pe mahoana vecină. Acesta dădu din cap, întărind cele spuse mai înainte: da, dă-l jos! Ivan îl pofti pe mai pe prinţişorul frumos înveşmântat şi îl încredinţă cazacilor care rămâneau pe loc. Pentru ce o fi făcut atamanul ăsta, Ivan nu înţelegea. Şi nimeni altul n-a înţeles. Abia apoi, mai târziu, s-au dumirit: o făcuse pentru ca prinţul să nu afle de soarta amarnică a surorii sale, să nu povestească niciunde ce i-a fost dat să vadă.

Mahoana din frunte, iar după ea şi celelalte ieşiră din Bolda, trecând în largul Volgăi. Mergeau iute încă de la pornire.

Stepan şedea ca şi înainte, cam într-o rână, rezemat de bord; sugea din lulea. Din când în când mai arunca câte o privire către esauli. Îi vedea el că şuşotesc între ei. Ştia, cum să nu ştie, despre ce vorbesc ei acolo.

Prinţesa şedea singură. Parcă slăbise într-o singură noapte. Esaulii vorbeau mai departe între ei. Înspre ataman nu se uitau.

În schimb Stepan nu-i slăbea din ochi… Privirea i se

făcu scrutătoare, rea. Scăpă un oftat. Şi deodată sări în picioare şi, păşind peste bănci, se îndreptă spre ei. Esaulii se ridicară şi ei, fără să vrea. Lazar Timofeev îşi pipăi sabia…

— Mi-l ascundeţi pe Frol! ţipă surd Stepan, apucându-l de triept pe primul care îi ieşise în cale.

S-a nimerit să fie Fiodor Suknin. Stepan îl îmbrânci. Fiodor se împiedică de banca din spatele lui, căzu grămadă.

— Închinarea şi mormântul cui v-a făcut!… încă un esaul, Mişka, se trezi pe jos din brânciul lui Stepan. Vă pare rău de Frol? Da' eu ce sunt aici? Ce?… Ataman sau gunoi? De mine nu vă pasă? A-ah, câinii!… Puneţi ţara la cale, ai?…

Doi dintre esauli au apucat să-şi tragă săbiile: Fiodor, care se adunase de pe jos, şi cu Larka. Fiodor porni drept spre Stepan; Larka s-a nimerit să fie mai pe-o latură, se urni şi el spre ataman.

— A-a-a, făcu Stepan, încet de tot, de parcă s-ar bucura; o flacără albă îi luci pieziş în mână. Acu!…

N-a văzut nimeni cum a ajuns acolo Ivan Cernoiareţ, când şi-a scos sabia; l-au zărit numai c-a dat din mână… Un zăngănit scurt, subţire şi sabia lui Fiodor Suknin zbură peste bord şi căzu în apă: îl dezarmase Ivan. Tot el îl acoperi pe Fiodor şi se arătă în faţa lui Stepan. Mişka Iaroslavov îl împinse pe Fiodor mai înapoi, căci acesta, pomenindu-se fără sabie, căta acum cu mâna la cingătoare după pistol.

— A-a, tu eşti ăla cu pacea, grăi Stepan încetişor, blajin. Şi ce?… L-ai scăpat pe ataman? Aşa zici? Mergea spre Ivan, înfricoşător, alb la faţă; gura i se strâmbase de furie, îi tremurau buzele, se silea să şi le adune într-un surâs, dar nu le putea stăpâni.

— Astâmpără-te, bezmeticule! strigă Ivan. Vezi ce faci!

— Ha!

Stepan se lăsă fulgerător într-o parte. Larka scăpă ca

prin minune sărind în lături. Vârful sabiei lui Stepan îi atinse, totuşi, mâna.

— Ia-l!…

În clipa în care Stepan s-a întors către Larka, Ivan se aruncă asupra atamanului cu mâinile desfăcute, să-l prindă în braţe. Neînchipuit de iute, Stepan i se strecură pe sub mână şi îi puse piedică. Ivan căzu, dar nu scăpă sabia din mână, se răsuci pe jos, ridică sabia ca să se apere de lovitura de moarte. Dar sabia atamanului era de-acum deasupra lui…

— S-a zis cu tine! îi strigă Stepan lui Cernoiareţ.

În acea clipă bubui o împuşcătură. Stepan împlântă sabia în fundul bărcii, la un sfert de palmă de capul lui Ivan. Abia după aceea se întoarse în partea de unde venise împuşcătura.

— Cine a tras?

— Eu, zise Ivan Averkiev. Am vrut…

— Ce-ai-chitit? Mâna?

— Sabia, tătucă. Pe crucea mea că sabia. Am vrut să ţi-o zbor din mână.

Stepan se aşeză pe bancă, scuipă în apă.

— Ei, gata, ne-am războit destul! amărăciunea aceea otrăvitoare care i se cuibărise în suflet de dimineaţă se risipise ca prin farmec; odată se simţi uşurat. Ei, hai, povestiţi-mi şi mie ce tot şuşoteaţi aici.

Totul se petrecuse cu atâta repeziciune încât unii nici n-au apucat să se dezmeticească. Din toate părţile, de pe toate mahoanele cazacii erau cu ochii la ataman. Atamanul le făcu semn cu mâna: vâsliţi înainte.

— Hai, şedeţi, îi pofti Stepan pe esauli; acum se şi înveselise, parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inima. Larka, ia arată-mi mâna. Să vedem ce ţi-am făcut… Auzi, să ridici tu sabia împotriva atamanului! Neruşinatule.

— Da’ ce, parcă aş fi dat eu în tine?

— Dă mâna încoace. Da ce-ai fi făcut? M-ai fi pieptănat?

— Aş fi dat cu latul, să-ţi amorţesc mâna.

— Arată-mi rana. Lasă că ţi-o amorţesc eu… Uite unde era voinicul!

Strâmbându-se de durere, Larka îşi trase mâneca de la caftan, îşi sfâşie cămaşa… Se apropie de Stepan. Acesta îi cercetă rana. Era o nimica toată, n-ajunsese nici până la os.

— Să-ţi fie de-aducere aminte: altă dată să nu te mai furişezi dintr-o parte. De-acum ai să fii şi tu crestat…

— Năuc eşti, Stepane, îl dojeni Ivan. Uite-aşa poate rămâne omul gângav pe viaţă. Ce ţi s-a năzărit?

— Măcar să fi spus dinainte: vedeţi că acuşi vă sperii, îl rugă Stîr. Cât pe ce eram să fac pe mine.

— Cu asta am terminat, zise Stepan…

Tăcu un timp… Privi întinsul apei, cerul limpede, fără un norişor, apoi spuse de parcă i-ar părea rău:

— Ce senin e!… Doamne! S-a dus şi vara. Se uită la esauli, rămase nemulţumit: Ei, gata, ce vă tot holbaţi la mine? Am zis că-i frumos. Că-i bine, mă! Şi n-aveţi de ce vă holba…

Esaulii tăceau. Aşa, ca azi, încă nu-l văzuseră pe ataman: parcă erau doi într-unul, ba-ţi făcea groază, ba-ţi stârnea mila.

Sfepan se ridică, porni spre prova. Din mers, o ridică în braţe pe prinţesă, ca pe un fulg, şi o aruncă în apă. Nici n-a avut timp să ţipe. Stepan trecu mai departe până-n botul mahoanei, îi chemă:

— Haideţi încoace!

Se aşează, iar se propti cu umărul în bord… Aruncă o privire scurtă spre râu, spre locul unde o înghiţise apa pe tânăra prinţesă, fără un ţipăt s-a dus… Pentru o clipă îi licăriră în ochi durerea şi amărăciunea. Întoarse capul.

Esaulii s-au apropiat; unii s-au aşezat, alţii au rămas în picioare. Se temeau să-l privească pe ataman. Acum chiar că le era frică. Cum-necum, dar moartea prinţesei tot are s-o plătească cineva. Dar cine putea şti că el o ia aşa şi o azvârle? Să fi ştiut esaulii ce şi-a pus în gând, poate că s-ar fi împotrivit… Deşi… parcă nu-ţi prea venea a crede.

Poate că măcar ar fi plecat de acolo, să nu fie de faţă. Oricum, nu aşa trebuia să facă, nu chiar în văzul tuturor… O fi chibzuit Stepan dinainte că aşa-i bine: s-o arunce pe prinţesă în apă de faţă cu toţi? Nu, nu aşa gândise; în timpul nopţii se hotărâse să o lase pe prinţesă la Astrahan. Dar după harţa cu esaulii, căci atunci n-a vrut. câtuşi de puţin doar să-i sperie, ar fi fost în stare să-l atingă* cu adevărat pe careva, dacă n-ar fi fost şi ei la fel de sprinteni, după acea încăierare i s-a împăienjenit mintea şi în scurta clipită când era să treacă pe lângă prinţesă a simţit ca o arsură în întreaga fiinţă; atunci s-a aplecat, a luat-o în braţe şi a azvârlit-o. Abia acum o să-nceapă să-i pară rău după ea, şi dor o să i se facă, şi iar îl apucă năbădăile…

— Larka, ce i-aţi făgăduit lui Lvov? Mai zi o dată, porunci Stepan.

— Că-i dăm prapuri, tunuri… începu să înşire Larka.

Erau lucrurile pe care, din porunca atamanului, se învoiseră ei să le dea înapoi când au stat la tocmeală cu cneazul Lvov mai deunăzi, la gurile Volgăi.

— Câte?

— N-am căzut la învoială. Am spus că le dăm pe cele grele.

— Şi? Mai departe.

— Robii. Mahoanele de mare, muniţia… Dar pulberea şi mahoanele abia la Ţariţîn. De oamenii de oaste ai stăpânirii, ăia de sunt cu noi, spunea să le dăm drumul…

— Şi noi fără iarbă de puşcă ce ne facem? se băgă Cernoiareţ.

— Aşteaptă. Altceva?

— A mai zis să cerem iertare ţarului pentru ce-am păcătuit. Fără asta, cică, nu ne lasă spre Don; că şi ţarul le cere lor socoteală, că de ce…

— Ivan, câte tunuri avem?

— Patruzeci şi două cu totul.

— Mai e ceva, Larka?

— Lucrurile pe care le-am luat de pe barcazurile

neguţătorilor…

— Şi mai ce?

— Parcă asta-i tot. Şi să ne legăm cu jurământ, asta oricum e musai.

— Mişka, ai scris ce daruri le ducem?

— Am scris, răspunse repede Iaroslavov.

— Ia să vedem.

— Pentru voievod: catifea roşie, străină – şase valuri; nouă baloturi de saftian – câte cinci piei de balot; trei chilimuri din cele groase; tulpane cu fir – patru topuri; panglică de aur – cincizeci de coţi; blăni de vulpiţă – trei; salbe cu safir – două; preşuri ţesute cu fir – treizeci şi cinci de coţi; dantele de Şemahan cu aur şi argint – două valuri; cupe de aur – treisprezece; treizeci de iufturi de Şemahan – în patru legături. Astea sunt pentru> primul voievod; pentru al doilea avem patruzeci de piei de iuft de Şemahan – în cinci legături; zece valuri de dantelă cu aur şi argint; două cărţi, nu se ştie de care; un covor turcesc mare, de mătase; trei topuri de catifea cusută cu fir de aur; încă o ladă cu cărţi greceşti; opt perechi de pistoale bătute în aur; cinci valuri de tafta în ape de felurite culori; cristaluri – o groază; mătăsuri…

— Ţi-ai făcut mâna la chestii d-astea, se miră Stepan. Ia uite-l cum turuie, ca popa la liturghie.

— Mai am scris aici…

— Ajunge! Stepan se uită la esauli, îi întrebă: O fi de-ajuns ca să le astupăm gura? Ori e puţin?

Esaulii tăcură; asta n-o ştia nimeni. Numai Cernoiareţ se încumetă să-şi dea cu părerea:

— Fână peste cap! Da muniţia de ce-aţi spus c-o dăm 1

— Fiodor, îl chemă Stepan. Ai trimis pe careva unde am poruncit?

— Şapte. Cinci s-au întors, doi mai sunt în oraş.

— Ce spun?

— Spun că lumea aşteaptă să vină cazacii; vor oamenii să vadă cât suntem de bogaţi.

— Ei şi? Asta o ştiu eu şi fără să-mi spună ei. Cum e cu streliţii?

— Streliţii, cei de-au împlinit anul, se pregătesc să plece acasă, îşi aşteaptă schimbul. Nu prea le arde să se bată cu noi. Ştiu despre hrisovul de iertăciune al ţarului, au aflat de el şi târgoveţii.

Stepan trase de sub el o taşcă de piele, nu prea mare, dar se vedea că e grea. I-o aruncă lui Fiodor. Când acesta o prinse, se auzi zăngănind ceva în ea.

— Şi cu pulberea cum rămâne? se îngrijoră de-a binelea Cernoiareţ, cu ochii ba la ataman, ba la esauli. Zău că sunteţi cam nu ştiu cum! Ce ne facem noi fără muniţie?!

— Ei, Vania, om scăpa de piaza rea de-avem bani la teşcherea. Fiodor, asta i-o dai lui Krasulin, dar mai pe ferite, să nu vă vadă careva. Şi eu cred că le e destul. Om mai vedea noi pe urmă ce hram poartă… Acum ne ţinem tari. Nu vă fuduliţi din cale-afară, dar nici ca viţeii neînţărcaţi să nu fiţi… că vă mănâncă lupii. Staţi cu ochii la mine; am mai trecut eu prin d-astea.

Că mai trecuse, asta esaulii o ştiau. Tăceau.

— Ei, acu v-a venit inimioara la loc? întrebă deodată atamanul, cu răutate. Şi tot aşa, cu răutate şi cu ciudă, se uită la esauli, de jos în sus. Mulţumiţi?… Hainilor!

Nici acum nu-i răspunse nimeni. Nu că ar fi esaulii chiar foarte mulţumiţi, dar… ce-a fost a fost. Şi de vreme ce tot s-a întâmplat, parcă-i mai bine aşa.

Ieşise lumea pe ţărm, mulţime mare de oameni. Strigau, făceau cu mâna, fluturau basmale… Se bucurau şi ei. Măcar pentru alţii să se bucure, că au poftit la ei în oraş oameni liberi şi bogaţi. De nimeni nu se tem.

Mahoanele cazacilor se proptiră în prundiş. Cazacii coborâră pe mal şi porniră spre Kremlin. Marea de oameni se despică, lăsând să se scurgă prin acea trecătoare strâmtă şuvoiul strălucitor, împestriţat al cazacilor.

Stepan mergea cu esaulii în preajma lui; nimic anume nu-l deosebea de ei, tot ce avea pe el era de esaul. Numai armele de la brâu erau mai de preţ. Şi cu toate acestea

oamenii îl recunoşteau, îl arătau cu degetul… Păşea liniştit, capul îl ţinea drept, îşi mijea puţin ochii.

Patru cazaci zdraveni mergeau înainte, aruncând pe unde treceau pumni de bănuţi de aramă şi de argint.

— Ce-ar fi să-l băgăm noi pe voievod în aia mă-sii? întrebă deodată Cernoiareţ. Auzi, Timofeici? Uite tu ce-i aici!… Mergeau alături; Cernoiareţ se întoarse spre ataman. Ce zici, Timofeici? Cernoiareţ îi vorbea lui Stepan cu numele după tată atunci când vreo ispravă primejdioasă începută de ataman se încheia cu o mare izbândă.

Stepan tăcea. Parcă nici nu auzise.

— Eu aşa zic: să nu ne ploconim în faţa voievodului! Acum aşa s-a brodit că noi suntem stăpâni aici, nu ei, voievozii. Auzi tu, Timofeici?!…

Stepan îşi miji şi mai tare ochii. O fi fericit, cine ştie? … Că bucuros era.

— Dă-mi răgaz, Vania, spuse el încet. Nu te zbuciuma, nu-i încă timpul. Poate că l-om băga noi, dar nu acum. Nu că ţi-ar place să-l bagi în mă-sa? Stepan se întoarse spre primul esaul, râse.

Cu mare bucurie a însoţit poporul alaiul lui Razin în tot lungul drumului. Chiar şi cei care pătimiseră cât nu se poate şi se tâmpiseră de atâta robie, că nici nu-şi mai dădeau seama că viaţa lor e o ruşine, cei care atâtea bătăi suferiseră că li se oprea şi geamătul în gât, toţi cei care de mici purtau pecetea umilinţei şi nicicând nu cunoscuseră dreptatea, chiar şi ei se bucurau cu adevărat văzâncu-l pe cel care a călcat în picioare şi frica şi robia. De aceea se şi bucurau! Aşa îi iubeşte poporul pe conducătorii cei viteji şi buni. Faima lui Razin i-o luase cu mult înainte. Îl iubeau, văzând întruchipată în el tainica lor nădejde în fericire, într-o luminoasă reînviere; căci se pare că această speranţă nu o pot ucide nici cei mai înzestraţi şi nici cei mai tâmpi stăpânitori de pe această lume. Poporul, el singur alege cine să-i fie idol, ca să-l iubească, nu ca să-i fie teamă de el.

Cam cincizeci de cazaci intrară împreună cu Razin în

Kremlin, ceilalţi rămaseră dincolo de ziduri.

7.

Ca să-l impresioneze pe mândrul ataman, să-l înfricoşeze şi cu mânia Lui Dumnezeu, stăpânitorii din Astrahan au pus la cale să-l primească în paraclisul din casele mitropolitului. Aşa îi povăţuise mitropolitul.

— O fi el un nemernic fără de pereche, ăsta-i lucru cunoscut, zise mitropolitul. Dar totuşi, orişicum… e botezat! Aici îi venim noi mai curând de hac.

În faţa al târâşului era aşezată o masă lungă; la masă şedeau: cneazul Ivan Prozorovski, cneazul Mihailo Prozorovski. cneazul Semion Lvov, un diac, un uricar, mitropolitul, căpetenia streliţilor, Ivan Krasulin, încă vreo cinci-şase grămătici de la isprăvnicie, cu toţii cam doisprezece – treisprezece.

— Ehei!… zise Stepan, intrând în paradis şi scoţându-şi căciula. Am mai văzut eu aşa ceva la mănăstirea Solovki, tot aşa şedeau unii, zugrăviţi într-o icoană. Care din voi o fi Iisus?

Încă de tânăr Razin fusese trimis de mai multe ori în solie la calmuci ca să-i îndemne să se ridice împotriva tătarilor din Crimeea (mai întâi trebuia să-i aţâţe pe calmuci până ajungeau să urle, să stârnească ura lor străveche împotriva Micului Nogai şi abia apoi, prin Micul Nogai, să îndrepte această ură spre Crimeea), fusese el şi polcovnic peste pâlcuri mari de oaste în războaiele cu tătarii din Crimeea, până la vârsta de treizeci de ani văzuse de-acum Azovul, Astrahanul, Moscova, Solovki… Acelaşi Razin, când se trezea în faţa unora care ţineau în mână frânele puterii (mai ales când erau şi cazacii de faţă), se apuca să facă pe nebunul într-un asemenea hal, O ţinea pe-a lui cu atâta dârzenie, înverşunare şi îndărătnicie, încât te şi întrebai dacă nu cumva a întrecut măsura. Oamenii nici nu-l mai recunoşteau pe Stenka cel înţelept şi viclean, începeau să se şi teamă că, dacă o ţine tot aşa, dau cu toţii de bucluc. Poate că mult-încercatul ataman îşi dădea şi el seama, mai târziu, că singur îşi face rău cu

asemenea răbufniri necugetate, dar nu se putea nicicum stăpâni; cum vedea câte un ocârmuitor mai mare, din cei trimişi de Moscova la Don sau chiar dintre ai lui, cum e Kornei de pildă, mai ales dacă era unul mai semeţ şi mai straşnic, parcă-lâm boldea dracu' de la spate, trebuia cu or ice preţ să-l ciupească, cât era el de semeţ şi de straşnic.

— Întâi de toate să vă faceţi cruce, neobrăzaţilor, le zise mitropolitul cu asprime. Că doar n-aţi intrat la grajd!

Razin şi, după el, toţi cazacii se închinară, cu faţa la crucifix.

— Aşa… o făcurăm şi pe asta, spuse Stepan. Acum…

— Ai adus cu tine toată şleahta?! ţipă deodată primul voievod, roşu la faţă. Eu ţi-am dat poruncă să nu calce picior de cazac în târg, să staţi la gurile Boldei! Ţi-am poruncit sau nu?

— Mai uşor cu gălăgia, mărite voievod! Glasul tăios al lui Stepan răsună şi el, impunător pe sub bolţile scunde ale bisericuţei. Eşti tu boier de vază, dar mai presus de ţar tot nu eşti. Doar nu scrie în hrisovul lui de iertăciune că n-avem voie să călcăm în oraş. N-am făcut niciun rău, că te răsteşti la noi de pomană?

— Dar pe streliţi cine i-a căsăpit la Iaik? Cine a jefuit târgurile, cine a prădat cătunele?… Auzi colo, „niciun rău”! grăi mitropolitul, pornit şi el.

— Pentru păcatele noastre ne căim în faţa luminatului ţar. Iată aici tuiul, îl închin. Stepan se apropie şi puse pe masă, în faţa voievozilor, însemnul puterii sale. Iată şi prapurii noştri.

Privi înapoi… Zece cazaci ieşiră înainte cu steagurile, le purtară în lungul mesei şi le orânduiră într-un colţ: nişte cârpe în vârf de băţ.

Stepan stătea drept, se uita ţintă la cei de la masă.

— Iată şi umilele noastre daruri, urmă el fără să mai privească înapoi.

Iar se dădură în lături cazacii… Treisprezece voinici păşiră în faţă, fiecare ducea pe umăr câte un balot greu cu mărfuri scumpe. Aşezară totul grămadă pe podea. Şi se

dădură la o parte.

— Mişka! îl chemă Stepan.

Mişka Iaroslavov întinse nişte hârţoage pe masă în faţa mai-marilor oraşului. Făcea pe prostul, ca şi cum ar fi împlinit ceva de mare însemnătate; simţise el aerul de jucăuşă măreţie al momentului şi se lua după ataman.

— Aici e scris ce pentru cine e, tălmaci el. Darurile din partea noastră…

— Vă rugăm cu plecăciune să le primiţi. Şi vă mai rugăm să ne lăsaţi să plecăm pe Don, zise Stepan. Se prostea şi el, dar o sucea mult mai iscusit decât Mişka, mai înţelept.

Cei de la masă fură cuprinşi de o vinovată tulburare… Ştiau că vine Stenka, ştiau că are să se închine la mila stăpânirii, ştiau că au să fie şi daruri… Dar nu-şi închipuiseră că în faţa lor va sta un om puternic, impunător şi nici că darurile (dracu’ să le ia de daruri!) vor fi atât de îmbelşugate, de grele… Dintr-odată le veni pofta să-şi împartă acele baloturi, să le ducă acasă, să le desfacă… Cneazul Lvov făcu din ochi către oamenii de la isprăvnicie; unul din ei plecă în grabă, se întoarse cu un scăunel, îl aşeză lângă ataman, Stepan dădu cu piciorul în scăunel de-l zburâ cât colo.

— Doamne fereşte! ridică vocea atamanul. Noi în genunchi s-ar cuveni să stăm în preajma unor feţe atât de sus-puse, iar tu, nătărăule, te bagi încoace cu scăunelul. Lasă, oi sta eu şi-n picioare, că nu mă topesc. Vă ascult, boierilor!

Văzând că stăpânitorii îşi cam pierdură cumpătul, Stepan le luă hăţurile şi acum era gata să mâne el caleaşca puterii boiereşti, cu zurgălăi şi zorzoane, de pe râpă la vale. Bâlciul cu „iertăciunea” nu izbutise. Mai departe putea să iasă şi mai rău.

Cneazul Ivan Prozorovski se ridică şi spuse cu asprime în glas:

— De cele ostăşeşti şi alte treburi vorbim noi, dar nu aşa, cu ghiotura. Şi nu aici.

Voievozii, diacul şi uricarul din partea cetăţii, Stepan, Ivan Cernoiareţ, Lazar Timofeev, Mihailo Iaroslavov, Fiodor Suknin din partea cazacilor trecură în clădirea isprăvniciei ca să vadă de „cele ostăşeşti şi alte treburi”.

Trecând din paraclisul mitropolitului spre isprăvnicie printr-o săliţă strâmtă, cu tavanul boltit, Stepan îi ajunse din urmă pe voievodul Lvov şi, nezărit de nimeni, îl atinse uşor pe umăr. Acesta, temându-se să nu fie văzuţi că se ţin aproape, rămase puţin în urmă. Se încruntă.

— Să trăieşti, cnezuţuie! spuse încet Stepan.

— Ce-i? bâigui celălalt nemulţumit, fără să se uite la ataman.

— Am zis să trăieşti.

— Ce mai vrei?

— Vreau să-ţi amintesc de învoiala noastră…

— Eşti dracul gol, şuieră cneazul. Ce-ţi mai trebuie? Puţin lucru e că ai ajuns la Astrahan?

— Fără arme eu la Don nu plec, grăi sfătos Stepan. Nu mă vârâţi în păcat. Tu înduplecă-i. N-am să-ţi rămân dator. Şi nici gol puşcă n-am să mă întorc acasă, aşa să ştii.

— Ştiu! Pe Ivan Krasulin l-ai cumpărat?

— Ferească Dumnezeu! Păi se poate? Tocmai pe căpetenia streliţilor?! zise atamanul cu mirare prefăcută. Unde s-a pomenit aşa ceva?

— Dracu’ eşti tu, nu om, repetă cneazul. Un ticălos, asta eşti!

— Dar acolo, pe mare, chiar ai vrut să mă zdrobeşti, nu-i aşa? îl întrebă paşnic Stepan. Sau a fost numai aşa, de ochii lumii? Te pomeneşti că, dacă ţi-ar fi mers, mă şi zdrobeai, nu?… Eu crezusem că-i Prozorovski acolo, s-o fi pierdut cu firea, săracu’, i s-o fi făcut frică.

— Pleacă de lângă mine! îl repezi cneazul.

Stepan plecă. După aceea nu se mai apropie de Lvov şi nici nu se mai uită spre el; spusese ce era de spus, iar cneazul Lvov înţelesese ce era de înţeles; aşa a şi fost”.

Mitropolitul le ţinu cazacilor rămaşi în paraclis o cuvântare pe care se vede că o pregătise dinainte. O

poveste de ţi-e mai mare dragul!

— Ce vă spun eu voi să-i spuneţi atamanului vostru şi celor din fruntea voastră să le spuneţi şi în toată oştirea să vă gândiţi la cele ce v-am spus. Am să vă spun eu o pildă mai ocolită, iar inima voastră de Dumnezeu iubitoare are să v-o desluşească. Oare poate fi dată uitării biserica Domnului? Şi cu Bunul Dumnezeu în minte veţi şti mereu a gândi la sfânta Lui biserică, precum zis a fost: „Dă cezarului ce-i al cezarului, iar Domnului ce-i al Domnului”.

La început cazacii îl ascultară cu luare aminte pe bătrânul deşirat şi uscăţiv; vorbea ca din carte, cu tainice înţelesuri.

Mitropolitul începu:

— Cuvântă Domnul Dumnezeu către doi-trei dintre îngerii săi: „O, voi, îngerii mei, trei voievozi ai cerurilor! Coborâţi voi pre pământ, ciopliţi-vă voi nişte guzle din lemn uscat de paltin şi mergeţi în lume ca albina prin floare. Porniţi, dară, voi de la fereastra Domnului, de la soare-răsare şi pe toţi să-i iscodiţi, din toate credinţele şi prin toate târgurile la rând: oare ştie fiecare de Dumnezeu şi de numele Domnului?” Au coborât atunci îngerii, şi-au făcut guzle din lemn uscat de paltin. Au mers ei apei prin lume ca albina prin floare. De la fereastra Domnului, de la soare-răsare au pornit să iscodească pe cei din toate credinţele, în toate târgurile la rând: oare ştie fiecare de Dumnezeu şi de numele Său?

Cazacii au început să se cam plictisească; se vede treaba că a luat-o prea pe departe cu povestea sfântul părinte şi că are să ţină mult. O parte din ei, cei care erau mai în spate, au şters-o pe tăcute din paraclis.

— Şi iată că au ajuns ei înaintea curţilor bogatului Havan – s-a întâmplat aceasta tocmai în sfânta zi de duminică – şi au adăstat îngerii până la amiază. Mult s-au trudit ei acolo, şi cu picioarele şi cu dalbele lor mânuşiţe, de câinii cei răi ca să se apere. Şi a venit la ei Elena, doamnă de neam mare. Mergeau slujnice înaintea ei şi în urma ei veneau alte slujnice. Şi le-a adus Elena, doamnă de

neam mare, un codru de pâine arsă, vinerea frământată, sâmbăta în cuptor pusă, duminica la lumină scoasă…

S-a rărit de tot ceata cazacilor. Prea puţini îl mai ascultau pe mitropolit. Văzând mitropolitul cum stau lucrurile, îi dădu înainte pe nerăsuflate:

— Şi nu le întinse Elena pâinea aşa cum se dă pomana Domnului, ci o împinse către ei cu papucul din piciorul drept: „Na-vă, calicilor! Ce fel de Dumnezeu veţi fi având şi voi de nici nu poate să-şi hrănească slugile şi le trimite pe capul meu? Eu pe Dumnezeul meu îl am acasă la mine, el mi-a zidit case falnice, cu foaie de plumb învelite, şi toate cele de pus pe masă din argint mi-a adus, şi multe vite şi moşii…”

— Mai trage-ţi şi tu sufletul, părinte, îl sfătui Stîr. Că iei foc.

— Şi au plecat îngerii. Le ieşi în cale Stepan, sluga credincioasă a lui Havan. Grăiră calicii către el: „Ascultă, frate Stepan, omeneşte-ne şi pe noi cu ceva, pentru numele lui Dumnezeu”. Iar Stepan le zise: „Ascultaţi la mine, fraţi sărmani, n-am eu nimica pe nicăieri decât numai un mieluşel. Am slugărit eu la Havan, nouă ani încheiaţi i-am fost argat, dar nimica nu mi-a dat decât un mieluşel. Am cerşit lapte ca să-l cresc. Acum mielul meu e cel mai frumos din turma satului. Dacă ar fi aici, pe loc vi l-aş da”. Atunci îngerii aşa grăiră: „Mulţumim ţie, frate Stepan! Dacă ţi-e şi gândul precum ţi-e vorba, mielul îndată va fi aici”. Se întoarce Stepan şi ce să vadă? Vine mieluşelul pe câmp, behăind cu drag, se bucura să-l vadă pe Stepan de parcă o vedea pe maică-sa. Îl ia Stepan pe mieluşel în braţe, îl sărută de trei ori şi-l dă unuia dintre calici… „Luaţi-l, fraţi sărmani, şi să fie primit. Vouă să vă priască, iar mie în faţa Domnului să mi se recunoască!” „Mulţumim, frate Stepan!” Şi s-au dus îngerii. Mieluşelul l-au luat cu ei. Când au ajuns îngerii la pristolul lui Cristos, i-au povestit Domnului cum şi ce au văzut ei pe pământ. Dară Domnul mai bine ştia decât puteau ei a zice. Şi le grăi lor Domnul Dumnezeu: „Luaţi aminte, îngerii mei. Coborâţi

voi din cer pre pământ, mergeţi la curtea bogatului Havan şi acea curte în mlaştină şi smârc s-o prefaceţi; pe Elena să mi-o prindeţi, să-i legaţi de gât un pietroi rece ca gheaţa, iar de bolovan să-mi înhămaţi o liotă de diavoli spurcaţi, să o plimbe în chinuri p; um se plimbă barca pe mare”. Asta vă e pilda, încheie mitropolitul; îşi frecă puternic tâmplele şi ţeasta cu mâinile lui uscate, albe, să se potolească din tremurat. Ei, măcar aţi priceput?

— Au înecat-o? întrebă Stîr (în faţa mitropolitului mai erau doar el şi încă o mână de cazaci mai în vârstă). Vai, vai, vai!… Păi cum vine asta?

— Dacă şi Dumnezeu tare aprig mai e, spuse moş Liubim; îl înduioşase povestea cu mieluşelul. Da’ pe mieluţ l-or fi pus la fript?

Mitropolitul nu ştia ce să mai facă: să se mânie sau să se mire.

— Ia mai gândiţi-vă, mai gândiţi-vă, cazaci, pentru ce oare a pedepsit-o Dumnezeu pe Elena, urmă el cu răbdare. De ce înălţăm noi rugăciune către Domnul? Ce să recunoască?…

— O fi mieluţul? dibui răspunsul moş Liubim.

— Da ce are asta cu mieluţul?! îşi ieşi din sărite mitropolitul. De mieluşel se vorbeşte aici aşa, ca de-o pildă. Uite voi… păi voi vă irosiţi averile pe nimica, banii îi beţi, dar nici unuia dintre voi, c-aţi ajuns ca diavolii, nu i-a trecut prin cap să facă danie pentru biserica Domnului. Vă e gândul numai să vă umpleţi burdihanele!… Dar sufletul? … La mântuire nu v-aţi gândit? Cine altul, dacă nu voi, că voi sunteţi cei care v-aţi depărtat de sfânta biserică.

Iar la isprăvnicie zarvă, mare, tocmeală la sânge. Stepan nu lăsa nimic, se ţinea tot la fel de tare ca la început. Şi nici n-avea de ce să lase acum de la el, că se înclinase binişor talerul în câştigul cazacilor.

— Douăzeci şi două de tunuri, se încăpăţâna el. Cele mai mari, cu ele puteţi ţine piept năvalei în cetate şi un an de zile. Douăzeci ne rămân nouă.

— Ce nevoie aveţi voi de ele?! se înfierbântase

Prozorovski ăl mai vârstnic. Dacă mergeţi acasă, în linişte şi pace, atunci ce nevoie aveţi de ele?

— Ehei, cneazule!… Se vede că n-ai umblat tu prin stepa cea largă. Dar cu cei din Crimeea, cu tătărimea ce facem? Crezi că-i de glumă? S-or găsi haini să ne vrea răul. Noi asta dorim, să ajungem cu bine acasă. Iar cum ajungem, îndată vă trimitem tunuleţele.

— Umbli cu viclenii, atamane, spuse Prozorovski cel tânăr. Astea douăzeci şi două sunt prea grele; n-ai chef să le cari după tine, de aia ni le dai…

— Nu vreţi, nu trebuie. Le-om duce noi cumva. Zău dacă vă pricep, boierilor: ba ne bănuiţi de înşelăciune, ba nu vreţi să luaţi tunurile când noi vi le dăm…

— Nu de asta e vorba! strigă înciudat Prozorovski cel bătrân. Auzi tu: „Nu vreţi să le luaţi”. Tu să le dai pe toate, dacă zici că nu umbli cu cioara vopsită. Că tot plecaţi de aici cu armele la voi.

— Da voi ce-aţi vrea? Să-mi lăsaţi numai cängile? Asta nu se poate. Nu s-a mai pomenit să umble cazacii fără arme. Păi tocmai cazacii?!… Nu-l mâniaţi pe Dumnezeu, că doar sunteţi oameni cu judecată. Unde s-a mai pomenit una ca asta?…

— Măcar da te-ai duce acasă! Dar tu iar te-apuci de tâlhării.

— Da’ de unde? Cu ce-avem noi ne-ajunge pentru cinci ani de viaţă îndestulată, ne mai şi rămâne. Ce să facem noi cu prăzile, să le punem la murat?

— Dar mahoanele? întrebă Prozorovski cel tânăr.

— Cum am hotărât: nouă din cele de mers pe mare le luaţi voi, nouă ne rămân cele uşoare, iar în schimbul ălor mari voi ne daţi nişte lotci.

— Şi robii? câţi aveţi cu totul?

— Robii nu-i dăm. Pentru robi noi ne-am pus capul la bătaie. Dacă are şahul nevoie de ei, n-are decât să-i răscumpere. N-o să sărăcească. Cei de pe Volga de-au venit cu noi… noi nu-i ţinem cu de-a sila; dacă vor, pot pleca unde le place. Pentru păcatele noastre ce le-am

făptuit om trimite noi solie la înaltul ţar, să cerem iertăciune. Uite ăştia, Larka şi cu Mişka, au să meargă acolo. Iar acuma, să nu-ţi fie cu supărare, boierule, mergem să bem şi noi un păhărel. De azi dimineaţă ţin cazacii pe sec; acum ne-a cam venit vremea, ni s-au uscat gâtlejurile, trebuie să ni le-nmuiem. Tunurile le aducem, mahoanele la fel; puteţi să-l luaţi şi pe prinţişorul acela. Oamenii mei au să vi-l aducă. Luaţi-l de pomană, dă-l dracului, că până vine răscumpărarea… mai întâi crapă el de inimă rea.

— Da soră-sa? Că e şi ea cu…

— Soră-sa… nu mai e, spuse Stepan fără să mai asculte până la capăt întrebarea voievodului. S-a dus.

— Cum s-a dus? rămase descumpănit voievodul. Unde a plecat?

— Nu ştiu. Departe.

Stepan se ridică şi ieşi din sala isprăvniciei fără să se mai uite înapoi. Dacă mai stătea, s-ar fi înfuriat fără rost, putea să fie mai rău. Un lucru îi rămânea de făcut: să plece.

Mai-marii din Astrahan se mirară, nu înţeleseseră nimic.

— Păi cum? Adică el ce?…

— Unde-i fata? îi întrebă Prozorovski pe esauli.

Esaulii dădură din umeri; nu ştiau nici ei unde s-o fi dus.

— Nu vrea s-o dea înapoi, se dumiri diacul. Câţi mergeţi la Moscova? Pircă doi?

— Şase, răspunse Ivan Cernoiareţ. Ei, am plecat şi noi. Zău, ne crapă capul… Aseară am cam dănţuit noi oleacă, tot felul de jocuri… iar azi dimineaţă tătuca nu ne-a lăsat să ne dregem. Îl tai, zice, pe ăl de s-o arăta beat în faţa voievozilor! Dar capul… Vorbesc eu acuma cu voi, da în tâmple uite-aşa-mi zvâcneşte. Nu vă fie cu supărare. Bucuros am mai sta noi de vorbă, dar… de vorbă ne arde nouă acum? Ne-om mai vedea noi!

Esaulii ieşiră.

Mai-marii rămaseră locului. Tăcură vreme îndelungată.

— Ţ-ţ-ţ… oftă Prozorovski ăl mai bătrân. Nu mi-e cugetul senin, ba chiar m-apasă. Ni s-a strecurat ticălosul printre degete, ca pe-un peşte l-am scăpat. Ah, şi ce-o să ne ia la cercetare, ce-o să ne-ntrebe: „Da voi ce-aţi făcut?” Şi chiar aşa, că nimic n-am făcut: cum a venit de pe mare, aşa a şi plecat. A lepădat ce-i prisosea şi dus a fost. O dată ne-am ţinut şi noi tare, că nu i-am făcut şi slujbă la biserică. A sucit-o, a-nvârtit-o şi uite unde-am ajuns.

— E viclean tâlharul… oftă şi Ivan Krasulin.

Punga primită pe furiş în dar de la Stepan îi atârna greu în buzunar.

— Că e viclean, asta nu-i nimic, necazul nostru e că-i deştept. Vicleni avem şi noi destui, dar deştepţi mai puţini, îmi spune mie inima c-o să ne mai aducem noi aminte de întâlnirea de azi, o s-o mai pomenim… Asta nu-i ca Ivaska Kondârev. Nici chiar ca Ermak nu e. Asta-i mai înfipt, mai cu cap.

— Ce vorbeşti, Ivan Semionîci… ţi l-ai găsit acu pe înţeleptul înţelepţilor! se repezi cneazul Semion. Gata, ne punem cenuşă-n cap că ne-a întrecut la minte tâlharul! De ce-o iei aşa?

— Iar se duc cu armele la ei! „De ce o iau aşa…” Pentru că aşa este!

— Ducă-se! Neam de neamul lor tot înarmaţi umblă, acum noi ce să facem? Rânduiala asta nu de noi e făcută şi n-om fi noi ăia s-o desfacem. Avem la mână hrisovul ţarului, ce are asta cu deşteptăciunea lui?

— Ce-i drept e drept, minte are, suspină capul streliţilor. Sunt într-un gând cu tine, Ivan Semionîci. Tocmai aici e buba, că nu e prost. Una e că nu-i prost, iar apoi mai şi duce cu el nu o sută de oameni, nu două, ci o mie şi ceva. Aşa cum e el acum… să nu facem noi, doamne fereşte, vreun pas greşit. Grija noastră cea mare acum e să-i vedem plecaţi cât mai iute, să scăpăm de pacoste.

— Păi şi eu tot asta spun! se supără Prozorovski cel

vârstnic. Numai că grija mea bate ceva mai departe: să n-aibă el mâine cinci mii, dacă nu şi mai mulţi. Asta-i grija mea cea mare. Înarmat este… iar cu toate bogăţiile pe care le are…

— Spune atunci ce-i de făcut, zise cneazul Lvov, la fel de arţăgos.

— Asta e, că nu ştiu. Dacă aş fi ştiut, v-aş spune. Asta-i beleaua, că nu ştiu. Toate-s bune şi frumoase, ucazul l-am îndeplinit… Dar tot am ceva pe inimă. Aşa, ca o presimţire. Nu-i bine ce-am făcut, nu-i bine deloc. Dacă le judeci doar cu mintea, parcă n-ar fi rău, dar cugetul nu mi-e curat; taie-mă, omoară-mă, asta simt.

— Mai presus decât ţarul tot nu te poţi înălţa, Ivane. Ucazul l-am îndeplinit, acu ce mai vrei?… Asta e. Ei, hai să zicem, se apucă Lvov să socotească, dacă ne-am fi pus noi în gând să le luăm totul: şi armele, şi muniţia, şi prăzile, tot… Cine o să le ia? Streliţii? Păi ăştia, streliţii, chefuiesc împreună cu ei, beau din vinul lor streliţii noştri… Şi chiar dacă s-or găsi ceva oameni de nădejde, nu ne lasă târgoveţii. Tu nu vezi ce se petrece afară? Nu aici, nu cu noi, că la asta îl duce mintea, ci uite acolo, în târg; a iscodit el, ştie cum stau lucrurile, de aia e aşa de îndrăzneţ. N-avem noi atâta putere cât să-l punem eu botul pe labe; dacă n-avem, n-avem. Iar el… că nu-i prost, a priceput. Nici nu-ţi trebuie cine ştie câtă minte ca să pricepi.

— Asta aşa e, se învoi Prozorovski. Chiar aşa…

8.

A doua zi dimineaţă Razin se târguia cu tătarii din Nogai pentru nişte cai. Aproape toată oastea căzăcească lua parte la tocmeală. Se iscase un tămbălău de neînchipuit. Era şi asta o sărbătoare, la fel de dragă, la fel de dorită.

Vreo cinzeci de tătari purtau caii roată… Cazacii încercau caii cu pumnul, îi cercetau la dinţi, îi înghionteau în burtă. Unii se pricepeau cu adevărat, alţii mai mult se prefăceau că-s tare pricepuţi.

— Te? De te aşa? se supărau tătarii. Căluţ asta tineric, de te uiţi dinţii la el?

— Deţe, de te… Iaca d-aia! N-are nimic!

— Aiaiai!… Cazac estem, la cai nimic nu priţepem! Asta căluţ mult tineric, tineric!

Le cercetau pe rând copitele, ochii, urechile, pieptul… Unii, nu se ştie pentru ce, li se uitau şi sub coadă. Caii mai-mai s-o ia razna, speriaţi de oameni, de strigăte.

— Kuzma, ia sări pe el; dacă te ţine-n spinare, ajungi cu el până la Ţariţîn. Ia ţine-l în loc, măi te-ţe-lică!

— Asta-i deşelată, bre! Ce i-ai făcut, ai cărat apă cu ea?

— Te eziţi?

— Uite aici. Cum să pui şaua pe ea? Ia vezi ce are pe spate!…

— Paturic punem, paturic…

— Ia mai du-te-n!… S-a găsit deşteptul cu „paturic”. Mai bine te călăresc pe tine fără nicio păturică. Ţi-ai şi aflat prostul…

În rând cu ceilalţi, Stepan cerceta şi el caii, îi pipăia, îi bătea pe crupă. Demult le duceau cazacii dorul. Le luceau ochii de drag. Mai plimbau tătarii şi nişte cămile, dar nu le lua nimeni în seamă. Cămile tot trebuiau să cumpere: aveau nevoie de ele ca să tragă mahoanele la edec până la Don. Dar cu caii e altceva, e bucuria lor mult aşteptată!

— Măi, ia vedeţi de ăla roibu! încercaţi-l careva! strigă Stepan.

Ziceai că a întinerit de când cu caii, îşi uitase de frământări, îi pieriseră din minte gândurile cele apăsătoare. Mai ieri toţi fuseseră ţărani şi iubirea pentru cai o aveau în sânge, vie, fiecare.

Unul din cei mai tineri se săltă cu mare bucurie în spinarea roibului… Ceilalţi se traseră la o parte. Altul care era pe aproape îi atinse o biciuşcă juganului. Acesta sări ca ars, o luă din loc în galop. Sute de ochi iscoditori priveau cu veselie, duioşi, în urma călăreţului.

— Merge, spunea Stepan. Ce zici, moşule?

Moş Liubim nu răspunse de îndată, mai chibzui; la de-al d-astea era el priceput foarte.

— Cam saltă din cur… vezi? N-are vână. Ca orice cunoscător şi meşter, moşul, dacă vedea că-i ascultat şi luat în seamă, era din cale-afară de cusurgiu.

— Las' că merge, n-are nimica. Niciunul n-avem vână, da tot ne mai rabdă pământul. Ne trebuie mai mulţi. Îl luăm! hotărî Stepan.

— Ia-l. Atunci de ce mai întrebi? se supără moşul.

În dimineaţa aceea Stepan era în toane bune. Mereu surâdea.

— Nu te necăji, Liubim. Ştiu că te pricepi. Numai că… înţelege şi tu, avem nevoie da mai mulţi. De toţi avem nevoie, câţi sunt aici. Iar vederea asta… nici eu nu ştiu de ce-o facem. Aşa, ca să fie…

Se strângeau în jurul calului următor. Şi iar începeau să-i caute cusururi; altă hărmălaie, altă sfadă.

— Ia plimbă-l! Acu-n treapăd! zbierau cazacii. Ei, cum e?! Ce zici, moşule?…

— Ehei, apăi la fel aleargă şi soacră-mea, parcă ceva mai vioi! Nu vezi cum aduce picioarele? Uite, mă, la picioare, ăsta-i mers?

— Zici că-i crăcănată? Soacră-ta adică? Aşa era sărăcuţa? Ia zi tu, Liubim.

— Ptiu, iar am încurcat-o cu soacră-ta! Aia da, era cam crăcită… A mea, Dumnezeu s-o ierte, avea nişte picioruşe…

Fiodor Suknin se apropie de Stepan, îl chemă puţin mai la o parte.

— Vine voievodul, Timofeici. Parc-ar veni încoace.

— Aici?

— Uite-l! încoace cârmeşte. Altundeva n-are!

— Caută-l pe Mişka Iaroslavov, porunci repede Stepan. Stai! Privi cu luare aminte la mahoana impunătoare care venea dinspre Astrahan. Aşa-i, e voievodul. Ce i-o fi apucat? Tu ce crezi?

— Naiba-i mai ştie.

— N-o fi venit ceva de la ţar? Hai cu Mişka mai repede!

Mişka se arătă fără zăbavă.

— I-ai scris mârzacului? îl întrebă Stepan.

— Scris.

— Ai pus tot ce ţi-am zis?

— Tot, da cum altfel? Cum mi-ai poruncit, aşa am şi scris.

Stepan luă scrisoarea; în timpul acesta Mişka îl aduse pe tătar. Se vedea că-i mai de soi.

— Ia-o! spuse Stepan şi îi dădu hârtia. I-o dai mârzacului. În mână! Aşa faci: dacă vezi că pot să te prindă, ori o arzi ori o înghiţi. La nimeni n-o dai, decât mârzacului!

— Am înţeles. Tătarul vorbea ruseşte la fel de bine ca unul de-al lor. O dau mirzacului în mână. Dacă mă prind ăia, o mănânc. Am mai înghiţit eu d-astea, merge.

— În goană să mergi! Caută mai bine să nu te laşi prins. Pentru cai om plăti noi cum se cuvine, n-o să iasă nimeni păcălit. Să le spui asta.

— Am înţeles, tătucă-ataman.

— Îmi aduci răspunsul de la mârzac. Aci nu ne mai prinzi, că plecăm repede. Vii fuga la Don. Stepan scoase punga, i-o dădu tătarului. Când te-ntorci ţi-oi mai da. Ei, gata, fraţilor, hai să ne-ntâmpinăm musafirul: pe voievod.

Atamanul şi cu esaulii se îndreptară spre ţărm. Bărcile celor din Astrahan tocmai dădeau să tragă la mal.

— Pentru ce? nu se dumirea Stepan, scrutând cu privirea mahoana voievodului. Lvov, Prozorovski în carne şi oase, mai sunt şi alţii… De ce oare?

— Să nu le fi venit vreun hrisov împărătesc, îşi mărturisi îngrijorat gândul Mişca Iaroslavov. Nu cumva s-o fi aflat la Moscova?

— Am fi ştiut noi spuse Fiodor. Ar fi trimis Ivan Krasulin să ne spună. Dar parcă totuşi… S-ar mai putea să-i fi bătut gândul c-au luat prea puţin. Dacă era ceva de rău,

ar fi trimis Ivan pe careva să ne zică.

— Dar tu i-ai dat? întrebă Stepan. Banii adică.

— Cum să nu.

— Şi el?

— Cine, Ivan?

— Păi, dar cine?

— S-a bucurat. O să trimită un om de-al lui la orice ceas. Aşa a zis: că şi în schimbul pe care-l aşteaptă, ăia de-er mai rămâne aici un an, are oamenii lui de încredere.

— Bine. Atunci de ce-o fi poftit voievodul, mama lui de oale bleagă? Adu-l la mine. Stepan o coti spre mahoana sa, nedumerit şi îngrijorat. Nu cumva o fi aflat ţarul? A aflat şi a dat alt hrisov… Atunci cum de-a poftit aşa, singurel, voinicosul de voievod? Nu, nu s-ar prea părea c-ar fi venit ceva de la ţar. Se vede treaba că nici n-a apucat să ajungă vestea la el. Nu-u, altceva o fi aici la mijloc. Dar ce? Puiul ăla de cneaz, l-aţi dus voievodului? îi întrebă el din mers pe esauli.

— De ieri.

— Atunci de ce-a poftit? Chiar nu pricep.

Iar voievodul era acolo pentru că, aşa i se părea lui, lăsase prea mult la preţ în târguiala diplomatică de la Astrahan. Abia când au rămas singuri, atunci au înţeles: îi îmbrobodise atamanul ca pe nişte prunci.

— Să fii sănătos, atamane! îl salută voios Prozorovski de cum intră în cort.

Voioşia asta o tot umflase în el cât a ţinut drumul, aşa cum umflă ţiganul iapa cea răpănoasă. Îi era teamă de ataman. Îi era teamă de viclenia lui. N-are decât să plece spre Don, dar să nu plece chiar atât de puternic. Nu se cade, nu se face… Cum să plece aşa?

— Să fiţi sănătoşi, boierilor! Luaţi loc, îi pofti Stepan, cercetându-i din ochi pe oaspeţi: Prozorovski (cel mare), Lvov, diacul Alexeev.

— Ia uite ce şubă ai tu aici, frate! se minună cu glas tare Prozorovski, mâncând din ochi şuba scumpă de samur zvârlită în colţul cortului. Bogată şubă. În Persia s-ar zice

că nici nu ajunge frigul aşa, mai zdravăn, atunci de unde-o fi şuba asta aşa de arătoasă? Te pomeneşti că l-ai dezbrăcat pe vreunul încă pe-aici, pe Volga? Pare a fi de-a noastră şuba, ce zici?

— Cu ce gânduri aţi poftit, boierilor? întrebă Stepan, puţin cam tăios. Nu v-o fi inima la nişte rachiu? Că eu acuşica…

— Nu. Lui Prozorovski îi mai pieri din voioşie. Ieri n-am făcut o treabă bună, atamane. Tu pleci, iar ţarul tot pe noi ne judecă…

— Atunci ce mai vreţi? îi reteză vorba atamanul.

Pricepuse el bine: nu sosise nimic de la ţar, numai că voievozii caută să-l strângă mai tare cu uşa.

— Robii de i-aţi luat pentru răscumpărare trebuie daţi. Tunurile toate să le daţi. Prăzile, alea pe care le-aţi luat în luptă de la persani, să vă rămână, Dumnezeu cu mila. Dar cele luate pe Volga? Acelea trebuie să le daţi înapoi, că-s lucruri de furat. Trebuie să le daţi, atamane. Sunt pe acolo şi lucruri din averea ţarului…

— Totul să dăm! izbucni Stepan. Dar pe mine nu mă vreţi pe deasupra?

— Şi încă avem să-i scriem pe toţi cazacii tăi, să fim mai liniştiţi, îşi duse Prozorovski vorba până la capăt, ţeapăn şi neînduplecat.

Stepan sări în picioare şi se porni să păşească prin cortul strâmt: era ca şi cum i s-ar fi spus că vor să-l jugănească numai aşa, ca să fie voievozii mai liniştiţi. Şi pe toţi cazacii la fel să-i bage-n ţarc şi să-i însemne cu fierul înroşit. Turba de furie atamanul, dar încă se mai ţinea.

— De tunuri am spus – le trimitem. Robii pe care-i avem sunt unul la trei cazaci. Îi dăm atunci când şahul îi lasă slobozi pe fraţii noştri pe care-i ţine-n robie. Prăzile luate pe Volga s-au dus demult pe apa sâmbetei, n-avem cum să le mai adunăm. Să-ne-nscrieţi pe noi, ce minune o mai fi şi asta? Nici pe Iaik, nici la Don nu s-a pomenit aşa ceva. Eu de povestea asta n-am aflat. Stepan se aşează pe marginea patului. Nu s-a pomenit una ca asta, de unde v-a

venit?

— Dacă nu s-a pomenit, s-o pomeni de-acum încolo.

— Haideţi cu mine! se hotărî Stepan deodată. Se ridică în picioare şi porni cu paşi repezi spre ieşire. Ce să stăm singuri aici şi să dăm în bobi: că s-a pomenit, că nu s-a pomenit?…

— Încotro? Ce te-a apucat? Hei!…

— Să-i întrebăm pe cazaci, să vedem dacă se lasă scrişi.

— Lasă prostiile! strigă la el Prozorovski. Când îi pierea voioşia aceea bolovănoasă şi se mânia, se înroşea la faţă şi se lovea cu pumnul peste genunchi. Auzi, tu!…

— Nu faci bine, atamane, se băgă şi cneazul Lvov. Ce te-a apucat?

Stepan ieşise de-acum din cort şi le strigă celor care erau mai pe-aproape:

— Cheamă-i pe toţi aici! Pe toţi!

— S-a ţicnit, balaurul, zise încetişor Prozorovski. Nu vă muiaţi, vrea doar să bage frica-n noi. Să mergem, acum trebuie să le-o spunem mai pe şleau…

Celălalt voievod şi diacul ieşiră şi ei din cort.

Stepan stătea lângă bordul mahoanei; nici nu întoarse capul spre boieri, îi aştepta pe cazaci. Temerile voievodului se împlineau. Toată voioşia, toate încercările de a se da popular cu tot dinadinsul, chiar şi semeţia i se duseseră dracului ca nimica. Pe lupul ăsta nu te-apuci să-l mângâi pe blăniţă: acuşi scoate colţii şi te-nhaţă.

— Acum de ce-i chemi pe toţi? îşi pierdea tot mai tare cumpătul Prozorovski. Ce-ai de gând?

— Să-i întrebăm… rosti atamanul încet, cu înverşunare, ca o făgăduială. Că tot ne băteam gura de pomana…

— Noi pe tine te-ntrebăm, nu pe ei!

— Pe mine de ce să mă-ntrebaţi? Pe mine mă cunoaşteţi… Pe ei vreţi să-i scrieţi, nu-i aşa? apoi pe ei să-i şi întrebaţi.

— Porunceşte-le tu. Aici tu le eşti stăpân. Nu-ţi zic ei

căpitan de oaste?...

— Stăpân eu nu le sunt niciunde, doar un cazac sunt şi eu, ca şi ei. Căpitan de oaste nu le sunt decât în luptă. Căpitanul nostru, toată lumea ştie, stă la Cercassk.

În vremea aceea cazacii îşi lăsaseră cu toţii treburile negustoreşti şi veniseră în grabă la chemarea atamanului; se buluceau acum pe ţărm, fără gălăgie.

— Fraţilor! strigă Stepan. Uite au venit boierii, spun că vor să ne scrie! Mi-au zis c-aşa-i acum obiceiul: pe toţi cazacii de pe Don şi Iaik să-i înscrie pe fiecare la război! Eu unul de asta n-am auzit. Acum iată c-am ieşit să vă-ntrebăm: auzit-aţi voi de una ca asta?!

Toată gloata de pe mal parcă dintr-odată şi-a tras suflarea:

— Nu-u-u!

— Spune-le tu, zise Stepan către Prozorovski. Ei?...

Prozorovski păşi în faţă şi, cu hotărârea deznădejdii, începu:

— Cazaci! Nu vă repeziţi aşa! E nevoie de acest lucru pentru că...

— Nu-u-u!! tună iar mulţimea, fără a mai asculta pentru ce-i nevoie.

Era şi adevărat că nicicând nu pomeniseră cazacii o asemenea trăsnaie: auzi ce-au născocit acum, să-i scrie la război ca pe vite!

— Nu mai zbieraţi aşa! Este nevoie... Tăcere!

— Nu-u-u!!!

Prozorovski se răsuci pe călcâie şi se întoarse în cort, mânios tare.

— Faci bâlci, atamane! se încruntă el la Stepan care venea în urma lui. N-aveai de ce să te pui rău cu noi, nu ţi-ar fi părut rău. C-apoi o să fie prea târziu. Târziu, auzi?!

— Nu mă speria, boierule, că şi-aşa tremur tot de frică, zise Stepan. Poate ai auzit că pe fratele meu, Ivan, boierul Dolgoruki a pus să-l gâtuie. Cum îmi amintesc de asta şi mai văd şi-un boier ca tine în faţa ochilor, cum m-apucă tremuriciul.

Atâta forţă ameninţătoare răzbătuse în cuvintele lui Stepan, cu atâta greutate şi limpezime, încât, fără să vrea, cei de faţă rămaseră tăcuţi câteva clipe. Tăcea şi Stepan, privindu-l pe primul voievod.

— De ce vii cu de-astea? întrebă Prozorovski. Ce-are a face fratele tău cu noi? El a ieşit din vorba stăpânirii, el şi-a luat pedeapsa. Tu să fii mai deştept decât el: nu te băga la bătaie, c-o păţeşti şi tu.

— Pe mine să nu mă sperii, am mai spus o dată.

— Nici nu te sperii! Dar judecă şi tu: să zicem c-aţi trimite voi solie la ţar, iar ţarul întreabă „Cum vine asta? Iar s-au apucat de prostii?”. Că tunurile nu le-au dat, că robii nu i-au dat, că pe oameni nu i-au lăsat la casele lor… Păi, se poate? Iar voi, are să spună, voi ce-aţi păzit?

— În hrisovul de iertăciune al ţarului nu se spune să ne luaţi toate tunurile, robii şi prăzile, iar pe cazaci să-i scrieţi şi să-i împilaţi.

— Dar hrisovul când l-a scris? Acum un an l-a scris.

— Ce-are asta cu noi? Ţarul e unul. O fi venit altul acum? Că noi suntem plecaţi demult… Dar eu aşa am auzit, că tot ăla e, să-i dea Dumnezeu sănătate.

Pe ţărm cazacii nu conteneau cu hărmălaia. Vestea cu înscrierea îi îngrijorase tare. Şi chiar aşa, nu se mai aflase o năzdrăvănie ca asta la Don: auzi, să-i scrie pe toţi. Simţeau ei în inima lor că e aici un ghimpe, o uneltire necurată împotriva lor. De aceea oare îşi părăsiseră ei satele de obârşie şi fugiseră la capătul lumii, ca aici să cadă iar, pe negândite, în jug? Întâi te scrie şi apoi nici nu te dumireşti bine că au şi pus şaua pe tine şi te-au încălecat. De aceea făceau gălăgie. Larma de afară îi tulbura nespus pe cei din Astrahan: se simţeau încolţiţi ziua-n amiaza mare, le venea şi acru şi nici n-aveau pe unde-şi scoate cămaşa.

— Potoleşte-i! îl rugă pe Stepan cneazul Lvov. Ce s-au pornit aşa?

— S-ar putea, Doamne fereşte, să pună mâna pe sabie, zise Stepan. Sunt în stare. Atunci nici eu nu-i mai

opresc, încearcă de-i opreşte!…

— Ei, ce facem? Fătăm viţelul? întrebă înţepat Prozorovski. Îşi ieşise din sărite mai rău ca ceilalţi. Atunci cum ne înţelegem?

— Cui i-a venit vremea n-are decât şi Doamne-ajută, rosti blând Stepan. Mie nu mi-a venit, că n-am mugit încă.

— Apăi ai să mugeşti! Prozorovski se sculă în picioare. Aici mă leg cu jurământ c-ai să mugeşti. Dacă nu vrei cu binele…

Stepan îl ţintui cu privirea… Tăcu îndelung. Apoi, rostind cu greu cuvintele, parcă-n silă, zise domol, cu voce joasă:

— Am să ţin minte, boierule… legământul tău. Să nu-l uiţi nici tu. Noi, cei de pe Don, nu ne jurăm într-o doară, iar dacă jurăm, apoi ţinem minte. Tot aşa m-am legat şi eu cândva. Acum avem să ţinem minte amândoi: şi tu, şi eu.

Întâlnirea era pe cale să ia o întorsătură rea… Iar larma cazacilor de afară îi făcea să-şi piardă cumpătul. Mai bine să plece chiar acum, să nu-ntindă coarda prea tare.

Voievozii porniră să iasă din cort… Prozorovski mergea ultimul; zăbovi la ieşire, de parcă şi-ar fi amintit chiar atunci… Se opri.

— Nu-mi place să plec cu inima grea… Haide, atamane, să nu ne păstrăm gând rău unul altuia. Nu-i bine aşa, nu-i creştineşte. Acum de ce taci?

Stepan tăcea. Se tot uita la voievod. Iar acestuia, parcă din întâmplare, iar i-au căzut ochii pe şubă. Aceasta lucea domol acolo în colţ, parcă scotea o lumină tihnită, molatică, unduitoare.

— Măi, ce mai şubă! spuse el. Ai s-o dai pe băutură. Ce, nu-i aşa?

Stepan tăcea.

— Păcat… Mare păcat să bei o şubă ca asta, că tare-i bună. Cât ai vrea pe ea?

Stepan tăcea.

— Îţi dau bine pe ea… Că doar tu tot pe degeaba ai căpătat-o. Ce zici?

Stepan tăcea.

— Nu-i bine că te-ai oţărât la mine, spuse Prozorovski şi se încruntă. Despre isprăvile tale eu, oricum, am să scriu la Moscova. Iar eu pot s-o-ntorc şi-aşa, şi-aşa. Asta-i treaba, atamane… Tu trebuie să înţelegi.

Stepan tăcea.

— Ah, ce şubă!… se minună iar voievodul; se duse la ea s-o mângâie. O mândreţe de şubă… numai că… tot dracul ăla e, ai s-o prăpădeşti la chef când ajungi pe Don. Ce, n-ai s-o prăpădeşti?

— Ia-o, spuse Stepan.

Aproape că nu se mai aştepta cneazul să audă acele cuvinte! începuse chiar să-l supere puţin fie prostia atamanului, fie lăcomia, fie – asta mai degrabă – neputinţa de a pricepe.

— Ei, vezi ce-nseamnă vorba bună! Numai că n-am să mă car acum cu ea, trimit eu după ea mai pe seară. Chiar aşa, zău că-i mai bine, să nu se zgâiască cu toţii. Când s-or pune ăştia să se zgâiască… Pe urmă nu mai ştii pe unde s-o-ntorci.

— Ţi-o trimit eu.

— Ei vezi, aşa-i şi mai bine. Las’ că-i bine, Stepan…

Voievodul se înduioşase chiar, uitase de-acum că, totuşi, cazacii pleacă înarmaţi, cu muniţia la ei, bogaţi. Şi nici măcar nu-i mustrase, să bage spaima-n ei la plecare. Toată grija lui, şi asta-i tot, era frica de ţar, iar pricina fricii era îndepărtată de hrisovul de iertăciune al ţarului. La drept vorbind, cu toate că-i speriase pe ai lui în ajun vorbindu-le despre necazurile pe care puteau să le pricinuiască cazacii, acum nici el nu mai credea: cazacii sunt osteniţi, bogăţii au cât nu pot duce, acum numai de băutură le arde lor, de chef. Iar gândul că Stenka nu e doar un suflet simplu de tâlhar, ci un lup cu multă minte, puternic, încercat, gândul acesta îi venise cu o seară înainte şi tot atunci îl părăsise, în timp ce îşi împărţeau darurile scumpe primite de la Stenka. „Ce rost are, gândea voievodul, să se mai ţină de hoţii, dacă atâtea câte a

adunat nu poate bea nici în cinci ani”.

— Vezi tu, Stepan… Prozorovski îşi duse mâna la piept. Te rog ca pe bunul Dumnezeu; porunceşte-le cazacilor, spune-le că n-au ce căuta în oraş. Că se-apucă de le tulbură oamenilor minţile. Dacă prind acum gustul la băutură, îi ia apa. Voi plecaţi, iar ei rămân pe capul meu. Cu capul greu de băutură omul, ştii şi tu, nu-i bun nici de lucru, nici de oştean. Se mai şi înrăiesc, precum câinii, nu te mai înţelegi cu ei.

— Nu te îngrija, boierule. Mergi liniştit.

Prozorovski plecă.

Stepan, rămas singur, începu iar să păşească prin cort. Se gândea. Când se gândea tare la ceva, atunci umbla dintr-un colţ în altul şi făcea din buze: „M-da, m-da”.

— Ai să capeţi tu şuba, boierule, zise el într-un târziu. Se opri. Ai s-o capeţi tu… porcule nesătul.

În aceeaşi zi, mai spre seară, cam spre cinci ceasuri, se ivi în mahalaua Astrahanului un ciudat cortegiu. Vreo trei sute de cazaci, uşor afumaţi, se îndreptau spre Kremlin; în fruntea cetei, agăţată pe o cruce lungă, duceau şuba cea scumpă a lui Razin, cea pe care se milogise voievodul să i-o dea. În faţa ei păşea un om mlădiu, cu un nas mare ca ciocul de raţă şi ochii trişti, care porni cântecul cu o voce pătrunzător de subţire:

Creştea iarba pe tăpşan
Ca mătasea de mai an

Trei sute de gâtlejuri răcniră într-un glas:

Hei, porumbe, porumbel
Măi, rotate porumbel

Până să isprăvească ei cu „porumbelul”, mlădiul din fruntea lor se dădu de câteva ori roată peste cap şi o luă înainte în paşi de joc. Iar începu să cânte cu glas subţire:

Iarba cine o călca.
Cine o călca pe ea?

Şi iar răcniră cei trei sute:

Hei, pprumbe, porumbel
Măi, rotate porumbel

Slăbănogul se dădu iar peste cap, mai jucă puţin şi îi dădu înainte:

Cică a trecut pe aici

Cneaz Ivan Semionovici Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel în aerul stătut al serii cântecul acela straniu, de o veselie molipsitoare, suna liber, parcă sălbatic cumva. Târgoveţii Astrahanului ieşiră iute de prin casele lor, umplând iarăşi străzile. Îi salutau pe cazaci, numai că nu se prea dumireau ce-i cu şuba.

Razin mergea şi el în primele rânduri, cântând împreună cu ceilalţi. Se străduia să-i zică mai tare… Cântau cu toţii cât îi ţinea gura, cu dăruire.

Căuta el pitpalacul.

Şi răţoiul, şi godacul Măi, rotate porumbel FI şi, porumbe, porumbel

Locuitorii mahalalelor se luară după cazaci: unii voiau să vadă unde are s-ajungă zaiafetul, alţii se aşteptau la băutură.

Şi-a găsit o şubă

Mamă, ce mai şubă

Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Mlădiul se mai roti o dată în paşi de joc, apoi duse povestea mai departe:

Pitpalacii-i pune-n oale fără şuba peste şale

Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Chipurile cazacilor sunt solemne, grave. Razin îşi dă şi el toată străduinţa, nici nu zâmbeşte.

Şuba pluteşte, măreaţă, deasupra mulţimii.

Măi tu şubă, şubă dragă.

Vinla mine mai degrabă Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Câţiva cazaci au rămas mai în urmă, îi lămuresc pe târgoveţi:

— Măritǎm şuba tătucului Stepan Timofeici. O cununăm cu voievodul. Tare i-a căzut cu tronc… S-a târât la picioarele lui ca să i-o dea. Tătuca… el i-o dă. Că-i om bun…

— Să nu vă pară rău, are să fie în mâini bune, răspundeau cu înţelegere târgoveţii.

— Nici nu ne pare rău! Dar trebuie s-o ducem cu alai, cum se cuvine, ca să trăiască ea cu voievodul în bună înţelegere, să-i ţină de cald voievodului când s-o rebegi de tot.

Vino tu la mine-n poală

Când focoasă, când dom, oală Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Vin-la tetea, vin-aici La Ivan Semionovici

Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Ceata mergea înainte, dar fără grabă; şuba o mai suceau din când în când, dinadins, ca să dea din „mâini”.

Şezi colea, şubă-nspicată la o mâţă ne-nţărcată

Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel Şuba mea, draga de ea Au venit să mi te dea Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel că *de mult ce eu te-am vrut Minţile mi le-am pierdut*

Iar aici, cât puteau de tare, „cu suflet”, răcniră:

Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel Minte de-am avut un dram Nici pe-aceea n-o mai am Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Se minunau târgoveţii cât de bine, de frumos le ieşea cazacilor cântecul acela., de-i tot ziceau de şubă, de şubuliţă şi de voievodul lor, Ivan Semionîci. Un asemenea cântec nu le mai fusese dat să audă. Dar nici nu ştiau cât îi chinuise Stepan pe cazaci cu puţin înainte: s-au tot plimbat încoace şi încolo pe malul Boldei să înveţe cum e cu „porumbul, porumbel” şi să se pună la unison. Cuvintele le primiseră de la măscăriciul Siomka; acesta le potrivise, după cât se pare, după un cântec de prin alte locuri. Acelaşi Siomka mergea acum în faţa tuturor, dădea tonul la cântare şi mai şi juca. La de-al de-astea era el meşter nevoie mare.

— E-e-eh! dădu glas Siomka la încheiere, întinzându-şi gâtul vânos. Toţi deodată acum, şi:

Hei, porumbe, porumbel Măi, rotate porumbel

Şedeau în iatacul voievodului: voievodul însuşi, soţia sa, Praskovia Fiodorovna, copiii, Boris, cel mai mare, de şaisprezece ani, şi mezinul, tot Boris, de opt, fratele voievodului Mihailo Semionîci. Ascultau cu multă neplăcere.

Iscoada, un pierde-vară cu gura mare, ochios, povestea:

— E unu de merge înaintea lor, ăla de cântă, şi ei, să zic aşa, cam la cin-sute, vin în urmă, zbiară „porumbelu”.

— Ptiu! Ivan Semionîci, zgândărit rău, începu să păşească prin încăpere. I-auzi, ce mi-au făcut neruşinaţii! Dacă nici ăştia nu-s năpârci spurcate, Doamne iartă-mă!…

— Las’ că şi tu de ce-ai râvnit la şubă? spuse cu mustrare în glas Praskovia Fiodorovna. La ce ţi-o fi trebuit?

— De unde să ştiu eu c-o să stârnească tot bâlciul ăsta? Pungaşi blestemaţi! auzi, nemernicii!…

— Ala cine e, cântăreţul de-i îndeamnă şi pe ceilalţi? întrebă Mihailo Semionîci.

Iscoada o ştia şi p-asta:

— Un măscărici. Zilele astea au venit de undeva, din susul râului. Sunt trei: un puiandru de tătar, un moş şi cu ăsta. Joacă şi-n cap, şi pe burtă…

— Să-l iei la ochi, porunci Mihailo. Când or pleca ăştia, cazacii, are să-mi joace el mie.

— Mă bate gândul c-au să plece cu ei, răspunse iscoada care pe toate le ştia. I-au îndrăgit cazacii… Au s-o şteargă cu ei.

— Atunci trebuie să punem mâna pe el chiar acum, zise Mihailo Semionîci. Ni-l arăţi când s-or ivi pe-aci.

— Îl arăt eu. Îl cunosc dintr-o mie.

— ăla al lor e şi el acolo? întrebă voievodul, strâmbându-se de parcă l-ar durea măselele. Adică Stenka?

— Stenka? Acolo-i. Zbiară împreună cu ceilalţi, îşi dă silinţa.

— Aoleu, ce ruşine-am păţit! suspină Praskovia

Fiodorovna. Acum să vezi ce-are să se hlizească prostimea. Nu mai puteai tu, mureai fără şuba aia! Nici nu-ţi vine să te-arăţi la faţă…

— Ia mai du-te de-aci, mamă! strigă mâniat voievodul. Te bagi şi tu, cu mintea ta de muiere… Du-te la mitropolit, ia şi copiii cu tine. Mergeţi!

Praskovia Fiodorovna plecă împreună cu copiii.

— Ah, spurcăciunea! se căina voievodul. Auzi ce mi-a făcut, tâlharul!… Mi-a tăiat capul, nu alta. Las-c-acum schimb şi eu vorba, câine. Auzi ce i-a venit în cap!… Nici prin minte nu-ţi trece.

Un chip mustăcios se ivi în uşa iatacului:

— Cazacii!

Fraţii Prozorovski şi câţiva slujbaşi ieşiră în foişor, gata să-i întâmpine cu asprime pe oaspeţi.

Cazacii înaintau în tăcere prin curtea Kremlinului. Văzându-l pe voievod, se opriră. Stîr şi cu moş Liubim, încadraţi de şase cazaci cu săbiile trase, ieşiră în faţă purtând pe braţe şuba cea scumpă.

— Atamanul nostru, Stepan Timofeici, îţi dăruieşte ţie, boierule, şuba asta de pe umerele lui luată. Depuseră şuba pe parmalâcul cerdacului. Na!

— Afară!! ţipă voievodul şi începu să bată din picioare. Pieriţi din ochii mei. … Hoţi şi tâlhari! Unde-i primul vostru hoţ şi tâlhar? E aici, cu voi? Atunci de ce se-ascunde, dacă-i aşa de voinicos? Să se-arate!

— Cine? întrebă Stîr. Că de cine zici matale?

— Voi de cine spuneţi că vă e ataman?

— Stepan Timofeici… Cine altul să ne fie nouă ataman? Stepan Timofeici.

Stepan urmărea totul din mulţime, îşi mijea ochii cu răutate, a răzbunare. Dacă ar fi avut cu el oaste mai multă şi dacă s-ar fi pornit bătălia pe faţă, i-ar fi astupat el voievodului gura cea croncănitoare, pe veci i-ar fi pecetluit-o.

— Nu vă mai e ataman! ţipa voievodul. Hoţ spurcat, asta e!… Şi-a dat puterea din mână! Uite, tuiul lui e la

mine! Voievodul le arătă tuturor tuiul lui Razin. Ce fel de ataman vă e el vouă?! Mergeţi la casele voastre, nu-l mai mâniaţi pe înaltul ţar care v-a dat mila lui. Nu-i mai daţi ascultare lui Stenka! Asta-i diavol, nu om! Dimpreună cu el pe toţi vă trage la pierzanie!…

Stepan asculta atent, cu dinţii strânşi, cu privirea aţintită în jos, spre pământ. Dădea uşor din cap, a încuviinţare.

— Aha, mugeşti? îşi spuse el încetişor. Stai puţin, c-ai să-mi ţipi tu ca morunul, pui de lele ce eşti.

— Hai să mergem, îi făcu semn Ivan Cernoiareţ. Le tot toacă ăsta verzi şi uscate… Iar ei ascultă. Să mergem.

— Mai stai, lasă-mă să mă satur de ce spune. O veni, poate, vremea să-mi amintesc. Ascultă şi tu şi ţine minte. Auzi, ce mai cântă!…

— Măritul ţar are inima bună, dar nici răbdarea lui nu e fără de margini, nu i-o puneţi la încercare! îi zicea înainte voievodul cu glas tare. Să nu vă fie mai rău! Nu-l mâniaţi pe tătucul-ţar, nu-l supăraţi pe bunul Dumnezeu Atotputernicul, nu-l mai ascultaţi pe ataman că vă duce la prăpăd! Cu mâna lui şi-o face şi vă trage şi pe voi după el! De ce nu predă armele?! Ce-are de gând?!

— Mergem, spuse Stepan. Ia-i de aici. Ai şi tu dreptate…

Cazacii ieşiră din Kremlin. Şuba i-o lăsară voievodului.

Dincolo de poartă, în mulţime, iscoada stăpânirii se dădu pe lângă măscăriciul Siomka. Îi zâmbea cu drag, parcă se minuna:

— Tu eşti ăla de joci şi-n cap?

— Eu. Mai pot şi pe burtă, se lăudă Siomka.

— Nu vii cu mine?… Tare le-ar mai place să te vadă băieţilor de la acareturi.

Lui Siomka îi dădea ghes, dar mai stătu pe gânduri…

— Ţi-or da şi bani, îl grăbi iscoada. Ce zici, mergi?

— Suntem trei… Siomka nu prea voia să se desprindă de cazaci, dar avea şi chef să-şi arate măiestria, dacă tot îl

roagă.

— Cheamă-i şi pe ei. Unde sunt?

Siomka îi strigă: un bătrân bandurist şi un tătăruş micuţ, îndemânatic, isteţ. Umblau toţi trei prin târgurile şi satele Rusiei. Mai mult prin oraşe. Şi tot împreună fugeau şi se ascundeau când erau goniţi de-acolo.

— Haideţi odată! îi îndemnă iscoada. Primiţi şi de mâncare, vă iese şi bănişorul…

Măscăricii împreună cu iscoada se strecurară din gloata cazacilor care se îndreptau de-a lungul zidului spre cealaltă poartă. Dintre cazaci, nimeni nu-i luă în seamă.

— Eu numai o dată v-am văzut, să mor de râs, nu altceva. Când m-am întors şi le-am povestit băieţilor, toţi s-au pornit să ţipe-ntr-un glas: „Vrem şi noi!” Iscoada se tot hlizea la Siomka şi-i căuta privirea. Eu atunci către ei: „Dar bănişoru-l scoateţi? Că ei, zic, pe bănuţi joacă”. Atunci ei iar într-un glas: „Le dăm!”

— Fete sunt pe-acolo? întrebă Siomka.

— Fete? se minună iscoada; nu se aşteptase ca Siomka, aşa slăbănog şi bun la suflet cum părea, să pună o asemenea întrebare. Ce-ai tu cu fetele?

— Aşa, că le place să râdă, fetelor adică.

— Sunt şi fete. Destule! Măi, ce râs o să fie!…

De prin mahalale se luară după cazaci târgoveţi, streliţi, muieruşte fâşneţe… Cazacii le pipăiau cu drag pe orăşence, ele chiţăiau, îi băteau peste mâini, râdeau: ştiau că urmează cheful şi darurile. Cazacii le făgăduiau şi de una şi de alta… Şi altceva le mai făgăduiau.

Aşa ajunseră la mahoane şi se porni bâlciul: se încinse negoţul, vânzătorii de rachiu se iviră ca din pământ, praznicul era gata să-nceapă, unduia marea de oameni, valuri-valuri…

Stepan stătea mai la o parte privind tabloul de-acuma cunoscut… îşi mesteca vârful mustăţii: nu-i era pe plac ce-i vedeau ochii. Porunci esaulilor să încalece şi porni cu ei de-a lungul malului spre Bolda, la tabără.

Iar cazacii le ajutau pe muieruşte să se urce în

mahoane. Tot spre mahoane împingeau de-a rostogolul butoiaşe cu băutură, cărau codri de pâine, puţini cu carne sărată, legături de peşte afumat sau uscat la vânt... Cel pe care nu-l roade grija zilei de mâine trăieşte clipa din plin. Iar aici s-a mai nimerit şi o bucurie rară, scumpă: muierile. Când e vorba de aşa ceva, s-o strâmba atamanul, nu s-o strâmba, treaba lui. Nici nu l-au chitit că se strâmbă, că nu-ntr-acolo se uitau ei.

9.

Stepan se hotărâse să grăbească lucrurile.

Venind de la Astrahan, odată sosit în tabără, el nu le dădu drumul esaulilor. Îi adună împrejurul său, începu să-i întrebe şi să le dea porunci.

— Câţi cai aţi cumpărat, Ivan? către Cernoiareţ.

Întreba repede şi tot repede trebuia să-i răspunzi. Esaulii îi ştiau obiceiul.

— O sută douăzeci. Şei şi căpestre pentru cinzeci.

— Să cumpăraţi! Ce dracu' mai aşteptaţi? Trimite oameni peste Volga.

— Au zis ei că vin…

— N-avem timp de aşteptat! Când soarele-i sus, roua n-o mai prinzi. Trimiţi cinci mahoane. Spune-le să nu se scumpească. Fiodor, la Ţariţîn cine a plecat? Ai trimis?

— Minka Zaporojeţ, dădu glas Fiodor Suknin.

— I-ai poruncit să cumpere căruţe?

— I-am.

— La Don ai trimis? iar către Cernoiareţ.

— Am trimis. Se aude că Vaska Us vrea la noi, Alioşka Protokin…

— Trimiţi oameni la Vaska, la Alioşka. Că doar am poruncit mai demult! Ce mai aşteptaţi?

— La Moscova mai trimitem? întrebă Ivan Cernoiareţ.

— Trimitem, spuse Stepan. Din Ţariţîn. Şi încă ceva: să cumpărăm buşteni de la Voronej, le fac plute şi la vale… Trimiteţi şi acolo. Fiodor, mergi tu. Iei cu tine vreo cinzeci de flăcăi, dintr-aceia care ştiu să ţină toporul în mină; cum se face de ziuă, cum o iei din loc. Le spui acolo, la Voronej,

că le-aducem partea lor, pentru plumbi şi pentru pulbere. Legaţi zece plute şi la vale. E o insuliţă acolo, la vărsarea Kagalnikului, între staniţele Vedernikovskaia şi Kagalnitkaia, Prorva îi zice. Acolo ne aşezăm. Înălţaţi palăncile, clădiţi bordeie câte apucaţi. Dacă pleacă vreun cazac acasă, măcar pe-o zi, măcar pe două, vezi tu, Ivan… şi ceilalţi, că unde vă stă capul… Nu mergem la iernat, avem o oaste de ţinut. Dacă vrea cineva acasă, să vină la mine; numai eu îi dau drumul, dar cu chezăşie. Ivan… Stepan îl privi ţintă pe Cernoiareţ. Unde-i Frol?

Ivan îşi feri ochii.

— De unde să ştiu? Ce să fac, să mă ţin după el?

— Unde-i Frol? repetă Stepan întrebarea. Unde l-aţi ascuns? De ce nu te uiţi în ochii mei?

Ivan se îndărătnici:

— Ce ştiu eu unde-o fi? Nimeni nu l-a ascuns…

Tăcură toţi un timp.

— Nu m-ating de el, spuse încet Stepan. Poate să iasă la lumină. Apoi, ridicând glasul: Ne ţinem de treabă sau ne-ascundem prin tufişuri? N-avem timp de-al d-astea!…

— Tătucă, i-aci un băieţandru, vrea să-ţi vorbească, se apropie de ei un cazac.

— Ce băieţandru?

— Erau cu noi trei măscărici… când am fost de-am măritat şuba…

— Şi?

— E ăsta micu’… a dat fuga-ncoace de la A*st*rahan. Zice că i-au amăgit iscoadele voievodului, ca să se răzbune pentru şubă. Cum o fi scăpat el…

— Cheamă-l.

Tătâruşul plângea, ştergându-şi ochii cu pumnişorii murdari. Începu să povestească:

— Siomka şi cu bunicuţul… ăia cu biciul… Am crezut că, dacă le jucăm, ne dă bani… Siomka-i de vină, că prea-i plac fetele. De câte ori n-a mâncat bătaie, prostovanul!… Scapă-i, tătucă-ataman! Altfel îi omoară ăia, să ştii. Scapă-i, tătucă, te rog ca pe Cristos, scapă-i…

— Nu te smiorcăi, grăi Stepan. Cheamă-l pe Frol, Ivane. Spune-i că, dacă nu se-arată acum, e vai de mama lui. Nu plânge, băieţaş, te-om ajuta noi. Adu-l pe Frol!

Ivan se duse mai încolo, către tufe, strigă tare:

— Frol!

Frol răspunse, dar nu ieşi încă. Se auzi cum schimbă nişte vorbe cu Ivan. Ivan, aşa se părea, se străduia să-l înduplece să iasă la iveală. Frol încă se mai codea…

— I-au bătut? îl întrebă Stepan pe tătăruş.

— Cu biciul. Bunicuţului i-au dat foc la barbă… Şi pe Siomka i-au pus la cazne, tot cu focul. Tătucă-ataman, fii bun de-i ajută… nu-i lăsa…

— Pentru şubă? Aşa spuneau, că pentru şubă?

— Pentru şubă. Lui Siomka i-au spus că-i scurtează ei limba…

— Tu cum ai scăpat?

— Ei, mi-au dat vreo două după ceafă şi-au uitat de mine. Pe Siomka îl chinuiesc rău de tot… Tătucă, eu ca pe Cristos te rog…

— De unde sunteţi voi?

Se vede cât de tare se munceşte Stepan să-şi ţină firea, să nu ţipe chiar acolo de milă şi de furie.

— Acu venim de la Kazan. Am fost noi peste tot. Şi la Moscova…

Până la urmă, Frol ieşi din tufişuri… Se apropiară. Frol se opri la câţiva paşi depărtare de Stepan, că mai ştii…

— Te-ai cam întins la ospeţie, zise Stepan. Măcar a fost bine?

— Ca-n rai! îi răspunse Frol tot pe acelaşi ton. Mai şedeam eu, dar m-au mâncat blestemaţii de ţânţari, nu-i de trai cu ăştia…

— Te-ai odihnit?

— M-am odihnit.

— Atunci ascultă: iei vreo douăzeci de cazaci şi mergeţi la Astrahan. Vă arată ăsta micu’ unde. Câinii boierilor chinuie acolo nişte oameni. Îi scăpaţi. Stepan îl

împinse pe tătăruş mai aproape de Frol.

— Cum? Ne batem cu ei? se minună Frol.

— Cum oi vrea. Dac-o fi de bătaie, bate-te! Pe măscărici mi-i aduci aici!… Ai auzit?!

— Tătucă, lasă-mă să merg eu cu ei, se rugă Ivan Cernoiareţ. Eu ştiu mai bine pe-acolo…

— Cu tine am treabă aici. Du-te, Frol, şi Doamne-ajută. Încearcă tu să-mi vii fără măscărici, că iar ai să fugi în tufe.

Stepan îi întoarse spatele.

Frol se duse să-şi aleagă cazacii pe care îi luă cu el.

— Fiodor, tu pleci la cei din Voronej, dar nu înainte de a ajunge noi la Ţariţîn.

Stepan tăcu: oare spusese tot ce-a vrut, n-o fi uitat ceva?… Se vedea, însă, că alte gânduri puseseră acum stăpânire pe el.

— Mama lui de fătălău! izbucni el dintr-odată.

Sări în picioare.

— Să pună el oamenii la cazne?! Repede!… Frol! Unde-i?

Ceata lui Frol era de-acum pe cai.

— Frol!… Taie-i, mormântul mamii lor! strigă atamanul. Pe toţi să-i căsăpeşti! Începuse să tremure de furie. Lingăii, otrepe afurisite! Să se ia de oameni nevinovaţi?!

I se mai întâmplase: îl cuprindea deodată o ură arzătoare, de-i dădeau şi lacrimile, începea să blesteme fără noimă, îşi rupea hainele de pe el. Nu se stăpânea deloc în asemenea clipe, de i se făcea şi lui teama. De obicei, când îl apuca, îndată se retrăgea undeva, să nu dea ochi cu oamenii.

— Deschide-le vinele, Frol, să curgă sângele lor spurcat!… Mătură-i de pe faţa pământului! Ce, ăştia-s oameni?!

Stepan îşi smulse căciula, dădu cu ea de pământ, scutură din cap, se moleşi de tot. Cei care stăteau mai lângă el îşi ţineau gura.

— Cine-o fi născut pe lume asemenea năpârci? Câinii! … Taie-i, Frol!… Să n-aibă zile… mai rosti atamanul încet, gâjâit şi lăsă capul în jos; nici nu mai putea să vorbească.

— A plecat, tătucă, spuse Ivan Cernoiareţ. Îndată au să ajungă, nu-ţi mai otrăvi inima.

Stepan se întoarse şi se îndepărtă în grabă.

Între cei rămaşi se lăsă o tăcere lungă, grea.

— La el parc-ar fi o boală, suspină un cazac mai în vârstă. Ai văzut cum s-a-ncrâncenat tot. Încă un pic şi îl lovea damblaua. Un cuscru de-al meu tot aşa păţeşte: când dă boleşniţa-n el…

— De la frate-său i se trage, de la Ivan, zise Stîr. Înainte de asta n-avea nimica. Dar după treaba cu Ivan s-a mai muiat, tare mult s-a întristat. C-o fi boală, că n-o fi, dar i-a rupt inima…

— Nu-i nicio boală, le tăiară alţii vorba bătrânilor. De necaz nu face aşa omul… Necazul mai şi trece.

— Atunci de la ce i s-o fi trăgând?

— Aşa e el, milos.

— Nici din asta nu te-mbolnăveşti. Şi mie mi-e milă, dar uite că nu urlu.

— Ei, cu tine-i altceva!… Tocmai că de milă se îmbolnăvesc unii. Tu poate c-ai inima-ntr-un fel, iar altul… Pe altul îl ustură. Fi-meu, Mikişka, de când a murit? îşi aminti Stîr. Să tot fie douăzeci de ani. Iar eu îl văd mereu în somn. Când mă trezesc simt aşa, ca ceva rece în piept, ai zice că ieri l-am îngropat. Aşa-i povestea asta, că trece, că nu trece… Dar şi el la frate-său tare mult ţinea… în faţa lui l-au gâtuit… Atunci ce inimă să ai, de piatră? De-acolo i se trage.

— Tu ai fost cu ei atunci? Ai văzut?

— Am văzut, Stîr rămase tăcut, apoi mai zise o dată: Am văzut. Ferească Dumnezeu să vezi una ca asta: pe cei mai aleşi, cei care erau fruntea…

— Şi voi de ce-aţi stat de v-aţi uitat?

— Păi, ce era să faci? Eram înconjuraţi din toate părţile, ce să mai faci atunci? Atâta le trebuia, ne-ar fi

prăpădit pe toţi şi gata treaba.

— Ia spune, moşule, îşi mărturisi bănuiala un cazac de vârstă mijlocie, că tu-l ştii mai bine pe tătuca. Nu s-o fi gândind el la… d-astea?

— Care d-astea? se repezi Stîr.

— Ei, aşa… s-o pornească, poate, în contra boierilor? … Atunci, că aşa-i, de ce adună atâta oaste? Ce să facă el cu ea?

— Întreabă-l tu, că el cu mine în treaba asta nu s-a sfătuit. N-are el de gând să pornească în contra nimănui… Be unde ţi-a venit?

— Dar oaste tot adună…

— De oaste mereu e nevoie. Cui îi strică să fii tare?

— Da, dar nici chiar atâta… Ai auzit că nu ne dă drumul pe acasă decât aşa, cu chezăşie? Asta-i chiar ca la oştire.

Larka Timofeev, care era şi el pe-acolo, zâmbi, mijindu-şi ochii de codană.

— Ei, şi dacă o fi să ne zborşim niţel la boieri?… întrebă el. Atunci voi ce faceţi?

Întrebarea îi cam descumpăni pe cazaci. Chiar aşa, de-a dreptul, nu-i mai întrebase nimeni.

— La boieri?… Apăi nu şi la ţar?

— Să zicem că şi la ţar… Ochii cruntului esaul, de un albastru întunecat, aveau o lucire hazlie, periculoasă. El cu ce-i mai rău ca alţii?

— Mai rău n-o fi… vorbi Stîr, cu mintea limpede. Numai să nu cădem în greşeală: om avea noi putere, dar el are de trei ori pe-atâta.

— Puterea noastră încă nu-i toată aici, Larka îi tot dădea înainte cu ale lui. Toată puterea noastră e pe Don. Se-adună acum acolo puhoi de lume, mii şi mii, fugari din Rusia, de foamete… Asta-i puterea! Şi cu ea ce-i de făcut? Să se irosească aşa, degeaba? Arme avem noi…

— Nu, Lazar, nu-i drept ce spui, dădu Stîr din cap cu hotărâre. Nu-i drept, flăcăule. Dacă n-ai ce face cu atâta puzderie de oameni, iată Azovul d-aia este… De ce să ne

ridicăm împotriva alor noştri?

Licărirea glumeaţă, veselă dispăru din ochii lui Larka… Tăcu, apoi rosti vorbe de neînţeles:

— I-ai găsit tu pe-ai noştri… Fraţi ţi-ai găsit. Uite-i pe-ai noştri ce fac: ard cu fierul oameni nevinovaţi, ăştia-s ai noştri.

La asta tăcură cu toţii.

Ivan şi cu Fiodor îl găsiră pe ataman într-un desiş de răchită, lângă apă.

Stepan zăcea cu faţa-n jos, în iarbă. Rămase multă vreme aşa. Se ridică în capul oaselor… Lângă el erau Ivan şi Fiodor. Nici nu-i auzise când se apropiaseră.

Chipul lui Stepan era chinuit, ostenit.

— Adu de băut, Fiodor, îl rugă el încet.

Fiodor plecă.

— Te-a-ntors pe dos, aşa-i? zise Ivan, aşezându-se alături. De ce ţi-ai dat drumul? Dac-o ţii aşa, o dată şi o dată crapă inima-n tine şi gata.

— Mi-s mâinile şi picioarele ca nişte cârpe, parc-aş fi cărat pietre de moară… grăi încetişor Stepan. Pe dinăuntru parcă tot mă scutură.

— Asta zic şi eu, să nu pocnească ceva-n tine. Păi, de ce aşa?

— Nu ştiu cum ţi-e ţie… Câţi oameni sunt chinuiţi în Rusia, ai zice că-n faţa ochilor mei îi chinuie, spuse Stepan cu o adâncă, nedorită sinceritate. Nu mai pot! Parcă mi-ar vârî un fier înroşit uite-aici… arătă locul, sub inimă. Şi cine-i chinuie!… Nişte guzgani, de nu-ţi vine să-ţi spurci sabia cu ei. Auzi, oameni nevinovaţi!… De ce i-or fi năpăstuind? Sau şi găsit cu cine să se pună: nişte amărâţi acolo…

— Lasă, ţine-ţi firea. Acuşi vine Frol cu ei. Se dă el cu capul de toţi pereţii, dar de-adus îi aduce: trebuie să-şi răscumpere vina cu orice preţ.

Fiodor aduse un pocal mare, plin cu tărie. Stepan îl duse la gură şi bău îndelung, cu lăcomie, scăpând câte o picătură pe genunchi. Se desprinse de cupă, îşi trase

sufletul… Îi întinse pocalul lui Ivan:

— Na.

Bău şi Ivan. Când luă pocalul de la gură, se uită la Fiodor…

— Bea, eu am tras o duşcă acolo, zise Fiodor.

— Azi să nu-i lăsaţi să-ntindă cheful mare de tot, spuse Stepan. Nu ştim încă ce ispravă o mai face Frol pe-acolo. Ne strângem boarfele şi plecarea: nu mai avem ce aştepta.

Lăsă capul în jos, tăcu şi mai spuse o dată încet, cu voce stăpânită:

— Nu mai avem ce aştepta, măi flăcăi.

Frol se năpusti în catul de jos al turnului de colţ, de-i ziceau Krîmskaia Başnia, când nu mai era acolo niciunul dintre călăi. Măscăricii zăceau, plini de sânge, pe podeaua de pământ bătătorit. Siomka îşi pierduse cunoştinţa, bătrânul mai mişca, scâncind încetişor.

Pe străjerii de afară, doi streliţi, cazacii îi împinseseră în turn odată cu ei şi le porunciră să nu se mişte.

— Mai trăiţi, au ba? întrebă Frol, aplecându-se către moşneag.

— Vii mai suntem, şopti bătrânul. Numai că nu mai suntem buni… de nimic… Ne-au prăpădit.

Frol se aplecă şi mai mult, privindu-l cu grijă pe nefericitul de bătrân.

— Doamne, dar ce v-au făcut! Măiculiţă!…

— Lui Siomka i-au tăiat limba, de tot…

— Nu se poate! se miră Frol. Apropiindu-se de Siomka, îi cască gura năclăită de sânge. Ba-i adevărat. Ei, da şi-au cam făcut ei cheful!…

Un cazac venit de afară băgă capul pe uşă:

— Ne-au văzut! Vin fuga-ncoace dinspre isprăvnicie. Hai mai iute!…

— Luaţi-i pe amândoi. Hai, mişcaţi-vă! Frol se apropie în grabă de streliţi: Ce v-a apucat, mă? Ai? Mai răi decât şerpii cei veninoşi, să vă bateţi voi joc de nişte

oameni vii în halul ăsta…

— Da ce? Noi nu i-am bătut. Doar ne-am uitat… L-am şi ţinut pe ăsta, când i-au tăiat limba…

Frol îi trăsni streliţului una la moacă, de-l zbură până-n colţ. Acesta se lovi cu capul de perete şi rămase moale.

— Să nu te mai uiţi, curvoiu dracului!…

Cel de-al doilea streliţ dădu să se repeadă spre ieşire, dar vânjosul Kondrat îl zvârli cu uşurinţă înapoi.

Cazacii, trei la număr, ieşiră în fugă din turn, se aruncară pe cai. Cu toţii erau cinci; ceilalţi aşteptau afară, dincolo de zidul Kremlinului.

Măscăricii fuseseră deja urcaţi în şa pe caii cazacilor. În lumină ţi-era groază să-i priveşti, fuseseră chinuiţi îngrozitor, cu o neasemuită cruzime. Chiar şi cazacilor, care văzuseră multe la vremea lor, li se strângea inima de durere.

Dinspre clădirile isprăvniciei veneau în goană oameni în jos, spre turn. Pe cei din faţă îi recunoşteai uşor: streliţi cu flinte. Veneau cam mulţi, vreo cincisprezece.

Kondrat ieşise şi el în fugă din turn, se uită spre streliţii care se apropiau, îi aruncă o privire lui Frol… îngrijorat era, dar nu se grăbea să încalece.

— Frol, am timp… Mă laşi?

Frol şovăi doar o clipă… încuviinţă din cap:

— Dar fuga! Dă-le câte una la mir şi gata.

Kondrat se repezi înapoi în turn: îndată se auziră de acolo răcnete de moarte şi vreo două-trei lovituri moi, împotmolite, de sabie. Strigătele se stinseră aproape în acelaşi timp.

În acea vreme streliţii ajunseseră aproape de tot. Unii se opriseră, duceau flintele la ochi.

— Kondrat! strigă după el Frol.

Cazacii îşi traseră săbiile, porniră caii din loc, să nu stea nemişcaţi sub gloanţe. Kondrat tot nu se arăta.

Se auziră două detunături. Apoi încă una…

Kondrat sări afară din turn, vârându-şi în fugă ceva în

buzunare.

— Ce naiba faci? se zborşi la el Frol. Ai adormit?!

— I-am scotocit şi eu un pic prin buzunări… Kondrat nu izbutea deloc să bage piciorul în scară: iapa tătărească, tinerică şi ne-nvăţată cu focurile de armă, se cam speriase. Strâmba ochii într-o parte şi o lua-n buiestru.

— Tr-i!… Nu!… o sfădea Kondrat, sărind într-un picior. Ce te-ai speriat, prostuţo?…

Se mai opriră vreo trei streliţi, se lăsară-ntr-un genunchi… Cazacii începură să se învârtească în loc, smucind din hăţuri. Caii fornăiau, depănau din picioare, dădeau să cabreze.

— Saltă-te! zbieră Frol. Mama ta de neghiob!…

Kondrat căzu cu burta pe şa… Dădură pinteni cailor…

Încă trei împuşcături răsunară aproape toate deodată. Calul de sub unul dintre cazaci făcu un salt într-o parte şi începu să se lase într-o rână. Cazacul sări din mers. Frol îşi struni niţel calul. Cazacul se săltă în spatele lui.

Trecură în zbor prin poarta Nikolsk… Curând întreaga ceată a lui Frol se făcu nevăzută, în goana mare, pe un cot de ulicioară care de la Kremlin ducea drept spre Volga. Pluti doar în văzduh o uşoară urmă de praf şi puţin timp se mai auzi ţăcănitul mărunt al copitelor.

Erau vreo opt streliţi. Ivan Krasulin, capul streliţilor, ajunse la turn printre primii. Se vârî în turn…

Trecu un timp şi nu se arăta. Apoi ieşi. Tăcea, tulburat tare. Se frecă pe frunte cu năduf.

Mai veniră în fugă şi alţii… Văzându-l pe Krasulin, îşi dădură seama ce se petrecuse aici.

— Cazacii?

— Ei trebuie să fi fost… Care altcineva?

— Ei, că alţii nu-s. Dacă i-au luat pe măscărici, ei sunt. Că n-or fi tătarii… Asta-i treabă căzăcească.

— Uite ce-i, începu Krasulin, că i-au luat pe măscăricii ăia n-avem cum ascunde, dar că i-au tăiat pe

oamenii de strajă, asta nu trebuie să se afle. Ne-om gândi noi la ceva.

— I-au tăiat?! aflau şi cei sosiţi mai târziu.

— Uite-i, acolo zac… De măscărici, mai treacă-meargă, dar de ăştia, Doamne fereşte, o păţim cu toţii. Dacă mă pârăşte vreunul pe furiş, n-o să-i fie bine: vă ştiu pe toţi care sunteţi aici.

— De tot i-au tăiat? Doi streliţi intrară în turn… Şi ieşiră de îndată. De-a… În două i-au despicat.

— Păi, ce facem? gândea Ivan cu voce tare. Ne taie şi pe noi… Ne-or mai pune-n cârcă şi că umblăm cu gânduri ascunse; pasămite ne-am înţeles cu ei, să-i lăsăm. Şi aşa s-a zborşit deunăzi voievodul la mine: „Chefuiţi cu tâlharii!”

— În apă cu ei, ce una-alta?… Ce să ne mai gândim? Au plecat, asta-i tot. Zicem c-au plecat cu cazacii. Prinde orbu, scoate-i ochii…

— Asta aşa-i: lor acum le e totuna, că tot acolo ajung. Nu-i niciun păcat să ne gândim la noi mai întâi. Da, iute şi-au mai isprăvit ăştia treaba!

— Ei, cum e? Aşa gândiţi cu toţii? întrebă Krasulin.

— În apă… şi mai departe de mal, se învoiră şi ceilalţi.

Cei de pe malul Boldei auziră venind dinspre Astrahan tropot de cai, glasuri. Apoi şuierături.

Pe malul dincoace câteva umbre se desprinseră de la focuri; se apropiară de apă. Era de-acum întuneric de-a binelea.

— Tu eşti, Frol?! întrebă de-aci vocea lui Ivan Cernoiareţ.

— Noi suntem! dădu glas Frol. Treceţi-ne dincolo!

Două luntre se dezlipiră de la mal.

De cealaltă parte cazacii băgau caii în apă şi le dădeau drumul înot, singuri. Fornăitul cailor, clipocitul apei, glasurile oamenilor stârneau un ecou puternic pe râu, în noapte. Pe-atunci nopţile erau liniştite.

Luntrele se proptiră în mal… Frol sări în prima.

— Ei, cum e? îl iscodi Cernoiareţ. I-ai adus?

— Îi aducem… Bătrânul s-a isprăvit pe drum. Iar flăcăului i-au retezat limba. Mai suflă încă, dar… vai de capul lui.

— Aşa?… Aţi ajuns ia vreme! Ivan plesni din limbă cu necaz.

— Ce facem cu moşul? îi întrebară pe esauli unii de pe mal.

— Aduceţi-l încoace! porunci Ivan. Îl înmormântăm mâine. Măi, ce lighioane!… Şi pentru ce l-au mierlit? Pentru nimic.

Îi cărară în luntre: corpul neînsufleţit al bătrânului şi pe Siomka, abia mai licărea viaţa în el. Porniră.

— Trebuie s-o cam luăm din loc, zise Frol. Noi acolo am tăiat doi streliţi… Acum poate le sare ţandăra.

— Ce streliţi? Straja?

— Păi dar?

— De moşneag şi de limba băiatului să nu ziceţi nimic, tăceţi din gură, îl sfătui Ivan. Că-n seara asta iar l-au apucat pandaliile. Măcar să se răcorească. Cu streliţii cum s-a petrecut?

— Iac-aşa… s-a petrecut. N-am mai răbdat. Kondrat, uite ăla de-acolo, el i-a spintecat. Zici să nu spunem? Nici de bătrân?

— Nu trebuie.

— Şi dacă mă-ntreabă?

— Zici că i-ai adus… Că-s bătuţi rău, măcar să se întremeze puţin. Îi spunem noi pe urmă. Îi spun eu, dar nu acum.

— Musai s-o luăm din loc, Ivane. Ce dracu’ să mai adăstăm? Să le piară lor răbdarea? Păi de asta…

— S-a-ncurcat cu caii… Au făgăduit tătarii că mai trimit.

— Păi, cai şi la Ţariţîn putem să târguim, de la alţii. Dacă nu, ni-i aduc ăia şi la Don.

— Uite, acuma când vorbeşti cu el să-i spui şi de asta. Aşa e, drept spui, trebuie s-o luăm din loc.

10.

Zilele erau senine. Un soare uriaş se rostogolea în sus, ivit din stepele de dincolo de Volga… Şi pământul, şi apa parcă luau foc, ardeau cu flacără tihnită, veselă. Măreaţa Volgă se înveşmânta în neguri. Ostroavele mai erau încă pline de viaţă. O căldură verzulie, vâscoasă curgea de pe malurile abrupte spre apă ca o umbră străvezie; clipoceau valurile, duse pe gânduri. Dar iată că de-acum începeau să pătrundă ţiuind, pe ici pe colea, stricând armonia verde, triumfătoare a verii, petele galbene, ofticoase, ale toamnei. Totul moare pe pământ…

Flotila lui Razin înainta în sus pe Volga, când cu vântul în pânze, când trăgând la vâsle. Pe malul drept, mai înalt, profilându-se limpede pe cer, mergea ba la pas, ba în trap mărunt, o ceată de vreo sută cinzeci de călăreţi. Ivan Cernoiareţ era cu ei.

Stepan se afla pe mahoana din frunte. Zăcea pe spate, cu ochii închişi. Privindu-l nu te dumireai: ori că dormitează, ori se gândeşte. El dormita şi gândea. Se desfăta în pacea pe care i-o dăruise Volga. Ostenise în zilele din urmă: griji multe, supărări, grabă. Acum n-avea unde să se grăbească. Era acum vremea să-şi adune gândurile. Gândul trebuie să meargă drept la ţintă, neşovăielnic, fără vorbe goale. De vorbe goale – şi ale lui, şi ale altora – atamanului îi era lehamite. După aia până seara îi era rău, dacă i se întâmpla să vorbească mult şi fără rost. Dar cel mai rău se simţea atunci când, vorbind, îşi dădea şi el seama, cu scârbă, că bate câmpii; se înfuria, dar de vorbit trebuia să vorbească: oamenii aşteaptă. Aşteaptă şi cer să le spui. E ca un blestem când oamenii aşteaptă mereu ceva de la tine. La Farhabat, în ţara persienilor, se vorbiseră ei dinainte să treacă oraşul prin foc şi sabie: mai întâi cazacii încep să facă negoţ cu persienii, apoi, la clipa potrivită, Stepan îşi suceşte căciula pe cap… Negoţul mergea bine, cazacii trăgeau cu ochiul la ataman… Clipa cea potrivită venise demult, persienii se liniştiseră, nu se mai temeau. Stepan tot mai pregeta, îl durea gândul la măcelul ce avea să urmeze, ştia că şi

cazacii au să se cutremure văzând atâta sânge… Dar ei aşteptau ca el să-şi dea căciula-ntr-o parte. Şi a dat-o.

Întotdeauna, toată viaţa, ceilalţi aşteptaseră ceva de la el. Băieţandrii din staniţa Zimoveiskaia se aşteptau ca micuţul Stenka Razin să născocească ceva, să-i îndemne la cine ştie ce năzbâtie; mai târziu se aşteptau ca Stenka Razin, cazac isteţ, împreună cu alţi soli, să-l înduplece pe schimbătorul mârzac Monciak, iar până la urmă calmucii i-au ajutat pe cazacii de pe Don să zdruncine Micul Nogai; se aşteptau ca el, fiind mai norocos, să răzbată în fruntea cetei pin-la Marea de Azov ca să ia pradă de la turci, aşa cum au luat mai târziu şi de la persieni. Iar atunci când ceea ce aşteptau ei nu se împlinea, Stepan se întrista, se chinuia, mai bine o moarte cruntă decât să le mai înşele vreodată aşteptările. Îl aştepta acum şi Aliona, femeia lui; chinul aşteptării se citea în ochii ei când l-a privit prima oară pe tânărul cazac Stenka Razin. Veniseră cazacii, pasămite, în ospeţie, dar gândul lor era să cerceteze ce-i în capul tătarilor înainte de a porni bătălia. Acolo, la tătari, tânjea în robie frumoasa rusoaică Aliona, purtând în braţe un prunc cam tuciuriu. Tocmai în timpul incursiunii împotriva tătarilor, asta mai târziu, izbutise Stepan să o salte în şa pe Aliona împreună cu copilul. Mai apoi i-a devenit nevastă, tot pentru că tare mult se aştepta ea la asta. Pentru el, Stepan nu aştepta decât linişte, cândva. Nu acum. Acum, când e acoperit de glorie, când e încă în putere, când e bogat ca nimeni altul, oamenii iar aşteptau ceva de la el. Vedea şi el, înţelegea că aşteaptă. Aşteaptă oameni ca Larka Timofeev, Fiodor Suknin… Chiar şi domolul Ivan Cernoiareţ, şi el aşteaptă. Ei nu pot trăi în linişte, ca toată lumea, n-au cum. Şi nici Stepan. Singur se păcălea cu gândul la liniştea dorită. Şi-ar fi dorit el linişte, dar nici el n-ar fi putut trăi fără a-şi face griji în orice clipă, fără să-şi încordeze mintea şi voinţa, fără să încerce bucuria şi groaza de a înfrunta primejdiile… Nici nu ştia cum se poate trăi fără asta. Se poate oare? Şi totuşi păstra adânc ascuns în suflet gândul la tihna pe care şi-o va

dobândi cândva. Îi făcea bine, avea ce aştepta de la viitor. Uneori se mai gândea şi aşa: poate c-or să mă taie în luptă, dar nu de tot, nu de moarte; olog sau ciung, tot poţi să şezi undeva, pe un mal, să ciopleşti jucărele… Dar tot el se prindea cu minciuna: asta nu se va întâmpla niciodată, dacă e să te taie, te taie de tot. Mai ştia că n-are s-apuce bătrâneţile, n-are să şadă undeva, pe mal. La ce se gândea atamanul? În ultimul timp, mai ales pe când se întorceau din Persia, pe mare, îl bântuia necruţător un singur gând: să pornească război mare împotriva boierilor. Gândul acesta i-l sădise în suflet Serioga Krivoi. Odată, privindu-l pe Stepan drept în ochi, Serioga spuse: „Măcar o dată să-i scuturăm, să tragem brazdă, ca să ştie în vecii vecilor: nicio lighioană să nu calce dincolo de ea vreodată”. Atunci Stepan n-a spus nimic, l-a privit doar lung pe Serioga… Drept e că l-a uluit acest gând, simplu şi drept. Serioga nu mai e… Dar i se iveşte mereu înaintea ochilor: se uită ţintă, aşa cum ştia el să privească, şi spune acele cuvinte. De atunci gândul nu-l mai părăsise pe Stepan, sălăşluia în el, îl tot îmboldea. Întorsese atamanul gândul acela pe toate părţile… Ba se aprindea, de era gata să pornească urgia chiar atunci, ba se înfricoşa. Cuvintele lui Serioga picaseră la ţanc; cum le-a auzit, Stepan s-a şi mirat: cum de nu se gândise el la asta mai înainte? E şi simplu, e şi drept; măcar o dată să-i scuturăm, să le băgăm bine în cap la toţi: Donul liber a fost, Donul liber este şi va fi liber, în veci va fi. Până şi gândul de a-i înghesui cândva pe cazaci, până şi acest gând să le pară tuturor o neghiobie. Cu cât acest gând punea mai tare stăpânire pe Stepan, cu atât era cuprins ba de îndoială, ba de nerăbdare, o nerăbdare dureroasă, chinuitoare. Din senin i se părea că de-acum pierduse clipa când ar fi trebuit să înceapă… De astă dată, la Astrahan, i se năzărise că a sosit vremea, că trebuie să-şi dezvăluie gândul de îndată… Sufletul nu-i mai avea astâmpăr, minţile i se tulburau… Se temea că a irosit, că a pierdut fără speranţă prilejul: arme sunt, oamenii s-au odihnit, streliţii stau în cumpănă între stăpânire şi cazacii

cei bogaţi şi puternici: cucereşte Astrahanul! Cucereşte-l şi ia-o în sus pe Volga! L-a oprit judecata pe care şi-a făcut-o în noaptea aceea, dar n-a spus nimănui cât de aproape fusese de înfăptuirea acelei măreţe şi primejdioase isprăvi. Mai bătea el şaua ca să priceapă iapa, a născocit şi jocul cu Stîr, căuta să pătrundă în sufletul celor ce-i erau aproape… Şi a înţeles: nu, nu încă. Ce are el aici încă nu e putere; puterea este pe Don. Era adevărat că foamea minase acolo mulţimi nenumărate – acolo era puterea. Ştia el că atamanul de oaste, Kornei Iakovlev, şi alte căpetenii îi privesc pe fugari ca pe-o povară şi ar fi gata să dea uitării jurământul cel sfânt: Donul robi nu dă! Aceştia ar fi gata să-i dea înapoi ca să n-aibă guri mai multe de hrănit şi ca să nu-i supere pe boieri. Fie, şi aşa e bine: să-şi arate ei, să-şi dezvăluie cu totul şi faţa asta a lor, să priceapă toţi cazacii. Cu atât mai repede se va lipi de ei gândul acela, de război. Că va fi război, de asta Stepan nu se mai îndoia. Îndoieli avea şi se chinuia numai cum să înceapă. Nu poţi începe nici aşa, nitam-nisam. Ce trebuie e ca nici ceilalţi să nu aibă îndoieli. Cazacii aşteaptă ceva de la el, nici ei nu ştiu ce aşteaptă, trebuie să-i înveţi cu gândul că război a; teaptă. Fireşte, mulţi se vor da în lături ca de ciumă, dar s-or găsi şi din cei dornici. Că ei ce să facă?! Dă, Doamne, timp, dă, Doamne, minte şi răbdare, că atunci vor fi de toate. Că nu degeaba îi trec prin inimă săbii de foc, nu degeaba gândeşte şi chibzuieşte zi şi noapte. S-au prins de el acele gânduri, doar nu-i copil, nu-i slab de minte… Oare în zadar or fi toate? Nu. Iar la viaţa cea tihnită n-are decât să gândească atât cât îi place, dacă tot are acum răgazul. Ca acum, când s-o mai întâmpla să fie? îşi aminti Stepan de nevastă-sa, Aliona, zâmbi… Când va fi căuta privirea, îl aştepta tremurând, apoi s-a deprins, a căpătat parcă altă statură, a început să se simtă stăpână-n casa ei, şi vocea i s-a schimbat… Draga de ea, acum o simte aproape, nicicând n-a crezut că are să-şi îndrăgească muierea în halul ăsta. Şi pe Afonka îl îndrăgise, feciorul său vitreg, de sâng e amestecat… Isteţ flăcăiaşul. Stepan

îşi dădu dintr-odată seama că i se făcuse dor de ei. Luat cu treburile, cu chefurile şi cu gândurile, nu prea-i arsese de ei, dar acum, că-şi amintise, iată, chiar în acea clipă înţelese că i se făcuse dor. Iar zâmbi fără să vrea: slăbiciunea asta nu şi-o cunoscuse. Ei şi, ce dacă? Se vede că şi celorlalţi le e dor, dar îşi ţin gura. Tot e bine când ai de cine să-ţi fie dor, că s-ar fi putut ca nici pe asta să n-o aibă. De mic copil fusese tot pe cal, în stepă, iar mâna, chiar dacă nu ţine sabia, tot o simte. Pleoapele ţi se lipesc, zici că te-au furat gândurile, valurile te leagănă încet, încetişor, dar în sânge tot îţi răsună tropotul de copite… Nici râul, nici păduricea, nici dâmbul nu sunt acolo doar aşa, pentru că sunt; trebuinţă nu e şi totuşi în capul lui tot asta se învârteşte: ăsta-i loc bun de ascunziş, pe aci trecem vadul… Dacă-l strigă cineva pe neaşteptate, nici n-apucă să tresară, dar mâna-i era deja pe plăsele. Ce să te mai gândeşti la nevastă, la familie. De când s-a luat cu trebile ostăşeşti, s-a lăsat absorbit cu totul de incursiuni şi raiduri de pradă, nu mai avea nici când nici cum să-şi închipuie că viaţa lui ar fi putut fi alta. Şi iată că s-a întâmplat să aibă şi nevastă, şi familie… Parcă-i venea să şi râdă, dar nu-i nimic, fie. Doar nu-l încurcă. Război tot o să fie, de-ar fi să se ducă totul pe apa sâmbetei, să-l ardă flăcările iadului dacă n-o să fie. Boierii… că nu de azi, de ieri se încrâncenase în ei ura împotriva lor, ci mai de demult. Până şi gândul la aceşti stăpâni îl ardea ca focul, îl scotea din minţi. Câtă putere, câtă libertate şi-au luat pentru ei pe acest pământ! Şi să nu le ieşi din cuvânt! Să nu-i mânii!… Iar mujicul n-are decât o singură scăpare: să fugă de ei ca de fiarele cele sălbatice. Şi doar nu sunt fiare, tot oameni sunt, dar se vede treaba că nu merge nici să-i îndupleci, nici să-i îmbunezi; ăştia trebuie bătuţi, să fugă ei în pădure să-şi scape pielea. Câinii!…

Deodată, de pe mai multe mahoane se auziră strigăte:

— Călărime! Ne vin din urmă!…

— Ce zici? După noi vin?!…

— Război, fraţilor! S-a dezmeticit voievodul…

Stepan sări ca ars…

O ceată de vreo cincizeci de călăreţi venea tare în urma oamenilor lui Razin care înaintau în trap mărunt pe muchia malului înalt. Veneau în goană; un norişor de praf gros, stârnit de copite, se destrăma încet în urma lor. Veneau fără teamă, fără să se ferească, toţi grămadă şi de-a dreptul. De-aci nu se putea vedea cum sunt îmbrăcaţi călăreţii.

Nu înţelegea nimeni ce înseamnă asta, cine-or fi.

— Trageţi la mal! porunci Stepan.

Mahoanele o cotiră la stânga, se îndreptară spre mal.

Călăreţii – oamenii lui Razin şi cei care le veneau din urmă – se întâlniră. Dar nu se petrecu nicio învălmăşeală, nicio încăierare. Împreună, şi unii, şi alţii, se îndreptară spre locul unde trăgeau mahoanele la mal.

Stepan, cu mâna streaşină la ochi, privea.

— S-o fi răzgândit ţarul, ghiceau cazacii. Şi-a luat iertăciunea înapoi; ăştia or fi de la Astrahan, cu alt hrisov.

— Nu-u, ne-a trimis voievodul horilcă. Pentru şubă…

— Fedka. ce-o fi cu ăştia? îl întrebă Stepan pe Suknin. Ce crezi? Or fi tătari?

— Nu. prea seamănă a tătari… Nu cred.

— Atunci cine?

— Nici nu ştiu la cine să mă gândesc, se întreba şi Fiodor. Am crezut şi eu că-s tătari, dar nu, sunt ruşi. Ai zice că-s streliţi!

— Streliţi sunt, aşa-i, îi mai recunoscură şi alţii.

— Ei sunt…

Călăreţii de pe mal, cei mai mulţi dintre ei, descălecară; doar doi îşi minară caii spre locul unde trăsese la ţărm mahoana atamanului. Descălecară şi ei şi începură să coboare râpa înaltă, abruptă, ca să ajungă la ataman.

Stepan sări de pe mahoană… Acum se vedea bine: coborau sotnicul Efim Skula şi un sotnic de streliţi.

— Ce e? strigă nerăbdător Stepan, fără a mai aştepta

ca cei doi sotnici să ajungă la el.

— Însoţitori! îl lămuri Efim, făcând un semn cu capul spre sotnicul de streliţi. Voievodul a trimis o jumate de sotnie să meargă cu noi până la Panşin.

— Pentru ce? îl întrebă Stepan pe streliţ.

— Să trăieşti, atamane! îi dădu acesta bineţe, uitându-se vesel, te miri de ce, în ochii lui Stepan; se apropie şi-i dădu mâna.

— Să trăieşti, dacă nu-i de glumă. Aţi scos caii la plimbare? Ori cum e?... Stepan strânse mâna ce-i fusese întinsă.

— Facem o plimbare cu voi până la Panşin. Sotnicul răspundea fără sfială.

Lui Stepan îi merse la inimă îndrăzneala şi veselia oşteanului.

— Cam departe. Nu vă temeţi? fără să vrea, se strecură şi-n vorba lui o undă de veselie. Sau oţi fi voi cine ştie ce viteji?

Sotnicul râse:

— Noi suntem cuminţei...

— Şi măcelarii-s cuminţi. Ştiu eu. Stepan se încruntă, punând capăt vorbăriei. Pentru ce-aţi venit?

— Ni s-a poruncit să vă însoţim, vorbi sotnicul fără să mai zâmbească. Să veghem ca, în drum, să nu îndemnaţi, să nu ademeniţi cu voi, spre Don, tot felul de oameni. Şi... altele. Cu noi e şi un boiernaş, Leonti Plohovo. La plecare, cel care ne-a condus a fost Ivan Krasulin...

Sotnicul tăcu, se uită cu înţeles la Stepan... Aruncă o privire piezişă, temătoare spre sotnicul de cazaci, apoi iar spre Stepan, cu un înţeles a cărui taină atamanul trebuia să o ştie. Streliţul, se vede treaba, de aceea se înveselise: ştia el de o taină la care şi atamanul era părtaş.

Stepan înţelese.

— Efim, ia mergi tu la mahoană să te vezi cu-ai tăi, îi porunci el sotnicului faţă de care se sfia streliţul să vorbească.

Efim porni spre mahoană, la cazacii lui.

— Ei?… întrebă Stepan.

— Capul nostru mi-a poruncit să-ţi spun că rămâne cum v-aţi înţeles; streliţii care sunt cu mine el i-a ales, sunt oameni buni, am mers şi noi aşa, de ochii lumii.

— Dar tu eşti bun? zâmbi strâmb Stepan.

Dar chiar îi plăcea acest streliţ vesel, bun de gură.

— Eu sunt bun, pus peste ai buni. Leonti merge numai până la Ţariţîn, eu tocmai pân-la Panşin. Acolo mi s-a poruncit să iau tunurile…

— Ce ţi s-a mai poruncit? întrebă bănuitor Stepan.

— Îi ducem hrisov lui Andrei Unkovski: ca în cârciumile din Ţariţîn vouă să vă ceară pe băutură de două ori preţul. La fel şi la Ciornîi iar…

— Dă-mi-l, zise scurt Stepan.

— Pe cine?

— Hrisovul.

— E la Leonti…

— Du-te de-i spune lui Ivan Cernoiarel să-mi azvârle de sus hrisovul acela. Împreună cu Leonti.

Stepan se înfuriase de-a binelea; prea-şi întinsese voievodul mâinile tocmai până la Ţariţîn.

— Nu trebuie. Când ajungeţi la Ţariţîn, faceţi acolo ce poftiţi. Andrei are oaste cât de trei parale, vorbi înţelepţeşte sotnicul de streliţi. Şi nici n-are rost să zăboviţi prea mult acolo: schimbul nostru trebuie să fie pe undeva pe lângă Samara. Aşa mi-a poruncit Ivan să-ţi spun.

Stepan chibzui câteva clipe.

— Zici că eşti bun? întrebă el iar, bătându-l pe umăr pe sotnic. Bine atunci! Ai un pahar de la mine… La Ţariţîn, după preţul ăl nou. Mergeţi. Efim!…

— Hău, tătucă!

Sotnicul Skula sări de pe mahoană şi se apropie de ataman.

— Îi spui lui Ivan: nu poposim la Ciornîi iar.

— Bine.

— Pe streliţi să-i lăsaţi în pace… Ăştia-s buni, las’ să

meargă cu noi.

— Buni când dorm. Dar când s-or trezi tot buni au să fie? Că am cunoscut eu un muscal: când dormea era îngerul lui Dumnezeu, când se scula era dracul gol. Atunci noi ce-am făcut? Ne-am apucat şi…

— Ţineţi aproape, nu ne scăpaţi din ochi, îl întrerupse atamanul pe cazacul cel vorbăreţ. Cercetaţi şi stepa.

— Bine, tătucă. Nici aşa nu stăm noi de gură-cască.

Stolnicii o luară iar pe râpă în sus.

Flotila îşi reluă drumul pe mijlocul apei.

Tare îl mai zgândărise pe Stepan vestea veninoasă cum că la Ţariţîn li se va cere cazacilor preţ mai mare pe băutură; îl mai întăritä şi faptul că i-a trecut cuiva prin minte să-i ducă sub pază ca pe nişte prinşi. La supărare, parcă iar îi păru rău că n-a pornit sfada chiar acolo, la Astrahan… Dar alungă îndoiala. În schimb, se dărui, cu totul şi adânc, gândurilor despre apropiatul şi mult-doritul război. Iar începu să-i fiarbă ceva în suflet, îl cuprinse nerăbdarea, se ridică în picioare şi îşi scrută oamenii, pe cei din mahoane şi pe călăraşi. E cam timpul să înceapă acum, nu mai are răbdare, nu mai are putere să se ţină în frâu. Înţelegea că nu se poate, că e încă devreme, că trebuie să-şi mai adune puterile, să pândească prilejul şi, dacă-i vorba de lovit, să lovească de moarte… Dar sufletul, sufletul, ce te faci cu el, cu sufletul, bătu-l-ar vina!… se chinuia Stepan. „Apăi voi, stăpânitori, lighioane spurcate! … O să vedeţi voi stăpânire, c-am să vă pun eu cu botul pe labe”.

11.

Mahoana negustorilor răsări de după ostrov atât de neaşteptat, atât de frumoasă şi de neajutorată li se înfăţişă cazacilor, încât pe aceştia îi pufni râsul.

— Hai să trăieşti, negustoraşule! strigă Stepan, tot un zâmbet. Sufleţelule!… Ah, ce dor mi-era de tine! Ia fă-te-ncoace, iubiţel!

Cei de pe mahoana neguţătorească înţeleseră cu cine aveau de a face. Înţeleseră şi şedeau blânzi. Pluteau

încetişor spre ei, cum îi aducea apa.

Pe mahoană erau doisprezece vâslaşi, neguţătorul însuşi, trei streliţi şi un sotnic. Sotnicul se făcu alb la faţă când îi văzu pe cazaci: pe ăştia n-avea nicicum voie să-i întâlnească şi tocmai pe ei i-a întâlnit.

Agăţară mahoana cu cângile, o ţinură în loc.

— De unde v-aduce Domnul? întrebă Stepan. Şi încotro?

— De la Saratov, Makar Ilin, răspunse negustorul. Spre Astrahan… Poate ne laşi, Stenka, îţi faci o pomană.

C-avem marfă… cât pe fundul oalei. Dacă mi-o iei, m-ai terminat. Lasă-ne, zău!…

E adevărat că nici neguţătorul nu era din ăia graşi, îmbuibaţi: subţiratic, bălai, iar în ochii lui căprui, deştepţi, se citea nu atât groază cât tristeţe şi rugare.

— Zău, lasă-ne, atamane!…

— Ia uite la el!… zise Stepan. Cu ce-oi fi tu mai bun ca alţii? Pentru ce să te las?

— Păi aşa, pentru nimic. Am auzit noi că eşti om bun.

— Iar vouă, flăcăi, încotro vă e calea? se întoarse

Stepan către streliţi. Îi măsură pe sotnic. Şi de unde?

— La Astrahan, duc scrisoare de la ţar! rosti cam fudul sotnicul.

Puţin, poate, cam prea fudul. Sotnicul era tânăr, arătos la chip, se gândise mult pe drum la tâlhari, la Stenka Razin despre care auzise că iar s-a arătat pe Volga… Şi s-a hotărât el să-i arate hoţomanului că nu se tem chiar toţi de el, aşa cum şi-o fi închipuind el, atamanul.

— Ia dă-o-ncoace, îl rugă Stepan. Scrisorica…

— Nu pot.

Stolnicul dădu din cap cu mândrie.

— Păi… încearcă să poţi. Dă-mi-o! stărui Stepan.

— Nu pot… Sunt răspunzător în faţa ţarului.

— I-o luăm noi acuşica, tătucă.

Kondrat sări în mahoana neguţătorului. Se apropie de sotnic.

— Scoate scrisorica!

Atunci sotnicul – nimeni nu se aşteptase la asta – trase pistolul… Kondrat se dădu într-o parte să se ferească, dar nu apucă: sotnicul trase, glonţul îl lovi pe Kondrat în umăr. Sotnicul îşi smulse sabia din teacă şi strigă ca un apucat:

— La vâsle! Petro, trage-n tâlhari!

Vreo doi-trei oameni puseră, ca proştii, mâna pe vâsle… Dar unul, care era mai în spate, trase furcheta din cuib şi-i dădu cu ea – n cap sotnicului. Un început de strigăt îi rămase în gât; duse mâinile la cap şi se prăbuşi în braţele vâslaşilor. Streliţii nici nu încercară să-i vină în ajutor. Zbură viaţa din el, ca pasărea… Nici nu apucase să se fudulească pe pământ sotnicul cel chipeş – şi se vede că tare-i plăcuse să se fudulească – şi a pierit prosteşte, frumos.

Stepan, liniştit, urmărise toată întâmplarea din vârful mahoanei sale.

Mai săriră doi cazaci în mahoana negustorului. Unul se duse la Kondrat, celălalt se apucă să-l scotocească pe sotnic.

— În cizmă, îl ajută un streliţ. Hrisovul acolo-i.

— Care veniţi cu noi?! întrebă deodată Stepan, cu voce tare. Să slujiţi cu credinţă, să scăpăm de boierii care ne sug sângele!

Nicicând nu mai spusese atamanul acele vorbe. Nici el nu se aşteptase c-o să le spună aşa verde, pe faţă. Iar cum le-a rostit i s-a şi luat o piatră de pe inimă, şi-a simţit sufletul uşor şi limpede. Văzu cum au îngheţat cazacii de nu mai scoteau o vorbă, simţi privirea înnebunită a lui Stîr aţintindu-se asupra sa, îl zări pe Larka Timofeev muşcându-şi mustaţa, încremenit cu ochii la ataman, o licărire scurtă în albastrul lor… Văzu Stepan cât de tare îi uluise cu acea chemare făţişă: pe unii i-a mirat, dar nu în bine, pe alţii i-a speriat, pe alţii i-a bucurat… Toate acestea le prinse dintr-odată, doar într-o clipită, ca şi cum s-ar fi înălţat şi ar fi cuprins totul cu ochii.

— Care veniţi cu noi?! repetă Stepan. Ne-am ridicat

să vă dăm libertatea, la toţi!…

Ştia el oare în acea clipă că de-acum nimeni şi nimic nu-l mai poate ţine în loc? Ştia. Şi. mai ştia că nu mai poate da înapoi.

— Ei, cine? mai întrebă o dată Stepan, tare şi aspru. Ce, aţi amuţit? V-aţi mâncat limba?

— Eu! dădu glas vâslaşul care-l atinsese pe sotnic cu ujba.

Acum nici el nu mai putea da înapoi.

Mai strigară doi:

— Noi! Uite cu Fiodor ăsta de-aci… Doi suntem.

— Şi dacă nu mergem, ce-o să fie? întrebă unul mai isteţ.

— Ei, frăţioare, asta n-o mai ştiu, zise Stepan. Dacă ai păcate multe, ajungi în iad, dac-or fi mai puţine, atunci în rai. Dar, dacă mă uit mai bine-n ochii tăi, parcă tot în iad ţi-e scris s-ajungi. Ţie unde ţi-ar fi plăcut?

— Mie? Mi-ar fi plăcut mie în altă parte…

Oamenii lui Razin izbucniră în râs; începea să se destrame uluiala care îi cuprinsese. Porniră să se mişte, îşi dădură drumul la gură… întorceau pe toate feţele vestea cu care îi înmărmurise atamanul: iată acum că merg la război! În contra boierilor!… Asta mai zic şi eu veste F O veste peste toate veştile. Acum pricepeau şi ei, cu mintea de pe urmă, de ce se încăpăţânase atamanul să nu dea tunurile şi pulberea, de ce nu le dă drumul acasă când ajung la Don…

— De ce vrei să mă bagi în iad cu japca? tot nu se astâmpăra vâslaşul cel isteţ. Mie în rai îmi prieşte.

— În raai? se minună Stepan. Nu-u, frăţioare, n-oi fi eu popă, dar adevăr grăiesc ţie: în iad cu tine! Dar până atunci mai bine să petreci niţel aici, pe pământ. Nu te pripi, că acolo nimeni n-a ajuns prea târziu.

Stepan se simţea uşor la suflet: scăpase, în sfârşit, de acea blestemată povară a gândului care îl urmărise în taină la tot pasul, necurmat şi istovitor.

— Atunci de ce mă mai iscodeşti? Eu merg cu voi?

Cazacii râseră iar; era de-acum de-al lor.

— Şi streliţii ce zic? întrebă Stepan. Voi cu cine mergeţi?

— Păi asta… cum să spun? se codiră streliţii.

— Aşa să spui. De-a dreptul.

— Noi s-ar zice că am fi în slujba ţarului…

— Nu în slujba ţarului, ci a boierilor! A jefuitorilor? îl luase valul pe Stepan şi se lăsa dus de el, nestăpânit. cu bucurie, fără să mai privească înapoi. Hai, gândiţi-vă mai iute, că suntem grăbiţi. Ne arde buza să bem niscaiva rachiu din cel scump la Ţariţîn. Asta aţi auzit-o, cazaci? Voievodul a poruncit ca cei din Ţariţîn să mărească de două ori preţul la băutură! le dădu Razin de veste tuturor. Aţi văzut ce le-a venit în gând nemernicilor?!… Ei, cum e, streliţi?… Mai aşteptăm mult? Are şi ea, răbdarea, un capăt, nu ne-o puneţi la încercare.

— Atunci venim cu voi, zise unul mai vârstnic.

Între timp, cazacii îi dădură lui Stepan hrisoavele împărăteşti. Fără să se uite la ele, acesta le rupse în bucăţi şi le aruncă în apă. Ura el de moarte toate hârtiile. De multă vreme n-aveau cazacii gust pentru hârţoage: încă din timpul domniei primului Romanov, când cei de pe Don trăiau mult mai slobod ca acum, hrisoavele sosite la Don de la Moscova erau târnosite în cercul cazacilor mai rău decât cele mai destrăbălate muieruşte: ba cereau să înceteze raidurile de pradă împotriva tătarilor şi a turcilor, ca să nu-i supere pe han şi pe sultan, ba le poruncea să-i hărţuiască în tot felul pe aceiaşi tătari, căci hanul iar şi-a trimis hoardele în Rusia şi se ţine de jafuri. Cazacii învăţaseră să se descotorosească de hârţoagele isprăvniceşti – şi cele cu poveţe, şi cele cu ameninţări – trimiţându-le… ştiţi voi unde. Iar „straja pe râul Don” o ţineau ei singuri, după chibzuinţă lor. De atunci, însă, multe se schimbaseră, hârtiile Dregătoriei Treburilor de din Afară începură să capete putere, iar cazacii, mai ales cei care tânjeau după libertăţile de altă dată, urau acele hârţoage, simţeau că numai necazuri le pot aduce.

— Uite ce fac cu ele!… spuse Stepan. Să mai citească şi peştii.

Călăreţii de pe mal băgaseră de seamă că se petrece ceva în mijlocul apei. Se opriră, dădură un foc de flintă ca să se ştie că sunt pe-aproape.

— Trageţi şi voi careva, porunci Stepan. N-avem necazuri.

Vreo şase cazaci traseră în aer din pistoale, toţi deodată. Ecoul împuşcăturilor pluti încă multă vreme pe sub râpa malului şi se stinse undeva, departe. Cazacilor călări le veni inima la loc.

Îi băgară în sân sotnicului de streliţi câte ceva mai greu din marfa neguţătorului, îl traseră către bord şi îi dădură drumul în apă, între mahoane. C-o mai fi fost el încă viu, doar că-şi pierduse cunoştinţa, ori că şi-o fi dat duhul din izbitură, nimeni n-a mai cercetat.

— A avut parte de-o moarte uşoară, zise unul dintre vâslaşi.

Îşi făcu cruce. Îşi mai scoaseră şi alţii căciulile, se închinară.

Stepan dădu semn: îşi urmau drumul în sus pe Volga.

— La vâsle! întoarceţi şi copaia asta. Nu te necăji, Makar Ilin!… La Ţariţîn îţi dăm drumul. Voi, streliţii, faceţi-vă-ncoace! Să stăm şi noi de vorbă… Da’ pe la Moscova ce se mai aude?

În acele zile n-a trecut nimeni pe Volga în jos către Astrahan. N-au lăsat pe nimeni, ca să nu se afle la Astrahan cum înaintează şi ce isprăvi mai fac cazacii în drumul lor, să nu prindă de veste stăpânirea. Între cazaci se vorbea de-acum deschis că în curând „s-o zdruncina lumea”. La tătucul Stepan Timofeici se uitau aproape toţi, toată grămada aceea de oameni, cu drag; iar aşteptau de la el un semn. Iar tătuca (aşa-i ziseseră de la început nişte zaporojeni, căci mulţi dintre ei luptau acum alături de cei de pe Don) o singură dorinţă mai avea: să afle cât mai degrabă ce se petrece pe Don, dacă e adevărat ce se aude, că s-ar fi adunat acolo o mulţime mare de fugari din părţile

Rusiei, şi să mai afle cum au să-l primească oamenii, mai ales iobagii. Era cuprins atamanul de un mare neastâmpăr. Se căznea acum din răsputeri să se înfrâneze, să nu-şi dea drumul; se ţinea el ce se ţinea, uneori izbutea, alteori nu.

12.

Ajunse oastea lui Razin la Ţariţîn pe ziua de întâi octombrie. Ca şi până atunci, zilele erau calde, liniştite, cu funigei, ultimele dulci mângâieri ale toamnei.

Traseră la mal, mai la vale de oraş; odată cu mahoanele sosi şi călărimea lui Ivan Cernoiareţ. Se întâlniră pe ţărm.

— Unde-i Leonti? îl întrebă Stepan din capul locului pe Cernoiareţ.

Abia – şi stăpânea furia. Cernoiareţ se hotărî să-i mai domolească mânia atamanului, însă vedea şi el că degeaba încearcă.

— A luat-o înainte… spuse el. Dar tu, ce-i cu tine?

— Jivinele pământului!… Stepan îşi aţinti privirea spre oraş. Au prins glas, ai?… Jumătate oaste rămâne la mahoane, ceilalţi merg în târg. Să petreacă! Adună-i pe esauli şi haida cu mine. Drept la cârciumă mergem, să bem din vinul cel scump. Auzi tu, la ce i-a dus mintea!

— Stepane… poate c-aşa-i mai bine: să nu ne-ntindem la chef… începu să zică Cernoiareţ.

— Aşa… Stepan privi iar spre oraş, ţintă, de parcă s-ar fi uitat în ochii unuia pe care-l urăşte de moarte. Ai să te procopseşti tu din bănuţii cazacilor, jigodie îmbuibată. Las’ că ţi-oi plăti eu preţul!… Petrecem, Ivane!

Cazacii i-o luaseră înainte atamanului. Când a ajuns în târg se înviorase de-acuma locul, răvăşeală mare, hărmălaie.

Mergea pe mijlocul drumului „fruntea” oştirii: Razin cu esaulii şi sotnicii. Călcau cu paşi mari, repezi, se vedea că ştiu încotro se duc.

Se îndreptau spre cârciumă.

Hanul era plin de cazaci. Zărindu-l pe tătuca, s-au pornit să răcnească, să se-ntărâte singuri, dar mai mult ca

să-l stârnească pe ataman:

— Ne asupresc ăştia, tătucă!…

— Ca pe ţapi ne jupoaie.

— Unde s-au mai văzut preţuri ca astea? Ce, s-au smintit de tot?

— Cine-a dat porunca? se răsti Stepan.

Puse ochii pe hangiu, îl ţintui cu privirea, neiertător. Cârciumarul se făcu alb ca varul.

— Voievodul… Fie-ţi milă, tătucă. Le-am zis eu să nu… da nu m-au ascultat… Voievodul a poruncit.

Cârciumarul căzu în genunchi în faţa atamanului şi a cazacilor.

— Voievodul?!

Chipul ciupit de vărsat al lui Razin era ca de piatră; mânia şi hotărârea, din lăuntru pornite, îi luceau în ochi.

— El, voievodul! Iartă-mă, tătucă, nu-mi lua viaţa. Că ce, parcă eu am pus preţul?!… Eu nu i-am sfătuit. Da' ce, te pui cu voievodul? Mi-a poruncit să şi scriu la Moscova, să dau seama la Vistiernicia cea Mare cât v-am luat…

— Voievodul vostru-i pui de lele, asta e! se porniră să strige iar cazacii. De multă vreme ne tot asupreşte, tătucă. Când vin aici după sare fârtaţi de-ai noştri de la Don, îi jupoaie: le ia câte un altân de căruţă. Lui cine i-o fi poruncit? Asta nu mai e pentru Vistiernicia cea Mare, ci pentru punga lui cea şi mai mare…

— De Unkovski zici? îşi aminti un cazac mai bătrâior, ăla de fusese prins jucând cărţi. Păi el m-a văduvit de-o pereche de cai, de-o sanie şi de-un rând de hamuri. L-am cunoscut, eu bine pe Unkovski ăsta. Mare jăpcan…

— Mie acu doi ani mi-a luat un pistol. Era bun pistolul, pradă de la Azov, îşi mai aduse aminte şi altul.

— Spargeţi butoaiele! porunci Stepan. Unde-i voievodul? Că mă duc să-l tai. El acu unde-i?

— La curtea lui, îl îndrumară unii din partea locului; cu mare uimire urmăreau oamenii din Ţariţîn toate cele ce se petreceau aici, se foiau de colo până colo, se tot uitau, tulburaţi şi aprinşi.

…Stepan păşea grăbit în fruntea esaulilor; îşi ţinea cu mâna sabia la şold, ea să nu-l încurce la mers. Mahalagiii, cei care erau mai îndrăzneţi, se luară după cazaci să vadă cum au să-l taie pe voievodul Unkovski. Ciudat şi înspăimântător era acel alai; mergeau în tăcere, chipuri încrâncenate, încruntate, ochii scăpărând de neînfricare. Aşa merg oamenii pe urma unei dihănii înrăite şi fioroase care demult bântuie coclaurile, dar tot nu se aflaseră viteji s-o doboare. Dar iată că s-au aflat vitejii şi-acum vin.

Curtea voievodului era pustie. Rudele, slugile şi însuşi voievodul se mistuiseră; i-o fi înştiinţat careva ce primejdie îi paşte. Totuşi lui Unkovski nu-i venise să creadă că au să vină haită peste el; de aceea n-a plecat de la curte, s-a ascuns doar într-un iatac.

— Unde e? strigă Stepan, trântind de perete uşa de la tindă. Unde-i Unkovski?

Unul din cazaci încercă uşa care dădea în iatac: era închisă. Pe dinăuntru.

— Aici e, tătucă! S-a zăvorât.

Stepan încercă de vreo două ori uşa cu umărul; era tare. Se îndârjiră asupra ei toţi câţi încăpeau în firidă… Se încurcau unii pe alţii, suduiau de mama focului. Casa de piatră a voievodului avea porţi grele; uşile din afară erau îmbrăcate în tablă de fier, cea de la iatac era de stejar, întărită cu drugi de aramă.

— Ignate, ce aia mă-tii?!… mai răcnea câte unul. Îmi storceşti coastele! Unde te bagi, mă? Unte bagi?!

— Păi, eu mă dau în tine şi tu dă-te-n uşă!

— Stai, mă, bezmeticule! Că n-o fi voievodul la mine între coaste! Stai, nerodule, ce mă tot înghesui?

— Cinsă le mai vadă pe toate în învălmăşeala asta? Oi fi tu…

— A-a-cum! Toţi odată!

Uşa era zdravănă, cu zăvor din fier suedez, din cel bun.

— Deschide! strigă Stepan. Tot nu-mi scapi! Să-ţi

plătesc eu pentru băutură, câine!… Şi pentru cai, şi pentru sanie, şi pentru hamuri!…

— Şi pentru pistol! îi aminti unul mai din urmă.

— Deschide!

În iatac, Unkovski se ruga la „afumături” (icoane înnegrite de funinginea lumânărilor). Îi tremura bărbia, abia-şi mişca buzele; barba stufoasă îi tresălta pe piept, peste cămaşa de in cusută cu râuri.

De sus, din icoane, sfinţii îl priveau nepăsători.

— Aduceţi o bârnă, ceva, porunci Stepan de dincolo de uşă.

— Sfinţit fie numele Tău, vie împărăţia Ta, facă-se voia Ta… şoptea nu ştiu a câta oară Unkovski. M-au încolţit, nemernicii!… Aştia mă taie… zău că mă taie, au turbat. Facă-se voia Ta… Aoleu, Doamne!…

Cei de afară izbiră o dată tare cu butucul; uşa trosni şi se slăbi din ţâţâni… încă o lovitură. Unkovski începu să alerge înnebunit prin odaie.

— Tot fac eu rost azi de niscaiva sânge de voievod! striga Stepan. Pentru birurile ce le-ai pus!…

Izbiră încă o dată în uşă, din toată puterea, cu nesaţ.

— Pentru tot ce-ai prăduit! Tâlharule… Pentru silniciile voastre!…

Unkovski se repezi la fereastră, îşi făcu repede cruce şi sări afară, între zarzavaturi. Căzu, se ridică şi, aplecat din spate, o luă la fugă şchiopătând.

Încă o bufnitură în uşă… Şi ceata de cazaci, cu Stepan în frunte, năvăli în iatac.

— Unde e?!…

Se porniră să-l caute. Căutau ei ce căutau, dar mai şi puneau mâna – aşa, din mers – pe ce se nimereşte.

Nici urmă de voievod. Nu puteau pricepe unde s-o fi băgat.

— A şters-o! spuse Fiodor Suknin. Arătă spre fereastră. Dă-l încolo, Stepane… Şi-aşa beau acum ai noştri fără să plătească. Lui ce să-i mai faci?

— Nu-u-u, că aşa nu merge! Asta viu nu-mi scapă.

Stepan ieşi în fugă din odaie; în urma lui veneau esaulii, care erau mai tineri, şi cazacii.

— A dat de dracu' voievodul, spuse Fiodor Suknin. Îl găseşte el…

— Ducă-se pe pustii voievodul, se încruntă Ivan Cernoiareţ. Rămăseseră numai ei doi în iatac. Tot noi ne-alegem cu oalele sparte. Iar a dat strechea-n el… l-a luat valul. Barem să fi ajuns la Don, să mai luăm oameni cu noi. Ce bărzăune l-a mai fi pişcat?

— De-acu tot una e, făcu resemnat cu mâna Fiodor.

— Nu mi-e frică de ce-o să fie, doar că suntem încă puţini. S-a cam pripit să-ncingă hora…

— Vaska şi cu Alioşka au să vină ei…

— Da unde-s Vaska şi cu Alioşka? Ia strigă-i, te-aud?

— O s-avem noi şi oameni, Ivane! Nu te căina… Doar să fluieri printre dinţi şi să suni nişte arginţi… Să ajungem noi la Don, că acolo avem de toate. Iar Stepan… îndată se potoleşte şi el. Că şi voievodul ăsta… mare tâmpit; singur şi-a făcut-o. Dracu' l-a pus să scumpească băutura?…

— Nu dracu'. I-a venit poruncă de la Prozorovski.

— Acum n-au decât să tragă ei ponoasele. Păi, ce-au căpiat? Să salte ei preţul la basamac! Ce-o fi în capul lor? Acuşi se-apucă să ia şi hainele de pe oameni ziua-n amiaza mare… Şi noi tot să tăcem?

— Eh, or fi vrut ei să ne ferească de păcat…

— Şi-au şi izbutit… Asta e, Ivane, tot trebuia să începem odată. Ce să mai tragem mâţa de coadă?

— Da' nu-i încă vremea! ridică glasul Ivan.

— Cum adică nu-i vremea? se înfierbântă şi Fiodor. Că de ce? Ba tocmai acum e vremea, ce vreme mai vrei? Ce-a fost de spus s-a spus, n-avem de ce să ne mai ascundem pe după deşte. Cu asta îi deşteptăm şi pe ceilalţi, când or afla că ne-am luat aici la harţă. Eu aşa cred, că el tocmai într-acolo cârmeşte. Şi bine face.

Stepan şi cu toată ceata dădură buzna într-o biserică.

Popa, din faţa catapetesmei, ridică crucea către ei.

— Doamne apără şi păzeşte… Unde vă treziţi? Ce-i cu

voi?…

— Unde-i Unkovski? răsună puternic glasul lui Stepan pe sub bolţile bisericii. Unde l-ai ascuns, pletosule?

— Aici nu e. Măcar cruce să vă faceţi când intraţi în casa Domnului… Nu-i nimeni aici.

Preotul era destul de voinic şi nu se putea spune că se speriase din cale-afară.

Cazacii se împrăştiară prin biserică în căutarea voievodului.

Stepan se apropie de popă:

— Unde-i Unkovski?

— De unde să ştiu?… Aici nu e. De ce să-l ascund, ce nevoie am eu de Unkovski? Şi-aşa sunt în hără cu el…

— Minţi! Stepan îl înşfăcă de plete, le răsuci pe mână, ridică sabia. Vorbeşte! Că de nu, s-a zis cu coama ta!…

Popa se lăsă în genunchi, ridică braţele spre cer şi începu să ţipe ca un apucat, dar – i se păru lui Stepan – cam zurliu, cam prefăcut:

— Maică Preacurată! Sfântă Născătoare de Dumnezeu!… Ia uită-te-n jos! Priveşte-i ce fac, spurcaţii! în sfântul lăcaş!

Stepan rămase uimit cu ochii la popă:

— Doar n-oi fi băut, părinţele?

— Dă-mi drumul! Popa se smuci, dar Stepan îl ţinea bine de chică. Sfinte Ilie Proroace! zbieră popa şi mai tare. Trăsneşte-i pe Stenka Razin cu săgeata ta de foc! Cu două! Acu să vezi tu, Stenka!… Îi zvârli lui Stepan o privire ameninţătoare, prevestitoare de rele; tăcu şi aşteptă să se împlinească blestemul.

Stepan răsuci şi mai strâns în pumn pletele popii.

— Cere-i mai multe!

Se prinsese şi el în jocul popesc de-a săgeţile. Chiar voia să afle dacă popa crede cu adevărat în trăsnăile astea.

— Sfinte Ilie, păleşte-l cu o duzină!!! răcni popa mai vârtos, din răsputeri.

— A-a-a… şi-acum? Unde-s săgeţile? Nici tu nu crezi

şi vrei să bagi spaima-n oameni… Vă pricepeţi numai să speriaţi lumea! Care cui nu-i e lene, toţi încercaţi să ne speriaţi!… Se supărase şi Stepan pe popă, nici nu băga de seamă că-l trăgea şi mai tare de plete.

— Băi, Sfinte Ilie!… Dă-mi drumu', Stenka, parastasu şi… Şi-aci trase popa o înjurătură de mamă atât de întortocheată, că până şi-un cazac bine băut cu greu i-ar fi stat împotrivă. Dă-mi drumu', scârnăvie!… Că acuşi te-afurisesc, chiar aici, în sfânta biserică!…

Cazacii îl lăsară pe voievod în plata domnului, veniră în preajma atamanului şi-a popii.

Stepan îi dădu drumul preotului.

— Te-a făcut de râs Ilie. Păi cum aşa, nicio săgeată?…

— Ce ştiţi voi? Te-o trăsni el, n-avea grijă… Nu lua numele Domnului în deşert că… Şi nici tu nu speria oamenii, că cin-se teme de tine?

— Da ce te-ai apucat să zbieri?

— Păi, cum să nu zbieri?… Tu, drace, ridici sabia la mine, iar eu ce?… Că doar nu-s momâie necuvântătoare. Ce, tu n-ai fi zbierat?

— A fost pe-aci voievodul?

— Nu.

— Încotro o fi fugit? Unde să se-ascundă el decât într-o biserică? Zici c-aci n-a fost?

— Nu, pe sfânta mea cruce, zău că n-a fost. Ţi-aş fi spus…

Stepan ieşi din biserică. L-ar mai fi trecut el pe unul, pe altul prin spaimele morţii. Tare îl mai răscolise cârdăşia dintre voievozi, când cu preţul la băutură. Păi, uită-te la ei ce uşor e: dă unul o poruncă şi gata, se bulucesc toţi s-o împlinească. Nu le pasă că iese cu moarte de om, ei o dau înainte.

Afară, în uliţă, o bătrânică se puse în genunchi în faţa lui Stepan.

— Tătucă ataman, de ce să mi-l pună ei în fiare? Că dacă s-a luat în gură cu ei la crâşmă, pentru asta să-l închidă? Băiat tânăr, cum să nu se-nfierbânte şi el?…

— Cine zici că s-a înfierbântat?

— Fecioru-meu, Vanka. Era şi el băut, ca omu', na, acuma ce?… Atunci să-i închidă pe toţi.

Băbuţa plângea, dar era şi mânioasă.

— L-au băgat la puşcărie? întrebă Stepan; îl adusese bătrânică la gândul cel bun.

— La puşcărie. I-au mai pus şi alta în cârcă: cică l-ar fi hulit pe ţar. Nu-i adevărat, nu l-a hulit! Băiatul, zău, e cuminte, nu se ia el de ţar!

— Arată-ne drumul, îi porunci Stepan fără s-o mai asculte.

„Avem treabă de făcut, iar noi alergăm aiurea, se dojeni el singur. Să-mi pun eu mintea cu… voievodul ăsta".

Acum, că se mai răcorise, făcea totul cu chibzuială şi fără să şovăie: ştia el, atunci când era nevoie, să se adune tot, cum ţi-ai strânge barba-n palmă, de nici nu-ţi venea să crezi că adineaori o luase razna. Chiar şi atunci când era beat, odată se trezea, ridica ochii şi arunca o privire de le îngheţa multora sângele în vine. Esaulii care-l cunoşteau mai bine se străduiau, când se-ntâmpla câte un chef de zile mari, să-l îmbete până pica jos, ca să nu-i mai ia prin surprindere. Dar tocmai pentru că era aşa, parcă de aia credeau mai mult în el: ştiau că nici în izbândă, nici în pierzanie nu e el omul să se piardă cu firea, să se moaie, să-şi ia lumnea-n cap, să nu mai vadă pe nimeni… Şi ce forţă supraomenească trebuie să ai ca, uite-aşa, să cuprinzi totul cu voinţa, să nu scapi din ochi pe nimeni, nicio clipită, să gândeşti şi tot atunci să şi faci, să te-ndrepţi din mers şi încă să nu-ţi arăţi pe faţă tulburarea din suflet… Era, bineînţeles, pe deplin omenească această forţă a lui, numai că avea stofă de conducător înnăscut, avea destulă minte şi putere.

Oricât se mâniase Stepan pe voievozi, tot şi-a venit în fire, a înţeles că „are o treabă de făcut". Înainte de plecarea cazacilor spre Don trebuia ca voievozilor să le intre bine frica-n oase şi mai trebuia ca toată lumea să vadă acest lucru. Ar fi trebuit să şi verse ceva sânge

boieresc… L-ar fi vărsat el, dacă Unkovski nu s-ar fi ascuns. Acum trebuie să le meargă vestea, să se ştie că este ac şi de cojocul boierilor. Este pe lume o mână care e gata să-i pedepsească pentru cât au despuiat, pentru cât s-au lăcomit, pentru cât s-au fudulit, pentru cât au făcut ei, câinii, pe stăpânii în Rusia… Dar şi pentru faptul – se pune şi asta la socoteală – că în ciocnirea de la Cetâre Bugra cazacii au rupt-o la fugă în faţa lor; şi pentru asta. Să rămână aici boierii cu frica în suflet, să-l vadă şi-n somn pe cumplitul ataman. De-acum încolo, că de aci a-nceput, aşa să tot fie. Lasă-i să încerce să-şi vâre nasul pe Don ca să-l astâmpere, doar să-ncerce, să vedem cu ce se aleg…

Ajunseseră între timp în faţa închisorii.

Sparseră lacătele de la porţi. Ocnaşii ieşiră la lumină din cuştile acelea umede şi împuţite… Tare se mai bucurau. Erau cu toţii vreo patruzeci.

— Să fii slobod nu e rău! vorbi Stepan cu glas tare. Dar libertatea nu se dă cum i-ai da milogului un bănuţ. Pentru ea trebuie să le sucim gâtul boierilor! Ei n-or conteni să vă chinuie. Acum voi mai zburdaţi ca ţapii şi-apoi vă împrăştiaţi pe la casele voastre… Mâine eu plec, iar pe voi vă-nşiră iar pe-o sforicică şi vă-nchide. Veniţi în oastea mea… Cât timp nu-i stârpim pe vânzători, pe boierii cei setoşi de sânge, n-aveţi voi parte de trai slobod! Mereu au să vă asuprească şi au să vă ţină prin puşcării! Haideţi cu noi, la cazaci!

— Nu-i bine, Stepan Timofeici. Zău că nu-i bine!… înţelegerea aşa a fost: să nu îndemnaţi pe nimeni cu voi, să nu-i ademeniţi la Don… Şi tu ce-ai făcut? aşa grăia în acea dimineaţă boiernaşul din Astrahan, Leonti Plohovo, se căznea să vorbească dojenitor, dar cu bunăvoinţă, părinteşte.

Stepan Timofeici, ascultându-l. privea spre râu. (Şedeau amândoi la pupa mahoanei atamanului.) L-o fi ascultând, nu l-o fi ascultând, nu-ţi puteai da seama. Trimisul Astrahanului se hotărî să-i zică tot ce-avea pe suflet.

— Ai spart puşcăria, păi numai hoţi erau pe-acolo…

Stepan scuipă în apă, îl întrebă:

— Da’ tu ce eşti?

— Cum adică? se fâstâci Leonti.

— Ce eşti tu?

— Sunt… trimisul Leonti Plohovo… cu poruncă să stau cu ochii pe voi…

— N-ai vrea să te trimit eu? îl întrebă liniştit Stepan.

— Pe mine? Unde? tot nu se dumirea boiernaşul.

— Pe lumea cealaltă! îmi umbli cu scrisorele?! Stepan se ridică, îl privi de sus pe Leonti. Le şopteşti voievozilor la ureche? Păi, ăsta-mi eşti tu, pui de căţea?! Te înec!

Leonti păli; abia acum pricepu că-l înşelase înfăţişarea paşnică a atamanului.

— Unde l-aţi ascuns pe Unkovski? întrebă Stepan.

— Nu ştiu, tătucă. Nu te perpeli, nu mai pune la inimă, pentru numele lui Cristos, dă-l în tunet de voievod… Leonti lepădase tonul părintesc, se porni să vorbească sfătos, cu judecată. Ce mai ai tu acum cu Unkovski? Mergi sănătos la Don…

Pe mal se iscă un freamăt. Nişte oameni călări se apropiau de tabără, parcă ar fi o solie. Se părea că-l caută pe ataman; cazacii le arătară mahoana unde şedeau Stepan şi Leonti.

— Cine-s ăştia? îi întrebă Stepan pe cazacii din apropiere.

— Tătari din Nogai… Aia la care am trimis noi veste de la Astrahan.

— Să vină, porunci Stepan.

Doi tătari şi câţiva cazaci se urcară pe mahoană.

— Dormit bine la mata, tătuc? îi dădu bineţe lui Stepan unul din tătari; se vedea că el e capul soliei tătăreşti.

— Bine, bine, zise Stepan. De la mârzac veniţi?

— De la mârzac, da… Spune asta mârzac la tine…

Stepan se uită chiorâş la Leonti, îi zise ceva tătarului pe tătăreşte. Tătarul îl privi cu uimire pe ataman. Stepan

înclină din cap şi mai zise ceva. Tătarul începu să vorbească pe limba lui:

— Mi-a poruncit mârzacul să spun că îl ţine minte pe Stepan Razin încă de pe vremea când a fost în solie la cazaci, în pământurile lor. Ştie mârzacul şi despre faptele lui Stepan şi multă sănătate îi urează…

— Spune cu ce-ai venit! zise Stepan, tot pe tătăreşte. (Mai departe numai pe tătăreşte au vorbit.) A citit scrisoarea noastră?

— A citit.

— Şi?… El mi-a scris?

— Nu, mi-a poruncit să spun.

— Atunci vorbeşte.

— Cinci mii de călăreţi, oameni de încredere… Tătarul îşi resfiră degetele… Cinci…

— Am auzit, nu mai arăta.

— Au să vină la ataman, acolo unde spune el. Iarna nu. Vara.

— La primăvară. Nu vara, primăvara! Cum dă dezgheţul pe Volga.

Tătarul chibzui puţin.

— La primăvară?…

— La primăvară!

— Bine, la primăvară. Aşa am să spun.

— Ai mai fost pe Don? îl întrebă Stepan. Găseşti drumul pân-acolo?

Tătarul dădu din cap de câteva ori.

— Fost, fost…

Stepan începu să vorbească încet:

— Spune-i mârzacului: la primăvară mă ridic. Încă nu ştiu încotro pornesc. Dar pentru ce pornesc ştiu. Ştie şi el. Să-şi pregătească luptătorii pentru la primăvară. Îi trimit eu vorbă unde să vină. Să-i fie cuvântul la fel de tare ca… sabia asta. Stepan îşi desprinse de la brâu sabia scumpă, i-o dădu tătarului. Să mă ţină minte. Şi eu ţin minte prietenia.

— Bine, dau la el, zise tătarul pe ruseşte.

— Cum aţi venit? întrebă Stepan, vorbea tot ruseşte.

— Pe acel parte, tătarul arătă luncile de pe malul stâng.

— Aţi trecut înot cu caii?

— Cai, da, cai.

— Unde?

— Acolo! Unde Volga cot facem…

— Unde sunt ostroave multe?

Tătarul încuviinţă repede din cap.

— Bine. Mikişka! îl chemă Stepan pe un cazac. Spune-i lui Cernoiareţ să-i ospăteze pe tătari, să le dea de băut… şi ceva daruri să le dea înainte de plecare.

— Iar nu faci bine, atamane, scăpă vorba Leonti, cu de ană în glas. Acum te-apuci să îndemni şi tătărimea la rele. Înţelegerea era să…

— Ştii tătăreşte? îl întrebă iute Stepan.

— De ştiut nu ştiu… dar nici orb nu sunt, văd şi eu… Că doar v-aţi vorbit! Parcă nu se vede…

— Grozav mai eşti, boiernaşule. Dintr-o ochire le-ai zărit pe toate! Şi ce-ai să-i spui voievodului din Astrahan? Ei, ce?

— Păi, cum ce?… Ce-am văzut, aia trebuie să-i spun, că pentru asta am fost trimis, prinse curaj trimisul Astrahanului. Doar n-am să spun minciuni!

— Că multe ai văzut tu! Tot timpul ai chefuit cu cazacii mei… Uite şi tu ce ochi roşii ai. Stepan iar îndepărtă cu dibăcie temerile boiernaşului. De ce-ai tu ochii roşii? Păi, ce să vezi tu cu ei?…

Leonti se zbârli şi mai tare:

— Pe neguţătorul Makar Ilin l-ai luat cu japca, pe streliţi i-ai ademenit, pe sotnicul lor l-ai dat la peşti… Pe oamenii din partea locului îi îndemni să te urmeze. Nu laşi pe nimeni să treacă slobod pe Volga… Cu tătărimea te-ai pus în cârdăşie… Cam multe, atamane, sfârşi Leonti, înfipt, se cunoştea că nu-i a bună.

— Multe, boiernaşule. Aşa nu mai merge. Ar trebui să le mai împuţinăm. Hei, care eşti pe acolo? Ia să-i facem noi

o baie iscoadei boiereşti! strigă atamanul.

Patru cazaci tăbărâră pe Leonti, îl trântiră jos şi începură să-l lege de mâini şi de picioare. Leonti căută să se împotrivească, dar în zadar. Îi petrecură câte o funie pe după legăturile de la mâini şi de la picioare, două capete lungi de parâmă.

— Stepan Timofeici!… Tătucă!… ţipa boiernaşul, zvârcolindu-se sub greutatea cazacilor. Apoi nici nu se mai zvârcoli; ba se ruga, ba amenința: Lasă, lasă, tătucă!…

— Nu ţi-s eu tătucă! Tătucă ţi-e voievodul!… Umbli să mă vinzi? Aruncaţi-l! porunci Stepan.

Leonti fu azvârlit în apă, cazacii trecură un capăt de parâmă pe după prova pe celălalt bord; îl traseră pe boiernaş pe sub mahoană, îl scoaseră afară.

— Ei, multe ai văzut? îl întrebă Stepan.

— N-am văzut aproape nimica, atamane. Nici pe sotme, nici pe streliţi… Cum era să-i văd? Că doar eu am mers pe mal. Era şi departe!…

— Pe tătari i-ai văzut?

— Toţi i-au văzut… şi cei din Ţariţîn. Dacă nu spun eu, s-or găsi alţii…

— Aruncaţi-l, porunci Stepan.

Iar dădură cu Leonti în apă. Îl traseră pe sub mahoană… De data asta Leonti înghiţi o gură bună de apă, tuşi mult până să-i revină suflul.

— I-ai văzut pe tătari? întrebă Stepan.

— Care tătari? se miră boiernaşul.

Atât de sincer se miră că pe Stepan şi pe cazaci îi pufni râsul.

— Au fost pe la mine nişte tătari din Nogai… Cum de nu i-ai văzut?

— N-am văzut niciun fel de tătari. De unde i-ai mai scos?

— Unde ţi-au fost ochii, pui de lele, că nu i-ai văzut pe tătari? Aruncaţi-l!

Nu din răutate făcea Stepan toate acestea, numai să-şi râdă de boiernaş, dar se vede că unora acest joc nu prea

le era pe plac… Frol Minaev, de pildă, strâmbă din gură şi se întoarse cu spatele. Stepan îl pândi cu coada ochiului. Văzu şi se supără tot pe ai lui. Toată noaptea au chefuit cu streliţii, iar acum le e milă de Leonti!

Îl mai traseră pe Leonti şi a treia oară pe sub mahoană. Îl scoaseră afară.

— Au fost tătarii? întrebă Stepan.

— Au fost… i-am văzut.

De data asta trecu mult timp până ce boiernaşul îşi veni în fire; tuşea, scuipa şi se uita rugător la ataman.

— De ce-au venit? Cum ai să spui?

— V-aţi învoit să vă aducă nişte cai. Tătucă… zău, ajunge, mi-a venit mintea la cap, se milogi Leonti. Fie-ţi milă, pentru numele lui Cristos!… Ce, degeaba tot… înghit la apă?… M-am mai luminat şi eu.

— Bine. Dacă zici că-ţi ajunge, gata.

Îl dezlegară pe Leonti.

— Să-i spui lui Unkovski aşa: dacă le mai pune biruri cazacilor, viu de mine el nu mai scapă. Pentru cai, sanie şi pistol, cele de le-a luat de la cazaci, să plătească în bani. Las aici trei cazaci. Numai un fir de păr să li se clintească şi atunci…

— Îi spun, tătucă… Plăteşte el. Şi de cazaci n-are să se atingă nimeni… Leonti era acum gata să făgăduiască orice. Are să dea el înapoi…

— Să încerce el să nu dea. După aia tu dai fuga la Astrahan. Le spui că au plecat cazacii. S-au dus în bună pace, n-au ademenit pe nimeni să li se alăture. Curând nu mai vin ei. Dacă nu spui aşa, în Volga ai să ajungi. Ne mai întâlnim noi. Ai priceput?

— Am priceput, tătucă. De pârât tot te-o pârî careva, asta-i limpede, dar nu acum şi nu eu… până una-alta… Aşa-i?

— Du-te cu Dumnezeu!

Leonti, înălţând în gând imnuri de mulţumire către bunul Dumnezeu îşi luă tălpăşiţa cât putu de repede din preajma fiorosului ataman.

Iar lui Stepan tot nu-i ieşea din minte cum de a strâmbat din gură Frol Minaev în timpul „îmbăierii” boiernaşului… îi picase rău treaba asta, îl îngrijora.

„Şi de ce s-o fi strâmbat? se frământa el; dorea să înţeleagă totul până la capăt, cu mintea trează. Dacă tot e război, ce să te mai strâmbi? Ori tocmai războiul i-o sta în gât?”

Cu luare aminte, îi cuprinse din ochi pe cazaci… Până acum nu-l zădărâseră, nu-l sâcâiseră cu întrebări; de pregătirile de plecare se îngrijea Cernoiareţ. Acum se lăsă iar cuprins cu totul de gândurile despre război. Război o fi ăsta sau n-o fi? Ori doar aşa: facem ceva zarvă, mai şi strigăm niţel, apoi mergem pe la casele noastre? Până rândul viitor, când ne vine iar pofta?… Stepan se tot uita la cazaci, se tot căznea să înţeleagă: oare în adâncul sufletului lor ei ce gândesc? Dacă îi întrebi, acuşi ţipă toţi: război! Dar războiul nu înseamnă că dai o dată năvală şi gata; e ceva îndelungat, e greu… înţeleg ei asta oare? Frol, ăla înţelege, tocmai că Frol e din cei care înţeleg… „Să stau de vorbă cu Frol? îl străfulgeră gândul, dar Stepan îl înăbuşi îndată, acel gând. Nu. Ce mai tura-vura… Nu! Nici nu merită să te gândeşti, în treburi din astea Frol nu-i sfetnic bun. Sau poate mă tem că am de răspuns pentru vieţile lor? îşi scormonea şi mai adânc în suflet Stepan Timofeici, tătucul, omul drept din el. Poate tocmai de asta mă şi tem? îi duc după mine ca într-un codru întunecat… Uşor lucru să ispiteşti oamenii… Dar mai apoi, când o curge sânge, să-i vezi ce-o să urle, să se jelească, să le pară rău că s-au lăsat ispitiţi… Şi toate cad apoi pe un singur cap, pe al meu… Asta este partea cea mai dureroasă! Şi de acea durere n-ai unde fugi, n-ai unde să te ascunzi, ca Frol în răchită. Dar oare ai să mai vrei să te ascunzi? Ştii şi tu că n-ai să vrei. Hai, Stenka, gândeşte… Gândeşte, Razin! Doar e lucru ştiut: când e atâta pulbere, doar o scânteie să scaperi şi îndată se întinde pălălaia, războiul! Şi cu cine să te baţi în război, cu cine?… Că doar nu-s persieni, sunt de-ai noştri, ştiu şi ei să dea la cap.

Gândeşte, Razin, gândeşte; de-aici tot nu mai ai unde să fugi…” Stepan se şi mişcă din loc, îmboldit parcă de acele gânduri ce-i răvăşiseră sufletul. I se năzări pentru o clipă că şi-a scăpat privirea într-o fântână întunecată şi jilavă, îi veni în faţă un suflu rece, de se şi cutremură… Sprijinit într-un cot, se uită mult timp la soare. „Am băut cam mult în ultimele zile, m-am şubrezit, îşi dădu el seama limpede unde îi era slăbiciunea. Ar trebui să o las mai moale”. Şi ca să nu se mai trezească privind în acea fântână înfricoşătoare, se scuturã, se adună tot ca într-un pumn şi nu se mai lăsă dus la vale în clisa lipicioasă a gândurilor negre, că altfel chiar că te moi de tot, te trag ele la fund ca într-un smârc.

— Ivan, ai văzut de toate? îl întrebă Stepan pe Cernoiareţ.

— Gata toate, tătucă. Ar trebui s-o cam luăm din loc…

— Streliţii unde-s?

— Care streliţi?

— Aia… de au venit cu boiernaşul, jumătate de sotnie.

— Sunt acolo, lângă vâlcea. Ce-i cu ei?

— Calul! Şi aflaţi-mi-l pe Siomka-măscăriciul. Gata, Ivane, n-avem cum să mai dăm înapoi, o moarte are omul. Dacă-s tefete rânduite, porniţi. Vă ajung eu din urmă.

Ivan pricepu un singur lucru: că nu pornesc războiul împotriva Moscovei chiar în acea clipă. În sinea lui îl băgă în mă-sa pe ataman: când îl apucă, paică n-ar fi în toate minţile!… Acum caută de ghiceşte ce i s-o mai fi năzărit.

Cinci minute mai târziu Stepan se îndrepta în goana calului spre tabăra streliţilor din Astrahan. Siomka-măscăriciul (cazacii îl porecliseră „Ciopârţitu”) abia se ţinea în urma lui. Nici el nu înţelegea încă mare lucru, nu se întremase cu totul după chinurile îndurate în turnul acela de groază, dar îl urma cuminte pe ataman, cu drag.

Ajunşi în dreptul taberei, Stepan îşi struni calul.

— Streliţi! începu el să vorbească apăsat, cu voce

tare, în fraze scurte. Noi plecăm. La Don. Voi aveţi poruncă să mergeţi înapoi. Ce faceţi, mergeţi? Stepan sări de pe cal. Vă întoarceţi iar la voievod?! Iar vreţi să slugăriţi la câinii ăia?! Ei să sugrume oameni nevinovaţi, să ucidă cum vor, să bea sânge de om… iar voi să slugăriţi la ei?! Stepan se încingea tot mai tare. Siomka, ia povesteşte-le tu lor cum e voievodul! Arată-le ce fac ei cu nişte oameni nevinovaţi!…

Siomka păşi înainte, mai aproape de streliţi, deschise gura, scoase un gâjâit înfundat şi scuturã din cap a jale. Îl podidi plânsul de necaz şi de slăbit ce era.

— Aţi auzit?! Ăştia-s voievozii!… Nu să-i slujeşti, parastasul mamii lor, ci să le tai mâinile şi picioarele, asta trebuie, şi-n apă cu ei. Cine le-a dat lor atâta putere? Mult o să mai răbdăm? De unde atâta răbdare? Nu-i mai bine să le împletim noi lor câte un ştreang mai zdravăn şi odată să-i săltăm pe toţi mai aproape de soare? E drept c-o să pută cam tare, dar mai răbdăm şi noi o dată… ce să-i faci? Şi apoi să trăim noi slobozi în Rusia! Veniţi cu mine. Să ne răzbunăm fraţii, să pedepsim nemernicia boierilor. Nu e ceas să nu mă gândesc în sinea mea că nişte porci îmbuibaţi îşi bat joc de viaţa noastră. Să-i tăiem!!!

Stepan simţi că, fără să vrea, îi cuprinde inima focul unei crâncene mânii; singur se înfrână. Tăcu, apoi spuse cu glas mai domol:

— Tunurile nu le dau. Mahoanele şi pulberea nici atât. Veniţi cu mine! Care nu vine, îl prind din urmă şi-l tai. Mai gândiţi-vă. Dacă-mi sunteţi fraţi, aveţi parte de libertate!… Ce vreţi mai mult? Rânduim noi o viaţă slobodă în Rusia, îi stârpim pe boieri şi toate jivinele de pe la ispravnicii. Pentru asta, zău, că nici moartea nu-ţi pare grea, a A-o încolo de moarte!… Dar să trăiţi ca până acum, eu nu vă mai las. Chiar de-oţi vrea, eu tot nu vă las! Aşa să ştiţi!… Asta-i tot. Vi-l las în frunte tot pe sotnicul vostru. Acum mergem la Don. Acolo iernăm, mai prindem putere… Acolo, aşa se-aude, s-a strâns mulţimea mare de lume necăjită. Toţi sunt bineveniţi la noi. Şi-o să fim liberi,

flăcăi! I se înveseliseră ochii lui Stepan, licărea chiar bucuria în ei când îi privi pe steliţi şi pe sotnic. Ce, n-aveţi chef să mai trăiţi şi aşa? Că aşa când aţi mai trăit voi?

13.

Oastea lui Razin înainta prin stepa uscată, pălită de toamnă, între cele două râuri. Străbăteau încet ultimele verste lungi, arzătoare... Praful meleagurilor natale le gâdila nările. Curând sunt acasă. Cei mai mulţi, însă, erau născuţi departe, pe alte meleaguri pe care nu le uitaseră încă. S-au adunat aici oameni din Samara, Vi[6]atka, Mo[7]scova, Kotelnikovo, Novgorod, Vologda, Poşehonie, Ta[8]mbov, Voronej, din toate locurile unde suflet de om mai bine nici nu s-ar fi născut. Din locuri unde-i mai bine să pună omul mâna pe cuţit şi să ia calea codrului, să fugă cât mai departe de povara nesuferită a corvezilor, departe de soarta amară a iobagului mânat de colo până colo pe moşii. Aici mai toţi sunt fugari. Dar s-a împământenit obiceiul ca, încă de la început, cei de pe Don (ai căror părinţi tot de prin părţile Viatkăi sau Samarei fugiseră cândva) să fie în frunte şi să dea tonul în toate; aici se cântă cântece de la Don, oamenii îi duc dorul şi, când vorbesc de el, îi zic cu drag Don Ivanovici... Mai trece un timp şi fugarii, de-or mai fi în viaţă, se vor simţi şi ei ca acasă pe malurile lui Don Ivanovici... Dar până atunci mai visează încă noaptea mestecenii de departe, acoperişurile întunecate ale izbelor dragi unde le-a rămas inima şi... multe altele mai visează, după cum e omul. Şi sufletul li se strânge de durere, căci cea mai chinuitoare iubire, cea care nu te slăbeşte niciodată este amintirea locului unde te-ai născut. Poate că mai târziu se domoleşte, dar nu în ei, ci abia în copiii lor.

Oricum, sunt bucuroşi cu toţii să încheie cât mai curând această campanie grea şi primejdioasă care i-a dus până la capătul pământului. S-a sfârşit, slavă Domnului! Acum mai trebuie să se şi odihnească, să tragă un chef

6 In prezent Kuibîşev — n.t.

7 In prezent Kirov — n.t.

8 In prezent Poşehonie-Volodarsk, oraş în regiunea Iaro- slav — n.t.

bun, să doarmă pe săturate. Pe urmă… cum le-o fi norocul şi cum o zice atamanul.

Mahoanele erau încărcate în care fără loitre, legate câte două de oişte; tunurile, pânzele, prăzile, armele, muniţia şi cazacii bolnavi erau în căruţe. Robii mergeau pe jos. Numai câţiva dintre ei – cei mai de soi – se bâţâiau în vârful baloturilor puse pe cămile: de ăştia aveau grijă, ca să-i dea apoi mai cu folos în schimbul cazacilor care tânjeau încă în robia şahului.

Razin, înconjurat de esauli şi sotnici, mergea mai într-o latură a oştirii. Călare. Stepan îşi lăsase capul în piept, părea că aţipise.

Ivan Cernoiareţ veni din urmă. Îl chemă pe Stepan la o parte…

— Au plecat streliţii, zise el mai încet, să nu audă şi alţii; din capul locului nu-i prea plăcuse treaba asta cu streliţii, nu-i venea să creadă şi nu putea pricepe cum se poate ca ei, oşteni ai ţarului, să se facă dintr-odată cazaci. Că începuse războiul şi că la război nu mai e decât o singură, ucigătoare împărţeală – ori eşti aici, ori dincolo – acest lucru nu-l pătrunsese încă Ivan, mai credea că-s tot vorbe, toane de-ale atamanului.

— Cum adică au plecat?… întrebă Stepan; nu că n-ar fi auzit, dar îl descumpănise vestea.

Înţelesese el că „au plecat” înseamnă „au fugit”. Nu l-au crezut, n-au vrut să-l urmeze, de aia au şi plecat.

— Au plecat… Nu toţi, vreo douăzeci. Împreună cu sotnicul. L-am trimis după ei pe Mişka Dokuceaev. Nu i-a prins. Zice că a gonit după ei mai bine de cinci verste, dar nu i-a putut ajunge, au scăpat. Ne-am şi trezit prea târziu.

— Sotnicul i-a luat cu el. Stepan chibzuia, privea cu ochii mijiţi în depărtare, în largul stepei ce se întindea spre Volga. Şarpele drăgăstos. Nu-i bine, Vania. Cam prea devreme au început să fugă de noi, rea pildă pentru ceilalţi. Ce-o fi în capul lor? Că doar eu i-am prevenit…

— Sotnicul le-a sucit minţile, aşa cum spui şi tu. De la început nu mi-a plăcut sotnicul ăsta, aici un zâmbeţel, colo

o glumiţă…

— Ăsta e, sotnicul. Ia cheamă-mi-l pe Frol. Tu rămâi aici. Băgaţi de seamă că-i tătărime pe-aici. Pe ceilalţi streliţi să nu-i laşi din ochi.

— Vrei să-i prinzi? se minună Ivan. Ce-ţi veni?! Acum nu-i mai ajungi!

— Trebuie. Alunecos, şarpele! mai zise o dată Stepan cu năduf şi iar privi în depărtare, către stepă. Las' că le-om tăia noi lor potecuţa. Ei au luat-o în lungul malului, n-aveau cum altfel. Trebuie să-i ajungem, Vania. Altfel cuvântul nostru n-are niciun preţ. Că doar le-am spus!… Adună-mi vreo cincizeci de voluntari, dar fără gălăgie.

Cei cincizeci de cazaci se aleseră repede, ieşiră din şirul lung al coloanei de marş. Stepan le spuse pe scurt despre ce e vorba… Şi o porniră peste stepă, înspre Volga.

Mult timp goniră în tăcere, în galop întins… Se tot uitau înainte.

Soarele se lăsă pe mâna dreaptă, ei tot goneau. Apoi soarele începu să-i bată în ceafă, ei goneau mai departe… Caii cazacilor nu se osteniseră de dimineaţă, îi purtau uşor, cu poftă.

— Acolo! arătă Frol.

Frol, om deştept şi cu luare aminte, înţelesese în aceste ultime zile că Stepan – cu bună ştiinţă, cu chibzuială – a pornit războiul. Nu e nicio trăsnaie, nicio sminteală trecătoare de-a atamanului. Veştile de pe Don şi mai cu seamă din Rusia, cum că acolo i-au adus la sapă de lemn pe ţărani cu dările şi pricinile, că din te miri ce ajung şerbi pe pământurile mănăstirilor şi moşierilor, că boierii îi jăcmănesc şi că, odată legaţi de moşii, nu mai au nicio scăpare, toate astea îl împinseseră pe atamanul milos din fire, pătimaş, uşor înduioşat de durerile omeneşti pe un drum de groază şi pierzanie. Că şi-o fi pus în gând asta mai demult, Frol nu ştia, dar ştia că atunci când vor începe să curgă din toate părţile spre „tătuca" tot felul de dureri şi jalbe, puternicul şi bogatul tătuc se va repezi să-i apere pe toţi, va porni răfuiala cu boierii. Golani şi netrebnici se vor

găsi acum destui, se aude că nici la Don nu mai e de trăit din pricina lor… „Curând s-or strânge ei sub steagul slăvit al tătucului – gândea Frol cu un fel de bucurie răutăcioasă –, iar Rusia toată, auzind de asemenea treburi, şi-o mai trimite şi înfometaţii şi nemulţumiţii ei, că, vrei nu vrei, trebuie să-şi umple burţile cumva şi mai trebuie să şi mii undeva toată adunătura asta şi nu-i chip să te opreşti când ai luat-o pe drum de pierzanie şi nici Stepan nu e omul care să-şi schimbe gândul şi să se oprească. Întâi el o să-i tragă după dânsul, iar mai apoi ei o să-l împingă înainte… Dar nu se răzgândeşte el nici în ruptul capului, că lui atâta îi trebuie: să urle pe câmpul de bătaie şi să fie el mereu în frunte”. Aşa gândea Frol. Şi mai pricepuse el în timp ce goneau după streliţi că pe el, pe Frol, dinadins l-a luat Stepan în urmărire, ca să-l mânjească cu sângele streliţilor. Odată ce-i război, odată ce s-a dat strigare să se adune lumea la oaste, e nevoie să curgă primul sânge… şi va curge.

— Acolo! arătă Frol.

Stepan făcu din cap, îi văzuse şi el pe streliţi. Îşi îndemnară caii.

Călăreţii din depărtare îi văzuseră şi ei pe urmăritori… Se bulucirăla un loc… Se vede că se sfătuiau la repezeală.

— Au să-ncerce s-o ia înot! strigă Frol. Multe lucruri pricepuse şi tocmai de aceea îşi dăldea mai mult silinţa: să nu-i ghicească Stepan gândurile negre şi mâhnirea, că altfel s-a zis cu Frol.

Stepan clătină din cap a îndoială:

— Pe râpa asta nu pot coborî cu caii. Un pic mai încolo se poate, într-acolo se duc. A-acolo!… arătă Stepan cu mâna. Noi o ţinem aşa, spre întinsură. Ca să nu scape înapoi, trimite vreo cinşpe băieţi pe dincolo, să le taie drumul.

Şi într-adevăr, după o scurtă oprire, călăreţii din zare porniră în iureş înainte, spre întinsură; acolo puteau să coboare spre apă şi să încerce să scape înot.

Straşnică goană. Hârâiau caii cazacilor… Zburau prin aer crâmpeie de spumă. Trei cazaci rămaseră în urmă, li se încinseseră caii.

Tot mai aproape sunt streliţii… Caii de sub ei sunt minaţi până peste poate pentru a doua oară în aceeaşi zi. Doi streliţi fură nevoiţi să sară şi ei din şa: caii lor începuseră să se împleticească, dădeau să cadă. Nimeni dintre cazacii lui Razin nu-i luă în seamă pe cei doi streliţi care săriseră de pe cai şi alergau acum undeva, într-o parte: prea departe tot n-au să ajungă ei.

Chipul lui Stepan e liniştit. Numai privirea încremenită îi trădează nerăbdarea ce-a pus stăpânire pe sufletul lui. Aplecat mult înainte, e una cu coama, ochii puţin mijiţi… Obrazul ars de soare, fălcos, s-a făcut pământiu. Vântul din faţă îi întoarce vârful mustăţii spre buze; Stepan scutură din cap, îşi arată dinţii – scurt, ca fiarele de pradă, aşa ai zice –, cu privirea ţintă înainte. Cumplită privire, groaznică… Căci groaznic e atamanul pentru orice duşman, pentru orice om ce i-ar ieşi în cale pe negândite la ceasul rău. Groaznică nu-i e sprânceana frântă şi nici lucirea neobişnuită a ochilor, ci groaznică e acea încremenire îngheţată a sa. Se întâmplă ca, în nopţile de iarnă cu lună plină, o copcă pe râul îngheţat să privească în sus, spre pustiul rece al cerului; nu e chiar neagră, dar în adâncul ei viu nălucesc spaime atât de întunecate, atâta pierzanie este în unda ei curgătoare, încât te îndeamnă să pleci cât mai iute de acolo. Aşa sunt şi ochii unor oameni: într-o anume clipă, hotărâtoare, citeşti în ei numai moarte, nimic altceva. Şi tot atât de limpede e – se înţelege asta cumva de la sine – că nu vor clipi aceşti ochi, nu se vor muia la văzul fricii şi groazei altora, tot aşa vor privi şi tot aşa vor primi moartea: drept şi simplu. Când îi arde atamanului sufletul de ură încinsă, numai o dorinţă mai e în ochii lui nemişcaţi: să ajungă, să prindă, să nu scape.

Doar douăzeci, doar cincisprezece stânjeni îi mai despart pe cazacii lui Razin de streliţi… Aceştia se tot uită

înapoi. Feţe schimonosite de aşteptare şi chin.

Tot mai aproape sunt cazacii… Horcăie şi sughiţe moartea în spatele streliţilor. Aleargă veselă alături moartea, hârca cea hâdă, îşi îndreaptă bortele negre ale ochilor spre feţele vii. Unul mai slab de înger nu mai poate îndura, smuceşte de dârlogul stâng şi se prăbuşeşte cu un ţipăt din înaltul râpei.

I-au ajuns. Cazacii începură să-i împresoare pe streliţi, împingându-i spre mal, spre buza prăpastiei. Şase cazaci împreună cu Razin se treziră mai în faţă, îşi traseră săbiile…

Streliţii se învălmăşiră… Sotnicul îşi trase şi el sabia. Alţi trei streliţi erau gata şi ei să-şi vândă scump pielea. Ceilalţi, cu capetele plecate, aşteptau moartea sau „ îndurarea.

— Aruncă sabia! îi porunci Stepan sotnicului.

Sotnicul cel tânăr şi frumos stătu puţin pe gânduri…

şi îşi vârî sabia în teacă.

— Fie-ţi milă, tătucă, zise el încet. Ne-a împins păcatul.

— Jos de pe cai!

— Fie-ţi milă, tătucă! Te-om sluji cu credinţă…

— De credinţă nu mai sunteţi voi în stare, că aţi învăţat calea trădării. Eu v-am spus… Coborâţi.

Streliţii se dădură jos de pe cai, se strânseră grămadă. Unul se repezi spre râpă, dar un cazac mai sprinten îl doborî pe loc.

Minară caii streliţilor mai la o parte, să nu caşte ochii la… treburile omeneşti.

— Că doar v-am spus!! urlă Stepan, înăbuşind prin strigăt mila ce i se furişa în inimă. Câinilor!… Aţi şi fugit să ne pârâţi!

Cazacii făcură cerc în jurul streliţilor… Şi sclipiră săbiile, şi loviră scurt, înfundat, cu un sunet moale, în trupurile oamenilor. Şi zburară capete şi braţe înălţate în rugă se frânseră ca nişte lujere zdrobite…

Repede şi simplu se împlini răfuiala. Leşurile fură

aruncate în prăpastie.

— Că v-am spus, rosti amar Stepan, cu dojană, privind în josul râpei. Dar voi nu, voi cu fuga!

Cazacii îşi plimbau acum caii, îi ştergeau cu şomoioage de iarbă uscată. Coborâră apoi prin lăsătură spre râu. Să adape caii. Mai zăboveau încă să-i dea la apă, să nu se încingă după atâta goană.

Stepan şedea pe un pietroi cu faţa spre râu, cu căciula trasă mult pe frunte; privea întinderea largă, liniştită.

Soarele se lăsa către asfinţit; umbra malului drept, mai înalt, se întindea hăt departe peste ape, se întunecase apa în acea parte. În schimb mai încolo şi apa şi malul îndepărtat, mai scund, ardeau cu flacără tihnită sub razele galbene, de rămas bun ale soarelui. Deosebirea asta dintre aici şi acolo te punea pe gânduri. Senine gânduri ori mohorâte, după cum ţi-e firea. După cum priveşte fiecare. Unul se uită mai departe, spre lumină, altul mai aproape, în umbră… Nu gândesc oamenii la fel, chiar şi când văd acelaşi lucru. Nici nu pricep la fel, atunci când s-ar părea că tot una trebuie să priceapă. Că nu-s alcătuiţi pe-o formă… Unii, când li se apropie ceasul morţii, pot să împietrească şi doar să aştepte, alţii tot ţipă, se jelesc, îi urăsc pe cei vii, cei cărora le e dat să mai rămână pe-aici. Până şi viaţa şi-o înţeleg în chipuri deosebite, darmite moartea.

Se apropie Frol Minaev, se aşează alături. Privi şi el mult timp spre apă… îşi reveneau cazacii după moartea streliţilor, se fereau de atingerea ei rece, respingătoare, se potriveau să se gândească la altele, că iată… pământul e sub picioare, soarele străluceşte, e bine pe pământ, tare bine… Ei şi, ce s-a întâmplat? Dar se întâmplase, se întâmplase ceva ce nu erau în stare să priceapă: de ce i-au tăiat pe oamenii ăia? Nici tu în bătălie, nici tu într-o raită de pradă… Pentru ce oare o fi fost nevoie?

— De ce i-ai dat drumul lui Leonti? întrebă Frol; era primul lucru care-i venise în minte. Ucisese şi el, îi era şi

lui lehamite, poate mai rău ca altora.

— Păi, i-am dat, zise Stepan fără chef, rupându-se din gândurile lui. Că ce?

— Nu trebuia, lui Frol îi părea rău că deschisese vorba, nu ştia ce să mai spună.

— De ce?

— O turna el acolo verzi şi uscate… La Astrahan adică.

— Acum nu mai avem de ce să umblăm cu fereală. Altceva e, măi Frol, dacă turuie unul sau… D-apoi, tot una e, c-a venit vremea. Acum aşa e: dă, Doamne, să ne ridicăm, că de pus jos ne-om pune noi singuri. Tu ce zici? Stepan se uita dintr-o parte la Frol, liniştit, cu luare-aminte.

— Ce, eu? Frol era cu ochii tot la râu.

— Tu. Şi n-o mai suci, că te ştiu eu cum te strecori.

— Dacă e pe a dreaptă… Frol tăcu, căutându-şi cuvintele.

— Pe a dreaptă, Frol, numai aşa. Zi, nu te teme, pe mine adevărul nu mă supără, că doar n-avem de împărţit o muiere.

— Nu că m-aş teme. Ce ţi-ai pus tu în gând, Stepane, nu încape într-o minte de om. Chiar că nu ştiu, ţi-o spune altcineva sau nu, dar de la mine… măcar să auzi – cine ştie? – ţi-o fi de folos, poate mai cugeţi…

— Ei?

— Nimeni n-a mai cutezat una ca asta. Judecă şi tu.

— Atunci om fi noi cei dintâi.

— Da la ce-ţi trebuie? Zi-mi şi mie, fă-ţi pomană.

— Să mai stârpim din năpârcile Rusiei, să le rupem toate hârţoagele, să dărâmăm dregătoriile, măcar să răsufle oamenii. Ce, zici că-i rău?

Frol tăcea.

— Şi când te gândeşti, spunea mai departe Stepan, că stau la Moscova, câinii, dar de muşcat uite până unde muşcă! Niciunde nu scapi de ei! Acum şi-au întins labele până la Don, cică să le dăm fugarii înapoi…

— Că doar n-o să ridici mâna împotriva ţarului? Că hârţoagele alea de la cine vin?

— Da cine, sufletu’ mă-sii, mi-o fi el? Dacă el, lighioana, n-are altceva în cap decât să pună hamul pe oameni şi să li se urce în cârcă, atunci ce fel de ţarul dracului o mai fi şi ăsta?! Nici nu vreau să ştiu de el, dacă asta îi e bunătatea. Şi nici de boierii lui împuţiţi… nici pe ei nu-i vreau! Ce să mai răbdăm?! Ne sug sângele… Uită-te şi tu cât de sus s-au cocoţat ei peste Rusia! Câtă putere şi-au luat!… Geme pământul, că se ţin de jafuri mai rău ca noi. Ăştia numai cu judecăţile şi pricinile sunt în stare să stârpească tot ce suflă. Şi cu dările. Au ajuns mai rău ca tătarii! Da parcă tu nu ştii…

— Şi pe tine de ce să te doară sufletul după toţi?

Stepan tăcu îndelung. Abia se întorsese către Frol ca să-i răspundă ceva, când deodată se auzi un strigăt:

— Tătarii! Ţi-i-i!… De-un veac nu ne-am mai văzut, dumnezeirea maicii voastre!

Şi numaidecât le ţiuiră săgeţile deasupra capetelor, dispărând apoi în apă cu un plescăit scurt.

— Daţi-vă după dâmb! strigă Frol, sărind în picioare.

Cazacii îl ascultară, se repeziră spre dâmbul din apropiere.

— Pe cai! îi opri Stepan. Sări cel dintâi pe cal, îl făcu să joace în loc, aşteptându-i pe ceilalţi. Prost mai eşti şi tu, mă Frol! Cât vrei să stai după dâmb, o sută de ani? Hai, mai repede!… Ne-au luat urma, câinii. Ştiam eu…

Curgeau săgeţile cu duiumul. Vreo trei-patru nimeriseră în cazaci; aceştia, suduind de mama focului, şi le smulgeau din carne.

— Acoperiţi-vă cu ce-aveţi la îndemână! striga Stepan. Cu păturile, cu ibâncile!… Ca şerpii să vă-nvârtiţi!

Tătarii închiseseră în semicerc gura văii. Slobozeau săgeţile fără să se dea jos de pe cai.

— Edisani, de ăştia sunt, spurcaţii.

— Mişcaţi-vă mai iute! îşi zorea Stepan oamenii. Că acuşi le vin ajutoare. Acoperiţi şi caii!…

Săgeţile care ajungeau până la cazaci îşi pierdeau din puterea ucigătoare, dar rănile erau dureroase. De-acum mai mulţi cazaci îşi smulgeau unii altora, gemând şi înjurând de toţi dumnezeii, darurile subţirele trimise de tătari. Fornăiau caii, dădeau în lături... În sfârşit, izbutiră toţi să încalece.

— Răsfiraţi-vă!... În galop! porunci Stepan scurt, stăpânit. Haida!...

Cazacii porniră în goană pe povârnişul lin în sus.

— Ţineţi-vă aproape de tufe! striga atamanul. Zbura ceva mai înaintea altora; lăsase hăţurile libere, în mâna stângă ţinea ţolul de sub şa, îşi acoperea cu el trupul şi botul calului, în dreapta avea sabia.

Edisanii îi lăsară pe cazaci să vină aproape de tot, apoi întoarseră caii şi o zbughiră în stepă. Cazacii, înfierbântaţi cum erau, se luară după tătari, dar Stepan nu-i lăsă. Le ştia el felul: să-i istovească pe urmăritori alergându-i prin stepă, să-i sleiască de puteri şi la urmă să-i atragă în cine ştie ce capcană... Nu se îndoia că şi de data asta stătea la pândă pe undeva o ceată puternică de tătari.

Din te miri ce pe Stepan îl apucă hazul.

— Ce-i, Frol, nu cumva a dat boala-n tine? Ba te trage în răchită, ba pe după dâmb... Nu te-o fi pălit vreo cufureală? De ce-ai zis să ne dăm după dâmb?

Lui Frol îi era ruşine că se repezise atunci să strige ca un nerod; îşi dădea şi el seama că aşa e: de la o vreme îşi pierdea cam uşor cumpătul. Tăcu.

— Mergeţi de vale după caii streliţilor, mânaţi-i încoace, porunci atamanul. Şi s-o luăm noi mărunţel înapoi la ai noştri, că mai ştii... Nu-şi sfârşi vorba, dar era limpede şi aşa: edisanii, primind întăriri, puteau să se întoarcă. Ăştia erau demult în duşmănie cu cei de pe Don.

Zece cazaci porniră în jos după caii pe care, în zăpăceala luptei, nu apucaseră să-i ia.

— De ce m-ai iscodit, Frol? întrebă Stepan, fără să mai zâmbească; venise lângă Minaev.

Frol strânse din sprâncene de parcă ar fi vrut să-şi

aducă aminte… Nu mai avea poftă să intre iar în vorbă cu Stepan despre acele lucruri. Mai devreme sau mai târziu, poate chiar acum, o să-l întrebe: „Şi cu tine cum e? Tu eşti cu mine?” Şi deloc n-o să-i fie bine lui Frol atunci.

— Când asta? întrebă Frol.

— Adineaori, lângă apă. Ne-au întrerupt tătarii.

Frol nu-şi aminti.

— Oi fi uitat, cu tătarii ăştia… Mi-a ieşit din cap.

14.

Uricarul Alexei Alexeev de la isprăvnicia Astrahanului le citea voievozilor răspicat, cu glas tare:

— „Pe hoţii de cazaci i-aţi lăsat să treacă pe lângă târgul Astrahanului şi i-aţi aşezat la gura Boldei, mai sus de oraş; nu i-aţi cercetat, jurământ de credinţă nu le-aţi cerut, mărfurile din averea şahului şi ale neguţătorului pe care le-au prădat de pe ce-am nu le-aţi luat înapoi, pe neguţătorul şahului nu l-aţi despăgubit. Astfel să-i lăsaţi pe hoţii de cazaci să plece din Astrahan nu se cuvine; şi dacă nu au plecat încă, atunci să-l chemaţi pe Stenka Razin împreună cu ciracii lui la isprăvnicie, păcatele lor faţă de înaltul ţar să le arătaţi şi să-i puneţi să facă jurământ de credinţă în sfânta biserică, după cartea slujbelor, ca de acum înainte să nu se mai ţină de tâlhării, iar apoi toţi să fie împărţiţi pe la regimentele de streliţi din partea Moscovei…”

— Ia te uită! se minună Prozorovski cel bătrân. Uşor de zis! Să-i chemi şi să-i cercetezi!… Şi să-i pui să jure, atâta tot i

— Mda-a-a!…

— Şi mai departe ce mai zice?

— „Şi să porunciţi să nu le ia viaţa, dar nici în voia lor să nu-i lăsaţi, şi simbrie să le daţi ca să aibă ce mânca, iar până la porunca înaltului ţar să nu-i lăsaţi nici în sus, nici în jos pe Volga; toate mahoanele să fie luate şi trecute în averea Curţii împărăteşti, toţi cei robiţi să fie daţi înapoi neguţătorului şahului, la fel şi mărfurile prădate de pe ceamuri, iar dacă nu vor voi să le dea cu binele, cu sila să

li se ia”.

— Ah, ce mai scrisorică! se jelui iar Prozorovski. Tu ai scris la Moscova, părinte?

Se uitară toţi la mitropolit.

Acesta se supără.

— Eu am dat jalbă despre cătunul meu de moşie. Şi ce am scris pe toate vi le-am citit…

— Cine o fi scris atunci de neguţător şi de ceamuri? Că doar n-a venit coţofana să-i aducă vestea în cioc.

Acum se uitară toţi la uricar.

— Oricine o fi scris-o, vorba e că acum se ştie, zise uricarul Alexeev. Acum e de chibzuit cum ticluim răspunsul. Pe mine să nu daţi vina; nu mi-o fac eu cu mâna mea, că tot eu trag ponoasele. S-o fi găsit careva…

— De-om chibzui sau nu, şoimul tot a zburat din colivie. Şi noi ce puteam face? se tot frământa Prozorovski.

— Aşa să şi scriem, îşi dădu cu părerea uricarul. Că robii fără răscumpărare n-au vrut să-i dea, iar prăzile nicicum nu le puteam lua cu sila; n-am cutezat, ne-am temut că se apucă iar cazacii de tâlhării, li se mai alătură şi alţii, mulţi, şi mare vărsare de sânge s-ar fi petrecut.

— Vai, ce necaz, păcatele mele! gemu voievodul. Îmi spunea mie inima: nu se potoleşte tâlharul, să vezi că nu se potoleşte. Ăsta-i dracu’ gol, după ochi i se citeşte. Ia să mi-l chemaţi pe neamţul Wiederos… Poate măcar mutra lui de neamţ să bage puţin frica în ticălos; îl trimitem la Stenka. Pregătiţi o ceată de streliţi, să meargă cu el şi… ce-o da Dumnezeu. Cel puţin ne mai spălăm şi noi de păcate faţă de ţar. Neamţul aşa să-i spună: s-a primit, cică, hrisov de la ţar; ţarul acum pe toate le ştie şi îţi porunceşte ţie, Stenka, netrebnicule, să te laşi de tâlhărie.

— Pe streliţi i-au tăiat! Ah-ah-ah… făcu încet, cu amărăciune bătrânul mitropolit. Ce gânduri o mai fi având netrebnicul?

— Unelteşte cu nogaii…

— Pune la cale răzmeriţă mare, spuse Alexeev. Despre toate trebuie să-i scriem ţarului, totul, fără a tăinui

nimica… Tunurile nu le-a dat, pe cazaci nu-i lasă pe la casele lor, îndeamnă tot felul de oameni să meargă cu el, celor din Voronej le-a plătit muniţia şi acum iar i-a luat tovarăşi la parte, pentru altă pulbere… Unde vrea să ajungă, ce-i trebuie atâta putere?”

Wiederos şi cei opt streliţi care îl însoţeau, toţi cu câte doi cai, au gonit zi şi noapte de la Astrahan până în tărâmul dintre cele două râuri. L-au ajuns pe Razin tocmai la Don. Căpitanul îi înfăţişă într-un suflet atamanului părerile sale despre primejdia care îl paşte pe el, pe Razin şi pe tovarăşii săi, dacă se ţine şi mai departe de samavolnicii. Marele Duce (ţarul) s-ar putea mânia şi atunci va fi de rău. Oare atamanul, om cu minte, nu înţelege toate acestea?

Stepan stătea cu ochii la neamţ; rămase tăcut multă vreme… Nu pricepea, de ce tocmai un neamţ?

— Asta-i tot? întrebă el, mai mult uimit decât îngrijorat.

— Dacă la planul fostru incorect continuaţie faceţi, înapoi tot zupuşi de la ţarul trebuie a da; în caşul de împotrifire, terminat mila de la ţarul, iertar nu este. Tumneata fort raţional trebuie a fi…

Convorbirea avea loc de faţă cu esaulii şi cu câţiva sotnici care supravegheau trecerea râului.

Oastea lui Razin trecea pe malul drept al Donului. Tunurile erau puse pe nişte plute înguste, făcute din cinci-şase buşteni; călăreţii treceau înot, ţinându-se de cai.

Stepan începu să vorbească liniştit, dar îşi ieşi iute din sărite; pe măsură ce vorbea se înfierbânta din ce în ce mai tare. Îl înfuriase povestea cu hârţoaga, iar pe deasupra îi mai venise pe cap şi neamţul ăsta tâmpit şi scorţos.

— Cum ai ajuns tu la mine, pocitanie? întrebă Stepan.

— Pe calul, răspunse neamţul. La calop!

— Şi nu te-ai gândit că-ţi laşi capul pe-aici? Ia, arată-ţi vitejia!

Stepan îşi trase sabia, o ridică deasupra capului neamţului. Acesta se lăsă pe vine de frică, înălţă mâinile.

— Cum de-ai îndrăznit să vii tu la mine, stârpitură, să-mi dai tu mie sfaturi de ruşine, să-mi vând eu tovarăşii?! Unde s-a mai văzut una ca asta?! Cine te-a învăţat să gândeşti aşa, slugoi boieresc? Voievozii n Acuşi îţi tai limba, să nu mai toci ce nu trebuie…

Stepan îşi vârî sabia în teacă.

Căpitanul tăcea.

— Ce? Ai avut neruşinarea să te arăţi aici, dar atâta bărbăţie cât să şi răspunzi n-ai! Pleacă, vierme, de-aci… acum te iert. Te duci de unde-ai venit şi spui aşa: că fac eu treaba aia… mare, din vârful clopotniţei şi pe stăpânii tăi şi pe ţar. Şi să-i spui stăpânului tău că ne mai întâlnim noi. Vin eu mai curând decât crede el. Şi am să-i pedepsesc îndrăzneala. Spune-le tuturor cnejilor: eu sunt cneaz liber din născare, iar pe toţi voievozii împreună nici două parale nu dau. Să ţină minte. Dacă uită, las' că vin eu să le amintesc. Stepan se întoarse scurt şi plecă. Larka, petrece-l tu pe neamţ până-n stepă, îi spuse el din mers lui Larka Timofeev.

Îi aduseră căpitanului calul… Abia nimeri cu piciorul în scară, se puse în şa. Ivan Cernoiareţ plesni zdravăn calul cu teaca de la sabie. Calul se smuci din loc şi o luă la goană; mare minune că nu l-a zvârlit pe căpitan din şa. Cazacii râseră.

— Râdem noi, râdem, spuse Frol Minaev privind îngândurat în urma neamţului, dar la ţar a şi ajuns pâra. Acum pe toate le ştie. Aşa că… râdem noi, dar să mai şi stăm pe gânduri.

Ivan Cernoiareţ se uită la el cu luare-aminte.

— Ce-ai în gând?

— Păi, nimic! Tu ai şi sărit: „ce-ai în gând?" Aşa, cuget şi eu. Ai noştri, Larka şi cu Mişka, să ştii că dau de bucluc la Moscova când s-or duce acolo: una îi spun ei ţarului, iar el le ştie de-acum pe toate.

— Te-au dat gata gândurile cele rele, râse Ivan. Mai bine hai să bem ceva! Acum suntem acasă.

— Şi dacă am ajuns acasă nici să gândim nu mai

avem nevoie?

— Ca să gândeşti trebuie să ai cap tare, mă; al meu abia biruie un vinişor şi tot se-nvârte... Hai! Nu te pleoşti înainte de vreme, ce-o fi să fie.

— Du-te de bea, Frol lovi cu biciuşca un ciuline pufos ce i se rostogolise la picioare. Vezi... şi ăsta la fel: nu vrea să gândească, îl duce vântul de colo până colo. Măcar capul ăsta nu ştie ce-i durerea... Frol mai croi odată cu biciuşca ghemotocul de iarbă, îl împinse cu piciorul, să se rostogolească mai departe. Capetele noastre, Vania, cam tot aşa s-or rostogol-i. Să nu ne grozăvim prea tare, aici nu faci mare lucru cu năvala... sau cu vitejia. Nu-i niciun păcat să te mai şi gândeşti.

— Ia zi, ia zi, se limpezi Ivan de-a binelea. Îl luă de mână pe Frol, îl trase mai într-o parte, să nu audă şi alţii. Ce tot îndrugi tu acolo? Zi-mi şi mie...

Frol se lăsă dus de Ivan; se aşezară în iarba aspră, ţepoasă de pe mal.

— Ei? făcu Ivan.

— Nu-i bine ce are el în gând, spuse Frol deodată. Nu numai că nu-i bine, dar aşa o să ne ducem toţi dracului. Ce, tu nu-ţi dai seama?

— Nu-ţi dai seama... repetă îngândurat Ivan. Poate că-ţi dai, dar... Tu ce sfat ai?

— Să ne adunăm şi, împreună, să-l strângem puţintel, cu uşa, să ne spună el ce are de gând...

— Ne spune el şi aşa, ce să-l mai strângem?

— Spune, dar nu tot! Cum vrea el să-l dovedească pe ţar, de unde atâta putere? Asta ţi-a spus? Cu ăştia – făcu. Frol cu capul înspre Don – care au şi căscat pliscul, abia. aşteaptă să halească şi să se îmbete pe veresie? Ăştia? Păi, ăştia fug de le sfârâie călcâiele numai când le-o face Moscova na-na-na cu degetul. În cine-şi pune el nădejdea?

Ivan tăcea.

— „Să stârpim năpârcile!” asta-i uşor de zis. Dar cu cine să le stârpeşti?

— Bine, te-ai gândit. Şi cu ce te-ai ales?

— Cu nimic! Cu ce vrei să mă aleg? Pe el să-l întrebăm ce gânduri are. De ce i-a căşunat, i s-o fi urcat la cap că i-a scărmănat pe persieni? Nu-i el primul care să-i scarmene… Şi ce, după aia toţi ceilalţi au şi pus ochii pe Moscova? Spune unul!

— Uite că Vaska Us… ăla s-a dus la Moscova.

— Vaska aşa cum s-a dus, tot aşa s-a şi întors. Da ce zic eu că s-a-ntors? în zbor a luat-o… Vaska al tău. Şi ce, parcă se dusese să-i amenințe? El s-a dus să ceară pâine…

— Ei, după cum s-ar fi întors lucrurile, răspunse cam fără chef Ivan. Aşa s-a nimerit. Dacă s-ar fi sucit treaba mai altfel, n-ar mai fi cerut el, ar fi luat şi gata. Un lucru nu-l pricep eu, Frol: ori îngroşi tu sperietura numai ca să-ţi faci curaj să te rupi de noi, ori cu adevărat te-au dat gata gândurile cele rele?

Frol tăcu un timp… Apoi spuse cu amărăciune, supărat:

— Da mai duceţi-vă şi voi… Doamne, iartă-mă! Duceţi-vă unde vă dă inima ghes, cine vă ţine? Numai că… să mă tot uit la voi, să casc ochii mari şi să mă minunez ce bravi sunteţi, că aşa sunteţi voi… asta pe mine să nu mă puneţi să fac… Şi mai căraţi-vă şi-n…

— Apăi tu de ce te superi? rosti simplu Ivan. Că eu chiar vreau să pricep, de teamă ţi-o fi venit, sau…

— De teamă, de teamă.

— Ei… degeaba te superi tu.

— Ce să mă supăr? Frol se răsuci tot spre Ivan. Ce, pe berbeci te superi când o iau razna? Pui mâna pe bici şi-i mână unde trebuie…

— Cu biciul s-o iei tu mai uşurel. Auzi? se oţărî la el Ivan. Vezi că biciul are şi sfârc, dar şi codirişcă…

— Dar îmi pare rău de voi! Frol aproape că striga. O să vă semănaţi capetele prin toată stepa de dincolo de Volga, asta-i tot ce-o să faceţi. Că mai mult ce?

— Păi, le-om semăna! Măcar avem de ce…

— Ce aveţi? Uite, eu pe proşti nu-i înghit!… O tot ţii una şi bună: avem de ce, avem de ce… Păi, ce aveţi? Ce

aveţi?

— Să-i mai potolim pe boieri…

— Ptiu!… Frol se ridică în picioare, stătu ce stătu, parcă ar mai fi vrut să spună ceva, dar nu mai avea răbdare să se dondănească acum cu capsomanul de Ivan; plecă, întinzând larg pasul.

Ivan mai şezu un picuţ… întoarse capul de câteva ori, se uită cum merge treaba cu trecerea vadului. Se ridică şi el şi se duse la treburile lui obişnuite, ostăşeşti. Pe astea le ştia el bine şi pe toate le pricepea.

— Tu să-mi spui mie o treabă, Siomka. Stepan stătea de vorbă cu Siomka-măscăriciul; privea spre râul drag, spre cazacii care mişunau în el. Tu ai umblat mult pe la tot felul de mănăstiri…

Siomka făcu din cap: aşa e. la multe.

— Am fost şi eu la Solovki, continuă Stepan; părea că-l încearcă şi pe el o uşoară uimire ascultându-se; îi mai stăruia în urechi scârţâitul roţilor, mai simţea în gâtlej praful cald al stepei, iar dincolo de toate acestea, dincolo de vuietul glasurilor şi de scârţâit, trecând prin praf şi prin sudoarea iute a cailor, prin sângele streliţilor, prin hărmălaia greţoasă a beţiilor, prin toate îi răzbătuse în piept, aici, sub inimă, un izvoraş viu; clipoceşte izvoraşul, îl mângâie, de nici nu-ţi dai seama ce-o fi vrând să-şi amintească sufletul, pare-se ceva drag, apropiat… Pasămite o fi aproape de casă, de aia îi dă inima de veste. Şi acolo, la Solovki, am văzut eu o icoană a Maicii Domnului cu pruncul, povestea Stepan. În faţa acelei icoane toţi se puneau în genunchi, m-am pus şi eu… Mă uit eu la ea şi văd că râde. Chiar aşa! Nu c-ar râde cu gura mare, mai mult zâmbea şi ochii parcă-i surâdeau. Ai fi zis că tare-i amărâtă, dar, uite, şi-a înghiţit lacrimile şi-acum îşi spune: „Nu-i nimica Tare ciudată icoană! Dintre toate asta mi-a mers mai mult la inimă. Am tot sta-al lângă ea… mă uitam, mă uitam şi parcă tot m-aş mai fi uitat. Şi-mi venea şi mie să spun: „Nu-i nimic!” Cum vine asta? Se poate? Parcă nici n-ar fi lucru sfânt…

Siomka se gândi puţin şi dădu din umeri. Ce era să zică?

Stepan se uită la el… Nici nu aşteptase un răspuns, stătea mai mult de vorbă cu sine însuşi. Iar gândul ba îl ciucea pe tărâmuri de departe şi de demult, ba se oprea fremătind în înalt ca eretele de stepă, mereu deasupra aceluiaşi loc.

— Nu, Siomka… deodată i se schimbase glasul, parcă se spovedea. Nu de ea mi-e frică, de sluta aia cu coasa, nu de moarte… De certarea voastră mă tem: şi dacă ne e scris să ne dăm viaţa cu toţii?… Păi?

Stepan se uită iar la schilod, întâlni ochii lui nevinovaţi şi i se strânse inima de milă. Îşi întoarse privirea. Tăcu, apoi zise încet:

— Nu ştiu… Nu ştiu, măi Siomka, nu ştiu. Şi n-am cu cine mă sfătui. M-aş sfătui eu, dar n-am cu cine, ăsta-i necazul. Unul trage-ntr-o parte, altul în alta… Mai bine să nici nu te mai sfătuieşti, că te sfâşie ăştia cu sfaturile lor de nu mai poţi să te-aduni. Nu-i nimic, Siomka!… Nu-ţi fie frică. Poate dă Dumnezeu şi-om răzbi.

În timpul acesta Larka, Mişka Iaroslavov şi încă trei cazaci „îl petreceau” pe căpitanul Wiederos. Neamţul mereu întorcea capul, se vedea că se frământă, presimţea el ceva şi nu-i mirosea a bine. Îşi dădea seama că nu degeaba îl însoţeau cazacii, dar tot nu se dumirea ce şi-or fi pus ei în gând.

Se îndepărtară destul de mult…

Larka le porunci – neamţului şi streliţilor care erau cu el – să se dea jos de pe cai. S-au supus fără să crâcnească.

— Nu v-aţi înfăţişat atamanului aşa cum se cuvine, zise Larka. Aţi auzit ce v-a spus: „Eu sunt din născare mai presus decât toţi cnejii!” N-aţi auzit?

Îi luceau ochii lui Larka, era vesel de parcă ar pune la cale împreună cu alţi puştani cine ştie ce ghiduşie năstruşnică.

— Am auzit.

Streliţii erau şi ei îngrijoraţi; citiseră ceva rău în ochii esaulului; da, era el vesel, dar cumva mai altfel… mai pieziş.

— Păi, cine cutează să-i vină în preajmă aşa, ca voi? Larka era călare, cei trei cazaci şi cu Mişka se dăduseră jos.

— Dar cum trebuia? întrebară streliţii.

— În patru labe. Când mai ai douăzeci de stânjeni trebuie să te laşi în patru labe şi să mergi de-a buşelea. Ia să încercăm. După ce învăţăm, ne întoarcem la ataman şi-i arătăm ce ştim noi. Auzi cum s-au înfăţişat!… Mai mare ruşinea. Întâi să ne deprindem şi pe urmă… La treabă!

Streliţii şi căpitanul se îndepărtară la douăzeci de stânjeni, se puseră în patru labe şi o porniră târâş spre Larka. Se târâră ei un pic şi îşi ieşi din fire căpitanul. Se ridică.

— Ich… duse el degetul la piept, în solia fost trimis, în nişunul ştat de un ambazadorul nu permis a râde… La un ambazadorul respect trebuie a arăta…

— Mişca, ia altoieşte-l tu cu biciuşca unde-i e mai moale, să vadă cum e cu solii, zise Larka; ochii lui, de un albastru întunecat, scăpărau de veselie.

— Eu freau lămuresc regulul care în toţi ţările aplica! ridică vocea căpitanul. Regulul este…

— Lămureşte-l, Mişka.

— Nu-i mai bine să-i facem o smulsoare? întrebă zdrahonul de Mişka. Voi ce ziceţi? şi se apropie de căpitan.

Streliţii îl priviră îngroziţi pe căpitan. „Smulsoare” înseamnă de fapt smulgerea mădularului cu care se fac copiii. Înseamnă moarte. Sau, dacă nu vor să te omoare, rămâi schilod şi umilit pe viaţă. Afară de asta e şi un chin îngrozitor.

Larka se gândi.

— Plozişori ai? îl întrebă el pe neamţ.

Acesta nu înţelese.

— Pruncuţi, copilaşi adică, ai? Nemţişori mai mici…

— Uite aici, îi arătă Mişka. Aşa: a-a-a… făcu din braţe

ca şi cum ar legăna un copil. D-ăştia ai acasă?

— Nu, pricepu neamţul. La mine este un fetiţ… cu logodna.

Cazacii, iar după ei şi streliţii, pufniră în râs.

— Bine, zise Larka. De fetiţ îmi pare rău. Îl aşteaptă pe prostul ăsta, iar el îi vine acasă… fără jucărică. Ce să faci cu el, să te joci cu păpuşile? Arde-i o biciuşcă, poate-i vine mintea la cap. Că ăsta fără bătaie nu învaţă. Ia arată, Mişka, cum te-au învăţat pe tine la şcoală.

Mişka pomi spre căpitan, dar acesta se şi puse în patru labe şi o luă de-a buşelea spre Larka Timofeev care îl închipuia pe cneazul-ataman de neam mare. După el se târâră cu sârg şi streliţii; nu le era silă de o astfel de învăţătură.

Ajunseră târâş până la Larka.

— Ei? făcu el. Ce trebuie să spuneţi?

Streliţii şi căpitanul nu ştiau ce trebuie să spună.

— Încă o dată, porunci Larka.

— Spune-ne tu, pentru numele lui Dumnezeu, se milogiră streliţii. Că altfel numai aşa umblăm până diseară!

— Aşa să spuneţi: iartă-ne pre noi, păcătoşii, tătucă-ataman, că n-am ştiut de prima dată să ne apropiem cum se cuvine. Hai! Hai, că începe să meargă!… Aşa mai şi învăţăm să vorbim toţi într-un glas…

Streliţii şi căpitanul iar o luară de la capăt cu „apropierea”. De trei ori se apropiară astfel de „ataman”, rugându-l să-i ierte. La urmă Larka zise:

— Ei, vedeţi? Acum e bine. Aţi învăţat. Dacă mai aveţi norocul să staţi de vorbă cu atamanul, acum ştiţi cum se face. Valea!

— Asta barbar! mârâi încetişor căpitanul în timp ce încăleca. Da, barbar!…

— Ce zici acolo? îl auzi Larka.

— Eu forbit la calul…

…În aceeaşi zi Larka, Mişka şi încă cinci cazaci au plecat la Moscova „cu securea şi butucul” să se închine?. a

mila tătucului-ţar şi să-i ceară iertăciune pentru păcatele cazacilor. Aşa făceau cazacii de fiecare dată după câte o raită de pradă făcută de capul lor împotriva turcilor sau a persienilor. Aşa hotărâse Razin să facă şi acum. Bineînţeles că voievozii au să toarne acolo tot felul de năzdrăvănii, dar nu strică să fie şi închinăciunea cazacilor în mormanul acela. Aşa judecase atamanul.

15.

După cunoscutul obicei căzăcesc, Razin actitorit la Don, pe un ostrov, o cetăţuie de bordeie: Kagalnic. Ostrovul acela era lung de trei verste şi nu prea lat.

Şi s-a pomenit atunci Donul cu doi atamani: la Cerassk şedea Kornei Iakovlev, iar la Kagalnic, Stepan Timofeici, tătucul, cel care-i chema la el pe toţi aceia pe care greoaia viaţă rusească – în marea ei neîndemânare – îi strivise dureros, îi jefuise, îi pedepsise şi îi silise să fugă… Mulţi fuseseră mânaţi de foame. Iar cine e în stare să-şi ia lumea în cap e gata să-şi pună şi capul la bătaie, are vie în el dorinţa de răzbunare, poate fi scoasă ea cricind la iveală. Pe oamenii de acest fel, care de multe erau în stare, şi de jaf, şi de război, pe toţi aceştia Razin îi primea cu dragoste. Şi, fireşte, în jurul lui se ţesea o mare înţelegere. Nici nu e nevoie întotdeauna de vorbe, jurăminte, făgăduieli… E de ajuns ca oamenii să-şi adune la un loc, grămadă, toate durerile, toate nenorocirile, că până la urmă toate se întorc înspre acolo de unde vine nedreptatea. Ca orice rus liber cu totul în judecăţile sale, Razin îi preţuia pe cei care, odată porniţi, nu se mai uită înapoi, îndeajuns de liberi ca să poată pierde, la fel ca şi el, tot ce-i leagă de această viaţă, fără regrete şi fără reproşuri, şi îndoit îi preţuia pe cei care nici n-aveau ce pierde. Aceştia erau oamenii care veneau la el… Şi dacă în drum spre Astrahan îl chinuiseră îndoielile, acum nu mai avea îndoieli; hotărârea lui era luată. Se liniştise, ştia ce are de făcut: trebuie rânduită toată această putere, să fie iute ca briciul. Apoi… s-o urnească.

Cetăţuia lui Razin începea să prindă viaţă. Săpau

bordeie (nu prea adânci, înălţate cu numai trei-patru rânduri de buşteni de la pământ, cu acoperişul uşor înclinat, învelit cu strat de iarbă; găurile pentru hornuri şi răsuflători erau tăiate în rândul de sus), curăţau locul şi înălţau palisade de jur-împrejur (băteau în muchia malului bulumaci unul lângă altul, puţin înclinaţi în afară, întăreau gardul pe dinăuntru cu încă un rând de bârne puse una peste alta şi prinse de bulumaci cu scoabe de fier şi tot pe partea din lăuntru aşterneau un val de pământ cât un stat de om şi lat de un stânjen), după aceea tăiau ambrazurile, deschizături înguste pentru sâneţe; cam la cincisprezece-douăzeci de stânjeni una de alta ridicau turle pe care erau aşezate tunurile. Ici-colo pe întinsul ostrovului ardeau vetrele fierăriilor de campanie; aici se făureau scoabe, cângi, vârfuri de ostii şi suliţi. Meşteşugari veniţi de la Tula, Moscova şi din alte oraşe trăgeau pe tocilă săbii, cuţite, suliţi, ciopleau cu dalta ghiulele de piatră pentru tunuri, le frecau apoi cu nisip gros ca să le netezească.

Aşa cum le spusese dinainte, atamanul nu-i lăsa pe cazaci la vatră; când îi mai dădea drumul câte unuia să se ducă pe acasă, acela numai cu chezăşie bună putea să plece. Dar nici nu se prea înghesuiau să meargă. Cei cu neveste şi copii trăgeau câte o fugă să-i vadă şi să le ducă ceva daruri, dar se întorceau numaidecât; tot aici era mai vesel şi se simţeau mai în voie.

Bărci mari trăgeau mereu la ţărmul ostrovului, veneau neguţători din susul Donului, de la Voronej, Tambov şi alte oraşe ruseşti; le mergea bine treaba. Îşi înfigeau botul în ţărm şi bărci mai micuţe, coborau din ele oameni care nu arătau nici a ţărani, nici a negustori. Alţii dădeau glas de pe celălalt mal, cereau să-i treacă dincoace. Aceştia erau cu arme la ei, veneau de pe Don şi de pe Nipru. S-a găsit un conducător, s-au găsit şi oameni dornici să-l urmeze. Sau, mai bine zis, erau mulţi din cei dornici şi atunci şi-au găsit şi conducătorul.

*

Bordeiul lui Razin e ceva mai înalt decât altele, mai

încăpător…

Pe pereţi sunt atârnate covoare persiene, pe jos alte covoare. Pereţii sunt împodobiţi cu arme: săbii, pistoale, junghere. O masă lungă, laviţe de-a lungul pereţilor, un pat larg, o sobă. Lumina pătrunde de sus prin răsuflători şi prin ferestruicile înguste, astupate cu plăci de mică.

Stăpânul casei are oaspeţi… Chef mare. Stepan stă în capul mesei. De o parte şi de alta tot oameni cunoscuţi: Stîr, moş Liubim, Ivan Cernoiareţ, Fiodor Suknin, Siomka, câţiva sotnici, popa Ivan. Gazdă primitoare e Matriona Govoruha (zisă Limbă-Lungă), mătuşa lui Stepan după mamă, care i-a fost şi naşă. Cum a auzit de sosirea cazacilor, a fost ea cea dintâi care a ajuns la Kagalnik, venind de la Cerkassk. Tare îl mai iubeşte pe Stepan.

Pe masă sunt fripturi, lipii fierbinţi, coapte pe jăratec, carne sărată, peşte… Băutură multă.

Şi stăpânul casei şi oaspeţii sunt de-acum puţin cam băuţi. Vuieşte bordeiul.

— Măi, fraţilor! Cazaci!… urlă cât îl ţine gura Ivan Cernoiareţ. Vreau să beau pentru lupta ce mi-o doresc! Să-mi uşurez sufletul!…

Ceilalţi se mai domoliră, voiau să ştie ce-o fi având el pe suflet…

— Pentru cea care mi-a fost mai dragă!…

Ivan îşi dăduse drumul, scăpase hăţurile înaintea celorlalţi. Îl înţelegeau: cât timp era treabă de făcut, cazacul se ţinea în frâu, nu-şi îngăduia nicio înghiţitură mai mult decât trebuie. Îl respectau pe Ivan.

— Cu lupte ca astea m-aş duce şi la capătul lumii…

Ivan zâmbea cu toată faţa, căci în toată povestea asta cu „lupta” avea el un tâlc ascuns şi se pregătea acum să li-l trântească. Gândul la ce va să vie îl înveselea şi pe el.

— Cara-i aia, Ivane? îl întrebă Stepan.

— Cea de-am câştigat-o fără sânge… La Astrahan! Nici nu mă duce mintea cum de ne-a ferit Dumnezeu de năpastă. N-am pierdut niciun cazac… E mare lucru să izbuteşti. Pentru acea luptă să bem!… Cum e omul la beţie,

Ivan îi privi ameninţător, poftindu-i să bea cu el. Ei, hai!

— Tot e bine că mai avem tărtăcuţa pe umeri, zise Stîr. Că de ce era să nu răzbim?

— Tătucă, până la pământ mă închin!… se înduioşase de tot Ivan. Să te ţină Dumnezeu! Să bem!

— Dacă-i pentru luptă, hai să bem şi pentru luptă, rosti simplu Stepan. N-are să fie mereu aşa, fără sânge. Naşă, ia soarbe şi tu cu noi un păhărel!

— Mă tem, Stiopuşka, mie îndată mi se urcă la cap. Şi atunci cum vă mai dau de mâncare?… Ia uite câţi sunteţi…

— Om mânca noi şi singuri, mâinile le mai avem tefere. De ce să ne dai tu în gură? Vino, am chef să ciocnesc cu tine.

Matriona, o bătrână uscăţivă şi vioaie, îşi şterse mâinile cu şorţul, se strecură lângă Stepan.

— Bine, finule! îşi luă pocalul. Bine aţi venit sănătoşi, cazaci! Slavă Domnului! Iar ălora de nu s-au mai întors să le fie ţărâna uşoară. Să dea Dumnezeu să fie mereu aşa, cu bine şi cu izbândă.

Băură. Apoi tăcură puţin, amintindu-şi de cei cărora nu le-a mai fost dat să apuce şi zilele astea bune.

— Ce mai e pe la Cerkassk, Matriona Ivanovna? o iscodi Fiodor Suknin. Ne aşteaptă ori nu? Ce gânduri are Kornei, cumătrul tău?

— Kornei, el ce să facă?… Tace chitic. Ce să pricepi la el? Pufăie şi bagă la cap.

— O cam suceşti şi matale, Ivanovna. O fi el şiret, dar de mata nu se ascunde. Oricum, le ştii pe toate. Sau te fereşti de noi?

Se întoarseră cu toţii către Matriona, aşteptau… Se făcuse linişte. Bineînţeles că doreau toţi să ştie ce gânduri au şi ce vorbesc atamanul de oaste şi polcovnicii de la Cerkassk. Poate o fi ştiind bătrâna ceva…

— Nu mă feresc, de ce să mă feresc eu de voi? Kornei nu vă mai e nici prieten, nici tovarăş: voi l-aţi mâniat pe ţar, iar atamanul nu vrea să se pună rău cu el. Aşteaptă să

vadă ce-o să păţiţi pentru ce-aţi făcut pe Volga şi pe Iaik… Şi pentru toate celelalte. Parcă voi nu-l ştiţi pe Kornei! Să ştiţi că între timp nu s-a schimbat.

Ascultând-o pe bătrâna cea înţeleaptă, Stepan înţelegea că ea spune adevărul: pe Kornei tot i l-o scoate piaza rea dinainte şi, după cum se vede, cât de curând.

— Şi dacă om fi la ananghie, crezi că se porneşte el împotriva noastră? o tot iscodea Fiodor; tare îi plăcea să stea de vorbă cu bătrânii.

— Se porneşte, spuse bătrâna limpede, fără înconjur.

— Se porneşte, îi împărtăşiră judecata cazacii. Kornei? Asta se porneşte, ce să mai dai în bobi…

— Da polcovnicii ce zic?

— Ce-i cu polcovnicii?

— Ce vorbesc între ei?

— Aşteaptă şi ei. Aşteaptă să vadă ce s-o alege până la urmă.

— Nu se alege nimic, năşică, spuse Stepan. Nu încă.

— Atunci vorbiţi şi voi mai puţin, îi sfătui bătrânica. Dacă nu-i, nu-i, nici n-ai de ce vorbi. Ce să-ţi răceşti gura de pomană?

— Acum ce să ne mai ascundem după deşte, mătuşico, când se vede de la o poştă? se semeţi Stîr; iar era gătit frumos şi-avea chef de vorbă. Ca şi cum nu s-ar afla! Stârnici nu se dusese pe acasă să-i vadă pe ai lui, tot amâna.

— Păi, tu ce să te-ascunzi?… Şezi frumos acolo. Că şi-aşa ţi se vede nasul de la o poştă…

— Baba mea o mai fi trăind? Nu s-a înhăitat cu nimeni în lipsa mea?

— Trăieşte, te-aşteaptă ca pe-un scump odor. Stepane… Matriona îşi privi finul cu asprime. Ia zi tu mai bine ce-a fost cu fata aceea…

Stepan nu voia să ne încurce în vorbe din astea, mărunte; se şi încruntă, ca să curme de la început alte întrebări:

— Ce fată?

— Ai avut tu o fată…

— Lasă, naşă. Ţi s-a năzărit acum cu nu ştiu ce fată…

— Păi, fata şahului, ce-ţi tot fereşti ochii? nu se potolea Matriona. Las’ că vine ea, Aliona… Ai trimis după ea?

— Am trimis, am trimis… Acum îi părea rău lui Stepan că o îmbiase pe bătrânică la băutură.

— Pe cine-ai trimis?

— Pe Vanka Boldâr. De fata aia… mai bine să nu… se încruntă şi mai tare Stepan.

— Parcă n-or să-i zică alţii! Păi, chiar aşa, şi cu mâna-n briază şi cu sufletu-n rai…

— Ei, n-au decât să-i spună. Cum o mai duc ei pe-acolo? Şi frate-meu, Frolka?

— Îi ţine Dumnezeu. Frolka s-a dus cu sotnia lui de-a dat o raită pe la calmuci, au pus mâna pe nişte vite. Afonka a crescut mărişor… Mereu întreabă: „Da tăicuţa când mai vine?”

— Ia te uită! Nu-i eşti tată bun, dar sufleţelul lui tot la tine trage, se miră Fiodor. I-o fi dor şi lui.

— Păi, cât o fi avut el, gâgâlicea?… Când ne-am dus noi, Timofeici, peste tătari, de-am scăpat-o pe Aliona? se băgă în vorbă şi moş Liubim.

— Cam un an avea Afonka, răspunse Stepan, cam fără chef.

Nu-i plăcea să-şi amintească de lupta aceea cu tătarii, când a răpit-o pe frumoasa Aliona… în acea luptă numai la Aliona se gândise, îi era şi ruşine să-şi amintească. Dar pe Afonka, fiul său vitreg, tare îl mai îndrăgise; avea ăla micu’ o inimă duioasă, încrezătoare.

— Eh, că frumos a mai fost atunci!… începu moş Liubim să-şi depene amintirile. Ţin minte, am cam întrecut noi măsura, ne-am înfierbântul, ciopârţeam la ei fără milă, uite-aşa le zburau căpăţânile… Iar dincolo de pârâu, în pădurice, erau ei câtă frunză şi iarbă. Ăştia de aici tot încolo ne trăgeau după ei. Jumătate dintr-ai noştri au apucat să treacă apa, că nici nu era adâncă, ailaltă

jumătate erau încă aici. Şi atunci Ivan Timofeici, răposatul, fie iertat, odată a răcnit: „Înapoi!” Ne-am venit în fire… Aia, din pădurice, ca norul au dat năvală. Mă uit eu atunci şi văd că Stenka nu-i lângă mine. Tot timpul îl avusesem alături, că-mi poruncise Ivan să am grijă de tine, Timofeici, erai tu cam trăsnit pe-atunci; tot timpul te-avusesem sub ochi, iar acum parcă intraseşi în pământ. Poate c-a trecut râul? Mă uit, nici acolo nu-i. Ei, îmi zic, să vezi ce papară iau eu de la Ivan. Îl strig: „Ivane, unde-i Stenka?” El odată s-a schimbat la faţă… Ne uităm noi, şi ce să vezi? Vine Stenka al nostru în goana calului, într-o mână ţine o muiere, în ailaltă un pruncuşor. Iar în urma lui… – ce să zic, Timofeici, ca să nu mint? – veneau pe puţin o sută de tătari. Şi s-a-ncins atunci chindia…

Stepan îşi mai turnă un pocal.

— Vorba lungă sărăcia omului, moşule. Ia mai turnaţi.

— Da de baba mea chiar nu s-a lipit nimeni? iar o întrebă Stîr pe Matriona; se cam cherchelise moşul. De ce taci?

Râseră mesenii; se lăţea ospăţul, prindea putere, gata să dea pe afară, să iasă din strâmtoare.

— Eu nu stau mult cu ea la taclale, acuşi îi sucesc gâtu’ ca la raţe. Scurt!

— La tine, moşule, totu-i scurt, numai, vezi tu… nasul ăla… începu iar zdrahonul de Kondrat, tot cu povestea lui cea veche. Dar în mâna stângă tot ţinea el – că ce poţi să ştii? – un capăt de cureluşă netăbăcită, petrecută pe după grumaz.

— Zât! i-o reteză Stîr. Ăsta eşti tu: pieptul ca roata şi limba de-un cot! Să nu te mai prind că pomeneşti de nas, afurisitule!

— Ţi-a pregătit ea, baba ta, o joardă… Acu te-aşteaptă, răspunse Matriona la întrebările lui Stîr.

— I-o fi şoptit ei careva despre măscările tale cu persiencele… Nu crezi? Mare păcătos mai eşti şi tu, Stîr!… Nu te mai astâmperi! De unde oi fi având atâta putere?!

Intră în bordei un cazac, îşi făcu loc până la ataman.

— Tătucă, au venit nişte negustori muscali. Se roagă să-i lăsăm în josul râului.

— Nu-i lăsaţi, zise scurt Stepan. Încotro se duc, la Cerkassk?

— Acolo. Mai spuneau că…

— Nu-i lăsaţi. Aici să facă negoţ. Dări nu le luăm de niciun fel; n-au decât să cumpere, să vândă la preţ cinstit. Dar la vale un suflet să nu treacă! De-acum încolo tot aşa să faceţi. Vedeţi, să nu supăraţi pe nimeni.

Cazacul ieşi.

— N-o fi cam prea tărişor, tătucă? întrebă Fiodor. Ce-au să urle gospodarii… Că doar rămân fără pâine.

— Nu, mai zise o dată Stepan. Fiodor, de la Alioşka şi Vaska ce se mai aude?

— Alioşka a luat-o ca prostul spre Terki, a crezut că noi încolo ne îndreptăm; cică i-ar fi spus cineva…

— Asta o ştiu. Ai trimis la el?

— Am trimis. S-a dus Ermil Krivonos. Vaska e undeva prin Rusia, nimeni nu ştie că lumea. Voia să vină la noi după Seriojka, dar l-au întors din drum cazacii-gospodari, zice că merge la război…

— Trimite să-l caute. Vin ceva oameni? Stepan parcă întrebase, parcă nu, mai mult a zis-o ca să-şi mai dea prilej de bucurie şi lui şi celorlalţi.

— O sută cinzeci în patru zile. Sărăntoci toţi, parcă-s de pe cea lume. Om avea noi să le dăm la toţi de mâncare? Poate s-o lăsăm mai moale până-n primăvară…

— Cazaci au venit azi? Stepan urmărea cu multă grijă câţi cazaci de-ai lui vin de la Don şi de pe Nipru.

— Puţini. Mai mulţi vin din Rusia. Dacă merge tot aşa, atunci… Că doar trebuie să-i hrănim pe toţi. Aşa erau orânduite lucrurile, ca Fiodor Suknin să se îngrijească de provizie pentru oştire; era treaba lui, de aia se perpelea aşa.

— Pe toţi îi îmbrăcăm, le dăm arme, îi ţinem pe mâncare şi băutură. Aveţi grijă de străji. Las’ că i-om ţine noi pe toţi. Faceţi cum vă spun.

— De făcut, facem noi… D-apoi… poate până-n primăvară…

— Toarnă! i-o tăie Cernoiareţ lui Fiodor. Te-ai întins la vorbă…

— Uite ce-i, Vania, tu dacă eşti ciupit…

— Mai întâi să-mi dai de băut! auzi tu, ciupit… Nu mă las!

— Măi copii, ce-ar fi să-i zicem noi un cântec?! se repezi înainte Stîr.

— Hai! îl susţinură şi alţii. Hai, că acum suntem acasă.

— Dă glas! porunci iar Ivan de mai mare râsul, trânti cu pumnul în masă.

Nici nu-ţi dai seama cum îl schimbă rachiul pe om: în locul acelui cazac liniştit şi chibzuit, cum îl ştiau toţi pe Ivan, era acum un prostănac arţăgos şi rău de gură. Poate că tocmai de aceea nu bea Ivan prea des; îşi cunoştea meteahna şi îi venea greu să se împace cu ea.

— Ce faci atâta tărăboi? îl domoli Stepan pe credinciosul esaul; până să nu se îmbete şi el, atamanului îi era scârbă de beţivi, nu-i suferea; ce-i drept, nici el nu era atunci mai breaz, numai că se îmbăta mai greu. Dar unde-i Frol Minaev? îşi aminti deodată Stepan. Unde-i, că nu-I văd?… Ai?

Se uită la ceilalţi… şi pricepu. Şi, aşa, ca să termine, de vreme ce tot a început, zise:

— Doar am poruncit să nu plece încă nimeni la Cerkassk… Am zis nimeni!

Se făcu linişte, trecură câteva clipe bune. Stepan se mai uită odată cu ciudă la cei de faţă. Îşi puse pumnul pe masă. Trecu un timp până să vorbească. Şi când vorbi, era în glasul lui amărăciune întârziată, nu răutate.

— Şi de ce nu mi-aţi spus? Acum tac… Vorbiţi!

Iar nu se hotărî nimeni să-i răspundă. Şi doar un lucru era de spus: că a plecat Frol. De tot a plecat. S-a dat vândut.

— Ei? S-ar zice c-am băut de sufletul lui. Al lui

Frolka…

— Am vrut să tragem şi noi un chef, Timofeici, mărturisi cinstit Stîr. Pe vreme senină… fără tunete.

— Şi-o să-i tragem! De ce să nu-i tragem Ce dacă a şters-o un guşter, acolo? N-om muri noi din asta. Demult şi-o pusese în gând, am simţit eu. Ei, hai!

Umplură pocalele. Dar trădarea celui mai mintos dintre esauli îl secase la inimă pe ataman. Greu îi venea să-şi biruie durerea.

— Lasă că ne-om mai vedea noi, Frol, spuse el încet, ca pentru sine. Ne-om vedea, Frol. Haideţi, fraţilor!… Stîr, zi tu cântarea aia. Cu Frol am terminat: şi-a cântat el cântecul. Şi-a vândut sufletul pe nimica… Hai, Stîr, dă-i drumul!

Nu, nu demult îi venise lui Frol Minaev gândul trădării, ci abia după vorbirea lor, când îi tăiaseră pe streliţi şi au stat apoi împreună pe malul Volgăi. Din clipa aceea a ştiut că va pleca. Atunci a înţeles Frol că de-acum Stepan nu se mai opreşte; se vărsase sânge scump, periculos. Şi a mai înţeles atunci Frol că Stepan a vrut să verse acel sânge dincolo de orice milă, chiar fără să fie nevoie, numai ca să pună capăt îndoielilor sale şi să-i mânjească şi pe cazaci cu vinul cel roşu al năprasnicului ospăţ. Tocmai atunci se hotărâse Frol să plece. Nu era multă vreme de atunci.

Pe la miezul nopţii, pe zăduf, se apropie de ostrov o luntre mai mare.

Străjile de pe turle prinseră de veste, strigară către cei de pe apă.

— Oameni buni, răspunse din barcă o voce de bărbat. Ivaşka Boldâr. I-am adus oaspeţi tătucului.

— Aha, voi eraţi… Hai încoace, vă aşteaptă. Bine-ai venit, Aliona!

Stepan era culcat în pat, cu şalvarii şi cămaşa de corp pe el, în ciorapi… Nu-i venea somnul. Zăcea cu bărbia în pumni, se gândea la ale lui, îşi asculta inima, oare nu i s-o tulbura sufletul, n-o presimţi ceva de rău… Nu, bate

liniştit, nu-i tresaltă. Chiar că nu-i de înţeles: ce vremuri se apropie, iată că unii sau şi speriat şi-au dat bir cu fugiţii, şi nu dintre cei proşti sau fricoşi din fire – o fi având el, Frol, păcatele lui, dar fricos nu e – atunci ce? Iar când s-or alege cu o tăvăleală mai zdravănă, atunci să vedem cui îi vine rândul s-o ia la goană. În grabă, îi pipăia cu gândul pe cei care-i veneau mai întâi în minte… Ivan Cernoiareţ, Fiodor, Larka, Mişka, Stîr, ăştia îşi dau viaţa, şi-or da-o fără să pregete şi alţii, mulţi… Şi ce s-o alege dacă ne dăm viaţa? Vedea Stepan cum e, dar nu tocmai limpede: a rodit în pământul Rusiei o putere mare şi întunecată – şi nu-i vorba aci nici de Ivan Prozorovski, nici de Semion Lvov şi nici de bătrânul mitropolit – parcă n-ar fi ei, ci altceva, ceva mai năprasnic, nici măcar ţarul nu e, cu toţi streliţii lui, ăştia-s toţi oameni; ce, de oameni să-i fie lui frică?… Dar, când se uitase Stepan, în timpul zilei, la ţăranii aceia fugiţi tocmai de la Novgorod sau de la Pskov, văzuse în ochii lor mijirea tulbure a unei groaznice nenorociri. Acolo, în locurile de unde fugiseră, se întindea năpasta ca o umbră neagră care cuprinde tot cerul. De unde vine puterea aceea covârşitoare, rea, nici ţăranii nu puteau să priceapă. Spuneau că s-au trezit datori-vânduţi, căzuţi în robie… Asta mai e de înţeles. Şi totuşi puterea aceea rămânea tot nedesluşită, nemăsurat de mare, copleşitoare. Dar ea ce-o fi? Asta nu pricepeau. Tocmai aceasta îl punea pe Stepan pe jăratec, îl chinuia, îl umplea de furie. Mai scurt, toată furia lui încăpea într-un cuvânt: „boierii”. Dar când tot el încerca să pătrundă mai departe cu gândul – boierii or fi oare? – înţelegea şi el că nu tocmai numai de boieri este vorba. Pe niciun boier anume nu-l duşmănea cu acea ură de pe urmă, care le răscumpără pe toate, nici pe Dolgoruki, care îi spânzurase fratele, nici măcar pe el, aşa cum ura acea putere ucigătoare ce se întrezărea venind dinspre Rusia. Pe boierul Dolgoruki l-ar fi doborât el, dacă se ivea prilejul potrivit, dar cu asta nu şi-ar fi recăpătat el liniştea, să ştii că nu. Cât timp dăinuie acolo acea putere, nici aici nu va fi linişte; înţelegea asta Stepan cu sufletul.

Când zicea de „boieri” îl pricepeau oamenii şi era de ajuns. E destul şi atât. Ei, câinii, pentru multe, prea multe, poartă vina, şi-au pierdut ruşinea de lacomi ce sunt, au ajuns ca fiarele… Dar nu ei sunt acea putere.

Puterea aceea, pe care ţăranii nici cu mintea nu puteau s-o cuprindă, nici s-o denumească într-un cuvânt, se chema STATUL.

De afară, de dincolo de uşă se auziră paşi, glasuri…

Stepan se aşează pe marginea patului, îşi lăsă picioarele jos… Stătea cu ochii la uşă.

Intrară în bordei Frol Razin, Aliona şi Afonka, un băieţandru de zece ani.

— A dat Dumnezeu! spuse Stepan, ascunzându-şi bucuria. Nici nu vă mai aşteptam. De ce-aţi zăbovit atâta?

Aliona se lipi de bărbatul ei, îl prinse pe după gât. Stepan se ridică, îşi îmbrăţişă şi el nevasta, o bătu uşor pe spinare.

— Asta e… Păi, bine-aţi venit… E-e-e, ce-i?… Te-ai şi pus pe bocit. De ce?

Aliona plângea şi tot şoptea printre lacrimi:

— Ai venit, dragule drag. Câte n-am gândit, că te-oi fi prăpădit pe acolo… şi tu tot nu vii… Tot cu ochişorii în zare am stat.

— Ei, asta-i!… Nu mă prăpădesc eu cu una, cu două… Hai, gata I Lasă-mă să le dau bineţe şi cazacilor. Ajunge, Aliona, zău…

Frol şi Afonka aşteptau în prag. Afonka zâmbea de i se vedeau toţi dinţii, cam rari. Ochişorii negri îi luceau de bucurie.

— A trecut un an, a trecut şi-al doilea… păi, asta-i viaţă? Mi te-ai înstrăinat de tot, îngâna mai departe Aliona; parcă-şi pregătise cuvintele dinainte, aşa de bine le potrivea de se legau.

— Hai, gata…

— Alţii barem se întorc pe iarnă, da’ tu… Şi ce m-am tot rugat, la sfânta maica precista m-am rugat să mi te-ntorci întreg…

— Afonka, hai să trăieşti, băiete! Ia vino tu la mine, îl chemă Stepan, dând-o încetişor la o parte pe Aliona. Fă-te încoa mai iute!

Afonka sări în braţele lui Stepan, dar nu se lăsă sărutat, se feri.

— Aşa da! îl lăudă Stepan. Ăsta zic şi eu cazac! îl aşează pe pat.

Dădu mâna cu frate-său.

— Mă, Frol, tu parcă-ai mai crescut.

— Da' de unde? înalt, mustăcios, Frol nu prea îi semăna fratelui său mai mare; era mai frumos, mai zvelt. Iar tu ai început să încărunţeşti.

— Nevastă-ta unde e? întrebă Stepan.

— Păi, tot acolo…

— Ce, n-o fi vrut să plece?

— Lasă… pe-urmă. Da' tu de ce-ai încărunţit?

— Mai bine povestiţi-mi ce-aţi mai făcut. Care-i primul? Afonka?…

Afonka tot zâmbea.

— Ţi-a mâncat pisica limba? Ai? surâse şi Stepan; îi venise inima la loc, măcar să treacă mai repede primele clipe, când nici nu ştii cu ce să-ncepi.

— Nu-u… dădu din cap Afonka. De ce să mi-o mănânce?

— S-a dezobişnuit. Spune-i şi tu aşa, copile: dacă mai hoinăreai vreo doi ani pe-acolo, de tot te-am fi uitat, se băgă iar în vorbă Aliona.

— Nu-u, pe mine Afonka nu mă uită. Că nici eu nu-l uit. Tu zi aşa: că mai curând o uităm noi pe mămica de…

Lui Stepan i se opri vorba în gât, se uită ruşinat spre Aliona. Aceasta clătină din cap a mustrare.

— Păi, da!… Asta-mi eşti. Peri albi au început să-i iasă, dar lui tot la prostii i-e gândul, tot ca ţapul ăl tânăr…

Frol râse:

— Gata, eu plec, spuse el. Mai vorbim noi şi mâine.

— Rămâi! îl opri Stepan. Măcar să tragem şi noi o duşcă, aşa, de revedere. Mi-am păstrat eu pe-aci câte

ceva… Ce-am ascuns de nehaliţii ăia ai mei. Aliona, ia vezi tu ce-o fi pe-acolo, la repezeală.

Aliona se apucă să pună masa.

— Unde zici că le-ai pus?

— Pe-acolo… descurcă-te şi tu. Şezi, Frol, povesteşte.

— Las’ că ni s-a povestit!… Aliona tot mai avea chef să-l bodogănească. Mi-e şi ruşine să m-arăt în faţa oamenilor. Mai bine-aş intra-n pământ… Ptiu, drace! Şi-aud că mai era şi neagră! Barem să fi fost…

— Ajunge, Aliona, dădu s-o îmblânzească Stepan. Ţi-ai şi găsit de ce să vorbeşti. Povesteşte, Frol.

Frol n-avea nicio chemare pentru războaie, pentru învoielile şi şiretlicurile de tot felul pe care trebuie să le ştie a face un soldat. Parcă n-ar fi fost din neamul lui Razin. El era băiatul mamei, din spiţa lui Certok. Răposata cel mai tare se temuse de război, cu toate că trăise cu un oştean şi oşteni îi născuse. Tocmai de aceea îl şi cocolise pe Frol şi mereu îi tremură sufletul pentru el, mezinul ei… Când trăgea să moară, s-a rugat de bărbat şi de fiii mai mari: „Nu-l îndemnaţi cu voi, pentru numele lui Cristos, nu-l luaţi la război. Măcar el să scape de afurisitul ăla de măcel”.

— Ce vrei să-ţi povestesc?

Frol se aşează pe pat. Adevărul e că nu ştia ce-ar vrea să afle Stepan, ce-i trebuie lui.

— Pe Kornei când l-ai văzut?

— Aseară.

— Şi? ciuli urechile Stepan.

— Voia să vină el încoace… Zilele astea vine. Aşa mi-a zis să-ţi spun: când o trimite el un cazac după tine, să iei o luntre şi să te tragi cu acel cazac undeva, mai la vale, ca să staţi voi doi de vorbă. În ostrov nu vrea să fie văzut.

— Şiret, vulpoiul. N-are decât s-aştepte. Cazacii ce zic?

— Da ce nu zic ei despre tine!… râse Frol.

— Să-ţi astupi urechile, nu altceva, mai vârî şi Aliona o vorbuliţă.

— Au de gând să vină la mine? îl tot iscodea Stepan pe frate-său; înadins se făcea că nu bagă în seamă dorinţa cea mare a Alionei de a-l iscodi ea pe el.

— Au. Mulţi. Numai că nu ştiu ce-ai tu de gând.

— Până una-alta, nici nu trebuie să ştie.

— E adevărat că ai dat gata jumătate din oraşele şahului?

— Ceva i-am scărmănat noi, răspunse Stepan, cam în doi peri. Dar cazacii gospodari ce zic?

— Tac.

— De la ţar a venit careva?

— Nu.

— Ia şezi colea. Şezi, frăţioare!… Să bem şi noi ceva împreună, că demult jinduiam. Gata, Aliona?

— Poftiţi. Aliona scotea din coşul pe care îl adusese cu ea prăjituri de casă, ouă, lapte covăsit… Am vrut eu să iau mai multe, dar Ivan ăsta ca uliul s-a năpustit, ne-a înşfăcat cu ce eram pe noi…

— Bine-a făcut, îl lăudă Stepan. Ce să staţi voi acolo… între duşmani?

— Păi, ce duşmani sunt acolo? Aliona era uluită.

Frol se uită şi el cu mirare la frate-său. Copil, ce vrei?

Că nu degeaba se rugase mama, ăsta nu-i oştean. Ar fi păcat să-l omoare ăia… Intri în păcat cu unul ca ăsta.

— Ei, dacă nu-s, or fi, duşmanii ţi-i faci uşor. Măi, Afonka!… Ia să vezi ce ţi-am adus! Numai să vezi!… Stepan se aplecă, scoase de sub pat o cetăţuie sculptată în os. Asta-i Ţarigradul, mă. Să vezi şi tu ce oraşe sunt pe lume! Ia-l joacă-te cu el!

Aliona cercetă din ochi odăiţa, o fi vrând şi ea să afle ce i-o fi adus bărbăţelul, ce daruri. Că doar… aşa-i alcătuită muierea rusoaică, singură se drege: se poate ridica până la iertare chiar şi atunci când nu i-o ceri, nu i-o cerşeşti. Numai să găsească ea – fără să-şi dea nici ea seama şi fără niciun vicleşug – vreun chiţibuş acolo, să capete ea credinţa, de-o pildă, că i-ar fi milă şi c-ar fi păcat, sau că tot ce-i e mai drag pe lume e bogăţia…

Atunci are să-l cruţe şi pe cel care a rănit-o, dar şi pe ea are să se cruţe.

Stepan îi surprinse privirea, râse scurt, numai el ştie de ce.

— Mai târziu, Aliona. Dă-ne întâi să îmbucăm ceva.

— Naşa e aici? întrebă Frol.

— Este.

— N-am putut s-o ţin locului. Îi zic: trimite el pe careva, cum să te duci tu singură? Ea nu şi nu, plec. Şi-a plecat.

— Straşnică femeie. Ei, hai… Bine-aţi venit. Bine-am venit şi noi. Să fie cu noroc…

— Şi bucurie, rosti Aliona, ciocnind cu pocalul de aur; se tot uita la el şi se minuna fără să vrea şi fără să se prefacă, niciodată nu văzuse unul mai frumos.

Frol plecă târziu; îl cam muiase băutura, surâdea, mereu cu ochii la frate-său: ce-o fi având Stepan de-a stârnit atâtea vorbe?

Aliona aşternu patul… Stepan se drăgosti cu ea şi ea adormi. Iar Stepan, în noaptea aceea, n-a mai putut dormi până s-a luminat de ziuă.

Într-un târziu, se prelinse dincolo de ferestrele bordeiului o ceaţă firavă, sinilie. Abia atunci îşi trase cu grijă braţul de sub capul nevestei, se sculă…

— Ce-i cu tine? îl întrebă Aliona. Ce te scoli cu noaptea-n cap?…

— Dormi, rosti blând Stepan. Se aşeză, o mângâie pe Aliona, era cald trupul femeii, parcă şi mai bun după somn. Mă duc pe la cazaci.

— Uf, Doamne!… Barem un pic să stai şi cu mine. Lasă că nu-i pierzi tu pe cazacii ăia ai tăi! Toţi dorm…

— Am să stau, am să stau… Tu dormi. Trebuie să mă duc.

Stepan îşi trase şalvarii, cizmele… îşi aruncă pe umeri caftanul şi ieşi din bordei.

Dormea cetăţuia. Doar străjile umblau în lungul împrejmuirii, iar mai încolo, în dreptul unui bordei al nu

ştiu cui, mai pâlpâia un foc singuratic şi oropsit.

Stepan se apropie de foc… Doi cazaci, beţi turtă, sprijiniţi unul de altul, stăteau la taifas.

— Da să mi-o arăţi… Mi-o arăţi, bine?

— Bine.

— Mă, tu să nu uiţi… Bine, mi-o arăţi?

— P-pe cine, mă?

— Păi, p-aia…

— A-a-a… Nu-i ea de noi, nu-u-u… Hâc!

— Cine, mă?

— Păi, Manka.

— Care Manka?

— Păi, aia…

— Aha-a… p-aia o îmblânzim noi…

— Pe cine, mă?

— Păi, p-aia…

Stepan zăbovi puţin, îi ascultă, râse în sinea lui şi porni mai departe.

Fermecător era acel ceas al zorilor pe o vreme de aur, într-o toamnă de aur. O adiere proaspătă abia clintea frunzele de salcie şi de răchită. Ca o lene somnoroasă, liniştea îmbrăţişa pământul. Şi tot pământul, că nu e chiar de necuprins, se desfăta în braţele liniştii. Curând se vor trezi oamenii… Iarăşi va ieşi la iveală – în zarvă, în cuvinte – însemnătatea oamenilor, dar acum, când e atâta linişte, tare neînsemnate mai sunt şi zarva şi cuvintele toate… De-ţi vine să şi râzi.

Stepan intră în bordeiul în care se aciuiseră Ivan Cernoiareţ şi cu Stîr; ăştia doi toată ziua se certau, dar raereu rămâneau prieteni, în tăcere, şi întotdeauna stăteau împreună.

Ivan ridică îndată capul de pe caftan, şi-l pusese sub cap în loc de perină. Întrebă îngrijorat:

— Ce-i?

— Nimic, am venit să schimb o vorbă cu tine.

Stepan se uită spre Stîr, dormea bătrânul. Se aşează lângă Ivan, pe marginea culcuşului.

— Am avut aseară, Vania, un vis mai osebit; se făcea că, împreună cu tata, târguim noi un cal roib cu coama bălaie de la un tătar. O frumuseţe de cal!… Iar tătarul cere un preţ de-ţi stă mintea. Îl luăm noi, eu şi tata, şi-aşa şi-aşa, el nu lasă deloc. Mă uit eu la tata şi-l văd că-mi face cu ochiul: „Sări, adică, pe cal şi valea!” Mi-a săltat inima. Mă şi potrivesc din ce parte îmi vine mai bine să încalec. Când să sar pe cal, odată m-a pălit gândul: „Dar cu tata cum rămâne?!” Şi m-am trezit.

— Asta ţi s-a şi întâmplat vreodată? întrebă Ivan, strângând din dinţi; după beţie îl dureau toate oasele, acum până diseară n-o să-i fie bine lui Ivan.

— Cu tata nu, dar cu frăţâne-meu Ivan a fost. Ne-a trimis odată tata să cumpărăm o pereche de cai; noi i-am luat cu japca, iar banii i-am băut. Tata ne-a tras atunci o bătaie zdravănă, iar caii i-a dat înapoi…

Lui Ivan îi părea rău că nu şi-a făcut somnul. Căscă.

— Tu de ce-ai venit, să-ţi povesteşti visele?

Stepan tăcu mult timp; sugea din pipă, se uita în jos.

— Ce dimineaţă senină, Doamne-e… spuse el deodată. Parcă nici nu-ţi vine să mori într-o dimineaţă ca asta. Ce zici? şi îi aruncă esaulului o privire cercetătoare, veselă.

— Oho!… se miră Ivan. Unde te-a dus gândul. Azi eu ar trebui să vorbesc de moarte… Am tras cam tare aseară… prostul de mine.

— Uite ce-i… Stepan scuipă într-o parte amăreala din gură. Alege tu trei cazaci mai cu cap, o să-i trimitem la Nikon, la patriarh. E închis la mănăstirea Ferapont, nu se împacă el cu ţarul. Dacă l-om înclina de partea noastră…

— Acu şi pe-un popă vrei să-l faci oştean! zise uimit Ivan.

— Nu de oştean avem noi nevoie, ci de patriarh. Dacă e cu noi, mai lesne vine spre noi poporul. Are şi el, cred eu, nevoie de un sprijin. Poate înclină spre noi, că are pică pe ţar. Să spună aşa: că noi cu adevărat vrem să ne închinăm la el ca patriarh. Caută şi tu din ăia care s-or pricepe să…

— Găsesc eu, avem d-ăştia.

— Pe urmă îi trimiţi la mine, să-i învăţ cum să zică. Nu scriem nicio scrisoare, iar cazacii să fie de încredere, din cei mai tari. Se poate întâmpla să fie prinşi, o vorbă să nu scoată dacă i-or pune la cazne.

— Avem din ăştia.

— Mai trimitem şi la zaporojeni, pe Nipru, la Ivan Serko. Acolo e nevoie şi de-o scrisoare, s-o citească în faţa cercului, s-audă toţi.

— Atunci şi la Piotr Doroşenko…

— La Doroşenko? Să mai chibzuim… E viclean, ăsta se învârte ca şarpele pe jăratec… Să mai vedem, nu-mi prea pun nădejdea-n el. Asta dacă poate trage vreun folos, numai atunci se mişcă, nu mai stă pe gânduri. Serko, da, te poţi bizui pe el…

— Timofeici, trimite-mă pe mine la patriarh, zise deodată Stîr, ridicându-se în capul oaselor. M-oi pricepe eu, zău, pe crucea mea că mă pricep. Dacă nu ţi-o place…

— Nu dormeai, moşule?

— Nu. Mă trimiţi?

— Ce, ţi s-au aprins călcâiele?

— Vreau să-l văd şi eu pe patriarh… Mi-a povestit mie un fugar despre Nikon: ăsta, zice, nu-i ca…

— Păi, cum să fie? Un popă ca toţi popii.

— E popă peste toţi popii!… Am văzut eu multe la viaţa mea, dar unul ca ăsta nu mi-a fost dat. Trimite-mă. Oi tăifăsui eu cu el şi despre credinţă… Că şi el… ai văzut doar ce-a făcut…

— E primejdie mare… s-ar putea să te înhaţe. Nikon e păzit. Iar dacă pun ăia mâna pe tine, la îndurare să nu te aştepţi: ai dat de dracu’. Ce, ai poftă să-ţi termini zilele pe roată? Uită-te ce zi frumoasă e afară! Ia scoate şi tu nasul, ţi se umple inima de bucurie.

— Apăi, dacă-i pe-aşa, careva tot trebuie să-şi sfârşsască zilele şi pe roată… Eu mi-am trăit traiul. Am şi văzut fel de fel de zile… Iar Nikon ăsta… de mare folos ne-ar fi! îl înduplec eu! Am şi eu, aşa, un fel de aplecare către

cele sfinte.

— Dacă aşa vrei tu, du-te. În drum cercetaţi şi voi ce-i cu Larka şi cu Mişka, unde or fi ei acum. Mă doare sufletul pentru ei. Rău am făcut că i-am trimis, nu trebuia. Eu sunt de vină…

Tăcură cu toţii. Rămaseră aşa multă vreme.

— Mai dormiţi şi voi, spuse Stepan.

Se ridică şi ieşi din bordei.

— L-au năpădit gândurile pe atamanul nostru, zise Ivan.

— Gândurile… îl îngână Stîr. Gândurile aşa sunt ele, gândurL

— Ce; şi pe tine te-au năpădit? Ivan şedea posomorât, îşi dădea cu presupusul: o mai izbuti să adoarmă sau mai bine să se scoale şi el, să-şi vadă de treburi? Că pe tine de ce să te năpădească?

— Pe mine? Pe mine nu chiar aşa… Dar eu, Vania, dragul meu, mare poftă am să dau cu ochii de patriarh, saltă inima-n mine…

— Da ce-ai tu cu el?

— Dracu’ să-l pieptene, mi-e poftă să-l văd şi gata. Să-l bat, aşa, pe spinare: „Ei, ce se mai aude, vlădică?” Cred că are şi el o oarece aplecare către cele sfinte. Că doar o fi ştiind el mu-u-ulte, Vania… Măi, şi ce-am să mai tăifăsuiesc eu cu el!

— Ia uite-l! Te-o fi mâncând… pe undeva. Mai bine adormi, că mie-mi crapă capul; parcă-i o puţină uscată de-i scapă doagele. Am luat-o cam tare eu aseară. Barem n-oi fi trăncănit în prostie?

— Nu. Tot mă duc eu la patriarh, Ivane. Oricum stăm aici degeaba toată iarna. Mă duc. Fac şi eu, măcar la sfârşitul vieţii… o faptă creştinească. Asta, zău, parcă-i legământ.

— Acu dormi. Lasă-mă să mă mai dezmeticesc şi eu… Poate mai prind şi eu un somn.

Stepan se duse până-n malul râului, se aşeza.

Soarele, scăpat din strânsoarea zării, se rostogoli în

sus, pe cerul curat… Primele lui raze se izbiră în sălcii, se aprinseră în lungul insulei ca nişte focuri mari, galbene.

Gândurile lui Stepan zboară acum departe… Poate la mănăstirea Ferapont, poate la Zaporojie, poate la Moscova… Era adevărat că-l năpădiseră gândurile pe ataman. Şi ar vrea el să le ducă până la capăt, să poată răsufla uşurat… Îl mai duce gândul şi la Cerkassk, aici, aproape de tot, dar nici acolo nu se întrevede vreo lumină, tot întuneric beznă, nu ştii la ce să te aştepţi.

Afonka se furişă pe nesimţite din spate, îi strigă deodată tare la ureche, să-l sperie. Îl părăsiră pe Stepan gândurile de parc-ar fi sărit din ele… Tresări.

— Tu erai, ochiosule! M-ai speriat. Stepan îi făcu loc lângă el. Şezi. Ce te-ai sculat aşa de dimineaţă?

— Întotdeauna aşa mă scol, zise Afonka, zâmbea.

— N-ai mai avut somn?

— Mi-a fost de-ajuns.

— Mama ce face?

— Găteşte ceva de mâncare.

— M-hm. Tu ştii să tălmăceşti visele?

Afonka holbă ochii la taică-său vitreg, frumoşi ochi) negri ca măslinele.

— Visele?…

— Păi, da. Bunica nu te-a învăţat?

— Nu. Tu ce, ai avut vreun vis?

— Am avut. Se făcea că eu şi cu tata ne-am dus să cumpărăm un cal; ne-a plăcut nouă un cal, la amândoi, iar tata îmi face cu ochiul: „Sări pe el şi fugi”. Am vrut eu să sar, dar odată m-am gândit: „Eu plec, da cu el cum rămâne?” Şi m-am trezit. Îmi şi pare rău că m-am trezit, trebuia să văd ce-o fi fost până la capăt…

— Nu l-aţi cumpărat?

— Nu l-am cumpărat… Numai că, vezi tu, nu ştiu ce-a fost mai departe… Mi-a intrat în cap visul ăsta, tot umblu şi mă gândesc…

— Întreab-o pe baba Govoruha.

— Ce să-mi spună baba?… Nu, nu se pricepe ea la

treburi d-astea. Dar visul nu-i de colo, simt eu. Eu aşa gândesc: bine, sărim noi pe cai şi ne luăm drumul. Dar cu voi cum rămâne?

— Noi? nu se dumiri Afonka. Care noi?

— Păi, voi… Iaca tu, maică-ta, bunica… şi alţii, mulţi! Stepan se uită la băiat, puse mâna pe genunchiul lui ca de vrabie, pipăi cu palma trupşorul slăbuţ, atât de drag, al fiului. Ţi-am dat o ghicitoare cam grea, nu-i pe puterile tale. Du-te de-i spune mamei că vin. Ne-aşezăm la masă.

Afonka fugi.

Stepan se întinse pe spate cu mâinile sub cap, cu ochii la cer. Ştia cum are să vorbească el cu Kornei Iakovlev, atamanul de oaste. Gândul la întâlnirea asta apropiată nu-i dădea nici el pace. Îşi închipuia bine cum are să fie… Prevăzător, Kornei va alege el locul de întâlnire, mai departe, nu-n ochii lumii.

Kornei e trecut de şaizeci; în putere mai este el, dar într-adins se mişcă mai greu, îşi freacă şalele, mereu zice: „Mă cam doare”. Nu-l doare nimic, doar că e viclean, se fereşte… Un cuvânt nu spune el de-a dreptul: de trei ori îl răsuceşte în mintea lui de vulpoi bătrân şi-abia după ce-l cântăreşte bine îi dă drumul pe gură. Niciodată, însă, nu-ţi vine în gând că umblă cu şiretlicuri şi dinadins tărăgănează vorbele; cui nu-l ştie i se pare că aşa e felul lui. Dar felul l-ul de-a fi l-a văzut Stepan în luptă: te şi miri unde s-a risipit încetineala şi moliciunea, ca lupul se repede. Meseria armelor Stepan de la el a învăţat-o. Dar obiceiul ăsta al naşului de a se ascunde, de a tăinui mereu câte ceva lui Stepan demult i-a fost urât. De mai multe ori li s-a întâmplat să se ia la harţă din pricina asta. Stepan era nedumerit: „Parcă eşti alt om!… De ce te tot ascunzi? Pe cine vrei tu să înşeli?” La asta Kornei răspundea cu glas domol: „De tine mă ascund. Că şi-n tine parcă sunt doi oameni: unul e prost ca noaptea, altul e cazac bun, cuminte. Eu când stau de vorbă cu tine, cu ăla prost vorbesc, dar în aşa fel ca să nu tragă cu urechea ăl deştept. În fiecare om sălăşluiesc câte doi; nu eşti tu ăla

mai cu moţ. Eu cu proştii vreau să am de-a face. Cu cei deştepţi mai rar, numai după trebuinţă”. Nu că n-ar fi ştiut Stepan să răspundă, nici n-avea chef s-o facă, dar de fiecare dată îl întărâtă şi-l uimea înţelepciunea asta a lui Kornei.

Întâlnirea cam aşa are să fie:

— Ei, hai să fii sănătos, finule, va spune Kornei, paşnic; dar până să se apropie, aşa molatec cum ştie el să fie, şi să înceapă să vorbească, izbuteşte el să-l cântărească binişor din privire pe tătucul cel slăvit. Cum ţi-a mers? zice lumea c-a fost cu noroc…

— Cu noroc.

— Slavă Ţie, Doamne!

— De ce n-ai venit în insulă? îl va întreba Stepan, că n-o să-l rabde inima. De cine te fereşti? Dacă nici la tine, pe Don, nu mai eşti stăpân…

— D-apoi şi tu… n-ai venit în cetăţuie, de ce, nu ştiu, te-ai apucat de ţi-ai ridicat-o pe-a ta… De ce oare?

Până la urmă tot n-are să iasă bine. Dacă stai să te gândeşti, nici înainte n-au prea izbutit ei să stea de vorbă cu binişorul, de la suflet la suflet… Kornei îi preţuia pe d-alde Razin pentru faptele lor de arme, pentru vitejie, pentru dăruirea cu care se înhămau la treburile obştei, dar nu-i respecta deloc şi chiar se cam temea de îndărătnicia lor, de trufia lor prostească, nemăsurată, de samavolniciile lor. Razinii nu erau dintre cazacii gospodari, cu stare, dar nici nu duceau lipsă de nimic, căci mereu luau parte la toate năvălirile şi adesea se întorceau cu prăzi bogate din care, însă, nu apucau să se căpătuiască. Stepan se născuse când tocmai se pregătea o nouă expediţie de pradă, iar atamanul de oaste Kornei Iakovlev (pe atunci încă polcovnic), ca să-l cinstească pe esaulul Timoiei Razin şi să se dea bine cu ceilalţi cazaci (îl iubeau cazacii foarte pe Razin), s-a rugat să-i fie cumătru. Aşa s-au înrudit Razinii cu gospodarul aşezat Kornei. Razinii tot de capul lor au rămas, iar îndărătnicia nu li s-a împuţinat, după cum, de altfel, nici n-a sporit. Razin şi cu feaorii lui, Ivan şi Stepan,

care mai crescuse între timp, îşi apărau cu străşnicie neatârnarea, nu se făleau peste măsură, erau socotiţi, mai cu seamă Ivan, printre cazacii cu judecată. Stepan a ştiut, destul de timpuriu pentru anii lui, să-l facă pe atamanul de oaste, vestitul Kornei, să vorbească cu el de la egal la egal. Îi dădea el toată cinstea naşului care prin multe trecuse şi multe ştia, învăţa de la el meşteşugul războiului, dar nu lua de bune toate câte i le zicea şi nici nu arăta în văzul lumii cât îi e de apropiat; pentru asta, chiar fără să vrea, începu şi Kornei să-şi preţuiască finul. Tot rămânea, însă, un pic de răceală între ei: unul nu se îndupleca să mai lase din fala rangului său, să se scoboare la mintea bezmeticului şi norocosului de Stenka, celălalt nu putea să înghită tocmai rangul înalt al naşului. În ultima vreme, când Kornei a fost gata-gata să se învoiască să-i dea înapoi pe fugarii veniţi la Don, s-au îndepărtat de tot. E adevărat că însuşi Kornei l-a înzestrat cu cele de trebuinţă şi l-a îndemnat pe finul său, când să plece el spre Persia, dar tot foloasele lui şi le urmărea atamanul de oaste şi de astă dată. Veneau mereu tot mai mulţi fugari din Rusia; întâi că trebuiau trimişi de acolo cât mai mulţi cu oricine, oriunde, fie şi „după boarfe” cu Stenka, iar apoi mai lipsea, măcar pentru un timp, şi Stenka de pe Don. Aşa se simţea şi

Kornei mai în largul său, putea s-o sucească, s-o învârtească cum voia cu fugarii ăia, dar aşa ca nimeni să nu-şi închipuie că de-acum se pot lua oamenii înapoi de la Don, adică să pară că nici nu-i dă, dar totodată să nu se strice nici cu ţarul şi cu boierii, adică tot să-i dea înapoi, dar mai pe furiş. Îi venea greu lui Kornei, iar acum, cu venirea lui Stenka, are să-i fie mult mai greu. Ştia Stepan că îl îngrijoraseră pe Kornei izbânzile sale, însă un lucru nu-l ştia – şi nici nu se putea gândi la asta – dacă s-o bucura Kornei că i-a chemat la el pe toţi năpăstuiţii şi nemulţumiţii şi că-i îndeamnă la cine ştie ce. Stepan se aştepta ca bătrânul Kornei să-l povăţuiască să nu facă război, să caute să-l sperie.

— Rău lucru pui tu la cale, Stepane, o grozăvie, aşa îi

va spune Kornei. La ce-ţi trebuie? Nu-ţi e bine aşa cum eşti?

— Despre ce pun la cale eu ţie nu ţi-am grăit, ştia de-acum Stepan cum o să-i răspundă. De unde ai mai scornit-o?

— Văd şi eu. Aud. Pe cazaci nu-i laşi la vatră…

— Şi dacă vin peste noi tătarii din Crimeea? Sau turcii?… îi ţin… ca să nu ne ia tătarii ca din oală.

— Cum vine asta, acum să ţinem două oştiri?

— În oastea voastră nu prea-mi pun nădejdea. Slăbuţă oştire. Nici n-aduce a oştire…

— N-o mai suci tu, Stenka… Mereu a fost bună oştirea, şi acum, na, deodată s-a prostit. Altceva ai tu în minte: iar ţinteşti spre Volga. Oraşele le vrei, am auzit eu… Îţi rupi gâtul, Stepan, eu ţi-o spun părinteşte, că-mi pare rău de tine. Crede-mă, că-s om bătrân: ulciorul nu merge de două ori la apă…

— Poate că nici n-a mers încă…

— Vai de mine!… Tare pofticios mai eşti! Atunci vezi de încearcă dacă merge, încearcă… o să vedem noi şi lup mâncat de oaie, mai ştii?…

Kornei are ochii adânciţi, privirea îi e veselă, făţarnică… Cam atunci are să urle la el Stepan, privindu-l drept în ochii ăia răi ai lui:

— Vinzi Donul!… Câine! Vinde-te tu cu maţe cu tot, dar să vinzi Donul nu te las! Nu pentru asta s-a vărsat sânge de cazaci, n-aţi dobândit voi libertatea şi n-o s-o daţi voi pe bacşişurile ţarului! Aici mi-e capul: o să-l vinzi împreună cu ultimul fugar, dar până atunci nu dai pe nimeni de la Don! Eu am zis, acum tu stai de te gândeşte.

Gândeşte Kornei acolo, la Cerkassk, cum să nu gândească? S-a şi lămurit în gândul lui ce are de făcut mai departe: să nu-l stingherească pe Stenka în pregătirile lui; mai mult, să-l şi aţâţe în fel şi chip să pornească războiul. Aşa îşi va afla şi Donul scăparea. Aici n-ai cum să-l birui pe Stenka, o să-l biruie alţii pe undeva, pe lângă Ţariţîn, acolo îl paşte moartea. Dar de vorbit se pregătea să vorbească

cu Stenka chiar aşa cum îşi închipuise acesta: să-l înduplece să nu meargă la război şi să-l ameninţe. De aia era el, Kornei, ataman bătrân şi înţelept, ca să facă ce-i de făcut şi să nu dea greş: ştia el cum să-l îmboldească pe Stenka, să-l îndârjească astfel încât singur să meargă la pieire.

16.

Şi a mai fost o dimineaţă. Şi o noapte a mai fost, o noapte de care mereu şi-a amintit mai apoi Stepan, ciudată noapte. Cu lună, scăldată toată într-o pală alburie, rece… Dar asta mai târziu.

Se crăpa de ziuă. Acea scurtă zăbavă dinaintea zorilor când tot ce e în jur – văzduhul, cerul, pământul – totul se aprinde dintr-odată, o vâlvătaie blândă, albastră; puţină vreme arde acea lumină nu de pe astă lume, curând este răpusă de altă lumină, limpede, albă, a zorilor. Şi seara se întâmplă uneori aşa, cu puţin înainte de a amurgi. La fel de repede se pierde acea nepreţuită clipă de licăriri curate, când tot ce-i viu pe pământ îşi ţine suflarea, se pătrunde de taina acelei clipe. E bine şi e trist.

Stepan iar s-a trezit devreme. În zilele din urmă n-a mai băut deloc, s-a obişnuit să se culce târziu şi să se scoale devreme.

Se aşează în dreptul ferestruicii, rămase aşa, cu privirea pierdută în sus, spre pătrăţelul albastru.

Afonka se strecură încetişor de sub cojocul de oaie cu care se învelea el noaptea, se aşează pe marginea pătuţului, căscă, se duse la tată-său vitreg. Stepan se trase mai într-o parte pe scăunel, îl aşează pe băiat alături. Îl întrebă încet:

— De ce aşa de dimineaţă?

— Am dormit… îmi ajunge. Da’ tu?

— Ia uite acolo, îi arătă Stepan, albastru. E pasărea albastră, a venit în zbor spre pământ, şi-a înfoiat coada. Mai stă un pic şi pleacă. Pe urmă iese şi soarele.

Afonka făcu ochii mari, se uita ţintă la ferestruică… Se şi săltă puţin de pe scăunel.

— E-e-e… făcu el neîncrezător.

— Păi, atunci de ce-i albastru?

— Şi cum o cheamă?

— Aşa o şi cheamă: pasărea albastră.

— Mă păcăleşti.

— De ce să te păcălesc? Mi-e dragă şi mie pasărea asta. Nu-i ca toate păsările…

— Da cum e?

— Vrăjită. Stepan aruncă o privire în spate, spre locul unde dormea Aliona. Coborî vocea. Vine ea în fiece zi de două ori, dimineaţa şi seara. Atunci trebuie să fii cu ochii-n patru… Cum a venit, cum şi-a înfoiat coada, trebuie să apuci să-ţi doreşti ceva, dar, aşa, tare-tare. De cum ţi-ai zis dorinţa, aşa rămâi, nu mai laşi niciun alt gând să-ţi umble prin cap. Dacă-ţi scapă vreun alt gând, s-a terminat. Aşteptaţi seara, când vine ea din nou şi-atunci iar îţi pui o dorinţă. Dar tot aşa, numai una. Dacă izbuteşti, cât timp e ea aici, să n-ai în cap decât o singură dorinţă, atunci se împlineşte; dacă nu izbuteşti, nu se împlineşte. Tare trebuie să-ţi doreşti. Mie mi s-a întâmplat să-mi doresc aşa de tare că-mi amorţeau şi mâinile şi picioarele…

— Şi ce-ţi doreai?

— Eh… tot felul. De pasărea asta bunică-mea mi-a povestit. Pe toate le ştia. Era bună…

— A murit?

— A murit. Aici a murit… dar au înmormântat-o în locurile unde se născuse, aşa ceruse ea înainte de a se prăpădi… Prin părţile Voronejului, la ţară. A dus-o tata şi cu frate-meu Ivan. Eu nu m-am dus, nu-mi place la înmormântări.

— Mai e aici, făcu Afonka din cap către ferestruică. Pasărea.

— Mai e…

— Ieşim să ne uităm la ea?

Stepan dădu din cap:

— N-ai cum s-o vezi.

— Păi, dacă-i aici?

— Este. Da de văzut n-o vezi… Şi nici n-o auzi când

pleacă. Cum ai întors capul, nu mai e, a zburat. Aşa-i pasărea asta, frăţioare. Tu ce ţi-ai fi dorit să-i ceri?

Afonka se gândi… Şi spuse cinstit:

— Nu ştiu.

— Atunci mai bine să nu-i ceri. Toată greutatea ştii care e? Zici că ştii ce-ţi doreşti, dar îţi mai trece neapărat prin minte ceva, altceva. Darmite când nu ştii!… Mai bine să nu-i ceri. Nici nu stă să te-asculte.

— O fi greu să te gândeşti numai la una?

— Cam greu. Încearcă şi tu. Aici e tot necazul, că-i greu. Nu ştiu nici eu de ce, dar greu e.

Geana albastră de dincolo de ferestruică se albea văzând cu ochii.

— A zburat? întrebă Afonka.

Stepan făcu din cap că da.

Rămaseră puţin aşa, tăceau amândoi.

— Hai la râu. Să ne spălăm, spuse Stepan.

Şi a mai fost şi-o zi. Trecu ziua ca de obicei, aşa cum treceau acum zilele: adânceau şanţurile, întăreau palincile, curăţau locul, făureau arme… Trebuia să ai ochi pentru toate, unora să le spui cum să facă, pe alţii să-i lauzi, pe alţii să-i ocărăşti.

Era zi de lucru în ostrov.

Iar seara Stepan s-a aflat din nou în marginea apei. Şedea lângă tufişuri, în cărăruie, cioplea un lemnişor.

Soarele se lăsa dincolo de râu, dincolo de stepă. Roata roşie atinse linia dreaptă a zării, încremeni acolo… în spatele lui, prin tufişuri, au înnebunit păsărelele, s-au pornit să fluiere, să piuie, să foşnească printre rămurele într-un asemenea hal, încât nici nu-ţi venea să crezi că toată hărmălaia era stârnită doar de acele micuţe ghemotoace vii mişunând printre crengi. „Se vede c-o fi însemnând ceva pentru ele când apune soarele, cugetă Stepan. Le pare rău, pesemne”.

Soarele se cufunda încet dincolo de stepă, vedeai cu ochii cum pătrunde tot mai adânc, mai adânc. Râpa nu prea înaltă a malului de dincolo se preschimbă într-o

dungă neagră. În schimb întreaga stepă, de la râu şi până la soare, gorganele din depărtare şi tufişurile mărunte de mai aproape, totul se îmbăia într-o lumină blândă, gălbuie, ca o odăiţă în care luceşte, spălată, frecată şi încă o dată spălată, duşumeaua de brad. Ochii omului trebuie să se mai odihnească după necruţătoarea lumină a zilei, sufletul omului trebuie să se mai liniştească după mărunte şi ticăloasele treburi ale zilei, mintea trebuie să dea naştere gândului că pe pământul ăsta bine-ar fi să trăieşti în picioarele goale, cu un cămeşoi mai lărguţ pe tine, să umbli pe pământ, dintr-un capăt în altul să umbli, că-i al nostru, că doar aici ne-am născut. Şi nici să-ţi afli-n el culcuşul nu-i chiar aşa de înspăimântător. Lumina asta moale, caldă, ajunge, de bună seamă, şi pân-la cei ce odihnesc sub brazdă.

Cam aşa – sau ceva asemănător – apucă să gândească Stepan cu ochii duşi după soarele care pleacă. Se lăsa de-acum o umbră uşoară peste stepă. Se stinseră gorganele, rămaseră arătări înnegurate, străji de noapte. Râul se întunecă... Simţeai ce uşor îşi mişcă apa trupul uriaş, molcom, fără să tulbure malurile, prin albia alunecoasă. Trăgea dinspre apă o boare răcoroasă.

O fi trecut aşa ceva vreme, Stepan nici nu-şi dL: e; u seama. Deodată, venind de undeva dintr-o parte, liniştea şi pacea nopţii tinere fu spartă de lumină, multă lumină, moartă. Se trase mai încolo malul celălalt, luci spinarea râului ca un tăiş de oţel rece. Căpătă şi stepa, până departe, o lucire nestrăvezie, gorganele singuratice se zugrăviră iar pe zare... Neprimitor se făcu pământul, parcă se dezgolise. Se întâmplase totul atât de repede, atât de simplu: răsărise luna. Dracu' s-o ştie, o fi ea de ceva trebuinţă acolo, în cer, dacă tot este, dar tare rea, neprietenoasă e lumina pe care o trimite spre pământ.

Pacea şi liniştea învăluiseră pământul o vreme, iar acum lumina asta tulbura totul: începu să se audă plescăitul valurilor, prin tufiş se tot vânzolea o vietate, pregătindu-se de culcare sau de cine ştie ce, ori nu mai

putea să adoarmă din pricina acestei lumini necuviincioase… Un zvon metalic mărunţel, neîntrerupt, sâcâitor plutea dinspre stepă şi din spate, şi din lături.

Cu părere de rău, Stepan se trezi din visare, începu să asculte fără să vrea foşnetele, suspinele, zvonul. Apoi auzi un zgomot uşor de paşi în lungul malului… Venea cineva într-acolo. Din mers, acel cineva atingea tufişurile, iar crengile răspundeau numaidecât, trosneau şi foşneau uşor, abia auzit. Se opriră paşii, rămaseră pe loc, iar porniră. Stepan se gândi c-o fi Afonka, a venit să-l caute, dar când se apropiară paşii îşi dădu seama că nu-s ai lui Afonka, ceva mai grei. Dar nici de bărbat.

„Aliona, ghici Stepan. M-a pierdut. Auzi, proasta…”

Şi, la fel ca în alte dăţi, îl cuprinse, nitam-nisam, dorinţa ştrengărească să o sperie. Fără zgomot, se lăsă în jos, spre apă, se pitulă acolo.

Paşii îi foşniră chiar deasupra capului… Stepan rosti tare, răspicat:

— Ce-mi umbli noaptea teleleu?

Paşii se întrerupseră… Aliona scoase un „ah” înăbuşit, îşi duse mâinile la piept, se dădu înapoi.

— Cine-i acolo?

— Nu te speria.

Stepan se căţără înapoi în cărare. Râse scurt.

— Ce te-a apucat, Stepane? se îmbufnă Aliona. Tot îşi mai ţinea mâinile la piept. Ai înnebunit la cap? Mi s-au tăiat picioarele…

— Şezi colea, o pofti Stepan. Lovi cu palma locul de lângă el. Hai, că n-au dat tătarii, n-ai păţit nimic.

— Doamne, Doamne… tot nu-şi venea în fire Aliona. Am văzut eu ceva negru lângă apă, credeam că-i un ciot.

— Să ştii că şi eu am văzut ceva, zise domol Stepan. Voi, astea, când vă speriaţi, odată vă apucaţi de ţâţoance. Şi când sunteţi în pielea goală tot aşa. V-o fi vouă mai drag de ele sau cum? Ai?

Aliona se lăsă jos lângă el.

— Ai şi văzut tu multe d-alea goale; acuma, ce mai…

le ştii pe toate, care ce-şi acoperă mai întâi…

— Hai gata, dădu s-o împace Stepan.

— Mereu mă necăjeşti…

— Gata. Ajunge.

Stepan o atrase spre el pe Aliona cea caldă şi dragă, îi cuibări capul la pieptul său; nu pierise încă gelozia din sufletul femeii. Nu trebuia, de bună seamă, să-l ia gura pe dinainte cu despuiatele alea; nu-i acum vremea să-şi poarte pică unul altuia, nu de asta îi arde lui.

— Da' tu unde te duceai?

— După tine, se mai muiase Aliona. Mi-a spus Afonka unde mergeţi voi, când staţi împreună…

Stepan îşi puse capul în poala nevestei, se uita de jos la chipul ei, la stelele spornice din depărtări.

— Şi?… Pentru ce? M-oi fi pierdut, ai?

— Stiopa, trecu deodată pe şoaptă Aliona. Azi mi-am pus şi eu o dorinţă… începu să-i mângâie faţa cu mâna ei caldă. Şi cu toate că de obicei Stepan căuta să se desprindă din aceste mângâieri, dar aşa, pe nesimţite, ca să n-o supere, acum nu-i venea s-o dea la o parte, las-o să-l mângâie. Am aşteptat seara, clipa aceea când vine pasărea despre care i-ai grăit tu lui Afonka azi dimineaţă, şi numai la una m-am gândit…

— Tu ce? Nu dormeai azi dimineaţă?

— Nu, şi-am auzit. Aşa mi-am dorit: să ne urcăm noi într-o lotcă şi să mergem chiar acum până la Cerkassk.

— Pentru ce? Stepan îşi ridică puţin capul.

— Cu o luntre mai uşoară… ajungem acolo înainte de a se lumina.

— Da' pentru ce?

— Nu ştiu, Stiopa… Mi-am dorit şi eu să trecem împreună prin locurile pe unde ne plimbam noi cândva. Că ziua n-ai tu drum pe-acolo… spuse Aliona cu o tristeţe neascunsă. Măcar noaptea… Vezi şi tu ce noapte e! Stiopuşka, iubitule, ce zici, mergem? Tare-mi doresc… Fă-ţi pomană cu o muiere proastă. Uite, m-am şi gătit, na… Nici n-ai băgat de seamă.

Stepan se ridică într-un cot, o privi.

Adevărat, se îmbrăcase frumos Aliona, aproape ca de nuntă.

— Mergem? Trecem pe uliţa noastră, stăm şi noi un pic în faţa casei, lângă poartă… Stiopuşka…

Stepan desluşi în glasul femeii o dorinţă adâncă, neprefăcută… Se miră, dar nu se apucă s-o descoase, întrebă doar:

— Cât de tare ţi-ai dorit?

— Nici cât… la nimic altceva nu m-am gândit, nicio picăturică! Şedeam şi mă gândeam întruna: „Trecem pe uliţă, stăm un pic lângă poartă”. Altceva nimic. Spuse asta Aliona cu tărie, cu încredinţare nestrămutată.

— Păi, dacă-i aşa, hai să mergem! se învoi cu uşurinţă Stepan. Se săltă în picioare. Eşti gata?

— Gata. Am şi chitit o lotcuţă…

— Unde?

— Uite colea. Bună lotcuţă… Uşoară!

Nu trecură nici cinci minute şi lotca cea uşoară zbura în josul apei. Trăgea tare vâslaşul, mărunţea cu lopeţile dâra luminoasă a lunii, numai fărâmiţe, cerculeţe şi cârlionţi de aur.

— Am ceva de tras… zise Stepan.

— Nu-i nimic! îl încurajă Aliona.

Mai vâsli Stepan ce mai vâsli. Apoi lăsă babaicile din mină, trase cu urechea. Spuse mulţumit:

— A-a-a!… Ia stai aşa, Aliona… mai trag eu pe dracu’.

Şi cârmi lotcuţa către malul dinspre stepă.

— Stiopa!… se sperie Aliona.

— Rău m-ai sfătuit, spuse Stepan. Da şi eu… să mă iau după mintea ta.

Lotca se propti în mal. Stepan sări pe uscat, zise:

— Tu şezi aici. Vin îndată.

Şi se făcu nevăzut. Din pricina malului nu se putea vedea de pe apă unde s-a dus. Abia peste un timp auzi Aliona glasul lui gros, înăbuşit: „Ho, ho, stai!…” înţelese ce făcea Stepan: prindea nişte cai. În insulă nu era destulă

iarbă pentru cai, noaptea cazacii îi treceau pe malul dinspre stepă şi caii păşteau acolo sub paza a vreo doi-trei cazaci. Dar cazacii de strajă nu prea dădeau semn de viaţă, nu-i strigaseră. Te pomeneşti că dorm.

Curând se auzi în lungul malului tropotul mărunt al unei perechi de cai. Boturile lor şi capul lui Stepan se iviră deasupra râpei.

— Dă-te jos. Trage lotca mai sus să n-o ia apa.

Aliona sări din lotcă, o tri. se până sub râpă, se căţăra cu greutate pe surpătura nu prea înaltă, dar abruptă.

Stepan se tot uita în stepă. Străjile nu se văd, nu-i niciun foc.

— Dorm, blestemaţii. Tu încalecă şi aşteaptă-mă… că eu dau o fugă în lungul malului, spuse Stepan.

— Da mai lasă-i în plata Domnului… începu Aliona, dar Stepan dăduse de-acum călcâie calului şi gonea înapoi de-a lungul malului.

Aliona se săltă pe spinarea caldă a calului, se gândi la straiele ei cele frumoase şi se lăsă păgubaşă, s-o mai ia naiba de găteală. Totul era că i se împlinea dorinţa.

Stepan se îndepărtă destul de mult, se opri, strigă odată cu glas puternic:

— Ehei!… Care sunteţi pe-aici?!

Nu-i răspunse nimeni. Doar ecoul pe faţa apei: „ai-ai-i-i!”

Stepan se întoarse. Mânios.

— Mai dă-le-ncolo de stăji, Stiopa… începu iar Aliona, dar Stepan n-o lăsă să termine.

— Ajunge! Tăcu, apoi zise ceva mai potolit: Ei, ce facem, mergem?

— Mergem.

„S-a dezlănţuit muierea! gândea Stepan tot uitându-se dintr-o parte la nevastă-sa; Aliona călărea frumos, dacă nu i-ar luci genunchii goi în lumina lunii, nici nu-ţi dădeai seama: cazac o fi sau femeie. Că tare se mai deosebesc între ele! Dar oricât s-ar deosebi, tot una e-n capul lor:

dragostea; altfel, poţi să dai şi cu tunul, nimic”.

Nu-şi cunoştea Stepan nevasta, sau rău o cunoştea. Nu era numai dragoste în capul Alionei. Şi dragoste, fireşte, dar nu numai dragoste. Nu ştia el că Aliona trimisese cu o zi înainte un cazac de încredere la Kornei Iakovlev şi că acesta îi dăduse vorbă tot prin cazacul acela: „Să vină amândoi… Să-l aducă ea la mine cumva, poate că l-om lămuri noi. Barem să încercăm”.

Când să plece Aliona la Stepan, la Kagalnik, a avut ea o vorbă cu Kornei: să-şi dea ei toată silinţa ca să nu lase golănimea de pe Don şi mai cu seamă borfaşii ăia din Rusia să-l îndemne pe inimosul ataman la păcat şi măcel. Îl aştepta lumea pe tătucul ataman, apărătorul sărmanilor, ce să ne mai ascundem. Şi, bineînţeles, când are să vină el, aşa vorbeau între ei Kornei şi Aliona, primii care or răzbate la el tot zdrenţăroşii au să fie, apăi i-or împuia ei urechile, n-avea grijă. Atamanul e prost de bun ce e, pe toţi e gata să-i primească, iar ei, nişte coate-goale, nişte lepădături, îndată s-or porni să se jeluiască.

— Întâiul lucru ce-l avem noi de făcut, Aliona, e să nu lăsăm să se întâmple o nenorocire, spunea Kornei, părea îngrijorat de-a binelea. În faţa lui Dumnezeu şi-a ţarului o să dăm socoteală, Alionuşka. Tu îi eşti mai apropiată ca oricine, de aceea ai să răspunzi apoi mai altfel. Că de răspuns cineva tot trebuie să răspundă; s-o vărsa sânge, iar păcatul va cădea pe capul tău cel nevinovat, c-ai fi putut să-l opreşti şi tu n-ai făcut-o. Aşa-i cu răspunderea. De ce nu vrea să-i lase pe cazaci la vatră? Ce are de gând? Că doar pacea ţine numai până când începe războiul, iar războiul ţine până se face pace. Eh, Aliona…

— Păi, cum să-l ţii în loc? Cum? Ce, parcă tu nu-l cunoşti? tremura Aliona toată, se speriase.

— Îl cunosc. Dar, vezi tu, cum să-l opresc, asta nu ştiu. Şi nici nu ştiu ce să te sfătuiesc. Una ştiu, c-are să fie prăpăd mare. De ce nu vrea să lase oştirea la vatră? împotriva cui o ţine?… Măcar asta să-mi afli.

Avea, însă, dreptate şi Stepan: era cuprinsă Aliona de

o dragoste uriaşă, atotmistuitoare; şi dacă n-ar fi fost acea iubire, niciun Kornei, fie el chiar de trei ori mai încercat şi mai viclean, n-ar fi putut s-o înduplece. Aliona voia să-l ţină pe Stepan lângă ea, pentru ea, pentru o viaţă fericită, liniştită. Pentru asta ar fi căzut ea la învoială şi cu necuratul. Şi când se hotărâse să-l ademenească azi pe Stepan la Cerkassk, adevărat că se născuse în ea acest dor nestăpânit: „Să treacă pe uliţă, să stea lângă poartă”. Creştea această dorinţă în ea şi tot creştea de-a ajuns patimă nerăbdătoare, mai-mai că uitase de ce îşi duce bărbatul la Cerkassk, la cine. Simţea că pentru ea şi-l duce, pentru ea, cea tânără şi iubitoare. În vremea aceea de demult îl ducea ea şi pe el, se ducea şi pe sine, când o scăpase împreună cu pruncul din robia cea neagră, îl aştepta apoi la aceeaşi poartă, lângă stâlp, îl aştepta pe salvatorul şi soţul ei, ca pe mesia îl aştepta, săruta şi urma paşilor lui. Îl aştepta să vină din bătălie sau de la vreun chef, întărâtat de băutură, îl aştepta şi i se strângea inima de iubire şi de frică să nu i se întâmple cumva vreun necaz. O cam lua razna la beţie, iar în luptă niciodată nu se gândea la el. Acolo îl ducea acum Aliona, în acele mult dorite, trecute vremuri, că doar n-o fi uitat el de tot şi de toate, luat fiind cu blestematele astea de bătălii, cu războiul. Iar dacă o fi uitat, apoi să-şi amintească. Iar Kornei… Kornei pârlea lui şi-o face, e deştept. Aşa şi trebuie: să-l împresoare din toate părţile pe neînduplecatul ataman, să vadă şi el, ori încotro s-ar întoarce, că e iubit, că ţine lumea la el, îl cinsteşte… Ce să mai vrei? El are să fie ataman de oaste, care altcineva? Bogat este… Cum să-i lase pe zdrenţăroşii ăia să-l abată pe drumul rău. de pierzanie?…

Se înălţase luna deasupra stepei, atârna acolo, ciudat de aproape; îl năpădi şi pe Stepan în vreo două rânduri o dorinţă neobişnuită: să întoarcă spre ea caii şi să gonească, să gonească spre ea, până nu mai pot caii, până nu mai poate nici el şi s-o plesnească el cu biciuşca, luna adică. Râse. Aliona se întoarse spre bărbatu-său:

— Ce-i cu tine, Stiopuşka?

— Dacă s-ar uita careva la noi în noaptea asta, ar zice c-om fi nişte tâlhari: lotca au părăsit-o, caii i-au luat cu japca şi acum „sub soarele nopţii, se duc în cetate, la furat. Şi mai mare-i hazul că m-am pus la mintea muierii!

— Tare-aş mai fura eu acum un om, spuse Aliona fără să mai zâmbească. L-aş fura şi l-aş ţine ascuns… Ah, ce l-aş mai fura!

Stepan nu pricepu.

— Pe cine?

— Apăi pe-un cazac… Unul Stenka Razin.

Ajunseră în Cerkassk pe la al treilea cântat al cocoşilor. Lăsară caii în afara cetăţii, pe mal.

— Şi-acum? întrebă Stepan. Încotro?

Simţea şi el, privind orăşelul adormit, dureros de cunoscut, acum străin, o rară tulburare. Parcă-i părea rău după ceva, c-or fi timpurile pe care le-a trăit, c-o fi… Aşa, ea o tristeţe.

— Hai să mergem. Ştiu eu un pârleaz pe-aci; nu îi 6-cil ade, nu ne vede nici dracu'…

Pătrunseră prin partea dinspre stipă a cetăţuii, pe aici parmalâcul se stricase cam râu în mai multe locuri; trecură când pe burtă, când pe brânci, ajunseră în orăşel. Aliona trecu în faţă; acum arăta ea drumul, coti la stânga, răzbătură printr-o vâlcea umedă, năpădită de brusturi, ieşiră în uliţă… Drumul, praful din drum scotea luciri argintate sub raza lunii; nicăieri niciun suflet. Nici câinii nu lătrau, ei ştiu de cg.

— Unde mergi? o întrebă Stepan.

— Vezi tu, răspunse poruncitor Aliona.

O încerca şi pe Aliona un simţământ chinuitor de întristare, de dragoste… O mâna din urmă aceeaşi iubire pe care, asta era acum în mintea ei, venise vremea s-o apere, s-o recucerească cu orice preţ. La Kornei încă nici nu se gândea; se gândea ea că acuşi au să intre în biserică şi acolo… au să se cunune.

Când a smuls-o Stepan pe Aliona din robia tătarilor şi

şi-a luat-o de nevastă, le-a venit în gând să se şi cunune, însă popa din Cerkassk se împotrivi:

— Eu nu vă cunun. O fi botezată? Că ea nu ţine minte.

Aliona nu ştia dacă e botezată sau nu, era micuţă când fusese luată în robie. I-au spus popii tot felul de oameni: e botezată, cum naiba să nu fie? Doar e rusoaică! Dar popa se încăpăţână: nu-i cunun şi pace! Tare îndărătnic era acel popă.

— Şi dac-o fi nebotezată, atunci e păcat, e păcat mare de tot. Puteţi întreba unde vreţi: e păcat.

Mama lui Stepan s-a rugat de popă cu lacrimi în ochi, Aliona nu mai putea de jale. A stat şi Timofei Razin de vorbă cu părintele:

— Păi, cum vine asta, că nu mai pricep: a ajuns muierea la ai săi, la ruşi, iar tu… S-o fi chinuit ea destul acolo, are şi ea nevoie acum de-o mângâiere, şi tu…

— Nu, o ţinea întruna popa.

— Atunci pune mâna de-o botează, dacă-i aşa.

— Nu se poate. Vezi că nici nu ştim, poate că ăia or fi întors-o la credinţa lor.

— Păi, n-a spus ea?!…

— O fi spus!… Vrea şi ea să trăiască între ai săi, de-aia spune. Spune ea multe.

— Las-c-ai să vezi tu, lighioană! se răstise atunci, mâniat, Stepan la popă. Asta nu ţi-o uit!

Dar popa muri, iar cu cel de a venit după el n-au mai intrat în vorbă; vremea a trecut. Şi au rămas Aliona şi cu Stepan tot necununaţi. Dar dacă Stepan uitase cu totul de tărăşenia asta, iar în ultimii ani i se schimbase din temelii părerea despre toţi popii, Aliona se gândea neîncetat la asta, că, iată, nu-s cununaţi.

Ajunseră la biserică…

— Şi-acum? întrebă Stepan.

— Mergem! Aliona păşea în faţă.

— Unde?

— Mergem în biserică.

— Păi, e încuiată!

— E doar lacătul, n-are cheie… Dacă tragi mai tare, se desface. Hai, Stiopa.

— Ce vrei? nu pricepea Stepan, dar tot urcă treptele care duceau la uşa largă a bisericii. Ce să facem noi acolo?

— Ne jurăm. Ne legăm pe veci în faţa Maicii Domnului că niciodată n-o să uităm unul de altul. Că mereu o să ne iubim şi-o să ţinem minte… Stepane, azi te-ai învoit să faci cum te rog eu. Pentru numele lui Cristos, Stiopa…

„S-a scrântit muierea, gândi Stepan. O mănâncă-n…”

— Trage de lacăt, porunci Aliona.

Stepan desfăcu fără nicio sforţare lacătul mare, ruginit… Păşiră în biserică. Razele lunii se strecurau prin ferestruicile înguste de sus, paloşe luminoase care spintecau pustietatea întunecată, înfricoşată a lăcaşului. O astfel de rază poposise tocmai pe iconostas, lumina icoana Maicii Domnului cu Iisus în braţe. Aliona scăpă un strigăt surd, căzu în genunchi în faţa icoanei luminate. Fără să vrea, Stepan tresări la ţipătul ei.

— Pune-te în genunchi, Stiopuşka! şopti Aliona, parcă nici nu mai ştia ce-i cu ea. S-a luminat la faţă Măicuţa! Toată s-a luminat. Spune după mine: Maică Preacurată, crăiasa cerurilor!… Stiopa, pune-te în genunchi, pentru numele Domnului! Fă-o pentru mine… Pentru toţi…

Stepan se lăsă în genunchi, mirat foarte de cât poate să fie de smintită o muiere.

— Spune: Maică Preacurată, crăiasa cerurilor…

— Zic în minte.

— Nu în minte. Spune după mine: Măicuţă, crăiasa cerurilor, cum îţi iubeşti Tu pruncuşorul, aşa şi eu…

— Aliona! se împotrivi Stepan. Toate jurămintele astea le am în minte. Le ştiu… Nu le uit.

— Stiopa, spune… începu să plângă Aliona. Aşa cum îţi iubeşti Tu pruncuşorul, tot aşa am să-i iubesc şi eu pe ai mei, niciodată n-am să-i uit…

— Nici aşa nu-i uit! se înfurie Stepan. Se ridică în

picioare. Nu te mai smiorcăi! Ca o piază rea… Ce-ai tu azi?

— Jură-te, Stiopuşka, jură-te, jură-te! Ne ajută Ea, Preacurata…

— Mă jur, spuse Stepan. Ce te-a mai apucat?…

— N-am să uit locul unde m-am născut, n-am să-i uit pe cei ce-mi sunt dragi…

— Da' unde să fug, la turci? Ce-i cu tine?

— Pe nevastă n-am s-o uit şi n-am s-o las. Pentru alta n-am s-o părăsesc…

— N-o părăsesc. De ce să vă las? Scoală de-acolo, Aliona, nu te mai prosti…

Şi în acea clipă răsună de undeva, din spate, o voce groasă, sporită de pustietatea bisericii:

— Cine merge noaptea la biserică?

Aliona, prinsă cu totul în vraja rugăciunii, nici nu recunoscu glasul acela, căzu în patru labe de frică. Stepan îl recunoscu, era al lui Kornei Iakovlev, naşul său. Fie din întâmplare, n-o fi putut să doarrr i şi a văzut că e deschisă uşa bisericii (stătea cu casa peste drum de biserică, dincolo de piaţă), fie că dinadins l-o fi pândit pe oaspetele cel scump la vedere… După glas n-ai zice că acum s-a trezit din somn.

Stepan o ridică de jos pe Aliona. O linişti.

— Doamne, Preasfinte… nu-şi mai venea în fire Aliona. Cât pe ce să-mi pierd minţile.

— Să trăieşti, Stepane! îi dădu Kornei bineţe. Păi, de ce noaptea şi nu ziua?

— Nu vezi ce noapte e? Lumină…

— Hai, nu veniţi pân-la mine? Să-mi fiţi oaspeţi.

— Nu, n-am să vin la tine-n ospeţie, i-o tăie Stepan. Nu cu răutate o spuse, dar înfipt. Vrei să-mi vorbeşti? Hai să vorbim aici. Da avem noi de ce vorbi?

— E-e-e, puţin n-o fi! Câtă vreme a trecut…

— Stiopa, de ce nu vrei să intrăm puţin? se băgă în vorbă Aliona; pricepuse ea că acum era vremea potrivită să-l îndepărteze pe Stiopuşka de la gândurile cele rele.

— Tu să taci! îi porunci Stepan. Începu să se

dumirească şi el că întâlnirea asta cu Kornei fusese pusă la cale dinainte. Ce zici că voiai să mă întrebi, naşule?

— Am vrut să te întreb… Hai mai bine în casă, ce zici? Ce să stăm aici ca… Kornei fusese cât pe ce să spună „hoţii”, dar se opri la vreme; erau destui care din „hoţ” nu-l mai scoteau pe Stepan. De parc-am fi duşmani, zău, termină Kornei. Casa-i alături. Şi-a ta tot aici e. Să mergem barem la tine.

— Să mergem, Stiopuşka, să mergem, se rugă de el Aliona.

Dar n-o auziră, nu le ardea lor de ea.

— Casa mea nu-i aci, Kornei…

— Da’ unde, mă rog? La Kagalnik?

— În câmpia largă. Casă mare, acoperiş cât cerul… Şi lume multă în ea.

— Dacă-i vorba de lume, golani au fost întotdeauna destui. Ce să te mai lauzi…

— Ce-ai vrut să mă-ntrebi?

— Ce-am vrut să te-ntreb… Mai mult am vrut să te previn decât să te-ntreb… Nu-i lucru bun ce pui tu ia cale.

Stepane. Îmi dau seama. Dar n-am să te întreb ce pui la cale. N-ai să-mi zici. Dar de trei ori tot te-oi întreba. Iar în să-mi răspunzi.

— Zi.

— La ţar ai trimis solie să ceară iertăciune?

— Trimis.

— Nu te pripi, n-a fost întrebare, asta o ştiam eu. Şi mai ştiu ceva: că are să te ierte ţarul…

— V-aţi şi înţeles? Cu ţarul adică… Ai şi trimis oameni la el?

— Nu, am eu aşa, o bănuială. De înţeles, avem noi vreme să ne-nţelegem, că doar eu pe el îl slujesc, Stiopuşka. Şi tu tot pe el… Din pâinea lui mănânci.

— Bine. Şi mai departe?

— Îmbătrânesc, băiete. Curând are să-mi fie odihna mai preţioasă decât orice fală. Ataman de oaste cine-o să fie? După mine.

— S-o găsi careva. La stup de miere roi de muşte.

— Tu ai să fii. Dacă vrei, facem aşa: trimit eu la ţar înainte de vreme… îl rog să mă libereze din cinul de ataman de oaste…

— Eh-ei, naşule! se minună cu adevărat Stepan. Ţi-o fi picat ceva rău? Ţine-ţi cinul şi să fii sănătos.

— Păi, mi-a picat rău, că tu, dac-ai căpiat şi faci răzmeriţă, apăi ne pierdem şi noi capetele, cu toţii, nu-şi mai putu ţine Kornei tonul părintesc. Asta mi-a picat rău.

— Păi, zi aşa. Da' el… cică i s-a acrit de-atâta fală.

— Ascultă, îţi dau tot, tot ce am!… Ia ce vrei. Dar lasă-mă să trăiesc liniştit câte zile oi mai avea. Măcar să mă îngroape nescurtat de cap. Mi-ar părea rău de el, să se usuce în vârf de par. Tot îţi dau!…

— Nu vreau. De la tine nimic nu-mi trebuie. Iar ce-am nevoie îmi iau eu şi singur. Numai că n-am nevoie.

— Alt lucru am mai vrut să te întreb…

— Întreabă.

— Ştii şi tu că, dacă te pui împotriva voinţei ţarului, ne lasă fără pâine, grâu nu ne mai trimite. Rămâne tot Donul fără pâine. Ştiai? Pe toţi ne osândeşti la foame… De-acum a încetat să mai trimită!

— Minţi! Umbli cu vicleşuguri, moşule. Nu vă lasă el. ară pâine. Se teme să nu pun eu mâna pe grâu mai în susul râului, de aia nu vi-l trimite încă. Eu asta n-am s-o fac. Dacă vrei să vorbim pe a dreaptă, spune, nu umbla cu şiretlicuri. Pe mine să nu mă faci neghiob.

— Nu te face nimeni neghiob… Nici n-ar avea cum. Păcatul cel mare, Stepane, nu-i să ai prea multă minte, ci prea multă trufie. Cu un neghiob nici n-aş fi stat de vorbă.

— Şi altă întrebare?

— Încotro vrei s-o porneşti la primăvară?

— Pe asta… nu numai ţie sau ţarului, dar nici lui Dumnezeu din ceruri nu i-o spun. Asta-i tot?

— Tot. Ştii ce te-aşteaptă?

— Ştiu.

— Ştii. Nu mai eşti copil. Un lucru nu-l ştii, că ai să

prăpădeşti toate libertăţile noastre, ale celor de pe Don… Pe astea nu le-ai câştigat nici tu şi nici golanii tăi. Ca să le faci pe plac zdrenţăroşilor ălora eşti în stare să te dai în vânt, să se-aleagă praful de toate cele pentru care şi-au dat viaţa bătrânii noştri… şi taică-tău, Stepane. Mai întâi gândeşte-te. Judecă bine! Fuge mujicul din Rusia, măcar are unde fugi: la Don. Dacă nu-i ucigaş înnăscut, dacă nu-i beţivan, noi întotdeauna o să-l primim, doar ştii şi tu. Cu ce faci tu, însă, n-o să mai aibă mujicul unde să caute adăpost. Au să ne ia libertăţile…

— Asta-i, că văd şi eu cum i-aţi adăpostit voi pe zdrenţăroşi! Aşa de frumos i-aţi primit, atât ce i-aţi mângâiat, că vă suciţi mutrele când îi vedeţi. Şi de bătrâni să nu aminteşti, că nu poţi sta tu în rând cu ei. Ei da, ei dădeau adăpost. Iar voi aţi ajuns la cheremul ţarului. Curând au să-ţi ia mujicul de sub nas, să-l dea înapoi la moşier… Nici n-ai să bagi de seamă. Niciun deget n-ai să mişti. Mai degrabă îl legi şi-l duci tu. Nu vezi ce osânză ai prins? Ca porcul! Prinsese tărie glasul lui Stepan, suna acum aprig, neîmblânzit. Ai venit să mă dăscăleşti!… Să mă ademeneşti ai venit, ca pe-o fetişcană toantă: hai, că-ţi dau daruri! Chiar ai crezut c-o să-mi curgă mie balele după câte făgăduieli mi-ai înşirat aici? N-am eu nevoie de cinul tău de ataman nici pe degeaba! Iar cu libertăţile… nici să nu deschizi gura! Că am eu grijă să ţi-o închid. Numai d-alde astea, arătă el spre Aliona, mai poţi să zăpăceşti… Ai şi izbutit. Dar eu, naşule, cât de cât sâni cazac. Doar nu-s copilandru. Gândeam c-ai să-ntinzi năvodul mai pe departe… Aş fi crezut c-are să mă mâie împotriva calmucilor, vulpoiul… Şi când colo el vine să mă înfricoşeze. Dă-te din calea mea!

Stepan păşi drept spre atamanul de oaste. Acesta se dădu la o parte.

Stepan ieşi din biserică şi se îndreptă nu spre pârleazul prin care pătrunseseră în cetăţuie, ci spre poartă, spre străji.

— Care eşti?! făcu o voce somnoroasă.

— Oameni buni, răspunse Stepan.

Se iveau zorile peste stepă.

17.

În iarna aceea au venit la mănăstirea Ferapont, la patriarhul Nikon, surghiunit, dar încă puternic, nişte cazaci. Trei. Patriarhul îi ascultă cu luare-aminte… Apoi porunci să li se dea de mâncare cazacilor, îl chemă la sine pe călugărul uricar şi începu să-i dicteze o scrisoare către ţar:

— Eşti ţar şi nu vrei să-ţi înfrânezi trufia. Nu faţă de mine, ci faţă de Dumnezeu Atotputernicul. Nu uita: El te-a înălţat şi tot El te va pune cu fruntea în ţărână…

Se ivi în pervazul uşii chipul tuciuriu al diaconului Mardarei:

— Cazacii, ce facem cu ei?

— S-au ospătat?

— S-au ospătat.

— Duceţi-i până la poartă şi trimiteţi-i cu Dumnezeu într-ale lor. Aici ei nicicând n-au fost, nimeni nu i-a văzut. Spune-le la toţi.

Mardarei se făcu nevăzut.

— …în ţărână, îi aminti uricarul. Mai departe?

— Adevăr grăiesc ţie: sângeros ospăţ stârni-se-va sub domnia ta, căci n-are cine a se ruga Bunului Dumnezeu. Rugăciunile tale la El nu mai ajung. Groaznic fi-va ospăţul: oamenii cu carne de om se vor sătura. Dar nu vrei tu ca Dumnezeu cel sfânt să ne audă ruga, să păzească Rusia…

Nikon se opri în spatele grămăticului, reciti ce apucase acesta să scrie… întinse apoi mâna sa lungă, puternică, apucă scrisoarea şi o mototoli în palmă.

Nu-i mai trimise ţarului scrisoarea. Se răzgândise.

— Nici n-o meriţi, rosti patriarhul. Lasă c-o păţeşti tu… holbatule.

Partea a II-a
RĂZBUNAŢI-VĂ, FRAŢILOR!

1.

Scriau carte către înaltul ţar.

Din Astrahan, boierul voievod şi cneaz Ivan Semionovici Prozorovski şi eu ai săi:

„Atunci am trimis noi din Astrahan către Don, în cetatea căzăcească de la Cerkassk pe tătarul Iumaşka Kelimbetov, cunoscut nouă, şi i-am dat poruncă de taină să afle cu adevărat cum e cu Stenka Razin şi ciracii lui: în care târguşor s-o aşeza el, Stenka, să stea şi dacă ciracii lui cu el, cu Stenka adică, or rămâne să ierneze sau or merge care încotro; şi dacă l-or primi polcovnicii la Don sau or scrie ei către preaînaltul ţar despre ucazul ştiut şi ce alte vorbe ar mai fi între ei. Şi în luna lui decembrie ziua a noua s-a întors tătarul Iumaşka la Astrahan şi, cercetat fiind, aşa a spus: Că s-a întâlnit el cu Stenka Razin şi ciracii lui la Ţariţîn şi a stat cu ei o săptămână, iar din Ţariţîn a mers cu el, cu Stenka, împreună până la târguşorul căzăcesc de la Piatiizbsk. Şi de la Piatiizbsk, Stenka şi cu ai lui au luat-o în jos pe Don cu mahoanele şi au ajuns la cetăţuia Kagalnik şi au rămas în acea cetăţuie zile şase. fără el, Stenka, a găsit mai jos de acea cetăţuie cale de o verstă un ostrov şi pe acel ostrov a pus să clădească bordeie de pământ... Şi toţi cazacii lui, ai lui Stenka, tot împreună sunt şi pe niciunul ei, Stenka, nu-l lasă de la sine şi pe toţi îi ţine cu străşnicie”.

Din Ţariţîn scria şi voievodul Andrei Unkovski:

„Au sosit la Ţariţîn, venind de pe Don, cazaci în număr de doi şi ne-au dat de veste că Stenka Razin şi cu ai lui şi-au făcut cetăţuie de pământ între Kagalnik şi Vedernikovo. Şi că a trimis el, Stenka, la Don, în târgul de la Cerkassk, oameni ca să-i aducă nevasta şi pe fratele său, Frolka, şi ei tot cu nevasta, iar el, Stenka, ar vrea, cică, să meargă ia capii oştirii, dar nu cu mulţi oameni. Iar cazacilor care sunt cu el, celor care se află a fi cu casa de prin partea locului, de pe Don, le dă drumul să meargă în târgurile căzăceşti să-i vadă pe ai lor, dar numai vreme de zile numărate şi numai cu chezăşie că se întorc. Iar de pe Nipru, din Zaporojie, din Cerkassk şi din alte aşezări de pe Don vin la el neîncetat, la Stenka şi la ciracii lui, tot felul

de cazaci care sunt oameni mai de nimic, iar el, Stenka, îi judecă pe fiecare şi îi îndemnă în fel şi chip. Şi cu totul are el acuma cazaci 2 700 de oameni şi le-a poruncit el mereu să fie gata în orice clipă. Dar ce gânduri are el în minte puţini sunt şi dintre cazacii lui care să ştie şi nu este nici chip, nici putinţă de a afla ce e în mintea lor, a acestor cazaci tâlhăriţi. Şi ne-au mai spus sotnicul de streliţi Mikita Urâvkov şi alţi oameni de oaste care au fost prin părţile calmucilor că pe Don şi pe Hopior[9], în multe aşezări, cazacii fără căpătâi şi sărăntocii tare se mai bucură că au venit la Don Stenka şi cu ai lui. Şi mai spun cazacii că la primăvară Stenka Razin iar porneşte de capul lui după furat şi ei, cazacii de pe Don şi Hopior, mulţi s-or duce cu el. Iar cazacii care sunt gospodari şi cu stare se zice că sunt tare amărâţi de toate acestea".

Din partea ţarului şi mare cneaz Alexei Mihailovici s-a dat scrisoare:

„Către atamani şi cazaci şi întreaga oaste a Donului:

A ajuns la ştiinţa înaltului ţar că Stenka Razin şi cu tovarăşii lui se află în cetăţuia voastră Kagalnik, în susul râului. Şi acei neguţători din târgurile mărginaşe ale înaltului ţar care vin la voi cu tot felul de mărfuri, el pe acei neguţători dimpreună cu mărfurile lor îi opreşte la el şi nu îi lasă către voi, în cetatea de la Nijni Cerkassk.

Şi de cum ajunge la voi acest înalt hrisov împărătesc, voi, atamani şi cazaci, în tot chipul să căutaţi a afla: care neguţători de felurite bresle vin spre voi, la Don, din târgurile mărginaşe ale înaltului ţar cu fel de fel de mărfuri şi provianturi şi dacă Stenka Razin îi stânjeneşte cumva, dacă şi ce fel de înţelegere caută el cu alţi hoţi şi dacă are de gând să pornească de la Don. Iar când vor fi trimise spre voi, la Don, lefurile şi proviantul de grâne din partea preaînaltului ţar, vedeţi dacă el, Stenka, nu vă păgubeşte. Şi tot ce aflaţi voi, despre toate să-i scrieţi carte înaltului ţar, aşa cum stau lucrurile, şi să trimiteţi veste prin boiernaşul Gherasim Evdokimov care spre voi

9 Afluent stîng al Donului — n.t.

este îndrumat şi este purtător al acestui înscris împărătesc. Iar simbriile voastre din partea înaltului ţar, aşa cum le-aţi cerat, în bani şi postavuri, şi pulbere, şi plumbi, şi proviant de grâne, şi vin vor ajunge la voi împreună cu trimişii voştri fără întârziere”.

Iar voievodului de Voronej, Vasili Epifanovici Uvarov, i-au scris:

„A ajuns la ştiinţa noastră, a înaltului ţar, că mulţi iobagi de pe moşiile boierilor şi altor oameni de neam, fugind ei din părţile Moscovei şi din oraşe, se alătură unor trimişi ai cazacilor şi pe felurite căi se îndreaptă spre Don.

Şi de cum ajunge la tine acest hrisov împărătesc, când încep să sosească la Voronej trimişi ai cazacilor, tu să porunceşti să bage oamenii tăi de seamă dacă nu sunt cu ei iobagi de ai boierilor sau ai altor oameni de neam. Şi dacă, pe lângă aceşti cazaci de pe Don, se mai ivesc şi argaţi fugiţi de pe moşii sau alţii de o teapă cu ei, să dai poruncă să fie prinşi acei oameni şi să fie cercetaţi cu străşnicie care de unde a fugit, iar acei fugari să fie luaţi din grija cazacilor şi puşi la popreală şi despre toate aceste fapte să ne scrii nouă, înaltului ţar. Dar şi în ţinutul Voronejului, în domeniile noastre împărăteşti şi pe moşiile dregătorilor de felurite cinuri, în sate şi cătune, poruncesc să se ţină neclintită rânduială: dacă se ivesc prin acele locuri oameni fără căpătâi, călări sau pedeştri, acei oameni să nu fie lăsaţi nicicum să treacă mai departe, ci să fie aduşi la tine şi puşi sub strajă. Şi tu pe acei oameni să-i cercetezi şi să-i pui la popreală şi să ne scrii nouă la împărăţie, iar de toate cele să dai apoi seama la Dregătoria Treburilor din Afară”.

Foaie de aducere aminte pentru boiernaşul Gherasim Evdokimov:

„Sosind el la Don, la atamani şi la cazaci, să spună cine este şi de ce a venit ca să primească loc unde să stea şi să le dea poruncă atamanilor şi cazacilor să se adune toţi la un loc. Şi când vor fi adunaţi să se ducă el, Gherasim, la atamani şi la cazaci, în cercul lor, şi să li se

încline atamanilor şi cazacilor în cerc, cu plecăciune, după datină.

Şi după aceea să-i întrebe pe atamani şi pe cazaci de sănătate şi aşa să grăiască: Preaînaltul ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, stăpânitor peste toată Rusia Mare şi Mică şi Albă şi peste multe ţări şi pământuri din răsărit şi din apus şi din miazănoapte, oblăduitor şi diriguitor şi domn şi moştenitor şi crai, mi-a poruncit să vă întreb pe voi, atamani şi cazaci, de sănătate; şi după aceea să le înfăţişeze atamanilor şi cazacilor hrisovul înaltului ţar.

Şi tot el, Gherasim, găsindu-se la Don, să iscodească în tot felul şi să afle cu adevărat: unde se află acum Stenka Razin, dacă atamanii şi cazacii ţin sfat cu el sau nu ţin şi dacă este înţelegere între ei; şi dacă se alătură cazacii acelui Stenka şi împărtăşesc gândurile lui cele ticăloase şi se îndeamnă la tâlhării…

Şi când îl vor lăsa pe Gherasim să plece de la Don, el să ia asupra lui scrisoare din partea atamanilor şi cazacilor şi să purceadă la Moscova cât mai degrabă. Iar pe drumul lui spre Don şi de la Don înapoi să umble cu fereală, să nu prindă de veste Stenka Razin şi să nu pună mâna pe hrisovul împărătesc ce se află asupra lui.

Iar, sosind la Moscova, îndată să se înfăţişeze şi scrisoarea de la atamani şi cazaci să o dea la Dregătoria Treburilor din Afară”.

2.

Veni şi primăvara mult aşteptată…

La Cerkassk s-a adunat cercul cazacilor; larmă mare, se alege solia care va merge la Moscova cu boiernaşul Gherasim Evdokimov. Se gătea boiernaşul să plece la Moscova, acasă… Iar acum termina de băut ceai şi mied în casa atamanului.

Şi atunci ieşi în cerc Stepan Timofeevici Razin. Neaşteptat oaspete. Sosise înaintea oştii sale care venea cu mahoanele pe Don în jos, spre Cerkassk.

— Unde trimiteţi solie? întrebă Stepan cu glas tare, tăios.

— Cu boiernaşul Gherasim, către preaînaltul ţar, răspunse Kornei; se vedea că se pierduse cu firea la vederea finului său cel neîmblânzit.

— De la cine a venit?

— De la împărăţie…

— Chemaţi-l încoace pe Gherasim! porunci Stepan. Aflaţi voi acuşi de la cine-a venit. Amuţiseră cazacii din Cerkassk, Stepan îi măsură cu privirea, ridică glasul: Aţi început să-i primiţi pe toţi slugoii boiereşti?!

Nişte sărăntoci îl aduceau de-acum pe Gherasim, mai mult târâş… O cam sfeclise boiernaşul, nu se mai ţinea aşa de ţanţoş.

— Din partea cui vii, pui de lele, a ţarului sau a boierilor? îl întrebă Stepan.

— Vin din partea slăvitului ţar Alexei Mihailovici şi sunt purtător de hrisov împărătesc, răspunse în grabă Gherasim, se căută în sân, scoase hrisovul frumos pictat. Preaînaltul ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, stăpânitor peste toată Rusia Mare şi Mică şi Albă şi peste multe ţări şi pământuri din răsărit şi din apus şi din miazănoapte, oblăduitor şi diriguitor şi domn şi moştenitor şi crai, mi-a poruncit ca pe voi toţi, atamani şi cazaci, să vă întreb de sănătate…

— Minţi! tună Stepan. Nu vii de la ţar, te-au trimis iscoadă la noi!

— Uite hrisovul!… Şi peceţile…

— De la boieri vii, câine!

Stepan păşi către boiernaş, îi smulse hrisovul, îl rupse în bucăţi, îl aruncă pe jos, îl înfundă cu piciorul în noroi. Mai trase şi-un scuipat peste el.

Cercul vui de uimire: una ca asta nu se mai văzuse la Cerkassk.

Boiernaşul simţi că-l cuprinde un val de bărbăţie, doar era sol.

— Cum îndrăzneşti, tâlharule!…

Stepan se răsuci şi-i arse una solului peste bot; acesta zbură cât colo, la picioarele cazacilor lui Razin care

ieşiseră în faţă, dându-i la o parte pe gospodari. Sărăntocii îl luară pe boiernaş la poceală.

— În apă cu el! strigă Stepan.

Kornei se repezi să-l apere pe Gherasim, dar fu zvârlit la o parte. Pe sol îl târâră spre Don.

— Stepane, ce faci, nu-ţi dai seama?! ţipă la el Kornei. Opreşte-i!…

— Ce, ţi s-a făcut şi ţie de-o baie?! Ia vezi!

— Îţi poruncesc! încercă să-l amenințe Kornei. Cine-i ataman de oaste? Tu sau eu?! Opreşte-i!

— Tu să le porunceşti oştenilor tăi, dacă eşti ataman, iar eu alor mei. În apă cu boiernaşul!

— Stepan… măi băiatule… ne taie capetele la toţi, gândeşte ce faci! Opreşte-i! se ruga acum de el Kornei; dacă-i vorba să-i întrebe Moscova de cineva, apoi de boiernaş are să întrebe şi nu lui Stenka o să-i ceară socoteală!

Stepan păşi afară din cerc.

— Stiopka, ce faci tu e război! îţi dai seama, smintitule? strigă după el Kornei.

— Război, naşule. Război, răspunse Stepan.

Îi legară mâinile boiernaşului Evdokimov, îi băgară în sân nişte pietroaie, îi făcură vânt în apă. Zbiera boiernaşul cât îl ţinea gura, zicea că-i bate Dumnezeu. Zicea şi ceva de ţar…

Stepan se arătă pe mal.

— Pe Frolka nu l-aţi găsit? îi întrebă el pe cazacii care se aflau în preajma lui.

— Nu, s-a pitit. Sau o fi plecat undeva. Nu-i nicăieri.

— Spuneţi să-i dea de veste, vorbea Stepan din mers, aşa să-i zică: ieşi, Frolka, la iveală că te mai iartă atamanul încă o dată de păcate. Să se arate, nu mă ating de el. Uite că vin şi ai noştri… Le spuneţi tuturor că ţinem cerc. Pe Kornei şi pe polcovnicii vânduţi nu-i primim. Al nostru are să fie cercul!

Stepan şi cu frate-său Frol, înconjuraţi de esauli şi de sotnici, se îndreptară spre locul unde trăgea la malul

Donului flotila de mahoane în frunte cu Ivan Cernoiareţ.

Prima mahoană se propti în ţărm… Ivan sări din ea. şi merse spre ataman.

— Cum aţi venit? întrebă Stepan.

— Ne-a ajutat Dumnezeu, toţi sănătoşi. Cu toţii, împreună cu nogaii, suntem trei mii şapte sute.

Arăta bucuros Ivan, parc-ar fi sărbătoare: ajunsese să vadă că s-a pornit treaba.

— Bine. Mahoanele să nu le descărcaţi… Alea de iau apă le trageţi pe uscat, le călăfătuiţi. Adună-i pe toţi marangozii şi dulgherii din Cerkassk, faceţi altele noi, câte apucaţi.

— Cu Kornei te-ai văzut?

— M-am văzut. Spune-le cazacilor: ţinem cerc. Ai mei sunt bine?

— Uite-i acolo, îi arătă Ivan. Bine-sănătoşi.

De pe una dintre mahoane coborau baba Matriona şi Aliona cu Afonka.

— Să-i chem?

— Mai târziu. Să meargă acasă. Hai la cerc. Ivan, Fiodor, veniţi încoace să stăm de vorbă.

Înainte de a începe vreun cerc Stepan stătea de vorbă cu „ai mai mintoşi”, oamenii lui de nădejde; nu că le-ar spune atamanul cum şi ce să zică în faţa cercului, dar nici nu le ascundea cu ce anume ar vrea el să se încheie adunarea, cu ce hotărâre, şi îi sfătuia încotro să încline lucrurile.

Se adună cercul sărăntocilor. Nu erau de faţă nici Kornei Iakovlev, nici polcovnicii, nici gospodarii mai cu stare. Numai de-ai lor.

Stepan aşteptase să se desprimăvăreze şi acum grăbea deznodământul; atâta putere câtă adunase trebuia împinsă spre un ţel, orice lâncezeală sau tărăgănare erau păgubitoare şi pentru ce-şi pusese în gând şi pentru renumele lui de ataman.

Tot aşa stătea Stepan, mai la o parte, pe un dâmbuleţ.

Păşi în cerc Ivan Cernoiareţ.

— Cazaci! A venit vremea s-o luăm din loc. Vorba e încotro? Eu aşa gândesc: spre Azov! mai încercăm o dată… Ce ziceţi? V-ar place?! Aşa se înţeleseseră cu atamanul, să scoată la alegere toate drumurile pe care ar fi putut s-o ia. Ei, flăcăi, o luăm spre Azov?! mai strigă o dată Cernoiareţ. Mai făcu şi cu mâna în direcţia Azovului, nu ştia nici el de ce.

Rămase tăcut cercul. O fi el ce-o fi, Cernoiareţ, da' nu-i „ăl mai mintos".

Ivan se trase într-o parte, lângă Stepan. Acesta îi aruncă o privire scurtă, iar se apucă să-şi dea cu biciuşca peste cizmă. Asculta ce spune cercul.

Ieşi în faţă Fiodor Suknin.

— Eu zic s-o pornim spre calmuci! rosti el cu glas tare.

Cercul tăcea.

— La calmuci, fraţilor! îi mai îndemnă o dată Fiodor.

Şi din nou cercul răspunse prin tăcere. Că nici Fiodor nu ţine de ciuf soarta oştirii.

Fiodor se îndepărtă, nu părea amărât.

Se uitau toţi la Stepan. Asta da, în mâna lui le e soarta…

— Tătucă, tu cum gândeşti? se auziră mai multe strigăte. Ia zi!

Stepan zăbovea. Voia Stepan să-i stârnească şi mai tare.

— Zi, tătucă! urlau acum şi mai mulţi. Pe altul nu-l mai ascultăm! Spune tu!…

Stepan se ridică în picioare în vârful dâmbului. Tăcea… Privi roată.

— Eu aşa socot: a cam venit vremea să dăm ochii cu boierii! zise el apăsat şi simplu. Mai tăcu niţel, îi privi pe toţi şi grăi: Ce ziceţi?

— Aşa da!! răbufni cercul, asta aşteptau.

— Să ne ridicăm acum cu toţii, să-i mai împuţinăm pe vânzători în Rusia, oropsiţilor să le dăm libertatea!

— Aşa da, tătucă! zbiera de bucurie toată gloata.

Demult aşteptau ei asta, toată iarna învârtiseră ei gândul pe toate părţile cum e cu vânzătorii de boieri; acum puteau să urle pe faţă, de aia se bucurau.

— Atunci cum mergem? întrebă Stepan.

Aici se porni tămbălăul. Asta pe toţi îi privea, toţi aveau ceva de spus.

— Pe Volga! ţipau cei de pe Don. Ştim drumul!

— Pe Don! De-a dreptul, pe lângă Tambov! se căzneau cei veniţi mai de curând. Drumul ăsta îl ştim noi bine.

Se iscă o hărmălaie nemaipomenită. Ici-colo unii se luau de-acum de piept. Asta-i buba: încotro s-o pornească. Cum o iau, aşa o să şi ducă războiul; cazacii de pe Don, cei mai cu judecată, pricepeau asta. Mujicii fugiţi de pe moşii sunt mai buni în locurile de unde au plecat, acolo un flăcău zdrenţăros face dt trei: îşi încheie el şi socotelile cu boierul, scurt, ştie şi drumul cel mai bun, mai îndeamnă cu el, dacă nu un prieten, măcar un cumătru, măcar un cumnat... Cazacilor le e mai dragă Volga – şi lui Stepan tot la fel –, dar acum trebuie să strige ei mai tare, să-i lămurească şi pe noii-veniţi, că doar nu mai sunt numai între ei.

— Dacă o luăm pe lângă Tambov, le isprăvim toată pâinea prin satele pe unde trecem! Şi atunci Donul ce mai mănâncă? De unde să le aducă?! Copilaşii noştri aici rămân, strigau cazacii către noii-veniţi.

— Da cel puţin cunoaştem drumul, că de-acolo-am venit, nu se lăsau veneticii.

— Şi ce, noi nu dinspre Volga venim?!

— Dacă o luăm pe Volga, cine se mai lipeşte de noi?! Puturoşii ăia de mordvini[10]?

— Buni şi mordvinii! Ce, parcă ei nu-s oameni? Şi nu numai mordvinii, se mai lipesc şi tătarii, şi calmucii,

---

10p e cursul superior al Volgăi ; formează în prezent majoritatea locuitorilor Republicii Autonome Mordvine aflate în componenta R.S.F.S. Ruse. — n.t.

trăgeau tot pe-a lor cazacii.

— Şi cu ei ce să facem? zbierau mai departe veneticii.

— Da cu tine ce să facem? Când ai venit curgeau nădragii de pe tine. Te-am omenit, ori ba? Acum şi de mordvini îţi pute! La Volga, fraţilor! Acolo-i de noi!

— Până una-alta, mergem spre Panşin. Când ajungem acolo, om mai vedea noi, spuse Stepan. Vaska Us ne-a trimis vorbă că vine şi el acolo. Om vedea împreună. Păi, asta-i.

Îşi făcură loc în cerc trimişii cetăţii Cerkassk în frunte cu un popă. Oameni mai în vârstă cu toţii, cumpătaţi. Îl cunoşteau pe Stenka, îi ştiau şi dărnicia.

— La tine venim, atamane.

— Care-i necazul?

— Ne-a bătut bunul Dumnezeu, începu smerit popa. Ne-au ars lăcaşurile sfinte… Ai văzut?

— Am văzut, zise Stepan.

— Acum eşti bogat… ai fost de te-ai închinat la Solovki, la sfântul Zosima…

Stepan se încruntă:

— Şi? Mai departe?

— Dă şi tu ceva pentru sfânta biserică.

— Dau pe dracu’! i-o retează Stepan. Cine umblă să-i pârască pe cazaci la Moscova?! Cine se ploconeşte în faţa boierilor?! Voi, c-aţi ajuns ca porcii! Vă umflaţi burţile din peşcheşurile ţarului! Piei din ochii mei, potaie! mai bine arunc la porci, decât să vă dau vouă! Primii o să vă repeziţi să mă turnaţi… Poate c-aţi şi dat de ştire, lighioane urduroase. Las’ că vă ştiu eu pe voi, popii… Ţarului să-i cereţi. Că aşa… de mine lui vă plângeţi şi tot mie-mi cereţi pentru biserică. Pieriţi din faţa mea!

La aşa ceva popa nu se aşteptase.

— Ptiu, spurcăciune! Fecior de târfă! Vin la tine ca la un creştin…

— Lingăi ai ţarului, asta sunteţi. Uite, acum îmi ceri mie ajutor, dar dacă se întâmplă de nu izbutim, întâiul ai să sari să ne afuriseşti. Asta cum e, tot pe creştineşte?

Ieşi în faţă un cazac mai în vârstă, dintre cei cu stare:

— Stepane… uite, eu nu-s popă, da tot te rog: ajută-ne să înălţăm nişte biserici. Ce ne facem noi, pravoslavnicii, fără ele?

— La ce bun biserici? Pentru cununii? Păi, nu-i tot una? Se aşază tânăra pereche lâng-o tufă de răchită, joacă una căzăcească şi gata cununia. Eu aşa m-am cununat şi uite că mai trăiesc, nu m-au lovit fulgerele cerului.

— Te-ai lepădat de Dumnezeu! strigă popa, mâniat rău. Oare nu din pricina îndemnurilor tale diavoleşti ne-or fi ars nouă bisericile?

Stepan îşi înfipse privirea în popă:

— Ţi-am zis să piei din ochii mei! Că acuşi te bag şi pe tine în apă!… Păduche împuţit. Zice c-a venit ca la un creştin… Ia mai bine spune-mi mie aşa, pe creştineşte, de ce l-au dat jos pe Nikon de la Moscova? Nu cumva pentru c-a vrut să le scurteze boierilor năravul? Ei, cum e?

Popa nu mai zise nimic, se întoarse şi plecă.

*

— Pe toţi, da pe toţi i-ai ocărit, îşi muş uia finul baba Matriona. Cu Kornei… mai treacă-meargă, ne-mpăcăm noi. Da’ pe boiernaş de ce l-ai dat la peşti? Pe popă de ce l-ai făcut de batjocură?…

— Le-oi face eu vânt de la Don, la toţi, făgădui Stepan fără nicio ameninţare în glas, obosit. Rămăsese pentru scurtă vreme fără oamenii lui, acasă.

— Mi-e groază, Stepane, spuse Aliona. Şi-acum ce-o să fie?

— Libertate.

— Şi trebuie să omori oameni pentru blestemata asta de libertate?

— Trebuie. Fără sânge n-o dobândeşti. Nu-s eu ăl de-a orânduit lucrurile, aşa că n-are rost să-mi puneţi mie-n cârcă pe toţi răposaţii. Şi-au să fie mulţi. Dă-mi de băut, Aliona.

— De-aia bei, că te mustră cugetul, rosti cu năduf Aliona, femeie cu frica lui Dumnezeu. Nu degeaba zic

oamenii că te chinuie sângele vărsat, pân-la moarte te chinuie. Asta te chinuie pe tine. Că te chinuie!

— Zât!… Muiere nercadă. Nu te băga unde nu-ţi fierbe oala. Că pe boieri, să ştii, nu prea-i chinuie… îţi mai spun o dată: nu te băga, dacă n-ai treabă.

— N-am treabă! Cum să n-am treabă?! se răzvrăti Aliona; îi mai dăduseră ghes cei din Cerkassk. Nu pot da ochii cu oamenii! Chiar aşa spun: că prin străinătăţi i-ai tăiat pe necredincioşi, iar acum ai venit acasă şi-i tai pe-ai tăi, pe creştini. Cită libertate vrei?! Că şi-aşa eşti tu liber…

Altă dată ar fi răcnit Stepan la nevastă, aşa, s-o sperie, poate că i-ar fi şi ars una la supărare cu biciuşca pe care o avea mereu agăţată de mână şi uneori uita s-o dea jos, chiar când era acasă. Simţea, însă, şi el: dacă ar uita oamenii de frică, mulţi ar începe să vorbească aşa, ca Aliona. Şi ce-i trist e că ar vorbi mai cu judecată. Lucrul ăsta îl uimea pe Stepan, îl scotea din sărite… începu să vorbească, străduindu-se să-şi păstreze cumpătul:

— Eu sunt cazac liber… Dar unde să-mi ascund eu ochii mei ăştia liberi ca să nu-i văd pe cei flămânzi, şi goi, şi fără adăpost… Sunt din ăştia în Rusia câtă iarba. Îndurarea poate că mi-am pierdut-o, dar sufletul nu! Sufletul nu mi l-am pierdut, nu l-am scăpat de pe cal în stepa cea larga!… Să-mi fie milă, ai?! Parastasu mamii lor de…! Stepan pălise la faţă, îi trosneau degetele strângând coada biciuştii. Piei de-aci, proasto!

Aliona dădu să plece, dar Stepan sări în picioare, i se puse în cale, se aplecă spre ea, aproape:

— Iar lor nu le e milă!… Pe frate-meu Ivan… jivinele, nu i-ar răbda pământul…! cu vocea gâtuită de durere, cu ochii în lacrimi, Stepan vorbi mai departe. Dar mila lor unde e? Unde? Mi-au astupat gura cu ţărână să nu strig, să nu m-audă mila lor. Să nu-mi iasă din gâtlej nici strigăt, nici rugă, nu cumva să le tulbure cineva cugetul. Apăi nu, dacă m-au lăsat în viaţă, acum lor să le pară rău. Acum n-am să-i mai blestem aiurea. Şi nici n-am să mă rog de ei. Acum îi tai! Du-te de ascultă ce spun despre boieri ăştia

care au venit de curând. Fiare! mai răi ca fiarele! Numai că nu mănâncă şi carne de om. Dar sângele îl beau. Iar popii… Ptiu! Drept-credincioşii! Alte fiare!… Pe cine certaţi voi pentru sângele vărsat? Pe cine?!

Matriona turnă un pocal de vin, i-l întinse lui Stepan:

— Răcoreşte-te, maică, răcoreşte-te… Te-ai şi schimbat la faţă.

Stepan îl dădu peste cap, îşi şterse mustăţile, se aşează. Tăcu îndelung, apoi iar începu să vorbească, încet, ostenit:

— Pic de ruşine n-aveţi: să ziceţi voi de fugari că vă mănâncă pâinea degeaba… Ştiu eu cine-i cântă la ureche… Spun c-am început să-i tai pe-ai mei? Nu, că ăştia nu-s ai mei. Ai mei sunt năpăstuiţii, ăia sunt ai mei. Căpcăunii cu burta mare nu-s de-ai noştri. Dac-aş mai şti cum să stau de vorbă cu ei, zău c-aş sta. Dar nu ştiu. Nu mi-a rămas decât să-i tai. Asta. da, ştiu. Ia încercaţi voi, drept-credincioşii, să-i ţineţi în frâu cu rugăciunile voastre! Păi, ăştia înghit toată Rusia cât nici n-ai clipi! Voi încercaţi, iar eu am să mă uit cât de buni se fac ei de pe urma rugăciunilor voastre. Îi doare în cot de toate rugăciunile!

Stepan tăcu. Îşi mai turnă un pocal, bău, îşi lăsă obrazul în palme, închise ochii… Tare îl osteneau ciondănelile astea. Căuta el în tot felul să se ferească de ele, dar tot se mai întâmplau.

Femeile îl lăsară singur.

Dar nici nu ieşiseră ele bine că dădură buzna oaspeţii: Ivan Cernoiareţ, Fiodor Suknin… Iar cu ei veneau Larka Timofeev, Mişka Iaroslavov, toţi cei şapte care fuseseră la Moscova, la Kremlin, să-i ceară ţarului iertăciune pentru păcatele cazacilor. Abia acum, când îi văzu vii şi nevătămaţi, pricepu Stepan cât îi sunt de dragi tovarăşii lui cei credincioşi şi ce prostie făcuse când i-a trimis la Moscova; prea bine ar fi putut rămâne să putrezească de vii prin beciurile ţarului său, cine ştie, să se prăpădească de tot.

— Ia te uită! se bucură Stepan. Aşa oaspeţi mai zic şi

eu! Dragii mei dragi…

Se sărutară toţi solii cu atamanul.

— Da ce oaspeţi!… repeta întruna Stepan. Ei, cum e? Când aţi ajuns?

Se bucura ca un copil. Mai să plângă de bucurie. În tot timpul ăsta, până să se arate Larka şi cu ai lui, îl duruse sufletul: rău a făcut că i-a trimis la Moscova.

— Acum de unde veniţi?

— Acuşi am sosit.

— Aliona! Pune masa că tragem un chef. Unde-i muierea aia? începu să se foiască Stepan. Măi, băieţi, măi! … Tare mă bucur c-aţi venit. Slavă ţie, Doamne! Oastea aţi văzut-o? Ce ziceţi? Stepan râse. S-o clinti lumea! Hai, luaţi loc, luaţi loc…

Intră Aliona, îi privi îmbufnată pe noii veniţi, se apucă să pună masa. Iar se pun pe chefuit.

— Şi ţarul, bine-sănătos? V-a dat drumul?… Sau cum a fost? îi iscodea Stepan.

— Ne duceau sub strajă la Astrahan, dar pe drum noi am tulit-o. Noi, adică, ce să căutăm la Astrahan?… Că doar tătuca o fi de-acum pe Don.

— Cu străjile ce-aţi făcut?

— Caii şi armele le-am luat, pe ei i-am lăsat s-o ia pe jos… surâdea şi Larka, mulţumit.

— Frumos. Cu ţarul cum a fost? L-aţi văzut?

— Nu. Am stat de vorbă cu boierii, la dreg… „de…

— Se aşteaptă s-o luăm spre Moscova?

— Nu. Pe atunci nici nu ştiau prea bine unde suntem, c-om fi pe Don, c-om fi pe Volga…

— Las’ că-i bine, să-şi mai scarmene şi ei mintea. Mâine pornim. Ăsta cine mai e? Stepan îl văzuse pe Fedka Şeludiak.

— Fiodor… S-a lipit de noi pe drum. A trecut prin multe, a aflat şi gustul biciului, la Moscova, la dregătorie.

— Ce neam? îl întrebă Stepan, cercetându-l din ochi pe Fedka; smead la faţă, uscăţiv.

— Calmuc. Botezat, zise Fedka.

— Cum altoiesc ăia la Moscova?

— Altoiesc pe cinste! Te unge pe inimă când îţi aminteşti. Se pricep.

— Ce-ai făcut?

— Ne-am făcut şi noi cheful… L-am băgat în Volga pe moşierul nostru. Pe urmă am pribegit multă vreme. Iar la Moscova, când m-au pus la cazne, treaba cu moşierul n-am mărturisit-o. Am zis c-am fugit de pe o moşie. Şi nici de unde sunt nu le-am spus, i-am minţit…

— Da ce v-a apucat? Nu v-a fost milă de ăsta, de moşier?

Şeludiak făcu ochii mari de uimire: alte lucruri auzise el despre Stenka Razin, că nici el nu i-ar prea avea la suflet pe moşieri.

Stepan începu să râdă, râseră şi esaulii.

— Ei, Aliona, cum stăm? o întrebă Stepan.

— Poftiţi la masă”.

Adânc doarme atamanul după chef. Şi nici nu simte ce învârtesc în preajma-i două fiinţe dragi: naşa şi nevasta.

Aliona, cu mâinile pe genunchi, se uită, nu se mai satură privind la omul care îi e atât de apropiat şi atât de departe de ea, atât de drag, de iubit şi de înfricoşător.

Matriona se pregăteşte, după o veche ştiinţă, să-i facă descântecul de plecare.

— Doamne, Dumnezeule, suspină Aliona. U iubesc, da mi-e şi frică. Cumplit om.

— Ia mai taci, proasto! Ce cumplit? Un cazac precum toţi cazacii.

— La ce s-o fi gândind?… Niciodată n-am ştiut.

— Nici nu ni se cuvine nouă să ştim… Matriona se plecă asupra lui Stepan, începu să şoptească repede-repede: îl descânt pe pruncul Stepan, drag ca lumina ochilor, cu potirul de cununie îl descânt, cu apă nencepută, cu năframa mireselor, cu luminarea logodnelor. Îşi trecu de câteva ori palma umedă peste fruntea lui Stepan; acesta se mişcă în somn, dar nu se trezi. Şi-am să-i spăl eu pruncului feţişoara, să-i fie curată; cu văl de

mireasă am să-i şterg eu gura dulce şi ochii lui limpezi, şi chipul cu gândurile, şi obrajii ca bujorii…

Îi şterse faţa cu basmaua. Stepan nici acum nu se trezi.

— Se prăpădeşte, îmi spune mie inirna, rosti Aliona îngrozită.

— Zât! îi reteză vorba Matriona. Cu luminarea de logodnă am să-i luminez caftanul de căpitan şi cizmele de saftian şi căciula de sobol, cingătoarea cu mărgele şi pletele bălănele, chipul de voinic bărbat şi pasul nempiedicat…

Aliona se porni să plângă încetişor. Matriona se uită la ea. clătină din cap şi-i dădu mai departe:

— Să-mi fie copilaşul întreg-nevătămat, descântecul să-l ferească de braţ duşman, de sâneaţă, de săgeată, de arcan, de tăiş vrăjmaş, de arcaş, de poteraş, de lemn rusesc, de lemn străin, şi lung, şi lat, şi-n patru tăiat, de viclenii băbeşti şi de boli lumeşti, de fier, de oţel, de arama roşie, de arama verde, de argint, de aur, de solz de balaur, de gând hain şi de om păgân: de nogai, de neamţ, de mordvin, de tătar şi de başkir, de calmuc, de turc şi de iacut, de ceremis, de udmurt, de chinez şi de cel din Buhara… în luptă nimeni să nu te biruiască, armele să nu te dovedească, furca şi suliţa să nu te-atingă, securea sau barda să nu te frângă, nici buzduganul să nu te-ndoaie, nici paloşul să mi te taie; bătrânii să nu te păcălească, flăcăii să nu te lovească, să fii tu ca şoimul, să fie ei cât vrabia… Să-ţi fie, pruncule, descântecul meu pavăză şi scut şi la ziuă şi la noapte şi la ceasul jumătate, şi când vezi şi când nu vezi, şi când dormi, şi când eşti treaz, la deochi şi la necaz, în apă să nu te-neci şi prin foc teafăr să treci. Iar când ţi-o veni, copile, ceasul de pe urmă, nu uita că ne-am iubit, pâinea-n două-am împărţit, mână-ţi paşii înapoi în satul unde te-ai născut, cu şapte-ori-şapte închinăciuni pentru ai tăi cei dragi şi buni, şi-abia apoi să te laşi spre pământ şi să-ţi fie somnul netulburat până peste vreme. Piei, piază rea! Să-ţi fie strajă pretutindeni a mea vrajă.

Aliona se prăbuşi cu capul în pernă, începu să bocească în lege:

— A-a-a, nu l-aş da, nu l-aş lăsa…

— Aşa, plângi tu, plângi, o sfătui Matriona. Te mai uşurezi. Da' nu urla prea tare, lasă-l să mai doarmă.

— Şi pe noi, pe noi cui ne laşi-i-i?… Că nu-ţi era bine ţie acasă-ă-a? Că te-o fi ajuns cu noi amaru-u-u? Dragul meu, iubitul meu-u-u!… nu se prefăcea Aliona, îşi urla jalea.

Stepan ridică fruntea, îşi privi tâmp nevasta câtăva vreme… Se dumiri că ele îşi luau rămas bun de la el.

— Apăi, mama voastră… M-aţi şi prohodit, zise el cu necaz.

Îşi lăsă capul în pernă, o rugă:

— Lasă, ajunge.

3.

Mergeau cu mahoanele în susul Donului. Călărimea venea pe mal.

Erau toţi parcă apucaţi, beţi de bucurie. Nemărginită le era încrederea în acest nou raid, în steaua fericită a atamanului, în norocul lui.

Primăvara îşi făcea de lucru pe pământ. Puterea ei covârşitoare, veselă, făgăduia apropierea căldurii, trezirea vieţii.

Stepan călărea în lungul malului.

În ultimele zile şi-l apropiase pe Fedka Şeludiak. Îi plăcea creştinatul ăsta, calmuc de neamul lui, neînfricat şi fără căinţă, dat naibii, din cei ce umblă la vreme de noapte. Drept e că arareori te întâlneşti cu unul ca el: minte ageră, care mereu cloceşte câte ceva, trup vânjos, deprins să îndure multe, să rabde.

Fedka mergea călare alături de Stepan, dormita în şa; băuseră zdravăn în seara aceea, nu-şi făcuse somnul. Pe nimeni n-a lăsat atamanul să se dreagă. Şi nici el n-a pus picătură în gură de dimineaţă.

Stepan struni niţel calul, rămase mai în urmă… Şi, deodată, din toate puterile, croi cu biciuşca crupa calului

de sub Fedka. Calul sări în loc; ca prin minune Fedka rămase în şa, parcă se făcuse una cu bidiviul, numai capul i se bălăngăni.

Stepan râse. Îl lăudă:

— Aşa da!

— Ehei, tătucă!… Pe mine din şa sau de pe-o muiere numai moartea mă dă jos, se lăudă Fedka.

— Oare? se îndoi Stepan.

— Zău!

— Vrei să te-arunc eu din şa? Facem prinsoare.

— Vreau. Să dorm. Lisă-mă să dorm şi pe urmă m-oi arunca.

Stepan râse iar, clătină din cap:

— Suie-te-ntr-o mahoană, fă-ţi somnul.

Fedka dădu bici calului şi o luă în goană, voios, spre mal.

Un cazac venit din urmă îi făcu semn atamanului, îl spuse încet:

— Bucluc mare, tătucă…

— Ce-i? se trezi deodată Stepan; zâmbetul i se şterse ca luat cu mâna.

— Ivan Cernoiareţ a tăiat un cazac.

— Ce spui? Stepan se uita buimăcit la cazac, nu putea pricepe.

— De tot l-a tăiat, i-a zburat capul.

Stepan smuci scurt din dârlogi, întoarse calul… Atunci îl văzu pe Ivan că vine chiar el într-acolo înconjurat de sotnici şi cazaci. Era pierit Ivan.

Stepan îi aşteptă să-i vină în preajmă, rosti sac:

— Tu vii după mine. Dădu bici calului şi goni în stepă, mai încolo de oştire.

Ivan îl urmă, căutând să ţină pasul. Tăceau.

Se îndepărtară mult… Stepan opri calul din fuga mare, îl aşteptă pe Ivan.

— Cum a fost? îl întrebă de-a dreptul pe esaul.

— Erau beţi… S-au încăierat, au ajuns să-şi tragă săbiile. Am vrut să-i potolesc, da ăsta cu sabia la mine…

Cazac bun, altfel.

Ivan îşi privi, mai ştii de ce, mâna dreaptă, ca şi cum s-ar fi temut s-o vadă mânjită de sângele cazacului.

— Care era?

— Makar Zaika, de pe Hopior.

— Şi?

— Şi-atunci am dat… Nu ştiu nici eu cum de s-a întâmplat. N-am vrut.

Ivan tot încrunta din – sprâncene, nu-şi putea ridica fruntea.

O vreme Stepan tăcu.

— Şi tu ce te-ai pleoştit? se oţărî el deodată.

— Eu ce? nu pricepu Ivan.

— Păi aşa cum te-arăţi acum nu de esaul eşti bun, ci să tragi gunoiul din coteţ! mai să-ţi dea lacrimile!…

— Îmi pare rău de cazac… Doar n-am vrut. Şi-acum ce, să ţopăi de bucurie?

— Părerile astea de rău mai lasă-le tu deoparte! L-ai tăiat şi gata! Da să te smiorcăi în faţa oştirii, asta nu te las. Tu stai în fruntea oamenilor. Dacă s-o întâmpla mâine să mă nimerească vreun streliţ, cine o să le ia pe toate în mână? Cine, dacă esaulii mei au ajuns mai rău ca găinile cele plouate? La asta trebuie să te gândeşti, sau nu? îţi pare rău? La noapte n-ai decât să-l jeleşti. Da singur.

Tăcură.

— Şi mie-mi pare rău. În alte vremi de viu te-aş fi îngropat, laolaltă cu mortul, îşi duse Stepan gândul până la capăt. Pentru cazacul ăla.

Ivan oftă:

— În alte vremi… Păi în alte vremi aş fi fost şi eu mai cu luare-aminte când trag sabia, da acum m-a-mpins dracu'. Cazacul era om de nădejde… îl ştiam bine. Dar adineaori parcă turbase: ochii roşii, nu mai vedea nimic în jur… mai mare groaza. L-am luat eu şi-aşa, şi – aşa, nici nu vede, nici n-aude. Şi uite că s-a-ntâmplat…

— De-acum încolo bagi bine ele seamă să nu mai bea nimeni. Nicio duşcă, niciun strop să nu ia-n gură cât

suntem la război! Acum du-te, pleacă de-aici, să nu te mai văd în halul ăsta. Şi nici în faţa cazacilor să nu te-arăţi. Du-te şi tu mai încolo, singur, să te dezmeticeşti.

Ivan îşi mână calul înapoi. Stepan se duse în fruntea cetei de călăreţi.

Îngrijoraţi de cele întâmplate, îl aşteptau Fiodor Suknin, Larka, Stîr, moş Liubim. Uciderea unui luptător cazac de mâna unui alt cazac, rar să se petreacă una ca asta. Se temeau de ce-l aşteaptă pe Ivan: atât ar mai trebui, să-şi amintească atamanul de legea oştirii, atunci esaulul poate plăti cu viaţa. Se mai întâmplase să fie îngropaţi amândoi cazacii în acelaşi mormânt, şi cel ucis şi ucigaşul, de viu; pe vremuri nici nu prea stăteau să cerceteze cum de s-au petrecut lucrurile.

Stepan se năpusti în esauli:

— Am dat poruncă să nu pună nimeni gura pe băutură la vreme de război?! Am dat sau n-am dat?

— Ai dat, răspunse Fiodor în numele tuturor.

— Şi voua unde vă sunt ochii?! Au ajuns să le ia minţile băutura!…

Tăcere.

— Lui Ivan nu-i fac vină, bine-a făcut că l-a tăiat. De-acum pe care-l prind, eu îl tai şi voua la fel vă poruncesc. Să ştie toţi! Cu mâna lor şi-o fac.

Pe ascuns, esaulii răsuflară uşuraţi: a scăpat Ivan de belea.

— Pe Makar îl înmormântăm cum se cuvine, porunci atamanul. Şi cruce să-i puneţi”.

Făcură tabără în dreptul Panşinului. Două zile au stat, aşteptând să vină Certous şi cu ai lui; aşa se înţeleseseră prin vestitori, să se întâlnească aici.

În a treia zi, spre se îră, să arătară în zare călăreţii lui Vaska Us.

Vasili Rodionovici Us (zis Certous) era la vremea aceea un conducător de oaste mai vârstnic, hârşâit, trecut prin două războaie, dăduse şi o raită către Moscova… Aceasta din urmă, ce-i drept, fusese şi fără izbândă şi-i

lăsase şi-un gust amar; cazacii fugiseră din preajma Moscovei, lepădându-se în drum de mujicii care li se alăturaseră, dar acea nereuşită nu l-a frânt pe Vasili, nu i-a stins patima pentru războaie şi prăzi. Era încă în putere, mândru, ce păţise la Moscova era demult uitat.

S-au dus unii de i-au zis lui Stepan despre călăreţi. Ieşi el din cort, îşi făcu mâna streaşină la ochi. L-o fi încercând şi pe el o tulburare, că tare i-ar prinde bine să-l poată trage pe falnicul Vaska de partea sa.

— De care are mai mulţi?

— Cei mai mulţi sunt de pe la Vişnev Cir, începu să-i lămurească un cazac din cei care fuseseră în solie la Vasili, nişte calici. Sunt şi ceva zaporojeni, au rămr.3 cu şi din vremea războiului…

— Tu ai fost la el?

— Fost.

— Cum e?

— Păi… Am să văd eu, aşa a zis. Cică să vadă el ce fel de ataman eşti.

— Pe cazaci să-i primim bine, porunci Stepan.

Şi tăcu. Aştepta. Trebuia să se săvârşească un lucru de mare însemnătate: să-şi aducă Us cetele lui de cazaci sub steagul lui Razin. Sau să nu le aducă. E puternic Us, cazacul, iar faima lui pe Don e mare… Stepan nu-l ştia pe Us (casa acestuia era în Razdorî, dar şi pe-acolo nu se ducea decât o dată pe an, după făgăduială, că mereu era în războaie); în schimb, îl cunoscuse bine Serghei Krivoi, fusese prieten cu Us. Serghei fusese cel care îi povestise lui Stepan despre Vasili. Tot Serghei îi spusese că Us nu-i deloc un cazac prost, doar că-i căpăţânos; dacă se îndărătniceşte, nu-l mişti din loc, dar dacă izbuteşti să pui hamul pe el, trage ca la arat.

Vasili se apropie călare de cazacii printre care se afla şi Stepan, se opri… Stătu o vreme liniştit, privindu-i, parcă-i venea a râde.

— Hai să trăiţi, cazacilor-atamani!

— Să trăieşti! răspunseră oamenii lui Razin.

— Care din voi o fi Stenka?

Stepan tăcu. Se răsuci pe călcâie, se duse în cort. După un timp ieşi de acolo Stir şi glăsui simandicos:

— Atamanul te roagă să pofteşti!

Vasili, cam descumpănit de o asemenea primire, se dădu jos de pe cal, intră în cort. Merse cu el încă unul, care nu prea arăta a cazac. Cazacii – şi ai lui Razin, şi cei veniţi cu Us – se uitau în tăcere spre cort; nimeni nu se aşteptase ca cei doi falnici atamani să se întâlnească atât de… ciudat.

— Parcă nu prea m-ai primi cu drag, spuse Vasili, zâmbind pe sub mustaţă. Au un ţi-oi fi plăcut la înfăţişare? Au te-ai supărat că nu te-am cunoscut deodată că tu eşti atamanul? Da' tu pe mine mă cunoşti?

— Eu te cunosc, îl liniştit Stepan pe atamanul cel fălos, se tot uita la el cu luare-aminte. Pe tine cine nu te cunoaşte!

Îşi strânseră mâinile.

— Ia loc, îl pofti Stepan.

— Da alor mei ce să le spun? M-ai cam zăpăcit tu pe mine, flăcăule…

— Le spui să-ntindă tabăra. Auzi tu, s-a zăpăcit!

Vasili scoase capul din cort… Se întoarse.

— Băieţi deştepţi, s-au descurcat singuri. Dar tu, Stiopuşka, de ce te porţi aşa? Ai?

— Cum adică?

— Aşa… mă tot cântăreşti din privire… Parcă îţi mersese faima că eşti om de omenie, nici de la băutură nu te dai în lături… Or fi minţit oare? Cam câţi ani ai tu?

— Câţi am, toţi sunt ai mei. El cine e? făcu Stepan cu capul către omul care venise cu Us.

— Diacul meu de sfat, Matvei Ivanov. Neam de ţăran… Cap luminat! Mereu e cu mine… Aşa am zis, el să fie cu chibzuiala.

— Apăi să chibzuiască el în altă parte, spuse Stepan. Nu în cort. Şi singur. Iar noi stăm de vorbă…

— Nu vă stric rostul, zise Matvei simplu, dar cu o

neaşteptată mândrie, care venea din lăuntru.

Faţă de atamanul său n-avea deloc înfăţişare de voinic, mai scund de stat, ciolănos, cu chipul plin de zbârcituri; ce te izbea mai întâi la el erau ochii, deştepţi, înţelegători, cu un licăr de zâmbet trist. Fără să vrea, Stepan îşi pierdu o clipă privirea în ochii aceia…

— Om de încredere, spuse Us. De faţă cu el poţi vorbi fără teamă.

— Bine, de ăştia avem nevoie. Lasă-mă să stau de vorbă cu atamanul, nu-l slăbi Stepan. Du-te.

Matvei ieşi.

— Ai auzit ce am de gând? întrebă Stepan de-a dreptul.

— Am auzit, zăbovi puţin Us cu răspunsul. C-o iei spre Moscova? Am auzit. Pot să-ţi arăt şi drumul… Cine-a mai fost pe-acolo ştie pe unde s-o ia.

— Care drum, ăla pe care aţi luat-o voi la fugă? Rău drum. Găsim noi altul, mai de nădejde.

— Aprig atamanul! făcu Us cu o încântare prefăcută. Nici să mai fugi puţin n-ai voie. Pe mine bunicu-meu m-a învăţat: dacă nu ştii să şi fugi, să nu mergi la război. Se mai întâmplă, Stiopa. Dacă fierbe sângele-n tine, asta-i bine, dar dacă fierbe aiurea, asta-i rău. Atunci să nici nu te ridici împotriva Moscovei, că pe de-ald-ăştia acolo îi sloboade cu capu-n jos din turla bisericii.

Stepan îşi strâmbă gura într-un surâs răutăcios.

— Au cam băgat ăia frica-n tine…

— Păi cum?! Ştii ce înaltă e turla aia? N-ai văzut-o?

— Am văzut-o. E cam înaltă.

— Şi-atunci ce cale ţi-ai ales? întrebă Us. Sau la noroc, cum dau bobii?

— Cum vine asta cu bobii? nu pricepu Stepan.

— La întâmplare! Cum spune omul, la baftă.

Stepan se uită lungă la Visili Rodionîci; da, minte avea, dar nu prea multă.

— La baftă nu ştiu, n-am mai fost. Mie-mi place la izbândă.

Iar în timpul acesta în tabără altfel se înţelegeau oamenii între ei, acolo n-aveau de ce să se dondănească. Acolo totul era limpede.

Cazacii lui Us şi cei ai lui Razin, spre deosebire de mai-marii lor, şi-au vorbit de îndată pe neeeaşi limbă, simplă, fără ghimpi şi ascuţişuri.

Unii se reîntâlneau după o lungă despărţire, îşi aminteau de războaiele de altă dată... Se aprinseră focurile. Oamenii se pregăteau să-şi primească oaspeţii cum se cuvine şi cum poruncise atamanul.

Cazacii lui Razin se gătiseră dinainte, să-i dea gata pe noii-veniţi, se împopoţonau, păi cum altfel?

Mai mulţi s-au adunat gloată în jurul lui Stîr, să le arate cum a fost el la Moscova să se vadă cu ţarul.

— Uite-aşa şade el pe tron... Mişka, punte tu.

— Ia mai lasă-mă, nene, nu se lăsă Mişka, un cazac mai tinerel.

— Unde mi-e cumătrul? îşi aminti Stîr. L-a văzut şi el pe ţar, poate să vă-arate.

Moş Liubim îşi trase pe ţeastă o căciulă întoarsă pe dos, se întronă în vârful a trei şei puse una peste alta. Făcu o mutră sastisită... Arăta vajnic şi cam tembel, întrebă:

— Ei, unde mi-s cazacii ăia? Ia daţi-i încoace să stau eu de vorbă cu ei.

— Nu aşa! se repezi Stîr. Se făcea că tu veneai de la baie.

— Aha!... Eine atunci. Moş Liubim începu să se scarpine cu înverşunare. Ce-ar fi să fac eu o băiţă?...

— Păi, tu de-acolo vii! se puseră să zbiere privitorii.

— Aha!... Da, aşa... Ei! Boieri!... Aduceţi-mi o cană de trăscău, să beau şi eu după baie.

Îi aduseră „ţarului” trăscăul. Bău.

— Mai vleau.

— Ţi-ajunge.

— Ce, nici ţarului nu te-nduri să-i dai horilcă, pui de lele?! în genunchi să te târăşti în faţa mea! Adu horilcă!

Închipuia bine moşul măreţia răzgâiată a (. irului.

— Vleau o cană de horilcă! Vleau o cană de horilcă!

Mai mult semăna cu un copil obraznic şi năzuros decât cu ţarul.

Îi mai aduseră o cană. Moşul o bău, plesni dulce din buze. Scuipă într-o parte.

— Ah, că bună-i!… Gata, unde-s cazacii ăia?

Stîr intră fără grabă în cerc, încotoşmănat şi el în dracu' mai ştie ce, un fel de hlamidă stranie. Şi el tot fălos nevoie mare.

— Să trăieşti, cazacule! îi dădu bineţe „ţarul". Ce tot umbli brambura prin împărăţia mea? Ce tot adulmeci pe-aci pe la mine?

— Porunceşte să-mi dea şi mie nişte trăscău, îi şopti Stîr.

— E-hei!… vuiră privitorii. Până să ne-arătaţi cum a fost, voi vă şi faceţi criţă.

— Aşa trebuie, spuse Stîr. Mai întâi şi mai întâi se dă de băut.

— Aşa-i, îl susţinu şi moş Liubim. Hei, boieri, unde v-aţi ascuns, netrebnicilor? Daţi-i cazacului vin din cel bun din ţări străine.

Îi aduseră şi lui Stîr un pocal. Bău.

— Încă unul. Am bătut cale lungă, sunt cam ostenit.

— Mai daţi-i! porunci „ţarul".

— Mişcaţi-vă! se răsti Stîr la „boieri". Porunca ţarului!

Mai veniră cu un pocal. Îl bău Stîr şi pe ăsta.

— Cum ai ajuns la noi, căzăcelule? întrebă blând „ţarul".

— Binişor.

— Dar tu ce umbli brambura prin împărăţia mea? Asta am dori noi să ştim.

Stîr îşi suflă nasul cu zgomot, întâi o nară, apoi cealaltă. Acum arăta tâmpit de-a binelea.

— Ce aţi dori să ştiţi?…

Nu-i venea uşor lui Certous, războinic bătrân, să-şi înfrângă mândria, să se pună aşa, deodată, la porunca

unuia mai tânăr, ca Stenka, a unuia care pe toate vrea să le facă de capul lui. Dar mare era şi farmecul lui Razin, un farmec crud. Când ţinea morţiş la ceva, Stepan, nu căuta cuvir. te mai blânde, dădea cu ele cum ai da cu maiul. Când era sâcâit, nu o ascundea. Şi, ciudat, însuşi acest fapt îi liniştea pe oameni: dacă se mânie, înseamnă că are dreptate. Dacă are încredere în ceea ce spune, înseamnă că are dreptate.

Deloc nu-l cruţă Stepan pe bătrânul cazac; îi aminti de fuga lui ruşinoasă din preajma Moscovei. Lucrurile aşa se petrecuseră: a plecat Us la Moscova, împreună cu o ceată de voluntari de oaste, să ceară să li se dea să facă ceea ce ştiau ei să facă, adică să lupte. S-au dus ca la război să ceară să li se dea un război. Pe drum s-au lipit de ei tot felul de mujici. Aceştia, în adâncul sufletului lor, altfel înţeleseseră de ce merg cazacii la Moscova; nu s-au dus să ceară război, ci s-au dus să-l facă. Moscova cam tot aşa a înţeles venirea lor şi le-a trimis în întâmpinare o oaste puternică sub comanda lui Boriatinski. Cazacii au fugit. Mujicii, care erau pedestraşi, n-au putut să fugă. Pe ăştia stăpânirea i-a omorât.

Tocmai de asta amintise acum Stepan. Vorbea tăios:

— Atunci i-ai lăsat pe mujici în plata Domnului! Ai lăsat oameni neînarmaţi să-i sfâşie câinele de Boriatinski… Uite-aşa ţi-a mers ţie bine pe drumul ăla! şi-acum tot pe-acolo mă-ndemni?… Chiar aşa, fără ruşine…

— Ptiu!… Şi prost şi încăpăţânat! se înfuriase şi Us. Să nu dea Cel de Sus să ţi se întâmple şi ţie pe undeva să dai înapoi, că uite cu mâna asta – îşi arătă Us ditamai lăboiul – te-oi plesni peste mutră. Păi, ce era să fac? Să-mi pun gâtul la tăiere laolaltă cu mujicii? Tu, mă rog, n-ai decât, ţi-aduni o liotă de mordvini, de ciuvaşi, de nogai d-ăia, cu ei poţi să-ţi încerci puterile şi împotriva lui Boriatinski, şi-a lui Dolgoruki… Auzi tu! La necazul altuia ai ţinere de minte!

— Atunci nu te băga cu sfaturile, dacă nici de necazurile tale nu-ţi mai aminteşti.

— Ivan Bolotnikov nu era mai zălud ca tine, da nici el nu s-a încumetat s-o ia pe Volga.

— Ia uite la el! Şi-a amintit…

— Păi de ce să-l uit, căpitan bun a fost el… Măcar de ne-ar da Dumnezeu mai mulţi d-ăştia.

— De?. ia s-a şi prăpădit Ivan al tău.

— S-o fi prăpădit el, dar nu d-aia. Că pe voi de ce vă trage aţa spre Volga? O dată v-a mers pe-acolo şi-acum iar vreţi… Numai că, vezi, a mai fost unul care-a rupt-o la fugă şi de pe Volga – Ermak. Us se ridică, scoase capul din cort, strigă: Matvei! Hai încoace. Ia şi tu aminte, Stepan e, la ce zice mujicul, că ştie ce spune. Ascultă tu, ascultă, că nu-ţi prinde rău. Eu de multe ori bag de seamă la spusele lui.

Matvei intră.

— Pe-acolo cazacii… cam… o cam iau razna, spuse el, şi se uită spre Stepan. Sau nu-i nimic, lasă-i?

— Ce, că s-au aşternut la chef? Păi, da cum să nu chefuiască? Că doar nu cu tătarii s-au întâlnit ei.

— Bună treabă, se învoi şi Matvei. Eu am zis doar aşa, acum s-o încinge tare de tot, că s-au întâlnit o mulţime de cunoscuţi. Iar voi aici poate altceva aveţi în minte.

— Noi aici am dat-o strâmbă, spuse Us. Nu vrea Stepan Timofeici să meargă prin târguri şi sate, el vrea pe Volga.

— Păi, asta ţi-am spus şi eu, zise liniştitt Matvei. Eu aşa ţi-am spus: Stepan Timofeici spre Volga are să te îmbie.

— Atunci lămuriţi-mă voi pe mine, că mie nu-mi intră-n cap, de ce?

Stepan asculta cu luare-aminte vorbirea, neînţeleasă pentru el, dintre cei doi. Mujicul Matvei i se părea cu adevărat deştept la minte. Tare îi plăcuse felul cum vorbea: liniştit, nu prea tare… Nu stăruia în părerea lui, asta nu, dar ce avea de spus tot spunea. Îi plăcuseră şi ochii: trişti, înţelepţi, dar şi gata să te ia în râs. Mai osebit mujicul.

— Una la mână: cine e Stepan Timofeici? începu să

judece Matvei, vorbind către Us. E cazac de pe Don. Drept e că, după rădăcini, ar fi el rus sadea, că din Rusia se trage, dar de asta a cam uitat el…

— Cum adică din Rusia? De unde-ai mai scos-o?

— Păi, taică-tău e din Rusia. De la Voronej. Pe la noi aşa s-a auzit…

— Şi?

— Aşa… Cum s-ar zice, eşti cazac de pe Don, Stepan Timofeici. Ca şi tine, Vasili Rodionîci. Aici, pe Don, de trăit trăiţi liberi, moşierii nu vă încovoaie, pielea de pe voi nu v-o iau, nevestele şi fiicele nu vi le adună noaptea din pat pentru desfătarea lor. Aşa… Adânc vă mulţumim că barem îi mai adăpostiţi pe la voi pe mujicii noştri. Dar parcă nu-i tot una, că doar nu poate fugi la Don toată Rusia. Iar voi, cum sunteţi cazaci de pe Don, numai la Donul vostru vă e gândul. Cum vă strânge niţel ţarul cu uşa, cum săriţi în sus: să nu te iei de Donul liber! Da ia asta nici nu vă gândiţi, că n-o să-i fie moale nic «: Donului vostru liber. Numai să isprăvească el cu mujicii, să-l vezi atunci cum se ia de voi. Dacă tot v-aţi ridicat, apăi ridicaţi după voi toată Rusia. Vouă nu vă trebuie mult s-o luaţi din loc… Mujicul nostru, până se urneşte el, fir-ar sufletul lui să fie, până să se repeadă el să smulgă parul din gard, de patruzeci de ori îi vin ăia de petrecanie. Lui asta-i trebuie: să se ia şi el după careva, atunci merge. Voi, uite, ăştia sunteţi!… După unii ca ăştia să tot mergi. Dacă nu cu voi, atunci cu cine?

— Tu încotro o suceşti? întrebă Stepam.

— Pe Don ar trebui să mergeţi, Stepan Timofeici. Prin Voronej, Tambov, Tuia, Serpuhov… Pe acolo mujicii şi târgoveţii şi calicii de tot felul sunt mulţime mare. Până să ajungeţi voi către Moscova, mă-are oştire o să trageţi după voi. Iar dacă-i vorba de Volga, trimite tu acolo o ceată de cinci sute, cu esaulii şi cu o carte din partea ta, să se ridice şi să vină şi ei de prin părţile alea. Şi-atunci, când nici n-ai crede, să-i vezi cum ies din pădure şi cei din Novgorod, din Iaroslavl, din Poşehonie şi din Vologda, atunci să vezi veselie mare! Pe Volga, lucru cunoscut, e bine că ai unde

să te mişti. Şi-apoi, dacă e să-ţi faci cheful, unde-i mai bine? Pe Volga. Acolo te simţi şi mai în voie. Dar acum n-ar fi mai ceva să stârnim noi toată suflarea?!... Matvei se însufleţise, îi luceau ochii. Spune-i tu, dar mai tare, răcneşte la el: hai! V-aţi lenevit stând locului, puturoşilor! Vă cresc bălării în barbă!... Dacă luaţi calea codrului cu măciuca-n mână, dracu' vă mai vede slobozi pe voi şi pe copilaşii voştri. Cresc şi ei, uite, în urma voastră şi ţuşti în pădurea Petuşki, să ţină drumul negustorilor. E-eh!...

— Ce-i, Matvei, ai pus ochii pe ţar? îl întrebă Stepan, mijindu-şi ochii a zeflemea. Păi, pe-aşa, dacă-i să ne luăm după sfatul tău, toată împărăţia Rusiei s-o-ntoarcem cu fundu-n sus?...

— Ce-am eu cu ţarul?

Stepan râse:

— Te-ai speriat?... Apăi asta e: voi sunteţi oaspeţii mei cei dragi, eu v-am ascultat, acuma gata. Mergem pe Volga.

— Cu mâna ta ţi-o faci, Step a ne! sări cu vorba Us. Ca berbecul, tot de capul lui. Câtă putere de lume-ai adunat, şi tu... Mare nerod? Te ia dracu'!

— Vii cu mine? îl întrebă de-a dreptul Stepan.

— Da' unde naiba să mă duc?... Tu eşti aici mare şi tare, şi ţar şi Dumnezeu; măcar că nu-s legat, da tot am să mai guiţ prin preajma ta. Us se ridică, uriaş de statură, se lovi cu palmele peste coapse. Cap ai avea, dar tot un prostălău s-a ales cu el. De ce te-ai încăpăţânat?

— N-am chef să-ţi spun.

— Aici ai greşit-o tu prima dată, Stepan Timofeici, puse Matvei cu voce scăzută, trist, parcă dus pe gânduri. Dea Domnul să fie şi ultima. Eh, ce păcat, ce păcat!... Şi drept e că nici n-ai ce-i face.

4.

La Cerkassk, polcovnicii şi cazacii mai cu stare erau plini de gânduri negre. Pentru ridicarea lui Stenka puteau să plătească un preţ greu, asta înţelegeau ei. Ţarul le tot trimitea hrisoave, le tot cerea ţarul să afle ce şi cum, să-l

potolească pe Razin, era îngrijorat ţarul. Dară dracul îl mai potoleşte acum pe Razin, când a venit de s-a aşezat în Kagalnikul lui ca într-o cetate, cazacilor nu le-a dat drumul pe-acasă… Pune mâna de-l potoleşte! Potoleşte el acum pe cine vrei şi încă cum, cu cap cu tot. Aşteptau să se desprimăvăreze: pe primăvară are să fie limpede încotro o porneşte. Poate or încerca să ajungă acum până la turci; atunci să-i ajute Dumnezeu, că acolo le rămân oasele. S-ar putea să se ia la harţă cu calmucii sau cu tătarii din Crimeea; nici asta nu-i rău, ba-i chiar bine; îşi irosesc puterile în încăierări şi se liniştesc. S-au străduit ei, încă pe iarnă, să afle cumva încotro are s-o pornească el la primăvară. N-au putut afla. Stenka îi ameninţa pe toţi, dar pentru cine îşi ascuţea el într-ascuns cuţitul, despre asta tăcea. Nici când era beat nu scăpa o vorbă. Au întors-o ei pe toate feţele, şi aşa, şi aşa… I-a dus gândul şi la asta: n-o fi ţinând el oare către Moscova? Aşteptau să vină primăvara. Şi iată că li se adevereau cele mai groaznice bănuieli: Razin s-a ridicat împotriva Moscovei.

Cel mai rău s-au întristat Kornei Iakovlev şi Mihailo Samarenin, atamanii de oaste. Lui Kornei îi venea lesne să facă jocul ăsta de-a tristeţea; în sufletul lui era bucuros de felul cum se desfăşoară lucrurile.

Kornei Iakovlev, amărât peste măsură, de parcă ar fi zăcut de boală mai multe zile, bătu la uşa casei lui Frol Minaev. Din casă nu răspunse nimeni.

— Eu sunt, măi Frol! spuse Kornei cu voce mică.

Se auzi zăvorul. Frol deschise uşa. Trecură în odaie fără să scoată o vorbă.

În odaie şedea Mihailo Samarenin. Pe masă băutură, de-ale gurii… Din ai lui Frol nu e nimeni, l-a trimis de acasă pentru a putea sta de vorbă netulburaţi.

— Am ajuns s-o vedem şi p-asta: stăm cu uşa zăvorâtă ziua-n amiaza mare, spuse Samarenin, un cazac cât un munte, cu faţa roşie, arsă de soare.

— Am ajuns, suspină Kornei, aşezându-se la masă. Toarnă, Frol.

— Mult nu mai zburdă el, îl linişti Frol, turnându-i un pocal mare. Aici nu mai e ca-n ţara şahului, îndată rămâi fără căpăţână. Că prea s-au făcut zvăpăiaţi.

— De-o rămâne el fără cap, dracu' să-l ia, demult plânge securea după el. Mie mi-e de-al meu. Kornei bău, tuşi în pumn, îşi supse vârful mustăţii… După capul meu îmi pare rău, asta-i beleaua.

— Ce s-aude? întrebă Mihailo, sincer îngrijorat.

— S-a oprit în dreptul Panşinului, îl aşteaptă pe Vaska. Zici tu că rămâne el fără cap… Păi, de-acum are vreo cinci mii şi mai vine şi ălălalt… Ia-i de-i leagă! Acum scurtează ei pe cine vrei. Necaz mare, fraţilor atamani, necaz mare. Şi poate fi necazul şi mai mare… Kornei întoarse capul către uşa odăii.

— Nu-i nimeni, zise Frol.

— Am pus mâna pe nişte scrisori din partea hatmanului şi a lui Serko către Stenka.

Lui Frol şi lui Mihailo li se lungiră feţele.

— Ce scriu?

— Doroşenko nu se înduplecă, în schimb ţapul ăla moţat de Serko îl întreabă unde anume şi la ce vreme să se-adune ei împreună. Cazacul ăla, care a venit cu scrisorile, şi-a dat drumul la gură în Cerkassk, n-a ştiut că Stenka s-a dus de-aci; am scos noi din el cât ştia… Uite până unde aruncă el năvodul!

— Aşa e, avea el de gând să le scrie lui Serko şi lui Doroşenko, spuse Frol. Încă de la Astrahan. Proastă treabă…

— Uite ce gândesc eu: ar trebui să încercăm să-l întoarcem pe Stenka împotriva tătarilor din Crimeea. Te duci tu, Frol. Îi spui că…

— Cum eu?! se sperie Frol.

— Nu se-atinge el de tine. Nici nu-i vine la îndemână să se strice de tot cu noi: n-o fi el prost să rămână în spate cu cei pe care i-a supărat. Te duci în numele nostru, al tuturor. Iei scrisoarea de la Piotr Doroşenko. Scrisoarea de la Serko am aruncat-o eu în sobă. Îndată trebuie să pleci,

să ajungi înaintea lui Vaska. Aşa trebuie, trebuie, măi flăcăi… Trebuie măcar să arătăm că am făcut şi noi câte ceva pe-aici, că prea e… şedem şi ne uităm. Că ne-or întreba şi pe noi!

— De ce tocmai eu?… Pe mine n-are să mă creadă.

— Ba tocmai pe tine te crede, spuse Mihailo. Nu-i vorba aici numai să-i dai o scrisoare, mai trebuie să-i şi vorbeşti…

— Cică se aude că tătarii din Crimeea ne ameninţă cu război. Acum, ce-i drept, s-ar putea chiar să vină peste noi, dacă aud în ce hal am ajuns, zise mai departe Kornei. Ferească Dumnezeu, că atunci greu ne-ar fi să le ţinem piept.

— Eh, nu-i bine să merg eu! Gândiţi-vă şi voi. Eu nu mă tem, dar are vreun rost? Ivâi-e şi teamă, fireşte, dar… dacă aşa hotărâm, mă duc. Mai gândiţi-vă: oi fi eu omul potrivit? Frol se uita cu nelinişte, întrebător către atamani.

— Tu eşti ăla, că voi doi aţi fost la toartă. A şi făgăduit că nu se-atinge de tine. Îi vorbeşti de la suflet la suflet… Barem de s-o întoarce diavolul turbat către Crimeea. Să-l împingem într-acolo până mai e încă singur… Tu, Mihailo, pregăteşte-te să pleci la Moscova, că trebuie să ne păzim şi noi capetele. Le spui pe toate cum sunt şi mai zici că noi nimic n-am mai putut face. Ia cu tine câţiva cazaci şi Doamne-ajută. Fără multă gălăgie.

Mai şezură tustrei în tăcere.

— Treaba asta cu Moscova lui când i-a venit în minte, unde? îl întrebă Kornei pe Frol.

— Dracu-l mai ştie! Pe el cine-l pricepe? Cred că după ce am trecut de Astrahan, atunci i s-a întărit gândul. Aia, nişte papă-lapte, l-au lăsat să treacă… Atunci a prins cheful. Ia să-l trag eu, zice, puţintel pe ţar de barbă…

— Puţintel nu-i strică, spuse Kornei pe neaşteptate. N-ar fi rău… Dar ştiţi voi cum e: gură multă, treabă puţină. Cazac de ispravă Stenka ăsta… Tare-mi pare rău de el. Se prăpădeşte.

— Vorba ta, e timpul să ne îngrijim şi de ce ne paşte

pe noi, întări şi Samarenin. Că până la urmă el îşi ia lumea-n cap, iar noi rămânem să tragem ponoasele”.

În aceeaşi seară, târziu, Frol Minaev împreună cu alţi doi cazaci porniră pe urma lui Razin. Minară caii iute încă din pornire. Frol se lăsă în voia sorţii… Fireşte, trebuia să fie cu ochii în patru, că cine ştie, dar în adâncul sufletului nu-i venea să creadă că Stepan ar putea ridica mâna asupra lui. Dimpotrivă, s-ar putea ca tocmai el, Frol, să îndepărteze năpasta ce amenința Donul. În Crimeea sau în ţara calmucilor ar mai fi mers şi Frol o dată alături de Stepan… Dar nu împotriva ţarului. Asta numai rău se poate sfârşi, nicicum altfel. Cine ştie, poate izbuteşte să-l înduplece pe Stenka… Că-i şi păcat de el, zău aşa.

Frol era născut şi a copilărit în staniţa Zimoveiskaia, acolo unde se născuse şi Stepan, tot împreună s-au dus să se închine la mănăstirea Solovki… Tocmai atunci, în drum de pe Don la Moscova, s-a întâmplat să făptuiască Stepan un păcat greu şi ruşinos, despre care nu ştiau până acum decât ei doi, Stepan şi Frol. Amândoi aveau pe atunci douăzeci şi şase de ani, dar Stepan mergea la Solovki pentru a doua oară. Erau cu ei şi alţi cazaci mai în vârstă, răniţi prin bătălii, care multe jafuri făcuseră la vremea lor; ăştia se duceau să se roage pentru iertarea păcatelor. Cei mai tineri, aşa ca Stenka şi Frol, mergeau la Solovki fie că se legaseră prin jurământ, cum fusese Stenka prima dată (îi făgăduise tatălui său, când aceasta era pe moarte, să meargă să se roage la sfântul Zosima, patronul cazacilor), fie la stăruinţa unor rubedenii încă în viaţă, de cele mai multe ori oameni în vârstă, să dea acatiste întru mila lui Dumnezeu pentru cei dragi. Şi, dacă tot erau acolo, să pună o luminare şi pentru ei, bătrânii… Se mai întâmpla şi ca tinerii, după voia lor, să ceară în faţa cercului îngăduinţa să se închine la îndepărtata mănăstire, li se urâse să tot stea pe-acasă, aveau şi ei poftă să vadă lumea mare; acest lucru era încurajat şi cercul hotăra să-i lase să plece.

De data asta Stenka mergea de voia lui. Pe Frol îl

trimisese la închinare bunicul său, Avdei Minaev, care la bătrâneţe se făcuse tare bisericos; el însuşi nu mai era în putere să bată atâta drum şi-atunci s-a dus la Solovki nepotu-său, Frol. Nu că nu i-ar fi făcut plăcere, ce-i drept e drept.

Nu departe de Voronej, într-un sat, s-au oprit peste noapte. Au tras la un bătrân încă zdravăn; cea bătrânul o casă mare, mai spre margine, aproape de pădure. Bătrânul se îndeletnicea cu o treabă pe care de veacuri o făcuse neamul lui: era boştinar (adică aduna miere de albine sălbatice). Mereu poposeau la el cazaci de pe Don: unde-i miere, acolo e şi mied, iar unde-i mied, acolo sunt şi cazacii. Da şi bătrânul parcă era unul de-al lor, n-o fi fost el tâlhar, dar suflet de tâlhar avea: vorbea cu măsură, se ţinea de cuvânt, pentru el mai întâi venea tovarăşul lui, pe urmă ceilalţi. Atunci, data trecută, Stenica împreună cu solia se opriseră tot la el. Dar de atunci în casa bătrânului se petrecuseră schimbări, fiul său, Motka, fusese strivit de un buştean în pădure. Rămăsese cu moşneagul numai Agonia, noru-sa, sprâncenata, un zdrahon de muiere, frumoasă şi primitoare. Cazacii se dumiriră de îndată că Agonia ţine şi gospodăria, dar îi ţine şi loc de nevastă vânjosului moşneag (baba lui se prăpădise mai demult), dar nu dădură semn că s-ar fi prins.

Băură. Agonia bău şi ea; începu să clocotească-n ea sângele-i tânăr, năbădăios; fără nicio sfială, rămânea cu ochii la cazacii mai tineri, chicotea… Mai des se uita la Stenka. Iar acesta pusese ochii pe ea încă de prima dată, dar atunci era încă prea tânăr, se ruşina, Agonia avea bărbat. Acum Stenka prinse curaj… Atât de deschis se pierdeau unul în ochii celuilalt, încât le era celorlalţi nu ştiu cum. Numai moşneagul-pădureanul, stăpânul casei, parcă nu băga nimic de seamă, tăcea, mai bea. Cel mai vârstnic din solie, Ermil Puzanov, îl chemă pe Stenka până afară, îl preveni:

— Las-o, Stenka, nu-l amărî pe moşneag. E şi lucru de primejdie, bătrânul ăsta… nu-i de glumă cu el: îţi face la

noapte de petrecanie, că nu mai apuci să zici nici hâc.

— Bine, răspunse Stenka. Nu-s nici eu copil.

— Ai grijă! mai zise o dată Ermil, apăsat. Să nu dăm de belea.

— Bine.

Trecu şi noaptea, liniştită. Dar se vede că Stenka apucase să schimbe o vorbă cu Agonia, se înţeleseseră ei cumva… Dimineaţa Stenka a zis că-i bolnav.

— Ce mai e şi asta? îl întrebă Ermil.

— Şalele, fir-ar… doare de mă seacă. Nici nu pot să mă scol.

Cazacii schimbară câte o ocheadă între ei.

— Lasă-l să stea întins, rosti bătrânul cel vânjos, stăpânul casei, îl lecuiesc eu cu nişte ierburi. Ştiu eu ce boală-i asta.

Frol, când prinse o clipă potrivită, îşi băgă capul în odaia lui Stenka:

— Tu ce-ai de gând?

— Taci.

— Te otrăveşte, Stenka… Sau îţi dă cu ceva în cap la noapte. Hai să mergem.

— Taci, mai spuse o dată Stepan.

Cazacii au plecat.

Stenka i-a ajuns din urmă peste două zile… Multe nu zise. Doar atât:

— M-a mai lăsat. Mi-a trecut spinarea…

— Cum te-a doftoricit? se hlizi cazacii. Te-a frecat? Sau altfel?…

— Mai bine întrebaţi-l cine pe cine-a frecat. Descurcăreţ cazac şi Stenka… Da moşul ce zicea? Barem l-aţi păcălit?

— Au plecat, răspunse Stepan în doi peri. Amândoi, şi bătrânul. şi…

— Unde? se mirară cazacii.

— Au plecat de tot. Undeva, în pădure. O fi băgat de seamă moşul la ceva şi… a plecat. A luat-o şi pe Agonia cu el. Împreună s-au dus.

— Ehei… Păi aşa e: ce era el să stea şi să se uite? Lucru ştiut, mai bine pleci decât să intri în păcat.

— Uite ce-ai făcut, te-a pus dracu’ de i-ai alungat pe oameni de la locul lor… Trăiau şi ei, nu supărau pe nimeni şi vii tu… prinţ-împărat. Asta mai trebuia!

Îl ocăriră pe Stenka. Şi plecară mai departe.

Stenka, însă, multă vreme parcă era alt om: tăcea, se tot gândea, pare-se, la cevs. tulburător. Şi tot cazacii s-au apucat să-i îndepărteze gândurile triste:

— Acum ce să mai?… Nu s-o prăpădi moşul, că toată pădurea e a lui. Pe ea, e limpede, trebuia să o ia de acolo, cândva tot intra strechea-n ea.

— Nu te-ntrista, Stenka. Ţi s-o fi lipit de sufleţel, ai? Apăi, vezi tu…

Abia la mănăstire îşi dădură cazacii seama că Stenica are o ceva negură pe suflet; nici ai bătrâni nu se rugau pentru iertarea păcatelor aşa cum se puse Stepan pe rugăciune, în genunchi, cu un fel de înverşunare.

Frol se duse iar la Stenka:

— Ce-i cu tine? Atâtea păcate oi fi având tu? îţi spargi capul de-atâtea temenele…

— Taci, atâta doar îi spuse atunci Stepan.

Iar pe drumul de întoarcere, trecând ei iar prin satul acela, Stepan rămase mai în urmă cu Frol şi îi arătă o moviliţă care abia se mai zărea în pădure…

— Acolo zac, Agonia şi cu moşneagul ei.

Frol făcu ochii cât cepele.

— I-ai omorât?!

— Întâi m-a ademenit, toanta, pe urmă a început să zbiere… Bătrânul se vede că trăgea cu urechea pe-aproape. Fuga cu toporul. Poate s-or fi şi vorbit dinainte… Voiau, aşa gândesc, să mă omoare ei pe mine.

— De ce?

— Nu ştiu, Stepan îşi cruţa, totuşi, puţintel conştiinţa. Eu aşa gândesc. Mi s-a agăţat de mână… iar ăla venea cu toporul. A trebuit pe amândoi să-i…

— O muiere?!… Cum ai putut, Stenka?

— Păi cum?! se înfurie Stepan. Cum dai în om, aşa şi-n muiere.

Să tai o muiere cu sabia e păcat greu. Poţi s-o termini dintr-un pumn, s-o îneci… Dar cu sabia e păcat. Ca şi cum ai sugruma un prunc în somn. Tocmai de aceea se chinuia Stepan, de aia se ruga, de aia era furios. Până acum nimeni nu ştiuse despre asta, numai Frol. Cu atât mai rău îl apăsa pe Stepan trădarea acestuia. Păcatul din tinereţe poate să iasă la suprafaţă şi să-i scoată vorbe rele.

Nici nu se luminase bine de ziuă când se apropiară de tabăra cazacilor lui Razin trei călăreţi; cel de strajă îi întrebă cine sunt.

— Ce, nu mă mai cunoşti, Kondrat? dădu glas unul de pe cal.

— Ia uite!… Frol?

— Unde-i tătuca?

— Colea în cort.

Frol îşi îndemnă calul… Cei trei călăreţi începură să se strecoare cu grijă printre oamenii încă adormiţi, apropiindu-se de cort.

Kondrat rămase pe loc, se uită în urma lor… Deodată îl săgetă o presimţire că nu-i a bună.

— Frol! strigă el. Ia stai puţin.

— Ce vrei? Frol se opri, îl aşteptă pe Kondrat.

— Ce treabă ai tu cu tătuca?

— Îi aduc o scrisoare. Din Ucraina, de la Doroşenko.

— Arat-o.

— Da’ ce-i cu tine, Doamne iartă-mă! Kondrat!…

— Arat-o! se încăpăţână Kondrat.

Frol scoase scrisoarea, i-o dădu lui Kondrat. Acesta o luă şi se duse cu ea spre cort.

— Spune-i că am de vorbit cu el! strigă după el Frol.

— Îi spun.

Kondrat intră în cort.

Aproape îndată ieşi din cort şi Stepan, în picioarele goale, doar cu şalvarii pe el, ciufulit şi umflat de somn după cheful zdravăn de-aseară.

— Să trăieşti, Frol.

— Să trăieşti, Stepane…

— De ce nu intri?

Se uitau unul la celălalt cu luare-aminte, încordaţi.

— Ai o scrisoare. De la Piotr Doroşenko.

— Intră mai întâi! Intră, măcar om bea ceva… Nu mă vezi cum sunt?

Om cu minte ageră, clarvăzător, Frol pregeta, chinuit de îndoială.

— Nu se lasă înduplecat Piotr…

Stepan pricepea ce-i în sufletul lui Frol, ce câini îl sfâşie pe dinăuntru; Frol se teme, şi se teme să arate că se teme, şi ar vrea – ce-i drept – să stea şi de vorbă, şi tot se teme.

— Ia mai dă-l naibii pe Piotr. Nici nu-mi puneam eu mare nădejde în el, că doar tu ştii, spuse Stepan simplu, neprefăcut. Hai, intră, mai schimbăm şi noi o vorbă.

Ca să nu se bage de seamă, aşa credea el, Frol zvârli iute cu coada ochiului într-o parte şi-n alta; tabăra dormea.

Stepan îi prinse acea privire prevăzătoare, ca de lup.

— Aştept veşti de la Serko. De la Ivan. Pofteşte, mai spuse o dată Stepan şi o luă spre cort.

Merse încet, dinadins, parcă nici nu-i păsa. Desfăcu perdeaua de la uşă, intră în cort. Nu întoarse capul.

Frol rămase călare.

— Pronka, zise el încet către un cazac mai tânăr. Mergi tu înainte.

Pronka nu înţelese. Rămase cu ochii la esaul.

— Du-te! mai spuse Frol cu vocea gâtuită de tulburare şi de necaz. Eu rămân să mă uit…

Pronka se dădu jos de pe cal, se duse în cort. Frol rămase pe cal cu ochii ţintă la intrare.

Frol îl ştia bine pe Stepan. Lucrurile se petrecură aşa cum se aşteptase, pesemne, şi el: încordat până peste măsură, Stepan nu-şi ţinu firea; auzind paşii cazacului, îi ieşi fulgerător înainte cu ghioaga în mână. Descoperind şiretlicul prietenului-duşman, încremeni pentru o clipă…

Scăpă din mână ghioaga. Dar era prea târziu…

Frol întorcea calul în loc.

— Aşteaptă, Frol! striga tare Stepan. Frol!…

Frol îşi plesni calul cu biciuşca… Cazacul care rămăsese în şa îşi răsuci şi el calul… Sărind de după cort la strigătul atamanului, Kondrat dădu să pună flinta la ochi…

— Nu trebuie, spuse Stepan. Fugi spre calul rămas liber, sări pe el.

Şi se porni goana.

…Cât ai clipi ieşiră din tabără, o luară peste stepă.

Calul de sub Stepan se nimerise a fi mai tânăr; puţin câte puţin începu să se micşoreze depărtarea dintre cei doi dinainte şi cel de-al treilea care venea din urmă.

Văzând cum stau lucrurile, cazacul de lângă Frol se trase mai într-o parte din calea năpastei.

— Frol!… Vezi că n-am arme! strigă Stepan.

Frol întoarse capul şi dădu bice calului.

— Ţine-ţi calul, Frol!… Vreau să-ţi vorbesc! mai strigă Stepan.

Frol îşi tot îndemna calul cu biciuşca.

— Ee… grijania ta! înjură Stepan. Nu-mi scapi. Tot te-ajung.

Şi atunci se întâmplă un lucru la care Stepan nicicum nu se aştepta: calul cel tânăr se împiedică. Stepan zbura peste capul calului, se izbi de pământ…

Din lovitură Stepan îşi pierdu cunoştinţa. De fapt, nu chiar aşa: îi pieri cunoştinţa a ceea ce se petrecea acum şi aici, îi veni altceva în loc… Capul îi era acoperit, ca de-un clopot, de un ţiuit asurzitor. Stepan înţelese că e la pământ şi că n-are cum se ridica. Şi-l văzu venind către el pe frate-său mai mare, Ivan. Se apropie, se aplecă asupra lui… îl întrebă ceva. Stepan nu-l auzi, îi mai vuia încă tare capul. „Nu te aud”, spuse Stepan şi nici glasul său nu şi-l auzi. Ivan îi tot spunea nu ştiu ce, surâdea… Vuietul din cap se mai împuţină.

— Frăţioare, zise Stepan. Cum de-ai ajuns aici? Că

doar te-au spânzurat.

— Ei şi ce? întrebă Ivan, zâmbea.

— Vasăzică am nimerit la tine? M-a dat gata calul ăla?

— Ei, asta-i!... Nu te dă pe tine gata aşa uşor. Hai acum să ne ridicăm...

— Nu pot, n-am putere.

— Uite la el! zâmbea mai departe Ivan. Ţi s-au cam muiat balamalele, frăţioare drag. Haide, ia-mă pe după gât... Ţine-te bine!

Stepan îşi îmbrăţişa fratele pe după grumaz şi, cu greu, începu să se ridice. Fratele îl ajuta.

— Aşa-a, spunea el cu blândeţe. Uite că ne ridicăm...

— Cum de-ai venit la mine? tot nu pricepea Stepan. Că doar te-au spânzurat. Am văzut cu ochii mei...

— Ce-o tot ţii întruna: m-au spânzurat, m-au spânzurat! se supără Ivan. Acum stai! Poţi?

— Pot.

— Ai grijă... Ţine-te tare!

— Spune-mi şi mie ceva. Că pe urmă pleci şi...

Ivan râse:

— Ţine-te tu tare, asta-i. Şi să nu mai cazi... şi plecă.

Iar Stepan rămase în picioare... îl sprijinea de subsuori Frol Minaev. Stepan rămase multă vreme cu ochii în ochii lui. Nu-i venea să creadă că Frol s-a întors. Frol răbdă privirea mijită, înceţoşată de durere a atamanului. Surâse chiar.

— Trăieşti? Gândeam că te-a dat gata.

— Da unde-i?... dădu să întrebe Stepan cu glas sugrumat. Şi tăcu. Dar voise să întrebe: „Da unde-i frate-meu, Ivan?” Cum de eşti aici?

— Aşază-te, zise Frol. Stai jos un pic, eşti slăbit...

Stepan se aşeză cu grijă, susţinut de Frol, pe pământul umed. Se aşeză şi Frol lângă el.

Adevărat, se simţea slăbit atamanul. Încet, îşi venea în simţiri; în faţa ochilor lui stepa ba se umfla, ba începea să se clatine. Îi era greaţă. Şi iar se pornea să-i fiarbă

vuietul acela în urechi, şi-i băteau nişte ciocănele în tâmple atât de dureros, încât trebuia să strângă din ochi.

Frol îşi trase din brâu o săgeată de fier, săpă o gropiţă la picioare, adună cu degetele-i puternice un pumn de ţărână de pe fundul ei, întinse mâna spre Stepan:

— Na, pune-ţi-o la frunte; e rece, poate te mai lasă.

Stepan luă ţărâna, şi-o lipi de frunte… Mirosea pământul a pivniţă şi a iarbă. A iarbă fragedă, verde. Stepan se lăsa cu faţa la pământ, îi adulmecă mireasma tămăduitoare. Parcă şi-n cap i se făcu lumină. Şi durerea parcă se mai stinse. Şi îi tresări chiar, sub inimă, un fel de bucurie îndepărtată, de mult uitată: trăieşte! îi încălzi sufletul bucuria aceea.

— Miroase, spuse Stepan. Ia te uită…

Frol luă şi el un pumn de pământ, îl mirosi.

— A rădăcini putrede.

— A iarbă, îl îndreptă Stepan.

Frol mai mirosi o dată, aruncă pământul, îşi şterse palma de nădragi.

— O fi şi a iarbă, se învoi el.

Stepan îşi mai lipi o dată faţa de ţărâna aromindă şi rece, răsuflă adânc, ca un suspin, şi repetă fie din încăpăţânare, fie cu vreun înţeles ascuns:

— A iarbă miroase, a ierbuşoară. Tăcu. Pe tine tot spre putregai te trage, da’ a iarbă miroase. Să nu spui că nu-i aşa.

Frol se uită mirat la Stepan. Nu spuse nimic. Culese săgeata de pe jos, şi-o vârî la cingătoare, sub mina dreaptă.

— Frol, începu Stepan; îşi revenise de tot, vorbea apăsând fiecare cuvânt, după cum îi era obiceiul. Dacă nu te-ai temut să te întorci, atunci nu te teme să-mi spui de-a dreptul: de ce te-ai rupt de mine?

— Barem dezmeticeşte-te şi tu mai întâi… Pe urmă vedem şi de treburi. Mira-m-aş să nu-ţi mai duduie capul.

— M-am dezmeticit. N-ai încredere în gândul meu?

— Păi, tu ce-ai în gând? Că eu nu ştiu…

— Ştii tu. N-o mai suci. N-ai încredere?

Frol tăcu un timp.

— În gândul tău eu cred, spuse el. Numai că gândul ăsta al tău uite a ce miroase, a pământ. Iar luă o mână de ţărână, o muie între degete. O fi mirosind şi a iarbă proaspătă, dar acolo am eu timp să ajung N-am să mă grăbesc. Frol vărsă ţarina înapoi în gropiţă. Dacă poţi să mă asculţi fără să te înfurii, ascultă-mă…

— Dă-i înainte. Nu mă-nfurii.

— Adună-ţi atunci răbdările şi ascultă. Dintre nepricopsiţii ăia ai tăi, nimeni n-o să ţi-o spună aşa, pe şleau.

— Da repede te-ai mai lepădat de noi? se miră Stepan. Am şi ajuns nepricopsiţi!

— E-eh… m-am lepădat, nu m-am lepădat, vorba e că n-avem acelaşi drum. Poftim, ascultă. Doar eşti deştept, Stepane, cum de nu poţi tu pricepe cu căpăţâna asta a ta că nu poţi birui un popor întreg, Rusia.

— Poporul cu mine are să meargă, nu-i e dulce traiul în Rusia.

— Asta e, că n-are să meargă cu tine! Frământarea lui Frol era neprefăcută. Nu vezi că eşti necopt la minte?! … Uită-te şi tu în jur, cine te urmează?! Numai zdrenţăroşii; să prade şi să radă un chef, asta-i toată bucuria lor. Cu ei unde ai să ajungi? Până la Tambov te şi împotmoleşti… Le-o fi lor vai şi amar cu ţarul şi cu moşierii, dar măcar şed pe o bucată de pământ…

— Nu şed ei pe pământul ăla. Pe brânci stau.

— Chiar de-or sta pe brânci, tot trebuie să-i zgândări de acolo ca să-i mâi la război. Ce drag are mujicul să fugă el la război? Tu din ăştia vrei, de care sunt acum cu tine?

Ăştia nu mai au ce pierde, că au pierdut tot. Da ăia… Nu, Stepane, n-au să meargă. Pentru ei tu eşti cioara de pe gard, dar lor tot vrabia din mina le e mai scumpă. Pentru cioară s-ar putea să-şi piardă şi viaţa, dar vrabia e aici, în mână, măcar că-i mititică. Orişicât, o are în mână. Că doar tu aşa ai să-i spui lui, mujicului: „Lasă vrabia, punem noi

mâna pe cioară!” Pentru asta e nevoie să creadă în cuvântul tău, să creadă tare de tot... Nici pe taică-său cel adevărat să nu-l creadă cum trebuie să te creadă pe tine ca să dea el drumul la vrabia aia* jefe unde să capete ei atâta încredere? C-ar trebui să-şi lase naibii casele, copilaşii, nevestele, mamele... Şi să meargă după tine. N-au să meargă!

— Aşa... Asta-i tot ce-ai avut de zis?

— Apăi, să zicem că-i tot. O zi întreagă pot să vorbesc şi tot la asta ajung: n-au să meargă după tine.

— Da împotriva mea au să meargă?

— Împotrivă au să-ţi meargă. Dacă ştiu să-i ridice, au să meargă.

— Ar fi că pentru ţar merg, dar pentru mine nu. Cu ce le-o fi lor mai drag ţarul?

— Mai drag nu le-o fi el lor, dar... cum să-ţi zic, nu ştiu... Nu că le e mai drag, să spunem doar că aşa s-au obişnuit ei, dracu-i mai ştie. Vii tu, nici nu pricep ei bine ce-i cu tine, un ataman acolo, iar dincolo e ţarul. Ei un lucru l-au supt împreună cu laptele mamei: că ţarului trebuie să-i dai ascultare. Cine le-a mai spus lor, şi când, că trebuie să asculte de-un ataman? Asta doar cazacii o ştiu, dar mujicul ştie de ţar.

Zădărât, Stepan scuipă într-o parte.

— Oi vorbi tu, poate, o zi întreagă, Frol... Poate că şi eu te-aş asculta, că parc-ai vorbi cu vorbe omeneşti, numai că tu ăsta, Frol, ai suflet de rob. Asta ai supt tu împreună cu laptele mamei, că împotriva ţarului nu te poţi ridica. Mai şedeai încă la maică-ta în braţe, dar de-atunci liber nu mai erai. Şi ce gânduri ai tu, cu toate c-ai zice că gândeşti drept. Oi gândi tu drept, dar tot ca un rob. Iar alte gânduri n-ai. Ce să scot eu din tine, dacă tu nu. le ai? Ce dracu’ rost mai are să alerg eu după tine?

— Păi, eu nu ştiu de ce să alergi.

— Cei pe care-i îndemn eu să vină cu mine sunt alţi oameni, liberi. Tu crezi că în Rusia nu sunt din ăştia, iar eu cred că sunt. Aici ne deosebim noi doi. Tot e bine că mi-ai

spus totul aşa, cinstit: am să fiu şi eu mai liniştit. Acum nu te mai ating, n-am ură pe tine. Şi să nu te temi de mine… Pentru mine voi, ăştia, nu sunteţi primejdioşi. Dacă ne întâlnim pe câmpul de bătaie, atunci da, te tai ca pe-un câine. Dar altfel, n-ai decât să trăieşti. Un lucru nu-l pricep eu, Frol: cu ce ţi-o fi viaţa asta atât de dragă, de ţii la ea şi-o cocoleşti ca pe-o logodnică mult-iubită? Asta-i scârnâvie, nu viaţă! Ce să mai ţii la ea, nemernica, dacă şi înainte de moarte ea mereu îţi piere de frică? De ce ţi-o părea atât de rău să te desparţi de ea? Au ţi-o fi drag să dormi cu o muiere? Au ţi-o place să-ţi umpli burta? De ce să te agăţi tu de ea aşa de tare? Cândva nu erai… Şi n-ai să mai fi. Dar aşa, de cum ai venit pe lume, te-a şi apucat tremuriciul: Doamne, să nu mă prăpădesc! Ptiu!… Ei, şi dacă pieri, aici ce se schimbă?

— Stepane, în tinereţe tu credeai în Dumnezeu…

— N-am crezut niciodată!

— Minţi! Te-am văzut eu la Solovki cum dădeai cu fruntea de lespezi. Până şi eu credeam mai puţin…

— Să zicem c-am crezut. Ce-i cu asta?

— Nu ştiu de ce ţi s-o fi urât ţie atât de tare cu viaţa, dar e păcat să-i momeşti şi pe alţii la pierzanie. Numai la tine te gândeşti, iar de alţii ţi se şi… Păi, du-te de te-aruncă-n Don, dacă ţi s-a făcut lehamite de viaţă. Da’ pe alţii de ce să-i stârneşti? Nu-i mare lucru să retezi un cap, Stepane, mai greu e să-l lipeşti la loc. Nici eu nu sunt cine ştie ce credincios, dar şi-un prost îşi dă seama că-i păcat. E păcat faţă de oamenii pe care-i ademeneşti şi pe care ai să-i pierzi. Faţă de oameni, nu faţă de Dumnezeu, tocmai faţă de aceia care au să te urmeze…

— Din ăştia ca tine n-au să vină.

— Ba au să vină, că ştii tu cum să-i amăgeşti. Ai tu acolo… nişte farmece, ca vrăjitoarele; îi vine uşor omului să te urmeze, parc-ar fi chiar bucuros. Nici mie nu mi-a fost uşor să rup vraja… da uite că m-am trezit. Se vede că toate de-acolo pornesc, că tocmai ţie nu-ţi-e dragă viaţa. Eu înţeleg. E în asta o dulce otravă, mai ceva ca vinul. Că

doar nici eu n-am fugit nici din faţa tătarilor, nici a turcului, nici a oamenilor şahului… Dar acolo, nu ştiu cum… parcă-mi ştiam câştigul, sau aşa ceva… Dar nu, nu era asta, că doar nu-s lacom la câştig. Dar acolo nu m-am temut, doar ştii şi tu…

— Acolo… Ştiu eu cum e, ca la câini: se încaieră şi apoi care încotro. Acolo n-ai nevoie de prea multă minte.

— Dar şi acolo mor oamenii. Vezi, tu aşa spui: că mie cel mai rău de moarte mi-ar fi frică…

— Poate că nu ţi-o fi. Numai că ţie nu-ţi pare rău să-ţi dai viaţa pentru nu ştiu ce cârpe, dar s-o dai pentru libertate te codeşti; pentru libertate, zici tu, e s-o dai pe degeaba. De aia spun eu că ai suflet de rob. Nici n-ai cum gândi altfel şi degeaba îmi mai pierd eu vremea aici cu tine. Iar pentru mine, dacă mă-ntrebi, tot libertatea e ce-i mai scump pe lume. Stepan se uită drept în ochii lui Frol. Oi crede tu sau nu, dar mi-e ruşine de ruşinea oamenilor, că mai rabdă atâta batjocură. Ba mi-e milă de ei, că altfel i-aş bate pe nătărăii ăştia până la sânge, pe toţi. Asta e. Piei din ochii mei, Frol, că acum iar te duşmănesc. Piei! Am zis o dată că nu m-ating de tine şi nu m-ating. Da mai bine du-te.

Frol se ridică, se duse către cal.

Stepan se ridică şi el.

— Lighioanele pământului: strigă Stepan. Eu îmi deschid sufletul faţă de tine şi tu… Tot eu sunt prost! Pleacă! Du-te de-ţi păzeşte iubiţica ta de viaţă! Scârnăvie!

Stepan se clătină pe picioare de slăbit ce era. Lăsă capul, strânse din dinţi, rămase cu ochii în jos, la pământ.

Frol sări pe cal, îl suci în loc…

Dintr-o ochire văzu că n-are de ce se teme, calul lui Stepan era departe, rosti liniştit:

— Ba scârnăvie eşti tu. Du-te şi tu la ăia de-ţi sunt atât de dragi, liota ceea de fluieră-vânt, s-or fi prăpădit de dorul tău. Ne-om vedea pe lumea cealaltă, numai că eu am să m-arăt mai târziu.

Stepan se uită la esaul… Şi, totuşi, n-ar fi găsit acum

în el dorinţa de a-l ucide, chiar dacă l-ar fi prins din urmă şi l-ar fi dovedit în luptă, aşa neînarmat cum era, iar ăla cu armele la el, n-avea în el acea dorinţă. Lucru de mirare că n-avea, dar ăsta era adevărul.

Frol îşi întoarse calul şi plecă în goană.

Stepan se duse spre calul său cel tânăr. Căluţul smuci din cap, parcă se simţea vinovat, îl privi cu coada ochiului, temător, mişcă în loc din picioare…

— Nu-ţi fie frică, prostănacule, îi vorbi Stepan cu blândeţe. Nu-ţi fie frică.

Simţind ceva bun în glasul omului, calul rămase pe loc. Stepan îl îmbrăţişă, îl sărută pe frunte, pe grumaz, pe ochii lui nesfârşit de buni, de răbdători.

— Iartă-mă… Iartă-mă, rogu-te.

Pentru ce anume Stepan nu ştia, aşa îi venise lui să-şi ceară iertare de la cineva.

Calul smucea din cap, depăna din urechi.

— Iartă-mă!… mai spuse o dată Stepan.

Pe urmă au mers alături, calul şi cu omul. Cap lângă cap. Au mers mult, au mers încet, ca şi cum ar fi ieşit la mal dintr-o apă tulbure, lipicioasă.

Se ridica soarele deasupra pământului. O zi tânără şi senină le păşea înainte, aruncând uşor peste stepă scumpe covoare verzi.

5.

e) e cum a plecat Stepan în urmărirea lui Frol, Kondrat l-a trezit pe Ivan Cernoiareţ, iar acesta, fără să se mai dumirească ce şi cum, fără să-şi mai înşeueze calul, goni în urma atamanului. După el se luară vreo alţi douăzeci de cazaci; ăştia nici atâta nu ştiau încotro merg şi de ce. Un lucru doar apucaseră să prindă: că atamanul e pe undeva, prin stepă. Singur. Dar stepa e mare, nu l-au găsit pe ataman. S-au întors.

Se întâlniră nu departe de tabără.

— Ia uite câţi aţi mai sărit! îi luă Stepan peste picior. Toţi ăştia pe Frol?

— A plecat, nu-i aşa? întrebă Ivan.

— A plecat.

— Da, de fapt, de ce-a venit?

— A adus scrisoare de la Piotr Doroşenko. Hai, mergem s-o citim… păcătoasă scrisoare.

— Tu ce… ai şi citit-o? De unde ştii că-i păcătoasă?

— Îl ştiu eu pe Piotr, nu scrisoarea. Pe Piotr ăsta îl ştiu eu. Păi, altceva Frol nici n-ar fi adus. De aia a şi adus-o, că-i… păcătoasă… Am căzut de pe cal, Vania, recunoscu Stepan pe neaşteptate; pusese stăpânire pe el un simţământ ciudat, bun, uşor i se făcuse sufletul şi uşor îi venea, mai mare râsul, să spună că uite-aşa, poftim: a căzut de pe cal. Prima dată-n viaţă păţesc aşa ceva.

În cortul atamanului şedea Stîr, tot învârtea scrisoarea de la hatman. Nu ştia să citească. Zărindu-l pe ataman, se ridică, îi veni înainte cu scrisoarea în mână.

— Aud că-i de la Doroşenko… Ce zice? Se-ndeamnă către noi?

Stepan luă scrisoarea, se apucă s-o citească… O rupse în tăcere, o aruncă pe jos. Stătu privind spre pământ, suspină o dată adânc, amar şi deodată se porni să lovească ce mai rămăsese din scrisoare cu biciuşca. Stepan lovea şi scrâşnea din dinţi. Ceilalţi, toţi, tăceau.

Stepan îşi descărcă mânia, se duse spre culcuşul său, se aşează. Tăcu şi el vreme îndelungată. Dintr-odată îi pierise simţamântul acela de uşurinţă, de parcă iar îl îmbrâncise cineva într-o apă verzulie, lipicioasă, de se dusese cu totul în ea.

— Zice Piotr să ne temem de ţar, bagă frica-n noi, rosti el într-un târziu. Tu ai vrut, Stîr, să afli ce mai zice Piotr Doroşenko?

— Eu. Da şi ăştialalţi vor…

— Asta e, ne sperie, zice de ţar. Că degeaba, cică, ne-am ridicat… că-i lucru de groază, zice. Nu ne sfătuie. Na, află, dac-ai vrut.

— Să-şi sperie el muierea… dădu să spună Stîr, dar atamanul îi tăie vorba, nu-l lăsă.

— Aoleu, ce viteaz e!… făcu el ochii mici către

moşneag. Ia uitaţi-vă la el: nu-i e frică de ţar! Da mie uite că mi-e frică! Ai?

— Nu-i nimic. Trebuia să stai acasă atunci, dacă ţi-e frică.

Stârnu voia să vadă cum îl cuprinde pe Stepan starea aceea tulbure, nu voia să arate că-l îngrozeşte furia atamanului; se întâmpla uneori ca asta să ajute la potolirea furtunii.

— Nu mai spune! se oţărî Stepan. Mai zi, mai zi!

— Păi da cum? Aia de le e frică au rămas să şadă pe la căşile lor. Uite Frol… n-a luat-o din loc cu noi, că e*l* ce s-a gândit? Mai bine o aşteaptă acasă pe aia cu coasa decât s-o caute pe aiurea…

Stepan rămase cu ochii la Stîr.

Vasili Us vedea pentru prima dată cu ochii lui „boala” atamanului Razin, cum începe ea adică. Era şi curios. Auzise el mai dinainte de această ciudăţenie a lui Stenka.

— Mi-e frică! ţipă scurt Stepan. De-aia şi spun că mi-e frică Te-ai găsit tu ăla!… Păi, dacă ţie nu ţi-e frică, acum nimeni n-are voie? Tu pe uncie ai crescut? Şi când erai mic nu te speriau ai tăi că vine baubau?

— Pe-atunci ţi-l speriam eu pe care vrei, se spovedi Stîr. De groază am fost de mic copil, îmi dădea şi mucul…

— Asta e, de aia eşti tu mântuit de frică. Dar noi, ăştia pe care nişte babe tâmpite i-au speriat de mici cu baubau, pe noi ne ţine tremuriciul toată viaţa. Uite că şi Fiotr ne trage acum o sperietură: aveţi grijă, zice, că altfel… Da şi el, pesemne, tot într-un tremur o ţine… Iar ţarul se bucură, mititelul: toţi se tem! Stă şi el acolo, bălăngăne din picioruşe. N-are nicio grijă…

Stepan sări în picioare, începu să păşească de colo până colo prin cort. Chipul fălcos îi era schimonosit de durere şi de furie.

— Păi ce? E-eh!… Dă-mi de băut, Ivane! aproape un strigăt.

Ceilalţi stăteau pe loc, aşteptau să vadă ce-o să fie, îşi înfrânge el furia sau ea pe el. El voia să o înfrângă, nu voia

să se ascundă undeva, să se tăvălească pe pământ... Strângea din dinţi şi aştepta.

— Ivan!... rosti el, ca o rugă, fără să-şi descleşteze dinţii. Parc-ai trimis după moarte!... Aduc ăia, au ba?

— Aduc, aduc.

Stepan bău, ceilalţi, toţi, tăceau... Se aşează iar pe culcuş. Sufla greu, privea în jos... Aştepta. Aşteptau şi ceilalţi. S-ar zice că, totuşi, a reuşit să se stăpânească, n-o să se mai zvârcolească pe jos. Ridică ochii, dădu cu privirea de Matvei Ivanov.

— Uite tu, Matvei, ne îndemni împotriva ţarului... Dar cu ăsta nu-i de joacă, cu ţarul adică. Ai văzut că la Kolomenskoe, acum vreo cinci ani, odată a pus jos zece mii... muscali de-ai lui. Iar pe urmă alţi două mii de i-a tras pe roată şi i-a spânzurat. Băieţandrilor le-a tăiat urechile...

— Nu la toţi, îl îndreptă Matvei. ălora mai mici, de la doişpe la paişpe ani, numai câte o ureche le-a retezat. De ce să-l huleşti pe nedrept?

— Ei, vezi, asta-i milostenia ţarului! Iar tu ne îndemni împotriva ţarului...

— Cum să vă îndemn eu împotriva ţarului?! sări Matvei.

— Ne îndemni tu, nu mai umbla cu fofârlica. Ne tot îmboldeşti, pe mine şi pe Rodionîci. Dar războiul e lucru rău. Matvei. De ce să ne împingi în păcat? Te-au urgisit? Păi, atunci poţi să mergi cu jalba la ţar, nu să-i ridici război împotrivă. Auzi la ce se gândeşte el! Aşa că noi mergem cu jalba. Îi spunem aşa: nu mai poate mujicul, tare rău îl mai asupresc boierii tăi. Pune o vorbă bună. Vrei să vezi cum ne rugăm noi de el?

— Asta cum vine? nu pricepu înţeleptul Matvei.

— Păi aşa. Eu vin cu jalba, iar Stîr, ăla de acolo, o să-l închipuie pe ţar. Se pricepe el. Stîr!... Fuga pe tron că acuşi vin de la Don cu jalba-n proţap. Adună-i pe toţi, să vadă toată lumea.

Stîr, mare iubitor de orice fel de izmeneli, pricepu totul din jumătate vorbă. Ieşi din cort.

— Hai să bem înainte de plecare! dădu poruncă Stepan. Mergem cu jalba la tătucul-ţar. Ne rugăm de el să dea libertăţile Donului înapoi… cele care au fost înainte.

— Aţi pornit de la mujic şi acum zici că mergem să cerem libertăţile Donului, se băgă iar Matvei. Cum vine asta?

— Voi întâi uitaţi-vă, judecaţi şi voi… Pe urmă, dacă nu v-o pieri cheful, luaţi-o şi voi la papuc într-acolo. Iar noi o să ne rugăm de el să nu ne mai cumpere polcovnicii, că toţi sunt de vânzare. Care mai de care mai curvă… Să fie toţi îmbrăcaţi frumos! Toţi să fie lună, ca berbecii cei tunşi, că doar la ţar mergem! Măi, şi ce-o să mai mergem!…

Se duseră toţi să se îmbrace în haine scumpe. Să te împotriveşti n-avea rost. Era şi primejdios. Dar erau şi curioşi să vadă cum e cu „jalba la ţar”. Cernoiareţ strâmbă din gură, dar tăcu, se duse şi el să se gătească.

În vremea aceea Stîr se apucase să înalţe „tronul”. De data asta se cocoţă într-o haraba de chirigiu căptuşită toată cu covoare şi împodobită cu ulcioare pline de băutură. Toată tabăra se adună să vadă cum e cu „jalba”. Lăsară o trecere îngustă pentru „cazacii de pe Don” şi un cerc mai larg în faţa harabalei.

După ce termină cu pregătirile, Stîr începu să-şi tot arunce ochii spre locul de trecere, se foia, îşi arăta nerăbdarea.

— Nu se văd cazacii ăia?

— Încă nu.

— Ce fac ei acolo?… Se scarpină-n… S-or fi întins la băutură, nemernicii.

Dar iată că se auziră strigăte:

— Vin cazacii! Vin cazacii!…

Stîr se aşeză turceşte, cu picioarele strânse sub el. Se împăună.

Razin venea în fruntea cetei. Purta, ca şi ceilalţi „jeluitori”, straie bogate, în ochi avea o lucire veselă, dar şi ameninţătoare.

— De la Don? se repezi iute cu gura Stîr.

— Nu sări! porunci Stepan. Asta-i mare cneaz peste toată şi toată… Pe ăsta l-a blagoslovit patriarhul pe când era încă în mă-sa, de aia se ţine aşa fudul. Iar tu sari ca puricele. Razin îşi depuse ghioaga la pământ. Venit-am noi la tine, tătucule-ţar, cu jalbă împotriva boierilor tăi cei făcători de rele! Şi să te rugăm să laşi Donului libertăţile lui! Dintotdeauna aşa a fost! Razin vorbea tare, să audă toţi. Libertăţile au fost înaintea ta! Iar tu le iei, înapoi!…

— Rachiu vrei? întrebă Stîr. Că după drum…

— Eu cer libertate, nu rachiu!

— Care libertate?! ţipă Stîr. Da raşpa-n gât n-o vrei? auzi la el, vrea libertate!…

— Păi, noi ce ne facem fără libertate?

— Ce fel de libertate vrei?

— Să nu mai porunceşti să-i ia prinşi pe mujici şi să-i întoarcă de la Don înapoi la moşieri…

— Sictir! Stîr se tot grăbea, se tot foia, nici nu voia să se uite la cazaci.

— Da lasă-mă să şi spun! se înfurie Stepan. Şi uită-te la mine, la mine. Ce te tot uiţi în sus ca un ţap ne-nţărcat? La mine!

— Zi.

— Dacă trimiţi pâine la Don, asta nu înseamnă să-ţi baţi joc de noi…

— Aşa-a…

— Ai clădit închisori, curvoi bătrân! Una-două, gata la puşcărie!

— Cum ai zis? Curvoi?

Stepan căzu în genunchi.

— Iartă-mă, preamărite cneaz! Mi-a zburat vorba…

— Îţi scurtez eu limba! Ţi-a zburat, ai? Ce jalbe mai aveţi împotriva boierilor?

— De ce vrei să-l ţintuieşti pe mujic într-un loc, să-l legi de pământ? întrebă Matvei Ivanov. Barem să poată pleca.

— Trageţi-i o bătaie! porun «i Stîr, arătând spre Matvei.

„Curtenii” îl înşfăcară pe Matvei şi îi arseră vreo trei cu biciuşca de-adevăratelea.

— Care ţi-e jalba, cazacule? se întoarse iar Stîr către Stepan. Acesta rămăsese tot în patru labe, aştepta cu supusenie.

— De ce să nu fim noi slobozi să hotărâm dacă e să fie război pe Don sau pace? Vrem să hotărâm singuri ce ne place şi ce nu.

Stîr tăcea; nu ştia cum s-o întoarcă pe chestia asta cu războiul.

— Pe noi ne trimiţi în războaie!... strigă din genunchi Razin. Tu le pui la cale, iar pe noi ne trimiţi! Unde vrei, acolo ne trimiţi, noi să nu-ndrăznim să deschidem pliscul! Nu suntem slugile tale! Nici streliţi!... Mare curvoi, asta eşti, nu mare cneaz! Stepan se ridică în picioare, drept.

— Puneţi biciul pe el! începu să zbiere şi Stîr.

Sări şi el în picioare.

„Curtenii” se năpustiră asupra lui Razin...

— Stai! îi opri Stîr. Şi se pogorî din haraba. Ia să-l călăresc eu niţeluş. Zice lumea că la Don sunt harmăsari de soi, să-l încerc.

Smerit, Stepau se puse iar de-a buşelea.

— Şaua! porunci Stîr. Să nu-mi bătucesc şezutul meu de ţar.

Puseră şaua pe Razin. El tăcea. Stîr îl încălecă.

— Ia plimbă-l tu pe ţar!...

— Încotro, preamărite? Unde te duc, stăpânitor peste toată şi toată?...

— După libertate mergem... Unde-o fi? Că nici eu nu ştiu...

Razin trase un nechezat puternic şi începu să dea ocol în goana mare.

— E-eh! urla Stîr. Am pornit după libertatea cazaciior! Haida-hai!

Stepan necheză din nou, tare, cu iscusinţă.

— Ei, cum e libertatea, cazacule? Ţi-ai aflat-o?

— Încă nu. Stepan se opri. Dă-te jos.

— Da mai vreau…

— Jos!

Stîr se dădu jos.

Stepan iar căzu în genunchi.

— Mulţumescu-ţi ţie, slăvite ţar, acum am aflat şi noi până la capăt cum e cu libertatea ta. Mulţumim! Mulţumim! Mulţumim! Stepan izbi de trei ori cu fruntea de pământ. Acum lasă-ne pre noi la Don, să-nchinăm pentru libertatea ta. Lasă-ne.

— Vă las. Mă luaţi şi pe mine la Don, să închin şi eu cu voi.

— Pe naiba! Bem, fraţilor! Ne-a arătat ţarul cum are să fie libertatea lui! Acum hai să bem, să ne treacă greaţa! …

Şi se aşternură pe chef, temeinic. Toată ziua băură să le treacă gustul „libertăţii ţarului”, îşi dădură silinţa. Îşi dădu silinţa şi atamanul. Bea, se îmbrăţişa cu Siomka Ciopârţitul, cu Matvei Ivanov, plângea… La urmă a căzut jos şi a adormit.

— Bine şi-aşa, spuse Ivan Cernoaiareţ. Măcar să-şi facă somnul… Luaţi-l de mâini şi de picioare, să-l ducem în pat. Gata, s-a terminat cu băutura! Larka, Fiodor, care eşti pe acolo?… Luaţi-i la rând, spargeţi-le ulcioarele. Ziceţi că a poruncit tătuca!

Când l-au dezbrăcat pe Stepan şi l-au pus în culcuş, Matvei Ivanov a rămas lângă el, privind îndelung faţa ciupită, palidă a atamanului.

— Asta mi ţi-e atamanul cel fioros! Totul a dat din el. Măi, copile, copile… S-a şi mâniat, s-a şi jucat, s-a şi îmbătat, toate la un loc.

— Tu, oricum ar fi, să nu i te pui de-a curmezişul când e înfierbântat… copilul ăsta, îl sfătui Ivan. Că-i cam iute la mânie, nici n-apuci să clipeşti.

— Asta se poate, încuviinţă Matvei; şi dădu să iasă din cort. Mă duc să-l caut şi pe ălălalt ocrotitor… Te pomeneşti că o fi dat şi el cu cornul în pământ pe undeva.

— De cine zici tu? întrebă Cernoiareţ.

— De Vasili Rodionîci ai meu.

6.

Ieşiră la Volga spre lăsatul serii. (La o verstă mai sus de Ţariţîn.)

Se puseră să dea la apă mahoanele şi lotcile. Locul cel mai bun de coborâre le-a fost arătat de târgoveţul Stepan

Drujinkin, fugar din Ţariţîn. Tot el îi sfătuia acum pe atamanii Razin şi Us:

— Voi cam aşa să faceţi: unii să se lase în josul apei, alţii călări în lungul malului... Şi aşa, încetişor, împresuraţi oraşul. Când s-o scula ei dimineaţa, porumbeii, se şi văd împresuraţi, mamă-a... Drujinkin nu-şi mai putea ascunde bucuria. Zidurile, porţile, vezi bine. sunt tari. Dar cât or să ţină?! D-apoi şi cine să le păzească?...

— Cine-i acum voievod acolo? întrebă Stepan. Andrei?

— Timofei Turghenev. Nu-şi pune el mare nădejde în streliţii pe care-i are acolo, în oraş; aşteaptă să-i vină alţii din susul apei. Da şi ăştia când or veni? Până acum n-au dat de veste...

— Aşteaptă mulţi?

— Zice lumea că vreo mie. Vin cu Ivan Lopatin. Ar trebui, vezi bine, să intraţi în cetate înaintea lor. Ah, că frumos ar mai fi, Stepan Timofeici, dragul nostru, nădejdea noastră!... Atunci ne-am răzbuna şi noi!...

— Rodionîci, mergi cu mahoanele, porunci Stepan. Eu rămân cu pedeştrii şi călăraşii. Nu faci niciun zgomot. Cum ajungi şi-ţi iei locul, trimiţi să-mi dea de veste.

— Bine, zise Us.

Şi se duse la locul unde trăgeau oamenii mahoanele la apă. Nu prea-i venea lui bine să fie la porunca altuia, altfel era el obişnuit. Oricum, însă, rădba.

Când se întunecă de-a binelea, o luară fără zgomot, spre Ţariţîn, şi pe apă şi pe uscat.

Într-adevăr, când se sculară ei dimineaţa, cei din Ţariţîn se treziră strâns împresuraţi şi despre uscat, şi

dinspre apă.

Voievodul Timofei Turghenev şi cu el încă vreo zece streliţi (capul streliţilor şi sotnicii, slujitori, nepotul voievodului şi câţiva boiernaşi) se uitau de pe parmalâcul zidului cum se întinde tabăra lui Razin în jurul întăriturilor.

— Câţi or fi aşa, după ochi? îl întrebă voievodul pe capul streliţilor.

— Vreo şapte mii, poate mai mulţi.

Voievodul oftă.

— Nicio săptămână nu le ţinem piept… S-a zis cu noi

Vuiau în oraş clopotele bătute într-o dungă.

Stepan, Us, Fedka Şeludiak, Şuknin, Cernoiareţ, Larka Timofeev, Frol Razin, Matvei Ivanov, adunaţi devaie. judecau şi ei cum stau lucrurile.

— Ei? făcu Stepan. Ce gânduri aveţi, atamanilor?

— O luăm, spuse Şeludiak. Cetatea, cât o să ne tot uităm la ea?

— S-o luăm?… De luat o luăm noi, dar cum?

— Dăm năvală! Legăm nişte scări, aşteptăm să se lase noaptea şi cu Cristos înainte!…

— O fi Cristos mare meşter la cucerirea cetăţilor? întrebă Us.

— Păi, da cum! De-acolo, de sus, pe toate la vede, i-o tăie ţâfnosul de Şeludiak.

— Gata cu ciorovăiala, ridică glasul Stepan. Rodionîci, Ivan, voi ce gânduri aveţi?

— Să mai aşteptăm, spuse Ivan Cernoiareţ. Ar trebui să cădem cumva la învoială cu orăşenii.

— Înţeleaptă vorbă, îl susţinu Matvei Ivanov. Or fi ele ziduri, dar şi pe astea trebuie să le apere careva. Or fi având ei acolo poftă de aşa ceva? Să le apere, adică. Şi chiar dacă au…

Veni un cazac, dădu de veste:

— De la Ţariţîn, cinci inşi, vor să-l vadă pe Stepan Timofeici.

— Hai cu ei încoace.

Se apropiară cei cinci târgoveţi din Ţariţîn.

— Voi cum aţi ieşit? întrebă Stepan.

— Păi, încă înainte de-a veni voi… Ieri, pe ziuă, cică mergem să dăm la peşte, da noi am rămas… Ne-a prevenit Stenka Drujinkin. Am venit să-ţi vorbim, atamane.

— Daţi-i drumul.

Stîr, cu o gloată de alţi mucaliţi, se înjura cu streliţii din Ţariţîn. Aceştia se adunaseră grămadă pe zid, mai departe de mai-marii lor, se uitau cu multă curiozitate la oameni lui Razin.

— Cum e, măcelarilor, vi s-o fi urât să tot staţi acolo? Vrei să-ţi fac o ghicitoare? întrebă Stîr. Dac-o dezlegi, înseamnă că nu eşti prost.

— Ia zi, moşule, ia zi, răspunseră cei de pe ziduri.

Şade raţa pe o plută
Şi strigă, că nu e mută
De mine nimeni nu trece
Nici tu ţar, nici tu ţarină
Nici txi fragedă cadână

— Dac-o dezlegi, ţi-ai ghicit ursita.

— Ce, moşule, asta-i ghicitoare? Ia ascult-o pe asta:

Treceau la vale
Cântau a jale
Duceau o plăcintă
De lemn cu *carne*

— Ăsta-i streliţul la îngropăciune! ghici Stîr. Râdeau cazacii de nu mai puteau.

Stîr abia prinsese gustul:

— Ia vezi-o pe-asta. Dac-o ghiceşti, afli gândul meu tainic despre tine.

Prinsei o văcuţă în codri-ntunecaţi Mânai eu văcuţa De la Frunţiovo Pe la Sprânciovo Pe la Ochiovo Pe la Nasovo Pe la Obrăjiovo Pe la Urechiovo Pe la Guriţovo Pe la Buziovo Pe la Mustăciovo Pe la Bărbicovo Pe la Grumazovo Pe la Pieptişovo Pe la Umerovo Pe la Manecovo şi-*am adus văcuţa Drept la Unghiovo* şi-*acolo văcuţa Trosc*! *Nu mai e*.

Ghici cine-o fi?

— Spuneţi-le acolo în târg, le zicea Stepan celor cinci târgoveţi, că oştirea pe care o aşteaptă din susul apei vine la Ţariţîn să vă taie pe toţi. Eu am venit ca să apăr oraşul. Voievodul vostru e un vândut, s-a înţeles cu streliţii. Se teme că vă daţi de partea mea şi vrea pe toţi să vă căsăpească, de-aia îi aşteaptă şi pe streliţi; au ei o învoială de taină, am prins pe unul care le ducea scrisoare.

Cei cinci se înclinară.

— Le spunem, tătucă, pe toate cum sunt. Zicem şi de voievod.

— Spuneţi-le. Să nu stea ca proştii. Nu de mine, ci de voievod trebuie să se teamă. De mine de ce să le fie frică? Eu sunt de-al lor… ce-am să le fac eu?

Cei cinci plecară.

Stepan îl cheamă pe Us:

— Rodionîci!…

Us se apropie.

— Tu rămâi aici. Stai, ascultă, nu te oţărî degeaba. Eu mă duc să-i scutur niţeluş pe tătarii edisani. Am eu o datorie la ei… Mân încoace şi ceva vite, că poate mai avem de stat pe-aci, iar de îmbucat n-avem ce. Să nu-i laşi să bea. Staţi cu ochii pe ei. Străjile să fie la locul lor în tot ceasul. Ivan, Fedka Şeludiak merg cu mine. În oraş, vezi, să nu se ştie că eu am plecat. Pe cei de pază să-i ţii din scurt.

— Să nu stai mult.

— Vin iute. Nu-i prea departe, cunosc eu locurile.

După ce se înnoptă, o ceată de vreo trei sute de cazaci cu Stepan în frunte, toţi călări, porni pe tăcute spre o mare staniţte a tătarilor edisani. C-o fi vreo datorie, că n-o fi, ce are atamanul cu ei e poveste veche, dar curând chiar că nu mai aveau ce pune la cazan; trebuiau să se gândească şi la asta.

În dimineaţa următoare se înfăţişă în tabăra lui Us o deputăţie din partea locuitorilor oraşului. Dintre ei, doi mai fuseseră acolo şi cu o zi înainte. Cu totul erau nouă.

— Tătucă-ataman, dă poruncă să putem ieşi din oraş

ca să luăm apa. Avem şi noi copilaşi… Câtă am avut s-a terminat, iar ei mereu cer. Vitele ne mugesc de foame, ar trebui scoase la păscut…

— Şi de ce aţi venit la mine? întrebă Us.

— Păi, la cine altcineva?

— Şi cum aţi ieşit?

— Ne-a dat drumul voievodul cu chezăşie, copilaşii noştri acolo au rămas… Ne-a lăsat ca să ne învelm cu tine în treaba asta, cu apa. Sunt copilaşi acolo, tătucă-ataman.

— Spuneţi-i voievodului să deschidă cetatea. Iar dacă se îndărătniceşte, puneţi voi mâna de spargeţi zăvoarele. Nu vă facem niciun rău.

— Nu ne lasă el. Păi, voievodul…

— Daţi-i şi voi cu parul în cap, să vezi cum se face om de înţeles. Cu voievozii numai aşa trebuie să stai de vorbă, îndată încep să priceapă.

— Am sucit-o noi şi pe partea asta… să spun drept, noi de aia am venit, să ne dumirim mai binişor, mărturisi capul deputăţiei. Dar atunci nici voi să nu ne lăsaţi baltă. Am dat noi drumul la zvon că streliţii, cică, ar veni împotriva noastră; oamenii, de au rămas şi ei pe gânduri… Numai să fiţi voi gata când o fi să…

— Mergeţi, faceţi ce-aveţi de făcut. Noi partea noastră om face-o.

— Poporul, ca s-o spun pe a dreaptă, ar cam vrea să se lipească la voi. Da Stepan Timofeici de ce nu se vede? Unde e?

— E la mahoane, răspunse Fiodor Suknin.

Târgoveţii plecară, rugându-i la urmă „că şi voi aicea…

vedeţi de…”

— Toţi esaulii la mine! dădu poruncă Us. Gata toată lumea! începem să ne mişcăm, să creadă că acuşi dăm năvală; ei să-şi trimită toţi streliţii pe metereze. Şi să stea cu ochii încoace, să nu se uite înapoi. Puneţi tunurile în bătaie, încărcaţi sâneţele… La treabă, flăcăi! Te pomeneşti că luăm cetatea pe degeaba!

Tabăra se puse în mişcare. Porniră toţi să mişune, să zbiere fără rost, se tot uitau cu îngrijorare spre ziduri. Cărau tunurile de colo până colo, vânturau steagurile… Şi tot priveau cu speranţă la ziduri şi la porţile cetăţii. Pe ziduri streliţii se găteau de luptă.

Aştepta şi Us împreună cu esaulii; stăteau lângă cai, mai la o parte de freamătul acela ameninţător. Vasili Rodionîci ba ofta încetişor, ba înjura în surdină cu ochii la porţile grele, ferecate.

Aşteptară vreme îndelungată.

Deodată, se stârni în spatele porţilor o hărmălaie, se auziră strigăte… Vreo două sau trei focuri de flintă. Răsunară apoi nişte lovituri grele, scrâşnite, cum ai da cu fierul în fier; încercau, pesemne, să spargă zăvoarele cu barosul. Larma şi strigătele de dincolo de zid se înteţiră; focurile de sâneaţă – şi mai depărtate, şi mai apropiate – începură să pocnească mai des. Dar barosul tot bătea şi bătea în zăvoare.

Urlând, cazacii se năpustiră spre poartă. Chiar în nasul lor, canaturile se deschiseră…

Cazacii năvăliră în oraş.

Locuitorii Ţariţînului i-au întâmpinat pe cazaci ca pe nişte fraţi, îi îmbrăţişau, îi pupau, îi pofteau pe loc să le fie oaspeţi. Ţineau ei minte cealaltă ospeţie a cazacilor, cea din toamnă. Le-a plăcut atunci, au şi benchetuit bine, au şi umblat pe străzi ca oameni liberi, mândri… Lucruri ca astea oamenii le ţin minte multă vreme.

Oastea căzăcească trecu în iureş pe drumul principal al oraşului, începu să se scurgă prin ulicioare… De prin case se auzea de-acum pe alocuri cum râde şi chicoteşte Sărbătoarea.

Us şedea în casa isprăvniciei, dădea porunci, hotăra soarta prinşilor, orăşeni şi oameni de oaste.

Cineva îi dădu de veste:

— Voievodul cu nepotu-său, câţiva slujitori, trei boiernaşi şi opt streliţi s-au zăvorât în turnul din zidul cetăţii.

— Îi păziţi ca pe lumina ochilor, porunci Us. Venim şi noi îndată.

— E aici un popă, vrea să vină la tine, Vasili Rodionîci, îl vesti alt cazac.

— Ce-o fi vrând? se miră Us.

— Nu vorbeşte. Zice că are o vorbă cu atamanul.

— Adu-l încoace.

Intră în odaie chiar acel popă pe care-l ameninţase Stepan că-i taie pletele atunci, în biserică. Cum intră, umplu încăperea, lat în spate, cu glas de tunet.

— Cum te cheamă? îl întrebă Us. Ce treabă ai cu mine?

— Da unde-i atamanul? bubui popa ca din butoi.

— Eu sunt atamanul. Ce, eşti chior? se burzului Us.

— Poate oi fi şi tu ataman, dar eu am treabă cu ăl mai mare, cu Razin, rosti înţepat popa.

— Ce treabă?

— Vreau să slujesc oastea pravoslavnică spre slav. a lui Iisus Cristos cel liber.

— Ei, aşa zic şi eu! îl lăudă Us din inimă. Popă, nepopă, dar ai brodit-o. Cum te cheamă?

— Avraam. Da’ tu cine eşti?

— Cutărică, răspunse râzând Us. Hai să bem.

Raita dată de Razin pe la tătarii edisani fusese încununată de izbândă.

La întoarcere cazacii mânau în goană o cireadă uriaşă de vaci, oi, mânji.

Mugetele şi behăitul răsunau până hăt departe. Cazacii urlau… înnebunite de goana aceea turbată, vitele dădeau în lături, veneau buzna peste călăreţi. Şuier de bice. Nori de praf.

Stepan cu Fedka şi Ivan călăreau puţin mai la o parte. Plini de praf, numai ochii li se mai vedeau.

Le ieşiră înainte trimişii lui Us, de la Ţariţîn… îi spuseră ceva lui Stepan. Acesta rânji bucuros şi porni în goana mare înainte, către Ţariţîn. Fedka Şeludiak se luă după el. Ivan Cernoiareţ rămase cu cireada.

Dangătul vesel, sărbătoresc al clopotelor de la toate bisericile oraşului îl asurzi pe Razin. S-a întâmplat nu ştiu cum, de la sine, de a ieşit toată suflarea să-l întâmpine pe ataman.

Oamenii locului şi cazacii stăteau în lungul drumului pe care venea el. Îşi luaseră căciulile din cap; cei mai de aproape i se înclinau adânc.

Dinspre casa isprăvniciei ieşi în întâmpinarea atamanului o gloată de orăşeni cu pâine şi sare. În fruntea lor păşea părintele Avraam.

Cu toate că era murdar tot, Stepan mergea cu pas apăsat, privind mândru drept înainte: primul oraş al ţarului care se aflase în calea răscoalei sale era îngenuncheat. Aşa da!

Părintele Avraam îi făcu o plecăciune adâncă.

— Să trăieşti, părinţele! îl cunoscu Stepan. San Nicolae ce mai face? Eh, ţapule pletos… Stepan râse. Uite-l ce Ba îndru se ţine!…

Popa se vede că-şi pregătise dinainte să vorbească ceva, acum se încurcase, îl zăpăciseră cuvintele acelea rostite nelalocul lor de ataman. Se şi supără.

— Bine face… Tu ce te hlizeşti la mine?

— Unde-i voievodul? întrebă Stepan.

Îl poftiră atunci pe Stepan să guste pâine şi sare. Îi puseseră pe pâine un pocal cu votcă, o solniţă. Dădu pe gât pocalul, tuşi în pumn, rupse un colţ din pită, îl muie în sare, mâncă din el. Îşi şterse cu palma mustăţile şi barba.

— Unde-i voievodul? întrebă el iar.

— S-a zăvorât în turn.

— Sunt mulţi cu el?

— Vreo douăzeci.

— Da Vaska unde-i?… Că nu prea-l văd.

— Vaska… Larka Timofeev făcu semnul acela cu mâna. Praf s-a făcut. Şi adăugă vesel: Streliţii au pus jos armele. Până una-alta i-am închis pe toţi în biserică.

— Mergem să punem mâna pe voievod, porunci Stenan. N-a re ce să mai stea acolo, locul lui e-n Volga, nu

în turn. Ce, să-i lăsăm pe toţi să se ascundă prin turnuri? auzi, deşteptul!

Porniră spre zidul oraşului, spre turnul unde se încuiase voievodul cu oamenii săi.

Aduseră de undeva un buştean. Îşi făcură vânt şi izbiră cu buşteanul în uşa ferecată... De sus, din crenelurile turnului licăriră limbi de foc, trosniră împuşcături de flinte şi pistoale. Căzură câţiva oameni, ceilalţi lăsară buşteanul şi fugiră înapoi, la adăpost.

— Mai aduceţi un buştean! porunci Stepan. Îi facem capac.

Aduseră târâş o bârnă groasă şi începură să-i clădească deasupra, înălţat în nişte pari, un acoperiş în două ape (capacul) din scânduri zdravene. Îl acoperiră apoi cu câteva straturi de pâslă pe care o udară bine cu apă. Berbecul era gata.

— L-aţi vândut pe ţar!... strigau cei din turn. Află el, ţarul, pe toate le află! I-am trimis noi carte, să ştie!

— Ba voi sunteţi nişte vânzători! le strigau de jos târgoveţii din Ţariţîn. De-aia v-a pus ţarul aici, ca să ne chinuiţi pe noi? Ţarul e milostiv, pe el îl doare sufletul pentru noi. Din cauza voastră n-are el trai, preablândul! Pe porumbiţa de Maria Ilinişna voi aţi prăpădit-o! Şi pe feciorii ţarului la fel!... Ăştia sunteţi voi, ucigători de oameni. Nu era mult de când fusese trimis Turghenev de la Moscova, dar tot apucase să se facă urât de locuitorii Ţariţînului.

— Pe toţi vă trage în ţeapă! strigau cei din turn. Laolaltă cu tâlharii! Vă bate mânia Domnului!...

— Cui îi daţi voi ascultare?! Lui Stenka, cel dintâi hoţ şi tâlhar!? strigă însuşi voievodul Turghenev. Treziţi-vă, atât vă spun!

Stepan privea spre turn, îşi mijea ochii. Îl mai îmbiară la un pocal de votcă. Îl bău, zvârli pocalul, îşi suflecă mânecile. Se uită iar spre turn... Făcu semn cu mâna, se repezi primul la buştean...

Ridicară berbecele, îl purtară în fugă, izbiră cu el în

uşă. Uşa ferecată se îndoi. Mai loviră o dată şi încă o dată…

Cei de sus trăgeau cu flintele, aruncau făclii de smoală, dar atacatorii erau bine feriţi de streaşină. Izbeau mereu cu berbecele.

Uşa slăbea cu fiecare lovitură. În sfârşit, zbură din ţâţâni şi se prăbuşi înăuntrul turnului. Fedka Şeludiak şi Larka Timofeev se năpustiră prin borta uşii, după ei şi ceilalţi.

Câteva focuri de armă, strigăte, vânzoleală… Şi gata. Se liniştiră.

Îi scoaseră din turn pe voievod cu nepotu-său, pe slujbaşii de la isprăvnicie, pe cei câţiva boiernaşi şi streliţi credincioşi. Îi aduseră pe toţi în faţa lui Stepan.

— Tu eşti ăla de-ai strigat că-s hoţ? întrebă Stepan.

Timofei Turghenev îl înfruntă, plin de mândrie şi de ură.

— Cu tine, tâlharule, nici nu vorbesc! Iar voi v-aţi vândut!… strigă el către streliţi şi târgoveţi. Încotro o luaţi?! Vă daţi de partea hoţului?… Vedeţi că-şi bate joc de voi tătuca ăsta al vostru. Uite ce fac eu, drept în mutra lui pocită! Timofei scuipă către ataman. Scuipătura îi nimeri pe poala caftanului. Săriră ceilalţi, îl doborâră pe voievod la pământ, se puseră să-l bată. Stepan se apropie de el, îi puse în faţă poala caftanului. Era alb la faţă şi vorbea încet:

— Linge-o, cu limba.

Voievodul mai scuipă o dată.

Stepan îi dădu cu piciorul în cap. Dar pe alţii nu-i lăsă să-l bată. Stătea drept, înfricoşător deasupra voievodului prăbuşit… îl călcă pe faţă cu cizma, nu mai ştia cum să-şi potolească furia. Îşi trase sabia… dar se răzgândi. Rosti cu glas înfundat:

— La apă. Pe toţi!

Îl ridicară pe voievod… Abia se ţinea pe picioare. Îl sprijiniră.

Le puseră fiecăruia câte un arcan de gât şi îi traseră

spre Volga.

— Fuga! strigă Stepan.

Alergă câţiva paşi în urma tristului alai, se opri. Mai ţinea încă sabia în mână.

— Fu-ga!

Osândiţii fură înghioldiţi din spate cu suliţele. Începură să fugă. Şi aşa se făcură nevăzuţi în uliţă, dinc Glc de zidul de oameni. Mulţimea privea în tăcere. Da, se vede treaba că în scurta sa cârmuire voievodul Timofei Turghenev apucase să-i urgisească pe cei din Ţariţîn. Oricum, pricepuseră oamenii: de-acum înainte aşa va fi, au să le dea boierilor la cap. Înseamnă că asta-i vrerea ţarului. Altfel niciunul ca Stenka Razin nu s-ar fi apucat de una ca asta.

Dintre toţi numai unul se găsi şi milos şi cutezător: părintele Avraam.

— Tătucă ataman, spuse părintele Avraam. Dă poruncă să nu-l înece pe băieţandrul ăla. Că-i mic.

— Nu-i treaba ta, popo. Ţine-ţi gura, spuse Stepan.

Se apropie Matvei Ivanov. Şi el:

— Aşa-i, Stepan Timofeici… Pe băieţ & tidru n-ar trebui…

— Taci, îi porunci Stepan şi lui. Unde-i Rodionîci?

— Trage la aghioase Rodionîci, unde…

— Vezi-ţi mai bine de atamanul tău. De ce l-ai lăsat să bea atât?! Că doar am dat poruncă.

— Da parcă voi ne daţi ascultare! rosti Matvei cu amărăciune. Ai dat tu poruncă… Apoi şi-a dat şi el poruncă!

— Mergem să rupem hârţoagele de la isprăvnicie, îi chemă pe toţi Stepan.

— Ah, Stepane, Stepane… Atamane! strigă deodată Matvei cu glas tremurând. Ascultă-mă, dragule…

— Ei? se întoarse în loc Stepan. Şi se încruntă.

— Lasă-l pe copilul ăla. Ca pe Dumnezeu te rog, lasă-l. Ochii cenuşii, luminoşi ai lui Matvei erau plini de lacrimi. Iartă un suflet nevinovat!…

Tot aşa de repezit, Stepan îi întoarse spatele şi porni către isprăvnicie. Tot alaiul după el.

Îi mânară, pe voievod şi pe toţi care fuseseră cu el, în apă, pe unii până la piept, pe alţii până la brâu, şi începură să-i înţepe cu suliţele. Doi cazaci şi-au înfipt atât de adânc suliţele că nu mai puteau să le scoată; trăgeau de ele, înjurau.

— Ia uite la ăsta! Parcă-i un butuc…

— Şi asta s-a împotmolit. Fir-ar!…

Trupurile celor ucişi erau luate de apă. Două suliţe au rămas aşa, înfipte; le-au lăsat naibii. Câtăva vreme mai plutiră suliţele, drepte deasupra apei. Se legănau încetişor. Şi să duceau tot mai adânc. Apoi se făcură nevăzute sub faţa apei.

De pe mal, locuitorii Ţariţînului urmăreau înfricoşaţi măcelul. Pe mulţi i-a uluit şi i-a zdruncinat, pesemne, crunta răfuială. Tăceau. Chiar aşa să fi poruncit ţarul? Şi-acum ce-o să fie?

…În piaţa din faţa isprăvniciei cărau acum oamenii catastife şi hârţoage de tot felul, le puneau grămadă. Se adutră un morman mare.

— Asta-i tot? întrebă Stepan.

— Tot.

— Daţi-i foc!

Un cazac se aplecă asupra hârţoagelor, scăpără amnarul, vântură bucăţica de iască, să prindă flacără… Apropie apoi de hârţoage flăcăruia cea lacomă.

Curând se aprinse în mijlocul pieţei văpaia unui foc mare şi vesel.

Stepan, dus pe gânduri, se uita la flăcări.

— Volga e închisă, zise el ca pentru sine, îngândurat. Cheia o am în buzunar… Da cu lada ce facem?

— Ce spui? îl întrebă Frolka, frate-său.

Stepan nu răspunse.

8.

— Volga e închisă, spuse Stepan. Două drumuri avem acum: în sus şi în jos. Cugetaţi şi voi. Nu vă pripiţi, gândiţi-

vă bine.

Şedeau în casa isprăvniciei. Toată „fruntea” oştirii lui Razin; şi se mai lipiseră între timp Pronka Şumlivîi, cazac de pe Don, şi „feciorul de boier din Voronej”, Ivaşka Kuzmin.

— Oricum am hotărât, ca pe urmă să nu uităm, oraşul trebuie bine întărit, mai zise Stepan. C-om merge în sus, c-om merge în jos, el acum al nostru e. Punem oameni de-ai noştri, să-l gospodărească ei.

— În sus trebuie să mergem, spuse Us.

Ceilalţi se uitară la el, aşteptau să-şi lămurească gândul, de ce nu în jos. Dar el tăcea, îi privea liniştit, cam de sus.

— Tu, niciuna nici două. ai şi aruncat o vorbă, spuse Şlepan. De ce în sus? Lămureşte-ne şi pe noi.

— Da în jos de ce? Te-o fi trăgând iar aţa în ţinutul şahului? se burzului Us, nu ştia nici el de ce.

— Da mai du-te şi-n mă-ta, cu şah cu tot! se înfurie Stepan. Dacă nu te-ai trezit, mai du-te de te culcă.

— Da în jos de ce? nu se dădea bătut Us; ori căuta ceartă. Acolo ce să facem?

— Acolo-i Astrahanul!... La nevasta altuia te-ai dat vreodată?

— Mi s-a-ntâmplat... Când eram tânăr, mai curvăsăream şi eu.

Us chicoti scurt.

— Da aşa nu ţi s-a întâmplat: tu te clai la ea şi din spate vine bărbatu-său cu toporul? Nu?

Stepan privi cu luare-aminte drept în ochii atamanului, voia să priceapă: o căuta el sfadă cu luminarea, sau doar face pe nebunul?

— Asta nu; m-a ferit sfântul.

— Aşa are să fie, dacă lăsăm Astrahanul să ne stea în spate.

— Tu ce, în jos ai de gând s-o iei?

— Asta n-am spus. Stau şi eu şi judec. Judecaţi şi voi. Că doar n-o să trag eu pentru toţi!... iar se înfuriase

Stepan fără pricină. Mi-ar plăcea şi mie aşa: una-două cu sabia şi-apoi pune-te pe băutură. Tot ce mi-e mai drag! Nu, vulturaşilor, puneţi-vă pe chibzuit! Stepan bătu tare cu arătătorul îndoit în masă. Ăsta nu-i ţinutul şahului, ce-i drept e drept. Vă ascult. Şi încă o dată vă spun: judecaţi cu capul vostru, că îndată rămânem fără scăfârlii, dacă nu judecăm cum trebuie.

— Slavă ţie, Doamne, rosti Matvei Ivanov cu bucurie neprefăcută. Înţelepte vorbe am auzit.

Se întoarseră toţi către el.

— Ei, Stepan Timofeici, oi spune eu, dacă aşa ţi-e porunca, numai că de prostia ta cea mare am să vorbesc eu…

Stepan îşi miji ochii, rămase cu gura căscată.

— Atamani-cazaci, începu cam prea băţos Matvei. Ne-am ridicat să săvârşim o sfântă năzuinţă: să eliberăm Rusia de boieri. Ţi-a mers slava, Stepane, de bine ţi-a mers. Ocrotitorul poporului, asta eşti. De ce, atunci, să nu-ţi stăpâneşti tu mânia? Cu ce era vinovat băieţandrul acela de-ai pus deunăzi să-l înece şi pe el? Pe voievod l-ai bătut! … îi era omului groază să se uite la tine, iar pe tine lumea trebuie să te iubească.

— M-a scuipat!

— Şi ce dacă? Scuipătura aceea tuturor trebuia să le-o arăţi: uite ce vă sunt drăguţii de voievozi, atât de tare s-au nărăvit să ne scuipe, că nici în ceasul morţii nu-i rabdă inima, tot mai vor să scuipe. Abia atunci l-ar sfâşia poporul în bucăţi. Că şi poporul vrea să te apere pe tine. Iar tu nu-l laşi, faci totul singur: şi judecata şi osânda. Aici e marea ta prostie de care am vrut să-ţi vorbesc.

— Opincă, spuse Stepan cu dispreţ. Şi încă se mai plânge că-i asupresc ăştia, că le fură nevestele. Păi, unuia ca tine nici nu m-aş mira să-ţi ia nevasta… şi pe tine odată cu ea…

— Ei, vezi… Şi tot tu spui să zicem ce-avem de zis. Dar cum e altfel de cum vrei tu, mă şi faci opincă. Dar tot e bine să asculţi, atamane, ascultă… Nu calcă cizma numai

pe loc uscat.

— Nu de asta am întrebat eu. Dracu’ să te ia!… Ăsta ce tot îndrugă aici? Stepan se uită împrejur, ca şi cum ar fi căutat sprijin. Apoi către Matvei: Ce, asta am întrebat eu?

— Păi, dacă e să judecăm, atunci nici întrebare nu mai trebuie. Aşa cum stau lucrurile…

— Tu, Matvei, oi fi, vezi bine, ăl mai deştept de aici. Nimic nu-i bine, totul îţi pute, scăpă vorba Larka Timofeev; îi licări în ochi lumina aceea albastră, senină a duşmăniei.

— Chiar că nici nu mai ai unde s-o întorci de mintea şi sfaturile lui! îl sprijini pe Larka Fiodor Suknin. Când o spune el una îţi vine să dai să fugi…

— De aia zice lumea de noi, ăştia de la Riazan. că după o vorbă de duh mergem şi până la Moscova, o întoarse Matvei pe glumă. Apoi iar cu temei: Uite ce vreau să-ţi zic, Stepan Timofeici: bine ai spus tu, „chibzuiţi!”, iară tu văd că deloc nu chibzuieşti! Cum te arde pe maţe, cum te şi arunci încotro se nimereşte.

Stepan parcă abia aşteptase acele vorbe; îl ţintui pe Matvei cu privirea… Cu greu îşi dezlipi buzele strâmbate de mânie.

— Apăi, pentru un păduche atât de zglobiu om găsi noi şi unghiuţă, spuse el, şi îşi trase încet pistolul din cingătoare. Dacă toţi suntem atât de prostănaci, mai mult nici n-ai ce ne cere…

Us, ca şi toţi ceilalţi, de altfel, văzu de unde şi cât de iute vine necazul numai atunci când Stepan îşi ridică deasupra mesei mâna cu pistolul în ea… Cât părea el de neîndemânatec, Us se ridică fulgerător şi lovi de jos mâna cu pistolul. Bubui împuşcătura, glonţul nimeri în iconostas. În icoana Maicii Domnului. În chipul ei.

Îl traseră iute pe Matvei de la masă, îi făcură vânt spre uşă…

Stepan scoase jungherul, smuci scurt, sec din mână… Zbură cuţitul peste toată încăperea şi se înfipse adânc în uşă; apucase Matvei să o tragă după el.

Stepan se întoarse către Us… Acesta pusese dinainte

mâna pe pistol.

Multă vreme se uitară unul la altul.

Tăceau toţi cei aflaţi în odaie, grea tăcere, chinuitoare.

Privirea lui Stepan nu era nici fioroasă, nici ameninţătoare, mai degrabă iscoditoare, întrebătoare.

Us aştepta. Destul de liniştit şi el, paşnic.

— Dacă ridicaţi acum mâna unul asupra celuilalt, eu ies afară şi le spun cazacilor că nu mai mergem la niciun război, că i-au înşelat aţamanii, spuse Ivan Cernoiareţ. Asta e. Acum gândiţi-vă voi, cât mai e vreme.

Stepan întoarse primul capul…

Mai tăcu o bucată de vreme, parcă şi-ar fi amintit de ceva, apoi îl întrebă liniştit pe Ivan:

— De unde-ai mai scos-o şi pe asta, că am putea noi ridica mâna unul împotriva celuilalt?

— Aşa-mi veni vorba… Să nu iasă vreun necaz.

— Vă ascult. Încotro mergem? îi întrebă Stepan pe toţi cei de faţă.

— În sus, zise apăsat Larka.

— De ce? îl iscodi Stepan.

— Dacă o luăm în jos, tot dracul ăla e, ne vine bărbatul ălei a pe la spate cu toporul în mână. Streliţii sunt undeva, pe drum. Vin încoace.

— Şi la Astrahan sunt streliţi.

— Cei din Astrahan ne cunosc. Acolo e Ivan Krasulin. Acolo şi mahalalele sunt toate cu noi… De acolo nu sar ei la noi cu toporul.

— Despre ăştia nu ştim încă nimic, se repezi şi Suknin cu gura la Larka. Poate că s-or da şi ăştia cu noi, ăştia care vin de sus cu Lopatin.

Lâncezea sfatul, nu se mai lega. Acum, după ce trecuse necazul pe lângă ei, cazacilor le era mai mult mintea la… Maica Domnului cea împuşcată. Una-două, întorceau capul spre ea. Li se părea că e un semn prevestitor de rele. Asta îi tulbura mai rău decât o nenorocire.

Stepan înţelese ce-i rodea pe cazaci. Dar încă mai tăcea. Acum voia să afle dacă-şi vor înfrânge cazacii spaima care-i pândea din spate, sau dacă o să-i tot apese şi n-o să-i slăbească deloc. Îi asculta.

— Rău e că nu ştim nimic despre ei, rău e că nici ei nu ne ştiu pe noi. Ăştia vin de la Moscova şi dinspre Kazan. Iar ai de acolo n-au să spună o vorbă bună despre noi, zicea Ivan.

— Pe undeva tot ne-om înfrunta noi cu ei, stăruia Larka; numai lui părea că nici nu-i pasă de icoana împuşcată.

— Asta cam aşa e… se învoi mai în silă şi Fiodor Suknin.

— O fi, oftă Stîr, numai aşa, ca să deschidă şi el gura. Numai că nici noi n-ar trebui să ne băgăm mereu singuri în gura lupului. Că nici asta… vezi tu… nu duce la nimic bun.

— Dacă o luăm în jos, ne sporeşte oastea, dacă o luăm în sus, n-aş mai pune rămăşag, îşi dădu cu părerea Pron Şumlivîi, cazac pe care îl scoseseră oamenii lui Razin din puşcăria Ţariţînului; fusese închis pentru hoţie.

— Cam aşa e… zise iar Cernoiareţ.

— V-aţi şi dat duhul! rosti cu amărăciune atamanul. Şi întoarse a batjocură vorbele esaulilor: „Asta ca-m aşa e”, „Ca-am aşa…” Tăcu puţin, se suci cu scaunul, începu să vorbească mai liniştit: Păcatul e-al meu, eu am tras. Doar n-am ţintit să-i dau în frunte, aşa s-a întâmplat să fie… Şi-acum ce, să şedem toţi ca nişte cucuvele? auzi tu, am dat cu glonţul într-un lemn afumat!… Glasul lui Stepan prinse putere. Dar când or începe să bată clopotele prin toată Rusia, să ne blesteme? Atunci unde o să-mi fugiţi? Eh, voi, tovarăşi ai mei, sfetnici…

Stepan îşi privi „sfetnicii”, oftă; fie că niciunul dintre ei nu-i dădea prea multă încredere într-o soartă mai fericită, fie se prefăcea că-i vin în minte doar gânduri amare şi primejdioase acum, după ce-şi privise fârtăţii mai cu luare-aminte.

— Nu ni s-a mai întâmplat, Stepane; de aia e… lucru

de spaimă, încercă să lămurească Ivan Cernoiareţ starea care îl năpădise şi pe el, şi pe ceilalţi. Că nu-n fiece zi dai tu cu pistolul în… lemne d-astea afumate.

— Tu încotro ai luat-o, Ivane? îi tăie vorba, nerăbdător, atamanul. Tu unde mergi?

Ivan, cu câtă minte avea, nu pricepu întrebarea. Tăcea. Se uita la Stepan. Se uita şi Stepan la el. Aştepta. Tare şi-ar mai fi dorit să-i răspundă Ivan: „Spre Rusia am pornit, împotriva boierilor”. Ar fi zis şi Stepan atunci una tare, cu greutate; şi-o pregătise, pesemne, dinainte.

— Ai?

— Nu te pricep, recunoscu Ivan. Încă nici n-am luat-o din loc, şedem aici şi ne dăm cu presupusul.

— La boieri ne dăm, tătucă! sări cu gura Stîr; le pricepea mai iute bătrânul. Şedea într-un colţ, chiar sub chipul găurit al Maicii Precista. La Rusia!

— Aha-a! Uite unde bateţi voi!… se întoarse Stepan către el, parcă numai asta aşteptase. Da’ ce, ăia de-acolo, din Rusia, or fi păgâni?

— Ba-s botezaţi, la fel ca…

— Atunci ce dracu’ aveţi? Am nimerit şi eu din greşeală într-o icoană, iar pe ei i-a şi apucat tremuriciul. Dar dacă se apucă ei, boierii, şi ne ies cu alaiul crucii înaintea oştirii? Or s-o facă şi pe asta, că doar Dumnezeu e ăl lor. Fac ei ce fac şi ne ies înainte cu popi şi icoane… Atunci noi ce?…

— Cum vine asta, că Dumnezeu e al lor? nu se dumiri Stîr.

— Dar al cui? O fi al tău, ai?

— E şi-al nostru… Păi, Iisus…

— Dumnezeu o fi el şi-al nostru, cine ştie, dar popii sunt ai lor. Iar cine-i are pe popi îl are şi pe Dumnezeu. Om bătrân şi nici atâta lucru nu ştii! Ce, cât ai trăit n-ai văzut destule?… Uite, acuma stau şi vă-ntreb: şi dacă ne ies înainte cu icoanele? Noi ce facem?

Esaulii tăceau. Băgase atamanul la încurcătură oastea căzăcească. Cum adică: atunci ce facem? Pare-se că

nici n-a mai fost una ca asta. Nu-şi prea aminteau cazacii ca măcar cândva…

— Una ca asta n-a mai fost, spuse Ivan.

— N-a mai fost? se înverşună Stepan. Are să fie! E uşor de pus la cale, mai uşor decât să lupţi. Să zicem că scot icoanele. Eu asta vă întreb, noi ce facem? Ai?

— Mai bine vorbim de ce ne doare! dădu să întoarcă vorba Larka Timofeev. V-a căşunat vouă acum pe nişte icoane…

— Asta ne doare! se supără Stepan. Mai dădu şi cu pumnul în tăblia mesei. Eu asta vă întreb: noi ce facem, dacă boierii şi cu popii…

— Dar noi pe cine avem în frunte?! se înfurie deodată şi Larka. Parc-am auzit că e unul Stenka Razin? Atunci îl întreb şi eu pe Stenka: atunci noi ce facem Stenka?

— Tu să nu dai totul pe spinarea mea. Eu întreb! Şi poruncesc să-mi şi răspundeţi: ce facem?

Atunci se deschise uşa, intră în odaie Matvei Ivanov.

Se întoarseră cu toţii… Uluiţi, nimeni nu se aşteptase la aşa ceva.

Cu o îndrăzneală neobişnuită, Matvei mergea drept spre masă, privindu-l pe ataman. Îl privea şi parcă-i venea a râde.

— Spui ghicitori, atamane, dar răspunsul nici tu nu-l ştii. Dar ai adus tu vorba despre lucrul cel mai de seamă… Ascultaţi acum ce-i de făcut.

Matvei dădu roată cu privirea; nu mai zâmbea. La ataman se uită cu un tâlc anume. Oricum, după cât se pare, lui Matvei îi cam plăcea să dăscălească lumea. Atât de mult îi plăcea, că-şi uitase şi de spaimă.

— Aici, cazacilor-atamani, uşor vă pot prinde. Că dacă vă scot toate babornițele, şi moşnegii, şi mujicii cei proşti cu icoanele dinainte… Şi chiar dacă nu-i scot, tot au să vă stârnească împotrivă mânia Domnului şi are să iasă că voi sunteţi duşmanii neamului omenesc, iar în frunte îl aveţi pe însuşi Satana sub înfăţişarea lui Stenka Razin… Şi că voi v-aţi ridicat pe toţi să-i bateţi şi să-i tăiaţi. Aici e

buba! Aici vă aflaţi voi sfârşitul. Cu oştirea te mai poţi bate, oştirea mai poţi s-o şi dovedeşti, dar poporul nu-l dovedeşti. Tătarul – nu tătarul ăsta, ci ăla de pe vremuri – era el mai tărişor ca noi şi tot s-a împotmolit. Că s-a pus cu poporul. Asta i-a fost pierzania.

— Atunci care-i dezlegarea? Păi, cu ghicitoarea… Tu ştii? întrebă Stîr, curios din cale-afară.

— Ştiu. De aia am şi intrat… Poate că m-o şi ucide tătuca după aceea, dar mare păcat mi-aş fi făcut să nu vă spun. Eu vă spun şi pe urmă faceţi cum ştiţi. Dezlegarea asta e, cazacilor-atamani: trebuie să-i spuneţi voi mujicului, înainte de a apuca să le spună popii şi boierii, că v-aţi ridicat să înfăptuiţi porunca Domnului. Cristos ce ne învaţă? Că mai degrabă trece cămila prin urechile acului decât să nimerească bogatul în rai. Asta-i toată povestea: ne-am ridicat împotriva bogaţilor, să-i apărăm pe săraci de asupritori… Aşa. Că pe noi s-ar zice că însuşi Domnul Dumnezeu ne-a trimis.

— Ştim noi ce să spunem şi fără ajutorul tău, zise răutăcios Larka. Te-ai găsit tu mai cu moţ, călugărul…

— Voi oţi fi ştiind, dar mai trebuie să ştie şi mujicul. Asta e ce-am vrut să vă spun.

— Asta-i tot? întrebă Stepan, uitându-se ciudat la Matvei; nici nu ştiai dacă se minunează el de omul acela, sau că-i face plăcere să se uite la el aşa, vesel.

— Tot. Ţineţi minte ce-am spus. Că altfel n-are să vă fie bine.

— Doamne fereşte! Se poate să nu ţinem minte?… Acum oi împlini şi eu ce n-am izbutit adineauri.

Strângându-şi fioros sprâncenele, Stepan îşi trase pistolul de la brâu… Într-o clipită, Us se răsuci şi zbură scăunelul de sub Stepan. Se duse scăunelul cât colo; Stepan căzu jos. Şi, de pe podea, îndreptă pistolul spre Us…

Us se făcu alb ca varul. Dar niciun muşchi nu tresări pe chipul lui blând. Se uita la Stepan. Tot n-ar fi apucat să-şi tragă şi el pistolul… Şi atunci aştepta. Pe grumazul lui

puternic, plin de zbârcituri, se tot umfla, zvâcnea o vână sinilie, vânătă, parcă ţipa a viaţă.

Stepan se ridică… îşi vârî pistolul la loc în cingătoare.

— Nici n-are glonţ, zise el fără chef. Ce vă zgâiţi?… N-are voie omul să se joace cu proştii. Se vede că i se făcuse şi lui lehamite de „jocul” acela; toată dimineaţa n-a făcut altceva decât să tot pună mâna pe pistol. Aşa ajungi şi tu ca proştii. Hai să mergem mai departe. Stepan ridică scăunelul, se aşează, aruncă ochii spre uşă…

Matvei nu mai era în casa isprăvniciei. Şi nici nu mai amintiră de el, nu mai ziseră nimic. Ieşise cam strâmbă dimineaţa asta; altfel ar fi fost dimineaţa de după izbândă, dar tot a trebuit s-o întunece ceva.

— Dacă-i vorba să mergem, să mergem, zise nepăsător Larka.

— Şi încotro mergem?

— Numai un lucru vreau să vă spun. Şi să luaţi aminte: tot ce-a spus aici Matvei e adevărul adevărat. Stepan tăcu un timp, ca cei de faţă să-i pătrundă bine cuvintele. Un lucru mă doare, cazacilor-atamani, că un cap de mujic s-a dovedit mai deştept decât… capetele astea ale voastre. N-a spus „ale noastre”, ci „ale voastre”. Eu pe asta stăruiam… Are să vă fie de învăţătură. Stepan se mai gândi şi, totuşi, adăugă: Şi mie are să-mi fie. La rădăcină trebuie să săpăm… Şi încă ceva: suntem în război, flăcăi, şi n-are rost să tot tragem cu ochii în lături de fiece dată, că, uite, cutare s-a înfierbântat şi i-a dat unuia la cap, sau cutare… a dat cu pistolul într-o iconiţă. Păi, fără din astea cum? Că doar suntem în război!… Ce-aţi crezut?

9.

Doi cazaci într-o lotcă mică şi iute trăgeau din răsputeri la vâsle în josul apei. Se vedea că se căznesc s-o ţină mai aproape de mal, mai pe sub tufe. Vorbeau între ei încet, cu fereală.

— Câţi ai numărat?

— Până la trei sute şi pe urmă m-am încurcat. Să tot

fie o mie. Douăşpe tunuri.

— Fără nicio teamă… s-au întins la soare, taman aşa cum trebuie.

— Nu ştiu, de aia n-au teamă.

— Barem să se fi păzit cât de cât…

— Nu i-o fi speriat nimeni până acum.

— Da şi noi ce, îi aşteptam? Ce-am auzit eu e că abia s-au mişcat de prin partea Kazanului… Iar ei, porumbeii, aici erau, stau şi-şi prăjesc burţile la soare.

— Tătuca unde-o fi acum?

— O fi la isprăvnicie? Altminteri unde?… Acolo e.

— Se încinge treaba… De unde crezi că vin, de la Moscova?

— Pesemne că de la Moscova. Împreună cu cei din Kazan. Eh, ce m-aş înfige-n ei! îmi lasă gura apă. Putem să-i luăm… ca din oală.

— Dacă dă Dumnezeu, îi luăm noi.

Se terminase sfatul; atamanii şi esaulii ieşeau din casa isprăvniciei.

— Ivane, să cercetezi zidurile, porunci Stepan. Îl iei şi pe Pronka, are să rămână el mai mare aici. Ţine bine hăţurile, Pronka, pe oameni să nu-i năpăstuieşti degeaba, să nu hotărăşti totul de capul tău; cum e ceva, faceţi cerc…

Us veni alături de Stepan.

— Tigva nu te doare? întrebă Us aşa, într-o doară.

— Nu.

— Atunci hai cu mine, am vreo trei ocale de vin bun. Din pivniţele voievodului mi l-au adus. Ca focul!

Stepan se gândea la altceva.

— Matvei al tău unde-i acum? întrebă el.

— Ce treabă ai cu el? ciuli urechea uriaşul de Us.

— Să mă văd cu el… N-avea teamă, nu-i fac niciun rău.

— Vezi că el e cu mine. Ai grijă, Stepane… dacă te atingi de el, de mine te-atingi. Iar de mine, de când trăiesc, nimeni nu s-a putut atinge. Nu s-a născut încă ăla.

Stepan se uită spre Us, râse scurt:

— Da cu cneazul Boriatinski cum el… Eşti şi tu precum codana aia: am rămas eu peste noapte, dar am uitat cu cine.

Us tăcu, se supărase. Ca un copil era Us ăsta: ranchiunos nu era deloc, dar din te miri ce se putea supăra… A zis Matvei odată despre el: „E ca tunul cel de lemn, numai cu sperietura te-alegi”.

— Nu te bosumfla, că n-o spun cu răutate. De fugit ştiu şi eu să fug, Vasia. Bine-ar fi să nu fugim. Numai că trebuie să şi izbuteşti…

— Ce treabă ai cu Matvei?

— Mi-a căzut cu tronc mujicul ăsta al tău. Deştept. Să ai grijă de el.

— Ţi-a căzut cu tronc… dar tot ai vrut să dai în el… Întâia dată.

— Am vrut să-l sperii şi de prima dată… Se vede că a pătimit el multe la viaţa lui… Aşa-i? Ăştia ajung de se fac deştepţi. Unde l-ai găsit?

— Tot acolo! Us îl privi vesel şi, totodată, sfidător pe Stepan. Când am fugit din preajma Moscovei, acolo m-am şi procopsit cu el. S-a lipit de noi… mi-a fost milă să-l las. De pătimit, aşa e, a pătimit mult. Pe unde n-a mai fost! Dar nu spune tot… Nici nu ştiu de unde e. O fi de pe la Riazan… Nu l-am întrebat.

— Adevărat, e deştept mujicul. Hai să bem să ne împăcăm cu el. Vezi că-i din Riazan.

— De unde ştii?

— Păi, n-a spus chiar el adineaori? Da şi după vorbă se cunoaşte.

— Bem una de împăcare? se înveseli de tot Us.

— Bem, că doar n-o să ne ciorovăim, nu?

— Asta-i altceva, că mie cioanda nu-mi place. Ţine-te după mine, că acuşi grăbesc pasul. Cum îmi miroase a băutură, cum nu mă mai ţii în loc, ca roata morii îmi merg picioarele.

Văzându-l pe Stepan, Matvei se ridică de pe bancă… Surâse amar. Dar nu se sperie prea tare. Zise:

— Aşaa…

— Şezi, că nu ţi-s boier. Stepan îl aşează pe Matvei, şezu şi el în faţa lui. Vreau să beau cu tine una de împăcare.

Hatvei clătină din cap.

— Şi eu care tocmai mă pregăteam să ajung în împărăţia cerurilor. Ei, dacă-i de împăcare, hai să ne împăcăm. Mai bine de împăcare decât de prohod. Ce, nu-i aşa? Matvei râse singur, atamanii nu râseră.

— Tot nu ţi-ai spus cuvântul cum e mai bine s-o pornim: în sus, în jos? întrebă Stepan, scrutând cu luare-aminte, fără să zâmbească, chipul omului care îi stârnise atâta curiozitate.

— Ştii şi tu mai bine ca mine. În jos. Matvei îl privi şi el pe ataman drept în ochi. Dacă ăsta e cu adevărat război, atunci în jos.

— În jos? Stepan se tot uita la Matvei. Uite-te la el!…

Matvei surâse, îl privi pe ataman într-un fel anume, curios.

— Nu mă tem eu de tine, atamane fioros, rosti el liniştit, chiar vesel.

— Adineaori puteam să te omor, spuse Stepan, tot fără să zâmbească.

— Puteai, încuviinţă Matvei. Poate c-o să mă şi omori cândva. Şi tot nu mi-e frică.

— Cum aşa?

— Că te iubesc.

— Hm…

— Înti-o vreme m-am apucat să-l iubesc pe Dumnezeu… tare de tot. Câte nu mi-am făcut! Mă chinuiam în toate felurile, mă lipseam de mâncare… m-am şi însurat cu una cocoşată… Ce mai, l-am iubit, mi-a venit un soi de pace în suflet, mă tot rugam. Am trăit eu aşa o vreme… nu, nu merge, asta-i înşelătorie curată. M-am mai răcorit. Ei. şi după asta în cine mai era să-mi pun nădejdea? S-a terminat. Cu Dumnezeu nu-mi mai iese în niciun chip, nu-l pot cuprinde în căpăţână, nu mi-e dat. Aşa

simt, că mi-e sufletul mort…

— Dar ce-ţi doreşti? în ce-ţi pui nădejdea? Ce-ţi trebuie?

— Ce-mi doresc?… Matvei tăcu puţin. Nici eu nu ştiu. Mi-e milă de oameni, Stepan Timofeici, tare mi-e milă! Nici nu ştiu de unde-mi vine atâta milă. Mă vezi cum sunt, abia de-mi mai ţin sufletul, cu un deget mă pui jos şi, uite, nu ştiu ce m-a apucat de să-mi fie mie milă de toată lumea. Şi măcar de-ar fi numai milă! Dacă vrei să-ţi fie milă, n-ai decât să te duci la mănăstire, stai acolo şi te rogi. Dar vezi că pe mine mă mănâncă şi pumnii, mereu îmi vine să-i dau câte unuia peste bot. Am şi răutate în mine. Chinul dracului, mai rău decât Cristos. N-ai cum şi nici unde să fugi de ei, de oameni adică, iar când te uiţi la ei ţi se rupe sufletul, plânge inima-n tine de jale şi amar. Să întins ăsta, ţarul, să ctitorească biserici… şi ce se alege? Mujicul e prins tot mai rău la strânsoare, n-are de ales decât unde să tragă la jug, ori la moşier, ori la mănăstire; asta-i tot, altă ieşire n-are.

— Hm… o fi vrând să ajungă mai aproape de Dumnezeu… cu bisericile alea.

— Acum am început să-mi pun nădejdea în oameni, Stepane. În tine, de-o pildă…

Parcă şi-ar fi dat seama Matvei că a spus prea mult, tăcu.

— Povestea aia cum că mă iubeşti… ştiu eu de ce-ai scăpat-o, zise aspru Stepan.

— De ce? întrebă sincer Matvei.

— Ca să nu-ţi mai fie frică de mine de-acum înainte. Ai spus „te iubesc” şi eu, gata, n-o să mai pot ridica mâna asupra ta…

— Da ce eşti tu, călău, că trebuie neapărat să ridici mâna asupra mea?

— Mie să nu-mi întorci vorba.

— Ia uite-l cum e!…

Veni Us din tindă cu bărdaca de vin.

— Tu l-ai ascuns? îl întrebă el pe Matvei. Mai-mai să

nu-l găsesc.

— Puteai să întrebi… Acum nu m-aş da nici eu în lături să beau o gură. Beau de împăcare cu atamanul.

— Vezi, totuşi, să nu te mai ia gura pe dinainte, îl mai sfătui Stepan. Că pe urmă… Tot mie o să-mi pară rău mai apoi, numai că prea târziu. Nu mă ştii tu pe mine…

— Le ştiu eu pe toate despre tine, Stepane.

Abia de-şi turnaseră câte un pocal, când intră în fugă un cazac (unul din cei doi care veniseră cu lotca):

— Tătucă, streliţii!

— Unde? săriră toţi în picioare.

— Pe un ostrov, la vreo şapte verste de aici… Cam vreo mie, aşa ni s-a părut. De noi nu ştiu, s-au întins acolo, îşi prăjesc burţile la soare… Ermil şi cu mine am vrut să dăm cu năvodul mai încolo de cetate, când să ne apropiem, uite-i câţi sunt…

— Unde-i asta, cum îi zice ostrovului?

— Îi spune Denejnîi. La vreo şapte verste, în sus.

— Cam o mie?…

— Cam aşa. Douăşpe tunuri. De noi nici n-au visat, se tăvălesc în iarbă, au aprins focuri…

— Las’ că-i tăvălim noi acum. A.ştia-s cei pe care îi aşteptau de la Kazan. Vai şi-amar! Cheamă-i pe toţi la mine! Acuşi i-om primi noi. Ai grijă, nu sufli nicio vorbuliţă despre streliţi! Nicio gălăgie! Fir-ar! Stepan parcă ar fi călcat pe un arici, nu stătea locului, se mişca de colo până colo prin odaie. Fir-ar să fie!… Noi şedem aici, la răcoare, îi dăm cu vin… N-am mâncat noi bătaie cât trebuia! Vezi cum puteau să vină peste noi?! Nu, n-am mâncat noi încă destulă bătaie…

Soarta luptei cu streliţii fusese hotărâtă dinainte.

Stepan o luă cu mahoanele pe partea dinspre luncă. Pe partea dinspre deal (pe malul drept) porni călărimea în frunte cu Us. Între zidurile cetăţii rămaseră Cernoiareţ şi cu Şeludiak. Şi tunarii.

Într-adevăr, streliţii nu ştiau că oastea lui Razin ajunsese la Ţariţîn. Şi au plătit amarnic pentru nesăbuinţa

lor.

Tocmai se pregăteau să prânzească în pace, ca oamenii, când se abătu asupra lor o ploaie de gloanţe: şi din dreapta (micul ostrov se afla mai aproape de malul cel înalt), şi de pe apă, din mahoane.

Streliţii se repeziră spre bărcile lor. Stepan îi lăsă. Dar în aşa fel încât să nu priceapă ei că sunt atraşi într-o cursă, să creadă că aşa a ieşit, de la sine…

Înainte de luptă Stepan i-a spus fiecăruia, repede şi desluşit, ce are de făcut. A şi prezis ce o să facă streliţii când sunt luaţi prin surprindere. Aşa a spus:

— Rodionîci, iei două mii de călăreţi, o apuci pe partea dinspre deal. Eu vin pe apă, pe partea dinspre luncă, mă apropii printre ostroave, deschid focul. Cum auzi că am început, ieşi în buza râpei şi pui flintele pe ei. Ei au să se repeadă la mahoane ca s-o ia la vale. Eu am să-i las. Fiodor, Frolka… Larka, spuneţi-le acolo, ălora care merg cu noi, să nu iasă înaintea mahoanei mele, să nu mă depăşească. Îi lăsăm pe măcelari să se suie în bărci, să creadă ei c-au scăpat cu bine. Când ajung în preajma cetăţii, atunci le-oi arăta eu. Nu vă băgaţi să-i prindeţi în cângi, îi ţinem în bătaia flintei. Fedka, Ivan…

— Care Fedka?

— Şeludiak. Şi tu, Ivane, voi staţi pe ziduri cu tunarii. Cum ajung în bătaia tunului, trageţi. Dacă le trece prin minte s-o tulească la vale, le ieşi tu înainte, Pron. Aţi băgat bine la cap?

— Am.

— Atunci să ne-ajute Dumnezeu!

…Streliţii vâsleau spre oraş crezând că acolo mai e voievodul. Trăgeau la vâsle din toate puterile, să ajungă mai repede sub ocrotirea tunurilor de pe zidurile cetăţii.

În urmă, la o bătaie de flintă, venea Stepan, îi tot împingea spre mai. Iar de pe mal îi împroşcau cu gloanţe cazacii lui Us.

Asta nu mai era bătălie, era măcel. Curgeau atât de des gloanţele pe capetele bieţilor streliţi, încât aceştia nici

nu mai încercau să răspundă. Scăparea, aşa credeau ei, se afla în cetate; într-acolo se avântau.

Şi când. li s-a părut că-i gata, că s-a terminat cu măcelul, abia atunci a început. Cel mai crâncen.

De pe zidurile cetăţii bubuiră tunurile. Acum nu mai era scăpare. Gloanţele şi ghiulelele curgeau acum din toate părţile.

Streliţii lăsară vâslele din mâini, se buluciră în mahoane. Unii se aruncau în apă ca să scape înot... Dar şi acolo îi ajungea moartea. Îşi făcea ea cheful cu ei în ziua aceea „dezlănţuită în toată puterea ei nimicitoare.

Streliţii începură să strige, cerând îndurare. Pe cei câţiva care erau mai aproape de mahoanele cazacilor lui Razin şi mai încercau să se împotrivească şi după strigătele de îndurare, tot streliţii îi împuşcară, cu mâna lor.

Din flotila lui Razin se desprinse o mahoană, ieşi în largul apei ca să fie bine văzută de pe mal şi de pe ziduri; un cazac îşi săltă caftanul în vârf de cange şi începu să-l fluture. Era semnul de încetare a focului.

Împuşcăturile conteniră.

Totul se petrecuse repede.

Streliţii coborâră pe mal, se adunară toţi grămadă.

Se apropie mahoana lui Razin, coborî şi Us din înaltul malului.

— Ei, v-am încălzit niţeluş? întrebă Stepan cu glas tare; sări din mahoană, se îndreptă către cei prinşi.

— Ferească Dumnezeu!

— Nici în apă nu mai era scăpare.

— V-aţi pornit să puneţi mâna pe Razin!... Uite-mă, eu sunt Razin. Cine vrea să-l slujească pe Dumnezeu, pe ţar să-l slujească şi pe mine, treceţi lângă pietroiul ăla de acolo!

— Slujim cu toţii!

— De toţi n-am eu nevoie. Capul vostru, sotnicii, capii peste pâlcurile de cinzeci şi de zece să iasă încoace, mai aproape de mine; am o vorbă cu ei.

Vreo cincisprezece oameni se desprinseră din gloata streliţilor… Se dădură mai aproape.

— Ăştia-s toţi? întrebă Stepan. Scoateţi-i pe toţi, că pe urmă toţi o păţiţi.

Tot streliţii îi mai împinseră pe câţiva înainte.

— Cine-i capul?

— Eu sunt capul, dădu glas unul înalt, impunător.

— Păi, cum mă… mormântu mă-tii!… Aşa lupţi tu?! Bine că n-ai scos bobocii la păscut acolo, în ostrov! Ce, te-ai dus în cumetrie, la pomană, pui de lele 7 Mare-i prostia omenească… Cu o oştire ai tu de-a face, sau cu cine ştie ce adunătură?! în apă cu toţii!

Cazacii se repeziră să-i lege pe mai-marii streliţilor.

Câţiva streliţi veniră la Stepan să-l roage:

— Atamane… pe unu iartă-l, că s-a purtat cu noi ca oamenii…

— Care-i ăla?

— Capul de-al doilea, Fiodor Iakşin. Nu ne-a urgisit, iartă-l, e păcat…

— Dezlegaţi-l pe Fiodor! porunci Stepan. Şi, fără să vadă încă bine care-i acela Fiodor Iakşin, strigă să audă toţi: Să roagă oamenii pentru tine, Fiodor!

Simţind că ar fi rost de scăpare, câţiva dintre osândiţi, capi de pâlcuri, căzură în genunchi, cerând îndurare:

— Atamane, fie-ţi milă! Fie-ţi-vă milă, fraţilor!…

Stepan tăcea. Tăceau şi streliţii.

— Fraţilor, am fost eu rău cu voi?

— Fia-ţi milă, atamane! Fraţilor!…

Stepan tăcea. Streliţii tăceau şi ei.

— Atamane, te-om sluji cu credinţă şi supunere! Fie-ţi milă.

Matvei Ivanov se strecură până lângă Stepan. Privindu-l în faţă, începu:

— Stepan Timofeici…

— Zlt! Suflet de muiere, i-o reteză Stepan. Eu îmi adun oameni de oaste, nu vânzători. Acum toţi zic că-s

buni şi pe urmă tot ei îţi vâră cuţitul pe la spate. Nu te băga.

Tăria lui Razin în treburile ostăşeşti cât era de neînduplecată, tot neînduplecată rămânea. Aici nimic nu mai putea clinti sufletul lui cel îndârjrit, nici măcar mila faţă de oameni; strângea din dinţi şi făcea ce credea el că e de făcut.

Pe niciunul din capii streliţilor nu-i mai iertară.

— Streliţii să-i împărţiţi pe la mahoane, grăi Stepan către esaulii săi. Vâslaşi. Dintre ai noştri i-au atins pe careva?

Esaulli rămaseră tăcuţi. Ivan Cernoiareţ întoarse capul.

— Pe cine? întrebă Stepan, schimbându-se la faţă.

— Pe moş… Stîr. Şi încă opt, spuse Ivan.

— De tot? Moşul adică…

— De tot.

— E-eh, moşule… spuse Stepan încet, cu ciudă.

Şi îşi strâmbă faţa de durere. Şi tăcu îndelung, cu capul plecat. Întrebă:

— Câţi streliţi au luat-o la vale?

Nu ştia nimeni, nu i-au numărat.

— Chemaţi-l pe Fiodor, capul de-al doilea.

Capul de-al doilea, Fiodor Iakşin, era încă năuc, nu-i venea să creadă că a scăpat cu viaţă. Adineaori văzuse cum îi mor tovarăşii de căpitănie; acum făcu în tăcere un semn cu capul către streliţi şi merse la ataman.

— Câţi aţi fost cu toţii? îl întrebă atamanul.

— O mie. Atâţia au fost cu noi.

Stepan făcu din cap spre streliţii rămaşi în viaţă.

— Aici câţi sunt aşa, după ochi?

Păreri erau mai multe.

— Cinci sute.

— Da’ de unde?… Vreo trei sute, nu mai mult.

— Ei, spui tu trei sute! Trei sute?… Şase!

— Număraţi de-a-ndoase!

— Cinci sute, se potriviră mai mulţi. Alţi cinci suiai-

am pus jos; cel puţin.

Capul de-al doilea, Fiodor, om cu judecată, îi cuprinse din ochi pe streliţii săi.

— Nu ştiu câţi vă trebuie, zise el cu mâhnire. Dar cred că dintre ai noştri s-au prăpădit… cam trei sute. Cu capi cu tot.

— Puţin, spuse Stepan.

Nu pricepură ce era puţin.

— Puţin ce? întrebă Ivan.

— Vreau să-i fac moşului de pomenire. O pomenire pe cinste!

— Trei sute de suflete s-au dus. Dacă nici asta nu-i pomenire pe cinste…

— Puţin! repetă Stepan, rău şi îndărătnic.

Şi plecă de lângă cazaci, o luă în lungul malului. Întoarse capul, spuse:

— Ivan, adu-mi-i pe Pronka, Ivaşka Kuzmin, Sicmka Ciopârţitu. Şi merse mai departe, chiar pe muchia râpei. Îl bântuiau gânduri adânci, întunecate.

Nu trecu mult şi se iviră cei pe care îi chemase: Ivan Cernoiareţ, Pron Şumlivîi, Ivaşka Kuzmin, măscăriciul Siomka.

Stepan se lăsă jos, îi pofti şi pe ceilalţi:

— Şedeţi. Pron, tu ai fost pe la Kamîşin?

— Am fost.

— Pe voievodul de acolo îl ştii? Dacă nu, barem el pe tine te ştie?

— Da’ de unde!

Stepan rămase pe gânduri… Bătea uşor cu coada biciuştii în vârful cizmei.

— Ivaşka, odraslă de boier… rosti el şi se uită ţintă la feciorul de boier. Ai fost pe la Kamîşin?

— Cum să nu! se grăbi cu răspunsul feciorul de boier cei lepădat de boierie.

Acel fecior de boier, fiind el tare supărat pe taică-său şi pe neamurile lui, trecuse de partea lui Razin şi, pare-se, începuse să-i cam pară rău de asta, mai cu seamă după

măcelărirea celor din Ţariţîn. Dar ce era să facă?... S-ar părea că singurul lucru pe care-l poate face e să se întoarcă iar la ai lui. Numai că... nici mândiia nu-l prea lasă şi pe urmă... cum au să-l privească ai lui?

— Am fost. De mai multe ori.

— Voievodul te cunoaşte?

— Mă cunoaşte.

— Te ştie bine? Te-ar recunoaşte după glas?

— Cum să nu!

— Bun. Alegeţi oameni din oştire, dintre cei care nu poaetă straie căzăceşti... Mergeţi la Kamîşin, cereţi să vă primească în cetate. Tu, Ivaşka, tu ai să ceri. Dar cu tine iei doar câţiva, vreo duzină, cu treburi negustoreşti. Cică aţi auzit că Stenka bântuie pe undeva, pe-aproape, şi că va e teamă. Ziceţi că, uite, i-au tăiat limba măscăriciului. Au să vă lase. Acolo, vedeţi voi, ori îi cumpăraţi pe cei de strajă la porţi... ori îi tăiaţi, cum vreţi, dar porţile să le deschideţi. Tu, Pron, cu sotniile te ascunzi pe aproape. Cum se deschide poarta, nu mai căşti gura, dai năvală.

— Dacă se deschide...

— Se deschide. Au oşteni puţini, ştiu eu, oricând le prinde bine să mai primească ceva oameni. S-or şi bucura. Aşa am pus eu cândva mâna pe cetatea Iaikului. Până dimineaţa să nu rămână nici urmă din Kamîşin. Ardeţi totul din temelii, iar cenuşa s-o măturaţi în Volga. Până atunci nu-l dau pe Stîr pământului. V-a intrat bine în cap? Pe oamenii locului, cu avutul şi vitele lor... îi scoateţi în stepă. Nu-i loviţi degeaba, s-or împrăştia ei prin sate. Pe cei de la isprăvnicie şi pe capii streliţilor... în apă cu ei. Iar cetăţuia asta de-i zice Kamîşin să nu mai fie pe faţa pământului, să nu ne rămână ca un ghimpe în spate. Aţi priceput?

— Am priceput.

— Atunci, Doamne-ajută. Ivan, alegi tu oamenii. Pe urmă rămâi aici. Dacă încep ai noştri să întrebe încotro şi de ce, să nu daţi drumul la gură. Ziceţi că daţi o raită pe la calmuci. Asta-i tot. Ivaşka... Stepan întoarse privirea spre feciorul de boier: Dacă-ţi vine vreun gând păcătos în minte,

mai bine sari tu singur într-un vârf de suliţă, că te dibuiesc eu şi pe lumea cealaltă. De moarte crâncenă ai să mori. Toate gândurile rele de-acum să-ţi iasă din cap. Mergeţi!

Plecară cazacii.

Stepan rămase pe loc. Privea în susul Volgăi. Şezu aşa multă vreme. Rosti încet:

— Vă facem noi de pomenire. Să răsune. Să urle amarul în voi.

…Şedeau în noaptea aceea în casa isprăvniciei: Stepan, Us, Şeludiak, Cernoiareţ, moş Liubim, Frol Razin, Suknin, Larka Timofeev, Mişka Iaroslavov, Matvei Ivanov. Beau.

Ardeau luminările şi mirosea ca-n biserică.

În colţul de sub icoane şedea… răposatul Stîr. Îl sprijiniseră de perete, rezemat în perne albe; şedea cu capul în piept, parcă dus pe gânduri. Îmbrăcat în straie curate, de sărbătoare. Cu armele la el. Spălat.

Beau în tăcere. Turnau şi beau. Şi tăceau… Dar nici nu erau trişti din cale-afară. Şedeau doar acolo şi tăceau.

Moş Liubim şedea cel mai aproape de răposat. Era şi el frumos îmbrăcat, dar mai abătut, mai gânditor.

Mişcau uşor limbile de foc ale lumânărilor. De sus, din iconostas privea cu mâhnire şi durere Maica Precista cea găurită de glonţ.

Încet, cu un sunet moale cădea pe podea câte o picătură de apă din spălător. În liniştea aceea se auzea limpede fiecare picătură. Când se mai mişcau, turnau de băutură, ridicau paharele, nu se auzea. Dar când se aşternea iarăşi liniştea, iar se auzea, molatec, gingaş: pic-pic, pic-pic…

Frol Razin se ridică, trase de cepul de fier al spălătorului. Picăturile conteniră.

Stepan se uită la moş Stîr şi, deodată, începu să cânte încetişor:

Oh, mămucă, nu mai pot.

Nu pot, maică, nu mai pot…

Ştiau toţi cântecul; Stîr îl zicea adesea, era cel care-i

plăcea mai mult.

Îi ţinură isonul. Tot încet, în surdină:

Nu mai pot şi nu mai pot, nu pot, nu pot!

Iar porni Stepan cântarea. De fapt, nu cânta, zicea vorbele. Din suflet le zicea. Grav. Dar nu trist.

*Stă ţânţaru-n*tr-*un picior Stă ţânţaru-n*tr-*un picior*…

Şi-acum toţi:

'Ntr-un picior, într-*un picior*, *picior*, *picior*! *Şi ţipă*: *valeu că mor Aoleu*, *săriţi că mor* şi-*am să mor*, *văleu*, *că mor*, *că mor*, *că mor*! *Scoate briciul din şerpar scoate-l*, *maică*, *din şerpar Din şerpar*, *din cel şerpar*, *şerpar*, *şerpar*! *Să tai capul la ţânţar să tai capul la ţânţar* la *ţânţar*, *la cel ţânţar*, *ţânţar*, *ţânţar*! *Ca să scape de amar ia să scape de amar De amar*, *de vai şi-amar*, *amar*, *amar*!

Mai turnară, băură. Iar se lăsă tăcere. Dincolo de ferestre începea să se albească zarea; pâlpâirea lumânărilor se făcu palidă, se ofili. Intră un cazac, îi vesti bucuros:

— Ne-au spus cei de pe ziduri: arde!

Stepan îi turnă cazacului un pocal mare de băutură. i-l dădu cu mâna lui. Îl şi îmbrăţişă pe cazac.

— Ia şi tu… pentru vestea cea bună. Hai, mergem să ne uităm.

Arse Kamîşinul. Pânã-n temelii”.

Cum ieşi soarele, ridicară tabăra. Iar se grăbea Stepan. Sparse liniştea o salvă, cam amestecată, trasă din sâneţe şi din pistoale…

Rămaseră o vreme lângă mormintele proaspete ale cazacilor ucişi în lupta cu streliţii. Mormânti l lui Stîr era proaspăt de tot.

— Să ne iertaţi, grăi Stepan către moviliţele cu cruci.

Mai rămaseră aşa, îşi puseră căciulile şi plecară.

De pe coama înaltă a malului se deschidea largă priveliştea asupra Volgăi. Mahoanele ieşeau de-acum la mijlocul apei; pe malul înalt se gătea de plecare călărimea lui Şeludiak.

— Doamne-ajută, spuse Stepan. Şi făcu semn cu

căciula.

Pomi oştirea pe Volga în jos. Spre Astrahan.

10.

Multă vreme n-ar fi ştiut cei din Astrahan ce se petrece în susul Volgăi dacă n-ar fi făcut întâmplarea să ajungă la ei meseriaşul Pavel Dubenski, de neamul lui din Murom.

Mergea el pe Volga într-o lotcă uşoară, mai cânta un cântecel… La vreo zece verste de Ţariţîn s-a întâlnit cu nişte streliţi din steagul lui Lopatin (care fusese zdrobit în preajma Ţariţînului); aceştia scăpaseră ca prin minune şi fugeau acum în susul râului. Ei au fost cei care i-au spus lui Dubenski totul, cum s-a petrecut. Acesta, se vede treaba, umblase de multe ori pe Volga, cunoştea bine locurile. Trase lotca pe uscat până la Ahtuba, la vărsarea râului Buzun ieşi iar în Volga şi ajunse la Astrahan. Şi le spuse toată povestea.

Fruntaşii din Astrahan se apucară cu mâinile de cap.

Voievozii, mitropolitul, slujbaşii de la isprăvnicie, lefegiii străini şedeau în sala sfatului, nu ştiau ce mai e de făcut.

— Spuneţi ce gânduri aveţi, porunci Prozorovski. Nu mai e timp de întins pelteaua. Am întins-o noi destul! Că noi, bătu el cu degetul în masă, noi, ăştia de aici, noi i-am dat lui Stenka binecuvântarea să pornească toată răzmeriţa asta. Acum vorbiţi!

Cei mai mulţi, însă, ca să vadă mai limpede ce năpastă îi pândeşts, îl tot iscodeau pe Dubenski.

— Şi tu cum de-ai putut să ajungi până aici? întrebă cneazul Lvov.

— Prin Ahtuba. Până acolo am tras lotca pe uscat, iar aici, la vărsarea Buzunului, am ieşit iar la apa mare. De mic copil am tot umblat pe Volga, cu taică-meu, fie-i ţărâna uşoară, toate locşoarele astea le-am bătut…

— Câtă putere de oameni are cu el?

— Aia, streliţii, ziceau că vreo cinci mii. Dar nu pun capul la bătaie. Iar nişte pescari de care am dat tot în

drum ziceau c-ar fi vreo cinşpe. La Ţariţîn l-au pus ataman pe Pronka Şumlivîi. În târg toate rânduielile sunt cele căzăceşti: au pus căprari, când e de hotărât ceva fac cerc. iar ăştia, de prin mahalale…

— Aia, ăştia… Că ne-ai dumirit şi tu!… se înfurie voievodul.

— Când ai trecut, Kamîşinul mai era încă în picioare? întrebă Lvov.

— Mai era. Abia mai apoi mi-au spus ăştia, din mahalale că l-au ars tot. Ce mi-au spus mie, aia vă spun şi eu. De ce să vă mâniaţi pe mine?

Mitropolitul îşi făcu cruce.

— Uite c-a şi venit, drăguţa de ea…

— Cine? nu pricepu Prozorovski cel tânăr.

— Năpasta. Cu noi a început şi tot la noi a ajuns.

— 1 Daţi-vă cu părerea, porunci voievodul. Ce” iacem să-i întoarcem pe nemernici, pe trădătorii ăştia, înapoi la datorie? Cum îi potolim?

— Acesta situeişn fost mult grav, vorbi David Butler, căpitanul vasului. Şef Stenka nu possibil ţinut mult putere la el…

— Cum aşa?

— La el urmează oameni comun, gloata, asta ceva fort uşuratic… asta… cum spune?… Căpitanul arătă cu mâinile cum ar fi ceva josnic, ceva care lui îi trezeşte dezgustul. Asta cum spune?

— Adunătură? Nemernici? încercă Prozorovski.

— Nemerniş!… Asta nu poseda credinţa, arta militar nu are… Dissiplin! Repede, fort repede, asta reduce jumatat mai puţin. Asta turnul de la Babilon! Unul lucru nu trebuie fie permis: tulburarea aici, în oraşul. Strict! M-hm!

— Aşteptăm noi mult şi bine până s-or face ei pe jumătate! ridică glasul uricarul Alexeiev. Să-i vezi pe ai noştri, nemernicii de-aici, când îşi arată colţii. Şedem călare pe un butoi cu pulbere.

Prozorovski se uită spre Krasulin. Acesta făcu trist din cap. Oricum, ştia şi voievodul că pe streliţi nu te prea

poţi bizui.

— Ce-i drept, e drept, oftă capul streliţilor.

— Să-i lovim pe hoţi chiar în bârlogul lor! zise Prozorovski cel tânăr. Începem să ne pregătim, barem îi punem pe ai noşiri la treabă. Iar până ne pregătim, să alegem vreo patru sute dintre cei mai buni şi tătari tot atâţia, să-i trimitem în susul apei să cerceteze ei locurile. Iar aici să strângem şi oamenii de prin împrejurimi, să-i înarmăm… Streliţi câţi avem?

— Cu totul oştire douăşpe mii, răspunse Ivan Krasulin.

Boierul Prozorovski se lovi cu mâinile peste coapse.

— Şi dacă el, hoţul, are cinşpe?!

— Nu prin număr se izbândeşte, Ivan Semionîci, se îndârji mitropolitul. Prin tăria cea sufletească. V-aţi şi apucat să-i număraţi pe tâlhari, câţi or fi? Asta-i bună! Nici nu s-a întâmplat încă nimic şi noi, gata, uite ce fierţi suntem.

— Păi, unde-i tăria? În streliţi?… Ăştia toţi ar da-o pe hoţie. Ăştia, streliţii, cer să le dăm simbria. Asta-i toată tăria noastră. Că ne-am pus pe numărat… Să tot stai să numeri, dacă atâta nădejde ne-a rămas: s-o ţinem cât putem în dosul zidurilor. Ia să ieşi afară… să vedem împotriva cui s-o întoarce toată tăria asta?

— Îi punem pe toţi să jure pe cruce…

— Ei îşi cer simbria! Nu să jure… se cam mâniase voievodul. Doar cu jurăminte la război nu faci mare lucru.

— Aici e tăria noastră: trebuie să-i plătim, spuse uricarul. Să-i plătim. Atunci ne-om putea pune nădejde, cât de cât.

— Să-i legăm cu jurământ! mai spuse o dată mitropolitul. Să băgăm frica-n ei!… Era şi el zădărât cât se poate. Iar de zbierat după ajutor, asta putem s-o facem şi mai la urmă. Ne dregem glasurile şi răcnim toţi deodată. Poate că aşa l-om speria şi pe Stenka…

Se cam pierduseră cu firea mai-marii Astrahanului.

11.

Oastea lui Razin înainta spornic, ziua şi noaptea, fără popasuri. Pentru asta erau trimişi înainte, la depărtare de o zi de mers, sub pază puternică, herghelii de cai; aceştia erau ţinuţi la păscut, apoi, după ce se odihneau, cazacii schimbau şeile pe ei. Caii osteniţi rămâneau la păscut, depăşeau oştirea fără povară, iar apoi aşteptau ca să-i ducă pe cazaci mai d. eparte. De pe cai, cazacii treceau în mahoane, dormeau bine şi iar încălecau. Tot puhoiul înainta fulgerător spre miazăzi, spre Astrahan. Nu se atingea nimeni de băutură. Aveau grijă de asta sotnicii, esaulii. Nimeni, nici atamanul, n-avea dreptul să bea, cu toate că băutură duceau cu ei, multă.

Împreună cu toţi ceilalţi, Stepan trecea de pe cal în mahoană, mânca în grabă, dormea şi iar se urca în şa. Se strunea în acele zile, nu striga la oameni, nu înjura. Aşa i se întâmpla de fiecare dată când pierdea pe cineva care-i fusese drag. Tot aşa a fost când l-a pierdut în Persia pe Serghei Krivoi.

Odată, mai spre seară, mergea atamanul călare alături de Matvei Ivanov. Veni vorba despre moarte. Acea libertate deplină care pornea dinlăuntrul lui Razin, lucrarea necontenită a minţii, neastâmpărul din el, toate acestea îl copleşeau cu gânduri întortocheate, greu de dezlegat. Ba nu pricepea de ce-o fi ţarul ţar, ba tuna şi fulgera: cum vine asta că oamenii pot să fie cât de asupriţi şi tot trăiesc, şi mai şi râd, nasc copii… Ba nu mai pricepea cum e cu moartea, uite, era omul şi nu mai e. Cum aşa? De tot? Vasăzică aşa o să zacă Stîr de-acum încolo pe malul cel înalt al Volgăi? Pe vecie. Atunci de ce toate astea? Pentru ce a trăit? Moarte… Şi ce-o fi asta, ce?

— Stiopuşka, râse Matvei. Vezi tu că pe pământ sunt mai mulţi morţi decât vii.

— Împuţită treabă, Matvei; ce, numai viermii să trăiască pe pământ? Dar noi pentru ce suntem? Ca să-i hrănim pe ei?

— Aşa o fi.

— Ptiu!… Că mi-e şi scârbă. Ce mi-ai îndrugat tu

acolo despre Dumnezeu? Am şi uitat… Ia povesteşte-mi mai pe îndelete… Ştii, am văzut eu o iconiţă la Solovki, Maica Domnului, pe aia am priceput-o bine, mi-a intrat bine în cap. Nu ştiu cum să-ţi zic, vorba e că am priceput-o. Şedea şi ea acolo, o creştină cumsecade, inimoasă… ca maică-mea. Cu mult drag m-am uitat la ea, şi-acum o ţin minte. Şi?… înseamnă asta că-s credincios?

— Asta-i altceva, Stepan Timofeici.

— Atunci ce e? Tu cum ai vrut s-ajungi să crezi?

Matvei potrivi pasul căluţului său cu cel al lui Razin.

— Am vrut să-l iubesc, pe Dumnezeu adică… N-am putut, nu mi-a fost dat, oi fi eu, pesemne, mâncat tot de păcate ca o buturugă putredă, cum să mai iubesc, cu ce?… Iar unde nu-i iubire, nu-i nici credinţă, numai minciună. Uite, eu m-am însurat cu una cocoşată… şi ce-i cu asta? Nici eu n-am avut bucurie, nici… Şi pentru ea tot chin. Şi doar tot aşa, am vrut să iubesc. Cum ar fi că pe ea nimeni n-o iubeşte, iar eu s-o iubesc. Ziceam să iubesc sufletul din ea…

— Ei, şi cum a fost? întrebă râzând Stepan.

— N-am putut. M-am prefăcut eu ce m-am prefăcut, am văzut că n-am atâta putere-n mine şi am fugit. Am lăsat totul baltă şi mi-am luat lumea-n cap. Că şi ce-aveam eu de lăsat… Şi-am rămas singur cuc. Nu, frăţioare, sufletul n-ai cum să ţi-l înşeli.

Rămăseseră mai în urma celorlalţi, puteau vorbi nestingheriţi. Şi nu li se părea ciudat să vorbească despre lucruri atât de adânci, mergând aşa, călare, în lungul râpei înalte a malului Volgăi. Înghiţind praful stârnit de cei din faţă. Dar se prinsese Stepan în joc, şi Matvei se prinsese.

— Ei, şi cu Dumnezeu cum a fost? voia să priceapă Stepan.

— Nici pe el nu l-am putut iubi. Dacă l-aş fi iubit, aş fi ştiut cum să trăiesc, dar, uite, nu pot. Mă tot bântuie gânduri întunecate. Gândesc aşa: o fi Dumnezeu ăsta tot aşa, ca un boier bun la suflet. Îi place ca toată lumea să-i stea la picioare. Şi pe urmă vede el: să te-ajute, să nu te-

ajute… Se mai gândeşte el la chestia asta. Prea s-au prăsit dumnezeii ăştia aici, pe pământ. Vezi şi tu ce gânduri îmi vin Păi, se poate?

— Dar pe ţar de ce nu-l ai la inimă?

— Cum?

Când nu ştia ce să răspundă, Matvei se făcea că nu a auzit, ca să-şi adune gândurile.

— Pe ţar de ce nu-l iubeşti? Ce, eşti surd?

— Dar tu?

— Eu pe tine te-ntreb!

— Iar eu ard să aflu ce spui tu…

— Şiret eşti tu, Matvei. Toţi mujicii sunt şireţi.

— Tu nu eşti?

— Ce tot o ţii cu „da' tu", „da' tu"?… Ca ciocănitoarea. Eu pe tine te întreb!

— Şi tu eşti şiret, Stepane. Poate că aşa şi trebuie.

— De unde ai scos-o c-aş fi eu şiret?

— Păi, tot cu ţarul… Nu-l ai nici tu la inimă, dar când e vorba să tragi oamenii după tine zici: eu sunt pentru ţar! Ha!… Pentru ţar. Zi şi tu drept, Stepane, că pentru libertate, barem să nu fii fariseu. Şi iarăşi, vezi, nu ştiu cum e mai bine. Ţi-o fi ţie mai limpede. Numai că-mi cam pute. Nu ştiu cum vine asta… s-ar zice că se-apucă oamenii să facă un lucru drept şi bun, dar uite că fără înşelătorie nu merge! A dracului cum le mai suceşte viaţa. O fi numai la noi aşa, la ruşi? Uite, tu îi ştii pe tătari, pe calmuci, la ei tot aşa o fi?

— Ce ştiu eu de ei? zăbovi Stepan cu răspunsul, dus pe gânduri.

Nu prea avea chef Stepan să vorbească despre asta; mare lucru să ridici oamenii la o treabă atât de grea cum e un război îndelungat. Dacă-i pentru libertate, pentru libertate să fie, dacă-i pentru ţar, tot pentru libertate e, lasă să zică ei că-i pentru ţar, numai să meargă înainte vitejeşte, numai să nu se risipească în patru vânturi după prima săpuneală. Că mai departe… mai departe nu-i doare pe ei capul. Pentru libertate nu se prea ridică mujicii, mai

mult împotriva boierilor şi pentru ţar… Că nici ei nu mai pot răbda să tot dea în brânci în faţa ţarului. Şi uite că nu-i cap luminat să-i dezlege la ochi: de ce le trebuie oamenilor toate astea?

— Tot om e şi el, tot o muiere l-a fătat, îşi rosti Stepan gândul cu glas tare. De ce s-o fi pomenit aşa? L-au pus pe unul sus şi-acum hai cu toţii să se târască în faţa lui. Da!… Or fi căpiat cu toţii? Pentru ce ţoale astea? Ţarul. Ce ţar? Ei, şi ce?

— Dracu' mai ştie! Le e frică. Iar ăla ai zice că numai asta aşteaptă, ca şi cum nici nevoile nu şi le-ar face ca toată lumea. De aia s-a pomenit aşa… Şi când te gândeşti că, dacă-i dai una bună la cap cu un retevei, dă şi efortul popii, ca şi mine, de-o pildă…

Stepan privea drept înainte, parcă nici nu-l asculta.

Matvei tăcu.

— Aşa? spuse Stepan, întrebător.

— Ce?

— Zici că să-i dai la cap?

— Numai aşa, de-o pildă am spus!… Cum ar fi că-i om ca toţi oamenii şi că tot acolo ajunge, la viermi, dar vezi tu cum e pe lumea asta…

— Hm… Dar dacă-i s-alegi unul mai noduros, de salcie? Ai?

Râseră amândoi.

— Da cu Nikon cum e? întrebă deodată Stepan. demult îl muncea gândul. Îmi cam place popa! Nu s-a sfiit să se ia în gură cu ţarul… Ei! Ce crezi despre el?

— Şi ce-i cu asta?

— Cum ce-i?… Halal lui! Dar cu noi nu se dă, boşorogul. Se vede c-o fi şi el şiret.

— Ce-are el cu noi? Are el socotelile lui… Ăştia doi sunt ca urşii, n-au loc unul de altul într-un bârlog. De graşi ce sunt, Stepane; l-a călcat pe bătătură fără să vrea. Poate că te bate gândul să-l îndemni şi pe ţar să vină cu noi…

— Nu-u… dar bătrânii ăştia ca el îmi plac. Şi ce-ar fi să dau de veste: Nikon e alături de mine. Ce zici?

— Asta pentru ce? se minună Matvei.

— Aşa… O să dea buluc poporul, mujicii. Patriarhul… ăsta-i cel mai mare popă, aşa spunea Stîr. Capătă mujicii curaj.

Matvei tăcea.

— De ce taci?

— Faci cum ştii…

— Dar tu ce crezi?

— Nu pui iar mâna pe jungher?

— Nu pun!… Ce-oi fi eu, casap?

— E o prostie treaba asta cu Nikon. „Dă buluc poperui”. Eh, că bine mai cunoşti tu poporul! Chiar aşa o să dea năvală mujicii spre tine cum află că vine şi Nikon. Ptiu! Te-ai ridicat să dobândeşti libertatea împreună cu poporul, dar în popor n-ai încredere. Nu-i ajunge mujicului că-i făgăduieşti libertatea, trebuie să-i mai dai şi-un popă din ai mari. Spune şi tu dacă nu eşti prost… Mergem să-ţi câştigăm libertatea, numai că eu te momesc cu un popă. Nu, Stepane, să nu înşeli oamenii nici cu ţarul, nici cu popa. Asta-i prostie curată.

— Zât! Ai prins glas!… se încruntă Stepan, îl ţimui pe Matvei cu privirea. Cam mult! Ai deşertat sacul… Deşteptule.

Matvei, fără să mai stea pe gânduri, dădu bici calului, porni înainte şi se făcu nevăzut printre călăreţi.

Sfcepan îi întrecu pe toţi, coti în stânga drumului, se opri. Aşteptă să se apropie esaulii.

— Moşule! îl strigă el pe moş Liubim. Când Liubim ajunse lângă el, îl întrebă: Ai pe-acolo un flăcău mai descurcăreţ?

— Ai mei toţi sunt descurcăreţi. Moş Liubim se ridică în scări, căutând cu ochii printre rândurile de călăreţi. Pentru ce ai nevoie? Pot să-i strig pe toţi, n-ai decât să-ţi alegi singur, că toţi sunt voinici unul şi unul.

Veniră spre ei şi alţi esauli, se adunară la un loc.

— De toţi n-am nevoie. Unul să-mi găseşti, să meargă la Astrahan, la Ivaşka Krasulin.

— Scrisoare? ghici Liubim.

— Nicio scrisoare. Să ţină minte totul şi, până-n clipa potrivită, mormânt să fie.

Se scurgea pe lângă ei călărimea în şiruri nesfârşite. Îi dădeau bineţe lui Stepan; acesta le făcea semne din cap, privea cu drag la cazacii lui.

— Să trăieşti, tătucă!

— Măcar un păhărel, Stepan Timofeici!... Ni s-a uscat bereguşul... Barem să spălăm praful ăsta!

Gânditor, Stepan îşi mijea ochii. Deodată, văzu el pe cineva.

— Maxia Fiodorov!

Tânărul cazac (cel pe care-l prinsese jucând cărţi) îşi struni calul.

— Eu?

— Tu. Fă-te încoace.

Maxia se apropie. Stepan surâse văzând stinghereala flăcăului.

— Tu nu ştii să dai bună ziua? Ce, nu ne-ai cunoscut? Uite că eu te-am cunoscut.

— Să trăieşti, tătucă.

— Să trăieşti, fecioraşule. Cum e, tot îi mai jăcmăneşti pe moşnegi la cărţi?

— Nu! zise Maxia, puţin cam prea tare, prea repede. Şi se îmbujoră tot.

Stepan şi esaulii râseră.

— Ts-ai şi grăbit să tăgăduieşti... Să baţi un moşneag la cărţi nu-i lucru uşor. Ăştia-s şireţi nevoie mare. Stepan sări de pe cal. Vino aici.

Descălecă şi Maxia, se trase cu atamanui mai într-o parte. Rămaseră împreună multă vreme; îl dăscăli bine atamanui. Maxia tot făcea din cap că a priceput. Apoi Stepan îl strânse în braţe pe flăcău, îl sărută şi-i dădu drumul.

Maxia, fericit şi mândru de nu mai vedea pe nimeni în jur, sări în şa şi porni ca din puşcă.

Trecea călărimea, şiruri-şiruri.

Stepan se urcă şi el pe cal, îl porni la pas. Esaulii după el.

Întoarse capul Stepan, zise:

— Ivan, găseşte-mi-l pe Matvei Ivanov. Trimite-l la mine.

Esaulii schimbară ocheade între ei… Nu le plăcea acest Matvei Ivanov, un fel da muiere şi pe deasupra şi guraliv. Ivan trimise un cazac să-l găsească pe Matvei, iar el se apropie de Stepan cât să se atingă caii între ei.

— Stepan… m-au pus cazacii să-ţi zic ceva…

— Spune. Ascult.

— Matvei ăsta… o fi el, pesemne, un mujic cumsecade, dar cam prea te drăgosteşti tu cu el îl văzu] oştirii. Îi prinde necazul pe cazaci…

— Şi pe tine?

— Cum?

— Şi pe tine, zic, te prinde necazul că stau la taclale cu mujicul?! Ce-i cu voi de-aţi surzit azi cu toţii?

— N-ai decât să stai cu el de vorbă cât vrei! Ia-l la tine-n cort şi tăifăsuiţi acolo… Numai, vezi şi tu, să nu te zăpăcească prea tare de cap…

— Cum adică?

— Ei… cine ştie ce-o fi în capul lor. Cine-i mai ştie pe mujicii ăştia. Iar lui îi merge gura!

— Te ţii după mine ca după o fată mare, râse Stepan. Mă şi faci să râd, Ivane… Nu te teme, nu mă zăpăceşte el.

— Eu, unul, nu mă tem…

— Şi nu vă necăjiţi. Mai capătă şi atamanui niţică minte, ce-i rău în asta? E mai bine pentru toată lumea.

— De la el să capeţi minte? se miră Ivan. Dumnezeule mare…

— De la el. Când te uiţi la el, n-ai zice, dar pe toate le pricepe. Tu, Vania, pe d-ăştia ca el să nu-i îndepărtezi de la tine. Arată de parcă acuma şi-ar da duhul, dar îl doare inima pentru toţi, deşteaptă inimă are. Voi să nu-i necăjiţi.

— Nu-l necăjeşte nimeni.

— Mi-a povestit tata despre bunicul, tatăl lui… Era

zdravăn, îi plăcea s-o facă latã, Stîr l-a cunoscut. Oricui era în stare să-i moaie coastele, dar se întâmpla să aducă acasă câte un olog, să-i dea de mâncare, de băut, să-l culce cu ei în pat. Şi mie mi-e milă de toţi amărâţii ăştia fără adăpost… Iar când îi mai şi bate câte unul…

— Da' cine-l bate!

— Nu ziceam de Matvei. Dar şi de el ziceam! Ăştia mănâncă bătaie, Ivane! Nici nu auzim noi ce geamăt se ridică de prin sate şi din târguri. Şi tot nişte ruşi… mama lor, tot ăştia îi bat, fără ruşine, fără milă. Cum e unul mai puternic şi îi e şi ţarului pe plac, cum îşi iese din piele, lighioana dracului, să i se urce mujicului în spinare. Noi, de proşti ce suntem, am bătut drumul până-n Persia şi uite pe cine trebuie să-i certăm noi cu sabia, tot pe-ai noştri! De două ori am trecut pe acolo, am văzut eu… Păi, acolo nu… Ptiu! Gata! Gata! Ptiu! Spune mai bine tu ceva… despre oştire. Apucă să doarmă cazacii?

— Cum să nu, doar ne tot schimbăm.

— Pasul nu-l încetinim, dar de dormit să-i laşi să doarmă cât trebuie. Să ai de grijă să şi mănânce bine. Trebuie să fim proaspeţi când ajungem la Astrahan. De băut, ai grijă, nu le dai nimic.

— Am eu grijă.

— La Astrahan, dacă dă Dumnezeu, om sparge noi postul. Acum lasă-mă singur. Matvei ăla poate să vină la mine fără frică… m-am cam zbârlit eu la el adineaori. Să nu se teamă. Şi nici voi să nu vă mai uitaţi cruciş; auzi, v-a făcut geloşi, proştilor. Mai mulţi ne-ar trebui nouă la oştire din ăştia, cu cap şi cu suflet, ar merge mai înţelept treaba. Chaamă-l.

— Bine.

Matvei îl găsi pe ataman abia după asfinţitul soarelui. Se aşternuse umbra peste stepa întinsă de dincolo de Volga. Mai lucea încă, luminoasă, fâşia largă a râului. Părea că e pace şi linişte pe pământ. Bine-ar fi să nu chemi, să nu tulburi pe nimeni pe acest pământ. Dar ce să-i faci? Mai trebuie să şi iubeşti pe acest pământ… Să mai şi

numeri stelele. De ce să-ţi fie mereu sufletul neliniştit, să te doară?

— M-ai chemat, Timofeici?

— Te-am chemat. Stepan şedea pe marginea râpei, cu braţele strânse sub genunchi, calul stătea în spatele lui, fornăia nedumerit, trăgea uşor de frâu. Am vrut să terminăm vorba de adineaori, dar mi-a trecut cheful. Spuneai tu că într-o vreme te-ai apucat să-l iubeşti pe Dumnezeu… Dar eu l-am şi iubit, Matvei.

— Zău? făcu Matvei cu uimire neprefăcută.

— L-am iubit. M-am rugat… Mă rugam şi-mi tot ziceam în gând: nu mă crede el pe mine. Nici orfan nu sunt, nici plin de bube… Aşa are să gândească: se roagă el, dar mintea nu-i umblă decât la muieri şi la petreceri… Că el, acolo, le ştie pe toate.

— Şi ce i-ai cerut? Te-ai rugat?

— Să vină tata întreg de la război, să biruie cazacii… Mai multe, mi-e şi ruşine să-mi amintesc. Când eram mic mă rugam să nu mai bolească mama, mi-era milă de ea. Şi câte mai câte!…

— Nu l-ai iubit, Stepane. Nu aşa se iubeşte: te rogi şi tot atunci te şi întrebi dacă te-o crede Dumnezeu sau nu. Nu credeai nici tu în el.

— Cum să nu! Am şi plâns! Eram de-acum mare şi tot plângeam…

— Pentru că… aşa-i sufletul tău, milos. Când e să crezi, apoi crezi, iar tu te porţi cu el ca şi cum ţi-ar fi cumătru: te bagi şi-n gândurile lui cele tainice. Oare poate şti omul ce-i în mintea lui Dumnezeu, la ce gândeşte? Nu aşa, dacă e să crezi, te faci una cu pământul, parcă nici nu mai ai viaţă în tine. Aia care cred aşa fac.

— Nu ştiu de ăia… Eu am crezut.

— Şi de ce te-ai lăsat?

— Poate că nici nu m-am lăsat… Pe popi nu-i am eu deloc la inimă. Nu-mi sunt dragi nesătuii ăia pentru că numai un lucru au în cap: cum să se ghiftuiască ei mai bine!… Gândeşte-te şi tu, asta-i tot! mai bine ieşi să ucizi la

drumul mare decât să înşeli lumea. Că aşa pe toţi îi minţi, şi pe Dumnezeu, şi pe oameni. Cu de-alde ăştia n-am nicio milă… Se zice că e păcat să ucizi! Este. Dar şi să te înfrupţi cu bucăţica, cu minciuna, cu prefăcătoria, zău dacă nu-i păcat mai mare! Cu ce se deosebesc ei de ăia care umGlă cu cerşitul? Iar când te uiţi la ei, vezi-i cum se împăunează! … Că ştie el ce ştie. Şi el, porcul, ce ştie? Să-şi umple burdihanul, asta-i toată ştiinţa lui. De Dumnezeu o fi ştiind?

— Scârnă e multă… Asta aşa e. Iar tătarii spun despre dumnezeul ăla al lor: cine se înţelege pe sine îl înţelege pe Dumnezeu. Poate că noi… pe noi înşine nu ne înţelegem. Şi uite pe cine ne punem noi mintea să-l înţelegem…

— Păi, el de ce tot rabdă acolo? Toate puterile cerului le are în mână, iar pe pământ e o neorânduială de te-apucă spaima. Trepăduşii ăia îi tot dau cu rugăciunile, iar aici care cum se încalecă… Păi, el ce păzeşte? Aici ce să mai înţelegi? Nu-i cum trebuie… Nu e. Şi oamenilor cine să le sară în ajutor? Ţarul?

— Da’ ce, asta-i treaba lui? Stă şi el acolo, se desfată cu de toate… Mă mai gândesc şi eu câteodată: măcar de oameni să-ţi fie milă, că sunt ai tăi! Da’ el nu, nu şi nu! Că n-o fi văzând?… N-o fi ştiind?…

— Vezi tu… Stepan privi îndelung către depărtările de dincolo de Volga. Rosti cu voce scăzută: Vezi ce frumos e. Trece viaţa şi nici nu bagi de seamă. Şi ce frumos e.

— Este, încuviinţă Matvei. Să faci acum un foc la marginea apei… Te tolăneşti în iarbă şi numeri stelele.

Stepan râse:

— Al naibii ce mi-ai ghicit gândul… Să te tolăneşti, ai? Ah, şi ce m-aş mai tolăni!… Matvei, aş vrea să te-ntreb ceva, dar mi-e nu ştiu cum: ce ţi-a venit ţie cu aia, cocoşata? Aşa o fi, c-ai dat în duhul blândeţii, sau te-a momit cu averea şi-acum ţi-e ruşine să recunoşti? Cum e?

— De asta să nu mai vorbim, spuse Matvei într-un târziu. Mai bine nu, Stepane.

Şi se întristă.

Îl durea ceva rău pe mujic, dar nu vorbea. Atâta spuse:

— Doar ţi-am povestit… Nu crezi.

12.

L-au prins pe Maxia la Astrahan. L-a cunoscut cineva din târg. Mai bine zis, el a recunoscut un lucru care i se furase. În toamnă, când fuseseră la Astrahan, s-a trezit Maxia că-i lipseşte o frumuseţe de pumnal cu plăsele aurite. Mai rar aşa pumnal, lucrat cu mare măiestrie. Se necăjise atunci Maxia din pricina pumnalului de parcă ar fi pierdut pe cineva drag. Şi, poftim, merge el pe uliţă şi ce să vezi? Cine să-i iasă înainte dacă nu pumnalul lui, lucea la brâul unui neguţător burtos, făcea ape-ape, parcă striga după el.

— De unde ai jungherul? îl luă Maxia din scurt pe neguţător.

— Ce te iei de oameni? De oriunde l-aş fi luat…

Maxia n-avea la el nici pistol nici sabie, îmbrăcat cam sărăcuţ… Dar îl cântări flăcăul din ochi pe neguţător, îşi zise că-i poate veni de hac. Numai să n-apuce să se dezmeticească… Până să chitească el cum să-l ia, până să zvârle câte o privire în susul şi-n josul uliţei, neguţătorul simţi că e de rău, începu să zbiere. Maxia o rupse la fugă, dar au sărit oamenii, au pus mâna pe el. Şi atunci s-a întâmplat ca o muieruşcă tânără, fără vreun gând rău, numai aşa, într-o doară, să sară cu gura:

— Va-ai, ăsta-i din aceia, de-ai lui Stenka! L-am văzut eu când a venit cu Stenka… împreună cu Stenka era. M-am şi gândit atunci: uite, tu, ce ochi poate să aibă băiatul ăsta…

Adevărat e că avea Maxia nişte ochi… ca de fată, căprui, ademenitori… Şi atâta i-a rămas în minte unei muieri tâmpite.

Îl duseră pe Maxia în beciul de cazne. Îl săltară în funii… Maxia s-a îndârjit, nu şi-a mai descleştat gura însângerată. Cât nu şi-au bătut capul cu el, cât nu l-au

chinuit, el tot tăcea. Au schimbat harapnicele, i-au turnat apă cu sare peste spinarea sfâşiată până la os, el tot tăcea. Se zvârcolea pe paie, urla, pe urmă abia mai gemea, dar nicio vorbă n-a scos. Nici măcar nu încerca să mintă ca să scape. Tăcea. Aşa îi poruncise atamanul: dacă dă de necaz, să tacă, orice i-ar face, oricât l-ar bate.

Osteniră şi gâzii, şi grămăticul, şi uricarul, meşter la cercetări din astea, că-i şi plăcea. Intrară în beci Prozorovski cel vârstnic şi cu Ivan Krasulin.

— Ei, cum e? întrebă voievodul.

— Tace, împieliţatul. Ne-au lăsat pe noi puterile…

— Nu zău? Ia vezi…

— Parcă şi-a înghiţit limba.

— Ei, nu şi-o fi mâncat-o el chiar de tot, zău aşa.

— Las’ că vede el! Şi el, şi toţi tâlharii ăia.

Veni voievodul de se puse în faţa lui Maxia.

— Ehei, da ce-au făcut ăştia din tine!… Au cam întrecut măsura. Prea-i de tot, nu trebuia. Ia daţi-l jos să stau eu de vorbă cu el. Uite, ai dracului, ce-aţi făcut!

Grăia voievodul cu glas părintesc, dar ochii îi erau roşii de nesomn, că nu prea dormise nopţile astea, de ciudă şi de slăbiciune. Băuse el în noaptea aceea cu ăştia, capii streliţilor, se lăudase că ce-o să-i facă el lui Stenka Razin. Acum îi era şi ruşine, şi silă.

Îl coborâră pe Maxia din funii. Legăturile de la mâini şi de la picioare nu le desfăcură, îl întinseră pe o bancă. Voievodul se aşează lângă el. Îşi drese glasul.

— La cine te-au trimis? Cine?

Maxia tăcea.

— Ia zi tu… La cine te duceai?

Simţea voievodul că se înăbuşă în beciul ăla. Şi-l apuca şi groaza, nu ştia nici el de ce. Era întunecat beciul, cu tavanul jos, rotund; ieşire de aici nu e, se încovoaie aici capetele vieţii, se înnoadă într-un cerc blestemat, strigătele nimeni nu ţi le mai aude, colţ nu e unde să-ţi ascunzi capul, din toate părţile te vezi şi limpede se vede că aici ţi-e sfârşitul.

— Ia zi… Ce ţi-au poruncit să spui? Şi cui?

Maxia îşi roti ochii spre voievod, spre Krasulin, spre călăi… întoarse capul.

Voievodul stătu pe gânduri. Şi tot aşa, părinteşte, cu glas duios, se rugă:

— Ia faceţi-i voi puţin cu fierul ăla călduţ, poate s-o face mai de înţeles. Că prea s-au. făcut toţi băţoşi, nu mai ştie omul ce să facă cu ei. Atât de statornici, de credincioşi… Ai să-mi urli tu, puişorule… mucos îndărătnic. Să mi-o mai iei razna cu atamanii…

Gâdele înroşi în foc o vergea de fier, începu să o plimbe pe spinarea nenorocitului.

— La cine te-au trimis? întreba voievodul. Pentru ce? Mm?

Maxia urla, se zbătea pe bancă. Gâdele luă vergeaua la o parte, o puse iar în foc să se încingă, trase foalele peste o grămăjoară de tăciuni ruginii, prinse culoare vergeaua, pâlpâi toată, cuprinsă de flăcărui albastre, schimbătoare. Mirosea în beci a pârlitură şi a câine.

— Cine te-a trimis? Stenka? Vezi ce milă are el de voi, tătucul ăla al vostru? El bea şi petrece, iar pe voi vă trimite la cazne. Şi mai şi răbdaţi! L-a cine te-a trimis? Mm?!

Maxia tăcea. Voievodul îi făcu gâdelui cu ochiul. Acesta luă vergeaua şi se apropie iar de Maxia.

— Pentru ultima oară te întreb! Voievodul începea să-şi piardă răbdarea; îi venea să iasă mai repede la aer, afară, îi era greaţă. Cu cine trebuia să te vezi? Mm?

Maxia tăcea. Pesemne că nici nu mai auzea ce-l întreabă. Nu avea el nevoie de toate astea, îi era tot una; tot pământul i se răsturna înapoi, într-o borâtură de sânge. Numai durerea îl mai scotea din lumea aceea a lui, îşi înfigea ascuţişul în inima încă vie.

Gâdele îi trecu vergeaua peste spinare. Se înfigea, sfârâind, fierul în carne…

Maxia urlă iar.

Voievodul se ridica în picioare, tuşi ca să-şi cureţe gâtlejul de funingine şi de putoare.

— Cu mâna ta ţi-ai făcut-o, băiete. Eu am vrut să te-ajut.

— Ce facem cu el? întrebă uricarul.

— Spânzuraţi puiul de năpârcă!… La vedere! Să intre frica-n ei.

Pe douăzeci şi cinci mai, în ziua de Rusalii, însoţită de slujbe cu cântări, de zvon de clopote, de urări de izbândă şi noroc, porni în întâmpinarea lui Razin flota din Astrahan sub comanda cneazului Lvov.

Oamenii de prin mahalale, târgoveţi, negustori, meseriaşi, mulţime mare, se adunaseră pe mal să vadă flota cum pleacă. Prea încântaţi nu păreau.

Tot aici, pe ţărm, era pregătită şi spânzurătoarea.

Bubuiră tunurile de pe ziduri.

Îl aduseră pe Maxia la spânzurătoare, abia mai mişca, îi puseră ştreangul de gât, traseră funia.

Maxia era atât de sfârtecat în urma schingiuirilor, că nimeni nu se putea uita la el fără să i se strângă inima. Se stârni un vuiet prevestitor de rele în rândul mulţimii din Astrahan. Streliţii de pe mahoane şi din lotci îşi întoarseră capetele să nu fie părtaşi la priveliştea aceea îngrozitoare.

Voievodul şi-a priceput abia într-un târziu greşeala, a poruncit să se dea jos leşul. Îi făcu semn cneazului să pornească, măcar strigătele de rămas bun şi bubuitul tunurilor să mai abată şi să mai încâlcească tulburarea mulţimii.

Flotila se desprinse de mai şi se desfăşură în lungul râului. Trăgeau tunurile de pe zidurile Oraşului Alb.

Voievodul şi oamenii de arme străini care mai rămăseseră în oraş se îndreptară spre Kremlin.

Murmurul şi vuietul mulţimii nu se potoliră la apropierea voievodului şi alaiului său, dimpotrivă, se făcură şi mai ameninţătoare.

De ici, de colo, se auziră strigăte:

— Rău s-a mai gândit voievodul să trimită omul la moarte în zi de Sfântă Treime!

— Păi, lor ce le pasă? ziceau şi alţii. Câinii!

Prozorovski cel tânăr dădu să se oprească, să vadă cine a îndrăznit să ridice glasul, dar fratele mai mare îl trase de mânecă şi-i arătă cu ochii să meargă înainte şi să tacă din gură.

— Şi spânzurătoarea pentru cine aţi lăsat-o?! căpătară curaj unii din mulţime.

— Se vede că-l aşteaptă pe Stenka! Apăi, vine el… E pe-aproape!

— O veni el să facă judecată! Vă arată el şi judecată şi răfuială!

— Nemernicii! spuse tare Mihailo Prozorovski. Auzi-i cum vorbesc!

— Mergi înainte, fă-te că nu auzi, porunci voievodul. Să dea Dumnezeu să le venim de hac hoţilor, pe urmă-i găsim noi pe ăştia cu gura mare.

— V-aţi luat coada-ntre picioare! zbierau oamenii. Vine el, Stenka, vine! Vă despică el vouă burta! Şi maţele vi le vântură!

— Uo-o-o!…

— Nemernicii, se oţăra amar Mihailo Prozorovski.

Aşa au stat lucrurile în oraşul Astrahan.

13.

Şi aşa a fost pe Volga, ceva mai jos de Ciornîi iar, trei zile mai târziu.

De pe mahoane, oamenii lui Razin zăriră doi călăreţi în partea dinspre luncă (pe malul stâng). Călăreţii tot făceau semne, era limpede că voiau să atragă atenţia.

Se puseră pe ghicit:

— Ai zice că-s tătari: caii-s tătăreşti.

— Asta e… Tătari sunt!

— Parcă fac semne. Or fi vrând să spună ceva. Tătucă, dă poruncă să mergem la ei!

Stepan stătea în mahoană, cu ochii ţintă la malul îndepărtat.

— Ia duceţi-vă unii până acolo, porunci el.

O lotcă uşoară se desprinse de flotilă, o mânară vâslele spre malul stâng. Toată flotila se strânse către

malul drept, aruncară ancorele, strigară la călăreţii lor să stea şi ei pe loc.

Stepan coborî pe mal, răcni în sus, către buza râpei, unde se vedeau doar capete de cai şi de oameni:

— Fedka!…

După o vreme se ivi sus capul lui Fedka Şeludiak.

— M-ai strigat, tătucă? răcni şi el.

— Fiţi pregătiţi! îi spuse Ivan Cernoiareţ. (În timpul acesta Stepan îşi schimba încălţările, se udase la picioare când a coborât de pe mahoană.) Nu degeaba au venit tătarii aşa fuga. Acolo nu se vede nimeni? De partea ta?

— Nu.

— Mai uitaţi-vă!

— Să nu caşte gura, zise Stepan. De acolo se vede mai bine… Auzi tu, Fedka!

— Hău?!

— Fiţi cu ochii-n patru!

— Avem grijă! Da’ cine-i acolo? Tătarii la ospeţeală?

Cazacii râseră: ştia Şeludiak să sucească uneori vorba de mai mare râsul.

Între timp, lotca pornise înapoi de pe malul stâng. Iar cei doi călăreţi se făcură curând nevăzuţi în stepă.

Se făcuse linişte în oastea lui Razin… Aşteptau. Pricepeau cazacii că nu degeaba au venit tătarii, nu degeaba. Atamanul e mereu în legătură cu ei, dar şi el pare nedumerit.

— Crezi că vin? întrebă Cernoiareţ. Vine Prozorovski? Ce zici, Timofeici?

— Ivan… zise „puţin sâcâit Stepan. Ştiu şi eu cât ştii şi tu. Mai aşteptăm.

Lotca se apropia încet, foarte încet. Sau aşa li se părea. Ai spune că n-o să mai ajungă nicicând la cestălalt mal, că s-a împotmolit.

Stepan şi ceilalţi fură cuprinşi de nerăbdare.

— Ei?! strigă Ivan. Aţi murit, ce dracu’?

Cei din lotcă tăceau. Trăgeau la vâsle, se trudeau să ajungă mai repede. Ceilalţi pricepură: vin cu veşti

însemnate, de aia fac pe grozavii şi îşi ţin gura până le-o sosi vremea, nici măcar nu răspund că trag şi ei cât pot.

În sfârşit, când ajunseră la apă mică, din lotcă sări un cazac şi o luă prin apă spre ataman, ţinând sus în mână o hârtie.

— Tătari!… Spun aşa: vreo cinci mii de streliţi şi oşteni din Astrahan sunt cam la trei verste de-aci. Asta o trimite mârzacul. Cazacul ieşi pe mal, îi întinse lui Stepan foaia. Cam cinci mii, i-au văzut cu ochii lor. Zic aşa: vin cu mahoanele, bine înarmaţi.

Stepan îi dădu foaia lui Mişka Iaroslavov (scrisul tătăresc numai el îl desluşea), iar el se apucă să-l descoase pe cazac:

— Numai pe apă vin? Pe călăraşi poate că nu i-au dibuit. Or fi luat-o cumva prin ponoare?…

— Călăreţi zice că nu-s. Numai pe apă vin. Se ţin mai aproape de malul înalt.

— Aia… bâzdâgania aia mare nu-i cu ei? întrebă Stepan, trăgând cu ochiul nerăbdător spre Mişka.

— Ce bâzdâganie?

— Corabia aia, de-i zic… „Oriol”.

— Nu ştiu, nu mi-au spus. Mi-ar fi zis dacă era acolo.

— Mârzacul scrie, începu Mişka, uitându-se în foaie, că au fost la el oameni din partea lui Ivan Krasulin… Ceva mai bine de trei mii de oşteni vin către noi. Cu cneazul Lvov. Ivan a rugat să-ţi spună că n-ai de ce să te întristezi: streliţii s-au înţeles între ei să treacă de partea ta. Pe căpitanii ăia dintre străini, dar şi pe ai lor, pe toţi, îi taie de cum se văd cu tine. Numai să nu te năpusteşti asupra lor ca bezmeticu… Pentru asta, pe mahoana din frunte au să-l spânzure ei cu capu-n jos pe unul de-al lor cu care nu s-au înţeles sau pe vreun străin. Aşa că tu să ştii: streliţii pe tine te urmează. El, Ivan adică, rămâne la Astrahan, zice el că aşa-i mai bine: oricum ar fi, dar oraşul tot trebuie luat. Iar în oraş au mai rămas de-ai lor, pregătiţi, cică, să-ţi ţină piept. Mai scrie… de Sfânta Treime l-au pus la cazne pe un cazac tânăr şi pe urmă l-au spânzurat. N-o fi Maxia?

— El scrie că „n-o fi Maxia”?

— Păi nu, asta ziceam eu… Or fi pus laba pe Maxia.

— Asta-i tot?

— Tot. Mai departe dă bineţe la toată lumea…

Stepan rămase pe gânduri… Se urcă mai sus, pe o grămadă de bolovani, zise tare, să audă toţi câţi puteau:

— Cazaci!… Acolo, arătă el cu mâna în jos pe Volga, sunt streliţii! mai bine de trei mii. Numai că ei sunt oameni deştepţi, nu-şi pun capul la bătaie de pomană. Aşa au pus ei să ne zică. Iar de se lasă cu înşelăciune, nici noi să nu cădem de proşti: cum încep eu, începeţi şi voi. Dară înaintea mea să nu vă băgaţi. Eu merg în mahoana din faţă. Fedka!…

— Aud, tătucă! Aud tot.

— Cum vezi mahoanele, le ocoleşti pe sub mal, prin spate. Noi tot malul ăsta îl ţinem. Fără semnul meu să nu tragi!… Vezi că acum vine Ivan la tine. Stepan se întoarse către Cernoiareţ: Ivane, du-te tu la ei, vezi să nu încurce lucrurile… Bagă de seamă: s-ar putea să dea vreo două-trei focuri din partea voievodului, da’ tu să rabzi. Dacă vezi că s-a încins bătaia, numai atunci dai năvală. Ne-om descurca noi cumva să-i împingem spre mal. Du-te cu Domnul! Stepan arătă cu mâna în josul apei: Acolo sunt streliţii. Nu vă temeţi, copii. Acum ei se tem de noi!

Aşa a vrut soarta să se întâlnească Stepan încă odată cu cneazul Lvov. E de mirare cât de înţelept şi prevăzător se purta Lvov: îl tot trimit înainte, în întâmpinarea lui Razin şi deloc nu se dumiresc să vadă că nereuşita acestor misiuni – dacă nu în întregime, măcar în mare măsură – este bine gândită, este răzbunarea haină a cneazului Lvov, cel bătut cu ruşine, împotriva lui Alexei Romanov, ţarul. Iar bătut a fost cneazul la porunca ţarului în faţa isprăvniciei din Tver pentru dările grele pe care le-a luat în folosul lui, pentru nedreptăţile făptuite, pentru cruzimea lui cea nemăsurată… Fusese bătut şi osândit să rămână voievod de-al doilea în oraşe de margine. Pentru asta se şi răzbuna. Întortocheată viaţă se clădea în împărăţie: ştiau unii nu

numai să dea din coate, să-şi facă loc la troaca de la curte, dar mai ştiau, la înghesuială, să-l şi muşte pe stăpân pentru că le-a dat cu piciorul şi i-a făcut de ocară. Şi mai ştiau, făcând toate acestea, să se şi uite cu credinţă în ochii stăpânului şi să dea credincios din coadă. Această iscusinţă mulţi o dobândiseră. De fapt, destule lucruri se dobândeau. „Preablândul" multe clădea, aduna, ctitorea, potolea... Va veni fiul cel vajnic şi va construi un imperiu; dar totul sau aproape totul – mult, oricum – era gata pentru aceasta. Căci ceea ce face miezul şi sufletul unui imperiu, rânduirea multor milioane după un om ştiut a fi neînsemnat, fără vlagă, care nu numai că nu este o personalitate, dar nici nu vrea să fie, din simţ de autoapărare, pe de o parte, şi improbabila, aproape inexplicabila apariţie, în acelaşi climat social, a unei personalităţi sau chiar a unei întregi constelaţii de personalităţi marcante, irepetabile, pe de altă parte, toate acestea, într-un fel sau altul, existau deja în Rusia pe vremea lui Alexei Mihailovici, numai că milioanele încă nu se rânduiseră cu totul, iar Alexei Mihailovici însuşi era, vezi bine, departe de a fi un uriaş. Dar acea Rusie de codru, bărboasă, cu oasele muiate în baia de aburi, a clintit-o totuşi din loc Alexei Mihailovici, iar de dărâmat au dărâmat-o, după cât se pare, Stenka Razin şi apoi, de tot, Petru cel Mare.

Cneazul Semion scruta depărtarea, cu mâna streaşină la ochi.

— Da ce-i? se întoarse el nemulţumit către fruntaşii pe care îi avea în preajmă. Au rămas în urmă voinicii din străini? Cneazul stătea cu ochii tot în susul râului. Ei?

— Uite-i acolo. Unde să se grăbească?

— Ia trimiteţi-i pe ei înainte, porunci cneazul. Că în cetate le place să ţipe, iar aici nu mai dai de ei. Daţi-i zor. Curând s-o arăta şi Stepan Timofeici. Ne arde el azi, tătucul. Ne arde. Apăi şi trebuie să ne răcorească un pic, tare mai suntem noi focoşi, am şi sărit la harţă. Ziduri avem, tunuri avem, ei bine nu, noi sărim să i-o luăm

înainte… Uite c-a şi venit. Iată-i!… strigă el scurt, cu vocea gâtuită.

Arătă cu mâna spre înainte.

De după ostrov ţâşniseră mahoanele din frunte ale lui Razin şi se implântară din mers printre şirurile celor din Astrahan. După primele veneau şi celelalte, cârmind dinspre margine, iar altele mai iuţi, mai uşoare, apucară să le cadă în spate. Cei de pe mahoanele din Astrahan văzură că şi pe mal cete de călăreţi îi cuprinseseră din urmă. Şi toate acestea fuseseră făcute cu spor, repede, în linişte, ca şi cum ar fi venit în ospeţie şi s-ar fi băgat drept în iatac, la căldură.

— Uite aşa se face războiul, rosti încet cneazul Lvov, palid tot. Suntem pierduţi. Acuma chiar că suntem pierduţi.

— Să trăiţi, fraţilor! răsună glasul lui Stepan; stătea la vârful mahoanei şi le vorbea streliţilor. Acum răfuiţi-vă cu asupritorii! Ăştia-s mai răi şi decât tătarul şi decât turcul! Eu vă aduc libertatea!

— Să trăieşti tătucă, Stepan Timofeici! răcniră streliţii şi oştenii din Astrahan. Bucuroşi să te vedem viu şi nevătămat!

Luptă n-a mai fost. Streliţii şi vâslaşii din Astrahan se repeziră să-i lege pe mai-marii lor. Sotnicii şi curtenii care încercau cât de cât să se împotrivească erau aruncaţi în apă.

— Sunteţi copiii şi fraţii mei! aţâţa Razin răfuiala. O să fiţi la fel de bogaţi ca şi noi. Am nevoie de credinţa şi bărbăţia voastră. Că restul îl luăm noi împreună! Nu vă temeţi c-o să aveţi de plătit! Cu plata noi mergem. E timpul să-i pedepsim şi noi pe boieri! Destul aţi stat cu spinarea încovoiată!… De acum sunteţi cazaci liberi!

„Cazacii liberi” i-au legat pe fiii de boieri şi de negustori, care renunţaseră la orice împotrivire, precum şi pe toţi năimiţii străini şi i-au dus la judecata atamanului. Judecata era scurtă: în apă cu ei. Numai pe cneazul Lvov l-a cruţat Stepan. E drept că i-a întrebat pe cazaci, dar i-a

întrebat aşa, încât să înţeleagă: nu doreşte atamanul moartea cneazului Lvov. Îl puseră pe cneaz într-o lotcă şi-l duseră la mahoana atamanului.

— Hai să trăieşti, cneazule! A dat Dumnezeu să ne vedem. Da ce ai că nu te văd prea vesel? întrebă Stepan.

— De ce?… Uite ce vesel sunt! zâmbi amar cneazul Semion. Chiar prea… Mai mare dragul!

— Da Prozorovski de ce n-a poftit el? Iar te-a trimis pe tine înainte…

— Dincolo de ziduri e mai în siguranţă.

— Nu ştiu. Nici nu cred. Au rămas mulţi dincolo de ziduri?

— Mai sunt…

— Au să se bată cu mine? Cum crezi?

Cneazul tăcu.

— Asta n-am cum să ştiu, atamane. Poate ştii tu mai bine. Ai tu acolo oamenii tăi… Ei ştiu. Ce, la Ţariţîn parcă s-au bătut cu tine?

— Am oameni, se învoi Stepan. Am, cneazule. Ce să mă fac eu fără ei? Fără ei e ca şi cum n-aş avea mâini. Pe Maxia mi l-aţi dat pe mâna gâdelui? Astrahanul are să-mi răspundă… Şi-o să răspundă! De picioare îl spânzur pe Prozorovski. Ce, nu crezi?

— Cum să nu cred? Uite la ăştia… cred şi ei, sărmanii.

Cneazul privi spre boierii şi fiii de negustori; le legau cazacii mâinile la spate, le băgau pietroaie în sân şi îi împingeau în apă. Curtenii, negustorii şi căpitanii năimiţi din străini se împotriveau, nu voiau în apă, ţipau, plângeau, ăia de erau mai tinerei… Cneazul îşi întoarse faţa.

— Cum să nu cred? Să nu vrei şi tot crezi.

— Ei, cum e, cneazule? întrebă Stepan. Ţi-e teamă?

— Mie de ce să-mi fie teamă?… Tu ai să dai socoteală pentru toate, nu eu. Mie de ei îmi pare rău… Cum de te-ai hotărât să faci una ca asta? Cneazul se uită deschis la Stepan. Asta e răscoală, Stenka. E şi-o răscoală cum nu s-a

mai văzut. Cum se poate? Oare nu te gândeşti şi tu?

— Zici că-ţi pare rău de ei? mai întrebă Stepan cu asprime în glas, făcând cu capul spre mahoanele din Astrahan de pe care zburau în apă mai-marii oştirii.

Cneazul Semion tăcu, pe urmă întrebă el, supărat, deodată:

— Ce să-ţi răspund: „Nu, nu mi-e milă”?

— Vezi, asta e, făcu din cap Stepan. Ţie ţi-e milă de ai tăi, mie de ai mei. Câţi sunt aici? O picătură în mare. Iar voi câţi aţi măcelărit, pe câţi i-aţi lăsat pe drumuri, de le-aţi luat totul... Iar tu mai întrebi cum de m-am hotărât. Uite că m-am hotărât.

— Care noi?

— Voi. Sunteţi mai răi decât hanul Mamai... mai răi decât turcul! Când plângeţi voi îmi pare că urlă lupii.

Cneazul Semion îl privi lung pe ataman... şi nu mai zise nimic. Dar, după ce tăcu o vreme, se hotărî totuşi să-i întoarcă vorba:

— Voi, cazacii, să vă plângeţi de soarta pe care o aveţi? Oricine altul, dar voi... zău că-i cu păcat. Ce oare nu vă e de ajuns?

— Cu mine nu-s numai cazaci. Ce, nu se vede? Am aici de tot felul...

— V-aţi pornit tare.

— Voi aţi pornit-o, cneazule. N-ar fi fugit ei la noi să ne povestească ce le faceţi voi acolo... Precum câinii! îi scăpă lui Stepan glasul în ţipăt. Uite-l cum stă aici şi dă din gură, cică „voi, voi...” Dar voi? Uite unde vă e locul! Stepan arătă cu mâna. La fund! Ce, vrei şi tu acolo? auzi colo, că nu mai poate de milă... Milă n-aţi avut voi de când v-aţi născut.

Acum cneazul tăcu de-a binelea, nu-i mai ardea nici să se pună dimpotrivă, nici să întrebe.

După ce se răfuiră cu duşmanii, coborâră cu toţii pe mal... Descălecară şi călăreţii. Făcură tabără acolo şi ţinură sfat. Şi cercul cazacilor hotărî: „Să ia cu asalt cetatea Astrahanului”.

14.

Dimineaţa devreme, când mitropolitul încă nu-şi terminase utrenia, sosiră în fugă la biserică câţiva streliţi din pază, înspăimântaţi tare.

— Ce-i cu voi?

— Nenorocire, sfinte părinte! Stăteam de strajă la poarta Precistenski şi, puţin timp înainte de a se face de ziuă, s-a întâmplat o minune: s-a desferecat cerul şi peste oraş au început să curgă scântei ca din sobă. Multe!

— Această vedenie ne vesteşte că se va revărsa pocalul mâniei cereşti asupra noastră, zise mitropolitul.

Şi porni în grabă către voievod. În momentele hotărâtoare şi primejdioase ale vieţii un bătrân ca el, cu capul pe umeri, îşi punea mai mult nădejdea în cei puternici şi deştepţi de aici, de pe pământ. Necazul e doar că Prozorovski nu e nici puternic, nici deştept, un neisprăvit; mitropolitul înţelegea acest lucru, dar în altă parte n-avea unde să meargă.

— Necaz mare, suspină voievodul, după ce ascultă povestea mitropolitului despre minune. Doamne, numai în tine ne e nădejdea. Ţine-ne cetatea.

Intră uricarul Alexeev.

— Ai auzit de minune? îl întrebă voievodul.

Alexeev îi aruncă o privire lui Prozorovski şi strâmbă din buze:

— Minunea aia nu-i minune. Uite minunea aici, în ogradă. Asta mai zic şi eu minune!

— Ce-i acolo? Cine? ridică voievodul din sprâncene.

— Streliţii.

— Cer bani?

— Zici că cer?… Aşa nu se cere. Ne strâng de gât!

— Sfinte părinte, adun eu cât pot, ce rămâne să pui dumneata. Altfel nu scăpăm întregi. Se cam pierduse cu firea voievodul, trăgea supărat cu ochiul la mitropolit. Dacă e, scăpăm cu toţii.

— Cât trebuie? întrebă acesta.

— Cât este, atâta trebuie. Porunceşte şi mănăstirii

Troitki să nu se scumpească, că e şi viaţa lor în joc.

— Şase sute de ruble găsesc eu, spuse mitropolitul. Vreo două mii dă mănăstirea. Vrei să le dai banii înainte? Trebuie dat.

— Trebuie, părinte, că altceva nu mai avem de unde scorni. Cum ai suci-o, tot trebuie. Că altfel îşi iau ei partea. Cu ce să-i oprim? Lvov, fir-ar al păcatului, nu-i aici. Unde-or mai fi şi ăia? N-or fi dat de vreun bucluc? Maică Sfântă, preacurată!… Simt prevestire de moarte. Că le-am spus atunci: nu-l lăsaţi pe Stenka să treacă pragul cu armele la el! Da ei nu, l-au lăsat…

— Păi, cine l-a lăsat? se burzului Alexeev. Cu toţii l-am lăsat. Începem acum să dăm vina unii pe alţii…

— Să-i plătim, să-i plătim pe streliţi, se căina amar Prozorovski. Cât avem, totul să le dăm. Totul! Să nu ne scumpim. Ne-am scumpit noi o dată…

— Numai că faţă de streliţi să nu te arăţi aşa de grăbit cu plata simbriei, îl sfătui mitropolitul. Ţine-te şi tu mai mândru, nu-ţi pierde cumpătul.

— Mai mândru… Cu fundul gol să te mai ţii şi mândru.

…O gloată mare de streliţi se adunase în piaţa din faţa isprăvniciei. Se auzeau strigăte:

— Unde-i voievodul?! Să iasă să stăm de vorbă!

— Ne ţine fără simbrie!

— La simbrie e uituc. Dar la moarte – dă-i buluc!

— Nici bani n-avem, nici provizii. Ce facem, ne prăpădim aşa?

— Să ne dea simbria!

Ieşi voievodul, le dădu bineţe streliţilor. Streliţii nu-i răspunseră cu „să trăiţi”.

— Până în clipa asta, copiii mei, începu voievodul, vistierie din partea preaînaltului ţar eu n-am primit…

— Şi noi ce, să ne dăm duhul?!

— Dar vă dau din ce-i al meu, cât pot! Veţi primi şi din tezaurul sfinţiei sale mitropolitul; mănăstirea Troitki pune şi ea o parte. Numai să nu ne lăsaţi pe mâna

anticristului şi vânzătorului de ţară. Nu vă lăsaţi, fraţi ai mei şi copii, furaţi de farmecele lui înşelătoare, ţineţi piept cu avânt şi bărbăţie gloatei de tâlhari, nu vă cruţaţi viaţa în apărarea sfintei biserici apostolice şi o să fiţi voi răsplătiţi de înaltul împărat aşa cum nici cu mintea nu puteţi cuprinde!

Încruntate, de nepătruns, străine sunt chipurile streliţilor. Nu, nu te poţi bizui pe ei în ceasul primejdiei de moarte, nu poţi. Nici n-are rost să te înşeli cu gândul de pomană.

Voievodul, mitropolitul, ofiţerii străini pricepuseră acest lucru.

— Tomnul… Ifan Semionovitsch, începu Butler, vorbind în numele alor săi care stăteau adunaţi tot acolo, în pridvorul palatului. Noi rugam dat la noi înapoi libertate care avut chind venit acest ţărmul. Noi trebuie executam altul ordin de la înălţime Sa Imperala… Noi trebuie plecat în Persia.

— Mai du-te tu şi la naiba, rosti încetişor voievodul. Vrei s-o iei la papuc? Apoi, întorcându-se spre Butler: Trebuie să aşteptaţi, domnule căpitan! Poruncile ţarului aici le veţi îndeplini. Chiar aici! Asta e. Aveţi voi timp şi de Persia.

— De ce aşa? Noi trebuie mergem Persia…

— Aici o să vă fie şi Persia, şi Turcia, şi… dracul gol. Nu se poate să ne lăsaţi. Nu se poate! Nu e bine! Nu-i pe creştineşte!

— Vine urgia, spuse mitropolitul ca pentru sine. Au început să fugă şobolanii. Ei, acum ţinte, Astrahan! Asta nu mai e Zarutki, acum vine Satana în persoană. Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, dă-le putere măcar ăstor oameni mici, dă-le tărie, împărătească a Cerurilor, Măicuţă. Trebuie să le ţinem piept!

Chemând la el toată popimea, mitropolitul porni un mare alai bisericesc în jurul Oraşului Alb. A ieşit ceva solemn şi trist; pricepeau toţi: năpasta nu mai poate fi înlăturată. Se străduiau din tot sufletul.

În fruntea cortegiului era purtată icoana Maicii Domnului; chipul minunat al Mamei care îşi strânge pruncul la piept cuibărea în sufletul oamenilor groaza sfântă în faţa unei osânde îndepărtate, pe vârf de munte.

Merse alaiul în lungul zidului.

De fiecare dată când ajungea la o poartă, se ţinea o slujbă.

Prozorovski împreună cu militarii au trecut să cerceteze întăriturile cetăţii. Merseră sus, pe ziduri, se uitară la tunuri, îi împărţiră pe streliţii cu flinte la ambrazuri şi parapete, îi postară pe metereze pe cei cu halebarde sau cu furci, îi aşezară pe tunari, pe puşcaşi la sâneţe; puseră vătafi la fiecare poartă. Pentru a tăia orice legătură între cetate şi lumea din afară, au poruncit să se astupe toate porţile cu cărămizi.

Pe ziduri se înghesuiau nu numai streliţii, tunarii şi puşcaşii, ci şi oameni de prin mahalale, unii cu puşti cu fitil sau cremene, alţii cu toporul sau cu suliţa, alţii doar cu pietre. Cărau mormane de lemne, umpleau cazane mari cu apă ca apoi, când se va da năvala, să arunce cu apă clocotită drept în capul atacatorilor.

Mare însufleţire însă nu se simte; oamenii privesc îngrijoraţi, dar şi cu multă curiozitate spre depărtarea de dincolo de ziduri.

— Nu vă temeţi, copii! îi îmbărbătează voievodul. N-au ce să vă facă. Şedem aici cel mult o săptămână. Iar apoi vine şi oştirea: solii noştri trebuie să fie acum la porţile Moscovei…

— Dar cneazul Semion unde-i? îl mai întrebau unii pe voievod. Ce veşti avem de la el?

— Ei. cneazul Semion… Vine el! Solii pe care i-am trimis la Moscova sunt băieţi de nădejde, iuţi la picior, îndată ajung. Ţineţi-vă tare, copii, pentru ţar şi pentru sfânta biserică, nu-l lăsaţi pe tâlhar să-şi facă el cheful, că ţarul şi Bunul Dumnezeu nici ei n-au să vă uite”.

Oastea lui Razin se opri în locul numit Jarenie Bugrî; erau pregătiţi ca în acea noapte să ia cu asalt cetatea

Astrahanului.

Iar noaptea se şi apropia, începea să se întunece.

Stepan era liniştit, chiar vesel, ciudat… Poruncise să nu se aprindă focuri, umbla prin întuneric cu esaulii printre cazaci şi streliţi, vorbea încetişor:

— Ei, ei… Mi-e cam teamă, măi copii. Cui i-o mai fi?

Veneau din beznă răspunsurile, tot aşa, vesele, nerăstite:

— Cum aşa, tătucă? Păi, de ce?

— Da: zidurile? auzi, de ce… Doar n-o să arunce de-acolo cu perne… Nu mai faceţi voi acum pe vitejii, poţi să dai şi de-o ciupercă otrăvită.

— O da Dumnezeu să răzbim, tătucă!…

— O da el, copii, o da… E drept că nici nu-i bine să mori înainte de vreme. Or fi ele, zidurile, înalte, dar nici noi nu suntem de lepădat. Aşa-i?

O fi înţeles Stepan că trebuie să umble aşa printre ai săi, să mai stea de vorbă, ori nici nu s-a gândit la asta, ci doar îi venise să dea glas şi să vadă cum răspund ceilalţi, dar tare bine şi la timp o nimerise el cu această plimbare, a ieşit că aşa şi trebuia. Glasul lui Stepan e aspru, puternic, iar când nu răcneşte, nu înjură, atunci îi sună glasul cald, înţelept, chiar drag… Parcă ar râde de tine, dar îţi dai seama că tot din iubire, deschis, fără niciun gând rău, ascuns. Frumos glas, tot sufletul îi e în el – mare, puternic. Acolo unde sufletul se leagă cruciş şi glasul e mai altfel, cu împletituri, tot frumos, dar parcă mereu îţi stârneşte o îndoială. Numai un suflet fără ocolişuri se aude în glas limpede şi simplu.

— Ei, gata totul? îi întrebă Stepan pe esauli când se întunecase de-acum bine.

Erau toţi la un loc în latura unui dâmb teşit; de jos, dinspre luncă venea o adiere umedă; se auzea orăcăit paşnic de broaşte.

— Gata.

— Noaptea e aşa cum ne trebuie…

Stepan tăcu puţin, trase în piept aerul stătut al bălţii.

Şi începu să le spună cum se gândise el că ar fi bine să facă.

Vorbeau toţi încet, liniştit.

— Noi doi, Ivane, o luăm pe braţul Boldin, Fiodor şi cu Vasili dau năvadă de-a drq: tul. Din braţ noi o cotim prin Cerepaha…

— Să prindem noi cotul spre Cerepaha… spuse Ivan.

— Trimiţi înainte pe unul care ştie… să ne facă el semn cu felinarul.

— Şi?

— Din Cerepaha eu şi cu Ivan o luăm prin Krivuşcea, acolo nu mai dăm greş, cunosc eu locurile, şi ieşim dinspre partea de miazăzi a cetăţii: acolo suntem aşteptaţi. Iar voi, Vasili şi Fiodor, cum ajungeţi sub ziduri, vă ţineţi gura. Cum auziţi c-am dat noi năvală, o luaţi şi voi din loc, cu gălăgie mare. Pe undeva om sări noi pârleazul… Numai să nu vă băgaţi înaintea noastră: trebuie să-i năucim din toate părţile. Ei, Doamne-ajută, copii! Punem noi mâna pe cetăţuie, vedeţi voi.

15.

Tăcerea vâscoasă a nopţii fu sfâşiată de clopote. Dangăt din toate clopotniţele Astrahanului: au pornit cazacii la asalt.

— Ţineţi-vă dârji, fraţii mei, copiii mei, cu îndrăzneală şi bărbăţie! îi tot zicea cu glas tare voievodul, înconjurat de capii streliţilor, de curteni, feciori de boieri, uricari şi ispravnici. Ţineţi-vă tare! repeta voievodul, trăgând armura pe el. A venit clipa cea dulce să suferim în slujba înaltului împărat, cu cinste să ne luptăm, chiar şi până la moarte, cu credinţa în nemurire şi într-o mare răsplată pentru puţinele noastre strădanii. Dacă nu stăm acum ţepeni întru slava preamăritului ţar, pe toţi ne va ajunge moartea cea timpurie. Iar cel ce doreşte, punându-şi nădejdea-n Dumnezeu, să se bucure de toate desfătările cu sfinţii alăturiea, acela va suferi cu noi în această noapte şi la timpul acesta, nu se va înclina la ademenirile anticristului Stenka Razin…

Aşa cum îi zicea voievodul, mai mult semăna cu o prea lungă rugăciune. Nici nu era ascultat cine ştie ce; se înarmau oamenii, dar mai într-o doară. Îi aduseră voievodului calul, acoperit cu un ceaprac. El nu încalecă, o porni pe jos spre zid. Slugile veneau cu calul în urma lui, nu se ştie de ce.

— Cutezaţi, copiii mei! repeta întruna voievodul.

— Bucuroşi slujim pe înaltul ţar, cu devotament şi credinţă, fără a precupeţi nimic, până la moarte, răspunse capul streliţilor, Ivan Krasulin, parcă totuşi cu prea multă linişte în glas.

— Unde a izbit tâlharul? îl întrebă voievodul.

— Dinspre poarta Voznesenski.

— Acolo mergem, copii! Cutezaţi!

Trâmbiţară goarnele chemarea la luptă, se porni dangăt de clopote; pe alocuri se auzeu focuri de armă, creştea vuietul sălbatic al iureşului care se apropie.

— Au ales şi o noapte tocmai bună pentru hoţi. Să-ţi scoţi ochii cu degetele… Aprindeţi şi voi măcar nişte făclii! porunci voievodul.

— Făclii! se auziră mai multe glasuri din întuneric.

La poarta Voznesenski se trăgea din amândouă părţile, dar nu prea tare. Cazacii de dincolo de ziduri mai mult zbierau decât să se caţere sus; mai propteau ei de zid câte o scară-două, dar acestea erau date jos cu ţăpoaiele.

— Crezi că aici a izbit? strigă Mihailo Prozorovski către fratele său. Ne-a păcălit, nemernicul! Grijania mă-sii! … Prozorovski cel tânăr aproape plângea de ciudă. Ne-au păcălit! Ne-au păcălit, tâlharii!…

— Unde? Atunci unde a dat năvală? se pierdu Prozorovski cel vârstnic.

— Da acolo ce zgomot se aude?!

— Unde?! răcni înfuriat şi primul voievod.

— Păi acolo, uite acolo!… E-eh!… Ca pe nişte copii ne-a dus!…

Soarta cetăţii se hotăra acolo încotro arătase cu mâna Prozorovski cel tânăr, în partea dinspre miazăzi.

Acolo târgoveţii din Astrahan le întindeau mâinile cazacilor să-i ajute să treacă zidul. Pe alocuri năvălitorii se înfrăţeau cu cei din garnizoană.

Un tunar mai încăpăţânat – fie că nu-şi dădea seama cum vine treaba, fie din tâmpă credinţă faţă de jurământ – trăgea în neştire, în plin, asupra furnicarului de sub zid. Se repeziră spre el câţiva streliţi şi tunul tăcu; îl ciopârţiră chiar acolo, lângă tun.

— Hai la târg, fraţilor! răsunau strigăte voioase. Daţi năvală!

— Mai mare dragul să iei, aşa, o cetate! Ce mai?…

— Da tătucu unde-i? A intrat?

— Aici e tătuca! Hai odată!…

Dar la poarta Voznesenski tot se mai trăgea, de-acum fără oprire, cu înverşunare. Cazacii se căţărau pe ziduri, nu se lăsau; de sus se turna apă clocotită, se aruncau pietre, ploua cu gloanţe, dar ei tot urcau. Cei de pe metereze nici nu mai apucau să dea jos scările.

Dinspre cetăţuie se auziră atunci cinci lovituri de tun, la rând („glasul” tunului de pază toţi îl ştiau) şi răsunară apoi din toate părţile ţipete deznădăjduite:

— Iassak! Iassak! cereau îndurare apărătorii Astrahanului.

Cetatea se dădea bătută.

— Ne-au înşelat! porni să plângă mezinul Prozorovski. Le-au dat drumul pe-acoloi iar aici nici în ochi nu ne mai privesc. E-eh!…

— Dau cetatea! strigă tare capul streliţilor, Krasulin. Acum daţi-i înainte cum ne-am vorbit!…

Nu era strigăt de deznădejde, ci – aşa au priceput cu toţii – semn să înceapă tăierea şefilor oştirii. Numai voievodul, prins în viitoarea bătăliei şi întărâtat de vestea trădării, nu înţelegea ce se petrece chiar alături de el.

— Fiţi dârji, copii! răcnea voievodul. Până la moarte! Luptaţi cu bărbăţie, loviţi-i pe vânzători. Veţi avea parte de mare răsplată de la înaltul ţar aici, pe pământ, iar cei ce-şi dau viaţa în aspra bătălie fericiţi vor fi alături de mucenicii

lui Cristos!…

Primele cete de cazaci se şi iviseră, venind din spate. Şi începu măcelul, fără cruţare, la lumina torţelor.

Prozorovski cel tânăr se repezi cu sabia scoasă înaintea cazacilor, dar fu ucis de îndată de un foc de flintă în plină faţă.

Dintre curteni şi oamenii isprăvniciei unii o luară la fugă, alţii se bulucirăîn jurul voievodului să se bată până la capăt. Scăpare, însă, ei nu mai aveau: veneau asupra lor şi cazacii şi streliţii. Mai începură să sară de sus, de pe zid, şi cazacii lui Us; dărâmaseră parmalâcul din muchia zidului, se lăsau în jos, în iureşul luptei şi dădeau cu săbiile.

— La Kremlin! porunci voievodul. Ne croim drum către Kremlin!

Ivan Krasulin, capul streliţilor, îl doborî cu o lovitură de suliţă în coaste; răzbătuse până la voievod împreună cu alţi câţiva streliţi.

Dădură curtenii să se repeadă la Krasulin, dar cazacii l-au luat de îndată în rândurile lor şi s-au pornit să-i înghesuie şi mai tare pe oamenii stăpânirii, feciorii de boieri şi puţinii streliţi rămaşi credincioşi. Veneau mereu tot mai mulţi cazaci.

În toată învălmăşeala nici nu s-a băgat de seamă că o slugă credincioasă l-a luat în braţe pe voievod, care abia mai sufla, şi l-a scos din viitoare. Mai era o scăpare, în cetăţuia Kremlinului; într-acolo căutau să-şi facă drum cei mai viteji dintre feciorii de boieri, curtenii şi năimiţii străini: în Kremlin puteau să se închidă şi să reziste.

Nu mai rămăseseră mulţi nici dintre aceştia, cei mai destoinici şi mai credincioşi, când se ivi Stepan. Era pătruns de arşiţa luptei, năduşit, iute, cu părul vâlvoi. Şchiopăta: îl agăţase un glonte pe zidul dinspre miazăzi, doar în muşchi, nu mare lucru.

— La Kremlin! porunci şi el. Mai repede, până nu se încuie acolo! Ivane, rămâi aici, termină cu ăştia. La Kremlin! Până dimineaţa să punem mâna pe toată cetatea.

Nu vă lăsaţi pe tânjală!

Şi luă cu el cea mai mare parte a cazacilor, spre Kremlin.

Se trăgea în tot oraşul. În multe locuri se ridicau flăcări, nimeni nu se mai ostenea să stingă focul. Se mai împotrivea pe alocuri câte o ceată de streliţi, răzleţită de alţii, neştiind ce se petrece în cetate, auzind doar că se mai trage. Bătălia a durat toată noaptea, ba contenind, ba izbucnind într-o parte şi mai vârtos, mai ales pe lângă clădirile mari de piatră şi pe lângă biserici.

...Îl culcară pe voievod pe un covor în biserica din Kremlin. Gemea încet.

Frol Dura, vătaf peste cinzeci de streliţi călări, se aşează în uşa sfântului lăcaş, gata să moară, dar să nu-i lase pe cazaci înăuntru.

Veni în fugă mitropolitul. Se aplecă asupra voievodului, începu să plângă...

— M-aş împărtăşi... rosti cu greu voievodul. Gata, sfinte părinte. Ne-a dovedit tâlharul... Pedeapsa cerului, împărtăşeşte-mă... mor. Spune-i ţarului că m-am luptat... împărtăşeşte-mă, pentru numele lui Cristos!...

— Te împărtăşesc eu, te împărtăşesc, mult iubite, plângea mitropolitul. Nu tâlharul te-a dovedit, ci trădarea. Ne pedepseşte Domnul pentru păcatele noastre cele multe. Căci greşiţi am fost...

Se adunau în biserică oameni de la isprăvnicie, căpitani de streliţi, negustori, curteni, mame cu copii, fete de boier care se temeau să nu fie necinstite... Se bulucirăcu toţii în faţa icoanei Sfintei Născătoare, se rugau. Gemete, bocete, lacrimi umpleau biserica până sub cupolă; în întunecimea goală, plină de ecouri ciudate, murmurul întretăiat de ţipete ascuţite suna jalnic, năucitor.

Intrarea în biserică, în afară de poarta de stejar, se mai închidea şi cu un grilaj de fier. Viteazul Frol stătea în uşă cu pumnalul în mână; apucat cum era, mai încerca să-i liniştească pe alţii şi, ca să-şi dea curaj, îi înjura pe cazaci şi-l blestema pe Stenka Razin.

Veniră în fugă alţi câţiva curteni, ultimii. Încuiară peste tot, prinseră în cârlige grilajul cel greu… Cei veniţi mai devreme îi întrebau:

— Au pătruns?

— Unde sunt?

— Au pătruns… Prin porţile Jitnîi şi Precistenski. Pe cei care mai erau acolo i-au tăiat. Toţi târgoveţii au trecut de partea tâlharului, streliţii s-au dat cu el… Oraşul e în flăcări. Sfârşitul lumii!…

Se auziră bocănituri în poarta de lemn. Apoi cei de afară începură să izbească în ea cu ceva mai greu, un buştean, pesemne. Trosni uşa şi se prăbuşi. Nu mai rămăsese acum decât grilajul. Cei de afară le strigară să deschidă, apoi începură să tragă cu puştile. Se răspândi miros acru de pulbere arsă.

Groaza morţii îi cuprinse pe cei împresuraţi. Mulţi se rugau. Urlau. Izbucneau ţipetele din biserică precum flăcările. Bătea buşteanul în grilajul de fier, săreau oamenii în lături să se ferească atunci când se trăgea din biserică; căzură trei cazaci.

Sub izbituri, grilajul se rupse din cârlige, căzu bubuind pe pardoseala de piatră a bisericii.

Frol Dura fu tăiat în bucăţi pe loc.

Îl ridicară pe voievod, îl scoaseră în stradă şi îl aşezară pe pământ, sub clopotniţă. Curtenii, negustorii, streliţii, toţi în afară de copii, bătrâni şi femei, fură legaţi, scoşi din biserică şi aşezaţi la rând, tot sub clopotniţă.

— Aşteptaţi şi voi, până una-alta, li s-a spus. N-au bătut pe nimeni, parcă nici ură nu prea aveau.

— Şi cu noi ce-o să fie? întrebară unii mai îndrăzneţi din şirul jalnic de sub clopotniţă.

Dar şi cei care întrebaseră şi cei care tăceau se uitau toţi cu ură şi durere la învingători, ghiceau cam ce-o să fie cu ei.

— Aşteptaţi, li se spuse iar.

— Dar ce ne faceţi? stărui un negustor cu ochii negri, bulbucaţi.

— Aşteptaţi! Ce te-ai înfipt ca o lipitoare? Plăcinte au să vă dea.

Îl aşteptau pe Stepan.

Se lumina. Bătălia se domolise. Numai prin câteva locuri în oraş se mai auzeau focuri de armă şi strigăte.

Pe la răsăritul soarelui se ivi la Kremlin şi Stepan. Şchiopătând, trecu repede până în dreptul clopotniţei, se opri deasupra voievodului care zăcea în ţărână... Stepan era murdar, fără căciulă, caftanul îi era ars în câteva locuri, mânjit cu var şi cu sânge. Rău, întărâtat; ochii îi au o lucire de gheaţă, privesc ţintă, nu-i scapă nimic.

Judecata se făgăduia a fi necruţătoare.

— Să trăieşti, boierule! spuse Stepan.

Zise aceste vorbe fără bucuria de a-l vedea ţintuit acolo, ca şi cum nici nu i-ar fi păsat cu cine vorbeşte... Sau poate n-are timp de asta atamanul, îl aşteaptă treburi mai însemnate, nu-i arde de voievod; îşi amintea bine Stepan cum îl ocărise şi-l lătrase voievodul tot acolo, în acea piaţă, toamna trecută.

Prozorovski îl privi de jos, strânse din dinţi de durere, mânie şi neputinţă şi întoarse capul.

— Ţi s-a spus că am să vin? întrebă Stepan. Uite c-am venit. Cum o mai duce şuba mea?

Ieşi din biserică mitropolitul... Văzându-l pe ataman, se îndreptă spre el.

— Atamane, ai milă de un om rănit...

— Luaţi-l de-aici! porunci Stepan, aruncându-i o privire scurtă mitropolitului.

Îl luară pe mitropolit pe sub braţe şi-l duseră înapoi în biserică.

— Tâlharilor! ţipă mitropolitul. Îndrăzniţi să puneţi mâna pe mine?! Anticrişti! Luaţi mâna de pe mine!...

— Hai, părinte, lasă prostiile. N-avem timp de dumneata.

— Ia mâna de pe mine! striga bătrânul îndărătnic.

Încercă să-i îmbrâncească pe cei doi, tineri şi vânjoşi, dar nu putu. În uşa bisericii îi atinseră una uşoară după

ceafă şi îl împinseră înăuntru. Doi cazaci se aşezară în dreptul uşii.

— Aduceţi-i boierului şuba, porunci Stepan. Îi e cam frig. L-a prins tremuriciul. Şuba noastră, darul din partea oştirii, vedeţi să n-o încurcaţi.

Câteva slugi de la isprăvnicie se şi repeziră să caute şuba.

O mulţime numeroasă de târgoveţi din Astrahan stătea ţinându-şi răsuflarea, cu ochii la ataman. Iată vremea înfricoşată, mult-dorită a răfuielii. Iată judecata, neîndurător judeţ. Iată-l pe voievodul cel atotputernic trântit la pământ, de-acum nu mai stârneşte teama… Să curgă sânge! Să-i stea în gât, câinelui, să-i crape ochii de groază că aşa i-a fost dat să moară: în văzul tuturor.

Nici Razin nu ar fi fost Razin dacă ar fi stat acum măcar o clipă pe gânduri: cum să hotărască soarta voievodului cel urât de toată suflarea, urât pentru că în viaţa asta s-a îmbuibat cu toate bunătăţile, a dormit pe moale şi nu i-a păsat de nimeni şi de nimic.

Veniră cu şuba. Chiar aceea pe care voievodul i-o ceruse cu japca lui Stepan. Tocmai pe aceea o dorise Stepan. Panarama cu şuba trebuia jucată până la sfârşit, de faţă cu toţi, ultima reprezentaţie şi gata.

— Ridică-te, boierule… Stepan îl ajută pe Prozorovski să se adune de jos. Uite-aşa… Vedeţi ce buni suntem noi, ce cuminţei? Doare? îl doare burticică pe boierul nostru. Păi cine l-a crestat pe boierul nostru pe burtă? Vai, vai, vai! … Ia pune tu şuba pe tine, boierule. (Ajutat de cazaci, Stepan îl îmbracă pe Prozorovski în şubă cu de-a sila.) Uite ce arătoşi suntem noi! Aşa mai zic şi eu!… Ei, acum hai cu mine, boierule. Mergem noi doi sus, sus… Hai cu picioruşul… aşa-a… Uite c-am pornit! Hai că merge boierul, uşurel, uşurel… Las’ că mergem noi sus!

Îl duse Stepan pe Prozorovski în clopotniţă. Lucru ciudat: niciodată nu-şi mai bătuse atamanul capul să născocească o moarte mai altfel pentru duşmanii săi, dar acum pusese la cale ceva întortocheat, un fel de joc.

Mulţimea uriaşă privea în tăcere, ridicând ochii încet sus, tot mai sus…

Stepan şi voievodul se iviră pe podişca de sus, unde sunt clopotele. Stătură o vreme, privind jos, spre mulţime. Iar cei de jos se uitau spre ei…

Stepan îi spuse ceva voievodului la ureche, parcă l-ar fi întrebat ceva. Slăbit, caraghios de împopoţonat, voievodul dădu din cap că nu, cam în scârbă, sau aşa li se păru celor de jos. Stepan se răsuci scurt şi îl împinse pe voievod cu umărul.

Voievodul se prăbuşi pe caldarâmul pieţei şi nu mai clinti. Cu şuba pe el. Doar că scăpă din buzunarul şubei un bănuţ de argint şi, sărind pe pietre, se rostogoli la vale… Se rostogoli, mai săltă o dată, sună moale şi se linişti; rămase culcat acolo, cu ochiul lucitor şi rotund aţintit spre cerul albastru.

Stepan o luă în jos pe scări.

Începu atunci judecata scurtă a „celor mai buni fii” ai oraşului: curteni, negustori, capi de-ai streliţilor, turnători de la isprăvnicie… Aici nu se mai născocea nimic. Stepan trecea prin faţa rândului prinşilor, întreba:

— Cine eşti?

— Tarasov Luka, uricar la isprăvnicie…

Stepan făcea semn cu mâna: să-l taie. Cazacii de corvoadă care veneau după el tăiau omul pe loc.

— Cine eşti?

— Sukmanov Ivan Semionov, oaspete în cetate… De la Moscova…

Alt semn cu mâna. Din spate se aude o lovitură puternică, cu icnitură:

— U-uh!

— Cine eşti?

— Nu-ţi spun, tâlharule, ucigaşule, dacă tot…

— I-le! Tânăr, da ce osânză avea pe el!… Ca porcul.

— Cine eşti?

— M-au luat cu japca, tătucă. Sunt ţăran, de la Samara, cu ordin, m-au trimis cu nişte hârtii…

Oamenii din jur ascultau cu lăcomie ce răspund cei din şirul de sub clopotniţă, nu scăpau nicio vorbă.

— Minte! se auziră strigăte din mulţime atunci când vorbi cel din Samara. O fi el din Samara, numai că nu-i ţăran, e de la isprăvnicie. Şi aici tot la isprăvnicie a fost trimis… Omul dracului!

— U-uh! se opinti cazacul; capul isprăvnicelului căzu cu un pocnet scurt, un pocnet sec, cutremurător, ca şi cum ar fi scăpat cineva pe jos un căuş cu cvas, se opri la picioarele celui din Samara.

Pe unii Stepan îi recunoştea.

— A-a, uricarule! Cum te cheamă, c-am uitat…

— Alexei Alexeev, tătucă…

— În cârlige, agăţat de-o coastă.

— Tătucă!… Tătucă ataman, veşnic am să mă rog pentru tine şi pentru copiii tăi… Fie-ţi milă, tătucă! Poate s-or îndura alţii şi de tine cândva, dacă ne ierţi…

Îl târâră pe uricar spre zid.

— Unde-i îngropăm, tătucă? îl întrebară unii pe Stepan.

— La mănăstire. Cu toţii la un loc

— Şi pe voievod?

— Pe toţi. Creştineşte, cu slujbă de îngropăciune. Care au neveste şi copii… să-i ia ei, să le cânte prohodul la biserică. De muieri să nu se lege nimeni. Stepan se uită cu asprime spre cazaci, mai zise o dată: Asta-i porunca: să nu siluiţi nicio muiere. Numai din drag, dacă vă învoiţi.

În piaţa din faţa isprăvniciei erau aduse cu vraful tot felul de „izvoade”, zapise, înscrisuri, urice… Se mai făptui o judecată, cea asupra hârţoagelor. Aici atamanul împărţi dreptatea cu însufleţire, dezlănţuit cu totul.

— Pune-le grămadă!… Anafura lor!…

Stepan apucase să ia un gât de trăscău; de cu seară nici nu se schimbase de haine, nu se odihnise nicio clipă; n-a stat locului, dar se părea că puterea lui abia acum începea să-l salte, să-i facă vânt, să-l învârte în toate părţile. Nu mai putea s-o potolească.

— Asta-i tot?
— Tot, tătucă!
— Dă-i foc!

Se înălţară flăcările ca la sărbătoare; şi-ţi părea că în acea vâlvătaie voioasă îşi află sfârşitul toată viaţa aceea de huzur deşănţat, toate umilirile, toată trufia şi începea o altă viaţă, dreaptă şi bună. Când aşteaptă lumea ceva, aşa îşi închipuie.

— Sunaţi! răcni Stepan. Toate clopotele să sune!... Da mai vesel, să putem juca. Fu-ga! Acum toţi o să jucăm!

Se porni zvon de clopot dintr-o clopotniţă, din a doua, din a treia... Curând se porniră toate clopotele din Kremlin şi din Oraşul Alb, dangăt cum nu se mai auzise: vesel, candriu, greoi. Loviturile înfricoşate ale „muzicii” se rupeau din înălţimi, se ciocneau între ele, vuind, cădeau asupra oamenilor stârnindu-le o mâncărime stranie în suflet, dorul de a face ceva zbanghiu, îndrăzneţ, dorul de a ţopăi, de a zbiera... de a se lua la bătaie.

Stepan îşi smulse căciula din cap, dădu cu ea de pământ şi porni primul în jurul focului. Era el joc şi nu prea era: sălbatic, aţâţător, dezgolit de toate; aşa-i omul când iese de la strâmtoare şi nu-i mai pasă de nimic şi de nimenea.

— Prinde-te-n joc! zbiera acum Stepan. Tii-i!... A ieşit fata-n pârleaz, să-mi dea o guriţă! Şi-a pierdut fata basmaua mai jos, în căpiţă! Nu te lăsa!... Cale-o mai apăsat!

În urma atamanului intrau în joc alţi cazaci: băteau pasul tare, se lăsau pe vine, fluierau, chiuiau deşucheat, ca muierile... Se încinse jocul cu veselie mare, ca-n bătrâni. Se băgau în joc şi târgoveţii, care erau mai îndrăzneţi, dădeau şi ei din picioare, că-i mâncau tălpile.

Stol de păsări negre, speriate, se roteau în aer petice arse din hârţoage; zvoneau toate clopotele; jucau cazacii şi târgoveţii Astrahanului, tot mai tare se aprindeau.

— Hai, umblă-a!... striga Stepan. Că şi el „umbla” cu temei, bătea pasul apăsat... O ciudată măreţie i se

întipărise pe faţă, era ceva îndurerat, ca şi cum, după o şedere în temniţă, chinuitor de lungă, s-ar fi uitat la soare. Arde-o! mai apăsat!... Pe-aci au călcat boierii... Aici jucăm noi!

Jucau: Us, Mişka Iaroslavov, Fiodor Suknin, Lazar Timofeev, moş Liubim, Siomka Ciopârţitu, puiul de tătar – toţi. Şuierau, urlau.

Se vede că mai licărea încă, mai trăia în sângele acestor oameni sămânţa păgânească. Căci sărbătoare era, fireşte: arderea unor idoli respingători, urâţi, răi – a hârţoagelor. Se bucurau oamenii.

Stepan îl zări în mulţime pe Matvei Ivanov, îi făcu semn să vină. Matvei se apropie. Stepan îl îndemnă la joc.

— Ia umblă şi tu!... Arată ce pot ăştia din Riazan. C-aţi prins soarele cu sacul, puşcăria cu plăcinte aţi tencuit-o... Joacă, măi ăsta din Riazan!

Matvei se prinse în joc cu plăcere, depăna caraghios din picioare, ţopăia, îşi vântura mâinile. Râzând, i-o întoarse atamanului:

— Ia vezi, tătucă, mai ştim şi noi câte unele despre... ăia de la Don!

Focul abia mai pâlpâia.

Lui Ivan Krasulin i-a venit gândul cel bun: împinse în mijlocul cercului, de-a rostogolul, un butoi cu băutură.

— Ehei!... Bună treabă, îl lăudă Stepan. Hai să bem, cazaci!

Conteniră chiuiturile şi şuierăturile, se desfăcu cercul cel îndrăcit.

Sparseră fundul butoiului; se apropiau oamenii, îşi luau care cu ce putea, beau.

Târgoveţii din Astrahan făceau zâmbre, jinduiau şi ei.

— Să capete toată lumea! porunci Stepan. Ce staţi? Ia daţi fuga la beciuri! Tot să luaţi! De la voievod, de la mitropolit, de la toţi! împărţeală dreaptă, să nu supărăm pe nimeni! Care-i nedreptăţit, să-mi spună mie! De muieri să nu vă atingeţi!

— Faceţi loc, draci împieliţaţi! răsună deodată glasul

puternic, voios al cuiva.

Se dădu lumea în lături, dar tot nu se vedea nimeni.

— La o parte, mocirlă, că vine gunoiul! suna acelaşi glas, iar omul tot nu se ivea.

Şi iată că-l zăriră: pe cărarea îngustă lăsată de mulţime se apropia hopăind, săltându-se în mâini, un om. Băiat tânăr, vesel, zdravăn, frumos, cu ochii senini la culoare. Picioare are, dar sfrijite, scurte; oricum, saltă iute, cu uşurinţă, mai dihai ca unul întreg. Târgoveţii îl ştiau pe ologul cel cu gura mare, se dădeau la o parte cu respect, râzând. Acesta hopăi până la Razin, se uită la el de jos, îndrăzneţ nevoie mare, vorbi fără sfială:

— Atamane!… Judecă-ne tu, tătucă. Am pricină cu mitropolitul.

— Tu care mai eşti?

— Alioşka Sokol. Iconar. Mitropolitul mă cam necăjeşte…

— Aşa? Şi ce ţi-a făcut mitropolitul?

— Nu vrea să-mi ia icoanele! Alioşka începu să scoată din sân iconiţe cât un lat de palmă, mai scoase câteva…

Stepan luă una, se uită la ea.

— Şi?…

— Le-a poruncit ca de la mine să nu cumpere! strigă Alioşka.

— Păi, de ce?

— Întreabă-l pe el! Aici cine-i? Alioşka arătă de jos spre iconiţa pe care o ţinea Stepan în mână.

— Unde? nu pricepu Stepan.

— Acolo, pe iconiţă…

— Aici?… Nu ştiu.

— Iisus! Asta e. Iar el zice că nu-i bun Iisus al meu!

— Păi, cum de nu-i bun? Un Iisus ca oricare altul… Seamănă, am mai văzut eu d-ăştia.

— Păi, vezi? Da’ el cică nu-i blând Iisus al tău, e rău. Unde vezi tu că-i rău?! Porunceşte-i, tătucă, să cumpere de la mine. Că n-am ce mânca.

Matvei luă şi el o iconiţă de-a lui Alioşka, o privi cu

luare aminte. Zâmbi din colţul gurii.

— Ce-ai zis? îl întrebă Stepan.

— Nimic… Matvei clătină din cap, zâmbi iar şi spuse într-aiurea: Auzi tu ce să-i vină mitropolitului! zice că-i rău?

— Tu cum zici că e Iisus? întrebă Stepan, nemulţumit că Matvei nu vorbeşte de-a dreptul.

— Iisus e bun. Aşa se şi arată. Eu tot aşa l-aş fi zugrăvit, dacă mă pricepeam, zise Matvei, înapoindu-i zugravului iconiţa. Straşnic Iisus. Prea-i năzuros mitropolitul…

Lui Stepan i se păru că mare şi amară era nedreptatea ce i se făcuse ologului. Şi iar i se umflară, încordate, vinele a răfuială.

— Mitropolitul unde-i?

— În biserică.

— Hai cu mine, Alioşka, până la el. Să ne răspundă el acum ce nu-i place la Iisus al tău.

Porniră. Stepan o luă repede din loc, păşind greu, şchiopătând, aproape în fugă, apoi îşi dădu seama şi încetini pasul. Alioşka hopăia pe lângă el… Se grăbea. Scăpă icoanele în drum, se opri, începu să le adune repede, să şi le bage în sân. Şi tot timpul îi tot povestea ceva atamanului, glasul îi suna curat, tinereşte. Stepan îl aşteptă, aruncând priviri nerăbdătoare spre biserică.

Matvei se apropie de ei; îi venise şi lui în gând să vină cu atamanul.

— Tu, aşa zicea, eşti supărat, de-aia îl zugrăveşti aşa! povestea Alioşka. Iar eu de colo: ce te-a apucat? Ce, ţi-ai pierdut minţile, o iei razna? Cum să fiu eu supărat pe el? Că ce, el mi-o fi luat mie picioarele?

— Stepan Timofeici, ia-mă cu tine, se rugă de el Matvei. Mi-e şi mie poftă să aud ce-o să spună mitropolitul.

— Hai şi tu, se învoi Stepan.

Alioşka îşi adună iconiţele. Merseră toţi trei. Intrară în biserică.

Mitropolitul se ruga în faţa icoanei Maicii Domnului.

În genunchi. Văzându-l pe aprigul ataman, se sculă repede de jos, ridică mâna, ca pentru afurisenie…

— Anticrist!… Ucigaş! Nu te-o primi pământul, duşman al crucii! Sfârşitul să nu-ţi fie…

Lung de statură, cu barba albă, încrâncenat, mitropolitul ştia şi el să inspire teamă şi respect.

— Să taci, ţap răpănos! De ce-ai poruncit să nu se ia iconiţele lui Alioşka? întrebă Stepan, înfruntând privirea mânioasă a bătrânului.

— Ce iconiţe? întoarse mitropolitul ochii spre Alioşka.

— Iconiţele făcute de Alioşka! ridică glasul Stepan.

— Iconiţele mele! răcni Alioşka, prinsese şi el curaj.

— Mă pârăşti tu pe mine, prăpăditule?! strigă uimit mitropolitul. Şi la cine te-ai dus cu jalba? La anticrist! La cel care-l calcă pe Dumnezeu în picioare… Iar tu la el te duci să te plângi! Uite-te la el: ăsta-i anticristul! Uite-te la el! arătă bătrânul drept spre Razin. Priveşte-l! Vezi tu focul ce-i arde-n ochi?… E verde! cu mâna întinsă către Stepan, mitropolitul vorbea tare, aproape strigând. Descalţă-l! Ai să-i vezi şi copitele!…

— Răspunde! Stepan făcu doi paşi spre mitropolit. Ce nu-i bun la Iisus? Spune-ne nouă aici, ce nu-i bun? începu şi Stepan să strige, apărându-se fără să vrea, căutând să-l coboare pe bătrân de la înălţimea pe care acesta o dobândise deodată cu „anticristul” lui şi cu mâna aceea ameninţătoare.

— Huleşti? Asupra cui cutezi tu să ridici glasul? rosti mitropolitul Iosif. Ai tu cruce? Ai?

Stepan se strâmbă ca de junghi, se răsuci scurt şi se îndepărtă de mitropolit. Se aşeză pe un scăunel cu ochii ţintă la duhovnic, fără să-l slăbească. Se cam pierduse atamanul.

— Ce are Iisus că nu-i bun, sfinte părinte? îl iscodi Matvei. Nu te mânia, spune-ne să pricepem.

Mitropolitul iar îşi înălţă cu măreţie glasul:

— Dumnezeu preamilostivul şi-a dat fiul la moarte şi chin… E rău, cum îl faci tu e rău! zise el deodată către

Alioşka; îi scăpase vocea în ţipăt subţire. Şi nu te mai du, nu te mai plânge. N-am să vă las să-l huliţi pe Domnul! Iisus ne învaţă la bine, la credinţă. Iar ăsta în ce crede? mitropolitul smulse iconiţa din mâna lui Alioşka, i-o vârî în ochi. Ăsta mai să ia cosorul în mină, să se ţină de tâlhării pe Volga. Cu ăstălalt împreună, arătă Iosif către Stepan. Îndată s-or înţelege ei...

Stepan sări în picioare şi ieşi din biserică.

— Nu faci bine, sfinte părinte, spuse Matvei. Ori poate îţi doreşti moartea?

— Nu va îndrăzni mâna ticălosului...

— Îndrăzneşti tu cu limba, îndrăzneşte şi el cu mâna. Ce te-ai pornit aşa?

— Uite că da... m-a băgat în păcat! Îndârjit tare, mitropolitul îi dădu lui Alioşka una cu iconiţa în cap şi se întoarse iar către Sfânta Născătoare: Doamne, iartă-l pe robul tău cel păcătos, iartă-mă, Sfântă Născătoare... Ascultă-mi ruga, Fecioară Preacurată, dă-le minte tâlharilor!

Alioşka îşi trecu mâna prin păr; se muie şi el, se speriase.

— Zici că-i rău... Da' tu nu eşti?

— Să mă scoateţi voi din răbdări!...

Cu pas grăbit, Stepan intră iar în lăcaş... îl aducea cu el pe Siomka Ciopârţitul.

— Pe cine înveţi tu de bine? întrebă el aprins, ducându-se din nou spre mitropolit. Care-i ăla cu inima milostivă? Tu? Ia uită-te aici! îl prinse pe mitropolit de piepţii sutanei şi-l târî spre Siomka. Cască gura, Siomka. Priveşte!... Priveşte, pui de lele! Unde se fac lucruri d-astea?! Poate prin cămările tale? Ei, ce-mi zici, ţap milostiv?! Stepan îl scutură o dată tare pe Iosif. Toată Rusia aţi pus-o în brânci cu rugăciunile voastre, anafura şi toţi dumnezeii cui v-a fătat!... Mujicul să nici nu ridice glasul c-aţi şi venit voi, cu sutanele voastre puturoase! Roagă-te la Iisusul lui Alioşka! Stepan îşi smulse pistolul de la brâu. Roagă-te! Alioşka, pune-i-l pe Iisus al tău în

faţă.

Alioşka hopăi până în dreptul mitropolitului, sprijini iconiţa de perete, în faţa lui.

— Fă-ţi rugăciunea, te omor! Stepan ridică pistolul.

Mitropolitul scuipă pe iconiţă.

— Omoară-mă, ticălosuie, călăule!… Ucide-mă, câine împuţit! Blestemat să fii!

Ca biciul îl izbiră pe Stepan acele cuvinte. Îşi încleştă dinţii… Se albi la faţă.

Matvei căzu în genunchi în faţa lui…

— Tătucă, nu trage! Nu intra în ispită… E viclean, anume vrea, să înspăimânte poporul, să-l depărteze de noi. Nu vezi că-i bătrân, şi-aşa îl paşte moartea curând… vrea s-ajungă mucenic! Nu-l omorî, Stepane, nu-l omorî! Nu-l omorî!

— Câine vândut, rosti Stepan cu glas ostenit, puţin răguşit, vârându-şi pistolul la cingătoare. Iudă. Adevărat a grăit Nikon: eşti Iudă! Lingi cizma ţarului… Nu lui Dumnezeu îi eşti tu rob, ci ţarului!

Iar îl apucase pe Stepan turbarea, nici nu mai ştia ce să facă, cum să i-o întoarcă mitropolitului.

Iosif făcea sârguincios mătănii în faţa Sfintei Născătoare, mormăia o rugăciune, la ataman nici nu se uita.

Pradă unei adânci tulburări, Stepan îşi roti privirea… Aruncă ochii spre mitropolit, se uită iar în jur… Se năpusti deodată la iconostas, doborî cu o lovitură icoana Maicii Domnului şi strigă către mitropolit, crunt, ca la luptă:

— Nu minţi, câine! Nu mai minţiţi!… Că dac-ai şti de Dumnezeu, ţi-ai bate tu joc de un olog?

— Tătucă, nu trebuie… se sperie de tot Alioşka.

— Sparge, strică, taie tot, grăi Iosif, smerit. Nerod eşti şi rătăcit la minte… Ştii tu ce-ai făcut? Nu în ea ai dat! arătă el spre icoană. În maică-ta ai dat, câine.

Stepan îşi smulse sabia, se repezi la iconostas, lovi de câteva ori, cu toată puterea, coloanele răsucite, suflate cu aur, apoi singur păru că se înspăimântă… rămase pe loc,

suflând greu, se uită năucit la sabie, parcă nu mai ştia ce să facă cu ea…

— Doamne, iartă-l! se ruga mitropolitul cu glas tare. Iartă-l, Doamne!… Că nu ştie ce face. Îndură-te, Doamne.

— Eh, tare-i viclean bătrânul! îi scăpă lui Matvei.

— Tătucă, nu trebuie! porni să pligă Alioşka, cu ochii la ataman. Mi-e frică, tătucă…

— Iartă, Doamne, pe cel care-a ridicat mâna, că nu ştie…

Mitropolitul privea în sus, spre crucifix, se închina fără oprire.

Stepan aruncă sabia în teacă, ieşi din biserică.

— Cine l-o mai fi născut şi pe balaurele ăsta! grăi îndurerat mitropolitul, uitându-se în urma atamanului. Mai bine-l năbuşea în somn când era prunc de ţâţă!…

— Zât! strigă la el Matvei. Croncăneşti, ai?… Şi mai şi blestemi! întoarnă-ţi afurisenia asupra ta, neruşinatule. Lingău… Nu-i de nasul tău să blestemi! mai uite-te şi la tine… Lui Nikon ce i-aţi făcut?… Şi uite că nu vi s-a uscat limba, mai faceţi umbră pământului, milogilor.

Păşea mohorât Stepan, trecea tăcut prin mulţimea prinsă în arşiţa beţiei sărbătoreşti. În piaţa Kremlinului peste tot erau butoaie cu băutură. Cazacii şi târgoveţii din Astrahan chefuiau în plin. Zărindu-l pe ataman, se porniră să zbiere din toate părţile:

— Să trăiască tătucul nostru, Stepan Timofeici!

— Să-ţi dea Dumnezeu mulţi ani de viaţă şi sănătate să-ţi dea, că ne-ai izbăvit!

— Slavă tătucului Stepan!

— Trăiască Donul cel slobod!

— Îţi turnăm un pocal, tătucă?

— Beţi voi, spuse Stepan.

Şi intră în clădirea isprăvniciei.

Acolo, pe o masă aşternută cu un covor scump, zăcea mort Ivan Cernoiareţ. Fusese ucis Ivan în lupta din noaptea aceea.

Nu mai era nimeni în încăpere.

Stepan se lăsă, greu, pe scăunelul de la căpătâiul lui Ivan.

— Asta-i, Vania… zise.

Rămase dus pe gânduri, privind spre fereastră. Chiar şi până aici, dincolo de zidurile de piatră, răzbătea larma chiolhanului de afară.

Şezu aşa multă vreme atamanul, parcă trăgea cu urechea, dar nu auzea nimic.

Scârţâi uşa… Intră Siomka Ciopârţitu.

— Ce-i, Siomka? întrebă Stepan. Nu-ţi arde să te veseleşti?

Siomka mugi încetişor.

— Nici mie nu-mi arde, spuse Stepan. Nici să beau nu pot. Oraşul 1 – am luat, dar bucurie… n-am. Nici atâtica nu pot să-mi adun în suflet. Uite că se-ntâmplă şi-aşa.

Şi iar tăcu îndelung. Apoi întrebă:

— Tu, Siomka, crezi în Dumnezeu?

Siomka făcu din cap că da.

— Dar crezi că ce-am pornit noi e lucru bun? Vezi tu, popa ăla face gălăgie… cică îl călcăm pe Dumnezeu în picioare. Păi, noi pe Dumnezeu cu ce-l supărăm? Eu pe Dumnezeu n-am pică. Auzi, că-l călcăm în picioare… Cum aşa? Cum de vine asta? Adică noi să-l călcăm pe Dumnezeu în picioare? Nu-i aşa că tu nu crezi una ca asta?

Siomka făcu din cap că nu, nu crede. Dar altceva îl rodea pe el, căci de aia venise. Începu să mugească, să arate: făcu semnul crucii, îşi schimonosi faţa, se puse şi în genunchi… Stepan nu înţelegea. Siomka se ridică în picioare, privindu-l neputincios.

— Nu pricep… Ia mai fă o dată, îl rugă Stepan.

Siomka arătă cu mâinile o barbă, mitra de pe cap, făcu semn către biserica de unde venise, unde aflase ceva însemnat şi cumplit.

— Mitropolitul?

Siomka încuviinţă repede din cap, mârâi ceva, că aşa este. Şi tot dădea să-l lămurească, să-i spună că mitropolitul pune ceva la cale.

— Că vorbeşte? Şi ce?... Ce mi-e mie de mitropolit? Ce l-a mai apucat pe ţapul răpănos? O fi ocărind? Lasă-l...

Siomka arătă cu mâna spre Stepan.

— Pe mine? Aşa va să zică. Mă suduie? apoi dracu' să-l ia!

Siomka se lăsă în genunchi, ridică mâinile cruce deasupra capului.

— Îmi dă cu crucea-n cap?

— Mm... ă-a... clătină iute din cap Siomka. Şi se puse să-i desluşească mai departe: că o să-i facă lui Stepan ceva groaznic, că mitropolitul o s-o facă.

— A-a-a!... Mă afuriseşte? Mă blestemă în biserici?

Siomka făcu din cap a încuviinţare. Şi rămase întrebător, îngrijat, cu ochii la Stepan.

— Am priceput, Siomka: mă blestemă pe toată ţara Rusiei. Ei şi... o să mă blesteme. Nu-i mare necazul. Dar de Ivan îţi pare rău?

Siomka făcu semn că-i pare rău... Tare mult... Se uită la Ivan.

— Uite, vezi, stau aici şi nu-mi vine să cred: oare nici Ivan nu mai e cu mine? Frate mi-a fost Ivan. A fost om bun... Păcat. (Mai tăcu Stepan o vreme.) I-om stârpi pe toţi boierii, Siomka, să vezi ce bine-o să ne fie atunci, ne uşurăm. Iar dacă se îndărătniceşte ţarul, îi dăm şi ţarului una sub coadă; găsim noi unul de-al nostru. Măcar să-şi tragă oamenii sufletul. Punem legea căzăcească în toată Rusia. Aşa facem... Că aşa-i creştineşte. Tu nu vrei să te însori?

Siomka se miră şi arătă că nu.

— Că te-am însura noi... Orice fiică de boier, cea mai frumoasă, aş cununa-o cu tine. Dacă ocheşti vreuna să-mi spui: facem nunta. Du-te de mi-l cheamă pe Fiodor Suknin.

Siomka plecă.

Stepan se ridică, începu să umble prin încăpere. Se opri în dreptul mortului. Scrută îndelung chipul nemişcat al prietenului. Îi atinse fruntea, nu ştia nici el de ce... îi îndreptă mâna pe piept, rosti încet, ca o ultimă urare,

numai a lor:

— Dormi în pace, Vania. Or vărsa ei lacrimi de sânge pentru asta.

Sosi Suknin.

— Du-te în odăile mitropolitului, îl iei de acolo pe fiul mai mare al lui Prozorovski, pe Boris, şi-l aduci la mine. Acolo sunt, cu mama lor.

Suknin porni să îndeplinească porunca.

— Stai, mai zise Stepan. Ia-l şi pe fiul celălalt, ăl mai mic, şi spânzură-i pe amândoi cu capul în jos, pe ziduri.

— E mic de tot ălălalt… Mai bine să nu…

— Eu cu cine vorbesc?! răcni Stepan.

Şi se uită la Fiodor: nu ură, ci rugă i se citea în ochii înlăcrămaţi. Rosti încet, neînduplecat:

— Trebuie.

Suknin plecă.

Intră Frol Razin.

— Şi-a cam dat în petic Vaska… Spune despre tine în cârciumă tot ce-i vine la gură.

— Ce zice?

— Cică Astrahanul ei l-a luat, nu tu. Şi Ţariţînul tot el l-a luat.

Stepan se strâmbă de parcă ar fi înghiţit pelin; şchiopătând, se duse până la geam, privi afară, se întoarse… tăcu.

— Tăntălău, zise. Beat tare?

— Abia stă…

— Cine-i cu el? Stepan se aşează într-un jilţ de lemn.

— Toţi ai lui… Haholi, ăia din Tambov. Mai să-l taie pe Ivan Krasulin. Ala voia să-i mai scurteze limba…

Stepan sări în picioare, păşi iute spre ieşire.

— Hai. Acum să-l vezi că-mi ia şi Moghiievul.

Le venea, însă, în întâmpinare, tot atât de hotărât şi de repede, Larka Timofeev; îl împinse pe Stepan înapoi în odaie… îl privi pe ataman crunt, drept în ochi.

— Dacă-ţi închipui, începu Larka, umflându-şi nările, că numai tu răspunzi pentru noi toţi, să ştii că noi aşa nu

credem. Ai despicat ceva iconiţe?!…

Descumpănit, căci nu mai avusese vreme să se învăluie în mânie ca într-o platoşă, Stepan se uita la esaul.

— Ce-i cu tine, Larka, ai căpiat? îl întrebă.

— Eu nu! Tu ai căpiat!… Te-ai apucat să dai cu sabia-n icoane. Iar mitropolitul le arată acum la toată lumea. Cheamă oamenii în biserică şi le arată… în loc de sărbătoare… am dat de necaz: s-au speriat cu toţii, au şi zbughit-o din biserică. Se şi tem să se uite la noi…

Abia acum se dumiri Stepan cât de neaşteptată, drept la ţintă, fusese lovitura mitropolitului: acum are să bage frica în oameni şi pe mulţi are să-i întoarcă… înţelept, blestematul de moşneag! Te pocneşte când ţi-e lumea mai dragă.

Stepan se aşează înapoi în jilţ. Îi privi pe Larka, pe frate-său Frol… Clătină din cap.

— Ce facem, băieţi? Nici n-am gândit că… Ce facem? Spuneţi voi, îi grăbi el acum.

— Închidem biserica, îşi dădu Frol cu părerea.

— Cum s-o închidem? nu pricepu Larka.

— Uite-aşa, o-nchidem… şi nu mai lăsăm pe nimeni înăuntru.

— Ei? se lumină la faţă Stepan.

— Nu… de-acum au văzut, se împotrivi Larka. Ar fi şi mai rău.

— Atunci cum? întrebară aproape într-un glas Stepan şi cu Frol.

— Păi, cum? mai întrebă o dată Stepan. Au să fugă de noi, aşa-i.

— Nici eu nu ştiu. Să ieşi în pridvor, să le spui: „Vedeţi voi, m-am aprins şi eu…”

— E-e-e, făcu Stepan; nu-i plăcuse gândul. Păi, cum vine asta?… Limpede că m-am aprins, numai că astea-s icoane! Iar ăia-s mujici: de ascultat mă ascultă ei, iar noaptea, pe furiş, tot o şterg. Unde-i Matvei? Ia vezi, Frol, caută-mi-l pe Matvei.

— Asta-i! strigă Larka. Facem aşa: găsesc eu îndată

un călugăr pe-aci, îl învăţ ce şi cum, el iese în faţă şi le spune tuturor: „Mitropolitul le tot arată oamenilor icoanele stricate, cică Stenka le-a tăiat. Nu-l credeţi: chiar mitropolitul m-a pus pe mine să le sparg ca să dea el vina pe Stenka”. Cum e?

Fraţii Razin, uluiţi de găselniţa fulgerătoare a parşivului de Larka, se uitau la el în tăcere. Îi mergea esaulului mintea cum umblă hoţul prin casă străină: ştia unde să calce să nu facă zgomot, cum să-l pocnească pe stăpân, pe unde să sară dacă se încurcă treaba – pe toate le ştia.

— Unde găseşti tu un călugăr ca ăsta? întrebă Stepan primul lucru care-i veni în cap; de mai multe ori i se întâmplase să-l uluiască Larka.

— Doamne!... îl găsesc eu. Ce, crezi că părinţeii nu vor să trăiască? Toţi vor.

— Du-te, spuse Stepan. Du-te de-l opreşte pe mitropolitul ăla, că multe rele ne face. Am dat şi eu greş, ce mai...

— Şi pe urmă ieşi tu şi-l faci de ruşine pe mitropolit de faţă cu toată lumea. Zici aşa: „Vai de mine şi de mine „om bătrân să născoceşti tu lucruri d-astea despre mine...”

— Nu, se împotrivi Stepan. Eu nu mă duc. Săpuneşte-l tu cum se cuvine. Iar tătuca, spune-le, s-a îmbătat şi doarme. Nu, nu s-a-mbătat, ci... s-a dus undeva cu cazacii. Caută-l, găseşte-l mai iute pe călugărul ăla, dă-i de toate, să spună la toată lumea că el a spart icoanele. Bun cap ai tu, Larka. Nu bei, de aia îţi merge bine mintea. Halal ţie! Măi, dar eu ce-am încurcat-o!...

Nebăutorul Larka şi cu Froî plecară să pună treaba la cale.

În tinereţe Larka fusese cât pe-aci să se otrăvească rău cu basamac din cel întors şi de atunci nu mai putea putie strop de băutură în gură. Se chinuia din pricina asta, murea de ruşine, dar nimic nu-l putea face să ia măcar o înghiţitură: cum încerca, cum zbura totul afară, pe urmă scrâşnea din dinţi şi suferea. Aşa o tot ducea: ca un cal de

căruţă în rândul armăsarilor de pe Don. Poate tocmai de aceea era el aşa, mai înrăit.

— Eu şi cu Fedka Şeludiak îl beştelim pe mitropolit, zise esaulul cel descurcăreţ către Frol, iar între timp căutăm şi-un călugăr... Nu, mai bine facem aşa, se opri Larka. Tu şi cu Fiodor Suknin chemaţi oamenii să vină încoace, cât mai mulţi, cică au sosit veşti însemnate, iar eu îl aduc pe călugăr. Pe urmă îl scoatem şi pe mitropolit la lumina zilei...

— Luaţi-l şi pe Matvei cu voi, îl sfătui Frol. Să-l dăscălească şi el. Cu vorbe ţărăneşti... ştie el cum.

— Da mai lasă-l încolo... pe Matvei al vostru. Ne-om descurca şi fără el.

...Pe Us nu l-a mai găsit Stepan prin cârciumi: tovarăşii de pahar, auzind ei că-l caută atamanul şi că-i mâniat, îl ascunseră din vreme pe Vasili care era de-acum beat lemn.

Pe malul Volgăi cazacii şi streliţii care li se alăturaseră împărţeau prada luată de la boierii din Astrahan. Stepan se duse până acolo să vadă dacă se face împărţeală dreaptă, luă cu el o gloată de calici şi porni să-i aşeze în casele oamenilor stăpânirii şi negustorilor care fuseseră ucişi. Curând se ţineau după ataman aproape toate mahalalele Astrahanului... Mulţi duceau cu ei puţinele lor lucruşoare ca să se poată aşeza de îndată în palatele boiereşti.

Merseră întâi la casele celor omorâţi la Ciornîi iar, apoi trecură la casele celor ucişi în noaptea şi în dimineaţa aceea... şi tot mai venea popor în urma atamanului. Stepan ieşi în drumul cel mare – de la Volga spre Oraşul Alb – şi luă la rând toate casele mai mari: să-i aşeze pe toţi sărăntocii şi zdrenţăroşii.

Aproape nicăieri n-au găsit nici stăpânul, nici fiii mai vârstnici: se ascunseseră. Pe ceilalţi oameni ai casei şi pe slujitori îi zvârleau afară... Lacrimi peste tot, plânsete. Nu se atingeau de nimeni: aşa poruncise atamanul. Le dădeau voie să-şi adune ceva lucruri... Şi în fiecare loc beau un

pahar de casă nouă cu proaspeţii stăpâni. Şi în fiecare loc mai beau un pahar întru pomenirea lui Ivan Cernoiareţ.

Către sfârşitul zilei Stepan se ameţise tare. Îşi aminti de Us, se zborşi iar, porni să-l caute. La vremea aceea, dintre cei care erau cu el, treji mai erau doar Matvei Ivanov, Fiodor Suknin şi frate-său Frol. Stepan ba se burzuluia şi amenința că-l îneacă pe Vaska, ba plângea şi-l chema pe Ivan Cernoiareţ... întâia dată când l-a văzut Matvei pe Stepan plângând i s-a ridicat părul măciucă. Ceva de groază... îl mai văzuse el pe Stepan în clipe crâncene, dar atunci ştiuse cumva, după ochi, că n-a ajuns încă la pragul din urmă, la nebunie. Dar iată că acum a atins pragul. Iată cum din durere se naşte rătăcirea minţii. În ochii atamanului, care nimic nu mai vedeau, nu mai era decât ţipătul durerii.

Ajungând în preajma Kremlinului, Stepan intră în clădirea isprăvniciei, acolo unde zăcea Ivan. Căzu la picioarele prietenului ucis şi începu să urle... Şi se porni să bocească precum muierile:

— Vania, cu ce te-am supărat eu pe tine aşa tare, prietene, dragul de tine?! De ce te duci? O-oh!... Mă doare, Vania, mă sfâşie-e-e! Nu pot! Nu mai poo-ot!...

Tăcu Stepan vreme îndelungată, gemea doar încetişor, printre dinţii încleştaţi, clătina din cap, cu faţa în palme. Apoi se ridică deodată şi se apucă să-l salte pe Ivan de pe năsălie.

— Scoală, Vania! Ia mai dă-i în... Hai să bem.

Ivan, cu capul sfărâmat, atârna în braţele lui Stepan...

Iar Stepan tot încerca să-l aşeze pe masă, să şadă cum şezuse şi Stîr în isprăvnicia din Ţariţîn.

— Hai şi ne-om veseli! Tare râu mi-e fără tine... zicea el întruna.

— Stepane, dragule, se rugă de el Matvei. Stiopuşca! ... E mort Ivan, unde vrei să-l duci? Lasă-l jos. Nu trebuie. L-au omorât, trezeşte-te, pentru numele bunului Cristos! Ce să-l mai tulburi? L-au ucis.

Şi atunci îl cuprinse groaza pe Matvei. Stepan întoarse privirea spre el… Matvei îngheţă: îl priveau doi ochi de nebun, cunoscuţi, dragi până la lacrimi, dar de nebun.

— Cine l-a ucis? întrebă încet Stepan.

Tot mai ţinea mortul în braţe.

— În luptă l-au omorât… Matvei începu să se tragă înapoi, spre uşă. Azi-noapte…

— Cine? Tot timpul a fost cu mine.

— Trezeşte-te, Stepane, zise Fiodor. Vezi bine că l-au ucis… Cum să mai afli cine? Lângă poarta Kremlinului… un foc de flintă. Ivan, fie-i ţărâna uşoară, mereu s-a băgat înaintea altora la bătaie. De pe zid s-a tras. Şi n-a fost cu tine, era cu moş Liubim, uite-l; întreabă-l pe Liubim, el a văzut… Noi eram de-acum în cetate, dar la poartă se mai băteau.

Stepan stătu mult aşa, cu mortul în braţe, parcă se chinuia greu să priceapă ceva. Pricepu într-un târziu, cu mare amărăciune, strânse la piept capul însângerat al prietenului, îl sărută pe ochi.

— L-au ucis, rosti el. Trebuie să-i cântăm prohodul. Şi nici nu l-am îmbăiat…

— Acum pune-l şi tu jos… începu iar Matvei.

Dar Fiodor îi aruncă o privire fioroasă, îi făcu şi semn: lasă-l să-l prohodească! mai bine să-şi facă treabă cu mortul decât să-i trăsnească altceva. Tot Astrahanul e acum ca un butoi de pulbere; atât ar mai trebui să arunce Stepan o surcică aprinsă: zboară dracului în aer tot oraşul pentru sfânta pomenire a sufletului lui Ivan Cernoiareţ. E de-ajuns să iasă Stepan afară şi să spună vorba aia.

— Trebuie să-i facem prohodul, se grăbi Matvei să-şi dreagă greşeala. Păi, altfel cum? Trebuie să-i facem prohod, că doar e creştin. M

— Trebuie, zise şi Frol Razin.

Stepan porni spre biserică, cu mortul în braţe.

— Chemaţi-l pe mitropolit, porunci el.

L-au căutat pe mitropolit, dar nu l-au găsit. Îl

mustraseră, în văzul mulţimii îl certaseră Larka şi Şeludiak pentru „coţcării”. Mitropolitului mai să-i sară ochii din cap… îl uluise mai ales faptul că s-a găsit un călugăr care să-l facă de mincinos. După treaba asta nu l-a mai văzut nimeni, se vede treaba că s-a ascuns.

Prohodul l-a cântat popa Ivaşka, răspopitul.

După aceea i-au prohodit pe toţi cei căzuţi…

16.

Dimineaţa Stepan fu trezit de Matvei.

— Stepane, hei, Stepan!… îl înghionti el pe ataman. Hai, scoală-te!

— A-aă… Stepan îşi dezlipi cu greu pleoapele; o odaie necunoscută, întunecată, abia se lumina de ziuă. Ce e?

— Trebuie să te scoli.

— Care eşti?

— Hai, scoală. Eu sunt, Matvei.

Stepan îşi ridică acum capul greu de băutură, se uită în jur. Alături de el era întinsă o femeie, îşi mijea ca o miţă ochii însomnuraţi. Tânără, pufoasă şi neruşinată.

— Tu cine eşti? o întrebă Stepan.

— Nevestica ta, râse muierea.

— Ţi-ii!… Stepan întoarse capul.

— Ia du-te tu de-aici! se răsti Matvei la muiere. Ţi-arăţi şuncile… proasto. Ai dat de bine.

— Stepane, ia împuşcă-l, zise muierea.

— Du-te, porunci Stepan, fără să se uite la „nevestică”.

Muierea îşi trase de sub plapumă trupul bine făcut, împlinit în păcat, se întinse cu un suspin de plăcere, dulce… Şi iar râse voioasă.

— Ah, ce mai nopticică!… M-ai istovit.

— Ţi-am spus să pleci! strigă la ea Matvei. Pic de ruşine n-ai… Ai prins o nopticică… gata, mulţumeşte-te cu atât.

— Na, pupă picioruşul, întinse muierea piciorul spre Matvei.

— Ptiu!… Matvei înjură, rar i se întâmpla să înjure.

Stepan îi dădu brânci muierii din pat.

Muierea scoase un ţipăt prefăcut, îşi luă lucruşoarele şi se făcu nevăzută printr-o firidă boltită între zidurile de piatră.

Stepan îşi lăsă picioarele jos din pat, îşi pipăi creştetul.

— Mai ţii minte ceva? îl întrebă Matvei.

— Adu-mi ceva să mă dreg. Abătut, Stepan cătă cu ochii împrejurul încăperii albe, arătoase, cu ferestre înguste. Unde suntem?

Matvei scoase din buzunar un clondir turtit, închis la culoare, i-l dădu.

— În căsoaiele voievodului.

Stepan bău cu lăcomie, oftă uşurat:

— Hu!… Şezu puţin aşa, cu capul în piept.

— Stepane, aşa nu se poate… Matvei se pregătise să vorbească lung şi cu simţire. Dacă o ducem tot aşa, om juca noi pân-la Moscova şi mai departe, până-n anafura mă-sii, cum spui tu. Atunci când…

— Unde-i Vaska? întrebă Stepan.

— Unde-i Vaska? Păi, cine-l mai ştie!? Şade şi el, tot aşa, pe undeva, să se dreagă. Tu parcă mai ţii minte ce-a fost?

Stepan strâmbă din nas:

— Nu mă bate la cap, Matvei. Mi-e lehamite.

— Are de ce să-ţi fie! De Vaska trebuie să te desparţi, până nu daţi amândoi de belea. Cât sunteţi împreună n-aveţi cum s-o ocoliţi. Lasă-l aici, pune-l ataman peste cetate, că altfel e cu binele! Şi încă ceva, Stepane: trebuie să plecăm. E musai să plecăm. Tu eşti om de oaste, oare nu pricepi? Dac-o ţin tot aşa, îşi beau minţile cu toţii!… Aici nu mai avem ce face! Aici nu mai vine bărbatu-său cu toporul. Pe la spate, adică…

— Pricepem noi, pricepem… Dar dacă nu-i laşi să petreacă, iar iese cu supărare. Aşa că nici nu ştiu care-i necazul mai mare: să-i las să petreacă sau să nu-i las. Ce-ai zis tu, asta pricep şi eu, Matvei, dar mai departe… nu mă

dumiresc deloc cum o fi mai bine.

— Domoliţi-o şi voi un pic. Şi bea şi tu mai puţin. Te prosteşti… şi-i păcat. M-apucă şi groaza, Stepane. Zău aşa.

— Iar ai venit să mă ¿dăscăleşti? zise nemulţumit Stepan.

De data aceasta, nu se ştie de ce, Matvei nu se mai sperie.

— Păi, niţeluş îţi cam trebuie. Dacă-i aşa cum văd bu şi vrei să ajungi ţarul mujicilor, atunci ascultă: eu, mujicul, am să-ţi mai spun din când în când ce şi cum. (Matvei râse pe sub mustaţă.) Eu pot să-ţi spun, vezi bine, când faci ceva ce nu trebuie, că doar n-o să-ţi spună boierii…

— Ce ţar? se minună Stepan. Ce te-a apucat?

— Aşa strigai tu ieri. Beat-criţă. (Iar râse Matvei.) Dar ştii tu ce fel de ţar îi trebuie mujicului?

— Ce fel? întrebă Stepan, după o vreme.

— De niciun fel.

— Asta nu s-a mai pomenit.

— Ei, dacă nu s-a pomenit, atunci să fie unul care să nu se bage în viaţa mujicului. Şi să nu ia şapte piei de pe el. Aşa ţar ne trebuie. Aşa se simte mujicul slobod: lăsaţi-l în pace să-şi are el pământul. Şi să-şi crească pruncii. Toate celelalte le-o face el singur: şi-o izvodi el cântecele, şi poveştile, şi cugetul, şi legile… Spune-i asta mujicului şi are să te urmeze până la capăt. Şi n-o să te lase. Atunci merge el mai departe şi decât cazacii tăi. Şi nici cu numele patriarhului nu mai trebuie să-l ademeneşti, chipurile, c-ar fi alături de tine…

Stepan îl privi cu luare-aminte:

— Asta era!… Aici dai tu greş, cu toate că eşti bun la minte: vezi tu, mujicul ăsta al tău…

— Că de ce-i al meu?

— Păi, al cui?

— E şi-al tău. De ce te dezici de el?

— Naiba să-l ia al cui e! îi face de petrecanie boierului de pe moşia lui şi aşa gândeşte: gata, acum sunt slobod. Dar nătângul nu-şi dă seama: mâine l-or pune pe

altul. Dar dacă ştie că odată cu el s-au ridicat şi patriarhul, şi ţareviciul…

— Care ţarevici? căscă ochii Matvei.

— Alexei Alexeici.

— Păi, ăsta s-a prăpădit!

— Cine ţi-a spus? Stepan îl privi întrebător pe ţăranul din Riazan, parcă ar fi vrut să vadă cum îi pică vestea asta nemaiauzită.

— Dar s-a prăpădit! se înf ierbântă Matvei.

— Mint. Trăieşte… Ţarul şi cu boierii i-au făcut zile fripte, iar el a plecat de-acolo. Trăieşte.

Matvei se uită mai cu luare-aminte la Stepan. Pricepu.

— Ia uite unde baţi tu… Zici c-a plecat?

— A plecat.

— Şi a venit la tine?

— Şi a venit la mine. Păi, la cine altcineva?

— Asta-i limpede, că altundeva n-avea. De Grişka Otrepiev ai auzit?

— De Grişka? Stepan tăcu deodată, parcă acum l-ar fi străfulgerat un gând puternic, venit pe neaşteptate. Am auzit eu de Grişka, am auzit… Cum o cheamă pe muiere?

— Care muiere?

— Nevestica asta a mea…

Matvei râse:

— Anna.

— Arişa! dădu glas Stepan.

Intră Anna, îmbrăcată în straie scumpe.

— Ce-i, sufleţelul meu? Ce-i, cocoşelule…

— Ptiu! îi sări ţandăra lui Stepan. Termină! Ieşi până afară, spune-le cazacilor: să mi-l caute pe Mişka Iaroslavov. Să vină fuga la mine!

Anna îi făcu o mutră lui Matvei şi ieşi.

Stepan îşi trase nădragii, ciorapii. Porni să umble prin încăpere.

— Şi ce fel de Dumnezeu îi trebuie mujicului? întrebă; parcă vorbea cu gândurile lui.

— Dumnezeu?… acum rămase Matvei pe gânduri; voia să răspundă pe îndelete, dar aşa, pe îndelete, de-a dreptul, nu se gândise niciodată ce fel de Dumnezeu îi trebuie mujicului.

— Ei? mai întrebă o dată Stepan, după un timp; de câte ori stătuse de vorbă cu mujicul cel mintos şi tot nu se dumirise: o fi crezând în Dumnezeu sau nu.

— Stau şi eu să mă gândesc. Unul aşa… să nu se târască omul de-a buşelea în faţa lui. Unul de-al nostru. Să stau cu el aşa, ca-ntre vecini, cum ziceai şi tu. Am avut eu în sat un vecin… Un moş. Cam ca ăla ar trebui. Şi zici că trăieşte ţareviciul?

— Ce-i cu moşul? nu mai voia Stepan să vorbească despre ţarevici.

— Era cam sucit moşneagul… Aşa zicea: pentru mine eu sunt Dumnezeu.

— I-auzi!

— Straşnic moş. S-a prăpădit, fie-i ţărâna uşoară. De unul că el nu m-aş fi temut. Şi încă ceva: pe el măcar l-aş fi priceput. Că pe ăsta, privi Matvei spre colţul cu icoane, pe ăsta nu-l pricep. Toată viaţa mi s-a spus să-mi fie frică de el. Şi de ce? Nu pricep. Şi tu eşti fioros, dar pe tine măcar te înţeleg: aşa de tare se iubeşte omul ăsta pe ei, că-i mai sănătos să nu i te pui împotrivă: te omoară.

Stepan se opri în faţa lui Matvei, dar acesta i-o luă înainte cu o întrebare neaşteptată:

— Aşa-i că mă iubeşti?

— Cum adică? făcu Stepan, încurcat.

— Aseară spuneai că nu poţi trăi fără mine, râse sincer Matvei. Oh, Stepane, Stepane… caraghios mai eşti. Drept e, nu totdeauna. Şi cum de-a scăpat ţareviciul, ai?

— El îl întreb de Dumnezeu, iar el îmi tot dă cu ţareviciul. Cu ţareviciul treaba e uşoară; îl ducem la Moscova, îi întrebăm pe tată-său şi pe boieri: ce aveţi cu el?… Tu crezi în Dumnezeu?

— Despre Dumnezeu, Timofeici… nu trebuie. Mă tem. Mi-e frică să mă şi gândesc. Vezi tu cum de vine treaba: te

bagi în sufletul omului, aşa, de-adevăratelea, iar acolo nici n-ai nimic de zis, e negru ca noaptea. De te ia şi groaza.

Intră Mişka Iaroslavov.

— Ai dormit bine, tătucă?

Nici Mişka nu-i mai breaz ca atamanul; se vede că tocmai atunci l-au sculat: e cam umflat la faţă.

— Bine. Şezi jos, scrie. Stepan se uită nemulţumit la esaul. Că şi tu tare frumos arăţi… Să nu ne zboare, esaule, şi atâtica minte cât ne-a mai rămas, cu trăscăul ăsta.

— Ce să scriu? Mişka se uita la ataman, trase cu ochiul scurt, cu răutate, spre Matvei: a şi apucat să-l pârască berbecul din Riazan. Că scrisul ăsta de dimineaţă…

— Ce-ţi spun, aia să scrii. Măcar ai să poţi?

Mişka se duse să caute prin odăile voievodului hârtie, cerneală, pană… Se aşează în colţul mesei, îşi înclină într-o parte capul greu ca o baniţă… Se mai uită odată cu scârbă la Matvei.

— Dă-i drumul.

— Frate! începu Stepan, măsurând iatacul cu pasul, înţelegi şi dumneata… Nu, stai puţin, nu-i bine…

— Cui îi scrii? întrebă Matvei.

— Şahului persan. Frate! Dumnezeu care, cum ştii şi dumneata, îi îndrumă pe stăpânitori mai altfel decât pe restul lumii mi-a dat în noaptea asta un sfat bun. Eu tare te-am îndrăgit. Trebuie să ne unim noi doi împotriva asupritorilor…

— Stai un pic, zise Mişka. Ai luat-o tare. Auzi, asupritorilor… Mai departe?

Uimit, cu smerenie, Matvei se uita la ataman şi lua aminte.

— Am stat eu şi am judecat: cu cine m-aş potrivi eu să leg prieteşug? Cu nimeni. Numai cu dumneata. Trimit la tine soli şi îţi spun: hai să legăm prietenie. Cred că o să ai destulă minte şi n-ai să dai cu piciorul la prepunerea mea care atât de bine-ţi prinde. Ştiu dinainte că mare bucurie vei avea să fii într-un gând cu mine şi te socot ca pe un

frate în care mă încred. Am oaste nenumărată şi tot atâtea bogăţii de tot felul, dar aş cam avea nevoie de pulbere şi plumbi. Tot aşa şi de alte bucate, ca să-mi hrănesc oştirea. Dumneata lucruri din astea ai multe…

— Stai aşa, tătucă. Multe… Şi?

— Dumneata lucruri din astea ai multe, chiar cu prisos, ştiu eu. Dă-i o parte şi prietenului tău, că eu am să-ţi plătesc. Nu cred că ai să asculţi de poveţele celor care ţi-or spune să nu-mi trimiţi toate acestea. Iar dacă aşa se întâmplă, atunci să ştii: curând ai să mă vezi cu oştirea în ţara ta; vin şi iau cu puterea armelor, dacă din prostie nu vrei să-mi dai de bunăvoie. Iar în oastea mea am două sute de mii. (Stepan îi făcu cu ochiul lui Matvei.)

— Aşa-a… spuse Mişka. Crezi că-nghite momeala?

— Aşa că tu să alegi: ori îmi eşti prieten, ori vin şi te spânzur. Pecete avem?

— De-a noastră n-avem. Uite aici, am luat-o pe-a voievodului… Să fie acolo, bună pecete.

— Atunci pune-o pe-a voievodului. E timpul s-avem şi noi una.

— O să avem noi.

Mişka apăsă pecetea voievodului pe foaie, privi cu drag ce scrisese şi frumuseţea de peuete.

— Aduni azi toţi grămăticii din Astrahan: să scrie în târguri şi în sate, porunci Stepan, întinzându-i esaulului clondirul cel turtit. De multe avem nevoie! Le trimitem în toate părţile.

— Le trimitem, zise Mişka, primind glaja din mâna atamanului. Îi arătă şi lui foaia. Parcă-ar fi un ucaz al ţarului!

— Bună treabă, lăudă Matvei gândul atamanului cel cu scrisorile: demult îl bătuse la cap cu treaba asta.

— La şah chiar azi să plece solia. Spune-i lui Frol să aleagă el trei cazaci… Stepan îi luă lui Mişka glaja cu băutură, sorbi din ce mai rămăsese.

— Şi în sus când pornim? îl iscodi Matvei.

— Om porni noi, Matvei. Petrecem şi pe urmă

pornim. Mai ai şi tu răbdare. Stai niţel, să se lege treaba… Să audă oamenii mai multe despre noi, să ne aştepte ei în drum, să nu-i aşteptăm noi pe ei. Lasă să mai umble şi scrisorile noastre prin lume… Trebuia să ne fi gândit mai din vreme la asta, din iarnă să fi mişcat. Uite aşa-i: când e nevoie, nici dracul nu vine să-ţi dea sfaturi! (Stepan mai duse o dată clondirul la gură.) Zici că vrei să afli cum de-a rămas ţareviciul în viaţă? întrebă el vesel, într-o doară.

— Tare mult aş vrea. Păi, cum a izbutit, mititelul…

— O-o, asta-i o întreagă poveste, Matvei. Multe lucruri i s-au întâmplat… Ţi-oi povesti eu cândva.

Partea a III-a

OSÂNDA

1.

Iar la Moscova tot veneau şi veneau scrisori…

Un diac de la dregătorie le citea ţarului şi sfetnicilor mai apropiaţi o dare de seamă cuprinzătoare, întocmită după ştirile primite din ţinutul cuprins de răscoală:

— „… Şi pe înaltul ţar l-au vândut, de l-au lăsat pe acel tâlhar, Stenka, să intre în oraş. Şi hoţul de Stenka Razin l-a azvârlit pe boierul voievod şi cneaz Ivan Semionîci Prozorovski de sus, din foişor. Iar acei tătari care au fost sub înalta ta oblăduire, Premărite Ţar, şi acei tătari te-au vândut şi s-au dat cu el, cu tâlharul Stenka. Iar pe cei doi fii ai boierului el, Stenka, a pus să-i spânzure cu capul în jos pe zidul cetăţii şi au stat ei acolo pe zid o zi şi-o noapte. Şi pe fiul mai mare al boierului, luându-l jos de pe zid şi legându-l, l-a aruncat tot din foişor, iar pe fiul mai mic al boierului, la rugăciunea măicuţei lui, dându-l jos de pe zid şi punându-l într-o răcliţă de lemn, l-au dus la mama lui, la mănăstire. Iar pe ceilalţi oameni ai stăpânirii din Astrahan, şi curteni, şi feciori de boier, şi pe toţi târgoveţii care s-au bătut cu el, cu Stenka, în timpul năvalei, pe toţi i-a căsăpit. Şi în lăcaşurile Domnului icoane ferecate a spart, şi vistieria de bani a înaltului ţar pe toată a găbjit-o, şi felurite înscrisuri de la ispravnicii le-a ars cu drăcească dănţuială, şi averile boierilor şi altor slujbaşi de rang din

acea cetate şi din Kremlin pe toate le-a prăduit. Iar ostatecilor din Astrahan le-a dat drumul pe la taberele lor, şi pe puşcăriaşi i-a lăsat slobozi. Iar soaţa boierului şi nevestele feluriţilor dregători, acelea toate sunt în viaţă şi pe niciuna din acele neveste el, Stenka, n-a tăiat-o.

Şi a stat el, Stenka, la Astrahan săptămâni două încheiate şi a plecat pe Volga spre Ţariţîn. Şi în urma sa a lăsat el, Stenka, tovarăşi de ai lui, cazaci tâlhăriţi, din zece câte doi oameni; iar cu ei, cazacii tâlhăriţi, a lăsat de căpetenie pe tovarăşul său, Vaska Us.

fără stolnicul voievod şi cneaz Semion Lvov e acum la Astrahan, în viaţă. Şi cum de i s-a dat prins pe Volga tâlharului Stenka steagul de oaste ce i-a fost trimis împotrivă de la Astrahan, el, tâlharul Stenka, a adunat cercul şi în cerc aşa a grăit: drag vă e vouă, atamani-voinici, să-l iertăm pe voievodul cneaz Semion Lvov? Iar ei, cazacii tâlhăriţi, au strigat în cerc că drag li-e să-l ierte.

Iar din Astrahan el, tâlharul Stenka, a mers până la Ţariţîn vreme de două săptămâni.

Şi de cum a ajuns el, tâlharul Stenka, la Ţariţîn, a trimis la Don cazaci de-ai lui tâlhăriţi cu fratele său, Frolka, cu toţii oameni cam cinci sute, cu bani şi cu tot felul de averi jefuite, iar cu ei şi opt tunuri. Şi a ţinut el, tâlharul Stenka, la Ţariţîn multe cercuri de adunare.

Iar de la Ţariţîn el, tâlharul Stenka, s-a dus către Saratov. fără oameni călări el, Stenka, nu are niciunul, căci cei pe care îi avea el, Stenka, la toţi li s-au prăpădit caii.

Iar mahoanele pe care le are el, Stenka, nu sunt din cele mari, doar de câte zece oameni, iar în cele mai mari sunt câte douăzeci de mahoană, iar alţii în lotci de câte cinci oameni. Iar acei oameni de prin mahalale şi vâslaşii de pe mahoane pe care el, Stenka, i-a luat cu de-a sila, acei oameni nu au arme cu toţii.

Iar lui Dumnezeu hoţul Stenka nu se roagă şi bea în neştire, şi în dezmăţ se tăvăleşte, şi pe tot felul de oameni îi taie fără îndurare, cu mâna lui. Şi spune vorbe grele despre streliţii de la Moscova şi-i face de măcelari: voi,

cică, măcelarilor, ascultaţi de boieri, iar eu cu ce nu vă sunt boier? Au toţi cazacii tâlhăriţi poruncă aspră de la el, de la Stenka, să nu fugă nimeni de la el în Rusia. Iar pe care îi prind de au fugit de la el, de la Stenka, pe acei fugari, dacă pe apă s-au dus, în apă îi aruncă, iar dacă pe mal uscat i-au ajuns, pe loc îi taie, ca nimeni să nu dea veste despre el, despre Stenka, în Rusia.

Iar din Saratov vin la el oameni de târg câte doi şi câte trei adesea şi îi spun să vină la ei în Saratov fără zăbavă, că ei, târgoveţii, îi dau pe mână oraşul Saratov, numai că la Saratov s-a întărit în cetate voievodul de acolo”.

Diacul termină de citit. Dar mai avea el în mână şi altceva…

— Ce-i acolo? întrebă ţarul.

— Scrisoare de la hoţi… Cum o suceşte, nemernicul: veştile despre el să nu ajungă, dar el tot umblă să adune oamenii.

— Zi-i, porunci ţarul.

Diacul se apucă să citească:

— „Carte de la Stepan Timofeici, de la Razin.

Vă scrie Stepan Timofeici către tot poporul de rând. Cine vrea să-l slujească pe Dumnezeu şi pe ţar, şi oştirea cea mare, şi pe Stepan Timofeici, că şi eu am trimis cazaci ca ei cu voi dimpreună pe vânzători să-i nimicească şi pe asupritorii duhovnici şi mireni să-i stârpească. Şi cum vin cazacii mei cu treburi pe acolo, voi să staţi cu ei la sfat, şi voi, robiţii şi iobăgiţii, să mergeţi sub steag la cazacii mei”.

Multă vreme tăcură curtenii.

Necaz mare.

Scria şi ţarul.

Un alt diac, cu voce groasă, le citea din pridvorul Postelniciei oamenilor de oaste din Moscova, Ucazul ţarului:

„Ci noi, înalt cârmuitor, ţar şi mare cneaz, Alexei Mihailovici, am poruncit să vi se aducă la cunoştinţă că ţara Moscovei se află la mare cumpănă şi sub oblăduirea

preasfintei stăpâna noastră Născătoarea de Dumnezeu şi totdeauna peste orice duşman izbândă ne va da de la Domnul Dumnezeu prin ruga ei. fără noi, înalt stăpânitor, şi dimpreună cu noi întreaga ţară a Moscovei într-o aceeaşi nădejde, şi de la Domnul Dumnezeu nesmintită nădejde ţinem în oblăduitoarea noastră Preasfânta Născătoare. Şi am dat ucaz să se ştie că am pus în slujba noastră împărătească pe boierul voievod şi cneaz Iuri Alexeevici Dolgoruki şi pe stolnicul cneaz Konstantin Şcerbatov.

Iar pentru această slujbă a voastră mila şi simbria noastră împărătească or fi mai mari ca înainte. Şi dacă, uitând de Domnul Dumnezeu şi de pravoslavnica credinţă creştinească şi de jurământul de credinţă pe cruce dat nouă, de îndată nu vor merge împotriva acelui duşman al crucii şi dezicător de credinţa pravoslavnică şi ucigaş de creştini pravoslavnici nevinovaţi Stenka Razin, şi nu vor reveni în slujba înaltei ocârmuiri împărăteşti şi s-ar lăsa la casele lor, atunci din înaltul nostru Ucaz împărătesc moşiile şi părţile de pământ ale acelor oameni să le fie luate fără dare înapoi şi apoi să fie date acelor jălbaşi care fi-vor în slujba noastră. Iar de s-ar întâmpla să fie oameni de oaste de felurite ranguri care să fugă din slujba noastră împărătească, ci aceia să fie osândiţi la moarte fără nicio cruţare. Şi voi negreşit să veniţi la datorie fără zăbavă şi să ne slujiţi pe noi, înaltul ţar, iar pentru slujba voastră răsplătiţi veţi fi de împărăţie. Asta-i tot!”

Nu, nu degeaba ura Stepan Timofeici atât de crunt hârţoagele: iată că s-au pornit ele „să grăiască” şi a început să se adune văzând cu ochii ameninţarea împotriva lui. Acolo, pe Volga, trebuie să urli, să retezi capete, să cucereşti cetăţi, să verşi sânge… Aici, la Moscova, trebuie să ştii să te grăbeşti la vreme cu hârtiile… şi s-o ridica atunci puterea care să iasă la bătaie şi să rupă cerbicia celor de pe Volga… Către vremea aceea statul îl prinsese deja pe om în vârtejul său greoi, încet, fără scăpare; hârţoaga, precum şarpele, căpătase o forţă amorţitoare. Ucazuri. Cărţi împărăteşti. Înscrisuri… O, ce

înspăimântătoare sunt! Dacă îţi închipui că acele hârtii pe care le-a dat pradă focului Razin în piaţa Astrahanului ar fi putut să strige cu glas de om, să geamă, să îngâne blesteme, să ceară îndurare, atunci acestea de aici, de la Moscova, s-au pus pe cumplită răfuială, dar „grăiau” ele în linişte, îşi cunoşteau meseria. Nimic nu era mai de spaimă în Rusia decât Doamna Hârţoagă. Pe unii îi făcea puternici, pe alţii slabi, neputincioşi.

Stepan, când a dat foc hârtiilor la Astrahan, strigase încântat, fără să se mai gândească:

— Uite-aşa am să pun foc la toate hârţoagele acolo sus, la împărăţie!

Să te-ajute Dumnezeu, Stepane! Să te-ajute norocul, măiestria ta în meseria armelor. Du-i tu, cu sabia ta cea ascuţită, pe cei asupriţi, bătuţi, pe cei mult chinuiţi spre fericire, fă-i slobozi. Dă-le lor libertate!

2.

Saratovul se dădu luat fără luptă. Stepan porunci să-l înece pe voievodul de acolo, Kuzma Lutohin. Dădură morţii şi pe toţi curtenii şi ispravnicii. Averile lor le împărţiră. Rânduiră oraşul după legea căzăcească; ca ataman îl puseră pe sotnicul Grişka Saveliev.

Fără să mai zăbovească mult la Saratov, Stepan se porni mai în sus, către Samara.

În ultima vreme, de când răzmeriţa începuse să capete – în chip neaşteptat, poate, chiar şi pentru el – o întindere nebănuită, se vădea după faptele lui Stepan că nu mai urmărea decât un singur gând. Îl cuprinsese o nerăbdare cumplită şi tot ce, cu voie sau fără voie, îl împiedica să împingă lucrurile înainte după dorinţa lui îl înverşuna de moarte. Voinţa lui dârză, aţintită spre un scop îndepărtat, voinţa Iun cea nestăvilită îl luase şi pe el pe sus, ca o vijelie, îl trăsese în viforul ei, îl arunca acum dintr-o parte în alta şi iar îl mâna înainte.

Veneau alte mii şi mii de ţărani. Se ridicau şi mordvinii, ciuvaşii… Treizeci de mii erau de-acum sub flamura lui Stepan Razin. Se întinsese vâlvătaia pe toată

Volga de mijloc. Ardeau conacele moşierilor, ale boierilor. Averile lor, vistieriile cetăţilor, marfa marilor negustori, toate se împărţeau sărmanilor şi alte mii se ridicau şi veneau sub steagul falnic al celui ce le luase apărarea.

...Se opriră să facă un scurt popas, să-şi facă şi ei câte ceva cald de mâncare şi să se odihnească niţeluş. Merseseră cam repede în ultima vreme; fără cai osteneau mai iute, mahoanele cele mari, pe care erau tunurile, şedeau adânc în apă, iar de tras la vâsle trebuiau să tragă împotriva curentului.

— Ne mână cam tare tătuca.

— Unde s-o fi grăbind? vorbeau între ei vâslaşii. O fi vrând să ajungă la Moscova înainte să dea zăpada?

— Păi, n-ar strica...

— Dac-ar fi după mine, am fi putut noi ierna şi la Saratov. Mi-am găsit eu acolo o muieruşcă... mm-ah!... mai mare dragul. Păcat c-am stat atât de puţin acolo.

Îi întinseră atamanului două corturi, pe mal. Într-unul îi chemă pe Fiodor Suknin, Larka Timofeev, Mişka Iaroslavov, Matvei Ivanov, pe moş Liubim, pe căpetenia tătărească Assan Karaciurin şi pe Akai Boliaev, din partea mordvinilor.

Împreună cu Mişka Iaroslavov veni şi tânărul fiu de boier Vaska; tocmai se aşezaseră să pună pe hârtie scrisori „încântătoare” pe care le răspândeau acum cu zecile, dacă nu cu sutele, prin toate colţurile Rusiei. Ciudat, dar până şi aceşti aprigi duşmani ai hârţoagelor, în frunte cu Razin, tare se încredeau acum în scrisorile lor. Ce anume o fi aducând oamenii spre ei – că or fi fost scrisorile astea ale lor sau altceva – vorba e că oamenii veneau, iar lucrul acesta îi bucura foarte.

Stepan aşteptă să vină toată lumea, se ridică, făcu câţiva paşi prin cort... Acum iar nu mai punea gura pe băutură, era treaz la minte şi iute lua hotărâri. Slăbise în zilele acestea din urmă, de iureş.

— Ce v-aţi întins aici? îi întrebă pe Mişka şi pe Vaska.

— Scrisorele... pentru mama Rusie...

— Scrieţi voi după aceea. Vaska, tu ieşi, îi porunci el feciorului de boier; nu prea avea încredere în el, dar îl ţinea pe lângă sine pentru ştiinţa lui de a scrie repede şi bine.

Vaska ieşi, fără să se supere câtuşi de puţin.

— Uite ce e... Eu fac cunoscut, rosti Stepan; se simţea că asta-i hotărârea lui, neclintită. Era vorba dacă să facă cunoscut oştirii şi poporului că „patriarhul şi cu „ţareviciul Alexei" vin împreună cu Razin, sau să mai aştepte.

— Stepan... începu să zică Matvei care se împotrivea din toate puterile acestei înşelătorii. Lasă-mă să spun şi eu o vorbă. Dacă tu...

— Să taci! ridică glasul Stepan. Îţi ştiu eu gândul, Matvei. Tu ce zici, Fiodor? şi se proţăpi în faţa lui Fiodor.

— Rău faci că nu-l laşi să vorbească, spuse Fiodor cu dojană în glas. El...

— Eu pe tine te întreb! Şi ţie-ţi poruncesc: să spui cum crezi tu.

— De ce dracu' ne mai chemi atunci! se supără Fiodor. Dacă nu-i pe-a ta, nu mai laşi pe nimeni să deschidă gura. Atunci să nici nu ne mai chemi.

— Tu să nu te ascunzi în spatele altora. Ai şi prins meşteşugul: cum e ceva, cum îţi bagi limba-n... Vorbeşte!

— Păi, asta ce-i? Cum ai tăia un pui de găină?... „Vorbeşte". Cu muierea-n pat s-ar putea să mai vorbesc. Şi tot e puţin. Nu mă pricep, nu m-am născut eu din ăştia. Iar de gândit gândesc eu la fel cu Matvei: ce dracu' să avem noi treabă cu ei? A cincea roată la căruţă. Uite câţi ni s-au adunat: treizeci de mii. Pe cine vrei să prostim? Şi mai ia tu bine aminte în gândurile tale: de Nikon, aşa-i, multă lume s-a depărtat... Mai mult rău facem cu şmecheriile astea ale noastre.

— Auzi-l că nu ştie să vorbească! Şi a vorbit aici cât trei. Treizeci de mii e puţin. Trebuie să avem de treizeci de ori câte treizeci. De-acum încep cetăţile mari, Ţariţînul şi Samara sunt nimic pe lângă ele.

Stepan nu voia să arate, dar vorbele lui Fiodor îi băgaseră îndoiala în suflet; gândise el mult şi voia să-l ajute şi alţii cumva în gândurile lui, dar nu se ruga nicicum de ei. În mintea lui a se hotărâse: minciună să fie, dar măcar să fie cu folos. Tăată încurcătura e doar cu „patriarhul”: se aude că în Rusia mulţi s-au lepădat de Nikon, să nu iasă cumva mai rău, ce-i drept e drept.

— Vin oamenii, nu vezi? Păi, nu că… asta… au ajuns la treizeci şi. gata, nu mai vin. Acum două săptămâni nici cinşpe n-aveam, o ţinea una şi bună Fiodor.

— Tu ce zici, Larka? îl întrebă Stepan pe Larka tot aşa, proptindu-se în faţa lui.

Larka stătu pe gânduri.

— Păi, nici mie nu prea-mi stau la inimă. Că ce rost are?… răspunse el sincer.

— Nimic nu pricep ăştia! rosti cu amărăciune Stepan. Să mai mergi şi la război cu ei. Singur trebuie să-mi sparg capul: niciun sfat mai cu minte, nicio scofală… Stau toţi pe grumazul meu şi bălăngăne din picioare.

— Ce adică nu pricepem? zise uimit Fiodor. Ia uite!… Nu-l mai înţelege lumea.

Vorbind apăsat – că nu era pentru prima dată – Stepan începu să-i lămurească:

— Altfel or să creadă că eu vreau să mă aşez ţar peste Moscova. Iar când se ivesc ăştia are să se vadă că nu-i pentru mine, ci să-l duc pe moştenitor la tron. E altceva?…

— Mai bine să strigi mai puţin prin toate locurile că nu vrei să fii ţar şi-atunci nici n-au să mai creadă, îl povăţui Matvei.

— Cum adică n-au să mai creadă? nu pricepu Stepan.

— Că nu vrei să te pui ţar. Că aşa tu tot strigi, iar oamenii tot pe dos gândesc: ăsta şi-a pus în cap să fie ţar. Aşa-i făcut omul nostru: una-i spui, alta pricepe.

— Ia mai du-te şi tu!… făcu plictisit Stepan.

— Eu mă duc, dar tu crezi că departe ajungi cu ăştia ai tăi? Parcă nu de-ajuns au înşelat alţii poporul? Ei, nu!…

Trebuie să-l mai înşelăm şi noi. Şi când o ieşi la iveală înşelăciunea?

— Păi, tot pentru binele lui e şi înşelăciunea, prostovane! Că doar nu mie-mi trebuie!

— Aşa o fi? Că şi asta tot spre binele lui ar fi. Şi ce ţi-o fi atâta teamă c-o să creadă lumea că vrei să ajungi ţar? Las' să fii şi ţar.

— Ce mai ţar oi fi eu?

Aşa şi era, adevăr adevărat, căci lui Stepan nici în sinea lui, nici prin gând nu-i trecuse să fie el ţar peste Rusia. Poate doar aşa, un fel de Mare Ataman…

— Şi încă ce mai ţar! Doar că prea le face el pe toate de capul lui… În schimb, ai să fii ascultat. Dac-ai fost blând cu cei de jos, ai să fii bun şi de ţar. Nu-ţi trebuie nici prea multă minte: stai sus, deoparte, şi scuipi mai departe.

De fiecare dată când venea vorba de ţar Matvei se uita la Stepan, iscoditor şi vesel.

— Asta era! ridică glasul Stepan. După tine, nimic nu-i mai uşor. Parcă mi-ai făcut şi mie poftă să şed sus. De scuipat învăţ eu să scuip, mai departe ca alţii…

— Dar mai trebuie să şi nimereşti, băgă şi Larka o vorbă.

Râseră cu teţii. Dar Matvei tot nu-l slăbea pe Stepan.

— Dar te cam bate gândul, Stepane; barem pe noi nu încerca să ne păcăleşti. Mai bine spune aşa: mai ţii în tine gândul ăsta până i-o veni vremea. N-ai decât să nu dai de ştire… încă. Noi ce treabă avem ce-ai să ajungi tu acolo?

— Voi n-aveţi, dar alţii au.

Se prinsese de-acum şi Stepan, de-a binelea, în joc cu mujicul cel isteţ.

— Care alţii? îl iscodi Matvei.

— Or fi…

— Cine?

— Streliţii cu care ne-o mai fi dat să ne întâlnim. Lor nu le e totuna dacă vine un uzurpator sau dacă-l aducem la tron pe unsul Domnului, pe ţarevici. Cum vor şti, aşa le-o fi şi cheful la bătaie. Iar nouă ne trebuie să le piară cheful

ăla de tot.

— Măcar să ştie! se repezi Larka. Crezi că ne pică fesul? Dă de ştire! mai uşor se lăsa el înduplecat de gândul atamanului decât de vorbele pisălogului de Matvei.

— Nu-i vorba să ştie, se încăpăţână Matvei. Ţareviciul a răposat, asta e; şi-o să iasă la iveală că noi minţim. Că n-or fi ştiind boierii cum să le spună streliţilor adevărul! Asta-i bună!... S-or pricepe ei, iar noi rămânem de căruţă cu ţareviciul nostru cu tot. Cu ce obraz ne mai ivim noi atunci la Moscova?

— Mai întâi să ajungem noi acolo, rosti sfătos Stepan. Tu ai şi ajuns la Moscova, că iute mai eşti.

— Bine-e... ia lasă-mă să gândesc şi-aşa: uite c-am ajuns. Iar acolo, de la mic la mare, toată lumea ştie că ţareviciul e demult mort şi „îngropat. Iar noi iată-ne: ţup, cu ţareviciul. Cum ne arătăm noi atunci?

Stepan nu mai voia să meargă cu gândul atât de departe.

— Să ajungem noi întâi la Moscova, mai zise el o dată. Vedem noi atunci. Toate la vremea lor. Chemaţi cazacii, ăia care sunt mai pe-aproape. Dau de ştire. Tu ce crezi, Assan? îl întrebă el la urmă, râzând, şi pe tătar.

— Cum ştii, tătuca, răspunse mârzacul tătar. Mata dai ştire, asta nu facem obraz rău la noi, râse şi Assan.

— Matvei?... Stepan tot mai trăgea nădejde să-l câştige pe mujic, să se încline şi el la dreptatea atamanului.

— Dă de ştire... eu ce pot să fac? Ştiu doar că-i o prostie.

Se înclinase Matvei, dar cu amărăciune şi fără chef; n-avea el puterea să dovedească ceva cuiva aici.

Cazacii, oşteni de rând şi câţiva desiatnici care se întâmplaseră să fie mai pe-aproape, umplură cortul atamanului. Nu ştia niciunul pentru ce fuseseră chemaţi. Stepan nu era în cort (ieşise când au început să vină cazacii).

Deodată, pologul care acoperea intrarea în cort se

dădu la o parte… Intră Stepan, iar după el… ţareviciul Alexei Alexeici şi patriarhul Nikon. Deosebit de impunător arăta Nikon: uriaş, cu nişte palme cât cazmaua, cu o barbă mare, înspicată.

Ţareviciul şi patriarhul se înclinară înaintea cazacilor. Aceştia se uitau nedumeriţi la ei. Chiar şi cei care ştiau de travestire stăteau acum cu ochii holbaţi la „ţarevici” şi la „patriarh”.

— Uite, voinicilor, ne-a miluit Dumnezeu de ne-a trimis oaspeţi dragi, începu Stepan. Au venit la noi în noaptea asta ţareviciul Alexei Alexeici şi patriarhul Nikon. A umblat zvonul că s-ar fi prăpădit ţareviciul; asta-i scorneală boierească, uite-l că trăieşte, aicea e. N-a mai putut răbda să stea cu ţarul, s-a ferit de asprimea tatălui şi de viclenia boierilor. A venit vremea să-i sărim într-ajutor. Să arătăm adevărata faţă a boierilor… Şi tot aşa să-i arătăm şi pe moşieri, şi pe arendaşi, şi pe voievozi, şi pe dregători.

Că ăia pe nimeni nu lasă să trăiască… nici pe ei… Uite că nici chiar pe ei!…

Stepan nu izbutea să vorbească uşor şi limpede, nu se uita la nimeni, se ferea mai ales de privirile uimite ale cazacilor, era supărat şi voia să termine mai repede ce avea de zis.

— Asta-i tot. Atât am vrut eu să vă spun. Acum mergeţi. Ţareviciul şi cu patriarhul rămân cu noi. Acum… Ce mai vreau eu să vă spun… (Stepan se uită spre cazacii care se buluciseră la intrarea în cort, îşi stinse stânjeneala cu un zâmbet, măcar că era cam silit.) Acum, ce avem noi de făcut e cu temei, fraţilor. Să ştiţi şi voi şi să le spuneţi tuturor: ducem cu noi moştenitorul la tron. Să li se usuce acum limba celor care din hoţi şi tâlhari nu ne mai scot. Doamne-ajută.

Cazacii, uimiţi de o veste atât de neobişnuită, începură să se împrăştie, trăgând cu coada ochiului spre „ţarevici” şi „patriarh”. Unii mai ageri băgaseră ei de seamă că odăjdiile „patriarhului” cam prea seamănă cu

anteriul mitropolitului din Astrahan, dar tăcură din gură.

După ce au ieşit toţi, Stepan s-a aşezat, i-a poftit şi pe „pariarh” şi pe „ţarevici” să şadă:

— Ia loc, sfinte patriarh. Şi tu, ţareviciule… Staţi jos. Să bem acum… c-am început un lucru bun. Pentru izbândă.

Esaulii se înghesuiră unii în alţii, le făcură loc la masă bătrânului şi băietanului cel smead la faţă, „ţareviciul”, mai aproape de ataman.

— Toarnă, Mişka, porunci Stepan; se uita şi el curios la „înalţii oaspeţi”.

Mişka Iaroslavov turnă în pocale, le dădu mai întâi „patriarhului” şi „ţareviciului”. Râse scurt.

— Tu ce faci, bei? îl întrebă pe băietan.

— E-e, hai, spuse acesta.

Şi roşi. Şi se uită întrebător spre ataman. Acesta se prefăcu şi el că nu bagă de seamă descumpănirea „ţareviciului”.

„Patriarhul” dădu pe gât pocalul, plescăi din buze. Îi cuprinse pe toţi cu privirea, sfânt şi mulţumit.

— Brr-ah!… Parcă mi-a trecut un îngeraş pe suflet cu picioarele goale. Blândă băuturică, o lăudă el.

Cazacii râseră. Nu se ştie cum o fi cu „ţareviciul”, dar „patriarhul” se vede cât de colo că-i mujic de-al nostru.

— Ai mai avut parte de aşa ceva pe când erai duhovnic? Te pomeneşti că oi „fi băut şi d-alea străine? îl întrebă zâmbind Larka Timofeev.

— Da’ are voie?… Ca patriarh, adică… puse şi Matvei o întrebare, nu atât pentru „patriarh” cât pentru ceilalţi.

Cazacii din jurul mesei îl iscodeau din ochi pe „patriarh”.

Bătrânul îşi miji ochii cu înţelepciune; lăsă să-i treacă pe lângă ureche vorbele lui Matvei, iar lui Larka îi răspunse:

— Am băut, fiule, am băut… Ia mai adu-ne tu, drăguţă, câte una: pentru biserica cea pravoslavnică. (Bău şi iar plescăi.) Alunecă!… Brr-ah!… Ei, Stepan Timofeici, şi mai departe? Cum ne cartiruieşti?

Stepan îi urmărise din ochi, zâmbind, pe toţi; era mulţumit. Vorbi:

— Mergem la mahoane. Ţie, vlădică, îţi dau mahoana cea neagră, iar ţie, ţareviciule, pe cea roşie. Acolo o să staţi. Să vă simţiţi ca acasă, nu duceţi grijă de nimic.

Unii mai curioşi trăgeau cu ochiul prin deschizătura cortului; nu îndrăzneau să intre, dar îi cercetau cu multă mirare pe cei doi oaspeţi de seamă ai atamanului.

— Ei, a şi-nceput, spuse Stepan. Putem s-o luăm din loc. Mergem! Nikon, tu să păşeşti în faţă. Că tu eşti cel mai de vază…

Ieşiră tustrei din cort – Stepan, „ţareviciul" şi „patriarhul" – şi se îndreptară spre mal, unde fuseseră pregătite două mahoane cu corturi pe ele: una îmbrăcată în catifea neagră, alta în catifea roşie. La amândouă mahoanele străjile purtau straie ca de zile mari.

La vederea întregii oştiri, Stepan le povestea ceva oaspeţilor, tot arăta cu mâna spre oaste… Mergea alături de „patriarh", nu cuteza să-i treacă înainte. Coşcogeamite „patriarhul" păşea măsurat, dădea din cap a înţelegere.

Din toate părţile se uitau la ei cazacii, mujicii, târgoveţii, streliţii. Erau aici de toate neamurile: ruşi, hoholi, zaporojeni, mordvini, tătari, ciuvaşi. Se uitau, se minunau. Nimeni nu mai apucase să vadă un patriarh sau un ţarevici, darămite pe amândoi deodată.

Stepan îşi duse oaspeţii până la mahoane, le făcu plecăciune. Oaspeţii urcară pe mahoane şi se făcură nevăzuţi în corturi.

Stepan dădu semn cu mâna către oaste: la mahoane.

Iar către ţar tot veneau hârţoagele, şi pe jos, şi călare, şi pe apă. Povesteau hârţoagele.

„… Şi s-a aşezat el în preajma Samarei, iar cei de acolo s-au hoţit şi ei de i-au dat lui, tâlharului, Samara pe mână. Şi vrea el, hoţul de Stenka Razin, să ajungă la Simbirsk în ziua de Sfântu Simion (1 septembrie) şi tot atuncea să şi dea năvală la Simbirsk cu toată gloata ca să pună el, hoţul, mâna pe Simbirsk înainte de a sosi acolo

voievodul, cneazul Piotr Semionovici Urusov, cu oamenii lui de oaste.

Şi dacă mai zăbovesc în drum reghimentele înălţimii Tale, atunci ne aşteptăm aici, la Simbirsk, la mare năpastă din partea lui, a hoţului, căci în tot Simbirskul, în lăuntrul zidurilor, nu-i decât un puţ de apă, dar şi în el nu e apă nici pentru o zi, că într-o zi şi o noapte nu se umple mai mult de un sfert de stânjen. Iar voievodul, cneazul Piotr Semionovici Urusov din Kazan, şi cneazul Iuri Nikitici Boriatinski din Saransk cu oamenii lor de oaste până în ziua 27 a lui august în Simbirsk nu s-au arătat. Iar din partea târgoveţilor din Simbirsk mare izbăvire nu e de aşteptat la venirea hoţilor, căci tot uitându-se la oraşele mai din vale şi văzând că acele cetăţi i se închină tâlharului…”

Ţarul se ridică în picioare şi, scârbit peste poate, izbi cu toiagul în podea.

— Ei, bine, nu i-o fi de-ajuns lui Stenka? strigă el mânios. E timpul să-l astâmpărăm pe voinic. Cum se poate una ca asta?!

4.

Lui Stenka nu-i era încă de-ajuns.

„Cinsteau” acum cucerirea altui oraş, cetatea Samarei.

…Petrecerea s-a încins mai spre seară. Pe mal. Mai sus de Samara. Uriaşa tabără era în sărbătoare. Berbeci întregi şi mânzaţi de un an se perpeleau la jar. Rachiu tare, tras din secară necoaptă, mied şi bere erau după pofta inimii; se aşezaseră chiar acolo, lângă butoaie… Mai apoi şi mai departe are să fie greu; Stepan ştia asta, de aceea le-a dat voie să se veselească. Nu voiseră să-şi dea drumul prea tare, dar până la urmă tot au scăpat frâiele, iar i-a furat boarea cea caldă, s-au pus să duduie.

Stepan, băut de-acum binişor, şedea lângă cort, aproape de apă, cu cămaşa desfăcută „greoi, primejdios; cânta, dar nu prea tare. În stânga lui era „ţareviciul”, în dreapta „patriarhul”. „Patriarhul” era şi el făcut; se vedea

însă bine că ţine el zdravăn la băutură.

Stepan iar zicea cântarea aceea de suflet care îi fusese dragă lui moş Stîr:

Oh, mămucă, nu mai pot

Nu pot, maică, nu mai pot!…

Toţi cei din preajmă îl îngânară şi ei, care cum putea:

Nu mai pot şi nu mai pot, nu pot, nu pot!

Ah, şi nu pot, nu mai pot, nu pot, nu pot!

*Stă ţânţaru-n*tr-*un picior*.

*Stă ţânţaru-n*tr-*un picior*!

Şi iar, tot aiurea, care încotro, mormăiră: „or-r-i, or-r-i!…”

Pe-un picior, într-*un picior*, *picior*, *picior*!

Ah, că stă într-*un picior*, *picior*, *picior*!

Deodată, Stepan se înfurie pe tânguiala asta bâlbâită, se ridică în picioare, începu să urle, le făcu semn şi celorlalţi să urle odată cu el:

Şi ţipă: *valeu că mor*.

Aoleu, săriţi, că mor!

Se ridicară cu toţii şi se porniră să zbiere:

Şi-am să mor, valeu, că mor, cai mor, că mor!

Ah, şi ce o să mai mor, să mor, să mor!

Ca să poată zbiera mai bine, se îndreptară din şale, le luceau ochii, li se încordaseră vinele pe grumaz… Cântecul lua putere; el era acum acela care-i cuprindea pe oameni, îi înghiontea, trăgea de ei, îi înverşuna. Prinseră şi alţii glas, în tot lungul malului, pe lângă butoaie, şi tot ţărmul începu să mă râie fioros către albăstreala asfinţitului.

„Patriarhul” sări deodată în mijlocul cercului şi porni în pas ele joc, silindu-se să prindă bătaia cu piciorul.

Scoate briciul din şerpar.

Scoate briciul din şerpar!

Încă vreo zece dintre cei de lângă cort se repeziră şi ei, că nu-i mai răbda inima, şuierând şi bătând pământul de mama focului. Aburii verzi ai băuturii, dezlănţuirea aceea bărbătească le-a mişcat sufletele din loc, le-a făcut mototol.

Scoate-l, maică, din şerpar, şerpar, şerpar!

Ah, şi scoate-l din şerpar, şerpar, şerpar!

„Patriarhul” se prinse într-o căzăcească îndrăcită, săltând pe vine, zvârlindu-şi uşor trupul uriaş; sus-jos, sus-jos… Greu de crezut că-i aproape un moşneag.

Nimeni nu o băgase în seamă pe baba piază-rea. De unde s-o fi ivit? Întâi au auzit-o când a început să urle mai tare decât cântarea atamanului:

— Va-ai, vai, dragul de el, frumosule-e-e, şoimanule-e… Că vesel mai eşti tu la petrecere-e-e… Că liber eşti tu şi slobod eşti-i-i… Da sărbătoare-i asta sau sfântă pomenire-e-e…?

Bocetul babei – sălbatic, de dincolo de mormânt – le-a retezat firul cântecului. Rămaseră buimăciţi. Stăteau toţi cu ochii la bătrână. Avea ceva înfricoşător, aşa cum înainta ea spre Stepan, privindu-l fără să clipească din ochii ei senini; mergea spre el în lumina palidă a amurgului şi îi tot zicea:

— Ah, că nu bănuieşte inima ta ce năpastă te paşte-e-e… şi nici nu ştii-i-i… Şi nici n-o simte inimioara ta cea bună! O-oh… A-ah, unde te duci tu, Stiopuşka-a-a?… Şi de ce, dragule-e-e…? Da’ de ce te-ai gătit tu aşa? Că în jur nu te uiţi, nici înapoi nu priveşti… Ah, că nu-ţi spune ţie inimioara ta cea bună-ă-a… Şi nici Domnul nu-ţi spune, cel din ceruri, că ai îmbrăcat tu cămaşa mortului-i-i…

Nu era Stepan dintre cei slabi de înger, dar s-a zăpăcit şi el, parcă s-a dat înapoi.

— Cine-i asta? De unde?…

— Baba piază-rea! Bocitoarea din Samara! o recunoscură unii pe bătrână. O ştim noi, umblă pe la curţile oamenilor şi se văietă. Nu-i în toate minţile…

— Ptiu. fir-ar să fie!

— Va-ai, vai, dragul de el-i-i… începu iar să se tânguie bocitoarea, întinzându-şi mâinile uscate către ataman.

— Luaţi-o dracului de-aci! răcni Stepan.

O luară pe sus pe babă şi o duseră de acolo.

— A-ha, că frumos eşti ca soarele… tot mai încerca să

se vaiete bătrâna.

Îi astupară gura cu o căciulă.

Stepan se aşeză la loc, îngândurat… Pe urmă scuturǎ din cap, spuse tare, cu îndârjire:

— Minţi, babo, corbul meu n-a dat încă roată! (Se întoarse apoi spre cazaci.) Nu lăsaţi nasu-n jos, flăcăi! Ia mai toarnă! S-or găsi destui să ne prohodească, numai că mai întâi trebuie să ne şi răpună.

Turnară. Băură.

Puţin câte puţin, petrecerea parcă începea iar să prindă viaţă… Şi tocmai atunci a dat nenorocul să mai vină unul taman când nu trebuie. Parcă ar fi fost un semn al sorţii… ceasul rău.

Se auziră glasuri dinspre mal.

— Kuprian! Kipriuşka!… Ţi-i!…

— Cum ai ajuns aici?

— Uite-l că-i viu! Nici n-am mai crezut…

— Cine-i acolo? întrebă Stepan.

— Kipriuşka Solnţev, de-a fost dus cu carte la şah. Numai tu, Kuprian? Unde-s Iliuşka, Fedka?

— Ce veşti aduci? tăbărâseră cu toţii pe Kuprian.

Kuprian Solnţev, cazac voinic, să fi avut vreo treizeci de ani, voios, îmbătat de bucurie, îşi făcu drum până în preajma atamanului.

— Să trăieşti, tătucă!

— Ei?… întrebă Stepan.

— Singur m-am întors… Cum mă vezi. Doamne, nici nu-mi vine-a crede că vă văd… Parc-aş visa.

— Cum aşa? întrebă iar, încet, Stepan. Nu ştia nici el de ce, dar îl sâcâia bucuria zgomotoasă a lui Kuprian. Şi tovarăşii tăi?…

— I-a tăiat şahul pe tovarăşii mei. I-a dat la câini…

Stepan scrâşni din dinţi.

— Şi tu cum de-ai scăpat?

— Mi-a dat drumul. Mi-a poruncit să-ţi spun…

— Nu te pripi! i-o tăie mânios Stepan. Vezi să nu te îneci cu vorba! (Ca un ghimpe în inimă îl fulgerase pe

Stepan presimţirea că are să-i toarne acum Kuprian nişte veşti de să-ţi vină rău.) Ce-a poruncit? Cine?

— Şahul a poruncit să-ţi spun…

— Prin Astrahan ai venit? îi rupse şirul din nou atamanul.

— Prin Astrahan, altfel cum?

Kuprian nu putea pricepe nicicum de ce n-o fi atamanul bucuros să-l vadă. Şi nimeni dintre cei din jur nu pricepea ce se petrece cu atamanul.

Atamanului însă îi era groază de veşti rele, şi de la şah, şi despre treburile din Astrahan. Se şi temea, dar şi dorea să le ştie.

— Cum e pe acolo? La Astrahan…

— Us n-o duce bine, a dat o boleşniţă-n el, parc-ar putrezi de viu. Se tot sfădeşte cu Fedka Şeludialc… Fedka i-a făcut felul cneazului Lvov, iar Vaska îl duşmăneşte din pricina asta…

— Ce-a făcut?… Stepan era uluit. Cum?

— L-au sugrumat.

— Am zis să nu se-atingă de el! urlă Stepan. S-a hotărât şi-n cerc!… Aveam nevoie de el! Ce, sunt de capul lor?… Ce naiba i-a apucat?

— Nu ştiu. Iar şahul a poruncit să-ţi spun aşa: că vine el cu oaste mare şi te dă la porci, la troa…

Scurt, pe neaşteptate, tună împuşcătura. Kuprian duse mâna la inimă şi căzu în braţele cazacilor.

— Eh, tătucă, nu tre'… şi amuţi Kuprian.

Stepan îşi vârî pistolul la loc, în cingătoare. Întoarse capul. Tăcere.

— Minte şahul! O să mai dea el ochii cu noi… (Stepan abia se mai stăpânea. Iar în ochi i se citea o durere sfâşietoare.) Toarnă! porunci.

Greu să se mai lege acum petrecerea. Nu, de-acum deloc nu se mai leagă: parcă i-ar fi asurzit pe toţi împuşcătura aceea. Kuprian – că ce vină avusese cazacul? – mai zace încă acolo, cald, iar el: „Toarnă!". Toarnă-ţi singur şi bea, dacă te mai lasă inima.

— Toarnă! dădu să strige Stepan, dar îi sună glasul schimonosit, ca o rugăminte.

Dar nici ruga asta a lui nimeni n-o luă în seamă. Mai este pe lume ceva care-i mai presus de puterile omeneşti, mai presus de ruga atamanului.

Stepan se lovi cu pumnul peste genunchi:

— Nu, anafura lor… Nu! Să bem, fraţilor!

Însă acum nici nu-şi mai putea stăpâni tremurul mâinilor. Căuta din ochi pe unde să iasă…

Fiodor Suknin îl luă de subsuori şi-l duse mai încolo. Către cort. Stepan, ascultător, se lăsă dus. Larka Timofeev îşi umplu pocalul, îi pofti şi pe ceilalţi:

— Turnaţi-vă! Că altfel… tot e mai rău. Beţi! Acum ce mai…

— Eh, Lazar! mai pune-ne acum să şi jucăm…

— Păi, ce vreţi? Să fie de sufletul lui Kuprian…

Larka bău, zvârli pocalul; nici lui nu-i era bine, îi venea să verse. Spuse numai:

— Nu-i nimenea de vină… E ostenit atamanul, cu atâtea pe capul lui… Păi, ce, credeţi că el a vrut?

Oamenii începură să se împrăştie în tăcere, plecau de la locul unde, cu puţine clipe înainte, alunecase un om din cărarea vieţii. Rămaseră numai vreo trei sau patru, se sfătuiau încetişor unde să îngroape mortul.

Ieşi încet un ciot de lună de după râpa malului; pe râu în jos, pe amândouă malurile toate se cufundară în întuneric şi îngândurare.

Stepan zăcea lângă cort, cu faţa la pământ. Suknin şedea mai încolo, pe o şa.

Se apropie Larka, se opri…

— Doamne, Doamne, Doamne-e-e! gemea Stepan. Scormonea pământul cu degetele, îşi sucea capul. M-a dovedit Satana, Larka. M-a dovedit, el mi-a dat ghes, necuratul. Cum de l-am răpus eu pe cazac? De ce e-e?…

Larka stătea în picioare în dreptul atamanului, tăcea crud. Îi părea rău lui Larka, rău de moarte, după cazacul Kuprian Solnţev. Şi dorea el să se chinuiască acum

atamanul, să sufere zbuciumul celei mai groaznice, celei din urmă dureri.

— Şi voi?!… se ridică Stepan în genunchi. Eraţi acolo şi n-aţi putut să mă opriţi! Ce mai aşteptaţi de fiecare dată? Ce aşteptaţi? Sunteţi buni doar să mă dondăniţi după aceea!…

Larka tăcea. Tăcea şi Suknin.

— De ce tăceţi?! urlă Stepan. De ce nu m-aţi oprit?

— Cine să te oprească? ridică glasul Suknin. N-a apucat nimeni nici să clipească.

— Dac-ar fi după mine – începu încet, cu glas rău Larka – şi n-ar şti nimeni, ţi-aş zbura eu acum scăfârlia… pentru Kuprian. Nu mi-ar tremura mâna.

Suknin rămase buimac… Se şi sculă de pe şaua pe care stătea.

Stepan sări în picioare… Fie că se hotărâse chiar în acea clipă, fie că era cât pe ce să se hotărască, bucuros să facă ceva îngrozitor. Nu era mânie, ci parcă un tainic gând îl luminase deodată pe ataman. Păşi spre esaul. Larka se dădu înapoi din calea lui… Fiodor – că mai ştii? – îi dădu ocol pe mâna cealaltă. Dar atamanul nici nu se gândea să ameninţe.

— Larka – începu Stepan; vorbea repede, ca în delir, cerşindu-i mila –, loveşte-mă. Dragule!… Mergem? (îl apucă pe esaul de mână, îl trase după el.) Haidem. Fiodor, hai şi tu. (îl prinse şi pe Fiodor de mână, strâns. Îi trăgea acum pe amândoi spre apă.) Fraţilor, tăiaţi-mă şi-n apă cu mine, la mama dracului. Nu află nimeni. Nu mai pot, mă chinuie păcatul. Sug şerpii din mine şi tot nu mor. Loveşte! Loveşte!! Ca de Dumnezeu mă rog vouă: tăiaţi-mă!… Dragii mei… ajutaţi-mă! Nu mai pot. Mi-e greu.

În marginea apei Stepan căzu în genunchi, îşi lăsă capul în piept.

— Pe urmă îmi faceţi vânt mai încolo, îi sfătui el. Că altfel mă aduce valul…

O fi crezut el c-or să-i taie capul tocmai prietenii lui de-o viaţă, tovarăşii lui cei dragi? Voia să creadă? Sau voia

doar să arate c-ar putea să creadă? Nu înţelegea nici el... îl durea sufletul. Tare îl mai durea sufletul. Era adevărat că-şi dorea moartea. Nici nu mai băuse în ultima vreme... Nu, nu băutura, nu era băutura cea care-i mâncase sufletul. Ce să-i facă un dram de rachiu unui bărbat în putere? Vedea el, îşi dădea seama: toată lucrarea pe care o clădise prin vărsare de sânge, adesea nevinovat, toată lucrarea asta, cum nu bagi de seamă, cum se năruie. Pulberea se alege. Nimic temeinic nu lasă în urmă. Treburile din Astrahan, despre care nefericitul de Kuprian vorbise cam prea la repezeală (şi de faţă cu toţi!), nu erau decât o mică picătură care umpluse o mare cupă de amar. Nici la Ţariţîn nu-i mai bine: Pron Şumlivîi îşi face de cap mai rău ca boierii. În Don – i-au spus lui cei care au mai venit de pe-acolo – nu prea te poţi încrede. Rău... S-au tupilat... Un război ca cel pe care îl pornise Stepan nu era dorit nici de cei care la început îl binecuvântaseră pe tăcute. Se speriaseră cei de acolo. Şi aşa, în plin ospăţ al lumii, în zvon de trâmbiţe, simţea inima atamanului că se încurcă, se descumpănesc lucrurile. Greu. O, ce greu e să le simţi pe toate. Faţă de alţii îşi ascundea durerea, dar de el însuşi n-avea cum să şi-o ascundă.

— Potoleşte-te, Stepane, zise blând Larka. Acum gata...

Fiodor îi atinse mâna lui Larka, îi făcu semn: taci.

Stepan plângea, stând în genunchi, cu faţa întoarsă către Volga.

— Lăsaţi-mă, vreau să fiu singur, îi rugă el încet.

Esaulii porniră spre cort. Dar pe ataman nu-l scăpau din ochi. Iar el şedea acolo, cu coatele înfipte în genunchi, se legăna uşurel, înainte-înapoi...

— Baba aia... ea l-a scos din sărite, îşi dădu Suknin cu părerea.

— Nu baba... N-am băgat noi de seamă, Fiodor. Trebuia să i-o luăm înainte lui Kuprian, să-l învăţăm cum să vorbească. Sau să nu-l lăsăm deloc, ar fi povestit el mâine totul, pe îndelete.

— Kuprian, da, aşa-i… Dar şi baba! Adineauri am simţit şi eu că mi se ridică părul măciucă, atunci când a început să bocească. De unde s-o mai fi ivit şi nebuna asta?

— Cu Vaska cum e? O fi pe moarte?

— Se vede treaba că da… Şi mai e o năpârcă pe care am încălzit-o noi la sân: Şeludiak, trântorul ăla zbanghiu, zise aspru Suknin. El e cel care tulbură apele pe-acolo. Cum i-au slăbit puterile lui Vaska, s-a şi cocoţat mai sus.

— De ce i-or fi făcut de petrecanie lui Lvov?

— Du-te de-l întreabă! Tot mâna lui Şeludiak.

Vorbeau încet esaulii între ei, lângă cort. Şi tot trăgeau cu ochiul către mal; atamanul tot acolo şedea, se legăna uşurel, uşurel, de parcă s-ar fi închinat acelei zeităţi puternice şi bătrâne: Volga. Uneori mai bolborosea ceva de neînţeles şi gemea încet, chinuit.

Luna se ridica tot mai sus deasupra malului abrupt; mijlocul râului lucea puternic; la ţărm, în cotloanele întunecate, plescăiau pe la surpături valurile molcome, sfârâiau, fierbeau trăgându-se înapoi… Ceva mare şi nevăzut suspina tihnit.

Mai târziu, Stepan se urcă într-o lotcă nu prea mare şi tot acolo, în apropiere, se culcă pe snopul de stuf uscat şi adormi, legănat de valurile ce băteau spre mal. Şi visă el un vis închegat, roşu tot.

Se făcea că stă el pe un munte înalt-înalt, chiar în vârf, iar de jos vrea să vină la el tânăra prinţesă persiană, dar nicicum nu izbuteşte să se caţere, alunecă şi cade. Şi plânge. Stepan aude. I se face milă de prinţesă, atât de rău că mai-mai îi vine şi lui să plângă. Iar pe urmă prinţesa, din te miri ce, începe să dănţuiască după o muzică ciudată. Uşor, dar şi cu foc… ca un fluturaş ce se zbate printre flori, de-ţi ia ochii. „Ce-o fi apucat-o? se miră Stepan. Să nu păţească ceva”. Vrea să strige la ea să se potolească, dar n-are glas. Şi nici nu se poate mişca din loc… Şi vede el atunci că se apropie de prinţesă dintr-o parte, cu pas furişat, Frol Minaev, Frol cel viclean şi prevăzător: vrea s-o taie cu sabia pe prinţesă. Iar prinţesa s-a prins în dans, nu

mai vede şi nici nu mai aude nimica, doar joacă. I se strânse inima lui Stepan de durere şi de milă. „Frol!” strigă el. Dar nu-i ieşi niciun strigăt din gâtlej, doar un geamăt. Pe Stepan îl cuprinde deznădejdea… „O taie, are s-o taie. Fro-o!…” Frol dă cu sabia şi zbaterea încetează. Prinţesa a dispărut. Iar din pământ, pe locul acela, ies broboane de sânge. Stepan îşi acoperă faţa cu mâinile, ţipă încet de durere, plânge… Şi se trezeşte.

Deasupra lui stătea Larka Timofeev, îl scutura.

— Stepan!… Tătucă… ce-i cu tine?

— Ai? făcu Stepan. Ce e?

— De ce gemi?

Stepan se ridică în capul oaselor. Îl ardea chinul… Îl şi durea. Stepan lăsă mâna peste bord, prinse un strop de apă în palma făcută căuş, îşi udă faţa cu cât nu se vărsase. Oftă.

— Oi fi visat ceva? întrebă Larka.

— Am visat…

Un senin ciudat scălda totul în jur. Stepan ridică fruntea… Chiar deasupra lui atârna, i se holba în ochi o lună mare, roşie. Lumina ei vrăjmaşă, nesănătoasă, caldă se scurgea în apă; pe alocuri, acolo unde norii se oglindeau în luciul apei, părea că s-au scurs mormane întregi de roşu.

— Mă înăbuş, Larka… Tu n-ai nimica?

— Păi, nu; am dormit şi eu, până n-ai început tu să gemi…

— Să gem?

— Păi, da. Ce-ai mai visat?

— Nu ştiu… un vis urât. Nu mai ţin minte. Oi şi îl băut prea mult. Cu tine ce-i pe-aici?

— Dormeam şi eu pe-aci…

Stepan îşi aminti de cele petrecute în ajun… de cazacul Kuprian… îşi lăsă capul în piept, gemu o dată scurt.

— Să-ţi aduc ceva de băut?… îl sfătui Larka.

— Nu. Larka… ţie nu-ţi e groază? întrebă Stepan.

— O! se minună Larka.

— Nu, nu asta am vrut să spun… Nu ţi-e greu? Aşa, să te înăbuşi… A?

— Păi, nu… Da’ de ce? nu se dumirea Larka.

— Lasă… Am cam sărit eu peste cal aseară, asta-i adevărat.

— Bea ceva să te dregi!

— Du-te la culcare, Larka… Lasă-mă singur.

Liniştit de vorba paşnică a atamanului, Larka se duse să-şi facă somnul în cort.

Dormeau toţi; uriaşa noapte senină, roşie se prelingea neauzit şi se scurgea undeva, într-o lume străină, de necuprins, departe de pământ.

Dis-de-dimineaţă, pe când abia mijeau zorile, Stepan era în picioare.

Tabăra încă mai dormea dusă. Tot malul, cât vedeai cu ochii, era presărat cu oameni adormiţi. Ici-colo mai răsărea câte un oştean de strajă. Şi numai în marginea apei, mai încolo de tabără şi cu spatele la ea, şedea nemişcat un om singuratec; se putea crede că doarme aşa, şezând. Şi cu toate că nu era prea aproape, Stepan îl cunoscu pe omul acela şi străbătu întreaga tabără ca să ajungă la el.

Era Matvei Ivanov. Nu dormea. Zărindu-l pe Stepan, oftă, arătă cu capul spre tabără şi zise aşa, ca şi cum ar fi şezut acolo şi numai la asta s-ar fi gândit:

— Ăştia ţi-s voinicii… Dac-ar da năvală nici cincizeci de streliţi, până la prânz pe toţi ţi-i taie. Fără să se ostenească prea tare. Că străjile nici n-apucă să se trezească…

Stepan se opri şi se uită peste întinsul apei.

— Potoleşte-te, Stepane, începu să vorbească Matvei, aproape poruncitor, dar cu amărăciune neprefăcută în glas. Mai las-o, pentru numele lui Cristos, cu beţiile! Nu vezi ce faci? Ai adunat aici mai bine de treizeci de mii şi pe toţi ai putea să-i prăpădeşti într-o zi cu soare. Ce păcat ţi-ai lua pe suflet!… Şi cum de ţi-ai pierdut iar cumpătul?

Oare nu-ţi pare rău de ei, Stiopuşka? (I se iviseră lacrimi în ochi lui Matvei.) Tu eşti nădejdea noastră, tu te-ai ridicat să ne aperi, tătucă, dar dac-o ducem tot aşa, ne prăpădim cu toţii. Dacă ajungi la Simbirsk cu o şleahtă din asta de beţivi, atunci ce-are să fie? Ne taie ca pe berbeci! Cum de-ai ajuns aşa? Şi ieri de ce l-ai omorât pe cazacul acela? (Matvei îşi şterse lacrimile cu pumnul.) Se bucura, dragul de el, că a scăpat din mâna şahului. Şi uite c-a ajuns!... Stiopuşka!... Ce-i cu tine, nu mai ai încredere? Ce se-ntâmplă cu tine?

— Taci! rosti surd Stepan, fără să se întoarcă.

— Ba n-am să tac! N-ai decât să mă tai pe loc, să mă dai morţii şi tot n-am să tac. Că nu-i numai a ta treaba, s-o faci singur. Mama Rusie tuturor ni-e dragă. Iar oamenii!... Păi, să-şi părăsească ei cocioabele, să-şi lase copilaşii flămânzi şi viaţa sunt bucuroşi să şi-o dea... că le-ai făgăduit...

— Taci, Matvei!

— Le-ai făgăduit, le-ai spus că-i scapi de boieri şi de dregători, că le dai libertate... Şi degeaba? Apucă-te de treabă, Stepan. Acolo, în faţă, e Simbirskul! Nu-i ca Saratovul, nici ca Samara. Miroslavski s-a aşezat ţeapăn acolo. Şi spune lumea că Boriatinski şi Urusov se apropie şi ei. Iar noi Simbirskul ar trebui să-l luăm înainte de a ajunge Boriatinski acolo. Şi-atunci, mai poţi tu să te ţii de petreceri? Mai ai vreme? Că doar nu eşti pe Don! Şi nici în Persia. Asta e Rusia... Aici poţi să-ţi frângi şi gâtul. Goneşte-i pe beţivani de lângă tine!... Sau dă-mi voie mie: cu mâinile astea am să-i strâng de gât pe netrebnici, măcar că eu nu-s om rău. Păi, ăştia te duc de râpă!... Un singur gând au în cap: să se-mbete. Iar că se-mbată alţii cu sângele nostru, de asta nici nu le pasă. Apucă, Stepane, hăţurile bine în mână, apucă-le. Ştiu că nu-i uşor, că doar nu eşti cal. Dar altfel cum?... De-ai pornit o faptă bună, să nu te mai căieşti. Asta-i o vorbă din bătrâni, Stepane, nu degeaba trăieşte, nu degeaba o ţin minte oamenii. Numai de bine îşi aminteşte lumea, de nimic altceva. Nu te clinti,

Stepane, nu te lăsa moale… Dragul, iubitul de el… Cum să mă mai rog de tine? Vrei să mă pun şi-n genunchi în faţa ta?

Stepan se întoarse şi porni spre tabără. Se depărtă mult, se opri şi şuieră o dată de stârni pescăruşii de pe faţa apei.

— Doamne, dă-i minte şi linişte, spuse Matvei cu nebănuită încredere, privind în urma atamanului iubit.

Tabăra începu să se trezească la viaţă. Se porni forfota.

Stepan păşi spre cort, se opri deodată şi se uită în partea unde era Matvei… Stătu locului, se mai uită şi porni grăbit către el.

— Uite că-ţi vine şi ţie sfârşitul, Matvei, îşi spuse încetişor mujicul.

— Nu ţi-e teamă să mă dăscăleşti, vezi bine – începu încă de departe Stepan –, atunci să nu-ţi fie frică să-mi spui tot adevărul, până la capăt. Dacă minţi, în Volga ajungi. (Se opri în faţa lui Matvei, îl privi o vreme drept în ochi.) Eu i-am pornit! (întinse mâna înapoi, către tabără.) Eu! Dar după libertate toţi tânjesc!… Toţi?!

— Toţi.

— Şi dacă se-ntâmplă vreun necaz la Simbirsk, sau în altă parte, dacă suntem bătuţi, atunci cine-i răspunzător pentru lacrimi, pentru sânge? Stenka?!… Stenka – hoţul, răufăcătorul ucigaşul –, el ne-a-ndemnat la răzmeriţă!

— Întrebi doar aşa, sau ai şi pornit judecata?

— Ia nu te mai da după uluc!

— Toţi o să pătimim, Stepane. Cu tine-n frunte. Numai să nu te sperii tu de asta: durere o să fie, dar n-are să ţi-o pună nimeni în seamă.

— Şi vina, vina pe sufletul cui are să apese?

— Pe-al tău. Numai că nici vină n-are să fie, numai durere. Iar de durere şi necaz am mai avut noi parte şi înainte. Dar nici necazul ăsta nu-i necaz, Stepane. Să duci viaţă de câine cât trăieşti – ăsta-i necazul cel mare. Şi nici ăsta nu-i necaz: trăieşti, faci umbră pământului, mori, ia”

copiii noştri tot la viaţă de câine sunt osândiţi. Iar copiii au să aibă şi ei copii… şi ăia tot aşa. Ăsta-i necazul cel mai mare!… Şi vina ta care-i? E norocul nostru că s-a ales unul ca tine, care să ne ducă înainte. Acum du-ne şi nu te mai gândi la rele. Dară tu să nu clinteşti. Că noi nu mai avem pe nimeni: ne eşti şi ţar, şi Dumnezeu. Şi început. Şi călăuză. Poate dă Dumnezeu şi răzbim, ne-o lumina soarele şi pe noi. Că doar n-o fi numai noapte…

— Atunci să nici nu vă mai plângeţi. Că pe urmă nu mai încape locul de învinuiri. Ştiu eu, atunci toţi s-or repezi să caute care-i vinovatul.

— Păi, nu se plânge nimeni! Am zis doar că vin voievozii din toate părţile… Şi ce vină ai tu, dacă au lăsat zăvozii din lanţ? apoi şi ţarul… Păi, nu, ascultă, unde-i Vina?! Acum e vremea să pui mina pe par şi, Doamne-ajută, să dai până răzbeşti. Numai că trebuie să facem noi asta cu cap, cu socoteală, de asta vorbesc eu. Iar tu ai cap de aşa ceva şi de aia te şi rugăm: nu te pierde cu firea, nu te mai bălăbăni, că noi oricum te urmăm. În urma ta ne facem şi noi viteji.

— Nu ne-om prăpădi noi! rosti tăios Stepan, de parcă şi-ar fi alungat un gând, o nelinişte tainică.

— N-aş vrea, tătucă. Tare n-aş vrea.

— Păi, da… Aşa facem: azi nu pornim. Să mai prindem puteri. Îl aşteptăm şi pe Mişka Osipov cu oamenii lui. (Stepan tăcu un timp.) Cu băutura o mai lăsăm, asta-i drept. Prindem puteri, ne mai înzdrăvenim.

Ca să nu-i tulbure starea atamanului, bun acuma, pus pe treabă, Matvei tăcu.

— Să prindem noi puteri, mai zise o dată Stepan. Îl privi pe Matvei, râse scurt: Şi tu ce latri la mine?

— Eu mă rog la tine ca la icoane! Mă rog la Dumnezeu să-ţi dea minte şi tărie… Uite-te şi tu cât popor duci după tine!…

— Ei, iar mă tolocăneşti…

— Bine, gata, am să tac.

…Spre dimineaţă se întoarse Frol Razin de la Don.

Tare s-a mai bucurat Stepan. Îl trimisese la Don cu o treabă de mare însemnătate: să înfoaie în faţa cazacilor o asemenea coadă de păun încât aceştia să-şi frângă mâinile de încântare şi uimire şi să vină toţi – ei, dacă nu toţi, barem mulţi – la Stepan, sub steagurile lui zdrenţuite, libere. Mai trimisese acolo, cu frate-său, şi tunuri, şi mult bănet din vistieriile împărăteşti, de pe la isprăvnicii: de la Astrahan, Cernoiarsk, Ţariţîn, Kamîşin, Saratov, Samara. Poruncise să le dea daruri scumpe, de aur, celor de pe Don şi să dea de veste că cei care doresc să-l urmeze vor fi bineveniţi.

— Ei povesteşte, povesteşte. Cum e pe-acolo?

— Mişka Samarenin a plecat la Moscova cu o solie…

Stepan se întunecă deodată, făcu din cap a înţelegere:

— Să pârască. Eh, cazacii mei, cazaci…

Scuipă într-o parte, stătu aşa multă vreme, uitându-se în jos. Îl uimea această hidoasă însuşire a oamenilor: să fugă să se plângă cuiva, să umble cu pâra. Cu-adevărat, amar îl uimea.

— Aşa unde-o s-ajungem? Ai? Stepan întoarse ochii spre frate-său, spre Larka, spre Matvei. Ce ziceţi, cazaci?

Răspunse Matvei:

— Păi, ajungeţi unde-am ajuns şi noi: ne-am pus vrăjmaşul în cârcă şi ne cărăm cu el precum cu sfintele moaşte. De aia se şi uită strâmb la voi, că le staţi ca albeaţa-n ochi: se trag oamenii spre voi, tot vin… Ei pe mujic îl leagă, iar voi îl dezlegaţi. Asta nu le pică lor bine.

— Mujicii… mai pricep, că ei de când lumea au stat sub alţii, dar cazacii de ce să se bage singuri la jug? Asta, poţi să dai şi cu parul, că tot nu pricep.

— Kornei zice… dădu să înceapă Frol.

— Ia stai, vorbi Stepan. Ia mai dă-i pe ăia… Şi pe Kornei, şi pe ăilalţi… târâtoare otrăvite. Că iar m-apucă. Azi e zi de sărbătoare. Fără băutură! Azi ne mai tragem sufletul. Mai încolo… n-are să ne fie uşor. (Arătă Stepan cu ochii în sus pe Volga.) Vă îmbăiaţi, vă mai spălaţi ţoalele,

mâncaţi bine, vă tăvăliţi pe iarbă… Iar eu mă duc la baie. În sat. Care vii cu mine?

Se arătară dornici să facă şi ei o baie ca lumea Larka, Matvei, Frol, moş Liubim, Fiodor Suknin. Îi mai luară cu ei şi pe „ţarevici” şi pe „patriarh”.

„Patriarhul” nu era în apele lui după beţia de-aseară, de aceea mai-mai să-i cadă la picioare atamanului de faţă cu toată lumea pentru că-l poftise la baie.

— Tătucă, parcă mi-ai citit în suflet!… Mare nevoie am! Să te-ajute Dumnezeu! O baie acuma e ca şi cum m-aş mai naşte o dată. Că-mi era silă de toate. Te-a luminat Dumnezeu cu baia asta, adevăr zic eu că te-a luminat!… se bucura „patriarhul” ca un copil, se pregătea de drum. Doamne, ce minte poţi să ai, tătucă ataman. Ah, şi ce mai baie tragem noi acum!…

Mai apoi, în vreme ce coborau pe Volga spre sat, Stepan se aşternu la vorbă cu „patriarhul”.

— Şi cam cât poţi să dai pe gât, părinţele, aşa, dintr-odată? O vadră?

— Bere sau rachiu?

— Să zicem bere.

— O vadră aş putea.

— Asta zic şi eu burtă! De patriarh.

— De neam eu din mujici mă trag. Până să ajung eu patriarh am tras eu mult mâţa de coadă. Umblam prin târguri, înveseleam cinstita adunare, de se minunau toţi. Nu mă-ntrebi ce făceam?

— Păi, ce?

— Cam aşa eră treaba: mai întâi beam o vadră de mied şi ronţăiam un ciolan…

— Cum adică un ciolan?

— Aşa, cu dinţii… de se-auzea trosnind. Îl făceam fărâme şi-l înghiţeam. Dacă te-nveţi, merge. Pe urmă rupeam o oişte-n cap – uite-aşa – şi mă făceam că mă scobesc în dinţi cu ea…

— Cu oiştea?

— Aşa, de panaramă, să râdă lumea. Că n-are cum

să-ţi încapă-n gură.

— Însurat ai fost vreodată?

— Am încercat, dar nu făceau faţă. Au fugit toate. Eu unul nu mă supăr, îmi dau seama că nu le era uşor.

— De unde eşti de loc?

— Chiar de pe-aci. Mai încolo, pe mâna dreaptă, se varsă Sura în Volga, iar în Sura alt râuleţ mai mic, Şukşa… Acolo era şi satul meu, tot Şukşa îi zicea. S-a pribegit tot satul, nu mai e. Noi, vezi tu, creşteam cânepă şi o căram ia moşier. Pe urmă tot noi o muiam, o uscam, o băteam, o dărăceam… împleteam la sfoară, la funii. Din asta trăiam. Şi stăpânul moşiei tot din asta trăia. El o ducea la Moscova, sfoara adică, acolo o vindea. Şi uite că s-a întâmplat ca în ziua de Pocrov (Sfântă Maria Mare) să ia foc satul. A ars de n-a mai rămas întreagă nicio izbă. I-a ars şi moşierului casa. Moşierul şi-a adunat el ce i-o mai fi rămas şi a plecat. Nu îmi mai pierd eu vremea, zice, cu voi şi cu cânepa voastră. Iar noi ce mai era să aşteptăm? Să murim de foame? Ne-am pribegit prin lume, pe unde vezi cu ochii. Mie ce-mi păsa? Mi-am strâns brâul şi-am plecat. Dar pe ăia cu mai multe guri de hrănit i-a lovit năpasta. Au ajuns unii până în Siberia… S-or fi prăpădit pe-acolo, vai de capul lor… Un frate de-al meu s-a dus încolo… cu doi copilaşi. N-am mai auzit de el.

— Şi atunci ai luat-o prin iarmaroace? vru să afle Stepan.

— Am luat-o. Mai mult pe Volga am umblat, mi-e dragă Volga.

— Şi pe urmă?… îl iscodi mai departe Stepan, dar îşi aminti şi îşi înghiţi vorba; lui i se cuvenea să ştie care a fost mai departe soarta „patriarhului”, măreaţă soartă. Din satul tău nu-s oameni în oştire? N-ai întâlnit vreunul? întrebă el.

— Nu, n-am întâlnit.

— Dacă-l întâlneşti, să-ntorci capul: nu-l cunoşti. E mai bine aşa.

— Se vede c-au plecat departe. Mulţi gândeau să

plece în Siberia. Auziseră că se dă pământ mai mult, degeaba…

Stepan nu-l mai întrebă nimic, căzu pe gânduri.

În mintea lui Stepan Siberia înseamnă Ermak, calea lui de scăpare, acolo a scăpat de şţreang. Îi venea şi lui uneori Siberia în gând, dar nu-şi dusese niciodată gândul până la capăt: departe mai era şi Siberia asta. Îl luaseră de gât pe Ermak, de aia a şi luat-o spre Siberia, dar acum Stepan era el cu mâna în gâtul lor…

…Baia era chiar pe malul Volgăi. „Patriarhul" se băgă el să o pregătească. Era încântat, îi venise inima la loc… Se şi luminase la faţă zdrahonul de ţăran.

— După un chef bun, totdeauna îmi pregăteam singur baia, mă pricep. La o ciorbă de peşte şi la o baie ca lumea trebuie, drăguţă, să te şi pricepi. Muierile nu se pricep.

— Dă-i drumul, zise Stepan mărinimos.

Iar el se duse către mal, mai aproape de apă. Îi venise pofta să mai stea şi singur o vreme… I se împlântaseră în creier numele astea, Ermak, Siberia… şi avea chef să chibzuiască despre toate astea… şi despre sine.

Ziua era cam cenuşie, călduţă, îngândurată. Venea o suflare umedă dinspre râu… Mirosea a mucegai şi a peşte.

Stepan luă de jos o joardă mai dreaptă şi porni în lungul malului. Mergea şi mai împingea cu băţul câte un gunoi în apă. Şi chibzuia. Arareori avea Stepan norocul să prindă câte o zi ca asta: fără lume, liniştită, în preajma apei. Tare îi era drag râul. Acolo putea să şadă multă vreme, sau să umble… Câteodată, când nu-l vedea nimeni, cioplea bărcuţe de lemn şi le dădea drumul să plutească la vale. Strunjea câte o bucăţică de scândură cu cuţitul, îi punea catarge, prindea de catarge pânze din coajă de copac şi o lăsa la apă. Şi pe urmă o urmărea cum se duce.

Şi gândea Stepan în ziua aceea mohorâtă, duioasă, cam aşa:

De ce n-a izbutit Ivan Bolotnikov? Că doar a fost cât pe ce… Vaska Us e cazac de ispravă, păcat că l-a lovit

boleşniţa aceea, dar Vaska-i prost ca parul: ce-l doare pe el e dacă mergem pe aici sau pe dincolo. Nu aici e buba. Uite, au venit unii de i-au povestit: un oarecare moşneag din Moscova a spus să audă toţi că l-a văzut la Stenka pe ţareviciul Alexei Alexeevici, că-l aduce Stenka la Moscova ca să-l pună pe tron în locul tatălui care prea a plecat capul în faţa boierilor. L-au luat pe moşneag la bice: ce ţarevici ai văzut tu acolo? „Pe ăl viu, pe ţareviciul cel adevărat”. „Şi tu ce faci, dacă ajunge Stenka la Moscova?” „îi ies înainte cu pâine şi cu sare!” L-au sugrumat pe moşneag. Măcar de-ar fi toţi ca el! Că pe toţi nu poţi să-i sugrumi. Dacă s-ar ridica aşa toţi, tot norodul, pe viaţă şi pe moarte… Numai că asta e: cum să-i ridici pe toţi? N-ai cum să-i ridici. Vin ei… Unii vin, alţii mai stau să vadă ce-o ieşi. Da şi ăştia, miile astea, azi sunt cu tine, mâine se împrăştie pe la casele lor. De aia n-a izbutit Ivan, că nu s-au ridicat cu toţii. Mergea cum ai călca pe nisip: mergi tu, mergi, dar urme nu rămân. Şi mie tot aşa mi se întâmplă: din Astrahan am plecat, dar dacă-i vorba să te-ntorci iar acolo, nu mai ai sprijin, nicio scofală. La fel şi Ţariţînul, şi Samara… Cât timp mergi înainte toţi sunt cu tine, totul e în bună regulă, cum ai plecat, parcă-n veci n-ai trecut pe acolo. Depeni aşa până-n pânzele albe. Trebuie să luăm Moscova. Moscova trebuie s-o luăm. Pe ţarul cel nevolnic îl agăţăm cu capul în jos, pe ziduri: să-l vadă toată lumea. Atunci nu mai avem unde da înapoi. Iar până la Moscova trebuie să răzbatem, să ne croim drum prin puterea cazacilor. Miile astea de mujici sunt doar aşa… să facă zgomot, să înspăimânte. Toată Rusia nu s-o ridica, dar miile astea lasă să tot vină, larmă mare să fie şi tot e bine. Frol a adus cu el ceva cazaci; a crezut Stepan că aduce el mai mulţi, dar la Don s-au zăpăcit lucrurile, mulţi s-au speriat; i-a înfricoşat, oricât ar fi de ciudat şi de neghiob lucrul ăsta, tocmai întinderea războiului. După Simbirsk trebuie să mai trimită pe cineva la Don… Cum să-i însufleţeşti pe dobitocii ăia?

Tot depănându-şi gândurile, Stepan a mers mult în

lungul malului. Vreo două verste. A trecut şi de sat şi s-a dus uşurel mai departe, până nu l-a ajuns din urmă „patriarhul”. Striga de departe:

— Tătucă!... Hei! Ne speriaserăm că te-am pierdut! Hai să prindem noi căldurica dintâi. Grozavă baie facem I

— Da iute ai mai făcut treaba, spuse Stepan, întorcându-se şi venind către „patriarh”. Ei, hai să mergem.

— Eu la toate sunt iute! Niciodată n-am ştiut ce-i osteneala, zău. Trăgeam cât trei armăsari, se lăudă. ¡patriarhul”.

— Ei, nu?

— Nu mint! Pe sfânta mea cruce. (Namila de „patriarh” îşi făcu semnul cel sfânt.) Odată m-am pus la prinsoare cu moşierul nostru: trag eu cât trei cai sau nu.

— Cum asta?

— Vezi tu, cânepa, înainte s-o bagi în meliţă, mai întâi merg caii roată de-o calcă, aia care-i mai proaspătă, mai tare, ca să-i spargă tulpina. O aştern roată, uite cam atât de sus („patriarhul” arătă cu mâna cât), leagă trei cai, iar la mijloc pun un băiat să-i mâne. Şi-apoi ei merg roată, calcă sub copite, toacă tulpina... Şi uite-aşa calcă un strat până-n prânz şi chiar mai mult. Oamenii întorc cânepa cu grijă, să n-o încurce, şi iar o toacă. Îi spun eu moşierului: „Hai să-ţi toc şi eu un strat până-n prânz. Dar pentru asta îmi dai o juma de vadră de trăscău şi pânză de nădragi şi de-o cămaşă”. „Hai, zice! Da, ţii la tăvăleală??” „Asta, zic, nu-i grija ta. Mai bine găteşte trăscăul şi pânza pentru haine”. Drept e c-am mai avut eu o înţelegere cu moşierul: în jur să stea muieruşte din alea mai tinere şi să dea din palme, să-mi cânte. Şi vreun moşneag cu fluieraşul. „S-a făcut”, zice. Mi-am cioplit eu nişte galenţi din lemn gros, mi i-am încălţat peste obiele... Moş Pletosu, aşa-i spuneam noi, că era chel, îmi cânta de joc, iar fetele şi muierile îmi cântau şi băteau din palme. Şi m-am pornit eu, cu lemnele alea-n picioare, să joc tontoroiu pe cânepă. E-eh!... Mai şi fluieram, mai cântam d-alea, cu măscări... Fetele îşi

astupau urechile, dar voiau să şi audă, parcă eu nu le cunosc? Iar moşierul tot acolo stătea, se strica de râs. Era de-acum sus soarele, da' eu tot jucam. „Nu vrei, zice, un strop de trăscău?" moşierul adică. „Nu, zic, nu aşa ne-a fost înţelegerea". Mie de băutură îmi părea rău: cum tragi o duşcă, cum iese toată în năduşeală. Nu-i mai bine, gândeam eu, s-o leorpăi eu diseară, pe răcoare? Jucam întruna. Curgea apa de pe mine… Am lepădat şi cămaşa de pe mine şi tot jucam. Mi-am tras puţintel sufletul până au întors ăia cânepa şi iar. Uite-aşa, până-n prânz i-am tocat-o pe toată. Chiar un pic mai devreme.

Stepan îl asculta pe „patriarh" cu gândul aiurea. La sfârşitul povestirii zise şi el la nimereală:

— Păi… O fi şi aşa… A?

„Patriarhul" îşi dădu seama că nu-i ardea atamanului de poveştile lui, că-l munceau cine ştie ce gânduri negre; îi scăpă o palmă grea pe spinare:

— Nu te-ntrista, atamane. Uite că-s bune toate! Iar tu stai cu nasu-n jos. Păi, de ce?

— Aşa, părinte… Nu-i nimic. Stepan tăcu… întoarse privirea spre „patriarh", râse: Mai mare râsul cum ţi-ai câştigat tu pâinea… prin iarmaroace. Cum de ţi-a venit î: t cap?

Încinsese „patriarhul" baia atât de tare că nici nu puteai să sufli, îţi ardea gura.

— Ce-ai înnebunit? strigă Stepan, trăgându-se cu spatele înapoi, în tindă. Mai murim dracului pe-aici. Cum de n-au luat foc pereţii?…

— Bine, mai aşteaptă şi tu un pic, îl sfătui bătrânul uriaş. Să se mai moaie arşiţa; ce-i drept, te cam zgârie pe gât. Îndată se înmoaie! (îşi puse căciula, mănuşile şi se caţără sus pe laviţă.) Ohoho Muşti, ai? Măi, ce le mai trage, ce le trage…

Până una-alta, Stepan se aşează pe pragul de la tindă.

— Poate ajungi până la pietroaie, vezi că-i acolo un hârdău cu apă, ia şi tu o cofiţă şi zvârle-o pe pietre! îi strigă „patriarhul".

Pe pipăite, Stepan găsi hârdăul, alăturea şi cofiţa, o umplu şi aruncă apa peste pietre. Trosnind şi şuierând, izbucni din pietre o fierbinţeală ucigătoare. Stepan sări iar afară din baie.

— Lasă uşa deschisă! zbieră „patriarhul” care acum nu se mai vedea deloc din pricina aburului. Şi se apucă să se bată singur pe spate cu măturoiul de frunze. Icnea, mugea, ofta, suspina fericit: Aşa iese tot râul! Mă înnoiesc tot, dacă nu crapă pielea de pe mine!… Arr-de-l! Şi dă-i! O-o-o!…

— Ai să crăpă! îi strigă Stepan. Plesneşte inima-n tine!

„Patriarhul” se dădu jos de pe laviţă, se culcă pe podea, cu capul pe prag.

— Uite-aşa, tătucă ataman, aşa se-alungă din om puterea necuratului. M-au învăţat pe mine schismaticii ai bătrâni. Am fost eu pe la ei, la Kerjeneţ… Mi-au plăcut, doar că nu beau.

— Tu spre care credinţă înclini: cea veche sau cea nouă? întrebă Stepan. Bătrânii ăia ce zic? îl blestemă tare pe Nikon?

— Blestemă ei… zise bătrânul cam în doi peri. Nu prea vorbesc ei despre asta. Dar de crezul lor se ţin tare. O-o, să-i vezi cum…

— Dar tu de care te simţi mai aproape? Tot de cea veche?

— De cea veche nu pot să mă ţin, că-mi pofteşte inima la băutură. Iar cea nouă… Să spun drept, nici nu mă descurc prea bine de ce li s-o fi întâmplat schisma asta. Cristos e unul, şi pentru unii, şi pentru alţii. Atunci de ce? Eu unul cred în Cristos.

— Şi cum te închini?

— Păi, nicicum. Aşa în minte. „Binecuvântează, Doamne”, şi gata. Cristos aşa ne învaţă: mai mult nici nu trebuie. Dacă faci aşa, nu greşeşti. Şi pe tine la fel te sfătuiesc.

Tăcură.

— Părinte, ia spune-mi şi mie, vorbi Stepan. Uite, să zicem, ajung eu ţar la Moscova. Hai… căzneşte-te şi tu să-ţi închipui că s-a-ntâmplat. Mă pun ţar. Iar pe tine te fac patriarh de-adevăratelea…

„Patriarhul” se uita la el de jos cu ochii holbaţi.

— Ei, şi ce-o să facem atuncea noi doi? întrebă el.

— Păi, asta întreb şi eu: ce facem?

„Patriarhul” căzu pe gânduri. Râse uşurel… Clătină din cap:

— Cât m-aş opinti eu, dar patriarh… Ce ţi-a venit, tătucă? Păi, mai întâi şi mai întâi… Dar nu, oricât m-aş chinui, tot nu-mi intră-n cap.

— Ei, şi tu, se stropşi Stepan. Că doar nu eşti chiar aşa încet la minte! Chiteşte şi tu aşa, în glumă: ne-am ajuns noi – eu ţar, tu patriarh. Ce ne-apucăm să facem?

— Hm… Cârmuim.

— Cum?

— Cinstit.

— Păi, toţi zic aşa, că o fac cinstit. Până şi boierii tot aşa zic.

— Ei zic, dar noi chiar aşa am face. Nu ştiu ce patriarh ar ieşi din mine, mai degrabă de niciun fel, dar tu, tătucă, ai stofă de ţar. Asta pot să ţi-o spun de-acum.

— De unde ştii?

— Ştiu eu aşa… Eu îl cunosc pe ţăran, că şi eu tot mujic sunt, ştiu ce fel de ţar ne trebuie nouă.

— Ce fel?

— Păi, de-al mujicilor.

— Ei, acum o ţii una şi bună: de-al mujicilor, de-al mujicilor… Ştiu şi eu că nu de-al boierilor. Şi cum e ăsta de zici că-i al mujicilor?

— Păi, dac-ai spus de-al mujicilor, ai spus tot. Ce s-o mai sucim?

— Nu mi-ai răspuns. Ştiu că de petrecut ne-om pricepe noi să petrecem, doar că acolo mai trebuie să ai cap şi pentru altceva.

— Şi tu ce, oi fi vreun prost? Ai şi tu un cap pe

umeri… şi încă ce cap! Pe sărmani îi ocroteşti: iată jumătate de ţar. Judeci cu dreptate: iată ţarul întreg. Iar dacă n-ai să mai fi atât de repezit, ai s-ajungi comoara noastră cea mai de preţ. Toată Rusia are să ţi se închine. Pe braţe o să te purtăm. Poporul şi-aşa te iubeşte… Ai să izbuteşti, să ştii. Iar patriarh îţi găseşti tu, nu te-ncurca cu mine… Auzi tu! rânji „patriarhul”. Zău, nu trebuie, tătucă…

— Păi, de ce? zâmbi şi Stepan.

— Nu trebuie, se încăpăţână „patriarhul”.

— Ei, părinte, parc-ai fi un bulumac: te-ai pus în mijlocul drumului şi nu mişti nici încolo, nici încoace. Te-am întrebat: de ce?

— Păi, ce fel de patriarh sunt eu dacă-mi place să beau? Mai bine m-ai pune vătaf peste treburile astea, cu băutura, asta, da, mi se potriveşte. Pe toţi cârciumarii i-aş lua de ceafă!… Că prea se ţin de potlogării, împieliţaţii! La toţi le-aş face felul, laolaltă cu boierii. Nu te urci pe laviţă? Hai, că nu mai frige aşa tare. Că dacă mai slăbeşte, atunci…

— Mai stau. Arde prea rău. Urcă tu, mai moaie-ţi ciolanele.

„Patriarhul” se căţără iar pe laviţă.

— Ia mai zvârle un căuş, tătucă!

Stepan stârni iar un nor de aburi, ieşi în tindă… Şi chiar atunci sosiră unii în fugă să-i spună:

— Tătucă, au venit acolo nişte oameni de la Simbirsk…

— Şi? Ce e? se repezi în ei Stepan.

— Vine Boriatinski dinspre Kazan. Se aude că cei din cetate nu prea se-ndură să ne lase… Au zis să te chemăm.

— Cine v-a trimis?

— Mişka Iaroslavov.

— Da Mişka Osipov n-a sosit?

— Nu-i.

— Tu să nu orăcăi prea tare despre Boriatinski. Îţi ţii gura. Adu-mi calul… Stepan se îmbrăca în grabă; strigă

după cazac: Spune-le esaulilor să vină fuga după mine! Poate găsesc ei cai pe-aici… Nu vă moşmondiţi!

Cazacul îi aduse calul. Stepan sări în şa, o luă din loc. Ceilalţi – doar câţiva găsiră să ia cai – porniră de îndată cu lotcile spre tabără. N-au avut vreme să facă şi ei o baie. „Patriarhul” se căina rău că n-a apucat atamanul să stea niţeluş la aburi. Tocmai bună era baia, „ca de ţar”.

Cneazul Boriatinski a ajuns la Simbirsk înaintea lui Stepan. A întârziat Stepan. Nici n-ar fi putut ajunge înaintea lui Boriatinski, chiar dacă n-ar fi făcut popasul acela ca să-şi lase oştirea să-şi mai tragă sufletul.

Ajungând el în dreptul cetăţii, îşi coborî oamenii pe mal, îi puse în ordine de bătaie şi porni de îndată împotriva oştii ţarului. Se lăsa seara şi nu mai era loc de amânare: spre dimineaţă, dacă mai aşteptau şi noaptea aceea, lui Boriatinski mai puteau să-i sosească şi alte întăriri.

Boriatinski porunci să-i lase mai aproape pe oamenii, lui Razin şi abia atunci să izbească. Locul îi era mai prielnic, pe o coamă de deal. Mai şi trăgea nădejde că mujicii şi cazacii sunt osteniţi după ce au tras la vâsle în susul apei.

Bătălia era înverşunată.

Oamenii s-au amestecat, uneori nici nu-i mai puteau deosebi pe ai lor de ceilalţi.

Oastea lui Boriatinski era învăţată să păstreze rânduiala de luptă şi era, fireşte, mai bine înarmată. Oamenii lui Razin erau mai numeroşi, se băteau mai îndârjit, mai cu inimă.

Stepan era în fruntea cazacilor de pe Don. Pe mordvini, ciuvaşi şi tătari îi duceau în luptă Fiodor Suknin şi Larka Timofeev. Tătarii şi mordvinii dădeau lupta după obiceiul lor: în iureş. Veneau năvală peste rândurile bine înfipte ale streliţilor, îi punea jos pe cei din faţă, însă, văzând că ceilalţi stau ţeapăn şi nu se lasă, se desprindeau de ei şi se risipeau. Larka, Fiodor şi alţi esauli şi sotnici îi adunau din nou, îi rânduiau cât de cât şi iar îi băgau în viitoare. Stepan cunoştea bine felul de a se război al

aliaţilor săi de alt neam şi de aceea le-a dat pe cei mai buni esauli. Esaulii răcneau până-şi pierdeau glasul tot adunând la un loc acea oaste curgătoare, urlau, păşeau în primele rânduri la apropierea de duşman… În acea bătălie îşi pierdu viaţa Fiodor Suknin.

Cazacii de pe Don luptau pe viaţă şi pe moarte. Nu le erau cu nimic mai prejos vrăjmaşilor, ba chiar mai mult, erau mai îndârjiţi şi mai pricepuţi la bătaie. Erau şi mai proaspeţi decât mujicii: prevăzând ce-o să fie, Razin le poruncise să nu pună mâna pe vâsle, să-i lase pe alţii, atunci când se grăbeau să ajungă aici, la Simbirsk.

Boriatinski, încet-încet, începu să dea înapoi.

Stepan se afla mereu unde era încleştarea mai mare. Se mai trăgea în urmă din când în când numai ca să vadă ce se petrece pe laturi, acolo unde erau mujicii. Cu mujicii mai erau şi sotnici de-ai cazacilorţ precum şi streliţi credincioşi de la Astrahan, Ţariţîn şi din alte cetăţi. Măiestria armelor mujicii o înlocuiau cu îndrăzneala şi dârzenia, dar sufereau pierderi mari.

Stepan luă cu el vreo zece cazaci, răzbătu până la gloata mujicilor, se puse, împreună cu cazacii, în primele rânduri şi începu să-i înghesuie rău pe streliţii ţarului. Se mai învioră treaba şi aici.

Împuşcăturile, clinchetul tăişurilor, bufniturile acopereau glasurile oamenilor… Se ridica precum un zid vuietul surd, nedesluşit, mai scăpa pe alocuri doar câte un răcnet răsunător: înjurături de mamă sau chemări de ajutor. Puţea a pulbere şi a cârpă arsă.

— Nu daţi de-a-mboulea!… striga Stepan către Matvei. Auzi?!

— Hău, tătucă! Aud!

— Adună câţiva flăcăi mai zdraveni, care pot ţine parul în mână, şi pune-i înainte! Iar în urma lor, ăia cu topoare şi cu furci, printre ei să sară la bătaie. Lovesc de două-trei ori şi-apoi se trag iute în dosul parilor! Da, vezi, ăia cu parii să nu-i slăbească deloc. Când ostenesc, îi schimbi! Te-ai prins?

— M-am prins, tătucă!… Doar că nu mă prea ascultă.

— Pocneşte vreo doi, să vezi ce-o să te-asculte!

— Tătucă! strigau la el cazacii. Fă-te încoace! Aici e mai vesel!…

Moş Liubim era cu ai mai tineri.

— Minka!… Minka, păcătosule! striga el. N-o lua razna! mai uite-te şi-n urmă! Hei!

— Te-aud, moşule!

— Vanka!… Treci în spate, leagă-te la mână!

— Acuşi!… Stai să-mi fac cheful.

— Nu vă pierdeţi cumpătul, dracilor! Ia vezi-l pe tătuca, uite-l ia!… Mai mare dragul.

Aşa îi muştruluia moş Liubim pe învăţăceii lui. Şi le tot arăta cum face atamanul. Dar s-a-ntâmplat s-o ia razna şi atamanul. Furat de focul luptei, se trezi singur în mijlocul unei cete de streliţi vrăjmaşi. Se uită în urmă… Streliţii care îl înconjurau îşi dădură seama cine este. Începură să-l înghesuie mai departe de oamenii lui, ca să-l prindă de viu. Atamanul se învârtea în loc, cu sabia în mână, încerca să răzbată înapoi la ai lui.

— Larka! răcni Stepan. Moşule!…

Vreo zece streliţi se năpustiră asupra lui. Unul îl lovi cu lemnul suliţei peste mână. Altul îl prinse pe la spate, îl doborî pe Stepan, se urcă pe el, încercând să-i sucească mâinile.

Larka auzi strigarea atamanului, răzbi până la el cu vreo cincizeci de cazaci. Şi ajunse la vreme. Îl împuşcă pe streliţul care-i şedea în cârcă. Cazacii izbutiră să-i dea înapoi pe streliţi.

Stepan se ridică, boţit, mânios, îşi adună sabia de pe jos.

— Voi ce păziţi?! zbieră el. Ăştia îi leagă atamanului picioarele de ceafă şi ei se scarpină-n…

— Mai păzeşte-te şi tu! strigă la el, tot supărat, Larka. Bine-i că te-am auzit… Nu te mai băga la grămadă! Unde te bagi?

— Mordvinii tăi ce fac? îl întrebă Stepan.

— Îi ciugulim! Sărim la ei… pe urmă iar trebuie să-i adun. Se scurg precum apa printre degete. Ne jucăm noi… dar nu se-alege mare lucru. Barem nu-i lăsăm pe ăia să-i prindă pe-ai noştri dintr-o latură şi tot e ceva. Că au încercat să ne cadă-n spate!…

— Mm-îh!… Halal oaste. N-om pune noi de pirostrii cu ei, Larka. Rămâi tu cu cazacii, mă duc eu pân-la ei.

Mordvinii şi o parte din mujicii înarmaţi cu ciomege iarăşi fugeau înapoi, cu gălăgie mare, se trăgeau din focul încăierării ca să se adune iar buluc şi să dea năvală. Ce-i drept, fugeau ei destul de veseli, nu se pierdeau cu firea. Streliţii, ca să nu-şi strice rândurile, nici nu-i urmăreau.

Stepan şi cu el vreo douăzeci de cazaci îi opriră pe mujici.

— Anafura voastră!… Grijania şi… urlă Stepan. Încotro?! Pe vreo doi-trei îi şi blagoslovi cu câte-un pumn în cap. Staţi! Staţi, că vă tai cu mâna mea!…

Mujicii şi cei de alt neam se opriră în loc.

Stepan îi aşează, cât se putea, în şiruri de bătaie şi se apucă să le bage minţile-n cap:

— Acum, când năvălim, cei din faţă să dea cu parii cât pot ei de tare. Cum osteniţi, vă daţi la o parte, îi lăsaţi pe alţii!… Iar voi vă mai întăriţi, dac-aveţi cu ce, vă trageţi sufletul. Cum ostenesc şi ăia, se trag înapoi, iar vă lasă vouă locul. Mereu s-avem oameni proaspeţi în faţă. Şi să nu vă prind că o luaţi la goană! Pun cazacii în spatele vostru: care fuge, îl taie! Păi, de cine vă e vouă frică?! De nişte măcelari? Ăştia-s buni numai la piaţă, să taie carnea cu securea! Aici ei se tem de voi. Ia hai!… Nu rămâneţi în urmă!… Şo pe ei, pe măcelari!… Cei cu pari, cu ciomege, înainte! Nu vă lăsaţi! mai strâns, mai strâns!…

Fugeau acum înainte, toţi grămadă, şi părea că la bătaie tot aşa se duc, cu gălăgie mare, veseli.

— Ia fugiţi vreunul înainte! strigă Stepan. Spune-le alor noştri să se dea din drum!… Să n-o ia pe coajă la înghesuială!

Dădură năvală. Se încinse bătaia… Dădeau cu oiştile,

cu parii, sfârtecau cu săbiile, împungeau cu suliţele, trăgeau din pistoale…

Se lăsa de-acum înserarea. Era tot mai greu să deosebeşti unde sunt ai tăi şi unde sunt ceilalţi.

— Arrde-i! urla Stepan. Nu vă băgaţi în faţă, mai drept, mai drept! Să nu vă pocniţi între voi.

— Ţineţi şirul drept, copii! striga şi moş Liubim. Mai drept, drăguţilor! Aici e ca la muieri, dacă nu faci prea tare pe cocoşul, merge treaba!

Din nou fu împuşcat Stepan în picior. Înjurând de mama focului, se trase din învălmăşeală, se urcă, şchiopătând, pe un dâmb. Îl ajutară să-şi scoată cizma.

Se apropie şi Larka, năduşit, plin de sânge.

— Unde?… în picior? întrebă el.

— Tot în picior. Cei cu sângele ăsta pe tine?

— Rău?

— Nu-u… Stepan mişcă din laba piciorului. Osu-i întreg. Tu ce-ai păţit? Te-au crestat?

— L-au omorât pe Fiodor. Pe Suknin. Larka scuipă cu sânge, îşi duse mâna la buzele zdrelite. Eu n-am nimic… numai dinţii… Văd că nici dinţii nu mi i-a spart.

— O-oh, măiculiţa mea!… Ni s-au terminat toţi esaulii, rosti Stepan cu neagră amărăciune. Barem l-aţi scos?

— L-am scos.

— Mai păziţi-vă şi voi! săltă glasul Stepan. Unde dracu’ vă tot băgaţi? Eu cu cine rămân? Că dacă vă duceţi voi…

— Parc-ajunge, ai? Nici nu se mai vede… Larka se tot uită la îngrămădeala aceea mişcătoare de oameni încleştaţi în luptă.

— Mai stai. Să-l împingem mai încolo… Întâi să-l dăm jos de pe deal. Al nostru să fie dealul.

— Uite-l că dă înapoi. Mie mi-e că pe-ntuneric să nu începem să-i căsăpim pe-ai noştri. Streliţii se ţin mai strâns, iar ai noştri… să nu iasă vreo belea. Dealul e şi-aşa al nostru.

— Bine, dă poruncă să se astâmpere. Ajunge. Dintre cazaci au căzut mulţi?

— N-aş crede… Răniţi sunt, mai mulţi. Na, că totuşi mi-au spart vreo trei dinţi! Larka scuipă. Şi erau dinţi buni.

— Matvei trăieşte? întrebă Stepan.

— Când l-am văzut, trăia. Se ţine tare, mi-a plăcut. E drept că mai mult zbiară decât să muncească cu braţul… Măcar ne-ajută să-i adunăm.

— Măcar aşa, zise Stepan, fără nicio bucurie. Du-te, astâmpără-i, dar treptat.

Larka plecă.

Încă multă vreme se mai zvârcoli bătălia, vuia, striga, stropea întunericul cu focurile împuşcăturilor. Însă, treptat, se domolea.

Se adunară esaulii la sfat cu atamanul.

— Boriatinski se retrage către Tetiuşa.

— Bun. Cetatea ar trebui s-o luăm, începu Stepan. Până să ajungă Urusov şi cu Dolgoruki, noi trebuie să fim în cetate. Trebuie s-o luăm. Altfel o încurcăm aici cu mujicii… Cetatea e musai s-o luăm, cu orice preţ. Boriatinski n-o să se mai bage.

— Poate mai aşteptăm, tătucă. Şi dacă umblă Boriatinski cu vreun şiretlic? se îndoi Matvei Ivanov; îl chemase Stepan şi pe el la sfat.

— Nu umblă. Ştie el acum: singur n-are cum să ne dovedească. Iar pe ceilalţi nu ne vine nouă la îndemână să-i aşteptăm în câmp deschis, pierim aici cu mujicii tăi, Matvei. Mai mare plânsul să mergi cu ăştia la război. Vă trageţi uşurel către cetăţuie. A fost acolo careva? Aţi aflat ce şi cum?

— Au fost! răspunse unul dintre esauli. Cetăţuia se dă luată. Dar la cetatea mă-e trebuie să ne batem pe ziduri. Altfel nu ne-o dau.

— Nu ne-o dau – o luăm noi. Pregătiţi căpiţele. Fân, paie, surcele, tot ce arde, le punem foc sub ziduri. Puneţi să facă scări… Nu-i lăsaţi pe oameni să se răcorească. Ne odihnim noi când om fi acolo. E musai să punem mâna pe

cetate! După ce o luăm, ne aşezăm acolo temeinic. Vine Mişka Osipov, trimitem şi la Astrahan să-i aducă Fedka Şeludiak pe-ai lui, mai facem o strigare pe Don… Atunci o să putem să şi ieşim. Dar pe cetate trebuie să punem mâna!

6.

Se lăsă noaptea.

În întuneric, Stepan îşi duse oastea către palăncile din marginea oraşului, unde era cetăţuia, şi porni atacul. De pe palisadă şi de pe valul de pământ s-a tras în ei cu gloanţe oarbe; oamenii lui Razin puseră curând mâna pe prima linie de apărare a oraşului. Asta se ştia dinainte, că mahalalele se lasă fără luptă. Greul era la cetatea cea mare, unde apărătorii erau hotărâţi să se bată până la capăt.

Stepan porunci ca o parte din oştire să întărească zidul din afară al oraşului, să „pună tunurile în bătaie. (ca nu cumva să-i treacă prin cap lui Boriatinski să o ia înapoi şi să le strice rosturile), iar pe ceilalţi îi îndemnă spre zidurile cetăţii care, cu toate că erau tot din lemn, erau mai tari şi mai înalte decât cele de la margine.

Începu asaltul.

Încercară să dea foc la palănci şi la cetate. Aruncau reteveie aprinse, trăgeau cu ghiulele înroşite… De câteva ori izbucniră focuri înăuntrul cetăţii. Apărătorii Simbirskului le stinseră. Prinse să ardă în câteva locuri şi palisada. Asediaţii lăsau de sus pânze muiate în apă şi stingeau flăcările. Iar în timpul acesta cazacii propteau scările de zid şi se încingea lupta pe metereze. Încrâncenarea era, şi de o parte, şi de alta, fioroasă, cumplită. Noi şi noi sotnii de cazaci se căţărau cu îndârjire pe scările şubrede… În ei se trăgea, se arunca smoală, apă clocotită. Pala roşiatică a vâlvătăilor sfâşia pe alocuri întunericul, scoţând la iveală mişuna gloatei de năvălitori.

Stepan însuşi urcă zidul de două ori. Şi de două ori fu aruncat jos. Se căţără şi a treia oară… De data asta ajunse pe podişcă, se prinse în săbii cu doi streliţi. Unul din ei,

mai ager, îl atinse cu sabia la cap. Grosimea căciulii mai slăbi din tăria loviturii, dar izbitura fusese totuşi destul de puternică. Parcă s-ar fi împiedicat de ceva atamanul, slăbi pentru o clipă voinţa lui cea neîmblânzită, i se domoli avântul… îl cuprinse o moleşeală, un fel de lehamite, nu mai avea nevoie de nimic.

Şi de această dată tot Larka îl scoase de la strâmtoare.

Îi oblojiră rana la repezeală. Stepan se mai dezmetici. Curând fu din nou pe picioare şi iar arunca spre ziduri noi cete de luptători.

Pierderile din tabăra lui Razin erau uriaşe.

— Cetatea trebuie s-o luăm! repeta cu îndărătnicie Stepan.

Tunurile bubuiau neîncetat; zburau ghiulele încinse ca nişte dâre de foc, arcuite, cădeau în cetate. Aruncau mai departe cu reteveie şi şomoioage aprinse. Dar şi din vârful zidurilor tunau fără încetare tunurile, sâneţele… Nu contenea, nu se domolea vuietul.

Împingeau care cu fân la piciorul palăncilor, le dădeau foc. Cei de pe metereze turnau apă, flăcările se înecau, învăluind oamenii într-o duhoare înţepătoare.

— Larka, mai fereşte-i pe cazaci! striga Razin. Trimite-i înainte pe mujici la ziduri.

— Pe toţi îi doboară! dădu glas Larka. Parcă i-au apucat toţi dracii. N-aveam cum s-o luăm…

— Trebuie s-o luăm!

1 laduseră lui Stepan pe un fugar din cetate.

— Ei? întrebă Stepan. Ce e?

— Vor să pună mâna pe mahoane… Să vă lase fără ele… Fugarul arătă cu mâna spre cetate: Acolo, pun la cale…

— Da? mai întrebă Stepan, fie că n-auzise bine, fie nu-i venea să creadă.

— Vor să vă ia mahoanele!! mai zise o dată fugarul. Trimit o ceată!… Pe partea cealaltă, dinspre râu!

Stepan rânji cu dinţii încleştaţi, dădu roată cu ochii…

— Larka, Mişka! Unde sunteţi?!…

— L-au omorât pe Mişka! strigă un sotnic, apropiindu-se în fugă. Ce-i, tătucă?

— La mahoane! îi porunci Stepan. Iei cu tine o sotnie şi te duci la mahoane! Fuga! Vă trageţi spre mijlocul apei… Să nu le daţi mahoanele! Nici morţi!… Doamne sfinte, mahoanele!

Chiar atunci răzbătură din spate, dinspre râuleţul Sviaga, vuiet mare şi împuşcături. Din toate părţile începură să strige cazacii, ei erau mai bine învăţaţi cu şiretlicurile de război, se şi păzeau mai bine; cât despre mujici, aceştia nu se mai gândeau decât cum să ajungă dincolo de ziduri.

— Ne cad în coastă, tătucă! Vin Dolgoruki şi cu Urusov!… Iar ăştia din cetate acum dau să iasă! Ne împresoară!… Dăm de belea, tătucă!…

— Larka! strigă Stepan.

— Aici, tătucă! într-o clipită Larka fu lângă el.

— Adună-i pe cazaci… Vezi, ţine-ţi gura. Spre Volga, „la mahoane. Fără gălăgie! Opreşte sotnia aceea, i-am trimis eu să împingă mahoanele mai încolo. Nu le mai împingeţi, vă urcaţi în ele. Nu ieşiţi toţi deodată… Şi fără zarvă. Pe tăcute!

— Am priceput, tătucă, zise Larka, îşi dăduse seama despre ce e vorba.

— Găsiţi-mi-l pe Matvei, porunci Stepan.

Îl găsiră iute. Acesta parcă abia scăpase din foc: plin de funingine, cu cămaşa pârlită…

— Voi rămâneţi aici, Matvei, spuse Stepan. Eu mă duc cu cazacii să le ies înainte ăstora de-au venit acum… Auzi că se apropie Urusov şi cu Dolgoruki. Noi când îi aşteptam, iar ei sau şi ivit, câinii.

— Cum aşa, Stepane?!… Cum aşa? se zăpăci Matvei. Cum o să fie Urusov, ăştia nu se bagă la vreme de noapte… Trebuie să fie Mişka Osipov.

— Rămâi aici! Stepan era palid la faţă, abia se mai ţinea pe picioare. Dar vorbea ţeapăn. Şi se uita ţintă la

Matvei.

Matvei înţelese că sunt lăsaţi de izbelişte.

— Stepane… Tătucă!… Asta-i Mişka Osipov!…

— Să taci! îl îmbrânci Stepan pe Matvei. De unde să aibă Mişka tunuri şi sâneţe?… N-auzi?!…

— Oameni buni!!! urlă înnebunit Matvei şi o luă la fugă spre zid, către mujici, dar Larka îl ajunse din urmă, îl doborî la pământ, gata-gata să-l taie. Îl opri Stepan. Îi puseră lui Matvei un căluş la gură şi îl purtară spre mal.

Mujicii se tot căţărau pe ziduri… Iar de sus erau loviţi cu tot atâta înverşunare. Mişuna mulţime mare de oameni la picioarele zidului, larma şi freamătul nu mai conteneau.

Curând nu mai rămase aproape niciun cazac pe lângă ziduri.

Năvala n-a încetat. A ţinut aşa toată noaptea. Cetatea a ţinut piept. Dar hărmălaia din spatele atacatorilor n-a fost decât o minciună. Neîndrăznind să dea piept cu oastea lui Razin, dar dorind măcar să o încurce şi să o descumpănească, Boriatinski trimisese un steag de streliţi pe după Sviaga şi îi poruncise să deschidă focul. Şi şi-a atins scopul. Când s-a luminat de ziuă, cei din cetatea împresurată şi streliţii din afară au văzut că în faţa lor nu-s decât mujici cu ciomegele în mâini şi câteva tunuri încă fierbinţi, dar din care nu mai aveau cu ce să tragă.

7.

Matvei îşi veni în fire în mahoană.

Se lumina.

Vreo patru sute de cazaci trăgeau la vâsle în tăcere, din toate puterile, coborând pe Volga în jos. Razin era cu ei. Era în aceeaşi mahoană cu Matvei, şedea cu capul lăsat în piept, cu ochii închişi; capul i se mişca uşurel, înainte-înapoi, la fiecare vâslitură.

Matvei privi în jur… Şi îşi aminti de toate. Şi le înţelese pe toate. Şi începu să plângă. Încet, cu sughiţuri…

— Nu miorlăi, spuse Stepan încet, fără să deschidă ochii şi fără să ridice capul.

— Lasă-mă să mă dau jos, îl rugă Matvei.

— Te-oi da eu!... Uite-acolo, la fund, îi aruncă Stepan o privire tulbure lui Matvei.

— Dă-mă jos, Stepane... plângea şi se ruga Matvei.

— Taci, rosti Stepan ostenit.

Matvei tăcu.

Tăceau şi toţi ceilalţi.

— Ajungem la Samara, ne punem pe picioare, spuse Stepan ridicând capul, nu vorbea pentru nimeni anume. Peste două săptămâni iar o s-avem mii şi mii... Nu vă otrăviţi sufletul. Îi era greu, îl durea inima pe Stepan să vorbească aşa, în chin şi mare durere vorbea.

— Câţi au mai pierit acolo-o! se prelungi în vaiet vorbirea lui Matvei. Câte suflete amărâte s-au dus!... Doamne, doamne-e... Cum să mai trăieşti acuma?... Cum?

— O să se plătească şi sângele lor, spuse Stepan.

— Cine să plătească?! îi strigă Matvei drept în faţă.

— S-o plăti el, curând... Nu te canoni... aşa a fost să se-ntâmple.

— Cine?! Cine să plătească?! S-a vărsat el, sângele, nu se mai răscumpără! Râu a curs... în Volga! plângea Matvei. Ne-am pus nădejdea în voinicii-atamani... I-am crezut! E-eh!... În cine ne-am încrezut...

— Taci!

— N-am să tac! Nu!... Blestemaţi să fiţi!

Larka îşi trase sabia, o ridică asupra lui Matvei:

— Să taci, javră!

Stepan îşi roti privirea, se uită cu luare-aminte la Matvei... Înghiţi în sec.

— Cine-i vinovat, Matvei? întrebă încet.

— Tu, Stepane. Tu eşti vinovat, tu.

Stepan se albi şi mai tare la faţă, se ridică cu greu, păşi spre Matvei.

— Cine zici că-i vinovat?

— Tu!

Stepan îl luă de piept pe Matvei; era sfâşiat de durere mujicul.

— Parcă tu spuneai că nu a mea are să fie vina…

— De ce fugim?! Acolo îi taie, îi spintecă acum ca pe vite!… De ce i-ai lăsat? îl înjurai pe Vaska, cică i-a lăsat el pe mujici… Tu i-ai lăsat! I-ai lăsat!… Oşteni zici? Mama voastră…

Stepan îl lovi. Matvei căzu pe fundul mahoanei, se ridică, îşi şterse sângele de pe faţă. Se aşeză pe scândură. Şezu şi Stepan alături de el.

— Acum ne-au dovedit ei, Matvei, vorbi atamanul, cu rugă în glas. Ne-om aduna noi iar puterile… Cine ţi-a spus că s-a terminat? De unde? Acuşica ajungem la Samara, ne adunăm… Nu, nu s-a terminat. Păi, cum aşa? Crede-mă…

— Nu mai cred nimic, mi s-a scurs tot sângele din inimă. Şi cât popor e-acolo!… Dragii de ei…

— Au să fie şi mai mulţi. Vin cei din Astrahan… Vaska şi cu Fedka, cei din Samara, din Ţariţîn… Trimitem şi la Don. Îl găsim pe Alioşka Protokin. Îi scriem lui Ivan Serko… zicea Stepan, de parcă vorbea singur. De parcă şi el ar fi vrut să creadă ce spune. Ostenise tare, pierduse mult sânge, îl durea rana.

— Nu te mai urmează acum ăştia, nici Alioşka şi nici Fedka. Lor le plac atamanii care au şi noroc. Iar pe tine te-au pus în brânci… Nu mai vin ăştia cu tine.

— Minţi!

— Nu mai vin, Stepane, nu te amăgi. Fără de noroc ţi-a fost steaua. (Matvei îşi şterse obrazul lovit, lăsă mâna în apă, îşi duse palma udă la faţă.) Ne-am repezit toţi spre tine ca fluturaşii la flacără… Şi uite că ne-am ars. Da şi tu ai luat-o acum la vale, ce-i să ardă arde repede. Doar o urmă mai rămâne… vie.

— Spală-te, porunci Stepan. Şi nu mai croncăni.

— Încearcă. Ajungi tu la Samara, acolo ai să pricepi. Cine nu mai crede… nici lumea nu are încredere în el. N-am fi putut şi noi să murim ca oamenii, cu toţii împreună? Cine să se mai încreadă acum în noi? Nu eu croncănesc, Stepane, ne croncăne nouă corbii, la toţi… Ridică şi tu ochii de te uită: nici cerul nu se mai vede… şi croncăne.

Se opriră mai sus de Samara.

Stepan îl trimise pe Larka cu niscaiva cazaci în oraş să vadă cum stau lucrurile. Apoi se duse mai încolo de mahoane, se aşează pe mal.

Era chiar locul unde cu atât de puţin timp în urmă chefuise oştirea. Se mai vedeau încă peste tot urmele taberei, cenuşa focurilor nu se întunecase încă, nu o risipise vântul de stepă.

Era mohorât Stepan, stătea cu ochii duşi pe întinsul marelui fluviu.

Din depărtare se arătară nişte alcătuiri ciudate, înalte. Se apropiau. Când ajunseră mai aproape, Stepan îşi dădu seama despre ce era vorba… Şi o groază adâncă cuprinse atunci sufletul lui de viteaz.

Erau plute cu spânzurători pe ele. Pe fiecare plută fusese prinsă în picioare o bârnă, cu alta pusă în cruce deasupra. Şi în crucile acelea atârnau ciorchine – câte douăzeci-treizeci – morţii. Erau multe plute. Şi veneau ele la vale încet şi impunător.

Stepan nu-şi lua ochii de la ele.

Se apropie Matvei, se aşează şi el. Şi începu şi el să privească la plute. Erau amândoi albi la faţă, în ochi numai durere. Multă vreme s-au tot uitat aşa.

— Numără, zise încet Stepan. Pentru fiecare din cei de aici, cinci am să spânzur. Mă jur. Acum mă jur şi mă mai jur o dată. Doamne, ascultă-mi ruga, lasă-mă să mă ridic, să mă mai ridic o dată…

Matvei făcu mâhnit din cap, ca şi cum ar încuviinţa.

— Când pui, băbuţo, de cină? Când n-o să mai am făină.

— De-acum… de-acum fac altfel.

— Ba nu, ba nu.

— Tu numără acolo! La mine datoria-i lucru sfânt.

Îi tremurase vocea lui Stepan, acum iar îşi recăpătă tăria.

— Pe cine să număr?! rosti încet, cu amărăciune Matvei. Toată Rusia e aici. Tăcu, se întoarse către ataman:

Numai că nu la Don e scăparea noastră, Stepane. Nu, nu la Don.

— Atunci unde?

— Acolo, arătă Matvei spre plute. Acolo, de unde vin ei. Poate că numai acolo-i scăparea noastră, nicăieri altundeva.

Sosi Larka în goana calului.

— Nu ne primeşte Samara, spuse el, sărind din şa.

— Cu-um?! sări în picioare Stepan. Cum aşa? Ce spui tu acolo?

— S-au zăvorât...

— Pe ei!!! Piatră peste piatră să nu rămână, să punem foc!... De ce-ai plecat de-acolo? Pân-la temelii am să ard Samara!... Mergem. Am să leg eu plute, tot la fel, le dăm drumul înaintea ăstora. Stepan dădu să se repeadă spre lotcă.

Matvei tăcea. Se tot uita la plute. Larka nu se mişcă nici el din loc.

— Mergem să punem mâna pe Samara! răcni Stepan, şi se opri.

— Cu cine? întrebă Larka. Ce să mai iei? S-au răsturnat acolo toate... I-au căsăpit pe-ai noştri...

Stepan îşi roti buimăcit privirea în jur... îşi opri ochii pe apă. Şi lăsă capul în jos. Rosti încet:

— Samara... A-a!... Acum îi dăm ocol. Pe urmă ne-om întoarce noi.

*

Doar vreo două sute de cazaci mai săltau acum pe cai prin stepa din marginea Volgăi. Călăreau în tăcere. În frunte erau Razin, Larka Timofeev, moş Liubim, câţiva sotnici. Stepan trimisese o sută cincizeci de cazaci pe cai iuţi, tătăreşti, spre Astrahan, să-i ridice la luptă pe toţi cei care rămăseseră acolo. Dacă va fi nevoie – dacă şi-au băut toţi minţile şi au uitat de război –, să-i pedepsească fără cruţare şi să-i gonească încoace cu de-a sila. Iar alţii cincizeci de streliţi călări au plecat în timpul popasului de azi-noapte, au fugit. Nici nu s-au mai apucat să-i

urmărească, n-avea rost.

Toţi înţelegeau că i-a ajuns năpasta… Li se citea în ochi, la toţi. De-acum înainte nu se mai aşteptau la nimic, dar tot se mai strângeau unii în alţii… Şi nu toţi: plecau noaptea streliţii. Iar cei care rămăseseră, cu atamanul în frunte, tot goneau şi goneau, de parcă le mai rămânea o nădejde - să fugă de năpastă, să se depărteze de ea.

…Mai aveau un oraş în drum, Saratovul.

Stepan îl trimise iar pe Larka. Şi iar îl aşteptă…

Se întoarse Larka, spuse:

— Nu deschid.

— La Ţariţîn, porunci Stepan. Acolo e Pronka. Saratovul îl ardem noi pe urmă. Şi Samara!… Şi Simbirskul!! Ardem tot! Se învârti în loc, simţea că se înăbuşă: Pe toţi îi pun cu botul pe labe, îi storc de sânge!… Nu pe mine!… îşi smulse căciula din cap, dădu cu ea de pământ: Nu pe mine au să mă sugă şerpii! Mă fac eu şarpe, o sută de ani am să le sug sângele!… Mă jur!… Pe mormântul meu mă jur! Stepan se lăsă în genunchi, dădu să apuce o mână de ţărână cu degetele tremurânde.

Larka şi Matvei îl ridicară de jos. Îşi lăsă bărbia în piept, rămase aşa multă vreme. Oftă adânc, îşi privi tovarăşii; avea lacrimi în ochi. Nu se ruşină de ele. Spuse încetişor:

— La Ţariţîn.

— Ţi-e rău, tătucă… Ar trebui să te odihneşti, zise cu milă Matvei.

— Ne-om odihni acolo. Acolo nu-s vânzători.

— Ba sunt, Stepane. Tot aşa o să fie şi acolo. Nu te mai amăgi…

— De unde-or fi aflând c-am dat de necaz? întrebă Stepan aproape îngrozit. Că doar mergem repede…

— E-e… Croncăne corbii, simt ei cum vine moartea.

Numai o sută cincizeci de oameni mai călăreau acum prin stepa zvântată de arşiţa verii care a trecut.

Stepan, ce-i drept, o duce prost, e slăbit rău.

Pe drum, mai spre seară, simţise că i se învârteşte

capul şi, pierzându-şi cunoştinţa, căzu de pe cal.

Şi în clipa aceea, când se prăbuşea de pe cal, iar îi sună în urechi zvonul acela cunoscut… Şi, căzând într-un leşin adânc, văzu Stepan pentru o scurtă vreme Moscova… într-o zi senină ca lacrima, albastră, cetatea de scaun era în sărbătoare. Dar ce sărbătoare o fi?

Dangăt de clopote şi zvon… Sute de clopote vuiesc. Toate bisericile din Moscova, de patruzeci de ori patruzeci, înalţă spre cer cânt măreţ de recunoştinţă pentru faptele cele bune şi de slavă dăruite pre pământ de pronia cea dreaptă.

Tot poporul e cuprins de încântare. Şi oare ce o fi sărbătorind?

Moscova îl întâmpină pe atamanul Stenka Razin.

Vine Stenka pe un cal alb, înconjurat de atamanii şi esaulii cei mai dragi. Iar în urma lui vine oştirea toată.

Cu Stepan sunt Serghei Krivoi, Ivan Cernoiareţ, Stîr, moş Liubim, Larka Timofeev, Mişka Iaroslavov, frate-sau Frol, Fiodor Suknin, Fiodor Şeludiak, Vasili Us, fiu-su ăl mic Afonka, Pron Şumlivîi, toţi, toţi. Şi toţi sunt frumos îmbrăcaţi şi veseli.

Poporul Moscovei îi dă bineţe tătucului ataman, i se închină. Stepan face şi el plecăciuni din şa, zâmbeşte. Mult au mai avut de suferit oamenii…

Atât de limpede le vedea Stepan pe toate, cum au trecut pe străduţele întortocheate ale Moscovei… Că şi ulicioarele îi sunt cunoscute! Ies ei în Piaţa Roşie. Trec pe lângă tăpşanul unde se împarte dreptatea, se îndreaptă spre poarta Spasski. Stepan coboară de pe cal şi intră în Kremlin. Uite c-a ajuns şi la Kremlin… Kremlinul – ce mai? – ca toate altele… Iată şi odăile împărăteşti.

Iar în odăile împărăteşti stau ţarul şi cu boierii lui.

Intră Stepan aşa cum intrase cândva în bisericuţa de casă a mitropolitului din Astrahan: cu toată şleahta, cu pas de gospodar.

— La pământ! le porunci boierilor. Toţi! Deodată!

Boierii, ascultători, se puseră în brânci toţi deodată; i

se luă atamanului o piatră de pe inimă. Fără să se oprească, păşi spre tronul în care şedea falnic ţarul, îl înşfăcă de barbă şi-l smuci jos de pe tron. Şi îl târî aşa multă vreme peste lespezile albe de piatră şi îi tot zicea:

— Uite-aşa, Mărite! Uite ce-i facem noi înălţatului! Uite ce înălţat e el acum!… Unde-i măreţia lui? Să faci cep din măriţii ăştia, s-astupi butoaiele cu ei. Prostia noastră cea mare s-a aşezat aici… s-a-ntins ca râia. Stepan îl mai împunse o dată pe ţar cu cizma, de aducere-aminte, se îndreptă de şale, se uită la el de sus: Asta vă e el tot… măritul… Ptiu!

Se potrivi după aceea să se aşeze pe tron… Şezu ce şezu, nu-i prea plăcu… că n-are ce face.

— Stîr! îl chemă el pe bătrânul cel drag.

— Aici sunt, tătucă!

— Vino tu de şezi. Te-ai mai jucat tu de-a ţarul… acum şezi: mai presus decât toţi ai să fii.

— Ce să caut eu acolo?… Nu-i şade bine şoimanului pe loc de cioroi.

— Hai, du-te, nu te mai codi, bătrâne!

— Păi, ce să caut?! A ajuns măgaru-mpărat! Neam de neamul meu n-a… Ziceam şi eu aşa, de şagă. Nici nu-mi vine… Şi ce-am de făcut?

— Şezi! Nu-ţi fie frică, e moale, e bine.

Stîr se apropie, dădu şi el cu piciorul în ţar, care zăcea tot acolo, la pământ, şi se cocoţă pe tron.

— O kilă de rachiu! porunci el. Şi cu boierii ce facem, tătucă?

— În şreang cu toţii… şi pe Volga-n jos. Toţi! strigă Stepan.

9.

Când s-a trezit Stepan era într-o colibă necunoscută. Zăcea într-un pat larg, oblojit la cap. Nu era nimeni prin preajmă, dădu să se întoarcă, dar îl săgetă o durere ascuţită. Vrei să cheme pe careva… şi gemu.

Se apropie de el Matvei Ivanov.

— Slavă ţie, Doamne! De pe cea lume ai…

— Unde suntem? întrebă Stepan.

— La tine, pe Don. Matvei se aşează pe marginea patului. Dar ai ceva putere-n tine!… Cât pentru trei cai. Doamne, Doamne… i-ai dat zile… Slavă ţie, Doamne!

— Şi? zise Stepan, uitându-se întrebător la Matvei. Mult am fost aşa?…

— Eh-e!… Cred c-am şi albit. Mult. Matvei trase cu ochiul spre uşă şi vorbi cu voce scăzută, ca şi cum s-ar fi ferit de cineva: Iar Volga, Stiopuşka, e toată-n flăcări. Arde, draga de ea! S-au ridicat acolo, spun oamenii, nu treizeci, ci trei sute de mii. Uite-aşa! Iar atamanul, drăguţul, stă aici fără oaste. Iar ei acolo, dragii de ei, fără ataman. Iar am prins drag de Dumnezeu: m-am rugat de el să-ţi dea zile. Şi uite că mi-a ascultat ruga. Ah, că bine-i, Stiopuşka! … Mi se bucură sufletul! Că şi-au pus ei acolo atamani de-ai lor: mulţi şi fără ispravă. S-au revărsat larg apele, dar nu adânc.

— Dar tu ce ai, că parcă te-ai feri de cineva?

— Au să te-ndemne să mergi la Don… Matvei iar trase cu ochiul spre uşă. Nevastă-ta e aci, şi moş Liubim, şi mai trebuie să sosească frate-tău şi cu Larka…

— Ei unde sunt?

— S-au aşezat la Kagalnik. Au vrut să te care şi pe tine acolo, aşa cum erai, dar moşul şi cu mine nu i-am lăsat. S-a lepădat Donul de tine… lasă-l şi tu-n plata Domnului. Că pot să te şi vândă. Pe Volga-i de tine, tătucă! … Adună-i tu acolo pe toţi la un loc… şi s-o clătina Moscova. Ţi-am spus eu, vezi, acolo-i scăparea. Nu-l credeai tu pe mujic în stare, iar el uite cum s-a ridicat!… Ehei, nu-l mai pui jos aşa de uşor. De-acum multă vreme nu se mai astâmpără… dacă a apucat să smulgă parul din gard.

— Şi pe Don cum e?

— Ne-a dovedit Kornei al tău. A vrut să pună mâna pe Kagalnik, dar nu s-au lăsat. Acum ia-i pe toţi ai tăi de-acolo… şi…

— Sunt mulţi la Kaga-lnik? îl iscodi Stepan.

— Vreo trei sute.

— Şi la Astrahan?

— Vaska s-a prăpădit, fie-i ţărâna uşoară. Pe mitropolit l-au omorât, să ştii. Nu trebuia. Şi nici tu nu trebuia să te pui în gură cu biserica. Tot ameninţă c-au să te afurisească. Aici ai cam dat tu greş. Donul, vezi tu, trage care încotro… am ştiut eu de la început. În schimb mujicul… Ascultă-mă, Stepane, până nu ţi-au împuiat ăia urechile: acum mujicul e în putere. Nu te uita că mai ia el încă bătaie, acuma s-a înrăit şi el…

Intră moş Liubim.

— Maică Preasfântă!…

— A venit de pe cea lume, să vadă ce mai facem, zise Matvei fericit. Uite-aşa se-ntâmplă, când nici nu mai gândeşti.

— Cum e pe Don, moşule? îl întrebă Stepan pe Liubim.

— Rău, atamane. Kornei şi cu Mişka Samarenin ne-au luat-o înainte. Până şi cei care erau gata-gata să se clintească din loc, şi ăia s-au cuminţit. Iar ei, Kornei adică, a mai şi dat drumul la un zvon: cică te-au tăiat…

— Stiopuşka, nu se potolea Matvei, de bucuros ce era. Hai să-ţi spun eu acum… încă pe când fugeam noi de la Simbirsk, mă tot gândeam, uitându-mă la tine, dar ţi-era rău tare… şi n-am mai zis. Tu povestea lui Iisus o ştii?

— Păi, ce? Cum adică?… O ştiu.

— Cum s-a prăpădit, asta o ştii? Ţi-o fi povestit popa, nu?… Ştia el bine: că-l aşteaptă sfârşitul acolo, la Ierusalim, şi tot s-a dus. Nici acum nu pot să pricep: de ce să te mai duci acolo, dacă ştii dinainte ce-o să se întâmple? Oare se poate aşa? Mă uitam eu la tine şi-mi ziceam în sinea mea: se poate. Voi ce, nu credeţi în moarte, sau cum vine asta? Să zicem că el, Fiul Domnului, ştia că are să învie… Dar tu? Sau poate că aşa gândiţi voi: toată lumea vă iubeşte, atunci nici sfârşit n-are să mai fie. Aşa o fi? Vede limpede că vine prăpădul, dar el nu, merge înainte. Ori nici de viaţă nu-ţi mai arde, că vine şi vremea aia.

Singur se duce la moarte, de nu-l poţi opri în loc. Eu asta vreau să pricep. Încerc, dar nu izbutesc. Chibzuieşte tu la toate astea, gândeşte-te bine… Nu ţi-am spus-o eu într-o doară, povestea asta cu Cristos.

Dorea Stepan să judece mai bine vorbele lui Matvei, dar erau încurcate, îi venea greu, nu acum… Mai era şi slăbiciunea aceea, în tot trupul… Nici pumnul nu putea să-l strângă, atât de slăbit era. Închise ochii şi rămase aşa, culcat, multă vreme, căutând să-şi amintească mai limpede cum s-au petrecut toate… O fi adevărat, l-o fi izbit unul în vreo încăierare? Sau cum?

— Şi cazacii? îl iscodi el din nou pe Liubim.

— Ce să fie cu cazacii?! Ţi-am mai spus: cum nu eşti tu acolo, cum se răzleţesc. Kornei ţine puterea…

— Şi mai dă-i încolo! zise Matvei cu năduf.

Moş Liubim îl privi, râse uşurel, i se plânse lui Stepan:

— M-a dat gata mujicul. Nici nu mă mai bucur că sunt cazac.

Stepan încercă să se ridice din culcuş, dar fu cât pe-aci să cadă într-o parte. Se aşeză la loc, îşi pipăi capul.

— Culcă-te!… Unde te duci? spuse Matvei.

Dar Stepan începuse de-acum să se obişnuiască şi el cu noua lui stare. Puţin câte puţin, îi reveneau puterile.

— Când sosesc Larka şi cu Frol? întrebă.

— Azi vin, răspunse Liubim.

— Aliona e cu ei?

— Aliona e aici. Acuşi o chem. Matvei ieşi din colibă.

— E adevărat că pe Volga?… îl întrebă Stepan pe bătrân. Sau mai pune de la el?

Moş Liubim chibzui.

— Nu ştiu, ce să-ţi spun eu ţie… S-au ridicat mulţi. Cu Osipov, cu Vaska Fiodorov, cu Haritonov… ăştia se ţin oaste. Ceilalţi… unii în pădure, alţii care încotro… S-a revărsat larg apa, dar adâncime n-are, asta o spune el drept. Te cheamă într-acolo?

Tulburat, Stepan dădu iar să se ridice. Şi rămase în

picioare.

— Are să fie şi adânc. Pe Kornei şi pe Mişka trebuie să-i omorâm. Aici a fost greşeala mea: că i-am lăsat să trăiască. Mâine… Unde suntem?

— La Kacialinsk.

— Mâine plecăm la Kagalnik. Şi ziceaţi că s-a terminat! ridică Stepan glasul să se războiască doar el ştia cu cine. Abia începe, iar voi, cică, s-a terminat!

Prindea putere sufletul lui Stepan şi, odată cu puterea, îi venea şi încrederea. Dacă s-a ridicat el, cum să fie ăsta Efârşitul?! Au să-i treacă şi ameţeala, şi slăbiciunea, bucuria vieţii îi vuia în sânge, începuse să şi audă mai bine, îi renăşteau simţurile.

— Întremează-te mai întâi. Nu te grăbi, îl sfătui Liubim.

— Mă întremez eu.

— Ce-i drept e drept, numai să te arăţi tu acum pe Volga…

— Cu cazacii trebuie să ne arătăm.

— Păi cazacii…

Intră în fugă Aliona.

— Sufletul meu drag!… Stiopuşka!… se atârnă de gâtul bărbatului. Slavă ţie, împărăteasa Cerurilor, Maică sfântă!…

— Ia vezi, numai să nu-mi boceşti, o preveni Stepan.

Moş Liubim se ridică să plece, spuse ca pentru el:

— Mă duc să cinstesc şi eu un pahar. În sănătatea ta. Îţi aduc şi ţie o cană, ce zici?

— Nu trebuie, zise Stepan.

Plecă Liubim. Merse să-l caute pe Matvei, să bea cu el. Ştia că Matvei n-are să bea – nu prea bea el niciodată –, dar barem să-i spună până la capăt povestea aia cu Iisus. În timpul bolii îndelungate a atamanului, tot purtându-i de grijă, bătrânul cazac se împrietenise cu mujicul cel înţelept, îi plăceau poveştile lui.

Despre toate au apucat să vorbească Stepan cu nevastă-sa. A rămas numai lucrul de căpătâi: ce să facă

mai departe? Aliona ştia ce să facă, o povăţuise Kornei Iakovlev. Se văzuse ea cu el pe furiş.

— Stiopuşka, dragule, înţelege-te cu el. De ce zici tu că ţi-e duşman? Nici nu ştii cât s-a întristat când a auzit de tine…

— Proasto! Stepan se ridică de pe pat, se porni să păşească prin colibă. Aliona rămase să şadă pe locul ei. Ah, dar proastă mai eşti!… I-oi fi căzut cu tronc. E el vulpoi mare, îl ştiu eu. Ce zici că spune?

— Mergem, zice, cu el împreună, să se căiască în faţa măritului ţar… iar ţarul îl iartă. A mai fost aşa, s-au căit şi alţii…

— Atunci de ce a venit cu război la Kagalnik?

— Iar o să vrea să te tragă după ei răzvrătiţii ăia… A vrut să pună mâna pe ei, pe cei care te…

— Ptiu!… mult timp tot umblă Stepan de la un perete la altul, supărat tare. Mie îmi spui tu toate astea?!

— Dar cine să-ţi spună? Răzvrătiţii ăia ai tăi? Aia abia aşteaptă să te pui tu pe picioare. Că nu mai pot răbda, au mâncărici, vor mai iute la război, lua-i-ar dracu’ să-i ia. Fii om de înţeles, Stiopuşka!… Mergi până la ţar, îţi pleci capul, că ţi-a fost de-ajuns. Slavă Domnului că barem mi-ai rămas în viaţă. Facem slujbă de mulţumire pentru Sfânta Fecioară şi ne aşezăm şi noi la casa noastră, să trăim ca oamenii. Că ţie ce-ţi mai trebuie? Toată calicimea n-ai cum s-o încălzeşti la piept, că-s prea mulţi calici în Rusia.

— Dar el s-a dus la ţar? După ce-a fost Mişka…

— A mers Ivan Averkiev cu cazacii. Doisprezece au fost. Iar ţarul se aude că i-a trimis tocmai la Holmogorî, nu are încredere. Aţi mai trimis voi, zice, şi ce s-a ales?…

— Câinele, rosti Stepan cu inima grea, cu gândul tot la ale lui. Să tulbure el Donul. De viu îi dau foc!… Şi la toţi mai-marii, la toţi cei cu stare!… Nu mai veni la mine cu vorbe d-astea, nu mă zădărî… că sunt încă slăbit. La Kornei am să vin eu în ospeţie. Ajung eu la ei! mai bine să-şi ia tălpăşiţa din vreme, la Moscova.

Aliona se porni pe plâns:

— Nu te înşală el pe tine, Stiopuşka!… Crede-mă. N-a vorbit numai cu mine, i-a zis şi Matrionei, şi lui Frol…

— Ştie el cu cine să vorbească.

— Aşa spunea: l-a iertat ţarul pe Ermak, te-o ierta şi pe tine. Îi povesteşti tu la Moscova ce ocări ai înghiţit, de te-au băgat în păcat… Vine şi el cu tine. Nu-ţi vrea răul, nu ţi-e străin…

— Ajunge. Şterge-te la ochi. Cum o duce Afonka?

— Păi, bine. E acolo, cu baba Matriona… E cam beteagă. Du-te la mila ţarului, Stiopuşka, dragul meu…

— Cai avem aici? întrebă Stepan.

— Avem.

— Cheamă-i aici pe moş şi pe Matvei. Pregăteşte-te şi tu.

— Nu vezi că n-ai putere? încotro?

— Du-te de-i cheamă. Nu te supăra pe mine, dar… cu vorbe din astea să nu te mai prind.

— Doamne, Doamne!… se căină amar Aliona. Nu mi-e dat să am şi eu o bucurie în viaţă, m-a ajuns blestemul… şi iar începu să plângă.

— De ce bâzâi tu, Aliona? Ar trebui să te bucuri că, uite, ţi s-a ridicat bărbatul din morţi, iar tu te-apuci să bâzâi.

— M-aş bucura eu, dacă te-ai astâmpăra tu măcar acum. Dinainte simt cum îmi îngheaţă inima. Potoleşte-te, Stepane… Nu-ţi vrea răul ei, Kornei.

— Mă potolesc. Cum n-o mai rămâne niciun boier pe întinsul Rusiei, cum mă potolesc. Mai rabdă şi tu niţel. Fugi de-l cheamă pe moş. Şi să nu mai bâzâi…

Veniră moşul şi cu Matvei. Moşului i se cam înroşise nasul.

— Stepane, ia ascultă tu cum e cu Iisus… începu Liubim, dar Stepan îi tăie vorba.

— Mâine mergem la Kagalnik, spuse el. Pregătiţi ele drum.

Însă n-au ajuns la Kagalnik decât peste o săptămână; Stepan a mai zăcut cinci zile.

10.

Ajunseră la Kagalnik pe la ceasul amurgului.

Cazacii – trei sute dintre cei cu parastasul gata făcut, dintre cei mai credincioşi – îl întâmpinară pe ataman cu bucurie mare, neprefăcută.

— Tătucă! Bine că te-ai făcut sănătos! zbierau toţi.

— Te-ai sculat din morţi! Şi la sfântul Zosima ne-am rugat...

— Să trăieşti, tătucă!

Ieşiseră toţi din bordeie, se adunaseră în jurul atamanului, îi dădeau bineţe. Stepan surâdea şi el, îi măsura pe toţi cu privirea... Se vede treaba că se poate lua totul de la început. Nu-i nicio belea, n-a înnoptat ea pe-aici.

„Eh, Matvei, Matvei... nu-i cunoşti tu pe cazaci, îşi zicea el în sinea lui. Mujicul, s-o fi făcut el rău şi dă cu oiştea pe Volga, dar unde mai găseşti şoimani ca ăştia, credincioşi până la moarte, zvârlugi neastâmpărate, suflete de viteji unde mai afli?...”

Stepan dădea mâna cu toţi, pe unii îi şi îmbrăţişa.

— Să trăiţi, fraţilor! Cum aţi dus-o?

— Ţi-am dus ţie dorul!

— Atunci e bine. Că şi eu sunt tare bucuros să vă văd... Slavă Domnului! Are să fie bine.

Îi ieşiră înainte atamanului Larka. sotnicii, frate-său Frol...

— Ai auzit? Kornei şi cu Mişka au venit aici peste noi, să ne ia pe sus! îl vesti Larka vesel, de departe.

— Şi ce te bucuri? întrebă Stepan, lăsând căpăstrul calului în mâna cuiva, care era mai pe aproape. Ar trebui să ne-ntristăm... Sau ce să facem?

Dădu mâna cu esaulul, cu sotnicii, cu fratele.

— Fac eu ceva-n capul lor... Auzi, să ne-ntristăm! răspunse Larka.

Îl cam obosise drumul pe Stepan. Se băgară în bordei.

Matriona, şubrezită, dar bucuroasă, se ridică în capul oaselor.

— Ai venit, şoimane… Te-au ajuns rugăciunile mele.

Stepan o mângâie pe bătrână, nu se prea pricepea el la asta.

— Păi, ce faci aici? Ai căzut la pat?

— Uite c-am căzut, bătrână şi proastă…

Afonka demult aştepta să-l vadă şi pe el tată-său vitreg.

— Afonka!… Măi, da’ ce mare-ai crescut! Să trăieşti! îl ridică în braţe pe băieţel, îl strânse la piept. Uite că de data asta, frate, cu darurile stau cam rău. Să nu te superi pe mine. Ba am mai primit şi una la scăfârlie… abia m-am dezmeticit.

Nu mai răbda Stepan să înceapă vorba despre treburile lor, despre ce-l durea pe el.

— Larka, ia spune: cum stau lucrurile? Pe Kornei cum l-aţi primit?

— Păi, merge treaba… Binişor. El mai mult a dat cu gura şi pe urmă… gata.

— Au venit mulţi cu el?

— Patru sotnii. Au trimis ei şi la ţar. Pe Ivan Averkiev…

— Aici îi vine lui sfârşitul, bătrânului. Am fost eu prost că l-am iertat… Iar lui i-a fătat mintea: să-i cheme pe boieri la Don. Voi ce-aţi făcut aici în lipsa mea?

— Am trimis oameni la Astrahan, i-am scris lui Serko, le-am scris şi nogailor…

— Cazacii cum se-arată?

— Care încotro. Kornei tot face cercuri de adunare, plânge că s-a făcut vinovat faţă de ţar…

— Peste trei zile mergem la Cerkassk. Numai să-mi trag niţeluş sufletul…

— Fraţilor, dragii mei, începu Matvei, adunându-şi mâinile pe piept, ca la rugăciune. Voi iar gândiţi cum nu trebuie. Iar vă trage aţa la Don. Nu vedeţi că războiul a şi pornit?! Arde toată Volga!… Acolo e şi vrăjmaşul, pe Volga! fără voi o tot daţi întruna cu Kornei al vostru: o fi trimis la ţar, n-o fi trimis la ţar… Ce să căutaţi voi la Cerkassk?

— A şi-nceput să cânte! zise Larka fără să-şi mai ascundă duşmănia. Ce te bagi tu în treburile altora?

— Cum aşa, ale altora? Mujicii ăia de pe plute or fi fost ai altora?

Grea era amintirea aceea, cu mujicii de pe plute. Nu le pică bine cazacilor, îi apăsa amintirea, îi durea.

— Mai taci şi tu, Matvei! se încruntă Stepan. N-am uitat eu de mujicii aceia. Trebuie doar să judecăm, să vedem cum iese mai bine treaba. Ce ne facem acolo cu trei sotnii? Nici pentru noi, nici pentru oameni…

— De ce zici aşa?

— Trebuie să ridicăm Donul. Tu chiar aşa crezi, că le-a pierit cazacilor pofta? N-are cine să-i aţâţe… Acum i-om aţâţa noi. Atunci ne ducem noi şi pe Volga. Doar n-om merge în trei sute de săbii!

— Iar o ia cu Donul lui!… Trei sute de mii s-au ridicat acolo!… Matvei, cu mâna pe inimă, nu putea nicicum să-i priceapă pe ataman şi pe cazaci: ce putere i-o fi ţinând aici, când pe Volga războiul e în toi? Nu putea să priceapă şi pace, se chinuia. Trei sute de mii, Stepane!…

Amărăciunea lui Matvei era adevărată, simţeau asta şi cazacii.

— Îi ştiu eu pe ăştia, trei sute de mii! Azi sunt trei sute, mâine nu mai e niciunul, rosti Stepan cât putea el de blând, dar căutând totuşi să-l facă pe Matvei să priceapă cum stau lucrurile. I-am văzut noi şi-n luptă pe mujicii tăi…

— Tot pe-a ta o întorci! strigă Matvei. N-aude, n-a vede!… Voi uite ce bine vă pricepeţi, şi tot voi aţi fugit primii, iar nu…

— Ieşi afară! porunci Larka, privindu-l crunt pe Matvei.

— Ieşi tu! ridică glasul Matvei pe neaşteptate. S-a trezit atamanul în el! Stepane… tu chiar nu-ţi dai seama unde e nevoie de tine acum? Că aşa iese: tu eşti fără oştire, iar oştirea nu te are pe tine. Numai să te-arăţi tu acolo… mamă, ce-o să fie! Toţi cnejii, alde Dolgoruki şi Boriatinski, îşi iau picioarele de-a spinare. Judecă şi tu,

Stepane…

— N-am ce să mai judec! i-o reteză Stepan, îşi pierduse şi el răbdarea. Ce mă tot dăscăleşti ca pe-un copil!

Fără cazaci, oastea nu-i oaste! Du-te tu de te bate numai cu mujicii.

— E-eh!… atâta mai spuse Matvei.

— Cai avem pentru toţi? reluă Stepan firul de unde fusese întrerupt.

— Aproape.

— Trei zile, până atunci să fie totul gata. Mergem să ne vedem cu Kornei. Matvei… cum să-ţi desluşesc eu ţie… Când ajungem la mujici, trebuie să le aducem… o bucurie. Una e să vin eu singur, alta e dacă vin cu toată căzăcimea. Iar oastea lor, fără de cazaci, nu-i oaste. Gândeşte-te şi tu! Iar eu mai am de tăiat pe-aci un cap găunos, atunci nici al meu nu s-o clinti. Greşeala mea, tot eu trebuie s-o îndrept.

*

În noaptea aceea veni Larka în bordeiul lui Matvei.

— Dormi? întrebă el încet.

— Nu, dădu glas Matvei şi se aşeză pe marginea laviţei. De dormit îmi arde mie… Mi se usucă sufletul. Mă doare, Lazar, tare mă doare… că nu pricepeţi voi, nicicum nu pricepeţi unde ar trebui să fiţi voi acum. Dă-le minte, Doamne!… De mici copii sunteţi învăţaţi cu războiul, cum de nu pricepeţi? Ai?

— Pune-ţi ceva pe tine, mergem, te cheamă tătuca, zise Larka.

Matvei se miră şi se îngrijoră:

— Iar i-e rău?

— Nu, vrea să mai schimbe o vorbă… Mergem.

— Ce i-a venit?… Aşa, noaptea…

— Nu ştiu, Larka nu era în apele lui, nu-i scăpă asta lui Matvei.

Aprinse cu amnarul un opaiţ mic şi-l privi cu luare aminte pe esaul… O bănuială îngrozitoare îl lăsă fără glas. Dar încă nu-i venea să creadă, nu-l lăsa nici mintea, nici

inima.

— Ce-i, Larka?...

— Păi, ce? Larka se mâniase, arăta şi mai tulburat. Hai să mergem, n-auzi?

— Ce nevoie are el de mine acum, noaptea?

— Nu ştiu. Larka îşi pironise ochii asupra luminiţei din opaiţ, nu se uita la Matvei.

— Nu trebuie, Lazar... Mare păcat îţi faci. Mai bine plec eu...

— Îmbracă-te! strigă Larka.

— Nu striga. Să mă pregătesc şi eu, ca oamenii... E-eh...

Matvei se ridică de pe pat, se duse eu opaiţul într-un colţ, se aplecă în tăcere asupra unei lădiţe pe care o căra mereu cu el. Scoase din ea o cămaşă curată de pânză, o trase pe el... Iar se aplecă deasupra lădiţei. Avea şi el acolo câteva lucruşoare: un schimb de rufe, o iconiţă, o rindea, o daltă, o teslă, era tâmplar de meserie. Asta era tot ce rămânea în urma lui aici, pe pământ. Îşi plimba mâinile prin averea aceea a lui... Nu putea să se ridice din genunchi.

— Hai! îl chemă Larka.

Matvei parcă nici nu-l auzise, îşi rânduia sculele, îi tresăreau umerii. Plângea.

— Mergem. Matvei îşi şterse lacrimile, se sculă de jos... Să vă ierte Dumnezeu! spuse el cu glas stins. I-aţi minţit pe oameni... Poate că n-aţi vrut. Dar de mu-ult sânge nevinovat o să daţi voi socoteală... Dădu să se întoarcă spre Larka, dar acesta îl îmbrânci spre ieşire.

— Hai odată!

Dimineaţa Larka îi spuse lui Stepan:

— Azi-noapte... Matvei a şters-o.

— Cum aşa? nu-i veni să creadă lui Stepan. Unde s-a dus?

— A şters-o. L-am căutat noi... nu-i nicăieri. S-o fi dus la mujicii lui, pe Volga. Unde ne chema pe noi, acolo s-o fi dus.

Stepan se uită lung la credinciosul esaul… Şi pricepu totul. Şi îl duru atât de tare, atât de nesuferit de tare, cum îl doare pe om sufletul atunci când pierde pe cineva care i-a fost drag, pentru totdeauna.

— Fiară turbată, rosti el într-un târziu, încet. Oh, ce fiară-mi eşti… Cu ce-ţi stătea el în cale?

— Stătea, răspunse neînduplecat Larka. Deşteptul deştepţilor!… Orice făceam noi, nimic nu-i era pe plac, nimic nu era după mintea lui…

— Dar noi, tu şi cu mine?! strigă Stepan, alb la faţă. Noi mereu suntem deştepţi?!

— Ei, şi… barem atunci… atunci să le dăm în mă-sa pe toate, câte sunt! Larka îl privea ţintă, cu furie, pe ataman. Taie-mă şi pe mine, dacă tot el ţi-e mai drag decât noi. Că nu puteam să-l văd în ochi. Mă apucă pandaliile numai când îl văd că se uită aşa… că iar facem ceva cum nu trebuie. Nu poţi să trăieşti de gura lui!…

— Auzi, îl apucă pandaliile… Stepan tăcu îndelung, încruntat, cu ochii la podea. Apoi rosti cu tristeţe: Nu mai am esauli… Unul mi-a rămas, dar şi ăla-i… Iar altă cale… tot nu e. Scârnăvie! Piei din ochii mei!

Larka plecă.

11.

Două zile mai târziu vreo trei sute şi ceva de cazaci în frunte cu Razin goneau călare pe malul drept al Donului, în jos, către Cerkassk. Mergeau „în ospeţie” la Kornei.

Iar porniseră la drum, iar cai, cazaci, arme… Adierea aspră, înmiresmată a stepei. Şi nici capul nu i se mai învârteşte de slăbiciune. Şi mâna îi e tare. Şi duşmanul e aproape”. de-al nostru”, ştiut. Şi nu-i departe vremea când te va privi cu rugă duşmanul acela, cu ura cea de pe urmă, din preajma morţii…

Ei, şi ce-i asta, dacă nu un alt început?

Sau poate că i-o mai fi rămas, după boală, o tulburare în suflet? Nu-i de înţeles, de unde o fi venind? Că, altfel, toate sunt la locul lor. Toate-s bune. Dar tot îl mai încearcă o apăsare pe inimă, o îngrijorare care nu-l mai lasă. Îi

cuprinde Stepan pe cazacii lui cu privirea şi iar îl scormoneşte ghiara îngrijorării, de parcă i-ar fi şi frică. Şi nici n-ai cum să scapi de grija asta… oricât ţi-ai mâna calul, tot n-o poţi lăsa în urmă. De la ce i s-o fi tras?

Cerkasskul s-a zăvorât.

Îşi jucau, strunindu-i, caii pe sub ziduri.

— Anafura şi dumnezeii mamei voastre! suduia Stepan ca un apucat. Dar chiar că nu mai era nimic de făcut, prea puţine le erau puterile ca să pună ei mâna pe cetăţuia bine întărită şi apărată.

De trei ori trimise Stepan vestitori să stea de vorbă cu cazacii de dincolo de ziduri.

— Spune-le, Larka; n-avem de gând să le facem niciun rău. Doar trebuie să ne vedem şi noi! Că ei ce, şi-au pierdut minţile? auzi, pe-ai lor să nu-i lase…

Larka se ducea sub zid, aproape de tot, schimba câteva vorbe cu cei de pe metereze. Şi venea cu răspunsul:

— Nu vor.

— Spune-le, se întărită Stepan, că, dacă se mai îndărătnicesc mult, punem foc la tot târguşorul! Pe toţi îi arunc în Don! Iar pe Kornei îl înalţ în cârlige, de-o coastă. Îl îngrop de viu! Să nu-i mai dea ascultare, că el e cel dintâi vânzător al cazacilor, îi dă pe mâna boierilor. Ce-i cu ei, s-au tâmpit de tot? Cum de nu pricep?!

Iar se apropia Larka de zid şi iar le vorbea cazacilor care păzeau meterezele. Şi iar aducea răspunsul:

— Nu vor. Şi-au mai zis că pun sâneţele pe noi. I-a îmbrobodit Kornei.

— Spune-le, porunci Stepan pentru ultima oară. Spune-le că mai venim noi. Mai venim! Atunci au să vadă ei! Cu lacrimi de sânge au să plângă pentru vicleniile lui Kornei. Spune-le aşa: toţi care sunt acolo sunt nişte vânduţi, cu maţe cu tot! Dacă-şi mai zice cazac vreo curvă din aia cu nădragi pe ea, să-i sară ochii din cap. Să fie de râsul copiilor. (Obosise Stepan.) Că şi copiii lor sunt tot vânduţi. Să le spui aşa: Toţi, în frunte cu Kornei, pentru noi nici nu mai sunt, i-am blestemat. Şi dac-o să vină să-i

strângă de gât pe toţi, noi niciun deget nu mişcăm. În veci nu le mai sărim în ajutor.

Porniră înapoi. Nu-i mai bucura stepa cea liberă, nu le mai tulbura sufletul întinsul ei ştiut şi îndrăgit încă din copilărie.

Da, se pare că ăsta e sfârşitul. Şi nici îngrijorare nu mai era, ci spaimă de moarte.

12.

Astrahanul nu trimitea vestitori. Serko tăcea. Alioşka Protokin se pierduse pe undeva, prin stepele Micului Nogai.

Stepan se repezi în satele din susul apei să-i ridice pe cazaci, dădea din colţ în colţ ca un lup rănit, când e încolţit de hăitaşi. Avea o grabă, o iuţeală, de parcă era alt om, cădeau caii sub el de oboseală, dar tot nu se lăsa.

Sat după sat, cătun după cătun…

După obiceiul lui, Stepan poruncea să se-adune cazacii pe un maidan şi le ţinea o scurtă cuvântare:

— Fraţi atamani-voinici! Donul liber, unde şi-au vărsat sângele şi unde odihnesc acum părinţii şi străbunii noştri, pământul ăsta vor polcovnicii şi cu Kornei Iakovlev şi cu Mişka Samarenin să-l vândă: îi cheamă încoace pe boieri. Dau pe nimica toate libertăţile noastre strămoşeşti! Să nu răbdăm noi ruşinea asta, să ne ridicăm ca unul! Să nu ne pierdem noi fala şi bărbăţia căzăcească, să-i ajutăm pe fraţii noştri din Rusia şi din alte părţi, cei care se bat acum pe Volga. Iar cine dă înapoi, mai bine să spună aici deschis, pe faţă, că pe urmă tot lui o să-i pară rău!

Nu ieşea niciunul înainte să spună „pe faţă” că nu-l trage inima să-i ajute pe cazacii lui Razin şi pe „fraţii ruşi şi de alte neamuri” care luptă pe Volga, dar spre dimineaţă mulţi cazaci nu mai erau în sat.

Stepan turba de furie.

— Unde-s ceilalţi?! urla el la cei zece – cincisprezece care se iveau dimineaţa pe maidan. Unde vă sunt caii?! De ce n-aveţi arme la voi?!

O tăcere mohorâtă îi era răspunsul.

Îşi fereau ochii…

— E-eh, cazaci!… O să plângeţi voi. Oh, ce-o să mai plângeţi! le făgăduia Razin, încruntat.

…În altă parte Stepan s-a apucat să-i ademenească fără ocolişuri:

— Voinicilor atamani! Liber e care vrea!… Cine doreşte să bată stepa cu noi, să petreacă în lege, să bea bine, să pună şaua pe-un cal iute, hai cu mine! Vine cu mine putere de oameni cum nu s-a mai văzut, pe Volga sunt toţi, acolo ne aşteaptă! Ei, voinicilor!… Doar n-aţi uitat voi cum trăieşte cazacul cel liber. Treziţi-vă!

Iar dimineaţa tot aşa: zece – doisprezece cazaci mai tinerei, doi-trei moşnegi care auziseră „multe lucruri bune” despre ataman. Şi gata. Şi doar niciodată nu mai vorbise atamanul atât de mult, atât de înflorat, de-i făcea şi lui greaţă. Dar nu mai ştia nici el cum să facă să învolbureze apa aceea stătută; adormirea aceea în nemişcare îl îngrozea.

Un chin amar punea stăpânire pe el. Stepan nici nu ştia să şi-l ascundă.

I s-a întâmplat să stea odată de vorbă cu Larka despre asta. Erau doar ei doi în casă. Stepan bău puţin, scuipă, zise aşa, de-a dreptul:

— Nu-mi prieşte, Larka. Mi-e tulbure sufletul. Vine sfârşitul.

— Ce sfârşit? Ce-i cu tine? se miră Larka, sau poate că se prefăcea doar că se miră.

Până şi asta îi era lui Stepan lehamite să ştie: mint acum toţi sau nu mint?

— Sfârşitul… îmi simt moartea.

— Lasă! Mergem la Astrahan… îi potolim, să nu se mai sfâşie între ei. Poate s-o pornim iar spre Persia… nu părea c-ar minţi Larka.

— Nu, acolo nu ne mai putem duce. Şi ţarul şi şahul şi-or pune acum haitele pe noi. Că de-acum într-un glas cântă.

— Atunci, hai pe Volga!

Ei da, Larka îi mai era, totuşi, credincios. Dar nici asta nu-l bucura, mai mult îl făcea să tânjească: unde-s ceilalţi, unde sunt sufletele cele credincioase?

— Cu cine? Vezi câţi suntem!…

— Atâţia câţi suntem… Ne-om împlini cu mujicii, că doar mişună pe-acolo…

— Cu mujicii ăştia… îţi legi o piatră de gât. Până la urmă tot te trag la fund. Toată nădejdea mea era în Don… Şi uite Donul ce face! Stepan tăcu îndelung, dus pe gânduri. Apoi lovi puternic cu pumnul în tăblia mesei: De ce l-oi fi lăsat eu pe Kornei să trăiască?! Unde mi-a fost capul?!… Nu ştiam eu ce-i poate pielea? Doar ştiam că n-o să-şi piardă el pe-aici vremea de pomană: pe toţi i-a îmbrobodit, iar firul duce departe… Moscova îl ţine. Dacă nu azi, mâine se arată şi boierii cu oastea lor.

Larka bău. Mai tăcu, apoi zise:

— Se vede treaba că n-a izbutit Ivan. N-a mai dat semn de viaţă.

— De cine zici tu acolo? nu pricepu Stepan.

— Vanka Tomilin… L-am trimis eu la Cerkassk să-i facă de petrecanie lui Kornei. S-o fi prăpădit cazacul. Ori s-o fi dat cu ei…

— Când asta?

— Încă înainte de a merge noi la Cerkassk. De atunci, nicio veste… Aveam eu nişte prafuri din alea, un mordvin mi le dăduse: doar un vârf de unghie să-i pui în băutură… Sau m-o fi păcălit pe mine mordvinul.

— S-a prăpădit. Cine dă să-l înşele pe Kornei n-apucă ziua de mâine.

— S-a prăpădit… Ori poate nu s-a priceput. Dar acolo… ce mare lucru-i să te pricepi?

— Atunci o fi trădat. Pentru cine mai bagi acum mâna-n foc? Trebuia să ne gândim noi mai înainte, Larka. Dar eu?! Unde mi-a fost capul?

— Nu. Îl ştiu eu pe Vanka… S-o fi întâmplat ceva de n-a izbutit.

— Ei, atunci s-o fi prăpădit.

— S-a prăpădit. Păcat de el, bun cazac, oftă Larka.

Tăcu Stepan multă vreme”.

Într-un sat, acasă la un cazac mai bogat, au ajuns de s-au sfădit cu gospodarul.

— Ţi s-a cam înfundat, Stepan Timofeici, o zise de-a dreptul stăpânul casei. N-au să te mai urmeze.

— De ce? întrebă Stepan.

— S-a înfundat, gata… Nu mai vin ei cu tine.

— De unde ştii tu?! Stepan chiar voia să priceapă. Cum vine asta? Eu vă spun că nu-i gata, iar voi… gata. Cine ştie mai bine: eu sau voi?

— Vedem şi noi… n-om fi orbi. Care erau ăia de veneau după tine? Sărăntocii de pe la noi şi cu muscalii, cei pe care-i minase foamea încoace. Ni i-ai luat de-aici, slavă Domnului, i-ai mai risipit prin oraşe, pe alţii i-ai prăpădit… acum gata, nu te supăra. N-au să mai vină cu tine. Nu-i mai ademeni şi nici munţi de aur să nu le mai făgăduieşti… Când te-aud, îmi vine să şi râd. Nu-i mai chema, astâmpără-te şi tu. Ajunge.

— Dar tu, de-o pildă, de ce nu vrei să vii la oaste?

— La cine? îşi miji cazacul ochii, mai-mai că-i venea să râdă. Tâlhar încă n-am fost, m-a ferit bunul Dumnezeu… Cu ţarul n-am nimic de împărţit, că suntem de-o credinţă. El îmi dă de mâncare şi de băutură, mă îmbracă…

— Dar mujicii… acum Stepan nu-l mai slăbea din ochi pe cazac. Fraţi ca şi tine, ruşi, tot de-un crez, ăştia sunt măcelăriţi acolo… Oare nu te doare sufletul?

— Nu. Ei şi-au căutat-o cu luminarea. Şi nici tu, Stepane, nu mai ai mult de trăit. Miroşi a moarte.

Stepan şi Larka îl priviră lung pe cazac.

— A moarte, îi lămuri acesta. Cam ca fânul neîntors. Simt eu când miroase omul în felul ăsta. Înseamnă că nu mai are zile.

— Dar de tine nu-ţi miroase? întrebă Stepan.

— Pe-a lui omul n-o simte. Dar, uite, în sat la noi, cum dă să moară careva eu ştiu dinainte. Când mă apropii, parcă mi se întorc maţele pe dos, atât de tare pute. Dacă-i

spui omului, el nu te crede, dar mai trece o vreme şi afli c-a dat ortul popii. Ori îl taie prin cine ştie ce războaie, ori moare de moarte bună. Am eu darul ăsta. Se şi teme lumea de mine. Iar de la tine vine acum miros cam tare. Au să te doboare în luptă, Stepane. O fi şi mai bine aşa, că prea le-ai tulburat minţile la toţi… îl huleşti pe ţar, iar ţarul are grijă de noi. Acum, uite, pentru faptele tale am rămas noi fără pâine. Ne face pe noi răspunzători pentru tine. Ce treabă avem noi cu tine? Cu ţarul suntem de-o credinţă, ţi-o mai spun o dată.

Fără să clipească, Stepan îl ţintui cu privirea pe cazacul căruia îi fusese dat darul acela ciudat: să simtă moartea altora.

Larka se ridică şi ieşi din odaie ca să nu mai vadă nimic. L-a auzit doar pe Stepan spunându-i cazacului:

— Vai de credinţa voastră, dacă aşa e ea…

Ce-a fost mai departe Larka n-a auzit.

După câtăva vreme, Stepan ieşi în curte, îşi şterse sabia cu nişte cârlţi… Aşezându-se în şa, le porunci cazacilor:

— Puneţi foc.

— N-ar trebui… la noi acasă… spuse Larka încet, cu îndoială în glas. Aşa n-om mai ridica noi pe nimeni.

— Puneţi foc! strigă Stepan.

Dădu pinteni calului şi porni în goană înainte.

Larka îl ajunse din urmă pe ataman abia la ieşirea din sat, potrivi pasul calului să meargă în rând cu armăsarul lui Razin, puţin mai în spate.

— I-aţi dat foc? întrebă Razin, fără să se întoarcă.

— Nu, răspunse scurt Larka.

Abia atunci întoarse Stepan capul… Nu că s-ar fi mirat că nu i se mai dă ascultare, dar parcă ar vrea să ştie ce se petrece: au şi început să se răscoale împotriva lui?

— Dar am poruncit…

— La supărare ai poruncit. După aia tot ţie îţi pare rău.

Nesupunere n-ai zice că e, dar nu mai e nici beţia

aceea de gloată, când cuvântul atamanului, ca o scânteie vie, este luat şi dus de un suflu puternic, iar acolo unde cade scânteia aceea se iscă flacără şi pârjol. Nu, nu mai e focul beţiei, ci dimineaţa mohorâtă de apoi, amară, pustie, greţoasă.

„Acesta e sfârşitul. Gata. Gata!” Stepan înţelesese.

Gonea în tăcere… Şi se trezi în el deodată dorinţa de a-şi da bine seama: oare ce-o fi asta? Frică? Ură? Durere? Milă?... Nu, nu-i mai rămăsese decât o nerăbdare fierbinte: hai, mai repede, să se sfârşească odată. Oricum ar fi! I s-a acrit. Îi e şi lehamite. Nu mai crede nici el că mai poate ridica acum Donul. Da, avea dreptate Matvei Ivanov, fie-i ţărâna uşoară: pe-un cal beteag n-ajungi departe. „M-au bătut, aici e dezlegarea tuturor ghicitorilor. Cine să mai vină cu mine, care prost? Eu unul n-aş fi mers…”

Larka de parcă trăsese cu urechea la gândurile lui. Îl strigă:

— Stepan!

— Ce-i?

Atamanul nici nu se întoarse.

— Struneşte-ţi calul!… Vreau să-ţi vorbesc.

Stepan îşi trecu armăsarul din trap la pas, dar nici atunci nu se întoarse.

— Nu se mai ridică Donul, Stepane… începu Larka: trase cu ochiul spre cazaci, dar aceştia erau departe. Ştii ce facem noi tot colindând satele? Ne dăm pe faţă slăbiciunea, asta facem. Un lup, când e rănit, prostul de el, în loc să treacă vreun pârâiaş şi să se pitească prin răgălii ca să-şi lingă rana, păi el, dacă n-are minte, tot dă să fugă mai departe, curge sângele din el şi lasă urmă. Tot aşa şi noi…

— Păi, noi nu fugim.

Părea că Stepan chiar vrea să afle ce gândeşte esaulul despre toate treburile astea.

— Mai rău facem: ne tot învârtim în jurul cozii.

— Toţi gândesc aşa, sau te-ai găsit tu aşa… mai deştept?

— Toţi. Numai că nu arată. Acum şi-un prost le pricepe pe toate, nu-i nevoie să fii cine ştie ce deştept. Tu ai cap, dar noi Ce crezi că avem? Doar aşa, nişte dovleci, acolo?

Stepan întoarse ochii spre esaul:

— Şi tu ce mă sfătuieşti? încetini şi mai mult pasul armăsarului. Nu, mai bine spune-mi tu asta: de ce zici că nu se mai ridică Donul?

— Stiopa, doar amândoi suntem cazaci. Ce s-o mai dăm pe după uluc? Ştii şi tu cum ştiu şi eu: cu un ataman norocos mergem noi cu mult drag şi până la capătul pământului… că am mai fost! Aşa am mers şi cu tine. Iar acum ţie… ţi s-a-nfundat. Aşa că, să mă ierţi, tătucă-ataman, dar mai stau şi eu să judec. Stau şi eu pe-acasă, mai văd de una, de alta. Nu pot să-i sufăr pe cei care gândesc aşa, dar văd că nici eu nu-s făcut altfel… N-ai ce-i face. Asta mi-e răspunsul. Cam rău răspuns, dar… asta este.

— Nu răspuns îţi ceream eu, ci un sfat.

— Un sfat?… Vezi tu, eu încă n-am… lasă-mă să mă mai gândesc.

Tăcu Larka. Tăcea şi Stepan.

— Ei, dacă mă-ntrebi, vorbi Larka, atunci îţi spun… Ce-ar fi să mergem la gurile Niprului? Acolo ne-or primi bucuroşi. Uite că ţi-am dat şi-un sfat bun. N-avem ce căuta în altă parte, nici la Astrahan, nici la… O duc ăia mai rău decât noi. Şi nici pe Volga n-avem ce face: au de-acum atamanii lor… Au pornit acolo războiul cum îi taie pe ei capul.

— Să mergem noi bătuţi pe Nipru, la zaporojeni?…

— Da’ ce, ei n-au mai fost bătuţi niciodată? Au mar luat-o şi ei pe coajă.

— Larka! rosti atamanul cu tristeţe şi mare uimire. Vezi să nu te-audă careva, că n-ai pic de ruşine! Pe fraţii noştri, pe cei mai cu credinţă i-am pus în pământ, iar noi dăm bir cu fugiţii? E-eh, esaule… îmi plânge glontele după tine pentru un sfat ca ăsta, dar… nu mai am eu căderea să

vă judec. Îţi spun doar ce-am avea noi de făcut: să împărţim soarta fârtaţilor noştri. Iar dacă te-a pălit şi pe tine gândul ăla de care ziceai că la alţii nu-l suferi „atunci ia-ţi valea.

Acum tăcea Larka.

— De ce taci?

— N-am ce spune, de aia tac. Şi cum mă sfătuieşti tu să-mi iau valea, noaptea? Pe furiş?

— Vezi şi tu cum o iau alţii din loc. Pe furiş.

— La asta încă n-am ajuns.

— Dacă n-ai ajuns, atunci nu veni cu sfaturi prosteşti.

Călăriră o vreme în tăcere.

Caii odihniţi trecură în trap, de capul lor. Cazacii îi lăsară în voie. Ziua nu era prea călduroasă. Stepa nepălită încă de focul soarelui se desfăta, verde, sub razele lui blânde; caii depănau iute din picioare, le şi plăcea.

— Ştii ce-aş vrea eu? întrebă Stepan după o lungă tăcere.

Larka, jignit şi ruşinat, nu mai avea chef de vorbă. Zise şi el aşa, într-o doară:

— Ştiu.

— Nu, nu ştii. Linişte vreau. Să mă las jos, în iarbă… să mă uit la cer. Toată viaţa, ca un nătâng, mi-am dorit să stau şi eu în iarbă, toată ziulica, fără nicio grijă… Numai că mă feream… Şi niciodată n-am izbutit.

Larka se uită mirat la Stepan. N-ar fi crezut că neîmblânzitul ataman, care era în stare să-şi piardă minţile în vijelia luptei şi să-i tragă şi pe alţii după el, nu-şi doreşte nimic mai mult pe lume decât să zacă în iarbă şi să se uite la cer. Nu-l crezu pe Stepan. Aşa că tâlcui în felul său vorbele atamanului despre liniştea mult-dorită:

— O să avem şi noi linişte, curând. Doar că mă tem că ne-or fi capetele… despărţite de trup. Numai capetele ce-o să se mai uite la cer. Nu? râse Larka, fără veselie.

Stepan zâmbi şi el.

— Corbii… zise el în doi peri.

— Cum?

— Corbii, vezi tu… ne ciugulesc ei ochii, de n-o să mai priveşti. N-o să ai cu ce.

Puţin timp după aceea îi prinse din urmă un călăreţ.

— Mai să nu vă mai ajung. Ba spun că v-au văzut pe-acolo, ba dincolo…

— Spune ce-ai de zis! îi porunci nerăbdător Stepan.

Cazacul trase cu ochiul, într-o doară, la oastea atamanului, atât de mică de-ţi venea să şi râzi… Umblau tot felul de zvonuri: ba că sunt mulţi cei care vin cu Stenka, ba că-s puţini. Acum se vede limpede: îi merge rău atamanului, mai rău nici că se poate. Şi cazacul nu izbuti să-şi ascundă uimirea; rânji pe sub mustaţă, scurt, doar o clipă.

— Ei, ce e? întrebă Larka, neliniştit de tăcerea cazacului şi de privirea lui iscoditoare. Nici rânjetul acela trecător de pe chipul cazacului nu-i scăpase.

— Kornei s-a ivit cu liota la Kagalnik, zise cazacul liniştit, privindu-l în ochi pe Stepan.

Stepan, Larka şi sotnicii aşteptau în tăcere ce are să le mai spună vestitorul. Pe cazacul ăsta nimeni nu-l ştia.

— Şi? nu-l mai răbdă inima pe Stepan. Cu oştire?

— Cu oştire.

— Câţi? Fată vorba, ce… îl sudui Stepan. Ce vrei, să ţi-o tragem cu cleştele?

— Şapte sute, poate opt… Zice că ţi-a adus hrisov de la ţar.

— Ce hrisov?

— Mai mult tace. Mi-a poruncit doar să-ţi spun că-i hrisov de iertăciune.

Stepan nu stătu pe gânduri:

— La Kagalnik!

— Stepane… eu nu merg, dădu glas Larka.

— Cum aşa? Stepan se răsuci în şa, îşi ţintui privirea asupra esaulului, drept în faţă, între ochi. Ce-ai pus?

— Asta-i capcană. Ce hrisov de iertăciune?! Tu crezi?

Stepan dădu din cap cu mirare:

— Crezi că de aia merg eu, că am crezut povestea cu

hrisovul? Larka, păi cum… ferească Dumnezeu! Chiar aşa de nătăfleţ mă crezi tu? Se vede c-o fi un hrisov, dar nu de iertăciune. Cum naiba să fie? Că doar nu i-am cucerit noi Siberia…

Acum se miră Larka:

— Atunci de ce? Nu pricep, ce să căutăm noi acolo?

— Întâi s-ajungem, acolo le-om hotărî pe toate. Odată ce-au ieşit ei din vizuină, e păcat să ne dăm în lături. Nu mai pot… Vezi şi tu că tot degeaba ne învârtim. Tot tu mă dojeneai că ne-nvârtim fără niciun rost… Mergem… punem cruce şi nu ne mai zbatem în zadar.

— Trei sute de cazaci să ne punem cu şapte sotnii! Nu, Stepane, oi fi tu bun la bătaie, dar nici acolo nu-s… turci, tot cazaci de-ai noştri. N-avem ce-i face. Ce ţi-a venit cu crucea?

— Măcar să murim ca oamenii…

— Pentru mine-i cam devreme.

În sufletul său, Larka se hotărâse; teama şi-o înfrânsese, dar totuşi vorbea mai tare, să-l audă şi ceilalţi.

— Aşa-a-a… o lungi Stepan; la asta nu se aşteptase.

— Dar cum?… Dacă mergem cu tine, asta-i moarte curată, zise Larka. Pentru ce?

— Pentru ultima oară te-ntreb, mergi? Stepan nu-l ameninţa, dar nu se putea pune nimeni chezăşie că în clipa următoare n-o să-i înfigă lui Larka un glonte în frunte. Tăceau toţi.

— Păi, da. Pentru ce? Asta nu pricep eu: pentru ce? Larka privi înapoi, spre cazaci… Apoi iar către Stepan: Pentru ce, tătucă?

Stepan îl privi lung în ochi pe credinciosul esaul. Larka nu-şi plecă privirea.

Atamanul întoarse capul, mai tăcu o vreme. Pe urmă vorbi tare, să audă toţi:

— Cazaci! Aţi auzit: s-a arătat la Kagalnik, cu oaste, Kornei Iakovlev. Sunt mai numeroşi decât noi. SUnt mulţi. Cine vrea să vină cu mine, bine; cine vrea să rămână cu Larka, iarăşi bine, eu nu mă pun în cale. Şi nici gând rău n-

am să-i păstrez. Mi-o ţi fost prieteni credincioşi şi pentru asta mă plec în faţa voastră. (Stepan se înclină.) Acum împărţiţi-vă, luaţi-vă rămas bun. O da Dumnezeu să ne revedem, iar de nu, să ne pomeniţi de bine.

Stepan se apropie de Larka, îl îmbrăţişă; se sărutară.

— De cele rele să nu-ţi aminteşti, tătucă, spuse Larka, abia stăpânindu-şi lacrimile. Nu ştiu… ai tu gândul tău… eu nu ştiu…

— Nu te-ntrista. Să petreci şi pentru mine. Se vede că adevăr a grăit cazacul acela… mi se-apropie sfârşitul.

Larka nu-şi mai putu ţine lacrimile, izbucni în plâns, se strâmbă a durere, îşi şterse supărat ochii cu dosul palmei.

— Iartă-mă, tătucă… Şi nu mă judeca rău.

— Lasă că-i bine… Iertaţi-mă şi voi.

Stepan smuci din dârlogi şi porni în goană spre stepă, fără să se mai uite înapoi. Auzi tropot de copite în urma lui, dar nu se întoarse, se ţinea tare. Pe urmă aruncă ochii înapoi… Veneau în urma lui mai puţin de cincizeci de cazaci. Stepan dădu bici calului şi de-acum nu mai întoarse capul. Şi nici calului nu-i mai dădu odihnă, se grăbea. Cei cincizeci abia se puteau ţine după el, n-aveau toţi cai atât de buni. Îi strigară o dată din urmă lui Stepan să o lase mai uşurel. Stepan nu întoarse capul şi nici nu-şi struni calul.

13.

Greu de priceput ce simţăminte au pus stăpânire pe Stepan când a aflat că la Kagalnik s-a aşezat Kornei Iakovlev. Căci cu adevărat se ducea acum drept la pieire. Nu se putea să nu ştie. Şi totuşi se ducea. Îşi aminti de vorbele lui Matvei despre Iisus… Dar nu se gândi prea mult la asta. Nici nu înţelesese bine atunci Stepan, ce are el cu Iisus? Iar acum nu-i mai ardea să-şi descâlcească simţămintele, presimţirile, gândurile cele încurcate… Fiecare pas al calului îl ducea mai aproape, mai aproape, tot mai aproape de cei pe care atamanul demult dorea să-i vadă. Acum, foarte curând, totul o să fie limpede şi uşor o să fie. Nu mai e mult şi pe urmă are să-i fie mai uşor.

Stepan era tulburat, strângea între degete cureluşa subţire a frâului… Doamne, ce poftă avea să se uite în ochii duşmăniţi, adânci, înţelepţi ai lui Kornei, în ochii lui Frol Minaev, ai lui Mişka Samarenin… Să-i bată cu biciul peste ochi până s-or scurge ca o coptură soioasă… Dar de ce-i mai trebuia lui Stepai» să vadă ochii aceia? De ce? Nici asta n-o pricepea… Poate tocmai de aceea dorea să-i vadă, să citească în ei bucuria izbânzii. Dar s-or bucura ei oare? Şi oare cum au să-l privească?”

Spre seară ajunseră la Kagalnik.

Lăsându-i pe cei cincizeci de cazaci pe malul Donului (aşa ceruseră cei care şedeau acum la Kagalnik), Stepan şi cu trei sotnici trecură râul înot, stând pe cai, până la ostrov. Şi porni el către bordeiul său unde se aflau Kornei şi polcovnicii, lighioanele, scursorile Donului. Stepan nu mai vedea, nu mai auzea nimic. Se grăbea, cu toate că se străduia din răsputeri să nu se dea pe faţă, mergea iute, aproape în fugă.

La intrarea în bordei, străjile au vrut să-i dezarmeze, pe el şi pe sotnici. Stepan îşi trase sabia – ca şi cum ar fi fost gata să le-o dea – şi deodată o ridică asupra celor de strajă. Aceştia săriră la o parte.

Păşi Stepan înăuntru – iute, mândru, surâzător. Iată şi clipa mult-aşteptată a liniştii dorite. Vrăjmaşii s-au adunat… şi aşteaptă. Acum e rândul lui să vorbească. Ah, ce dulce, cât de neasemuit de dulce, de scumpă este clipa răfuielii. A lui e vorba. Vorba şi fapta. Se avântă în înălţimi sufletul ostenit al atamanului, nimic nu mai dorea să primească: nici teamă, nici grijă.

Kornei şi cu polcovnicii şedeau la masă. Cu totul erau vreo doisprezece – cincisprezece oameni. Auziseră ei ceva zgomot la intrare şi mulţi îşi ţineau pistoalele în mâini, pe sub masă. Nu cutezaseră să iasă afară, să vadă ce-i cu gălăgia aceea, le era ruşine de ai lor, mai ştiau că sunt numai trei împreună cu Stenka şi pe urmă Stenka n-are să se ia la harţă în drum, tot aici are să intre.

În bordei mai era şi Aliona. Matriona, frate-său Frol

şi cu Afonka nu erau acolo. De Aliona Stepan nu ştiuse că are să fie de faţă.

— Să trăieşti, nasule! îi dădu bineţe Stepan lui Kornei.

— Să trăieşti, băiete! răspunse Kornei cu glas paşnic, blând.

— Dar ce-mi staţi cu masa goală? Aliona!… Ori n-avem cu ce să-i omenim? Stepan făcu şi din mâini, atât de uimit era.

— Ba avem, Stepane, cum să n-avem? sări Aliona; îi dăduseră lacrimile de bucurie să vadă atâta pace în bordei.

— Atunci pune! Stepan îşi desprinse sabia, o aruncă în pat. Pistolul şi-l păstră. Sotnicii lui nu-şi desprinseră săbiile. Se uitară la ei strâmb cei de la masă, dar tăcură din gură.

Stepan îşi luă locul de gazdă, cu faţa la uşă. Se aşeză, îi cuprinse pe toţi cu privirea, ca şi cum ar fi vrut să fie el liniştit că toate sunt la locul lor.

Nimeni nu pricepea ce se petrece acolo. Până şi Kornei era nedumerit, dar nici el nu se trăda.

— Ce-i cu voi de nu sunteţi veseli? întrebă Stepan. Aud? Şedeţi aici ca nişte momâi… Tu, Frol, de ce te-ai îmbufnat?

— Dar tu de ce-oi fi atât de vesel? dădu glas Emilian Averkiev, tatăl lui Ivan Averkiev, cel care mai era şi acum pe undeva, pe la Moscova, ca să-l pârască pe Stenka ţarului şi boierilor.

— Păi, ce să fac? îmi merge bine, de-aia mă şi veselesc.

— Se şi vede ce bine-ţi merge…

— N-o fi prea devreme, Stepane? Să te veseleşti, adică?

— Unde ţi-e oastea, finule? întrebă Kornei.

— Acolo, pe mal.

Tot aşa vorbea Stepan, vesel, parcă se prostea. Tot trăgea cu ochiul la polcovnici, ai fi zis că-i e mai mare dragul. Aşa şi era, acum îi avea în ochi pe toţi: pe Frol

Minaev, pe Kornei, pe Mişka Samarenin, pe toţi. Şi nicio bucurie nu citeşti în ochii lor, nimic, numai teamă, de te pufnea râsul.

— Numai o jumate de sotnie. Ăştia or fi toţi? Că eu auzisem că ai multe mii. Minte lumea? (Se dumirise vicleanul de Kornei, se prinsese şi el în joc.) Măi, ce oameni! Cum o mai sucesc, numai să mai tragă şi-o minciună. Şi doar toţi îi doresc de bine atamanului, nu din răutate o fac. Şi nu le dă prin minte nătărăilor că zvonurile astea nu fac decât să-i tulbure atamanului sufletul şi mai rău. Nici aşa nu i-o fi lui bine, iar acum…

— Dar tu câţi ai? îl întrerupse nerăbdător Stepan. Şapte sute. Am auzit eu bine? Păi, şapte sute ai tăi şi cu cinzeci ai mei fac şapte sotnii şi jumătate. Până una-alta asta-i oştirea noastră. Acum doar atât… Curând au să fie multe mii. Spune lumea… şi degeaba nu vorbeşte, nasule, aşa să ştii. Uite ce spune lumea despre voi: că, cică, v-aţi vândut boierilor cu totul, pe fugarii de pe moşii îi daţi îndărăt… toate libertăţile care erau le-aţi risipit, că şi pe boieri îi chemaţi încoace cu oaste, aşa zic… Nici eu nu prea cred c-o fi aşa, dar tot am poftă să întreb: adevărat e, ori ba? Ei? (Stepan râse.) Şi astea tot minciuni or fi?

Kornei îşi netezea sârguincios mustaţa cu palma stângă; nu-i răspunse.

Aliona aşează băutura pe masă. Dintre toţi câţi erau în bordei, numai Aliona nu pricepea şi nici nu bănuia cum are să se termine ospăţul acela.

— Toarnă, nene Emilian! îl plesni Stepan cu palma peste umăr pe vecinul de alături, Emilian Averkiev, om mai vârstnic, cam trupeş. Şi mai scoate-ţi mâna aia de sub masă, ce tot moşmondeşti acolo? Oi fi uitat la bătrâneţe cum se face semnul crucii? Păi, de la frunte începi când te închini, de la frunte, iar tu… Intri în păcat! Ptiu!

Nenea Emilian dădu să-şi smucească mâna… şi se fâstâci. Zise şi el, râzând:

— D-apoi şi tu, Stenka… cu o mână mă pofteşti, cu alta mă urgiseşti.

— Eu? Doamne fereşte! strigă Stepan. Eu am venit să ascult cartea de la ţar, hrisovelul. Voi de ce m-aţi chemat? Că mie mi-au spus că aveţi hrisov din partea ţarului…

Tot Kornei îi scoase pe toţi din încurcătură. Luă în mână ulcica, le turnă în pocale. Atunci iar se împotmoliră lucrurile… trebuiau să pună mâna pe pocale. Cu mâna stângă, cea spurcată, nu-i creştineşte. Iar nu mai ştiau ce să facă, şedeau acolo, unii zâmbeau pe sub mustaţă, prosteşte, alţii se încruntau… Să-l pierzi pe Stepan din ochi, să n-ai arma la îndemână barem o clipă e pericol mare; nu se ştie cui îi trimite Stepan mai întâi un glonte între ochi şi apoi mai sunt şi cei trei din spate, cu săbii şi pistoale.

Stepan îşi luă pocalul, îl ridică…

— Bine v-am găsit, cazaci!

Tot aşa şedeau polcovnicii, nehotărâţi.

Stepan îşi puse pistolul pe masă.

— Uite, l-am pus jos. Puneţi-le şi voi, nu vă temeţi. Ori v-aţi pleoştit de tot stând acolo de pomană, la Cerkassk? Că noi suntem doar patru!

Cazacii îşi puseră pistoalele pe masă, mai la îndemână, luară pocalele.

— Sunt bucuros că aţi mai chibzuit şi aţi venit acum la mine, spuse Stepan. Trebuia s-o faceţi mai demult. Şi că nu m-aţi lăsat în Cerkassk… eu vă iert păcatul. Din prostie aţi făcut-o, nu v-aţi gândit. Să bem acum pentru Donul cel liber, să stea drept şi să nu se clatine! Să n-aibă el parte niciodată de vânzători nemernici!

Se uitară unii la alţii…

Duseră pocalele la gură…

În timp ce beau, Kornei îi făcu unui cazac cu ochiul, pe nevăzute. Acesta se ridică şi dădu să iasă din bordei. Unul dintre sotnicii lui Razin îl opri:

— Mai stai.

— Tu cu ce ai venit, Stepane? îl întrebă Kornei de-a dreptul.

— Să-i pedepsesc pe vânzători! Stepan răsturnă masa

cu piciorul. Cei trei sotnici erau de-acum cu săbiile trase. Bubuiră câteva focuri… Năvăliră în bordei şi alţii, de afară. Pe unul din ei Stepan îl împuşcă şi se repezi să-şi ia sabia, răzbătând cu pumnul prin învălmăşeală, lovind cu coada pistolului.

— Stepan!… ţipa Aliona. Au venit cu gânduri bune!… Stiopuşka!…

I se agăţă de gât. Ceilalţi prinseră de veste, îi dădură cu ceva greu în cap. Îl nimeri lovitura, se vede, tocmai în locul unde fusese rănit. Stepan căzu la pământ.

Din nou, un vuiet asurzitor îi copleşi creierul. Şi o noapte întunecată, nesfârşită se închise asupra lui şi zbură în ea Stepan. Nici nu mai auzea, nici nu simţea cum e lovit, împins, călcat în picioare trupul lui prăbuşit.

— Nu-l omorâţi de tot, copii! ţipa Kornei ca un apucat. Nu-l omorâţi! îl vreau viu!

…Şi din nou, căzând în nesimţire, Stepan văzu:

Stepa… Din când în când, liniştea şi căldura lumii era străpunsă de undeva, de sus, din cer, de firişoarele argintii ale glasului de păsări. Pace. Iar el, Stepan, cazac tânăr, de nu-i dăduseră încă tuleiele, merge la mănăstirea Solovki să se închine sfântului Zosima.

— Mergi departe, măi cazac? îl întrebă pe cale un ţăran bătrân.

— La Solovki. Să mă rog la sfântul Zosima, tăticule.

— Bună treabă, băiete. Pune şi pentru mine o lumânărică. Ţăranul scoase din sân o basma legată, o desfăcu, alese un bănuţ, i-l dădu cazacului.

— Au eu, tăticule. Îţi pun eu, n-avea grijă.

— Nu se poate, băiete. Tu pui din partea ta, iar asta-i de la mine. Ia aici. Tu îi pui lui Zosima, iar de la mine pentru sfântu Nicolae, că al lui e hramul nostru.

Stepan luă bănuţul.

— Şi ce să-i cer pentru tine?

— Ce-ai să ceri tu e bun şi pentru mine. Ştiu ei ce ne trebuie nouă.

— Ei or şti, dar nu ştiu eu, râse Stepan.

Râse şi ţăranul:

— Ştii tu! Cum să nu ştii? Ştim şi noi, ştiu şi ei.

Se făcu nevăzut moşneagul, i se încurcară, i se învălătuciră toate, dureros, în minte. Doar o singură dorinţă chinuitoare îi mai rămase: să ajungă mai repede la un izvor, să bea apă… Dar şi dorinţa asta curând i se şterse, nu mai rămase decât durerea. Doamne, ce durere! … îl seacă la inimă.

Şi iarăşi, dincolo de durere, ori şi-o fi amintit, ori i se pare că aşa a fost: ajunge Stepan la mănăstirea Solovki. Intră în biserică.

— Care e Zosima? îl întrebă pe un călugăr.

— Uite-l acolo!… Cum vine asta? Vrei să te închini şi nu ştii la cine. Cazac?

— Cazac.

— Ăsta-i Zosima.

Stepan se lăsă în genunchi în faţa icoanei sfântului. Îşi făcu cruce… Şi deodată sfântul începu să răcnească la el de acolo, de pe perete:

— Hoţ, trădător, duşman al crucii, ucigaş!… Ai dat uitării preasfânta biserică sobornicească şi credinţa cea pravoslavnică!…

Doare! I se rupe inimă, se împotriveşte groaznicei judecăţi, nu vrea s-o primească. Îl cuprinde spaima în faţa acestei judecăţi, spaimă şi amorţire. Mai bine moartea, mai bine să nu fii… şi gata.

Dar moartea nu vine încă. Moartea îl cruţă pe cel slab, vine repede, deodată; dar cel puternic toate trebuie să le cunoască pe lumea asta: şi ruşinea, şi chinul, şi judecata, şi bucuria vrăjmaşilor.

14.

De-acum nu mai erau nici vedenii, nici gânduri fără noimă, din fierbinţeală… aşa a fost să fie: l-au blestemat pe Stepan în tot cuprinsul Rusiei. S-a ridicat tot ce era răutate, răzbunare, nimicnicie şi s-a lepădat de Stenka Razin, de tâlhar, vânzător şi ucigaş.

„L-a trădat pe înaltul ţar şi multe stricăciuni şi mare

vărsare de sânge şi omor de oameni a făptuit în cetatea Astrahanului şi în alte târguri dinspre mare, şi creştinii care la fărădelegile lui nu s-au potrivit pe toţi i-a căsăpit, apoi şi el să piară împreună cu cei de-o teapă cu el, fie-i numele blestemat!…” aşa îi citeau. Ca să vezi ce poate o hârţoagă!…

Doamne, Doamne!… Cine e acela care în numele tău e afurisit aici, pe pământ! Adună-ţi puterea cea dreaptă şi cumplită, loveşte în cei mincinoşi! Opreşte-i, că mare păcat îşi fac în netrebnicia lor! Priveşte-i cum spurcă pământul tău cel din minune plămădit. Şi nici glas să nu dai, şi nici mâna să n-o ridici în apărarea celor slabi şi urgisiţi, că îndată te afurisesc!… Cu hârţoagele… Şi-n numele tău… Şi toate strădaniile, toată credinţa făcătorilor de blesteme până la urmă tot acolo ajung: cum să se îmbuibe ei mai bine.

„… Cel ce, pierzându-şi frica de Dumnezeu Atotputernicul, uitând de ceasul şi de ziua morţii, nesocotind în trufia-i judecata din urmă, mare tulburare şi ocară aducând sfintei biserici…”

Ascultau oamenii. Din veac şi peste veac tot ascultă* ascultă, ascultă…

„Cel care şi-a călcat jurământul de credinţă şi legământul pe cruce dat înaltului ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, stăpânitor peste toată Rusia Mare şi Mică şi Albă; cel care, sfidând sfinţenia muncii cinstite…”

Şi ce mint!… Cu câtă măreţie mint şi cu câtă grabă înăbuşă orice tresăltare vie a sufletului… şi toate acestea numai ca să-şi îndoape mai bine burţile. Ptiu!… Şi o ţin aşa toată viaţa. Grohăie de atâta bine, dar mai vor să-i şi gâdili la tălpi, să le faci toate chefurile. Nu se mai poate aşa, Doamne, nu-i de trăit! Îţi plânge sufletul de lehamite şi de necaz.

„Noul hoţ şi vânzător, cazacul de pe Don Stenka Razin, răufăcător nelegiuit şi duşman al crucii, tâlhar, mişel şi ucigaş setos de sânge…”

Păi, dacă pân-aici au ajuns… Nu mai e nimic de spus.

— Minţiţi! ţipăt puternic, sfâşietor, de femeie. De-ar fi putut-o auzi tot poporul.

Striga bătrânica Aliona de pe rug. O ardeau de vie. Se petrecea grozăvia acolo unde mai ardea răscoala, dar îi slăbeau flăcările, fumegau a moarte şi se înecau în sânge.

— Minţiţi, ticăloşilor! Călăilor! Acum eu… le striga Aliona, cuprinsă de vâlvătăi, în faţă slujitorilor ţarului (streliţi şi voievozi care înconjurau rugul din toate părţile). Acum noi vă blestemăm! Eu, baba Aliona, pentru toată Rusia, pentru toată suflarea omenească, pe toţi vă blestem! întreit blestem să cadă pe capul vostru!!!

Fumul gros îi înăbuşi vorbele… Şi se lăsă tăcerea.

15.

Ce tăcere poate fi pe pământ! Neînchipuită.

Malul lin al Donului. Vâlceaua fusese acoperită de ape încă din primăvară, rămăsese acolo un intrând nu prea larg.

Faţa netedă a apei, lucitoare ca seninul cerului, nu o încreţea nici boarea călduţă, nici frunza uşoară, luată de adiere, nu o tulbura; stau sălciile în apă până la genunchi, se oglindesc în luciul ei luminos şi curat.

Solia de două sute de cazaci se aşezase pe malul vâlcelei ca să-şi dea caii la păscut. Îi duceau la Moscova pe Stepan Razin şi pe frate-său. Amândoi au încă straie bogate pe ei; Stepan e ferecat cu lanţuri grele de mâini şi de picioare. Zăngănesc lanţurile şi pe Frol, dar mai slabe, mai uşoare.

— Uite unde-ai ajuns. Până acum nimeni dintre cazaci n-a mai fost blestemat, grăi cu amărăciune Kornei către finul său. Puţin lucru?

— Atunci te blestem şi eu pe tine, rosti Stepan liniştit.

— Pentru ce oare? Eu împotriva bisericii mâna nu mi-am ridicat-o şi nici oameni n-am prăpădit pe degeaba, zise Kornei, străduindu-se şi el să vorbească liniştit. Îl slujesc pe ţar, că doar m-am jurat pe cruce. Şi tatăl meu l-a slujit… Şi taică-tău.

— Eh, Kornei, naşule, oftă Stepan. Uite-mă aici, ferecat de mâini şi de picioare şi nici la cine ştie ce ospăţ nu mă duci, dar tot mi-e milă de tine.

— I-au. zi! se minună Kornei, fără nicio prefăcătorie.

— Mi-e milă. Ca un vierme ai trăit. Când ţi-o veni moartea, ai să-ţi aminteşti de mine. Ai să-ţi aminteşti… Am să mai trec eu pe la tine şi aşa… de pe cea lume.

Şedeau mai încolo de ceilalţi, aproape de apă; Stepan se sprijinea cu spatele de o salcie tânără, încovoiată, îşi ţinea mâinile între genunchi, să nu zăngănească din lanţuri, îi întrista sufletul zornăitul acela.

— Bine, se învoi Kornei. Eu ca viermele, iar tu ţi-ai făcut cheful…

— Nu de chef e vorba, îi reteză Stepan vorba atamanului de oaste. Ce, n-aş fi găsit eu pe unde să petrec?

— Şi unde ai vrut tu s-ajungi? îl întrebă atunci Kornei.

— Nu pricepi tu.

— Noi nu! Noi cum să te pricepem? Că suntem mici…

— Lighioană spurcată eşti tu, o târâtură, spuse Stepan încetişor. Stai şi te gândeşti… păi, om eşti tu? Oare om e ăla pe care numai la una îl duce gândul: cum să-i fie lui mai bine? Uite, acum ai scos Donul la mezat… Toate libertăţile noastre. Vin alţii după tine, or să vrea şi ei o bucăţică mai grasă, tot la ţar s-or târî în brânci… Că altfel cum să te procopseşti? Stepan vorbea fără ură, liniştit. Şi tot nişte lingăi ca tine… au să dea totul. Asta-i necazul. De ce nu ţi-oi fi făcut eu ţie de petrecanie?!… Poate, mai apoi, nu le-ar fi dat mâna şi la alţii… Târâturi, asta sunteţi! Ţi-a dat Dumnezeu minte, dar ţi-ai bătut joc de ea, ai îngropat-o prin toate ungherele şi toată viaţa, ca un câine, numai în ochii stăpânului te-ai uitat. Să fi ajuns eu la stăpânul ăla, mi-ar fi scheunat el ca un câine.

— Dădea a furtună, dar s-a lăsat cu ploaie. Vezi să nu scheauni tu acolo. Se pricep ăia… la stors.

— N-am să scheaun. N-am să-i fac eu bucuria asta…

şi nici vouă.

— Stenka… Zi-mi şi mie acum, la urmă: de ce n-ai vrut să fii ataman de oaste? Să ştii că nu te-am minţit atunci, pe a dreaptă ţi-am spus-o. Ţii minte? Atunci, în biserică…

— Ţin minte.

— Atunci de ce?

— Mai are omul şi suflet. Oare îi pasă lui, sufletului, dacă oi fi eu ataman de oaste sau nu? Poate nici nu ştie ce înseamnă vorbele astea. Să fiu eu om de nădejde şi să mai fie… Să fiu slobod. Asta-i tot, cu asta sunt liniştit.

— Oi avea tu linişte? Cât amar de lume ai prăpădit…

— Nu pentru mine, pentru cei urgisiţi.

— Nu, zău, li s-a găsit cine să-i ocrotească!

— Dacă nu eu, atunci cine? Tu? Tu una ştii: să ajungi mai iute cu botul la troacă… E-eh, trebuia să te strivesc eu mai demult! Mi-a fost milă. Greşeala mea, naşule. Mă căiesc.

— Kornei Iakovlici! Putem s-o pornim la drum! îi strigă atamanului de oaste unul dintre cazacii care se adunaseră de plecare; unii îşi înşeuau caii, mai strângeau câte o chingă.

— Doamne-ajută! Kornei se ridică şi merse să-şi ia calul.

Convorbirea aceea o urmărise de la depărtare Frol Minaev. Câtă vreme l-au ţinut pe Stepan la Cerkassk şi apoi l-au dus în lanţuri, Frol Minaev s-a ţinut deoparte, s-a tot uitat, dar n-a venit aproape. Iar lui Stepan nu-i ardea de el. Stepan, de cum şi-a revenit în simţiri, era mereu liniştit şi îngândurat. Uneori îşi mai îmbărbăta doar fratele, care se lăsase cuprins de deznădejde, îi zâmbea, glumea cu el. Pe toţi ceilalţi nici nu-i băga în seamă.

Acum, până să termine cazacii de prins caii şi de pus şeile pe ei, Frol Minaev se apropie de Stepan, se aşează alături. Ca şi atunci, cândva, în stepă, când alergase atamanul după prietenul-duşman, dar nu-l prinsese, căzuse de pe cal, tot aşa şedeau şi acum, numai că Stepan era

legat în fiare. Se vede că-şi amintiră amândoi de cum şezuseră atunci, se uitară unul la altul, tăcură o vreme. Nu era nimeni prin apropiere; Frol începu:

— Stepane…

— Da? Stepan se uită printre gene la Frol… îndelung îl privi, cu luare-aminte. De ce n-ai mai venit deloc să stăm de vorbă?

— Ce să vorbim noi? îi întoarse Frol întrebarea; părea nepăsător, dar tot se încruntase. E limpede totul şi fără vorbe. Ce să mai vorbim? Numai atâta am vrut să te întreb…

— Tu ai ce întreba. Tu m-ai prevenit… şi pe-a ta a fost să fie. Asta să-mi spui, dar să nu mă-ntrebi. Barem să râzi de mine. Uite, că şi Kornei m-a cicălit…

— Eu nu mă bucur, Stepane, zise Frol fără ocoliş. Nu. Îmi pare rău de tine.

— Aşa? se miră Stepan. Şi cine m-a miluit la cap, pe la spate? Acolo, în bordei… N-ai fost tu?

— Nu.

— Atunci cine?

— Nu ţi-e tot una cine-a fost?

— Nu mi-e, hai, spune.

— Mişka Samarenin.

— A-a… Iar eu mi-am făcut păcatul să cred că tu ai fost. M-aş fi aşteptat…

— Stepane… începu iar Frol; se vedea că-şi adunase gândurile, că voia să ştie cu adevărat. E o prostie să întreb acum, dar totuşi: de ce ai făcut tu toate astea?…

— E o prostie, adevărat, se învoi Stepan. Mi se făcuse lehamite. Ţi-am mai spus eu.

— Bine, nu mai întreb. Spune-mi numai atât: cum de te-ai dat prins atât de uşor? Că doar singur te-ai băgat… Ştiai şi tu că acolo ţi-e sfârşitul, atunci de ce?

— E-e, nu-i totul chiar aşa de uşor, Frol, cum le spui tu. „Sfârşitul”… Dar dacă vă tăiam pe toţi acolo, în bordei… Nu ştiu. Nu ştiu care dintre noi ce vorbe ar spune acum.

— Voi patru să vă puneţi cu doisprezece?! Cum vine asta?

— Nu ştiu, nu ştiu. Dar una o ştiu: chiar la ţanc m-a izbit Mişka în ceafă. Nu ştiu încotro ar fi înclinat cei şapte sute de cazaci ai voştri. Dacă aş fi ieşit eu atunci din bordei, viu şi nevătămat, ar fi îndrăznit careva să ridice mâna asupra mea? Ce zici?

— Nu ştiu, recunoscu Frol. Vezi tu… la asta nu m-am gândit.

— Dar eu ştiu. Şi tu ştii: n-ar fi îndrăznit. Iar o suceşti. Mereu o suceşti tu, Frol… Le ştii tu pe toate: ăştia sunt cu voi atâta vreme cât sunteţi voi sus. Ia să nu mai fie acum toţi capii şi polcovnicii… Ei? râse Stepan. Ce-ar fi fost să mă ridic eu şi să dau glas ca pe vremuri: fraţilor!…

Şi chiar aşa, ridică Stepan vocea, răsună strigătul. Cazacii, toţi ca unul, se întoarseră spre el. Care apucase să pună piciorul în scară se întoarse stând într-un picior, care îşi înşeua calul se întoarse cu şaua în mâini. Kornei Iakovlev, cum mergea spre cal, la auzul strigătului neaşteptat al lui Stepan se şi împiedică. Se răsuci iute pe călcâie… Nici n-ai fi zis că e bătrân, atât de repede păşi. aproape în fugă, spre Stepan, ducându-şi fără să vrea mâna dreaptă la cingătoare. Şi nu zise nimeni nimic, tăceau toţi. Se uitau la Stepan…

— A-a… făcu Stepan. Şi tu care spuneai…

Frol Minaev îi făcu semn cu mâna lui Kornei să nu se grăbească spre cel legat, că nu-i nimic, face el doar aşa, pe prostul. Kornei, fără să se întoarcă, îşi aruncă doar ochii într-o parte şi-n alta, să nu-l fi văzut careva cum s-a repezit aproape în goană spre omul ferecat de mâini şi de picioare, cum a şi pus mâna pe pistol… Se linişti, porni înapoi către cal, mai încet.

— A turbat, năpârca dracului, îşi zise şoptit, pe sub mustaţă, atamanul de oaste. Mai să mi se taie picioarele.

Pe Stepan îl înveselise cu adevărat sperietura pe care o trăsese cazacilor.

— Ai văzut, Frol… nu degeaba se spune: nu arunca

lăturile până n-ai apă proaspătă. Aşa-i. Se mai întâmplă… Şi se întâmplă şi-aşa: am pornit noi la ospăţ şi-am ajuns cu capu-n băţ.

— Nu, Stepane, nu mai prinzi tu ospăţul ăla, rosti încet Frol.

— Cine ştie… spuse Stepan, tot încet, cu ochii pierduţi pe luciul apei.

— Eu ştiu. Asta o ştiu eu bine.

— Şi ce-ai vrea tu să mai afli, Froluşka? îl întrebă drăgăstos Stepan. Ce să-ţi spun, prietene al meu iubit? şi se întoarse spre Frol.

— De ce ai venit la Kagalnik? Ce, n-aveai unde să te duci? Nici nu mi-am crezut urechilor când am auzit că vii.

Stepan zăbovi cu răspunsul. Şi răspunse cam nedesluşit:

— Am călcat eu strâmb o dată în viaţă… Amarnic am greşit.

Îşi întoarse privirea spre depărtări şi în acea clipă îi luci în ochi o durere atât de vie încât îşi strânse pleoapele. Şi iar tăcu multă vreme. Deschise ochii, îşi privi mâinile şi picioarele ferecate, scuturâ din cap a jale.

— Pentru asta mi-am primit… darurile, îşi scuturâ lanţurile, acestea zăngăniră supuse.

— Cum ai greşit? Frol chiar dorea să ştie, nu se prefăcea. Ai greşit tu de mai multe ori. Care o fi aceea… amarnică?

— Asta eu ţie n-am să ţi-o spun. Unui prieten i-aş fi spus… Dar nu mi-au mai rămas. Când m-oi vedea cu ei pe lumea cealaltă, atunci am să mă căiesc. Şi am să le cer iertare.

— Îţi pare rău că nu m-ai omorât? Acolo, în stepă? mai întrebă Frol.

— Nu, răspunse cinstit Stepan. Nu. Când m-am luat după tine am vrut să te ucid, pe urmă nu. Nu ştiu cum… n-am mai avut chef. Puteam să te mai omor eu o dată… la căldurică, în pat. Când am fost la Cerkassk. Într-o noapte. Tu nici nu ştii…

— Ştiu. Mi-a spus Kornei.

— A-a… Păi, aşa: puteam să intru, să te ţintuiesc în culcuş… N-am făcut-o.

— Şi totuşi, ce ţi-ai dorit tu, Stepane? Iartă-mă… n-am vrut să te întreb, dar tot mă îndeamnă inima. Frol îşi privi cu părere de rău prietenul de altă dată, legat acum în lanţuri. Te-am întrebat eu şi-atuncea, dar n-am priceput…

— Mi-am dorit să le dau oamenilor libertate, Frol. Nu mă ascund, le-am spus-o tuturor. Şi ţie ţi-am spus, numai că n-ai vrut tu să pricepi. De putut ai fi putut, dar nu ai vrut.

— Şi ce s-a ales? Iată, acesta era lucrul de căpătâi pe care dorise Frol nu să-l întrebe, ci să-l spună.

— Ce s-a ales? Le-am dat libertatea, spuse Stepan cu încredere nestrămutată.

— Cum aşa?

— Le-am dat libertatea… Na, luaţi-o!

— Şi tu eşti în lanţuri! auzi, le-a dat libertatea…

— Le-am dat-o. Iar nu pricepi?

— Nu pricep.

Frol se tot uita la cel care îi fusese ataman, cu milă se uita, dar şi iscoditor.

— Frol… Stepan se întoarse scurt spre el, numai o clipă îl privi, îl cântări din ochi, tresăltă chiar de tulburare, înghiţi în sec. Prietene… sparge-mi cătuşele. Până să ajungă ei aici, ai timp. Stepan vorbea repede, cu glas coborât, cu ochii ţintă în ochii lui Frol. Doar mi-ai fost prieten, Frol… îi dovedim noi, că nici ei nu s-or băga… Frol… dragule… că şi pe voi tot cu minciuna v-au ademenit la Moscova, ca să vă pedepsească. Au să se lepede de voi ca de nişte surcele arse, că doar şi voi aţi stat pe lângă foc. Ce le mai trebuiţi voi lor? Sparge-le, Frol; zburăm de-aici, dracu’ ne mai dă de urmă. Da? Ei, ăştia, nu s-or băga la bătaie, Frol!… Numai mâinile să le am eu libere, să încerce atunci să pună mâna pe mine! Dar nu se bagă ei. Frol, prietene… Stepan se tot uita în ochii lui Frol… şi plângea. Naiba ştie ce slăbiciune l-o fi ajuns în clipa aceea, dar

plângea. Picături străvezii îi alunecau de pe gene pe obraji, pe mustăţi, iar de pe mustăţi, tremurând, cădeau mai jos. Cât oi trăi nu te uit. Oare ţi-or fi mai dragi boierii de la Moscova? Plecăm… Unde mă chemi tu, acolo mergem. Şi iar s-o aduna după noi putere mare de oameni!…

— Iar vrei putere!… se zăpăcise şi Frol la auzul vorbelor neaşteptate rostite de Stepan cu atâta încredere, din adâncul inimii. Ce-ai tu mereu cu puterea?

— Atunci plecăm aşa, se învoia acum la toate Stepan. Luăm cu noi vreo două sotnii, care-o vrea să vină, şi-o luăm spre Siberia. Ce mare bucurie că-mi zboară mie capul? E şi-o ruşine pentru voi şi pentru tot Donul… în vecii vecilor. Şi tu, ai să mori tu oare liniştit după toate astea?! Şi nici nu vă mai dau ăştia drumul de la Moscova… sunteţi şi voi primejdioşi, dacă v-aţi cunoscut cu mine. Tu… n-am fost noi prieteni de când eram flăcăi? Judecă şi tu, că nu eşti prost. Ce rost are… să ne băgăm singuri în gura lupului? Frol! Sparge tu fiarele astea, sărim pe cai, îndată îi vânturăm, de nici nu mişcă. Ce, nu-i aşa, Frol?

Poate numai o clipă, Frol şovăi… Sau aşa i se păru lui Stepan. Oricum ar fi, mai spuse odată cu rugă în glas:

— Frol, prietene… scapă-mă, ne-om trăi şi noi viaţa ca oameni liberi. Nu frica mă omoară pe mine, dar e păcat şi mi-e ruşine să mor aşa. Poţi să mă crezi sau nu, dar îmi îngheaţă sufletul de ruşine când mă gândesc. Că doar o fi de faţă cu tot poporul. Îmi pare şi mie rău acum că m-am dus atunci la Kagalnik… mi s-au tulburat minţile. Ne-om mai ridica noi, Frol!

— Ce, ai căpiat de tot? spuse Frol fără să-l privească pe Stepan.

Se ridică şi plecă de acolo călcând greu.

Stepan întoarse capul… Şi-l scutură, să zvânte lacrimile de pe gene. Scuipă într-o parte.

Toţi cazacii erau de-acum pe cai. Se apropiară să-i pună în şa pe Stepan şi pe frate-său, Frol; singuri nu puteau încăleca din pricina lanţurilor.

— Ne mai botează o dată în legea căzăcească,

frăţioare, îi spuse Stepan lui Frol. Prima oară ne-a botezat tata, când eram mici… De mine nu ţin minte, dar de tine da: te-a plimbat tata în jurul bisericii, tot aşa te-a săltat în şa, apoi te-a sprijinit. Şi-acum tot aşa: ne urcă în şa, ne ţin. Tot botez e şi ăsta! Aşa-a… De ce să te-ntristezi? Odată ce eşti cazac botezat, nu te prăpădeşti aşa uşor, iar pe noi, uite, ne mai botează o dată. Nu fi amărât, frăţioare, nu ne-om prăpădi noi.

Pe drumul acela se prefăcu Frol Minaev că s-a îmbolnăvit şi se întoarse la Cerkassk. Pricepură mulţi ce boală avea: nu dorea să-l vadă pe Stepan dat pe mâna gâdelui acolo, la Moscova. Şi nici nu dorea să fie aproape de locul unde se va vărsa sângele atamanului, prietenul lui de odinioară.

Pricepuse şi Stepan. Pândi multă vreme clipa să fie în preajma lui frate-său, Frol, şi să nu-i audă nimeni; prinse acea clipă prielnică şi începu să-i spună fratelui încet, rugător.

— Frol… tu să rabzi când ne-or pune la cazne, ai milă de mine… Să nu ţipi, să nu te căieşti.

Frate-său Frol tăcea.

— Tu să rabzi, Frol, îl ruga Stepan, străduindu-se să găsească cuvintele cele mai bune, mai calde. Acum ce să-i mai faci? Răbdăm şi noi o dată, dar barem nu le facem o bucurie câinilor ălora. Măcar în amintirea… să nu ne pomenească nimeni de rău.

— Ţie îţi dă mâna, ţi-ai făcut cheful, spuse Frol.

— Ei, asta-i!… Stepan nu mai ştia cum să răspundă. Froluşka, dragul meu, rabdă. Dacă ţipi, mânjeşti tot ce-a fost. Ca pe Cristos te rog… Uite, şi Cristos ce chinuri a îndurat, doar ştii şi tu. Rabdă, Frol. Gândeşte-te cât popor o să vină să se uite la noi!… E ca şi cum i-am înşela pe oameni. Tatăl nostru a murit frumos, fratele Ivan la fel… Tu n-ai văzut cum l-au săltat în ştreang pe Ivan, dar eu am văzut… frumos a murit, să nu ne fie nouă ruşine pentru ei. Nici noi nu trebuie să le facem o bucurie mişeilor, nu trebuie, Frol, ai milă de mine… Te-am iubit, poate rău am

făcut că te-am tras după mine, dar… ce să mai vorbim de asta, e prea târziu. O să sorbim acum tot amarul… şi naiba s-o ia de viaţă. Bine, Frol?

Frol tăcea abătut. Ce putea să spună? Nu ştia cum are să fie acolo, nu ştia dacă o să poată să le îndure pe toate.

— Frol Minaev ai văzut c-a şters-o, îşi încheie Stepan rugăminţile. Ştii de ce? Nu vrea să se uite la chinurile noastre, îl mustră cugetul. Vezi cum aşteaptă să ne încovoiem? Nu trebuie, frăţioare. Să te gândeşti mereu cum ar râde ei, spurcaţii, atunci rabzi mai uşor. Să te uiţi la mine: cum fac eu, aşa şi tu. O să ne uităm unul la altul, n-o să mai fim atât de… singuri. E bine că suntem împreună: nu-şi dau seama, nătărăii, că ne sporesc puterile.

La vreo zece ani după aceea, tânărul Afonka Razin, fiul vitreg al lui Stepan, s-a luat cu băutura şi a început să spună, tăios şi nesăbuit, de faţă cu atamanul de oaste, cum că „i-o veni lui bine odată şi odată să-i cresteze pe unii” pentru taică-său, că s-o răfui el… Rămaseră toţi cu gura căscată. I-a străfulgerat gândul: s-a zis cu Afonka, tinerel băiatul, prostănac. Dar atamanul de oaste l-a măsurat doar pe tânărul cazac… A tăcut, apoi a grăit cu tristeţe:

— Vezi că încă nu ţi-a picat caşul de la gură. S-a găsit răzbunătorul! Au fost unii mai… nu şi-a dus atamanul gândul până la capăt.

A rămas tăcut.

Ataman de oaste era atunci Frol Minaev.

16.

Şi iar se porniră să bată clopotele în cele de patruzeci de ori patruzeci de biserici ale Moscovei.

Îl aduceau pe Razin la Moscova.

Trei sute de streliţi pedeştri păşeau în faţă cu steagurile desfăşurate.

După aceea venea Stepan într-o căruţă mare cu o spânzurătoare pe ea. Sub spânzurătoarea aceea, din vârful căreia atârna un şireang, era răstignit cumplitul ataman:

mâinile, picioarele şi gâtul îi erau prinse în lanţuri de stâlpii şi de grinda spânzurătorii. Era îmbrăcat în zdrenţe, fără cizme, cu ciorapi albi în picioare. În urma căruţei, legat şi el cu un lanţ de gât, venea Frol Razin.

Căruţa era trasă de trei cai, toţi negri.

După căruţă, mai la depărtare, veneau călări cazacii de pe Don în frunte cu Kornei şi cu Mihailo Samarenin.

Ciudatul alai era încheiat de alţi streliţi, sâneţele şi le ţineau cu ţeava în jos.

Stepan nu privea în lături. Parcă şi-ar fi depănat în minte un mare gând, numai al lui, şi atât de tare pusese gândul stăpânire pe el, că nu mai avea nici dorinţă, nici timp să vadă ce se petrece în jur.

Aşa i-au purtat până la Kremlin şi i-au dus la Dregătoria Treburilor Din lăuntru.

Şi de îndată au purces la cercetare. Ţarul poruncise să nu tărăgăneze lucrurile.

— Ei? grăi mohorât şi solemn diacul de sfat. Povesteşte… Tâlhar şi ucigaş. Cum ai pus-o la cale?… Cu cine te-ai vorbit?

— Scrie, zise Stepan. Ia o foaie mare şi scrie.

— Ce să scriu? se pregăti diacul.

— Patru litere. Mari. Şi du-o mai repede marelui cneaz şi stăpânitor peste toată şi toată…

— Nu-i mânia, frăţioare! se rugă de el Frol. De ce faci asta?

— Păi, nu ştii? făcu Stepan cu uimire prefăcută. Doar suntem în casa ţarului!… Iar cu împăraţii trebuie să vorbeşti scurt. Altfel se mânie. Ştiu eu.

Îi duseră pe cei doi fraţi în beciuri.

Se apucară mai întâi de Stepan.

Îl săltară în funii: îi legară mâinile la spate, iar capătul liber al curelei îl traseră spre tavan. Îi legară şi picioarele, trecură pe după curele capătul unei grinzi, celălalt capăt îl prinseră de podea. Pe grinda aceea, care atârna strâmb deasupra podelei, se aşeză unul dintre călăi: tot trupul lui Stepan se întinse, braţele îi ieşiră din

încheieturi, muşchii de pe spate i se încordară, se umflară.

Meşterul biciuitor îşi luă harapnicul, se trase câţiva paşi mai înapoi, învârti biciul cu amândouă mâinile deasupra, capului, se lăsă în faţă, răcni şi slobozi aprig, din răsucire, şfichiul smolit peste spinare. Lovitura căzu de-a curmezişul spatelui ca o dâră întunecată, îndată începu să se umfle şi să picure sânge. Trupul lui Stepan fu străbătut de un fior. Călăul iar se îndepărtă la câţiva paşi, iar se repezi înainte, răcnind… a doua lovitură îi crăpă pielea alături de prima. Parcă i-ar fi tăiat curele din spinare. Călăul îşi cunoştea meseria. A treia, a patra, a cincea lovitură… Stepan tăcea. Îi şiroia de-acum sângele pe spate. Şfichiul netăbăcit se muiase de sânge, nu mai spinteca pielea. Călăul îşi schimbă harapnicul.

— Vorbeşti? întreba diacul după fiecare lovitură.

Stepan tăcea.

A şasea, a şaptea, a opta, a noua… groaznice lovituri, şuierătoare, lipicioase. Încăpăţânarea lui Stepan îl stârni şi mai tare pe călău. Era el meşter cunoscut, iar acum se şi încrâncenase. Schimbă şi al doilea harapnic.

Frol se afla în acelaşi beci, într-un colţ. Nu se uita la frate-său. Auzea plesniturile harapnicului, tresărea de fiecare dată, îşi făcea cruce. Dar nu l-a auzit pe Stepan să scoată măcar un sunet.

Douăzeci de lovituri numără ajutorul de călău, cel care şedea pe grindă.

— Douăzeci. Pân-aici se poate, spuse el. Mai departe… n-are rost: moare şi gata.

Stepan căzuse în nesimţire, cu capul lăsat în piept. Pe spate era numai carne vie. Îl coborâră din funii, aruncară o căldare de apă peste el. Oftă adânc.

Îl săltară pe Frol.

După trei-patru lovituri, Frol scoase un geamăt puternic.

— Rabdă, frăţioare, spuse Stepan domol, îngrijorat. Am petrecut noi bine, trebuie să şi răbdăm. Biciul nu-i arhanghel, sufletul nu ţi-l ia. Gândeşte-te că nu te doare.

Pe tine te doare, dar tu aşa să gândeşti: „Uite că nu mă doare!” Şi ce-i cu asta? Cât o pişcătură de purice, zău Doamne! Nici să bată nu se pricep.

După douăsprezece lovituri Frol îşi pierdu cunoştinţa. 11 coborâră, îl azvârliră pe paie, aruncară şi peste el o găleată de apă.

Se apucară să încingă jarul. Îl încinseră, îi legară acum lui Stepan mâinile în faţă, petrecură legăturile de la mâini şi de la picioare pe sub o bârnă, presărară cărbuni aprinşi pe o foaie de tablă şi-l culcară pe Stepan cu spatele pe ei.

— O-ho!... strigă el. Aşa mai zic şi eu! Ia aşază-te pe lemnul ăla, să mă pătrundă pân-la oase... Aşa! De mult n-am mai fost la baie, să-mi încălzesc oscioarele. O-ho... aşa! Ehei, pui de lele, şi mai ziceam că nu se pricep...

— Aurul unde l-ai îngropat? Cu cine-ai fost în cârdăşie? întreba diacul. Unde sunt scrisorile? De unde ţi-au scris?...

— Mai stai, diacule, lasă-mă să mă încălzesc şi eu în voie! Ah, anafura voastră!... Paştele şi dumnezeii cui v-a făcut, n-am ştiut eu de-o baie ca asta, că mi ţi-i încălzeam pe cine ştiu eu... Bună baie!

Nu se aleseră cu nimic nici după cazna aceea.

Cei doi călăi şi cu diacul însuşi se apucară să-l bată pe Stepan, aşa cum zăcea acolo, jos, cu nişte vergi de fier peste mâini şi peste picioare.

— Vorbeşti?! zbiera diacul.

— Iudă, spuse Stepan. Bateţi-mă barem până la capăt...

Îşi dorea acum să-l bată până la moarte aici, în beciuri, numai să nu se arate în faţa poporului atât de... slăbit.

— Unde ţi-ai îngropat averile?

La întrebarea asta Stepan răspunse prin tăcere.

— A început să vorbească? întrebă ţarul.

— Are să vorbească, preamărite! răspunse cu încredere diacul de sfat, nu cel care fusese de faţă la

cazne, ci altul, care cobora des în beciuri să vadă cum mai e cu Razin. Credea el cu adevărat în puterea biciului şi a focului. Încă se mai îndărătniceşte.

— Să-l întrebaţi, în afară de toate celelalte, despre cneazul Ivan Prozorovski şi despre dieci. De ce i-a omorât şi ce e cu şuba?

Grămăticul scria repede întrebările ţarului.

— Când a plecat pe mare, cu ce gând a trimis robi la Astrahan? Cui? Şi pe a cui vrere, când i s-a dat iertarea păcatului de moarte, s-a jurat că-i taie şi aşa a zis? Şi pentru ce a vrut să-i dea pieirii pe duhovnici, că pe drept l-au dat jos pe Nikon, şi dinspre ei ce-a mai poruncit? Şi stareţul Serghie de la Nikon, care pe iarnă s-a petrecut, a ajuns la el? înainte de a merge la Simbirsk, s-a văzut cu nevasta lui?

Îl legară pe Stepan cu spatele de un stâlp, îi înţepeniră capul între nişte icuri de lemn, îi râseră vârful ţestei şi începură să-i picure apă rece peste locul dezgolit. Chinul acesta nimeni nu putea să-l îndure.

Când s-au apucat să-l radă în cap, Stepan spuse cu voce slabă, că nu mai avea putere:

— La toate m-am gândit… Dar că-mi tăiaţi ciuful ca la popi, asta n-am mai crezut. Eu m-am ţinut de tâlhării, iar voi mă faceţi popă…

Începură caznele cu apa.

— La tătarii din Crimeea ai trimis carte? îl întreba diacul.

Stepan tăcea.

Picură, picura, picură stropii de apă… Capul îi e strâns în obezi de fier, prins între pene, nu-l poate mişca, nu are cui» să se ferească de chin. Chipul lui Stepan e împietrit. A închis ochii. Iar pe cap cineva îi tot bate o potcoavă înroşită; arde tot pe dinăuntru, îi ard ochii, inima îi arde şi se umflă… Barem să se oprească, să crape!

Doamne, se ruga mut Stepan, trimite-mi moartea!… Acum, cât să mai îndur?… Şi de ce?

— Unde ai ascuns ce-ai jefuit? Pe cine ai trimis la

Nikon?

Valuri de arşiţă roşie izbesc din întunecimi; capul i se sparge de bubuituri asurzitoare. Stepan începu să-şi piardă cunoştinţa.

— Ce ţi-au zis din partea lui Nikon? doar atâta mai auzi.

…Intră Stepan într-o izbă; şade în izbă o bătrânică, leagănă copilul. Cântă. Stepan o ascultă, rezemat de tocul uşii. Băbuţa cântă:

Nani, nani, puişor, Că şi azi tu poţi să mori. Dacă mori în astăzi Mai cu drag te-om prohodi. Vine tata din oraş Ţi-aduce un sicriaş, Bunicuţa ţi-o găta Dalbă cămeşuţa ta, Măicuţa cuminte Pune de plăcinte.

Nani, nani…

Când te-om duce noi din sat Ţi-om cânta cum n-am cântat şi te-am pune în pământ cu *flori multe pe mormânt. Şi-o să bem, să chefuim Pe Vania să-l pomenim. Na-ani…*

— De ce-i cânţi atât de… trist? întrebă Stepan.

— Cum trist? se miră băbuţa. O să-i fie bine. Îi trece. Mai stai, ascultă până la capăt:

Dormi tu, Vania, somn de veci Cum din viaţă te petreci Cald ţi-o fi la picioruşe şi la căpătâi…

— Ajunge! tună Stepan cu glasul de odinioară.

…Abia şoptit îi scăpă de pe buze acel strigăt. Călăii nu pricepură ce spune, se aplecară asupra lui.

— Ce? Ia mai zi, îl iscodi diacul.

— Cine? întrebă Stepan, străduindu-se să desprindă chipul diacului din întunericul fierbinte.

— De cine voiai să zici? îl mai iscodi o dată diacul.

— Vouă? Stepan îşi plimbă încet ochii, îşi opri privirea asupra călăilor. E-e… ce vă holbaţi? Bucuroşi aţi vinde toată Rusia… Iude. Lighioane spurcate. Nu mi-e teamă de voi…

Îl loviră în cap cu ceva greu, de fier. Iar se clatină totul în jur, începu să se năruie.

Stepan închise ochii. Şi rosti deodată cu glas limpede:

— Mi-e greu… Ajută-mă, frăţioare, dă-mi puteri!

…Şi îndată îi văzu, prin negura durerii, pe călăi cum tresar îngroziţi şi dau înapoi… Un glas puternic cutremură hrubele:

— Cine îndrăzneşte să-i chinuiască pe fraţii mei? P

Ivan Razin coborî treptele, se lăsă jos la căpătâiul lui Stepan.

— Frăţioare!… Stepan deschise ochii: călăii erau la locul lor, se uitau întrebător la el.

— Ai vrut să-ţi răzbuni fratele, cel care a fost osândit? întrebă diacul. Aşa e?

Stepan închise ochii. După aceea nu mai scoase niciun cuvânt. Niciun geamăt, niciun suspin nu-i mai scapă de pe buze. Doamne, se tot ruga el până să nu cadă în nesimţire, trimite-mi moartea. Cât să mai îndur?… Că nu mai pot nici eu.

Îl vestiră pe ţar:

— Nu-i mai putem face nimic. Pe toate le-am încercat…

— Tace?

— Tace.

Se mânie rău ţarul, începu să bată din picioare, să ţipe (Romanovii cam toţi aveau darul să ţipe, abia mai apoi „când li s-a mai amestecat ceva sânge nemţesc, n-au mas ţipat):

— Ce ştiţi voi să faceţi? Ce ştiţi?! Nimic nu ştiţi!

— În toate felurile am încercat, preamărite… Din răzbunare s-a încrâncenat, tâlharul. Se răzbună c-a fost prins. Mai mult n-are rost… îşi dă duhul.

— Atunci… gata, ajunge, grăi ţarul. N-o mai lungiţi.

17.

Piaţa Roşie era toată o mare de lume. Un măr n-ar fi avut unde să cadă.

Se arătară fraţii Razin, sub pază întărită. Toată piaţa îşi ţinu răsuflarea.

Stepan mergea în faţă… îşi adunase în timpul nopţii atâta putere câtă mai avea şi acum se străduia să păşească

drept, privea mândru înainte. Nimic nu-i mai rămăsese în această ultimă, cumplită înfruntare cu vrăjmaşii decât tărie sufletească şi adânc dispreţ faţă de chinul din urmă, faţă de moarte. De chin şi moarte nu-i păsa. Era liniştit şi dorea ca toţi să vadă acest lucru. Doar o grijă dureroasă mai avea: cum va primi moartea.

Singur, fără ajutorul călăilor, urcă podina înaltă a locului de osândă. Pe Frol îl ajutară să urce.

Începu diacul să citească, cu glas tare:

— „Tu, hoţul păgânit şi trădător, cazacul de pe Don Stenka Razin!

În anul trecut, al 175-lea de la întemeiere, pierzându-ţi tu frica de Dumnezeu şi uitând de legământul pe cruce dat preamăritului ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici şi de înalta lui milostenie, te-ai lepădat tu de preamăritul ţar, haită ţi-ai adunat şi ai plecat de pe Don după furtişaguri pe Volga. Şi pe Volga multe rele ai făptuit, şi barcazuri de-ale patriarhiei şi ale mănăstirilor şi alte barcazuri şi mahoane ale multor neguţători pe Volga şi la Astrahan ai prădat şi mulţi oameni ai căsăpit”.

Asculta norodul Moscovei cu sufletul la gură.

Asculta şi parcă nu asculta Stepan povestea faptelor sale de slavă. Le ţinea el minte şi fără să i le mai citească. Liniştit îi era chipul şi îngândurat. Se căznea din toate puterile să stea drept.

— „fără tot tu, tâlhar nemernic, în ţinuturile şahului multe hoţii ai făcut. Şi pe mare mulţi neguţători din ţara şahului cu sabia ai bătut, iar averile lor le-ai jefuit, şi oraşe de-ale şahului ai găbjit şi-ai prădat, şi prin asta sfadă mare ai pricinuit preamăritului ţar cu stăpânirea şahului”.

Stepan privi spre turnul împărăţiei din zidul Kremlinului…

De acolo se uita la el ţarul Alexei Mihailovici.

— „Iar în anul 177-lea de la întemeiere, trimişi fiind din Astrahan boierul voievod şi cneaz Ivan Semionovici Prozorovski şi stolnicul voievod şi cneaz Semion Lvov şi cu ei oameni de oaste ai preamăritului ţar, în malul mării v-au

prins şi v-au împresurat şi gata erau pe toţi să vă taie. fără tu, tâlharul Stenka şi cu ciracii tăi, văzând că nu mai ai scăpare de la mâna oamenilor de oaste ai preamăritului ţar, ai trimis atunci la cneazul Semion doi oameni, cazaci de tine aleşi anume. Şi acei cazaci au venit la mila preamăritului ţar din partea întregii oştiri, ca să vă ierte înaltul ţar de acele rele pe care le-aţi făptuit. Iar pentru iertăciunea acelor rele i-aţi făgăduit voi preaînaltului ţar că fără sminteală îl slujiţi şi nici pricini de ceartă între preamăritul ţar şi stăpânirea şahului nu puneţi la cale şi nici alte hoţii şi că pe Volga şi pe mare de tâlhării nu vă mai ţineţi. Şi întru acele lucruri cazacii cei trimişi pentru toată oştirea pe cruce au făcut legământ. Şi tot întru acele lucruri aţi trimis la Moscova pe cazacii Larka şi Mişka, cu alţii de-o teapă, la mila preamăritului ţar cu făgăduieli ştiut mincinoase”.

Iată cum prinde hârţoaga putere şi glas! Iată cum se răzbună ea acum.

— „Iar în anul 178-lea de la întemeiere tot tu, tâlharul Stenka şi cu ciracii tăi, frica de Dumnezeu pierzându-ţi-o, de sfânta biserică sobornicească şi apostolică lepădându-te şi fiind tu pe Don, tot felul de vorbe de ocară ai grăit despre Mântuitorul nostru Iisus Cristos şi lăcaşuri sfinte ai poruncit să nu se înalţe la Don şi cântări nicicum să nu se facă şi pe duhovnicii de pe Don i-ai lovit şi ai dat poruncă să se cunune oamenii pe sub sălcii. Tot tu, tâlhar nelegiuit, te-ai dus pe Volga…”

Volga… Nu ştie ea că voinicul cel slăvit, pe care în unda ei l-a legănat, ascultă acum la Moscova ultimele vorbe pe care le mai are de auzit în viaţă.

— „Tot tu, tâlharul Stenka, venind în preajma Ţariţînului, te-ai vorbit cu târgoveţii de acolo şi le-ai ticluit ademeniri hoţeşti cum că sunt pe drum oameni de oaste ai preamăritului ţar ca pe ei, pe târgoveţii din Ţariţîn, să-i spintece. fără acei oameni de oaste fuseseră la Ţariţîn trimişi tocmai pentru ca să-i apere. Şi atunci târgoveţii din Ţariţîn s-au ispitit la vorbele tale hoţeşti şi ţi-au dat oraşul

pe mână. Iar tu, tâlharule, pe voievodul Timofei Turghenev şi pe acei orăşeni din Ţariţîn care la hoţiile tale nu s-au potrivit, pe toţi i-ai tăiat şi i-ai înecat”.

Lua aminte poporul Moscovei. Tăcea.

— „Tot tu, tâlharule, în cârdăşie cu alţi hoţi din cetatea Astrahanului, pe boierul voievod şi cneaz Ivan Semionovici Prozorovski, luându-l pre el din biserica sobornicească, din vârful clopotniţei l-ai aruncat. Şi pe fratele său, cneazul Mihail, şi pe dieci, şi pe curteni, şi pe feciorii de boieri care la hoţiile tale nu s-au potrivit, şi pe neguţătorii de felurite stări din târgul Astrahanului şi pe alţi oameni veniţi cu negoţul din alte părţi pe toţi i-ai tăiat, iar pe alţii i-ai aruncat în apă să piară în chinuri, iară averile lor le-ai jefuit”.

Privea Stepau către zare, în cine ştie ce depărtări.

— „Şi după ce ai făptuit tu acea vărsare de sânge, ai plecat de la Astrahan spre Ţariţîn, iar de la Ţariţîn la Saratov, iar târgoveţii din Saratov ţi-au dat pe mână cetatea la îndemnurile tale hoţeşti. fără cum ai intrat tu, tâlharule, în Saratov, vistieria din cămările împărăteşti şi grâul şi aurul, toate câte se aflau la Saratov, şi din averile palatului pe toate le-ai prădat şi pe voievodul Kozma Lutohin şi pe feciorii de boieri i-ai tăiat.

Iar de la Samara tu, tâlhar lepădat de Dumnezeu, te-ai dus cu ciracii tăi spre Simbirsk, cu oamenii de oaste ai ţarului te-ai bătut şi asupra cetăţii Simbirskului ai dat năvală şi multă stricare ai pricinuit. Şi ai trimis în felurite târguri şi locuri pe ciraci de-ai tăi întru tâlhărie cu amăgitoare scrisori hoţeşti şi în acele scrisori ticluite ai zis cum că fiul preamăritului ţar, drept-credinciosul ţarevici şi mare cneaz Alexei Alexeici ar fi în viaţă şi cu tine ar veni.

Iarăşi tot tu, tâlhar lepădat de Dumnezeu, tot felul de oameni ai ispitit şi amăgit cum că şi Nikon călugărul vine cu tine şi cu asta multă lume ai ademenit. Iar Nikon călugărul, din porunca preamăritului ţar şi după judecata preafericitului patriarh şi a Sfântului Sinod, a fost surghiunit la Beloozero, la mănăstirea Ferapont, şi acum

tot în acea mănăstire se află.

Şi acum, din datorie faţă de preaînaltul ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, prin grija şi lucrarea atamanului Oştirii Donului Kornei Iakovlev şi a toată oştirea, tu şi cu fratele tău Frolka prinşi aţi fost şi aduşi în faţa preamăritului ţar la Moscova.

Şi pentru faptele voastre rele şi scârbavnice faţă de Domnul Dumnezeu şi pentru trădarea voastră faţă de preamăritul ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici şi pentru paguba făcută pe tot cuprinsul împărăţiei Moscovei, din porunca preamăritului ţar, boierii te-au osândit să mori de moarte cumplită: desprinderea mădularelor de trup cu securea”.

La fel de liniştit şi mândru stătea Stepan.

Călăul îl apucă de mână… Stepan îl îmbrânci cât colo, se întoarse spre biserica Vasili Blajennîi. se închină.

Apoi se aplecă adânc, în trei părţi, poporului din piaţă (ocolind Kremlinul cu ţarul) şi de trei ori rosti tare, atât cât îl ţineau puterile:

— Iertaţi!

Iar s-au apropiat de el… Stepan a vrut să se culce el singur, dar cei doi călăi hotărâseră, nu se ştie de ce, că trebuie să-l doboare; înfuriat, Stepan se împotrivi din răsputeri. O vânzoleala scurtă, repezită; gâfâiau în tăcere, îl trântiră pe Stepan cu spatele peste două grinzi, una îi venea sub cap, alta sub picioare… într-o tăcere de mormânt, lovi securea scurt, înfundat… îi căzu mâna dreaptă din cot. Stepan nici nu gemu, se uită doar cu mirare spre mâna retezată. Călăul ridică iar securea; sclipi prădalnic focul alb al tăişului de oţel sub soarele arzător; muşcă izbitura în plin, cu nesaţ… căzu piciorul stâng din genunchi. Şi iarăşi niciun geamăt, niciun suspin… Cu dinţii încleştaţi de moarte, Stepan privea cerul. Era alb ca varul, o rouă măruntă de sudoare îi îmbrobona fruntea.

Frol, care stătea la trei paşi de fratele său, păşi deodată spre marginea poditurii şi strigă spre locul unde se afla ţarul:

— A ţarului e vorba şi fapta!

— Taci, câine! rosti Stepan aspru, tăios, cum făcea pe vremuri când trebuia să înfrângă voinţa cuiva. Îşi înghiţi mânia şi mai spuse încet, cu rugă, grăbit: Rabdă, Frol… dragule… Nu mai e mult.

Călăul ridică securea pentru a treia oară…

Copleşitor, năvalnic suspină dangătul de clopot. Se cutremură poporul Moscovei. Se auzi un ţipăt de muiere…

De două ori mai lovi călăul.

Bătea întruna clopotul cel mare. Iar zvonul lui, gros şi greu, plutea în jos, peste capetele oamenilor…

Lector: ALFRED NEAGU Tehnoredactor: GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 12.V.19S5. *Apărut* 1385. *Comanda nr. 2296*. *Coli de tipar* 27. Comanda nr. 50 124

Combinatul poligrafic „Casa Scânteii” Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti, Republica Socialistă România

Lei 23, 50

editura albatros

*

— Veche populaţie băştinaşă, de origine uralo-altaică, aşezată